

JAN MENS

MESTERUL REMBRANDT

Născut la 18 septembrie 1897 într-o familie de muncitori din Amsterdam, JAN MENS a practicat, încă din adolescență, meseria de tâmplar de mobilă. Simțindu-se atras, de tânăr, spre literatură, a scris schițe, publicate în diferite reviste ale mișcării muncitorești.

În 1938 a participat la concursul „Cosmos” pentru debutanți, cu romanul Oameni fără bani, care a fost premiat. Acest debut fiind bine primit de public și de presă, Jan Mens s-a dedicat exclusiv scrisului.

În romanele Realul de aur (1940), Lumea oarbă (1948), Gîndul bun (1949), Numai Dumnezeu (1957), Jan Mens a creat figura amsterdamezei Griet Manshande, devenită unul dintre cele mai interesante personaje feminine din literatura olandeză a ultimelor decenii.

Rembrandt

Jan MENS

Meșterul
REMBRANDT

Roman

În românește
de
H. R. RADIAN

BUCUREȘTI — 1971

Editura **UNIVERS**

Coperta și ilustrațiile (prelucrări fotografice după opera lui
REMBRANDT) sînt realizate de *Valeriu Negoescu*

Jan Mens
MEESTER REMBRANDT
Roman
Zevende druk

*

„KOSMOS“
Amsterdam/Antwerpen

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

I Leida

OARA DE PE VALUL¹ „Pelicănu”, cu crucea aripilor oprită în loc, se profilează pe cerul străpuns de razele roșii ale amurgului. Aripa de sus, ca un deget ridicat a mustrare, prinde, șovăind, un licăr al luminii târzii, care presară peste apa Rinului jăratec aprins, iar Rinul zace liniștit, fără să-i pese de lume, și visează, în fremătătoarea seară de duminică.

La extremitatea valului care, acoperit de vegetație deasă, își ridică anevoie din apă capul verde, stă trântit pe jos un băiat. Șapca și-a pus-o lângă el, în iarba caldă și umedă. Sprijinindu-și capul în mâini, se uită țintă, cu pleoapele strânse, la silueta robustă a morii și o vede cum se estompează treptat, pe tăcute, în întunericul care vine pe furiș. Își ridică încet capul, ochii lui întâlnesc crucea aripilor și, deodată, e străbătut de o emoție ciudată:

Muntele Calvar. Crucea muceniciei lui Iisus. „Iar pământul s-a cutremurat și stîncile s-au despîcat. Și s-a făcut o lumină ciudată și un întuneric ciudat. Lumina a fost în întuneric și a căzut asupra Răstignitului, care a strigat cu glas tare...” Ochii băiatului rămîn ațintiți cu putere asupra aripilor, asupra morii; pare că vrea să memoreze această imagine, să și-o întipărească pe retină. O cruce formată din cele patru aripi, profilată pe un cer sîngeriu, iar în spațiile crucii trupul întunecat al morii. Apoi, băiatul, pe gînduri, își trece mîna prin părul aspru și creț, înghețate în sec, scuipă nepăsător în iarbă, își ia șapca și pornește la vale, pe panta abruptă a valului. Cuiele de pe tălpile încălțărilor bocănesc zgomotos cînd se izbesc de bolovanii de pe Weddesteeg.

În fața ușii scunde, tata și mama stau la aer, savurînd seara caldută de primăvară; tata a scos din casă două scaune de trestie, s-au așezat amîndoi pe ele și stau tăcuți, singuri cu gîndurile lor. La ce se gîndește o mamă? La copii și

¹ Val: dig de pămînt.

iar la copii; ei sînt osia, în jurul căreia se învîrtesc toate. Mama se gîndește la copii, iar taica Harmen se gîndește la moară, la recoltă, la birul pe vînt, la dările pe malț și pe grîu. În Holanda¹ sînt puse dări pe tot ce există, aproape și pe aerul pe care îl respiră omul. Războiul cu Spania² apasă greu pe inimi și apasă greu și pe pungile cetățenilor; e un chin. Totuși, taica Harmen a izbutit să adune în lădița lui de fier un morman frumușel de galbeni carolus³ cu zimți.

Nu, nu pentru el însuși. Nu caută să facă avere și e modest de felul lui, cu toate că a fost numit de curînd staroste al cartierului. Dar omul e ca iarba, trupul este muritor; cînd taica Harmen are să adoarmă pentru totdeauna, ce-o să se facă ai lui? Răspunde dacă poți. Mama Neeltje⁴ e sprintenă, se mai învîrtește prin gospodărie ca o zvîrlugă, dar asta nu ține o veșnicie. Omul e mai gingaș ca trestia, iar ciuma, boala aceea blestemată, îi înșfacă pe atîția de ceafă și-i azvîrle în groapă. Și să rămîi văduvă cu șapte copii și lipsită de mijloace, e desigur o situație destul de grea.

Taica Harmen stă pe gînduri, cu fruntea brăzdată de crețuri. Șapte copii: nu e de glumit. Ce-i drept, Adriaen, cel mai vîrstnic, e însurat. Dar e un băiat posac, morocănos și nemulțumit. N-are nici pic de voință și nu simte nici o dorință de a-și croi un drum. Dacă lucrurile merg tot așa, Adriaen va rămîne toată viața calfă de cizmar și va prinde rădăcini pe scăunașul lui cu trei picioare.

¹ *Holanda* (în limba olandeză: *Holland*), regiune geografică în Olanda) în limba olandeză: *Nederland*). Holanda a fost pe vremuri, de la dobîndirea independenței (1579) pînă la 1795, una din Provinciile Unite ale Țărilor de Jos; azi, teritoriul ei este împărțit în două provincii (diviziuni administrative) ale Olandei: *Noord-Holland* (Holanda de Nord) și *Zuid-Holland* (Holanda de Sud).

² Războiul pentru independență (1568—1648), început ca răscoală (1566) împotriva stăpînirii spaniole în Țările de Jos (1524—1609).

³ Galben *carolus*: monedă divizionară, bătută dintr-un aliaj de aur și argint, de către regele Carol al VIII-lea (1470—1498) al Franței.

⁴ Prescurtarea familiară a prenumelui feminin *Cornelia*.

MEȘTERUL REMBRANDT

Apoi Gerrit, bietul de el. Cu Gerrit, alt necaz. Rămîne toată viața cu un braț beteag; nu se mai face la loc cum a fost. Nebăgare de seamă, da. Nenorocirea pîndește dintr-un ungher. O funie se dezleagă, un sac cu malț cade jos și gata, s-a întîmplat. Și să nu ne mai gîndim cum are să meargă treaba, cînd taica și maica n-au să mai fie lîngă el, ca să-l ocrotească. Da, bine, taica a pus cîtiva bănuți deoparte, asta e datoria lui. Gerrit n-are să moară de foame. Dar într-o bună zi taica se duce și trebuie să-și lase băiatul pe mîini străine. Taica Harmen își freacă ochii; vrea să scape de aceste gînduri negre.

Următorul e Cornelis. Un salahor. Țsta, la șaisprezece ani, înlocuiește, la moară, un argat în toată firea. El, da, are să izbutească să țină vechea moară „Rinul“ numai pe numele lui. Are să continue tradiția și are s-o transmită generațiilor următoare. Morar... O meserie frumoasă, o meserie cinstită, care aduce bunăstare și fericire...

Mama Neeltje îi întrerupe șirul gîndurilor.

— Apune soarele, taică, zice ea.

— Da, acuși o să auzim clopotul de vecernie. Dar mai e lumină. Asta înseamnă o livră de lumînări economie.

Mama Neeltje își trage broboada mai strîns pe umeri, ca și cum i-ar fi răcoare.

— Pe unde-o fi Rembrandt? zice ea.

În întrebarea ei se ascunde oarecare îngrijorare.

— O fi căscînd gura pe undeva, răspunde taica Harmen, cu un pic de arțag. Dar departe nu poate să fie; pe ăsta, de obicei, nici cu ciomagul nu-l gonești de lîngă casă.

Mama Neeltje tace. Simte o ușoară tulburare, o căldură blîndă, o taină dulce, pentru care nu are cuvinte. Rembrandt. mezinul ei, lumina ochilor ei. Își iubește toți copiii, și pe cei în viață, și pe cei morți; dar nici unul nu-i e atît de aproape de inimă ca Rembrandt, băiatul acesta ursuz și tăcut, dar totuși atît de bun la inimă.

Un copil dificil. Un original. Altfel decît ceilalți, cu toate că nu există doi la fel. Lucru curios: de unde își iau copiii ciudățeniile lor? S-ar putea bănuî, dar bănuiala înseamnă greșeală. Și, în felul lui, Rembrandt e fără discuție

ciudat. Băiatul ăsta vine câteodată, pe nepusă masă, cu te miri ce, că ție, om în toată firea, îți închide gura. O întrebare, o privire, o observație, și s-a isprăvit cu înțelepciunea ta. Și să nu încerci să-l pui la locul lui cu basme; ce are el în cap, nu-i mai scoți de-acolo.

Fie vorba între noi: mama Neeltje nu e decît o femeie obișnuită. Nu cunoaște altă carte decît *Biblia*; se trage dintr-o familie în care toți muncesc și se roagă. Dar toți oameni cu scaun la cap, deși tatăl ei era, din fire, cam cu mintea-n nori. Cîteodată își lăsa baltă brutăria, hoinărea toată ziua pe cîmp ca un pîțigoi și venea seara acasă cu părul vîlvoi și cu ochii sclipitori.

— Asta-mi place, zicea.

Iar mama îl lăsa să-și facă mendrele.

— Așa e tata, de felul lui, răspundea ea cui îndrăzne să spună ceva despre el.

Mama Neeltje zîmbește; se gîndește la tatăl ei, se gîndește la Rembrandt. Tatăl ei, care se plimba cu pași mari prin lanurile de grîu, era în stare să se uite îndelung la norii minăți de vînt și la soarele gata să apună. Și Rembrandt stă mereu cu nasul la fereastră. Rembrandt, băiatul căruia îi place să scotocească, să caute...

L-ar fi vrut altfel? Ciudată întrebare. Pe copii trebuie să-i iei așa cum sînt, nu așa cum ai vrea să fie. Nimeni nu e desăvîrșit și orice om are părțile lui bune și părțile lui rele; tot meșteșugul e să le vezi mai mult pe cele bune, decît pe cele rele. Mama Neeltje se uită cu coada ochiului la taica Harmen; la ce s-o fi gîndind? Și bagă deodată de seamă că Harmen al ei începe să îmbătrînească; cam devreme, pentru vîrsta lui. Da, desigur, a muncit din greu toată viața; moara cere muncă, nu glumă, și-ți înghite anii cei mai buni. Dar trebuie să fii recunoscător că ți-a dat Dumnezeu prilejul să profiți de anii aceia. Vremurile tulburi și asediul¹,

¹ Leida a suferit un asediu spaniol (25 mai—3 octombrie 1574), în timpul căruia peste 6000 locuitori au murit de foame. Pentru a salva orașul, prințul de Orania a rupt digurile, înecînd peste 1000 spanioli și deschizînd acces unei flote care a adus alimente.

MEȘTERUL REMBRANDT

pe cîți nu i-a dus la sapă de lemn, și cîți n-au plătit cu viața că au luptat împotriva spaniolilor! Taica Harmen nu s-a lăsat; a muncit și a trudit, pînă ce moara a ajuns pe jumătate bunul lui. Acuma, anii aceia grei au trecut, iar taica Harmen a putut să pună un ban deoparte. Cînd tata și mama vor fi plecați de pe lumea asta, rămîne pentru toți cîte un gologan; părinții vor avea grijă de copii pînă și din mor-mînt.

Muncă și griji. Griji și muncă. Iar mulțumirea se află în strălucirea din ochii copiilor. Pentru că și dacă au crescut mari și s-au căsătorit, tot copiii tăi rămîn. Adriaen, Gerrit, Cornelis, Willem, Rembrandt. Willem a plecat de un an de-acasă; stă la Jan Gerrits¹, ca să învețe meseria de brutar și nu prea mai cunoaște drumul spre Weddesteeg.

Și să nu uităm fetele: Machteld și Lijsbeth. Machteld locuiește la Delft²; ține gospodăria unei verișoare bolnave și se pare că-i place acolo. Mama a băgat de seamă: Machteld ei nu-i mai e dor de Leida; are altele în cap. Din ferire, o fată își face de obicei un rost, mai ales dacă e vrednică și chipeșă, — și Machteld așa e. Ca mamă, nu poți să te amesteci; așa e mersul lumii; sînt lucruri care se rezolvă de la sine. Mama Neeltje are în treburile acestea o încredere oarbă; cu cît îți bați capul mai puțin cu ele, cu atît e mai sănătos.

Totuși, îi pare bine că Lijsbeth e tînără încă. Zece ani, cam atîta s-ar putea să mai dureze pînă s-o vadă și pe ea la casa ei. Lijsbeth, ultimul copil... Parcă o mai vede așa... Albicioasă și blondă și voinicuță..., o plăcere să te uiți la

¹ *Jan Gerrits*: formă prescurtată pentru *Jan Gerritszoon* (Jan fiul lui Gerrit). Pînă în secolul al XVIII-lea, în Olanda se folosea, în loc de nume de familie, forma *fiul lui...*: cuvîntul *zoon* (fiu) alipit după genitivul saxon (nominativul cu terminația *s*) al prenumelui tatălui. Pe lîngă numele format în felul acesta, unele familii aveau și un nume *de familie* propriu-zis, de origină toponimică sau provenit dintr-o poreclă.

² Oraș în Olanda, în provincia administrativă Holanda de Sud, renumit odinioară pentru porțelanurile sale cu desene albastre.

ea. Asta a fost acum zece ani... Cum trece vremea... Mama Neeltje își ridică încet capul, trăgînd cu urechea; aude apropiindu-se niște pași; îi recunoaște dintr-o mie. Sînt pași apăsați, atenți... Cel care se apropie, în amurg, pare mai degrabă un bărbat decît un băiat.

— Ai întîrziat, Rembrandt, zice mama. Clopotul de vecernie s-a tras de mult.

— Abia a asfințit soarele, răspunde Rembrandt morocănos.

Se oprește locului, nehotărît: să intre în casă sau să aștepte? Apoi se aude deodată glasul tatălui:

— Rembrandt, du-te repede la Lieven Hendricks, pe Pieterskerkkoorsteeg. Lijsbeth e acolo în vizită. I-am spus că mă duc s-o iau spre seară. Dar du-te tu, pînă nu se întunecă de-a binelea și pînă nu încep să mișune derbedeii pe drum.

— Să iau felinarul, tăticule?

— Mai e destulă lumină, eu așa zic. Și știi tu: un bănuț economisit e un bănuț cîștigat. Trebuie să fim cumpătați. Hai, du-te.

Rembrandt dă din umeri. Așa e tata, moare după un gologan. Cumpătare și iar cumpătare! Bine, are să se ducă, n-are să cadă în apă, cunoaște drumul, ar putea să-l parcurgă aproape dormind. Cu un salut scurt, iese, dispărînd apoi de pe Weddesteeg, chiar cînd penumbra se prefăce într-un întuneric violaceu.

E destul de multă lume pe străzi; seara caldută de primăvară îi ispitește pe cetățeni să iasă din casă. După ce a trecut de Noordeind, înspre Sint Antonisbrug, Rembrandt se oprește și cade pe gînduri. S-o apuce pe Breedestraat, artera plină de lume, sau să-și continue drumul de-a lungul liniștitei cetăți Rapenburg? Știe că pe Breedestraat sînt o groază de tineri și de fete; acolo e îmbulzeală, chiar și seara. Se uită de pe pod spre apa verzuie, încrețită, prinsă între cheiurile de piatră, pe care ulmii înmuguriți stau ca niște străjeri în noaptea ce se apropie. Fără să-și dea seama,

MEȘTERUL REMBRANDT

merge de-a lungul splaiului, unde turnulețul Academiei¹ își înalță vârful sferic spre cerul fără nori.

O clipă, Rembrandt are o senzație ciudată. Știe sub turnulețul acela o curte interioară. Acolo e o ușă grea, ghintuită, prin care se intră într-un gang răcoros. În gang miroase a cărămidă și a piatră cioplită, a cărți mucegăite și a erudiție. Prin gangul acela trec zi de zi savanții domni profesori, solemnii oameni de știință, care locuiesc în apropiere de bogații postăvari și berari, în locuințele elegante de lângă Rapenburg sau din Turfmarkt. Rembrandt, leidenez get-beget, e pînă în adîncul inimii mîndru de Academie. Academia asta n-a picat din cer; a fost dăruită orașului ca dovadă de respect pentru lealitatea și fermitatea manifestate în timpul asediului din 1574. Rembrandt cunoaște povestea de-a fir a păr; mama știe s-o istorisească, iar la școala latinească², directorul strecoară adesea printre lecții istoria asediului. Dar ceea ce istorisește mama se deosebește destul de mult de imaginea zugrăvită de profesor; mama vorbește despre griji și nevoi, în timp ce directorul îi dă zor cu gloria și cu biruința.

„Directorul Letting are întotdeauna gura plină de vorbe mari“, își zice Rembrandt, ironic. Holanda³ triumfătoare în lupta pentru libertate; Holanda, care garantează intangibilitatea oricărui cetățean. Unica republică din Europa, în care orice om, dornic să-și croiască un drum, are pregătit un loc. Frumoase cuvinte! Cuvinte care se scurg din barba neagră a domnului Letting; n-are decît să pocnească din limbă și un puhoi de glorie se revarsă gîlgîind peste capetele elevilor.

¹ Universitatea din Leida, fondată în 1575 de către Willem de Orania, în localul unei foste mănăstiri (construită în 1516).

² Școală de cultură generală în care se preda și limba latină.

³ După dobîndirea independenței, Holanda, fiind cea mai mare și mai dezvoltată dintre Provinciile Unite, a avut un rol politic și economic preponderent în cadrul confederației, așa încît, în scurt timp, *stadhouder*-ul (președintele) Holandei a devenit *stadhouder*-ul Olandei. De aceea, în epoca respectivă, Holanda, prin extensiune, reprezintă adeseori Olanda.

Rembrandt este însă un băiat obișnuit, al unor părinți mic-burhezi; depărtarea dintre Rapenburg și Weddesteeg, chiar și în republica liberă, este mare. În privința asta are ideile lui; acasă, lucrurile sînt altfel decît la școală. Tata se plînge mereu că dările sînt cu mult prea mari pentru un meseriaș. Și că mișună pe străzi prea mulți cerșetori respingători: tata zice că asta e o rușine pentru Holanda. Iar fratele Adriaen, ursuzul, spunea nu de mult, cînd Rembrandt înșira minuni despre republică și despre gloria prințului Maurits¹, că în republica liberă orice meseriaș este liber să crape de foame. Desigur, fratele Adriaen vede totul în negru; vorbește cu destulă îndrăzneală despre domnul Letting, dar nu se poate spune că n-are de loc dreptate. Respirația lui Letting duhnește cînd te apropii prea mult de el; se șoptește că domnul profesor jertfește prea mult zeului vinului.

Rembrandt împlinește în iulie paisprezece ani; nu are încă răspuns la aceste probleme. Merge agale pe lîngă fațada laterală, cea cu ferestre arcuite, a clădirii Academiei; are ceva împotriva ei, la fel ca împotriva a tot ce e în legătură cu erudiția. Nu se omoară după cărți, deși, tata spune adînc că i-ar face plăcere ca fiul lui să ajungă un savant.

Rembrandt savant! Îmbrăcat în togă și cu toca în cap. La gîndul acesta, nu se poate opri să nu zîmbească pe furiș. De fapt, nu prea știe ce vrea; totul este în el atît de încurcat și de contradictoriu... Ba da: îi place să stea pe valul de pămînt și să-și ațintească privirea spre apa Rinului. Îi place să se plimbe de-a lungul unui splai liniștit și să se uite la case și la copacii și apa dintre ele. Toate acestea sînt frumoase și îl mișcă pînă în fundul sufletului.

Merge înainte, gînditor; liniștea de pe splai îi pune ca un balsam pe tîmple; ar putea să meargă așa ceasuri întregi, singur cu gîndurile lui. Dar iată canalul îngust de pe Pieterskerkkoorsteeg; pe ulița aceasta e liniște, ca în cimitirul de alături. Lieven Hendricks locuiește într-o casă scundă, de scînduri fălțuite, cu un ciocănaș deasupra ușii vopsite în verde. Rembrandt bate cu el în plăcuța de

¹ *Maurits de Nassau* (1567—1625), stadhouder al Holandei. A luptat cu succes împotriva Spaniei.

MEȘTERUL REMBRANDT

fier; soția lui Lieven Hendricks îi deschide, râde, îl ia de braț și îl trage în casă.

— Intră, ai venit ca la comandă!

Rembrandt intră în camera din față; clipește când dă cu ochii de lumina felinarului cu ulei, atârnat de tavan cu un lanț. În jurul mesei e lume; e și Lijsbeth acolo. Iar în capul mesei tronează Lieven Hendricks, un om voios, de vreo cincizeci de ani, cu cap de țăp și cu cioc zburlit. Lijsbeth își ridică privirea și dă din cap spre fratele ei, care, așa cum a învățat la școală, întreabă politicos ce mai fac domnul și doamna Hendricks. Păi de, ei fac bine, mulțumesc, și nu se țin chiar prea strâns de regulile de politeță.

— Ia-ți un scaun. Și n-ai vrea o clătită și un pahar de lapte cald cu șofran?

Rembrandt își trage scaunul spre masă. Stă între Lijsbeth și Jan, cel mai vîrstnic dintre cei opt copii ai lui Lieven Hendricks. E cam încurcat; nu e obișnuit cu o societate atît de numeroasă. Mama Machteld îl aduce în apele lui: îl întreabă dacă știe că Jan pleacă mîine dimineată cu șlepul la Amsterdam. De unde și sindrofia de astă seară. Rembrandt nu știe asta; e curios, dar nu îndrăznește să arate. Se uită pe furiș la Jan Lievens, un băiat slăbănog, de vîrsta lui, care e ucenic de cîțiva ani la meșterul pictor Joris van Schooten¹.

— Mîine plec la Amsterdam, spune Jan, cu un ton de triumf în voce. Intru ucenic la meșterul Lastman, renumitul pictor de tablouri istorice.

Rembrandt tace. E gelos? Dar iat-o pe coana Machteld; spune că mai are de furcă, pînă să pună la punct lucrurile lui Jan; gîndiți-vă numai, nu-i glumă! O haină de postav albastru, niște pantaloni de ștofă și douăsprezece perechi de ciorapi! Și încă o pereche de ghete de piele de vită, numai astea costă treizeci de băncuțe²! Și apoi șase cămăși și șase perechi de izmene și șase maiouri de batist

¹ *Joris van Schooten* sau *Van Verschooten*, pictor olandez (1587—1651).

² O băncuță = 2 gologani. Un florin = 20 gologani = 10 băncuțe.

și banii pentru plata uceniciei, încă o sută de florini¹ pe an... Coana Machteld vorbește și vorbește,... n-are altceva în cap decât pe băiatul ei cel mai vîrstnic. Speră că băiatul are s-o ducă bine la meșterul Lastman, bine și la învățat, dar și la mîncare și la băutură.

— E un adevărat sacrificiu; dar dacă stă Jan cîțiva ani la meșterul Lastman, învață toată meseria, așa că băiatul poate să-și deschidă atelierul lui, ca meșter pictor, gîndiți-vă!

Buna coană Machteld e mîndră de feciorul ei, dar e și îngrijorată. Lieven Hendricks gonește grijile, măturîndu-le cu un gest larg.

— Dacă treburile merg bine, nevastă, o s-o vedem și pe asta. Jan se descurcă el la Amsterdam, e băiat dezghețat. Mai bine că pleacă de-acasă; dobîndește experiență, iar ochii străinilor sînt un imbold. Jan trebuie să ajungă pictor; adică: *va* ajunge pictor!

Lieven Hendricks nu vrea să le stea în drum copiilor; copiii trebuie să-și clădească viața lor. Taica Lieven a fost nevoit să se facă tapisier, n-a avut posibilitatea să aleagă. Ar fi preferat să ia pensula în mînă și să se facă pictor. Pictorii au o viață plină de aventuri, cu totul alta decât cea de funcționar, de notar sau de meșteșugar. Azi așa, mâine altminteri. Dar un pictor priceput cîștigă oricînd o baniță de grîu, fie și numai făcînd portretele leidenezilor bogați. Joris van Schooten, Van Goyen², Van der Velde³ își cîștigă pîinea, chiar dacă nu le merge atît de bine ca meșterului Jacob van Swanenburgh⁴, care s-a îmbogățit din pictură.

¹ În secolul al XVI-lea, în Olanda, unitatea monetară curentă (fizică) era galbenul (*gulden* = monedă de aur). Azi, denumirea de *gulden* s-a păstrat pentru unitatea monetară olandeză, chiar și de hîrtie. În afara Olandei, guldenul se numește *florin*. De altfel, chiar și olandezii folosesc pentru gulden prescurtarea *fl*.

² Jan-Jozef van Goyen (1596—1656), pictor olandez de peisaje și marine.

³ Jan van der Velde, gravor olandez (1593—1641).

⁴ Jacob Isaakszoon van Swanenburgh, pictor olandez (1571—1638).

MEȘTERUL REMBRANDT

Da, fiul unui primar își găsește pretutindeni prieteni și are legături în locuri în care un cetățean de rînd nu poate pătrunde. Taica Lieven își dă drumul gurii; e de fel din Gent¹ și are hazul specific al celor de prin părțile Flandrei. L-a cunoscut pe Karel van Mander²; ce tip nostim! Un pictor de rasă, dar un poznaș cum n-a mai fost altul de cînd lumea. Cînd era încă foarte tînăr, a făcut Karel o farsă, vrednică de Tijnl Uilenspiegel...

— Ce-a făcut, tată? Întreabă Jan Lievens, curios.

— Într-o zi, la vremea cînd se coc cireșele, intră la Karel în atelier un băiat care primise în dar de la maică-sa o haină albă de bumbac. Karel admiră haina și-i spune apoi băiatului că mama lui a uitat s-o ținească. „Vino-ncoa', flăcăule, să-ți fac eu tivul.“ Karel se pune pe treabă și-i pictează niște tivuri late, cu zeamă de cireșe: un episcop în odăjdii pontificale. Băiatul e în al nouălea cer și vrea să se ducă acasă. „Ia stai, flăcăule: dacă-ți dau o mîină de cireșe, mă lași să-ți fac pe... fund o poză frumoasă?“ Iar băiatul, dornic de cireșe, zice: „Da, domnișorule!“ Karel pune mîina pe pensulă și pictează la iuțea, pe... fundul băiatului, mutra unui drac. Îl pune pe băiat la soare, ca să se usuce, îi dă cireșele și băiatul pleacă acasă.

— Și pe urmă, tată?

— Joosje³ dă fuga la maică-sa și-i arată ce frumos e tivită hăinuța. Maică-sa pune mîina pe o vargă, ridică haina... „Aoleu, sfinte Martine, ajută-mă! Lui Joosje i-a intrat dracu-n... fund!“

Machteld toarnă cîte un pahar cu șofran; le rîde copiilor; a auzit povestea asta de atîtea ori... Jan stă și ascultă cu gura căscată; ochii lui negri sclipesc, iar obrazii, altminteri palizi, îi sînt colorați de o roșeață violentă. Taica

¹ *Gent*, oraș în Belgia, în provincia administrativă Flandra Orientală. Numele francez: *Gand*.

² *Karel* (Carol) *van Mander*, pictor și literat flamand (1548—1606). Autor al tratatului *Het Schilderboek* (Cartea despre pictură), scris în timpul șederii în Italia (1574—1577), apărut la Haarlem (1604).

³ Diminutivul prenumelui masculin *Jozef* (Iosif).

Lieven își umple cu bere un pahar; după ce bea, sugerează spuma rămasă în mustață. Apoi se întoarce spre Rembrandt și îl întreabă ce vrea să se facă.

— În curînd isprăvești școala. Taică-tău n-a făcut încă nici un plan?

— Tata vrea să mă fac cărturar, răspunde Rembrandt, șovăielnic.

— Cărturar? E-hei, asta nu e jucărie. Și de care: spintecător de hoituri sau îndrăgător de predici?

— Nu știu încă, sinior¹ Lieven.

— Păi eu nu m-aș face pastor. Sînt destui. Păcat că la Academie nu se țin cursuri de prostologie. Ar fi mai de folos o singură tichie de bufon decît cincizeci de preoți respectabili.

Rembrandt se uită la Lieven Hendricks întrebător. În privirea lui se ghicește uimire. Ce curaj la tatăl lui Jan, să spună una ca asta!

— Dar... sinior Lieven — întreabă el — vorbiți serios? Că doar bufoneria nu poate servi pentru slăvirea Domnului.

— Așa cred holandezii. Dar noi, flamanzii, sîntem de altă părere. Tot Dumnezeu a creat și rîsul, după cum a creat plînsul. Rîsul și cu plînsul sînt pereche, așa ca ziua și cu noaptea. Voi, holandezii, credeți că-i sînteți pe plac lui Dumnezeu dacă vărsați rîuri de lacrimi, dar vă înșelați. Lui Dumnezeu îi place bucuria, ce mai tura-vura. Și se poartă prea blînd cu voi.

— Cum așa, sinior Lieven?

— Dacă aș avea un cuvînt de spus acolo sus, le-aș da la toți prefăcuții aștia cîte un picior în fund și i-aș azvîrli în purgatoriu. Înainte marș, *nondediu*², cu fundul gol în flăcări!

¹ În olandeză: *sinjeur*. Apelațiune veche, echivalentă cu „domn [ule]”. Se datorează unei duble influențe: stăpînirea burgundă (ducatul Burgundiei era de limbă franceză; în limba franceză: *seigneur*) și stăpînirea spaniolă (în limbă spaniolă: *señor*).

² Franțuzism: *nom de Dieu* (înjurătură franțuzească).

MEȘTERUL REMBRANDT

— Hai, bărbate, zău, nu mai vorbi așa, îl muștră mama Machteld.

Mai umple o dată paharele, apoi Rembrandt spune că ar fi timpul să plece acasă.

— Vă doresc tuturor noapte bună și somn ușor, zice el, solemn.

Știe să se poarte; școala latinească dă roade bune. Nu mult după aceea, se află, cu Lijsbeth, pe ulița întunecoasă, asupra căreia orologiul de la Sf. Petru a trimis, cu câteva clipe înainte, nouă bătai.

Rembrandt, tăcut ca întotdeauna, trage cu urechea la sporovăiala soră-si. Lijsbeth este o fetiță micuță și plinuță, cu picioare solide și brațe dolofane. Mama îi spune „bunăstarea Holandei”. Da, Lijsbeth nu e prea isteată, abia știe să se iscălească; are să ajungă o strașnică mamă de familie. Dar are o adevărată venerație pentru fratele ei, cărturarul, mai mult decît pentru ceilalți, care sînt cu ațiția ani mai în vîrstă. Rembrandt ține și el la soră-sa, deși față de fetele străine e ursuz și rezervat.

Trec amîndoi, mîna în mîna, pe Rapenburgul întunecos; luna se oglindește în apa neagră.

— Ca o roată mare de brînză în cerneală, e de părere Lijsbeth.

Rembrandt zîmbește. După el, apa seamănă cu reflexele întunecate ale strugurilor. Iar lumina aceea trăiește, are scînteieri; există lumină mai întunecată și lumină mai luminoasă, nu știe nici el cum să spună. Apoi, Lijsbeth îi povestește, în cuvinte simple, că a primit în dar un desen de la Jan. Jan a desenat-o pe ea pe hîrtie; și seamănă un pic, așa zice doamna Hendricks. Pe Rembrandt îl cuprinde curiozitatea; intră amîndoi pe Groenhazengracht¹. La poarta societății de tir Sint Joris², întunericul e străpuns de lumina unui felinar.

* — Arată-mi-l, Lijsbeth!

Cu băgare de seamă, ca să n-o mototolească, fata scoate hîrtia din corsaj. Rembrandt ține desenul așa ca să cadă pe el lumina felinarului și îl privește cu ochii pe jumătate închiși.

¹ Splaiul Iepurelui verde.

² Sf. Gheorghe.

JAN MENS

— Ți se pare drăguț? întreabă Lijsbeth, văzînd că fratele ei tace cam mult.

Nu vine încă nici un răspuns. Rembrandt ține desenul foarte aproape de ochi și citește textul scris cu stîngăcie dedesubt: „Asta este făcută după Lijsbeth van Rijn, cu o zi înainte de plecarea mea la Amsterdam, la 17 mai 1617. Jan Lievenszoon din Leida.“ Apoi spune apăsător, cu vocea lui băiețească:

— Nu-i nici o scofală, Lijsbeth. Așa pot să desenez și eu!

Cuvintele lui sună ca un jurămînt.

RIMĂVARA PLUTEȘTE DEASUPRA Leidei; se simte parfum de frasin înflorit, socul adaogă și el o mireasmă dulceagă, iar din iarba tânără găbenelele își înalță spre lumină potirele gingașe. Rinul revarsă pe maluri apă proaspătă, care e binevenită, pentru că pe splaiuri stăruie mirosul argăselii și al malțului și al vopselelor postăvarilor: talpa-ursului, amoniac, piatră-acră. Mii de gospodari, pe care în timpul iernii i-au

cocoșat grijile, își îndreaptă spinările și merg cu pași apăsați pe ulițele înguste ale orașului. Baloturile de lână sosite din Anglia se îngrămădesc în stive înalte cât casa; este lina aceea excelentă, care aduce bunăstare și fericire. În odăile torcătoarelor zbîrnîie vîrtelnițele; firele ajung pînă la tavan, ajung pînă la cer; de-a lungul gingașului fir de tort se suie rugăciunile femeilor:

— Doamne, dă-ne de lucru. Doamne, dă-ne pîine. Doamne, dă-ne vremuri pașnice.

Războaiele tăcănesc din zori pînă în amurg, tăcănesc ritmic. Postavul leidenez, de trei coți lățime și patruzeci de coți lungime, e neîntrecut în Țările de Jos.

— Doamne, dă-ne cîștig, așa sună rugăciunea postăvarilor de pe Rapenburg și din Turfmarkt.

Berea și postavul aduc bunăstarea Leidei, al doilea oraș al țării! Corsetul de piatră a devenit prea strîmt, orașul își sparge zidurile de incintă și iese din ele, ca o floare din mugur. Șaizeci de mii de locuitori în vremea asediului, de două ori pe atîta la începutul noului secol, au nevoie de un acoperiș deasupra capului. Terenul vechii mînăstiri Lopsen este luat de oraș; se demolează și se construiește peste tot! De cealaltă parte a valului, „Pelicanul”, fațada în trepte a Atelierului municipal a și început să ia ochii; domnii pîrgari¹ vor avea grijă ca străvechea „Leithen” să-și aibă locul ei sub soare.

Taica Harmen e mulțumit de mersul lucrurilor. Cu cît mai mulți locuitori are Leida, cu atît mai multă bere se bea; moara „Rinul” aproape că nu mai poate să facă față

¹ Membrii sfatului municipalității.

cererii. Harmen Gerrits nu e singurul morar de malț din oraș. Dar îi merge vestea că moara lui poate să despice prețiosul malț uscat, fără să prefacă în pulbere miezul. Desigur, orice îndeletnicire cere specializare. Taica Harmen este morar, cinstit și cu frica lui Dumnezeu, de la vîrsta de doisprezece ani. Bunica lui a fost soție de morar; mama lui, în ziua nunții ei, a fost dusă de mire în moara împodobită anume. Iar cînd tatăl lui a murit de ciumă, iar mama Lijsbeth, care era încă tînără, s-a recăsătorit după cîțiva ani, a intrat cu Pieter Claeszoom, bineînțeles, tot într-o moară.

O meserie frumoasă, o meserie bună. Taica Harmen ține la moară ca un tînăr la logodnica lui. Ține la vîjîitul aripilor, la scîrțîitul roților dințate, care se aude de sus, din pod, la zgomotul produs de pietrele de moară cînd se învîrtesc. Se simte fericit în semiîntunericul din interiorul morii, cînd greoiul ei corp trepidează sub puternicele zmucituri ale aripilor, iar argații aleargă, transpirați, cu oala cu unsoare, ca să le potolească. Apoi, malțul auriu se scurge în saci: un nor de bunăstare și de praf plutește sub șarpanta de stejar. Stiva de saci de pe platformă crește repede: un morman de malț aromat, după care tînjesc berarii. Mîini dibace fac să scrișnească scripeții; sacii sînt încărcăți pe sănii și pe cotigi: un șir de atelaje puternice, trimise de berarii din oraș.

Viața este numai fericire. Taica Harmen stă pe rampă; de aici poate privi de-a dreptul pe Weddesteeg. Acolo e casa lui, sanctuarul lui. Ce e toată casa, la urma urmei? Patru pereți, un acoperiș de țiglă castanie cu pete de mușchi verzu, o ușiță scundă și cîteva ferestre cu vitralii, dar te face fericit. Pentru că sub acest acoperiș se adăpostesc buna lui Neeltje, Lijsbeth, fiica lui, și Rembrandt, fiul lui, care acum o fi venit acasă de la școala latinească. Taica Harmen își pune mîinile streășină la ochi și își privește locuința: o căsuță, ca atîtea altele. Apoi se reazemă de parapetul de lemn; trebuie să se mai odihnească din cînd în cînd, cu toate că se simte încă foarte bine. Cornelis are grijă de moară; deși tînăr încă, are ochi ageri: nimic nu-i scapă.

Da, priceput băiat e Cornelis! Dacă ar fi toți băieții lui așa, ar dormi liniștit. Desigur, nici unui muritor nu-i este

MEȘTERUL REMBRANDT

dată fericirea întreagă; întotdeauna mai rămîne cîte o dorință neîmplinită. Unul are necazuri în meserie, altul cu nevasta, al treilea cu copiii. Harmen are cinci băieți și nici unul dintre ei nu e ca celălalt.

Uite, de pildă, Rembrandt. Taica Harmen, să-l pici cu ceară și tot nu-l înțelege pe băiatul ăsta. Trebuie să-i scoți cuvintele din gură cu cleștele. Nu spune decît „da, tată” și „nu, tată” — dar simți că în timp ce te lasă să vorbești în voie, el e cu gîndul aiurea.

Ciudat copil! Grozav de ciudat! Alți băieți de vîrsta lui au prieteni, dar pe Rembrandt îl vezi mai mult singur. Uite, asta nu e bine. Un băiat tînăr trebuie să și-i caute pe cei deopotrivă cu el, colegi de școală, cu care să se zbenguie. Cînd taica Harmen se gîndește la propria sa copilărie și adolescență, la ceata de ștregari cu care se juca pe Cetățuie sau cu care hoinărea de-a lungul Rinului, zîmbește de plăcere. Dar Rembrandt nu simte nevoie de prieteni, își caută drumul singur; ciudat băiat!

Ce să facă taica Harmen ca să-l schimbe? Nimic. Nimeni nu s-a făcut pe sine; fiecare om are ciudățeniile lui. În fiecare familie găsești ucenici și apostoli. Omul nu trebuie să-și bată capul prea mult; toate merg așa cum le e dat să meargă. Trebuie să lași lucrurile în voia lor și să nu întrebi niciodată cum și de ce: căile Domnului sînt de nepătruns. Cu Rembrandt au să înceapă cu siguranță necazurile cînd băiatul are să ajungă la vîrsta judecății. „Învăță bine — zice directorul Letting — numai că nu e întotdeauna cu mintea la lecție. Uneori parcă e absent și se gîndește la cu totul altceva. Dar nu e neastîmpărat, nici leneș, și ține pasul, deși mi-ar plăcea să-l văd mai activ...”

Așa spusese domnul director, într-o zi, cînd taica Harmen se dusese să întrebe cum mai merge feciorul lui cu învățătura la școala latinească.

De un singur lucru fusese însă directorul Letting peste măsură de mulțumit și anume: de progresele lui Rembrandt la caligrafie. „Un caligraf înăscut, sinior Van Rijn; fiul dumitale poate să devină un maestru al Penei Premiate!”

Taica Harmen, firește, e mîndru de acest talent; nu e obișnuit ca vlăstarele lui să fie copleșite cu laude. Păi

da, că Rembrandt mînuiește cu dibăcie pana, nu e o taină pentru taica Harmen ; băiatul încă de mic își făcea toată ziua de lucru cu pana și hîrtia. Își scria numele cînd n-avea decît cinci ani, iar omuleți desena chiar cu mult înainte. Și acum încă taica Harmen îl mai prinde că mîzgălește cu cărbune pe hîrtie, în loc să-și facă lecțiile la latină. Uite ce e: asta nu merge. E bună și joaca, dar numai atîta cît să nu împiedice învățătura. Caligrafia, treacă-meargă, aceea nu pierе niciodată și mai poți trage folos de pe urma ei. Dar să tot mîzgălești căsuțe și pomișori... pentru așa ceva băiatul e acum prea mare. Taica Harmen i-a și spus, nu de mult: „Rembrandt, te porți de parcă ai avea opt ani; înce-tează cu apucăturile astea copilărești“.

Rembrandt s-a uitat la el, ca și cum ar fi vrut să-l înghită ; a făcut hîrtia sul și și-a vîrît-o în sîn, fără să scoată un cuvînt. Și atunci tu, ca tată, ce ai dator să faci? Să i-o iei și să i-o rupi în bucățele!

Și apoi să vezi tîmbălău. Rembrandt a făcut o mutră acră, iar mica Lijsbeth a început să se văicărească. Era desenul ei ; Rembrandt desenase chipul ei și încă multe alte lucruri. E drept că Lijsbeth a fost întotdeauna un copil

MEȘTERUL REMBRANDT

bun și cuminte, o mică ființă blîndă, fără voință proprie, încît taica s-a mirat văzînd-o că plînge după desen. O asemenea mielușea nu poți s-o pedepsești, nu știe să se poarte altfel. Dar lui Rembrandt i-a arătat el. Și merita.

Taica Harmen zîmbește. Se uită la mica lui locuință de pe Weddesteeg: un acoperiș țuguiat, de țiglă roșie, sub un cer de un albastru strălucitor. E proprietatea lui și are s-o lase copiilor fără nici o încurcătură. Ochii lui Harmen urmăresc un stol de bîtlani; pe aripile lor cenușii bate soarele; bîtlanii par niște păsări de aur care înaintează, navi-gînd în tărie, cu gîturile îndoite. Vezi, copiii sînt ca niște păsări, niște păsări de aur, dar trebuie să simtă o mîină tare, altfel o iau pe drumuri greșite. Pe unii poți să-i conduci cu un fir de pai, pentru alții ai nevoie de ciomag. Taica Harmen nu prea vrea să recunoască, dar să-și țină în frîu vlăstarele, nu e jucărie. Și ca să vorbim cinstit: nevastă-sa face treaba asta mai bine ca el! Mama Neeltje are ea un fel de... nu știe nici el cum să-i spună, dar ea, cu o privire și cu un gest, obține mai mult decît el cu o predică. Are ea un fel atît de ciudat de a privi, încît nu i se poate împotrivi nici un om, cu atît mai puțin un copil. Chiar și Rembrandt,

care poate fi atât de îndărătnic față de taică-său, chiar și Rembrandt se turtește în fața maică-si!

De altfel taica Harmen știe și el câte ceva în privința asta. Buna lui Neeltje nu e decât o femeie, dar are o minte pătrunzătoare că te lasă cu gura căscată. Se pricepe să vadă lucrurile în adâncime și știe să le întoarcă întotdeauna în așa fel, încît dreptatea să fie de partea ei. Desigur, o femeie trebuie să fie liniștită și supusă, așa ne învață Scriptura. Dar cine a spus asta, n-a cunoscut-o pe Neeltje Willemsdochter din Zuidbroek! Fiică de brutar, dar o femeiușcă — e-hei! — cu un cap dibaci, ca de avocat; și cu o ținută, ca a unei contese adevărate.

Singur pe rampă, taica Harmen e gata să-și mărturisească: cînd, la început, mergea cam greu cu moara, Neeltje fusese aceea care îl pusese pe făgașul cel bun. Ea se pricepuse. Fără ea, taica Harmen ar fi rămas micul morar nevoiaș dintotdeauna, iar acum e proprietarul a patru căsuțe și are și o palmă de pămînt din cel mai roditor. Neeltje l-a învățat de bine, ea i-a fost călăuză — cu toate că el n-are să recunoască niciodată acest lucru în prezența ei... Taica Harmen își îndreaptă spinarea; i-a trecut oboseala. Face cițiva pași pe podina de scinduri nefixate a rampei, care înconjoară corpul morii ca o cunună pusă de Dumnezeu. Aripile vîjîie împinse de vînt; lui Harmen îi trece pe lîngă cap un susur răcoros, care îi risipește toate gîndurile negre. Cînd suflă vîntul, moara macină și noaptea; nu poți să lași să cadă piedica atîta vreme cît Dumnezeu are grijă să dea un vînt bun, iar malțul din saci se roagă să fie măcinat. Duminica e timp destul pentru odihnă; în cursul săptămîinii, un morar trebuie să-i dea bătaie, pentru că munca lui depinde de vîntul dat de Dumnezeu. Cu picioarele lui vîinjoase, taica Harmen coboară treptele și dispare în întunericul din interiorul morii.

Înăuntru munca e în toi. Zgomotul produs de frecarea pietrelor de moară vine de sus, ca duduital surd al unei furtuni ce se depărtează. Sacii plini sînt coboriți și tîrîți de niște oameni prăfuiți; se aud mereu strigăte „he!” și „ho!”, iar peste ele răsună glasul aspru al lui Cornelis. Băiatului ăstuia poți să-i lași orice treabă pe seamă; face față, stă-

MEȘTERUL REMBRANDT

pînește și vîntul! Taica Harmen se plimbă de colo pînă colo prin moara încăpătoare; larma asta îi place, e viața lui. Să macină, să cari saci, să-i tîrîi, în fiecare zi pe care Dumnezeu binevoiește s-o dea, pînă ce ești vîrit sub pămînt, cu vîrfurile picioarelor în sus...

Taica Harmen își trece mîinile peste ochi. Rembrandt e în fața lui.

— Tăticule, mama întreabă cînd vii să mănînci.

Da, tata vine numaidecît, trebuie numai să se arate un pic: ochiul stăpînului îngrașă vita.

— Tu du-te, zice el cu glas tare, ce acoperă zgomotul morii. Și spune-i mamei că vin îndată.

Cu un salut scurt, Rembrandt iese. Soarele îi bate drept în ochi. Întoarce capul. Privirea i se oprește pe intrarea înaltă a morii, deschisă în lumina soarelui, ca gura unei peșteri întunecoase. Scoate repede din haină hîrtie și cărbune și schițează în linii sigure corpul morii, cu ușa deschisă și cu un crîmpei de aripă care se învîrtește în spate. Ca un hoț, își vîră desenul în sîn și coboară cu pași mari valul, spre căsuța de pe Weddesteeg.

Mama e în camera din față. Face ultimele pregătiri pentru cină. În casă miroase a ceapă, a morcovi și a rasol de oaie.

— Adu un braț de vreascuri din magazie, Rembrandt, îl roagă ea.

Cu băgare de seamă, atîrnă oala de fier ceva mai sus, pe cîrlig, suflă cu foalele în foc și pune vreascurile cruciș pe jar.

— Mulțumesc, îi spune ea fiului ei. Dacă nu te-aș avea pe tine, nu știu cum le-aș face pe toate la timp.

Rembrandt zîmbește. Trage cu coada ochiului la maicăsa; dacă ar îndrăzni acum, ar săruta-o, nici una, nici două... Dar nu îndrăznește; auzi dumneata: un băiat să-și sărute mama! Dar maicăsa parcă i-a ghicit gîndul.

— Ce drăguț te uiți la mine! rîde ea din inimă. Aproape că mă simt stingherită!

Rembrandt întoarce repede capul.

— Păi doar am voie să te privesc, zice el, dîndu-și osteneala ca glasul să-i sune ca de obicei.

A, da, așa e de părere și mama, pentru asta un băiat nu e niciodată prea mare.

— Fii mulțumit că mai ai tată și mamă. Și că mai târziu ai să-ți poți aminti cu bucurie de Weddesteeg.

Rembrandt dă din cap. Simte înlăuntrul lui ca o căldură. Deodată uită cu totul de demnitatea lui de băiat, își petrece brațele după gâtul maică-si și o sărută pe obrazul întors către el.

— Lunganule! zice mama, aplecându-se numaidecît spre oala cu mîncare.

Ce băiat trăsnit! Din pricina lui să i se afume mîncarea asta gustoasă chiar sub ochii ei! Numai de n-ar afla taica Harmen... Și băieții... Căci acum au și ei cîte un vot în soborul familiei!

Rembrandt stă la masa goală; în fața lui se află cărțile deschise. Dar nu citește; declinările și conjugările latinești îl plictisesc. Ce muncă de vită!

— Bellum, belli, bello... Amo, amas, amat...

De zece, de douăzeci de ori e nevoit să le citească și tot mai greșește! Trebuie să ai un cap ca o oală de fier ca să încapă toate astea în el. Împinge manualul deoparte și ia în mînă un volumaș: „Familiares Formulae“, al lui Erasm. Conține o seamă de dialoguri pentru învățarea bunelor maniere. Directorul Letting îl prețuiește grozav, cu toate că elevii, mai rezervați, au părerea lor despre el.

Ce i se spune unuia care strănută? „Să vă fie de bine!“ Cum i se vorbește unei femei însărcinate? „Nădăjduiesc că pîntecul dumneavoastră umflat va scădea cu succes și că veți face din soțul dumneavoastră tatăl unui copil frumos.“ Da, domnii de pe Lokhorststraat știu ei ce știu; au grijă ca elevii școlii latinești să intre în viață ca oameni manierați.

Rembrandt își reazemă capul în mîini. Frazele intră anevoie în el, căci lunecă pe lîngă el întocmai ca apa de-a lungul unei lumînări de ceară. Se uită, pe deasupra cărților, spre maică-sa și se gîndește la cuvintele ei de adineauri: „Mai târziu ai să-ți poți aminti cu bucurie de Weddesteeg.“ Sigur, așa are să fie; se simte bine aici; păcat numai că trebuie să muncească tot timpul, și încă din greu. Și că taica vrea să facă din el un cărturar. Mai bucuros s-ar face

MEȘTERUL REMBRANDT

altceva, ceva pentru care să nu fie nevoie de atâtea cărți... Dar ce? Morar? Nu, asta nu-l atrage; morăritul e mereu același lucru: macini, umpli sacii, îi urci, macini, umpli sacii, îi urci... Totuși îi place moara; e o atmosferă atât de intimă în lumina chioară dinăuntru... Ca și cum ai fi într-un loc neobișnuit, ca și cum te-ai afla în altă parte, nu lângă Weddesteeg, pe val. Și găsește că și moara e frumoasă, cu aripile ei în mișcare; ceasuri întregi ar putea să stea să le privească. Mai ales când soarele bate din spatele morii. Atunci se face într-una ba lumină, ba întuneric.

Lumină și întuneric este peste tot. Iată, de pildă, tingirile de cositor de pe poliță. Și cutiile cu arpacaș de pe colton. Și focul care aruncă reflexe pe paravanul din spate și pe clește și pe vătrai și pe foale; toate par incandescente. Și apoi trebuie s-o vezi pe mama, cum pune un cazan cu apă la fiert; rochia ei e luminată de flăcări; și fața ei, tot așa. Ochii lui Rembrandt lunecă de-a lungul staturii zvelte a mamei și de-a lungul rochiei ei negre, care sclipește, ca și cum ar fi țesută cu aur. Ce păpușică gingașă e maică-sa! Ar putea s-o ia în brațe și s-o plimbe prin camera din față, dacă ar vrea el.

Uite, acumă poate s-o vadă dintr-o parte. Ce frumos îi iese fruntea de sub bonetica albă, ce gingaș îi e nasul — mult mai frumos ca al lui, el e cîrn rău! Păcat că dinții mamei se strică și gura i se suge un pic, dar n-ai ce-i face. Doctorul știe să scoată dinți, dar să pună alții: vezi să nu! Rembrandt își uită de cărți; nu se satură privindu-și mama. Găsește că e demnă, aproape impunătoare, întocmai ca soția unui pîrgar; și aceea poate privi așa, de sus. În fiecare zi, când se duce la școală, Rembrandt trece pe lângă distinsul Rapenburg. Acolo vede uneori femeii care arată întocmai ca maică-sa. Dar acelea nu sînt nici pe departe atât de fermecătoare...

Îngîndurat, Rembrandt mîngîie pana de gîscă înfiptă în călimara de plumb care se află în fața lui, pe masă. Mîna lui apucă o bucată de hîrtie, o ciornă; fața cealaltă e curată. Pana scîrțîie pe hîrtie, repede și pe furiș. Pana urmează anevoie mîna; Rembrandt desenează fața mamei Neeltje. Fruntea înaltă, nasul frumos, gura un pic suptă.

JAN MENS

Dar la ochi se chinuiește: sînt atît de greu de desenat, atît de greu...

— Ține-ți capul nemișcat, mamă! strigă el deodată, dar se sperie de propria-i voce.

Maică-sa se întoarce cu totul spre el și îl întreabă, mirată, cu cine vorbește. Rembrandt se sperie. Roșește.

— Păi... vroiam să-ți desenez portretul, mamă, răspunde el bîlbîindu-se.

Acuma are să se supere mama Neeltje? Se apleacă asupra mesei, vede liniile mîzgălite cu cerneală, care se usucă încet.

— Țasta are să fie portretul meu? Pentru el trebuie să stau nemișcată? Rembrandt tace; mama continuă: — Portretele sînt deșertăciuni, băiatul mamei. Eu n-am avut niciodată un portret al tatălui meu. Dar chipul lui îl pot vedea în fața ochilor cînd vreau. Mai bine decît pe un tablou pictat în culori de ulei. Și știi de ce?

— Nu, mamă...

— Pentru că-l păstrez în inima mea ca pe o amintire duioasă, așa că n-am nevoie de portret.

Rembrandt înghite în sec. Cu glas molcom, întreabă sovăind:

— Dar, mamă, un pictor n-ar fi putut să-și pună într-un portret o părticică din inima lui? Și atunci n-ai vrea să-l ai?

Mama Neeltje își privește băiatul în ochi. Îl privește, ca și cum abia acum l-ar vedea bine pentru prima dată.

— Cum ai crescut, zice ea dînd din cap. Vorbești ca un bărbat! Dar acum ascunde-ți desenul; dacă-l vede taică-tău, iar se supără. Și are prea mult de furcă la moară, ca să-l mai plictisim și noi cu fleacuri din astea.

Mama tace. Lijsbeth intră, ținînd pe braț un coș cu zarzavat proaspăt. Morcovi, lăptuci și castraveți, din care mama poate să facă o salată grozavă. Lijsbeth înșiră totul pe raft. Ochii lui Rembrandt sînt atrași de natura moartă: morcovi portocalii, lăptuci verzi pal și castraveți galbeni aprins, pe un fond de cositor cu luciu șters. Dar apoi aude venind pașii cunoscuți: tata. Cu un oftat, Rembrandt își smulge ochii de pe tabloul colorat, își duce pumnii la ceafă și se adîncește în gramatica latină, cu o sîrguință care îl face pe taica Harmen să dea din cap, aprobator.

RMEAȚĂ O VARĂ CU MULT soare, întrerupt de ploi torențiale binefăcătoare. Valul „Pelicanul” se mîndrește cu o perucă verde; vin cosași; coasele lor scilpesc și mușcă iarba înaltă, șuierînd. Brațe arse de soare o întorc și o adună în clăi. Care cu fin, vopsite în roșu și verde, trec încărcate pe Weddesteeg și dispar în gura întunecată a apropiatului Wittepoort¹. Ceva mai tîrziu, copi-

tele cailor lovesc puntea de lemn basculantă care leagă orașul de rodnică luncă a Rinului; străbătută de canale și șanțuri, lunca scoate aburi în soarele de vară.

Azi e mare îmbulzeală la Wittepoort. De două ori pe zi acostează aici șlepul cursă; coverta smolită e plină cu pasageri pentru Leidschendam², Voorburg², Rijswijk² și Haga. Cai cu umeri lați sînt înhămați la edec, conducătorul se cațără cu picioare puternice pe spinarea robustă a unui cal, suflă în goarnă — și șlepul pornește; drapelul princiar portocaliu-alb-bleu flutură larg la prova și la pupa.

Rembrandt se uită gînditor după vas. Mormăic cîteva cuvinte. Nu că ar avea chef să plece și el; Haga nu-l atrage, cu toate că el n-a fost niciodată acolo. Dar șlepul care pleacă îi dă senzația că în fața lui se deschide lumea și că vîntul îi suflă pe trupul gol. Mașinal, își descheie nasturele de sus al hainei; acum simte o adiere răcoroasă la gît. De fapt, ce prostie, să umbli îmbrăcat atît de gros pe vremea asta călduroasă; mai ales cînd ai vacanță și școala stă cu ferestrele închise.

Patru săptămîni liber. Patru săptămîni scăpat de colivia de pe Lokhorststraat. Rembrandt își răsfoiește caietul de schițe; și l-a făcut singur din foi de maculator, cusute la un loc cu ac și ață. De peste zece ori a desenat moara, moara tatei; o poate vedea de aici, cu aripile ei în mișcare. A desenat și peisaje: case de țară cu acoperișuri înclinate, înconju-

¹ Poarta Albă. Vechiul zid de incintă al orașului avea 8 porți.

² Localități în Olanda, în provincia administrativă Holanda de Sud, în apropiere de Haga.

rate de flori și de arbuști; se găsesc cu zecile prin împrejurimi.

Totuși, acest gen de desen, deși îi place, nu-l satisface pe deplin. Ar vrea să deseneze oameni, în activitatea lor de toate zilele. Un țăran, un pescar, un meșteșugar. Dar nu îndrăznește să întrebe, dacă vor să-i pozeze; ar rîde de el și l-ar trimite la plimbare... Rembrandt se uită la oamenii de pe chei: muncitori în haine de barhet, printre care țopăie un cerșetor olog. Cămașa destrămată îi atîrnă la gît, deschisă; degetele de la picioare au ieșit la iveală prin pielea roasă a tălpilor încălțărilor. Îi acostează cu obraz-nicie pe călătorii care sosesc și-și repetă văicăreala monotonă:

— Un ban, boierule, un ban pentru un vechi ostaș al prințului Mouringh¹!

Pe Rembrandt îl izbește deodată înfățișarea ciudată a cerșetorului. Fața, încadrată de o barbă zburlită, șapca mototolită și ochii de sub șapcă. Ce ciudat! Individul nu arată de loc nenorocit, ci cu totul altfel decît cerșetorii care hoinăresc în număr mare prin oraș. Cum de mai poate un asemenea individ să rîdă? Un cerșetor e o ființă nefericită, așa i s-a spus; un om izgonit din sinul obștei, un paria. Iar veteranul acesta arată ca și cum ar avea un sac cu galbeni la el, nu o mîna de gologani de aramă amărîți. Ologul trece chiar pe lîngă Rembrandt; acesta îi simte respirația, care duhnește a bere și a rachiu și a tutun, iar zdrențele de pe el lasă în urmă un miros acru.

Ce individ dezgustător! Și totuși ar vrea să-l deseneze. Dar poftim de-l întreabă pe individ dacă vrea să stea o clipă nemișcat, că te-ar înjura, poate, și ți i-ar trimite pe ambii părinți în iad și în purgatoriu... Rembrandt se uită pe furiș după cerșetor, care, fluierînd vesel, dispare printre trecătorii grăbiți.

Rembrandt se duce agale spre locul lui obișnuit de pe val. Se trîntește în iarba. În gîndurile lui s-a strecurat ceva, o nedumerire; ologul nu-i mai dă pace. Căci, de fapt, cum

¹ Cerșetorul deformează numele prințului *Maurits* (Mauriciu) de *Nassau*, stadhouder al Holandei. (V. nota pag. 14.)

vine asta? Un om lipsit de toate cele de trebuință mai poate fi voios? Să zicem că el, Rembrandt, n-ar avea nici casă, nici părinți: ar mai fluiera și ar mai fi vesel? Nu. Ar plînge de mama focului și ar cere îndurarea lui Dumnezeu, așa cum a învățat la școală. Nici casă, nici tată și mamă, nici mîncare, e rău de tot! Iar cerșetorul acela olog arată de parcă ar fi unul din pîrgari în persoană; adică nu: pare și mai vesel; pîrgarii sînt veșnic atît de solemni și de măsurați, ca și cum ar merge după mort. Iar domnii distinși de pe Rapenburg și de pe Breedestraat, ale căror gulere sînt mari cît o piatră de moară și în ale căror pungi zăngănesc ducații, nu arată nici ei voioși. Și tata, care — de! — e starostele cartierului și departe de a fi sărac, e de obicei tot morocănos și grav.

De fapt, nu s-a sinchisit niciodată de asta. Dar la el acasă se rîde foarte puțin. Da, mama mai e cîteodată veselă, și Lijsbeth tot așa, dar de ceilalți să nu mai vorbim. Gerrit nu rîde niciodată. Și Cornelis nici atît. Iar la fratele Adriaen e de rău: acolo, pe care îndrăznește să rîdă, îl spînzură! Nevastă-sa, Lijsbetgen Symons, e o caiafă — e de părere Rembrandt — și se potrivește de minune cu un om ursuz ca fratele Adriaen. Și tata se mai plînge că Adriaen nu-și vizitează familia niciodată! Cînd Rembrandt se duce pe Kloksteeg, drăguțul de frate stă pe tripied cu o mutră ca de cucuvea, iar Lijsbetgen se învîrtește pe lîngă el bosumflată.

Dar la Lieven Hendricks? Acolo nu se cîntă plîngerile lui Ieremia, ci se rîde și se petrece. Tata are multe de spus despre ei, despre alde Lieven; ăștia nu prea se întind cît le e plapoma și nu prea știu ce e economia. Rembrandt l-a auzit pe taică-său spunînd că Lieven Hendricks trăiește ca păsările cerului și că e înglodat în datorii. Și că flamanzii duc o viață mult mai liberă decît holandezii și că sînt aventurieri din naștere... Rembrandt se trîntește pe spate în iarbă și se uită la norii groși care-i trec prin fața ochilor ca niște galioane cu pînze albe. Ce frumoși sînt norii! Poți să faci orice din ei: case, și dobitoace, și uriași cu fețele ciudate. Norii de colo seamănă cu niște telegari focosi care trag un car, un car de triumf. Cel puțin zece, douăzeci de cai albi aleargă prin văzduh, iar carul se preface într-o cetățuie

cu creneluri și cu foișoare, pe care flutură steaguri albe. Acuși au să răsunе trîmbițele, are să se audă un clopot, un clopot de bronz cu un dangăt gros...

Rembrandt clipește din ochi. E treaz sau visează? Se așază în capul oaselor și-și întoarce privirea către apa Rinului, care sclipește ca și cum în ea s-ar zbate mii de pești de argint. Ochii lui urmăresc brațul dinspre oraș al riului: o panglică lată, ca de plumb topit, care se pierde printre case. Ce frumos se vede Leida de pe val! Iată turnul Primăriei, cum se înalță spre cer, iar pe după copacii de pe Rapenburg, fleșa bisericii Sf. Petru. Și mai sînt multe alte turnuri: în Gravensteen, la Academie, la Biserica Scoțiană... totul clădit de mîini omenеști, clădit pentru fericirea lor.

Ah, ce frumoasă e lumea! La acest gînd Rembrandt se simte mișcat; sînt atîtea lucruri pe care nu le înțelege... Acasă și la școala latinească aude probleme ciudate. Despre profesorul Arminius¹ și despre profesorul Gomarus² și despre doctrina liberului arbitru. Ce rost are să se discute despre toate acestea? De ce nu pot oamenii să trăiască în pace, fără să se socotească unii pe alții eretici? Că doară soarele luminează pentru toți la fel! Domnului Van Oldenbarnevelt³, mare pensionar⁴ al Provinciilor Unite, i s-a pus securea la ceafă; și-a lăsat capul cărunt pe eșafodul din Haga. Iar domnul Gilles van Ledenberg, secretarul Statelor⁵ din

¹ *Arminius*: numele latinesc al teologului protestant olandez *Jacob Harmenszoon* (1560—1609), fondatorul sectei *arminienilor* sau *remonstranților*, care nu admitca în întregime doctrina lui Calvin asupra predestinării.

² *Gomarus*: numele latinesc al teologului protestant flamand *Frans Gomar* (1563—1641), unul dintre liderii calvinismului rigid și deci adversarul lui Arminius. Partizanii lui s-au numit *gomariști* sau *contraremonstranți*.

³ *Jan van Oldenbarnevelt*, zis și *Barnevelt*, mare pensionar al Holandei (1549—1619), unul dintre întemeietorii Republicii Provinciilor Unite. Mort pe eșafod în urma unui proces înscenat de prințul Maurits de Nassau, cu care intrase în conflict.

⁴ *Mare-pensionar* (în limba olandeză: *raadpensionaris*, consilier pensionar): titlul șefului puterii executive în *Holanda*, cînd nu exista *stadhouder*.

⁵ *Statele*: adunarea reprezentanților (parlamentul).

MEȘTERUL REMBRANDT

Utrecht¹, și-a tăiat beregata în închisoare cu un cuțit. „Vreau să ajung la Dumnezeu pe drumul cel mai scurt”, a scris el; împotriva unui mort nu se poate pronunța nici o sentință de condamnare.

Lumea e frumoasă. Lumea e ciudată. Abia s-a încheiat armistițiul² cu spaniolii și populația s-a și împărțit în două grupuri: remonstranți și contraremonstranți. Domnii epitropi ai școlii latinești se năpustesc asupra dogmei obscure, ca un cîine flămînd asupra unui ciolan. Se țin de controversatul articol 16: „Dumnezeu se arată milostiv, prin faptul că-i ferește de pierzanie pe cei pe care, după voia Lui veșnică și neschimbătoare, i-a ales, numai din îndurare, fără să țină seamă de lucrările lor”.

Ah, acest articol 16... Directorul Letting poate să sporească despre el oricît de violent. La discuțiile săptămînale e subiect principal; lui Rembrandt îi stă ca un pietroi în stomac. La urma urmei, dacă e să vorbească cinstit, nu crede nici un cuvînt din toată predestinarea asta; un om merită fericirea veșnică prin lucrările sale, nu prin alegere. Fiecare răspunde de faptele sale, iar Dumnezeu numai după acele fapte are să-l judece. Așa e drept.

Și totuși... S-ar prea putea ca un om să fie ales de Dumnezeu. De pildă Pavel. Mama a citit ades viața lui. Pavel, odinioară prigonitor și trădător al creștinilor, a devenit apostol și propovăduitor, un slujitor zelos al Cuvîntului. Prințul de Oranje a fost și el ales: a fost Eliberatorul și a pus temelia Republicii libere a Provinciilor Unite. De fapt, fiecare om care trebuie să îndeplinească o sarcină măreață, este ales și merge pe calea pe care i-o arată Dumnezeu.

Mama e și ea de aceeași părere. Ea crede într-un Dumnezeu al iubirii, care le-a dăruit iertare păcătoșilor și care l-a primit în casa părintească pe fiul rătăcit. Tot așa stă și ascultă și cînd mama citește din *Biblie*, cartea minunată pe care el nu îndrăznește s-o atingă decît cu respect. Povestirile pline de mișcare și zugrăvite în culori închise, din Ve-

¹ *Utrecht*: una din provinciile unite, azi provincie administrativă în centrul Olandei. Capitala: orașul *Utrecht*.

² Armistițiul cu Spania s-a încheiat în 1609, pentru 12 ani.

chiul Testament, sunetele melodioase care se ridică din Noul Testament... Este o mare plăcere să le asculți. Iar mama citește cu sentiment; are urcușuri și coborîșuri în glas; șoptește, și cîntă, și face personajele să trăiască, nu ca tata, care citește totul pe același ton și care e întotdeauna atît de solemn, de parcă ar fi pastor, nu altceva, și parcă ar citi din amvon.

Rembrandt întoarce capul; nu se mai uită spre oraș, se uită în sus, spre moară, ale cărei aripi taie aerul cu mișcări regulate. De ce se gîndește la lucruri pe care nu le pricepe? De ce nu rămîne la carnetul lui de schițe și la desenele lui? Ce frumos se profilează moara pe întinderea cerului! Ar vrea s-o mai deseneze încă o dată, sau s-o picteze în culori calde pe un mic panou. Corpul morii, ruginiu, cu cîte o pată luminoasă ici și colo, iar deasupra cerul cu nori. De fapt, ar trebui să prindă o bucată destul de mare de cer și apoi, pe ea, moara; căci ce mică e moara față de întinderea cerului!...

Ce mică e moara! Și ce mic e omul! Și totuși, cîte își fac oamenii, care sînt făpturile Domnului! Se omoară între ei pentru un cuvînt, nu văd de loc soarele, nici cerul care se întinde peste buna lor Holandă, țara lor. Nu văd copacii, nici florile, nici rîsul ascuns, care scînteiază în ochii unui cerșetor olog. Deodată, lui Rembrandt i se face frică, dîndu-și seama că toate acestea le vede numai el, că vede mai multe decît un altul! Nu cumva și el... nu cumva și el este un pic ales, ales să vadă toate aceste frumuseți cu propriii săi ochi?

Întrebări fără răspuns. Cu nici unul dintre colegii lui de școală n-ar îndrăzni să vorbească despre asta, iar cu directorul Letting cu atît mai puțin. E o bogăție, o comoară, un giuvaer numai al lui, o splendoare, pe care trebuie s-o păstreze în adîncul inimii. Dar e atît de greu să ții numai pentru tine un asemenea simțămînt! Dacă ar putea vorbi cu cineva despre asta, cu cineva care să-l înțeleagă! Și care să nu ridă de el. Nu, nu un om mare, nici chiar mama; ea ar spune, poate, că nu e nimic deosebit și că el, Rembrandt, nu trebuie să se înfumureze, crezîndu-se mai presus de ceilalți. Nici la frații lui n-are rost să se ducă. Gerrit ar da din

MEȘTERUL REMBRANDT

umeri și ar tăcea. Cornelis e prea ocupat. Iar fratele Adriaen i-ar ține o predică și ar începe să-l bată la cap că vremurile sînt grele, Nu, la familia Van Rijn nu trebuie să vină cu asemenea lucruri.

Dar stai, poate că una din surorile lui. Nu, Machteld nu. Machteld, cînd e acasă, n-are altceva pe limbă decît pe Lambert Gerrits al ei, din Delft — că e un băiat atît de drăguț — și vorbește mai mult despre el. Dar Lijsbeth? Ea are să-l înțeleagă! Înfierbîntat, se duce în grabă spre Weddesteeg, care moțăie în soarele de amiază și pe bolovanii căreia niște găini o iau la goană cotcodăcind, speriate de tălpile lui grele, cu ținte, care bocănesc pe bolovani.

În camera din față stă la o masă mama, aplecată asupra unui maldăr de cusături.

— Mamă, unde e Lijsbeth? întrebă Rembrandt, gîfîind din pricina mersului grăbit.

— În dos; pune rufele la albit.

Rembrandt zboară spre pajiștea de albit rufe, o bucată de teren pătrată, situată în dosul casei și împrejmuită de un gard viu de mărăcini. E plină cu rufe: cămăși, izmene, cearșafuri, fețe de pernă, — printre care trebăluiește Lijsbeht, cu fustele suflecate, cu picioarele în saboți frecați lună.

— Bagă de seamă să nu calci pe rufe, îl avertizează Lijsbeth, cu o cută mică între ochi.

Nu, zău! Ce, Rembrandt e copil? Cum să calce pe rufe? Rămîne locului, la margine, și se uită la rufele curate, din care soarele scoate aburi. Ce nostim e albul ăsta pe verde, avînd la mijloc abaua roșie a fustelor femeiești! Cîte feluri de alb există: alb ud, alb uscat... Iar albul saboților Lijsbethiei e iarăși altfel. Și, o fi o prostie, dar îi dă deodată în gînd: zăpada, o fi zăpada iarăși alt fel de alb? O cămașă albă pe zăpadă, s-ar deosebi mult? Păcat că nu e zăpadă pe jos...

— Zi, de ce-ai venit? îi întrerupe Lijsbeth gîndurile.

A, da, și asta e adevărat, ar vrea s-o întrebe ceva. Hm! să-i spună? O trage de mîneca bluzei:

— Ia zi, Lijsbeth: vezi și tu cîteodată lucruri pe care altul nu le vede?

Lijsbeth, cu gîndul la rufe, îl privește întrebător.

— Ce vrei să spui?

— Dacă vezi și tu cîteodată lucruri pe care altul nu le vede...

— E o ghicitoare?

— O ghicitoare? Da de unde! E o întrebare obișnuită!

— Asta la tine e obișnuită? Lijsbeth trage, gînditoare, de panglica șorțului. — Mai zi o dată, cere ea, cu naivitate.

Rembrandt se așază pe o bancă; Lijsbeth se așază, prietenoasă, lîngă el. Stau așa amîndoi, fratele și sora, unul lîngă altul, și se uită la rufe de pe pajiște, și la copaci, care își respiră ramurile peste Galgewater, gîrla vecină, cu licăriri argintii. Rembrandt începe să vorbească; la început se bîlbîie, dar apoi parcă i se deschide inima. Povestește despre norii aceia — „ca niște cai albi, Lijsbeth!“ — și despre moară, care pare atît de mică, profilată pe întinsul cerului.

— Văd uneori lucruri, Lijsbeth, pe care altul nu le vede, și mi se face frică. Văd soarele și aerul, văd lumină și umbră peste tot. Și parcă toate acestea trăiesc, parcă au un suflet, ca noi. Să fie oare cu puțință, Lijsbeth? Se poate ca lucrurile moarte să trăiască?

Lijsbeth nu răspunde. Cugetă. În jurul ochilor îi apar cute, virful limbii îi dispare dintre buze. Apoi spune deodată:

— Iarba trăiește, frățioare!

Rembrandt dă tare de tot din cap.

— Da, știu asta. Copacii trăiesc și ei. Și toate florile și poamele. Dar rufe, or fi trăind și ele?

— Nu, zice Lijsbeth. Rufe se uzează, atîta tot.

În ochii lui Rembrandt apare un rîs. Meditează.

— Dacă rufe se uzează, atunci trăiesc de-a binelea! Tot ce se preschimbă, trăiește. Nu se poate altfel.

— Mofturi! Atunci și ghetele tale trăiesc, și saboții cu care sînt încălțată, pentru că și ei se uzează cu timpul. Și o casă se uzează; îmbătrînește. Ia te uită dincolo. — Lijsbeth arată cu degetul fațada în trepte a Atelierului municipal, care se oglindește în chip fantastic în Galgewater. — Mai țin minte casa asta cînd era nouă de tot. Cu niște cărămizi

MEȘTERUL REMBRANDT

roșii frumoase și cu var alb între ele. Și acum e tot mai închisă la culoare, iar varul de mult nu mai e alb.

Rembrandt tresare deodată.

— Vezi că am dreptate, Lijsbeth? strigă el în extaz. Vezi că și tu și eu vedem ceea ce altul nu vede? Atelierul trăiește, casa aceea nu e un lucru mort, după cum nici moara noastră nu e. Toate cele trăiesc, toate se preschimbă, și casele, și copacii, și florile, și soarele, și norii. Și ghetele mele, și ele trăiesc, și saboții tăi, și rufe de pe pajiște...

Tace brusc. Căci se aude din camera mare glasul mamei:

— Lijsbeth, vino repede, se stinge focul!

Lijsbeth se scoală numaidecât de pe bancă, ia o legătură de vreascuri din magazie și îl lasă pe Rembrandt singur cu rufe de pe pajiștea verde, singur cu gândurile lui răvășite, care se dau peste cap, ca rîndunelele deasupra cîmpiei întinse din jur.

AICA HARMEN NU PREA SE simte bine: îl chinuiește podagra. Dimineața se duce la moară tirîș-grăpiș, cu oasele înțepenite; seara se trîntește în pat ca o scîndură. Mama Neeltje, grijulie, vine cu nisip încălzit, cu bolovani fierbinți și cu muștar fiert, dar lucrurile nu vor să se îndrepte.

Din fericire, un vecin cumsecade știe un leac mai bun: alifie albastră — „nici aurul nu e mai bun“. Cînd

luna e în creștere, taica Harmen să se ungă cu alifia asta pe mușchii înțepeniți — „vai, doamnă Van Rijn, ajută grozav!“ N-ar vrea Rembrandt să aibă bunătatea să se ducă după o cutiuță cu alifie? Da, la sinior Porrett, spițerul de pe Maersmansteeg, acolo unde sînt atîrnați deasupra prăvăliei Cei trei Crai. Lui Rembrandt nu-i plac asemenea comisioane; n-ar putea să se ducă Lijsbeth? Dar mama Neeltje nu stă la tocmeală cu copiii ei, cît ar fi ei de mari.

— Hai, șterge-o și vino repede înapoi. Bietul taică-tău abia așteaptă alifia!

E o încăpere scundă, farmacia lui sinior Christiaan Porrett. Deasupra tejghelei se încolăcește un șarpe, cioplit din lemn negru; atîrnate de șarpe, se bălăbănesc talerele de aramă ale balanței, care aruncă scînteii în lumina jucăușă, pătrunsă prin vitraliile verzi ale gemulețelor. Sinior Porrett e un om bătrîn și încovoiat; ochii cercetători îi sînt ascunși de niște ochelari colorați, prinși pe nas, iar gîtul îngust îi este împodobit de un guler imaculat.

— Așa, care va să zică: ne-a venit un membru al familiei Van Rijn de pe Weddesteeg, dacă nu mă-nșeală ochii, zice el prietenos. Ce-ți dorește inima, flăcăule?

— Vă rog, o cutiuță cu alifie albastră.

— Taica Harmen iar se simte rău?

Rembrandt dă din cap că da. Se uită cum pune spițerul alifie cu lingurița într-o cutiuță de lemn. Privirea îi rătăcește prin farmacie — de la șarpele de lemn negru, la un crocodil împăiat, care, în tovărășia unei broaște țestoase uscate, se leagănă, atîrnat cu sfoară, de tavanul de grinzi de lemn — și se oprește pe un șir de ouă mari, verzi. Moare de curiozi-

MEȘTERUL REMBRANDT

tate să știe ce fel de ouă sînt, dar nu întreabă, nu găsește cuvintele potrivite. Sinior Porrett pare că-i ghicește gîndurile:

— Ouă mari ca astea nu mai fac găinile în ziua de astăzi, flăcăule!

Rembrandt ridică privirea, surprins; în vocea aceea e ceva care îl atrage. Spune zîmbind:

— Rîdeți de mine, sinior Porrett! Dacă pe vremuri găinile făceau asemenea ouă, trebuie să fi fost mari cît struțul...

— Ai văzut vreodată un struț?

— Viu, nu. În cartea de științe naturale e o poză, și mai sînt și poze cu multe alte animale.

Ochii îi rămîn ațintiți pe ouăle de culoare verde deschis: ce frumos lucesc ele în lumina slabă... Sinior Porrett îi urmărește privirea și spune, ținînd cutiuța de lemn în mîna ridicată:

— Sînt ale păsării emu și vin din Africa. Mi le-a trimis cineva printr-un marinar. A fost o minune că le-a adus întregi.

— Și sînt scumpe, sinior Porrett?

— De!... scumpe... Cu lucrurile astea e așa: cît vrea fraierul să dea pe ele. Curiozitățile n-au valoare comercială; trebuie să găsești un amator.

— Și... marinarul acela ar mai aduce?

— Le găsești frumoase?

— Le găsesc splendide! Sînt atît de gingașe! Pesemne că se sparg ușor! Și verdele ăsta, ce frumos lucește! Zău, ar fi bune pentru un pictor, să le pună într-un mic tablou.

— E destul de greu ceea ce spui, zice Porrett zîmbind. Să pictezi un ou nu e un fleac. Am vorbit despre asta cu meșterul Van Schooten. Părerea lui a fost că un ou și o scoică sînt aproape cu neputință de pictat.

În ochii lui Rembrandt apare o sclipire caldă. Iată, spișterul vorbește despre un pictor cunoscut, ca și cum l-ar avea zilnic musafir!

— Îl cunoașteți pe meșterul Van Schooten? întreabă el deodată.

— Dacă-l cunosc pe Joris van Schooten? Păi sigur, mi-e prieten bun. Am câteva scîndurele pictate de el; obiecte mici, ce-i drept, dar sînt fericit că le am.

Rembrandt întoarce capul spre farmacist. Apoi întreabă, învingîndu-și timiditatea:

— Aș putea să le văd și eu odată, sinior Porrett?

Brusc, se miră de sine însuși. Să îndrăznească să întrebe așa ceva! Se înțelege că nu, că nu e cu puțință... Dar iată, se aude vocea lui sinior Porrett, care îl întreabă dacă vine cu el în locuința din dosul farmaciei. Tîrșindu-și picioarele de pardoseală, Rembrandt se duce după farmacist. Se află acum într-o cameră îngustă și lungă, cu lumină difuză, plăcută ochilor. Este cabinetul de curiozități al lui sinior Porrett; o lume necunoscută pentru feciorul de morar, dar cu atît mai atrăgătoare. Sînt acolo cornete de mare, scoici, pietre și cristale într-o mare diversitate de culori și de forme. Este acolo un glob terestru cu picior de abanos, alături de un iatagan turcesc, și un evantai din pene de struț așezat peziș peste colțul de fildeș al unui elefant. Atîrnă acolo șepci și bonete țărănești, lîngă turbane persane brodate cu fir de aur; este acolo un schelet uman gălbejit, cu degetele osoase îndreptate asupra unei pietre de jasp, prinsă într-o montură de aur. Lucruri grozav de ciudate, pe care Rembrandt nu le-a văzut încă niciodată și a căror existență nici n-a bănuț-o. Ochii lui se plimbă pe obiectele ciudate, pipăindu-le parcă, și se opresc în fața unui tablou mic, în ramă de aur patinat. Porrett i-l arată.

— Țsta e un peisaj de Joris van Schooten, zice el cu o ușoară mîndrie în glas. Trebuie să vezi ce fin e lucrat. Și cîtă adîncime are.

Rembrandt se uită la tabloul mic și nepretențios și e cuprins de o bucurie mută. Vede pentru prima oară de aproape o pictură bună, opera unui maestru. În tablou se simte răsufarea lui Van Schooten; iscălitura și-a pus-o chiar cu mîna lui. Un peisaj cu o casă țărănească dărăpănată, o claie de fin mai-mai să se răstoarne... și gata; nimic altceva decît un cer de un albastru străveziu. Rembrandt se uită lung la pictura pe lemn; ar putea s-o privească ceasuri întregi. Apoi se aude vocea farmacistului, care îl întreabă

MEȘTERUL REMBRANDT

dacă tabloul i se pare frumos. Frumos? Rembrandt nu găsește cuvinte ca să-l descrie. I se așază un văl în fața ochilor; îi vine să plîngă, dar nu-și dă seama de ce.

— Cum poate un om să facă un asemenea lucru? zice el cu vocea sugrumată.

Porrett zîmbește. Îi place feciorul lui Harmen Gerrits, deși îi pare cam ursuz și cam stîngaci.

— Cred că ai mai văzut, desigur, ceva picturi bune? întrebă el cu simpatie.

Nu, Rembrandt a văzut puține picturi bune. Cei de acasă nu țin la asemenea lucruri; tata găsește că e păcat de bani. Da, la domnii berari, unde s-a dus cîteodată cu treburi, a văzut poate, o clipită, picturi. Dar erau atîrnate atît de sus, că trebuia să te sui pe un scaun ca să le privești... Rembrandt vorbește mult mai mult ca de obicei; chiar răgușește din pricina asta.

Porrett ascultă, ca și cum ar auzi o spovedanie cunoscută de mult. Arde ceva în băiatul acesta. Flacăra care arde mocnit are să răbufnească oare în afară? Îl iscodește cu coada ochiului pe tînărul său vizitator: e un copil ciudat, care nu duce o viață prea plăcută. Ce apropiate îi sînt sprîncenele deasupra ochilor, ce viguros e înfipt nasul între ochi, ce strînsă e gura asta cu buze groase! Lui Porrett îi vine deodată în gînd imaginea unui pumn, un izvor de forță zăgăzuită. Ce minunat e un băiat atît de tînăr! Ce fel de gînduri mocnesc în dosul frunții lui?

Porrett nu e decît un farmacist obișnuit, un spițer, un făcător de hapuri și alifii, dacă vreți. Dar cunoaște lumea, cunoaște oamenii și năzuințele lor. Știe să despartă grîul de neghină, știe să facă deosebirea dintre frumos și urît, dintre rău și bine. Băiatul acesta... ai fi înclinat să spui că e urît, necioplit și morocănos. Nu, drăguț nu e; n-are înfățișarea rafinată a unui copil de conte. Părul nu-i lucește, ochii lui nu sînt albaștri, obrajii nu-i sînt colorați în tranșafiriu. E butucănos și greoi; cum am zice: un țăran. Dar rusticitatea lui e tulburătoare: se ascunde în el o putere tainică, o forță ancestrală, care îl va mistui și-l va face să ardă...

Christiaan Porrett are șaptezeci de ani. Este un om deșirat, cărunț, un iubitor de lucruri frumoase și neobișnuite. Colec-

ția și-a adunat-o de-a lungul anilor; fiecare piesă se bucură de dragostea lui și îi amintește de zilele lui trecute. Mulți artiști au văzut-o, unele piese le-a împrumutat unor pictori și nu le-a căpătat întotdeauna înapoi. Niciodată însă, pînă acum, n-a primit un vizitator atît de atent ca acest băiat, ca acest îndesat fecior de morar. Cu voce blîndă, Porrett îi abate lui Rembrandt atenția de la tablou. Îi arată luciul gingaș care plutește, ca un lac discret, pe scoici. Este acolo un cornet de mare, sclipitor, împodobit cu mici pete albe și negre, ca o tablă de șah în miniatură. Farmacistul îl ia în mînă și îl mîngîie duos cu degetele.

— Sînt lucruri mici — zice el — pe lîngă care cei mai mulți oameni trec fără să le bage în seamă. Dar o astfel de scoică și un astfel de cornet de mare sînt și ele creațiile lui Dumnezeu, la fel ca tine și ca mine, flăcăule.

Rembrandt dă din cap, cu o lacomă aprobare. Apoi, Porrett continuă:

— Toate lucrurile acestea, scoicile, pietrele și cristalele, au viața lor proprie, un țel tainic, pe care noi nu-l putem pătrunde. Sînt un mic solz, o mică fațetă a vieții universale. Dumnezeu urmărește un scop, un plan, altminteri nu le-ar fi creat. Numai că noi, oameni proști ce sîntem, vrem de obicei să știm mai mult decît putem pricepe și căutăm o explicație...

— Va să zică dumneavoastră sînteți de părere că toate aceste lucruri trăiesc, sinior Porrett? îl întrerupe Rembrandt pe bătrîn.

Farmacistul nu pare mirat de această întrebare, ba parcă ar fi așteptat-o. Ia în mînă o pînză țesută în culori șterse și o aruncă pe o măsută. Culorile încep să se înviioreze în lumina difuză: roșu patinat, negru, galben și cenușiu închis. Culorile alcătuiesc un ornament cu motive de frunze. Porrett îl arată cu o mutră obosită.

— Orice lucru, dacă a înglobat o părticică din sufletul făcătorului, trăiește, dragul meu. Pînza asta este la fel de puțin moartă ca și tine. Numai lucrurile urite sînt moarte, pentru că le lipsește un suflet, după cum oamenii fără suflet sînt de fapt morți și nu așteaptă decît mormîntul. Un om fără inimă, fără simțire, un om pe care nu-l mișcă nimic, nu

MEȘTERUL REMBRANDT

e vrednic să trăiască, băiatule. Ceea ce ne trebuie în tinăra noastră Republică, sînt oamenii cu inima fierbînte. Ei pot sălta Holanda mai sus, așa încît țara noastră să se bucure de cinstire printre popoarele lumii.

— Și cine trebuie să facă asta, sinior Porrett?

— Cine? Artiștii! Ei, care au respect față de aproapele lor și față de tot ceea ce a fost creat de Dumnezeu. Care în lucrarea lor fac să se simtă răsuflarea lui Dumnezeu și încercă să arate poporului în mod vizibil, invizibilul...

Porrett se oprește brusc. Simte că a mers prea departe. Vorbește unui copil, unui copil deștept, ce-i drept, dar cuvintele au în Republică picioare iuți. Ca menonit¹ trebuie să fie prevăzător, căci înalții dregători de la Haga au brațe lungi și nu înțeleg nici o abatere de la doctrina Bisericii de Stat...

Rembrandt, un copil? Se uită la farmacist; ochii lui parcă îl dezmiardă.

— Și eu mă gîndesc adeseori la lucrurile astea, sinior Porrett, izbutește el să spună. Simt întocmai ca dumneavoastră!

Poticnindu-se în cuvinte, povestește despre straniul lui simțămînt, care îl face să recunoască viața în toate lucrurile. O casă, un copac, o haină, o moară... Porrett ascultă, zîmbind, ca să-și ascundă emoția; ascultă un adevăr pe care l-a putut afla abia la maturitate. Desigur, intervine și multă exaltare: băiatul e încă o făptură fragedă, dar simțămîntul lui e curat. „Două suflete înrudite“, își zice el. Un farmacist bătrîn, aproape de moarte, și un tînăr fecior de morar. Văpaia frumosului nu se va stinge; ea va continua să trăiască în sufletele alese de Dumnezeu. Numai Dumnezeu poate să știe ce-i mai rezervă acestui băiat viitorul, dar că va avea de înfruntat greutate, e sigur.

— Hai, flăcăule, zice el. Trebuie să te duci acasă. Tai-că-tău n-are să știe pe unde ești. Și dacă-ți face plăcere să mai treci pe la mine, ești binevenit.

A, da, așa e: tata! Rembrandt îl uitase. Tata, care s-ar supăra rău dacă ar ști ce gînduri ciudate îi umblă feciorului său prin cap.

¹ *Menonit*: membru al unei secte anabaptiste, întemeiate în 1506 de către *Menno Simonis*.

— Ziua bună, sinior Porrett, zice el încet, întinzându-i farmacistului mîna.

— Bună ziua, dragul meu. De fapt, cum te cheamă?

— Rembrandt.

— Rembrandt? Frumos nume! Un nume pe care nu poţi să-l uiţi. Cine ți l-a dat?

— Mama. Chiar ea mi-a povestit. La început au vrut să-mi zică Reinbrandt. Dar ei i s-a părut că Rembrandt sună mai frumos.

— Mama ta n-a greşit, Rembrandt, zice Porrett zîmbind. S-o cinsteşti! Şi acum du-te, pînă nu vine chiar dînsa să întrebe dacă nu cumva i-am ars de viu feciorul în laboratorul meu de alchimist! Pentru că pe un farmacist lumea îl socoteşte în stare de orice!

Cît îl pot duce picioarele de repede, Rembrandt merge, pe bolovanii lunecoşi de pe Cetăţuia Veche, spre casă. Mama îl primeşte într-un chip de loc prietenos. Îl întreabă dacă a aşteptat ca farmacistul abia să prepare alifia. Şi-i spune că Lijsbeth, cînd e trimisă cu o treabă, se descurcă mai bine.

— Fetiţa asta abia ştie să scrie şi să citească, dar la minte ți-a luat-o cu mult înainte.

Rembrandt tace. Tăcerea lui o întărită pe maică-sa:

— Taică-său se zvîrcoleşte de durere şi dumnealui umblă teleleu prin oraş. Asta-i recunoştinţa că te-am dat la o şcoală scumpă? Şi că taică-tău şi cu mine am vrut să scoatem din tine ceva mai mult decît un meşteşugar?

Mama Neeltje tună şi fulgeră, iar taica Harmen, din pat, trage cu urechea. Cînd mama are vreo ciocnire cu copiii, tata e înclinat să le sară în ajutor. Tot aşa şi mama are obiceiul, cînd tata vrea să-şi arate autoritatea, să le țină copiilor mîna deasupra capului.

— Un asemenea băiat ar trebui scuturat, să te țină minte, bodogăneşte mama, tîrşindu-şi picioarele înspre pat.

Taica Harmen zîmbeşte.

— Da, îţi mai vine şi să rîzi, începe mama iar. Tu şi copiii tăi sînteţi ca sacul cu petecul, două ghetе pe un singur calapod! Apoi, cu o privire rapidă spre Rembrandt, care se învîrteşte pe lîngă ea: Tu şterge-o! Închide uşa pe dinafară şi vezi să nu intre nimeni aici o jumătate de ceas. Trebuie

să-i fricționez lui taică-tău oasele înțepenite. Și n-am nevoie de curioși!

Simțindu-se vinovat, Rembrandt iese din cameră. Trage ușa după el și se duce în fața casei, unde se așază pe o bancă. Dus pe gânduri, scuipă pe bolovani și se uită la moară, care stă pe val, cu aripile în mișcare. În fiecare clipă trece o umbră întunecată peste bolovani, o coasă ascuțită, care tot cosește într-una, cît bate vîntul. Lumină, întuneric. Și tot așa mereu. Rembrandt începe să cugete. Ce ciudat, că sinior Porrett gîndește despre lucrurile acestea la fel ca el. Farmacistul nu e un om obișnuit, și o fi și bogat... Da, dacă are să fie și el cîndva bogat, atunci să te ții! Are să adune tablouri cu grămada, și șervete frumoase, și scoici, și cîte și mai cîte. Dar îți trebuie mulți bani pentru asta și cum faci rost de bani? În visurile lui se furișează ceva la care preferă să nu se gîndească, ceva care i se insinuează în suflet ca un vis urît.

Ca să cîștige bani, trebuie mai întîi să ajungă un om foarte priceput și să învețe mult. Mult mai mult decît îi place lui. Tata vrea să facă din el un cărturar, doctor sau profesor, dar el n-are tragere de inimă pentru carte. Da, dacă ar putea să devină la iuțea doctor în medicină, l-ar vindeca repede pe taică-său, se înțelege. Și i-ar ajuta și fratelui Gerrit să-și îndrăvenească mîna; sigur că așa ar face. E frumos să îndrăvenești un om, păcat numai că pentru asta e nevoie de atîta învățătură.

Ah, învățătura, învățătura asta! La anu! termină școala latinească; tata și-a băgat în cap să-l trimită neapărat la Academie. Academia ține cel puțin șapte ani. Șapte ani de joacă, șapte ani de învățătură și șapte ani de studii; abia atunci bărbatul e copt ca să-și slujească orașul și țara cu învățătura lui. Plicticos lucru, că tocmai el trebuie să studieze, în timp ce frații lui au putut să-și aleagă un meșteșug, meșteșugul care i-a atras.

Meșteșugul care i-a atras. Îl atrage și pe el vreun meșteșug? Să se facă morar? Nu. Cizmar? Nu. Brutar? Nici. Să se facă, poate, ca sinior Porrett, spițer? Să ne gîndim un pic. Porrett trebuie să fi studiat, dar cu siguranță că nu șapte ani. Spițer te faci la un spițer, unul învață de la celălalt; me-

seria, de obicei, merge din tată în fiu. Și nu prea ai multă variație în meseria asta; faci hapuri și freci alifii, iar ca să mai schimbi, te uiți în urină. Nu, nici spițer nu prea îi place.

Dar atunci ce, atunci ce? Este o meserie care îl atrage; aproape că nu îndrăznește să mărturisească. Pictor ar vrea să se facă. Pictor, așa ca meșterul Van Schooten! Atunci ar face lucruri frumoase, lucruri vii, tablouri cu suflet în ele. Ce minunat trebuie să fie să pui pe un panou oameni și peisaje, culoare lângă culoare, lumină lângă umbră. Ia stai: ce ar picta el întâi dacă ar avea vopsele și pensule și un panou frumos din lemn de stejar? Moara? Da, moara cu aripile în repaos, moara duminică, într-o duminică, așa ca toamna trecută... Rembrandt e atât de adâncit în gândurile sale, încît nu bagă de seamă că se apropie Lijsbeth; o vede abia cînd e în fața lui.

— Noroc, zice ea și vrea să intre numaidecît în casă.

Rembrandt sare în picioare și se pune de-a latul în ușă.

— E oprit să intri în această casă, zice el cu glas apăsător.

— De ce, frățioare?

— Pentru că aici înăuntru maică-ta încearcă să-l scape pe taică-tău de podagră. Și n-are nevoie de spectatori.

Lijsbeth râde cu hohote. Își apucă rochița între degetul mare și cel mijlociu și face o ușoară plecăciune.

— După cum poruncește frățiorul meu, zice ea și rămîne o clipă nemișcată în fața lui, cu rochița un pic ridicată.

Rembrandt își privește surioara. Ce drăguță e Lijsbeth! Gestul ei e nostim și grațios, e dușos și gingaș...

— Lijsbeth — zice el deodată — stai nițel așa! Apoi scoate repede o foaie de hîrtie din haină și o bucată de cărbune. Vreau să te desenez, Lijsbeth, zice el, netezind hîrtia pe bancă.

Lijsbeth stă nemișcată. Pantoful ascuțit se curbează cochet, dispărîndu-i sub rochia neagră; gîtul plinuț îi iese mlădios din bluza roșie. Cu linii șovăitoare, Rembrandt își schițează surioara; o femeiușcă micuță, încîntătoare, neștiutoare încă, o mică prințesă drăguță, plină de grație și de viață...

O bătaie în geam și visul se spulberă. Capul mamei apare la fereastră, iar după două clipe mama stă în ușa deschisă.

MEȘTERUL REMBRANDT

Rembrandt vrea să pitească hîrtia ; mama a văzut-o. I-o ia din mîină, se uită la ea. O ! ține o veșnicie, de cînd se tot uită. În sfîrșit, întoarce capul spre Lijsbeth și spre Rembrandt ; în jurul gurii îi apare un zîmbet blînd.

— Pot să păstrez asta, Rembrandt ? întreabă ea, ca și cum ar fi o favoare.

Rembrandt dă din cap că da. A amuțit. Cu băgare de seamă, mama pitește hîrtia sub șorț. Apoi intră în casă și ascunde desenul, cu toată grija, între filele *Bibliei*, care se află, deschisă, pe masă.

TRECUT VARA, A TRECUT ȘI toamna; iarna așterne o pătură de puf peste oraș și peste țară. Contururile albe ale morii sclipească pe valul strălucitor, care pare stropit cu diamant pisat. În oraș, din hărmălaia zilnică produsă de hurducăturile trăsurilor și săniilor n-a rămas decât scîrțîitul pe zăpadă și clinchetul de zurgălăi, acoperit din cînd în cînd de înjurăturile suculente ale vizitiilor. Căci viața merge înainte,

nu se împiedică de niște nămeți de zăpadă, nici de un pod acoperit de un polei ca oglinda.

Viața merge înainte. Morile macină, fabricile de bere scot pe coșuri fum de turbă galben. Copiii se duc la școală dîndu-se pe gheață și azvîrle bulgări de zăpadă în leidenezii cu pălării negre, care se strecoară cu băgare de seamă spre birouri și spre prăvălii. Printre ei trec studenții, eleganți în mantalele lor largi; aruncă o privire rapidă spre o slujnicuță nostimă și se urcă oftînd pe albul Rapenburg, unde orologiul de pe turnulețul Academiei arată ora opt fără ceva.

Rembrandt a plecat și el devreme la școală, cu ghiozdanul pe umăr și cu mîinile vîrîte adînc în buzunarele pantalonilor săi de aba groasă; gerul cumplit face să-i sclipească obrăjii. Ochii îi lunecă pe fațadele caselor, ale căror contururi sînt tivite cu un alb strălucitor: parcă ar avea pe ele un strat de blană. Ce frumos e orașul sub zăpadă! Tacticos, trece pe lîngă Palatul Justiției, spre Lokhorststraat, unde pe Gravensteen-ul vecin o ceată de băieți se bat cu bulgări de zăpadă. Vocile lor tinere răsună puternic în piață; sînt elevi din primele clase, pentru că cei din a treia și din a patra, care îl citesc pe Horațiu și pe Cicero, se socotesc prea mari pentru această joacă — deși îi mănîncă palmele să facă și ei la fel! Se mărginesc doar să-i îndemne pe cei mici, dar cînd unul dintre cei mari este nimerit pe neașteptate de un bulgăre de zăpadă zdravăn, să te ții! Cît ai clipi, o dau încolo de demnitate, iau zăpadă cu amîndouă mîinile și în scurt timp se iscă o adevărată bătălie, la care ia parte și Rembrandt cu toată inima. Bulgări mari

MEȘTERUL REMBRANDT

vîjtie încolo și încoace, se fărîmă pe spinări sau de capete, sau își găsesc o moarte rușinoasă în porticul Palatului Justiției.

Rembrandt este lipsit de mlădiere, dar în schimb are putere. Bulgării lui îi lovesc pe băieți ca o nemiloasă ploaie de gloanțe. S-a dezlănțuit.

— Trăiască golani! La atac! îi asmute el pe cei din a patra.

Chemarea lui e preluată de ambele tabere.

— Trăiască golani! Afară spaniolii! Ura!

Rembrandt își înfinge mîinile și brațele în zăpadă ca un plug și face un bulgăre mare cît un cap de copil.

— Trăiască golani! strigă el cu glas răgușit. Moarté veneticilor!

Bulgărele vîjtie deasupra pieței; o ghiulea albă zboară peste capetele băieților — și nimerește în plin în obrazul împodobit cu barbă neagră al domnului Jacobus Letting, care își face apariția, cu pași mărunți, de pe Muscadelsteeg. Domnul director se clatină, își agită brațele în văzduh, alunecă și, cu un duduie surd, cade pe spate în zăpadă.

În piață se face liniște. Ceea ce mai înainte părea bîlci, s-a prefăcut acum în mînăstire. Băieții au rămas nemișcați, ca niște statui de piatră. Domnul Letting este temut ca un leu înfuriat! Directorul își curăță de zăpadă ochii, nasul și barba, se reazemă în coate, se întoarce pe burta greoaie și se saltă, lent și solemn, pe picioare. Aplecîndu-se anevoie, își scutură zăpada de pe paltonul lung și negru, se îndreaptă din spate și se uită, ca un comandant de oști, la băieții care s-au strîns în grupuri, speriați. Ochii încercănați i se plimbă de la un grup la altul. Oare așteaptă un semn al cerului?

— Făptașul să vină la mine, zice el, solemn.

Domnul Letting se uită la ceata de băieți, cum s-ar uita Nemesis. Rembrandt simte că-i tremură picioarele; îi este cu neputință să facă măcar un singur pas înainte; frica îl

¹ În original: *geus* (cuvînt echivalent cu termenul francez *gueux* = golan, om sărac, om din popor). Este denumirea dată răsculaților olandezi împotriva dominației spaniole, în războiul pentru independență.

strânge de gît. Se uită țintă la director, ca hipnotizat: o figură neagră pe zăpada albă, o pată de cerneală pe o coală de hîrtie albă. Cu brațele încrucișate pe piept, domnul Letting repetă, cu voce glacială:

— Făptașul să vină la mine. Și repede!

Rembrandt are muștrări de conștiință. Plin de presimțiri negre, își pune cu mare greutate cîte un picior înaintea celui alt. Are să se predea și are să tragă ponoasele; acuși-acuși are să-și primească năprasnica pedeapsă; i se apropie sfîrșitul. Răsufă adînc, ca și cum ar trebui să sară peste o prăpastie lată și face, șovăind, un pas înainte. Dar iată că, deodată, un băiat se duce, cu pași repezi, spre director. Se oprește în fața lui, își scoate șapca din cap și spune limpede:

— Eu am aruncat bulgărele, domnule director!

Rembrandt clipește din ochi. Nu înțelege ce se întîmplă. Îl vede pe Letting că se apleacă înspre băiat și îl aude că întreabă:

— Cum te cheamă, derbedeule?

— Adriaen Adriaens, domnule director.

— Ești feciorul lui Jan Adriaens, cel cu atelierul de teci de lîngă Societatea de tir Sfîntu-Gheorghe?

— Da, domnule director.

Domnul Letting, cu un gest poruncitor, arată intrarea școlii.

— Urmează-mă, Adriaenszoon, spune el, solemn.

Cu pași legănați, băiatul îl urmează pe director, lăsîndu-l în urmă pe Rembrandt, care e cuprins de o uimire mută.

De îndată ce directorul și băiatul au dispărut pe porțița care duce spre clădirea școlii, elevii se reped la Rembrandt, a cărui atitudine li se pare ciudată și josnică. „El e făptașul, numai el“ — cu toate că nici un singur băiat nu-l va trăda: pîra se pîdește aspru! Profesorii nu pot face uz niciodată de vreo indicație provenită de la altă persoană decît făptașul; băieții vor să izgonească din Republică trădarea, sub orice formă. Dar nu găsesc nici o explicație pentru fapta ciudată a lui Adriaen Adriaens, un băiat dintr-a-ntîia, care mereu are conflicte cu profesorii. Rem-

MESTERUL REMBRANDT

brandt încearcă să se apere: „a vrut să spună că el e făptașul” — dar nu izbutește.

— Să-ți fie rușine! strigă un lungan, agitându-și pumnul sub nasul lui Rembrandt. Să bagi în cofă pe altul, asta știi. Dar lasă că-ți arătăm noi ție! Nu-i așa, băieți?

Au să-i arate ei lui! Rembrandt cunoaște pedeapsa. Au să-l declare mort, așa că nici un băiat n-are să-i mai vorbească. Dar el nu vrea asta; ar fi cel mai mare rău ce i s-ar putea întâmpla... Fără o vorbă, îi împinge pe băieți deoparte și dispare repede în clădirea școlii. Ochii a peste cincizeci de băieți îl înțeapă, ca niște ace de foc, în spinare.

Rembrandt știe unde îl poate găsi pe director: într-o odăiță de sub scară. Odăița aceea e domeniul și sanctuarul lui. Prin ușa închisă aude glasul apăsător al directorului, care îl muștruluiește pe Adriaens. Stă o clipă la ușă, ezitând: să se ducă înapoi și să fugă acasă, ca un copil fricos? Nu, înapoi nu, cu nici un preț! Își încheiază dinții și bate cu sfială în ușă. Numaidecât după aceea se află pe rogojina de papură și îl privește smerit pe director.

— Cine ești? Și ce cauți aici? Întreabă domnul Letting, care, în caftanul lui negru și larg, arată ca un judecător al Inchiziției.

— Rembrandt van Rijn, domnule director.

— Și de ce mă stingherești?

Tonul întrebării domnului Letting nu e de loc prietenos. Rembrandt face un pas înainte. Dacă ar ști cum să înceapă!... Își mută repede privirea de la director la Adriaen Adriaens, care stă chiar în fața directorului, rîzînd ironic și obraznic.

— Domnule director, am... am venit să mărturisesc că eu am aruncat bulgărele de zăpadă, bîguie el.

Gata, a spus-o, acumă fie ce-o fi. Letting îl sfredește cu privirea pe Rembrandt, se ridică în picioare cît e de lung și-l împinge amenințător barba înainte. Ce înseamnă asta? Băieții își bat joc de el?

— Auzi ce spune acest Van Rijn, Adriaenszoon. E adevărat?

Băiatul rînjește. Face o strîmbătură și dă din umeri, nepăsător. Directorul ia de pe masă o nuia și-l croiește pe obraz.

— Vorbește, drac împielit! strigă el, vînat de mînie.

Adriaen Adriaens tace chitic și zîmbește.

— Întinde mîinile! Amîndouă! poruncește Letting.

Băiatul întinde mîinile, iar directorul trage peste ele cîteva lovituri. Din degetele lui Adriaen picură sînge.

— Te-nvăț eu minte, diavole! sîsîie directorul printre dinții galbeni, care sclipesc asemenea colților unei fiare de pradă.

Băiatul rînjește. În privirea lui e ceva satanic; domnul Letting se sperie de el.

— Treci în clasă! poruncește el, cu mai mult calm decît înainte.

Adriaen iese din cameră, lunecînd ca o nevăstuică, urmărit cu privirea de Rembrandt, care a și uitat de ce a venit.

— Șterge-o și tu, zice domnul Letting.

Se cunoaște că nu mai vrea să se ostenească nici măcar cu un singur cuvînt pentru chestiunea asta. Dar înainte ca Rembrandt să ajungă la ușă, îl cheamă înapoi.

— Într-adevăr, tu ai aruncat bulgărele? întreabă el, bănuitor.

— Da, domnule director.

— Atunci scrie, ca pedeapsă, de cincizeci de ori „Tatăl nostru” pe latinește.

— Am înțeles, domnule director.

Domnul Letting își înclină capul spre hîrtoagele lui și mormăie cîteva cuvinte. Are impresia că a suferit o înfrîngere.

Rembrandt simte ca o ușurare cînd paznicul vine să anunțe că s-a făcut „ora”. Își viră în grabă cărțile în ghiozdan, bolborosește un „bună-ziuă” profesorului, se strecoară printre băieți și pleacă. Abia le răspunde la întrebări; ochii lui îl caută pe Adriaen Adriaens. Da, iată-l mergînd pe Schoolsteeg. Ce ciudat că băiatul nu-l așteaptă! Rembrandt o ia la picior, îl ajunge pe Adriaens din urmă și îl trage de mîneca scurtei.

MEȘTERUL REMBRANDT

— De ce alergi așa? îl întreabă, gîfîind.

— Pentru că așa am poftă!

— De ce i-ai spus directorului că tu ai aruncat bulgărele de zăpadă?

— Pentru că așa am avut poftă!

Rembrandt nu mai știe cum să-l ia. Merge o mică bucată de drum lîngă el, tăcut, apoi întreabă:

— Intotdeauna faci așa cum ai poftă?

— Cam întotdeauna, zice Adriaen Adriaens. Fluieră fals printre dinți. Apoi întreabă deodată: Ia zi, și ție ție silă de școală?

— De!... — răspunde Rembrandt, evitînd un răspuns precis — nu prea...

— Mie da. Îmi vine cîteodată să-i dau foc acestei pușcării. Și am să-i și dau într-o zi, dacă tata nu mă scoate, adaugă el, hotărît.

E ceva nou pentru Rembrandt. Nu mai știe ce să răspundă.

— Dar ce legătură are asta cu bulgărele de zăpadă? întreabă el, ca să spună totuși ceva.

Adriaen Adriaens rînjește, împrăștiind un morman de zăpadă.

— Am spus așa, în speranța că Letting are să mă dea afară din școală. Dar tu mi-ai stricat socoteala.

Rembrandt se uită la el cu coada ochiului. Ce îndrăzneală, să vorbească așa!

— Atunci de ce mergi la școală? întreabă el, mirat.

— Parcă tu știi de ce mergi la școală?

O! ce ciudată întrebare, venită chiar pe neașteptate!

— Eu merg la școală ca să învăț, răspunde Rembrandt, peste măsură de solemn.

Colegul lui rîfnește în rîs.

— Păi n-ai decît să înveți! Ai să poți mai tîrziu să te cașeri pe un taburet, ca funcționar, și să caști gura de după niște geamuri verzi pînă la optzeci de ani. P'ormă îți pune pe mormînt o piatră cu o inscripție pe latinește. Atunci ai să fii fericit?

— Nu mă fac funcționar. Tata vrea să mă fac cărturar.

— Și vrei și tu?

— Tata zice că trebuie să slujesc cu cinste Republica.
— Da, desigur, ținând predici. Sau spintecînd cadavre. Popii se bat între ei cu texte din *Biblie*. Iar domnii din sala de disecție, oricît ar sta să tot ciopîrțească la cadavre, nu se fac nici cu atîtica mai deștepți.

— Și atunci tu ce vrei să te faci?

— Nu știu. Numai să nu fiu nevoit să stau în cușcă.

— Și tatăl tău, ce vrea?

— Să ajung un burghez cumsecade. Unul din ăia cu gulerul cît roata morii și cu pălăria cît o hulubărie... Mulțumesc!

Rembrandt nu știe ce să răspundă. De fapt, îi pare rău că s-a dus după Adriaen. N-o fi cam scrîntit?

— Dar ceva trebuie să te faci, îi spune el, ca un fel de scuză. Nu poți să umbli pe drumuri ca un cerșetor sau ca un tîrîie-brîu, așa cred.

Adriaen Adriaens dă din umeri:

— Puțin îmi pasă ce mă fac — spune el deodată — muzicant, sau spițer ambulant, sau marinar, mi-e totuna. Numai să n-am nevoie să învăț. Și să pot să petrec. Artist de bîlci mi-ar plăcea! Atunci umbli din oraș în oraș și din sat în sat și dormi la han sau pe o claie de fîn, singur sau cu o fată drăguță! Tu n-ai decît să te duci frumușel la școală și să-ți împui capul cu tot felul de prostii, cu declinări și conjugări; mie-mi place mai mult aventura!

Din gîtlejul lui Rembrandt iese un hîrîit. Se simte în nesiguranță lîngă băiatul acesta; vrea să scape de el și să se vadă acasă. Ce ființă îngrozitoare! La colțul dintre Rapenburg și Noordeind se oprește.

— Trebuie s-o iau pe aici, zice el, ca și cum și-ar fi adus aminte subit că e grozav de grăbit.

Fără să se uite înapoi, fuge spre casă, de parcă dracul cu picioare de țap ar fi gata să-l prindă.

SEARĂ CÎND REMBRANDT BATE cu ciocănelul în ușa lui Lieven Hendricks, pe Pieterskerkkoorsteeg. E curios să știe ce mai face Jan, care a venit să-și petreacă zilele de Crăciun în casa părintească. Familia stă împrejurul mesei; taica Lieven îi face semn cu capul, șmecherește, lui Rembrandt, să se apropie repede. Și să bea o canită de bere caldă.

Cum îi merge lui Jan? Pe cîste! Arată minunat; aerul din Amsterdam nu-i face rău. Jan Lievens povestește despre orașul de pe IJ¹ și despre meșterul Pieter Lastman². Meșterul Lastman este un pictor faimos și poate avea de lucru cît vrea. Jan povestește, ochii îi lucesc și apoi îl întreabă pe Rembrandt dacă mai merge la școala latinească. Rembrandt mai merge la școală; peste șase luni intră la Academie. O, tot respectul, Academia nu e un fleac! De fapt, Jan e bucuros că el nu e nevoit să meargă la Academie, cu toate că și ca pictor trebuie să mai înveți cîte ceva și nu e de loc așa de plăcut cum se crede.

— Toată ziua, bună ziua, robotești: freci vopselele cureți pensulele, faci rînduială în atelier, grunduiești panourile și faci tîrguieli. De! așa merge treaba. Și cînd isprăvesc, meșterul Lastman îmi dă uneori o scîndurică și mă lasă să pictez pe ea ce vreau.

Jan se scoală în picioare, dar maică-sa i-a luat-o înainte. Vine cu un mic panou.

— Ia privește, Rembrandt. Nu ți se pare drăguț?

Rembrandt ia panoul cu amîndouă mîinile și caută un loc în care lumina să cadă bine. Este o mică natură moartă: niște fructe pe un taler de cositor, pictate cu stîngăcie, dar corect în ceea ce privește coloritul și compoziția.

¹ IJ, golf al Zuiderzee-ului. „Orașul d pe IJ” este Amsterdamul. Grupul *ij* este considerat, din punct de vedere grafic ca inseparabil, așa încît, la începutul unui nume propriu sau al unei fraze, ambele componente (i + j) sînt majuscule.

² *Pieter Pieterszoon Lastman*, pictor și gravor olandez (1583 – 1649).

JAN MENS

Rembrandt se uită îndelung la tablou, ca și cum ar vrea să simtă în nas aroma fructelor.

— Minunat! zice el încet, dînd înapoi panoul.

— Sînt grozav de mîndră de Jan, recunoaște mama Machteld.

Rembrandt e convins de acest lucru; tare ar vrea ca și maică-sa să poată fi la fel de mîndră de el... Apoi mama Machteld povestește că la început s-a temut să-l lase pe Jan să plece la Amsterdam. L-ar fi ținut mai bucuroasă la meșterul Van Schooten; acolo nu i-ar fi scăpat cu totul de sub ochi. Dar dacă trebuie, trebuie; nu poți să-i stai în drum unui copil. Deși îi pare rău că Jan pleacă după Crăciun. Ce sînt trei zile? Una, două, trei, gata!

— Maică-ta are noroc, Rembrandt, că mai poate să te îngrijească, zice ea, ștergînd o lacrimă din colțul ochiului.

Apoi Rembrandt îl ascultă pe Jan, care povestește cîte-n lună și în soare despre Amsterdam și despre negustorii care locuiesc acolo: mult mai mulți și mult mai bogați decît cei din Leida! Și despre pictorii care cîștigă și ei bani buni.

— Meșterul Lastman are vreo trei perechi de case ale lui, toate cîștigate din pictură!

Rembrandt își încrețește sprîncenele. E gelos, oare, iar vorbele lui Jan îl indispun? Și taica Harmen tot așa vorbește: să cumperi case și să cîștigi bani. E, totuși, o mare deosebire între un pictor și un morar; un pictor nu lucrează numai pentru ca să facă bani. Rembrandt ar vrea să spună ceva; caută cuvintele, dar nu le găsește. Apoi, Lieven Hendricks îl întreabă ce are de gînd să urmeze: dreptul, medicina sau teologia? O, nu știe încă.

— În nici un caz teologia, sinior Hendricks.

— Te înțeleg, zice taica Lieven. Domnii pastori cîștigă o leafă slabă și unde mai pui că trebuie să-și țină rangul. Eu sînt bucuros că Jan al nostru și-a ales un meșteșug cumsecade, cu care să-și poată cîștiga pîinea. Cu o pensulă dibace poți să-ți slujești țara la fel de bine cum ai sluji-o cu o diplomă de doctor. Gîndește-te numai la Petrus Rubens, care a contribuit la faima Flandrei, țara

MEȘTERUL REMBRANDT

mea dragă, mai virtuos decât o sută de dregători învățați.

— Meșterul Lastman îl cunoaște bine, îl întreabă Jan pe taică-său. Lastman s-a văzut cu el în Italia, când era în slujba ducelui de Mantua.

— Un pictor trebuie să se ducă neapărat în Italia? întreabă Machteld îngrijorată.

— Dacă vrea să ajungă un pictor bun, da! răspunde taica Lieven, apăsător.

— Meșterul Lastman spune că italienii sînt cei mai buni învățători ai noștri, spune Jan; apoi, ca și cum i-ar fi venit brusc o idee, adaugă: Meșterul Lastman a mai spus așa: când am să fiu acasă, să mă duc neapărat să văd „Judecata de Apoi“ a lui Lucas van Leyden¹. S-ar putea s-o văd, tată?

— Lucas a fost un pictor catolic, răspunde taica Lieven, neliniștit. De ce să te legi la cap dacă nu te doare? Și apoi, lucrarea lui e la primărie și nu cred ca domniile pîrgari să te lase să intri.

— Meșterul Lastman a zis să-i cer voie pîrgarului Orlers.

— Da, ușor de spus. Sinior Orlers este un grangur și cu asemenea oameni nu e bine să ai treabă.

Taica Lieven mai formulează cîteva obiecțiuni și, în sfîrșit, e de părere că feciorul lui ar face mai bine să nu se ducă la primărie. Atunci se amestecă în vorbă Rembrandt, care spune că l-ar putea ruga pe sinior Porrett.

— Porrett cunoaște mulți oameni sus-puși. Și e un om cu înțelegere pentru pictură. Dacă i-aș cere sprijinul?

— Da, zău, Rembrandt, încearcă! exclamă Jan. Și mergem împreună: un cărturar și un pictor. Primesc ei și vizite mai umile, cei de pe Breedestraat!

— Eu nu mi-aș pune prea mare nădejde în asta, e de părere că trebuie să precizeze Lieven Hendricks.

Ce-și pune tineretul în cap, se face. Sinior Porrett știe să deschidă ușa înaltă a primăriei. A doua zi după Crăciun, sinior Porrett urcă, în tovărășia lui Jan și a lui Rembrandt, scara lată, de piatră cioplită, care duce spre clădirea municipalității. Taica Harmen a dat din cap când a auzit de

¹ *Lucas van Leyden*, pictor și gravor olandez (1494 – 1533).

această escapadă; i se pare cam trăsnită, dar nu primejdi-oasă. În anticamera spațioasă, băieții se simt cam încurcați; n-au fost niciodată acolo; ce să facă un băiat la primărie? Sinior Porrett stă de vorbă cu portarul, un bărbat cu o mustață uriașă; desigur, știe despre ce e vorba, pîrgarul Orlers¹ l-a anunțat. După cîteva minute, în dreapta se deschide o ușă și apare pîrgarul Orlers: un om roșu la față, cu un guler plisat deasupra unei haine de catifea neagră. Îi strînge farmacistului mîna.

— Așa, va să zică acesta e Jan Lievens, care face ucenicie la meșterul Lastman, la Amsterdam? Și celălalt băiat? Un fecior al lui Harmen van Rijn, morarul de pe Weddesteeg? Prea bine. Și ar dori să vadă „Judecata de Apoi”? De! Primăria nu prea obișnuiește s-o arate... *Enfin*², sinior Porrett, înțelegeți dumneata.

Pîrgarul Orlers merge înaintea lor. Trec cu toții printr-un culoar, printr-o ușă, prin încă una: au ajuns.

O încăpere în semilumină. Pe pereți sînt atîrnate sulite, iar pe un rastel sînt puse niște muschete vechi. Miroase a iuft, a camfor și a praf. Pîrgarul Orlers deschide o fereastră. Un fascicul de lumină năvălește în cameră și se prinde de un triptic cu panourile laterale închise, atîrnat deasupra unui lambriu de lemn de stejar, bălțuit într-o culoare închisă. Pîrgarul mai deschide cîteva ferestre; parcă s-a deschis un zăgaz, care nu lăsase să intre lumina. Apoi se urcă pe un scaun de piele, slobozește un cîrlig și împinge, de-o parte și de alta, cu un gest larg, cele două panouri laterale ale tripticului.

Rembrandt privește, cu ochii căscați, minunea, care s-a deschis ca o floare, în toată splendoarea ei, pe peretele întunecat. O revelație, o delectare, s-o poți vedea! Totul dispăre în jurul lui; Rembrandt se pierde și pe sine însuși și se topește, cu un sentiment de slavă sărbătorească, într-un fel de lumină cerească.

Dar ce înfățișează tripticul? A, da, știe: este ziua Judecării de Apoi, în care cei aleși urcă spre fericirea cerească,

¹ Tipograf, librar și publicist (1580 – 1646). A fost primul biograf al lui Rembrandt.

² În sfîrșit (fr.).

MEȘTERUL REMBRANDT

iar cei blestemați se prăbușesc în nemiloasele flăcări de pucioasă ale iadului. Dar Rembrandt n-a rămas cu gura căscată pentru că subiectul tabloului îl impresionează, ci pentru că îl captivează culorile lui pastelate. Lumina cenușie-trandafirie, tenta străvezie a norilor, culoarea trupurilor goale, veșmintele strălucitoare ale îngerilor: *pictura* este cea care îi taie răsuflarea. Ca din depărtare aude glasul lui sinior Porrett, care vorbește despre meșterul leide-nez. Despre comanda ce i s-a dat, să facă un triptic pentru altarul principal al bisericii Sfintu-Petru și că acest tablou a fost luat în 1566 din biserică pe furiș, pentru că acolo nu era în siguranță, putînd cădea pradă mîinilor profanatoare ale iconoclaștilor. Și apoi se schimbă glasul; acum ia cuvîntul pîrgarul Orlers. Povestește despre pîrgarii de atunci, care au adus tripticul la primărie, ca să-l pună în siguranță. Și că un prinț german a oferit o sumă mare ca să obțină tabloul.

— Cît a vrut să dea pe el, domnule pîrgar? întrebă Jan Lievens, curios.

— N-a spus nici un preț. Dar s-a oferit să acopere tabloul cu galbeni, dacă i se dă.

Rembrandt aude murmurul de glasuri, dar nu-l ascultă. Ce-i pasă lui de prințul acela german sau de aurul prințului? Se află în fața creației unui concetățean, unui leide-nez: un vis în culori, viziunea înflăcărată a unui maestru. Dac-ar putea să facă și el un asemenea tablou! Să pui pe un panou culorile una lîngă alta, portocaliu și cenușiu și trandafiriu și albastru și carmin, să le lași să se contopească într-o sărbătoare vie, de lumină și de întuneric... Încet-încet, privirea i se duce în sus, spre îngerii care suflă în trîmbițe, spre cei doisprezece apostoli, spre Christos stînd pe curcubeu într-un veșmînt de culoarea vinului roșu. Iar deasupra lor, în lumina cerească, planează porumbelul Sfîntului Duh, heruvimii și Maica Domnului... După aceea, privirea i se oprește pe o figură matematică, un arabesc, cu litere ebraice. Mirat, se întoarce către sinior Porrett și îl întreabă pe șoptite ce înseamnă acele semne. Farmacistul își duce palma la gură, tușește în dosul palmei și-și pune un deget pe buze.

— Ar fi vremea să plecăm, zice el cu oarecare stăruință.

Pîrgarul Orlers dă din cap, aprobator. Închide tripticul: o floare, care își strînge petalele cînd se apropie noaptea.

Merg toți trei prin forfota de pe Breedestraat. Furnicarul îl ametește pe Rembrandt. Sînior Porrett îl întreabă cum i s-a părut tabloul.

— Frumos, zice Rembrandt, negăsind un cuvînt mai bun.

— Și ție, Jan Lievens?

— Foarte reușit. Compoziția bună și cromatică armonioasă.

Da, sînt termeni de specialitate, pe care i-a deprins la meșterul Lastman; face pe grozavul cu ei.

— Numai nudurile mi se par un pic cam colțuroase și cam plate; meșterul Lastman le pictează mai pline, adaogă el, cu ton de cunoscător.

Sînior Porrett zîmbește.

— Da — zice el, cu oarecare ironie — ești de specialitate, nu-i așa, deci știi. Și crezi că ai să poți și tu să faci într-o bună zi asemenea tablouri?

Jan Lievens dă din cap afirmativ, plin de entuziasm.

— Sigur, sînior Porrett! Dar dintr-un triptic nu te alegi cu mare lucru. Așa ceva nu se mai cere.

— Va să zică ai să faci numai lucruri care se cer?

— Se înțelege, e de părere Jan. Cine-și irosește azi banii pe tripticuri? Oamenii, în zilele noastre, cer altceva: portrete și scene din mitologie sau din *Biblie*. Cu acestea se pot cîștiga bani buni.

Farmacistul tace, Rembrandt tace. Ajunși la Pieterskerkkoorsteeg, Jan își ia rămas-bun. Se grăbește; miine pleacă iar la Amsterdam.

— Salută-l din partea mea pe meșterul Lastman, zice sînior Porrett.

Jan îi strînge mîna: are să transmită salutările. Statura lui slăbănoagă dispăre în umbra uliței înguste; lui Rembrandt îi face impresia că fiecare pas îl depărtează de ceva străin de firea lui.

MEȘTERUL REMBRANDT

După cîteva minute intră amîndoi în farmacie. Se simte acolo un miros puternic de buruieni; mirosul iese din mojarul în care asistentul fărîmă ceva cu pisălogul. Porrett se duce prin farmacie, spre cabinet, și se trîntește, cu un suspin de satisfacție, în jeț. Rembrandt se așază pe o mică bancă de abanos, cu încrustații de sîdef. Porrett își reazemă bărbia în palmă și spune, cu o privire întrebătoare către băiatul din fața lui:

— Vrei, desigur, să știi, de ce la primărie ți-am făcut semn să taci. Fără să aștepte răspuns, continuă: Uite ce e, Rembrandt. Pîrgarul Orlers este un slujitor credincios al Bisericii de Stat și are alte vederi despre Dumnezeu și despre cer, despre botez și despre Cina cea de taină, decît mine, care sînt baptist. Nu că n-aș îndrăzni să-mi mărturisesc convingerea; departe de mine asemenea temeri! Dar găsesc că într-o casă în care ești primit ca musafir nu trebuie să superi pe nimeni. — Farmacistul își mîngîie, gînditor, barba ascuțită. — Știi că Lucas van Leyden a fost catolic? A murit în anul 1533; Reforma începuse și le făcea destule greutăți catolicilor. Tripticul a trebuit să dispară din biserica Sfîntu-Petru și a fost ascuns la primărie. Iar pe noii pîrgari i-a scandalizat în așa hal chipul lui Dumnezeu-Tatăl, pus în capul picturii, încît au poruncit ca acea reprezentare profanatoare să fie ștearsă.

— N-ar trebui, sinior Porrett, îl întrerupse Rembrandt, cu vehemență. O operă de artă nu trebuie mutilată!

— Îmi pare bine că gîndești despre lucrurile acestea în-tocmai ca mine, flăcăule. Artă, ca s-o spunem verde, e mai presus de dezbinările religioase și politice, pentru că arta e universală și inviolabilă.

Porrett își saltă pălăria de pe cap și-și netezește părul alb și subțire. Pare că ar vrea să mai spună ceva, dar întrebarea o pune Rembrandt:

— Sinior Porrett, va să zică biserica Sfîntu-Petru este de fapt o clădire catolică, nu-i așa? Atunci nu se laudă protestanții cu lucrul altora?

Porrett zîmbește.

— Nu vreau să te neliniștesc. Domnul Letting te-o fi învățat că a fost vrerea lui Dumnezeu ca biserica să treacă

la protestanți. Și de asemenea a fost vrerea Lui ca Lucas să-și ascundă opera la Primărie. Cu toate că eu, un holandez, liber azi, am părerea mea în privința asta. Poate că are să vină o vreme în care tripticul, complet restaurat, are să poată fi arătat poporului în deplină libertate.

Rembrandt își îndreaptă spinarea. Pe buzele lui arde o întrebare. Îl privește pe farmacist drept în față.

— Sinior Porrett, credeți că necatolicii ar fi în stare să realizeze și ei o artă la fel de măreață ca Lucas van Leyden?

Farmacistul dă din cap că da.

— Arta merge mînă în mînă cu credința, oricare ar fi ea. Pentru că amîndouă vin din inimă, dacă omul are inimă bună! Și acum lasă-mă; vreau să trag un pui de somn.

AICA HARMEN S-A PUS DIN NOU pe picioare. În păr i-au apărut însă fire argintii, iar mișcările lui par și ele mai greoaie.

— Dar capul e încă în bună stare, îi spune el mamei Neeltje.

O, mama Neeltje n-are să îndrăznească să-l contrazică: îl lasă bucuroasă pe Harmen în ale lui, deși în sinea ei e de altă părere. Păreră ei este că taica Harmen e tot mai somnoros și rămîne și în pat mai

mult decît înainte. Nu că i-ar părea ei rău, ferească Dumnezeu! Că doar moara merge foarte bine și fără el. Cornelis e un băiat pe care te poți bizui; are o pereche de mîini zdravene... cu toate că e cam autoritar față de taică-său.

Da, taica Harmen se simte bine așa. Găsește că e plăcut să mai moțâie dimineața un ceas după perdelele patului. Seara adoarme numaidecît, dar dimineața poate să stea singurel să viseze tot felul de lucruri.

Și îi trec atîtea prin cap... Vremurile, moara, copiii... Vremurile — la asta nu se pricepe, dar lumea e neliniștită și umblă zvonuri ciudate. În scurt timp expiră armistițiul. Are să se dezlănțuie atunci din nou războiul dintre Olanda și Spania? Neplăcute lucruri, cînd te gîndești la ele; ... nu există și altele, mai vesele? Moara! Asta merge după placul lui; are de lucru pînă peste cap. Dacă ar merge toate așa de bine ca moara, ar trece greul și nu s-ar teme de nimic. Taica Harmen se întinde comod sub greutatea plăpumii. Dacă trage bine cu urechea, poate să audă cum vijîie aripile. Cum merg toate ca unse, fără să trebuiască să fie el de față! Cornelis face toată treaba; e un morar înăscut; cinste lui! Păcat că nu se îndreaptă Gerrit; a rămas beteag de cînd cu accidentul. E drept că taica Harmen i-a fixat în testament o sumă de bani, căci ce se face un asemenea băiat cînd părinții lui au închis ochii? A, da, frații lui n-au să-l lase să moară de foame; la alde Van Rijn legătura de familie e sfîntă. Dar trebuie să ai și mijloacele necesare. Adriaen abia are pentru el, iar Willem nu e încă decît o simplă calfă de brutar.

Dar Rembrandt? De! Rembrandt... Bun băiat, dar grozav de nehotărît. Un băiat pe care nu prea poți să pui temei. Nici morar, nici cizmar, nici brutar. Nici berar, nici țesător. Și nici nu e nevoie, lui i s-a rezervat ceva mai bun. Taica Harmen e gata să mărturisească: nutrește planuri mari în legătură cu mezinul lui. O fi el un om umil, din popor, dar are visul lui, dorința lui.

Rembrandt trebuie să ajungă cărturar. Nu e ușor, dar de ce să nu se poată? Rembrandt trebuie nu numai să țină sus numele familiei: trebuie să facă acest nume cunoscut prin toată Olanda! Doctorul Rembrandt Harmenszoon van Rijn; nu sună urît. Profesorul Rembrandt Harmenszoon van Rijn; sună și mai frumos. Ar fi minunat: taica Harmen să umble prin cartier, chipurile ca să controleze dacă numărul de găleți pentru incendiu este complet, căci asta e sarcina lui — dar în realitate ca să-i vadă pe locuitori că se uită prin ochelari după el, după „Harmen Gerritszoon, tatăl profesorului Van Rijn, al renumitului profesor, știi dumneata...”

Visul unui tată. Cum ar mai vrea Harmen să și-l vadă înfăptuit! Mîndrie? Harmen e modestia personificată, cu toate că e om cu stare. Nu, nu e trufie, dacă încearcă să-i facă pe copii să se cațare un picuț mai sus decît îi îngăduie mijloacele.

Profesorul Rembrandt... Taica Harmen zîmbește. Peste două luni băiatul isprăvește școala; ar fi vremea să limpezească lucrurile. Din culcuș, taica Harmen iscodește camera din tată. Mama Neeltje pregătește gustarea de dimineață: fierbe terciul, taie pîinea, iar Lijsbeth freacă dușumeaua. Drăguță fetișcană! Și știe să-și miște mîinile... E un sprijin pentru maică-sa. Nu, cu fetițele n-are taica Harmen nici o bătaie de cap. Astea cresc singure. Și trebuie să meargă lucrurile prea anapoda, ca să nu se ivească un pețitor nimerit. Machteld și l-a găsit; are să se mărite cu un berar din Delft. Taica Harmen cască, lung și apăsător. Hai, ia să se scoale el... E aproape șapte. Cu băgare de seamă, se ridică în capul oaselor, se dă jos din patul înalt și-și vîră picioarele țepene în pantalonii de postav. Așa cum e, ghemuit în gulerul halatului său alb și cu tichia în cap, se duce de

MEȘTERUL REMBRANDT

se așază lângă vatră. Arde acolo un foc bun, deasupra căruia, atârnată pe pirostrie, fisie oala cu fierură.

Nu mult după aceea, scara care duce în pod se zgâlție: Rembrandt coboară din odăița lui de la mansardă. Mormăie un salut; dimineața nu prea e vorbăreț; ceilalți s-au obișnuit cu el. Dar când privirea îi cade pe taica Harmen, zîmbește.

— Dacă ai mai ține acum și o cheie mare în mînă, tăticule, ai fi aidoma cu apostolul Petru. Ai o barbă căruntă ca a lui.

Pe Lijsbeth o umflă rîsul. Dar mama Neeltje pune frîu veseliei: Lijsbeth e încă un pic prea tinerică pentru asta.

— Fetița mamei, nu trebuie să rîzi așa, în gura mare, cu orice prilej. Rembrandt nu prea știe ce e bine să spună și ce nu. Așa e, taică?

— De! Eu cred că nu e rușinos să semeni cu Petru, zice taica Harmen, gustînd plăcerea de a se încălzi la dogoarea focului. Petru a primit o însărcinare onorabilă, așa cred.

Rembrandt se așază la masă. Se uită la taică-său, care se pare că, încet-încet, a ațipit. Ce frumos cade lumina pîlpîindă pe fruntea tatei, ce plastic strălucește albul halatului... Rembrandt scoate repede din ghiozdan o bucată de hîrtie. Mîna lui schițează în linii fugare chipul tatei: o față plină de bunătate și o frunte înaltă, acoperită de tichie. Apoi scrie dedesubt: „Harmen Gerrits van den Rijn“.

Lui Harmen nu-i iese din cap băiatul. Seara, cînd munca s-a încheiat, începe să discute cu el. Cîteva luni încă, și Rembrandt isprăvește școala. Ce se întîmplă atunci? Rembrandt tace, mama tace, iar copiii n-au ce să se amestece în treaba asta. Taica Harmen își dregе glasul.

— Uite ce e... A sosit vremea să iei o hotărîre. Eu aș fi bucuros să ajungi om învățat, Rembrandt. Un om care să-și poată sluji țara cu cinste. Și ar fi și pentru noi o mîngîiere la bătrînețe, dacă te-am ști căpătuit.

Taica Harmen se freacă pe nas cu degetul; așa face întotdeauna cînd are de discutat ceva important. Rembrandt

Își privește cu încordare tatăl. Vrea să spună ceva: un cuvânt de înțelegere, câteva fraze din inimă. Ține la taică-său; îl respectă. Tata arată în ultima vreme atât de îmbătrânit și de obosit, de parcă ar fi cărat o povară prea grea. Dar oricât cugetă Rembrandt, nu-i vine în minte nici un cuvânt. Se răsuțește nervos pe scaun și-și întoarce privirea spre maică-sa, ca și cum ar aștepta un ajutor din partea ei.

Și ajutorul vine:

— Rembrandt trebuie să mai doarmă o noapte, două, pînă să se hotărască, zice ea cu glasul ei blînd, dar limpede. E o hotărîre pentru toată viața. Și o asemenea hotărîre n-o iei bătînd din palme.

— Bătînd din palme?... A avut destul timp ca să aleagă. Și nu-l înțeleg pe Rembrandt. Sute de băieți ar fi fericiți să li se ofere posibilitatea de a deveni ceva mai mult decît tatăl lor.

— Rembrandt e și el bucuros că poate să învețe carte. Nu-i așa, băiatule?

Rembrandt dă din cap că da, fără o vorbă.

— Dar nu știe încă încotro s-o ia, continuă mama, făcîndu-i cu ochiul, ca să-i dea curaj.

— Cred că ar fi timpul.

— Dumneata ce-ai alege, tată? întrebă Rembrandt repede.

— Ce-aș alege eu? Ce întrebare! Eu aș... Stai să vedem. Eu m-aș face avocat. E o meserie grozavă.

Rembrandt nu pare la fel de convins ca taica Harmen.

— Un avocat priceput trebuie să fie bun de gură, răspunde el, cu asprime în glas.

— Și tu ai vreun betșug la gură?

— Nu. Dar nu mă pricep să vorbesc frumos.

— La naiba! Doar nu ești mai prost ca alții. Și ai un cap foarte bun. De ce feciorul unui postăvar sau al unui berar poate să se facă avocat și tu nu? Ce? Banii mei nu sînt la fel de buni ca cei ai lui Jan, Piet ori Klaas, care i-au cîștigat, poate, într-un chip mai puțin cinstit decît mine?

MEȘTERUL REMBRANDT

— N-o lua razna, taică, îl muștră mama Neeltje, cu voce calmă. Poate că Rembrandt nu are tragere de inimă pentru drept. Nu e rău nici dacă se face medic, sau pastor.

— O, nu, pastor nu! sare Rembrandt, speriat. Dacă-i vorba așa, mă fac mai bine medic...

— Rembrandt, când vede sînge, se face alb în jurul nasului, se bagă în vorbă Lijsbeth.

Gerrit spune că domnii doctori sînt grozav de învățați:

— Ciopîrțesc și spintecă, de nu mai știi ce-i cu tine. Dar pînă la urmă, eu umblu tot cu mîna beteagă.

— Taci! poruncește taica Harmen, supărat. Când am să am nevoie de părerea ta, am să te chem! Și, cu o privire muștrătoare înspre Rembrandt: Mîine la prînz mă duc la domnul Letting. Să hotărască el ce să te faci!

— Domol, domol, zice mama. Nu e nici o grabă. Că Rembrandt nu vrea să se facă pastor, nu mă mir: e plicticos... Dar, așa cum spune taică-tău: meseria de avocat e vrednică de cinste. Pentru că ții întotdeauna parte dreptății. Ceea ce nu-i poate fi neplăcut lui Dumnezeu.

— Van Oldenbarnevelt a ținut și el parte dreptății, mormăie Rembrandt. Și totuși l-au supt pe eșafod...

— Ține-ți gura! se sperie mama. Osînda aceea a fost vrerea lui Dumnezeu! N-avem voie noi să cîrtim.

În camera din față se face liniște. Rembrandt, fără să ridice privirea, se uită țintă la flăcările focului din vatră, un foc de buturugi de brad, din care rășina improașcă mici raze scînteietoare. Flăcările ling buturugile cu limbile lor roșii și nu dau drumul prăzii pînă n-au mistuit-o. Ce frumos e un foc cu flăcări! Are sute de culori; și umbre catifelate. Uite, acum încep să ardă buturugile. Încet, la început, cu flăcării albastre și galbene, care trec la un portocaliu pastelat, așternînd peste plita neagră un luciul lin. Lumina lor, dînd viață figurinelor de pe cărămizile albastre, cade pe ochii mamei. Ce face acum mama Neeltje?

Începe să vorbească, rar și serios. Rembrandt trebuie să înțeleagă că taică-său și maică-sa îi vor binele. Vor să

facă din el un om bun, un om de vază și cu greutate. Rembrandt nu trebuie să facă neapărat lucruri care nu-i plac, nici de care să-i fie rușine; dar acum are prilejul să ajungă ceva mai mult decât alții; nu trebuie să facă asta pentru el însuși, ci pentru binele aproapelui. Ce frumos e când un suflet necăjit vine la un om învățat, ca să caute ușurare și mângâiere și când învățatul știe să câștige încrederea celor cu inima curată! Pentru că de aceea sîntem noi pe lume, ca să ne ajutăm unii pe alții și să ne sprijinim creștinește. Un avocat poate să facă asta; și un medic poate. Și unul și celălalt își pot exercita meseria cu dragoste și cu milă...

Rembrandt ascultă. Cuta dintre ochi i-a dispărut. Își întoarce capul; nu se mai uită la foc, se uită la maică-sa. Mama Neeltje stă la masă, cu capul deasupra *Bibliei*, care se află deschisă în fața ei. Fața ei este palidă, ca și hîrtia albă cu litere negre; o față palidă, brăzdată de riduri. Mîna și-o ține rezemată pe fila *Bibliei*; o mîna mică, drăguță, o mîna tocmai bună s-o dezmierzi sau s-o simți că ți se așază blînd pe frunte. Din cînd în cînd, mîna aceea se întoarce, șovăitor, cu palma în sus, ca și cum acest gest ar vrea să dea tărie cuvîntelor.

În inima lui Rembrandt se strecoară o tulburare tăcută. Îl podidesc deodată lacrimile. Trebuie să plîngă, să plîngă pentru ceva, nu știe nici el pentru ce. Simte o căință amară; amară și sărată, ca și lacrimile care i se preling pe buze.

Bine, are să facă tot ce i se cere. Cuvintele mamei îl îmblînzesc, îl fac mielușel. Se va duce la Academie; se va face cărturar, un mîngîietor al celor slabi. Se scoală, încet, în picioare. Flacăra lumînării pîlpîie în sfeșnicul de aramă și aruncă o umbră mișcătoare pe fața mamei.

— Am să-mi dau toată osteneala, spune el, cu glasul înecat.

Apoi, cu un salut scurt, urcă scara.

Copiii s-au culcat. Tata și mama stau gînditori lîngă focul din vatră, care se trece încet. Stau cîtva timp așa, față în față. Nu se aude nici un zgomot, decât vîntul, care încearcă ferestrele. Taica Harmen trage cu urechea. Vîntul

MEȘTERUL REMBRANDT

e pentru el o ființă vie ; fără vînt nu poate să trăiască. Vîntul face să se învîrtească aripile morii, vîntul aduce belșug, pentru el și pentru copii. Taica Harmen ascultă îndelung șuieratul vîntului, pînă cînd, brusc, îi dă ceva în gînd.

— Uite, tot nu știm încă ce vrea să se facă Rembrandt, zice el, trecîndu-și pe față mîna aspră, de muncitor.

— Eu cred că am făcut un pas mare înainte, răspunde mama.

Se duce la foc și îl învelește cu cenușă.

— S-a făcut tîrziu, zice ea. Hai să ne culcăm.

Apoi atîrnă de cîrlig un căzănel cu apă. Tata încuie ușa.

Tăcuți, își împreună mîinile pentru rugăciunea de seară.

N STUDENT NU MAI E UN băiat, chiar dacă are abia paisprezece ani. Rembrandt umblă prin Leida în haina lui nouă, în pantaloni noi, cu ciorapi asortați și cu ghete de piele de bou, ca un tânăr *grandseigneur*¹. I s-a pus o sarcină pe umeri: ca mezin la părinți, trebuie să împingă cu o treaptă mai sus numele familiei. Frumoașă misiune! Taica Harmen spune cu orice prilej și devine chiar plic-

tisitor să auzi mereu același lucru:

— Rembrandt poate să culegă acum roadele muncii mele.

Dar făgăduiala e făgăduială. Rembrandt se duce dimineața la Academie; să nu mai întrebăm cu ce nutură. „Las’ că se obișnuiește el — e de părere mama — are suflet bun.“ Apoi urmează o serie de sfaturi înțelepte. Rembrandt le ascultă tăcut; nu găsește nici o obiecție.

N-ar trebui să fie atât de taciturn. Ar trebui să se mai acomodeze nițeluș și să nu aibă impresia că i s-a făcut o nedreptate. N-ar putea să aducă acasă un coleg de studii? Gospodăria mamei Neeltje poate fi văzută de oricine: curată lună, de parcă ar trebui să mănânci de pe pardoseală. Sau nu cumva lui Rembrandt îi e rușine cu părinții lui? Da, desigur, sînt oameni simpli, dar oamenii din popor au și ei *pundonor*²-ul lor. Tatăl lui e un cetățean liber al unei republici libere; își plătește dările pînă la ultimul gologan; nici un om din lume nu-i poate imputa nimic. Cu toate că nu locuiește pe Rapenburg sau pe Breedestraat, ci într-o casuță simplă de pe Weddesteeg.

Lui Rembrandt nu-i e rușine cu părinții lui. E feciorul unui cetățean plin de mîndria îndărătnică a meșteșugarului. Truditorii de rînd, țesătorii și tapiserii, meșterii berari și uscătorii de malț, dogarii și morarii, ei au ținut piept spaniolilor în timpul asediului! Și chiar cînd au fost la mare strîmtoare și foamea le-a supt pînă și măduva din

¹ Nobil de rang înalt (fr.).

² Franțuzism. În original: *ponteneur*. Forma corectă: *point d'honneur*, punct de onoare, simțul onoarei (fr.).

MEȘTERUL REMBRANDT

oase, tot nu s-au dat bătuți. Van der Werf și Van der Does s-au putut bizui pe ei; împreună cu ei au eliberat Leida de tirania lui Valdez și a complicilor lui. Și să-i fie rușine cu ei?

Totuși, da..., există deosebiri de clasă. Rembrandt nu vrea să recunoască, e prea mîndru. Cu toate că umblă îmbrăcat într-o haină de postav greu, cu toate că poartă pălărie cu borul lat și ghete din piele de bou, cu toate că arată îngrijit ca un student de *dies natalis*¹, îi lipsește ceva. Îi lipsește degajarea și firescul în comportare; în mijlocul tinerilor bogați și al spilcuiților fii de aristocrați, se simte ca un urs în haine de gală. Cu tainică admirație, îi ascultă cum conversează: atît de curgător și cu atîta încredere în ei înșiși! Nu au nici o ezitare și găsesc întotdeauna cuvîntul potrivit. Sînt atît de siguri de ei, atît de convinși că ei și numai ei sînt chemați și aleși să ajungă la conducerea Republicii.

Rembrandt nu cunoaște aceste maniere. Nu e încrezut, nu e curtenitor, nu are grație. Nu știe să facă plecăciuni elegante, nici nu se gîndește să poarte spadă, ca mulți alți studenți. La fel de puțin simte nevoia să chefuliască prin cîrciumi sau să-i cînte o serenadă unui profesor, așa cum se obișnuiește. Excursiile pe apă la Katwijk² sau la Rijnsburg³ nu-l atrag; tîrgul de cai de la Valkenburg⁴ îl lasă rece. Nici nu ia parte la discuțiile de ceasuri întregi din camerele aproape nemobilate ale studenților; pentru că, deși învățămîntul superior a fost nu de mult curățit de molima arminiană, blestemata erezie a remonstranților este ca un balaur cu numeroase capete, un șarpe născător de vipere, a căror otravă mai pîndește în multe unghere.

Nu, Rembrandt nu se simte la largul lui la faimoasa Academie din Leida. Nu găsește acolo teren stabil. Se simte ca o pasăre care, izgonită din cuib, nu vede nici o posibi-

¹ Ziua nașterii (aniversării) Universității (lat.).

² *Katwijk*: orașel în Olanda, pe Rinul Vechi, în provincia administrativă Holanda de Sud.

³ *Rijnsburg*: localitate în Olanda, în provincia administrativă Holanda de Sud, în apropiere de Leida.

⁴ *Valkenburg*: localitate în Olanda, în provincia administrativă Limburg.

litate să coboare, nu izbutește să pună piciorul pe sol. Pricina să fie oare faptul că n-a putut să facă o alegere temeinică în legătură cu viitorul? După discuții îndelungate, s-a înscris la litere, gândindu-se că după un an poate să se mute oriunde — o hotărîre căreia taica Harmen, neavînd încotro, a fost nevoie să i se plece. Fără prea mult interes, ascultă prelegerile eruditului Thysius, faimosul latinist. Urmează cursurile eroului literelor, oceanul științei, Daniel Heinsius, și are impresia că a fost azvîrlit într-o apă adîncă, în care e amenințat să se înece.

Vorbe, nimic altceva decît vorbe. Stă în aula înaltă, în *auditorium philosophicum*; acolo e cald, cu toate că fila de calendar arată mijlocul lui septembrie. Vocea de bas a profesorului Heinsius se revarsă peste el ca o cascadă. Rembrandt nu-l poate urmări pe profesor, oricîtă osteneală și-ar da. Își reazemă bărbia de o mîină; ochii lui se iau după o muscă plicticoasă, care îi bîzîie lîngă cap. O muscă obraznică, din cele mai obișnuite, care însă îl face să piardă șirul expunerii.

Acum Rembrandt nu mai ascultă... Glasul lui Heinsius nu mai e decît tonul de bază, fondul sonor, muzica pe care gîndurile își iau zborul spre depărtări ispititoare, spre un belșug de lumini și de umbre. Deodată i se pare că-l vede cu totul altfel pe profesorul universitar care gesticulează cu mișcări largi: îl vede ca pe un om serios, un om demn, un mare învățat. Toga, de un negru mat, i se ondulează de pe umeri în jos; parcă în fiecare cută se ascunde demnitatea întregii burghezii. Ce frumos stă capul expresiv pe gulerul alb, plisat! Cît de nobil lucește fruntea înaltă, sub care, în ochii cenușii, arde flacăra expunerii. Și gestul convingător al mîinii drepte, atît de fine! Mîna aceea parcă are vocea ei, parcă vorbește și ea. Rembrandt n-a văzut niciodată o mîină atît de frumoasă; e o mîină pe care ar vrea s-o deseneze... Închide o clipă ochii. Cînd îi deschide, profesorul mai e încă acolo. Dar nu mai e învățatul Heinsius, e o viziune de alb și negru pe un fond castaniu închis, stropit ici-colo de lumina strecurată în sală, ca printr-o sită, prin ferestrele înalte. Lumina cade lateral pe toga largă: reflexe luminoase pe un fond închis, reflexe aurii

MEȘTERUL REMBRANDT

pe un fond negru. Rembrandt e cuprins de un ușor tremur; un simțămînt cald, de fericire, îi umple inima. Emoționat, se uită cu ochii încordați la figura de pe catedra înaltă; i s-a pus un nod în gît; abia își stăpînește lacrimile.

Iată ceva frumos... Frumos ca „Judecata de Apoi” a lui Lucas van Leyden, cea ascunsă la Primărie. Da, acela e un tablou care rămîne. În timp ce imaginea din fața lui dispare și nu mai rămîne din ea decît amintirea.

Păcat, păcat! Ar trebui să se poată reține imaginea aceasta, ar trebui să se poată fixa, așa încît să nu mai piară niciodată din minte. Toga. Capul sever, de erudit. Gulerul alb, plisat. Gestul grăitor al mîinii. Și lumina aurie presărată peste toate acestea, lumina strecurată parcă printr-un ciur — ar trebui să nu le mai putem uita niciodată. Fără să-și dea seama, mîna lui apucă pana de gîscă. Și în loc să ia notițe, așa cum iau de zor studenții din jurul lui, în legătură cu originea și semnificația fabulelor lui Esop, Rembrandt schițează figura impunătoare a lui Daniel Heinsius, profesor de filosofie, retorică și poezie, un titan în lumini și umbre.

Totuși, Rembrandt mai și ascultă cîteodată. Anume, atunci cînd Thysius vorbește despre clasici, din care îl atrag mai ales „Metamorfozele” lui Ovidiu. Profesorul Thysius este un orator obiectiv; presară florile mitologice ca pe niște boabe de piper. Dar tocmai răceala din felul lui de a explica îl silește pe Rembrandt să fie atent și face ca lumea zeilor antici să-l ia cu asalt. O lume frumoasă, colorată, pitorească și plină de viață fremătătoare. Cînd stă acasă în fața cărților și caietelor, uită să scrie comentariile date ca temă și o schițează pe preafrumoasa Proserpina, „pe vremuri de Pluto văzută, iubită, răpită, atît de cu foc îl minase iubirea”. Apoi pune pe hîrtie chipul fecioarei Europa; Europa cea drăgălașă, răpită de Jupiter preschimbat în taur. Thisbe și Pyram, Narcis și Junona — nu sînt la adăpost de creionul lui Rembrandt.

Cînd, într-o dimineață, profesorul Thysius explică legenda lui Midas, lui Rembrandt parcă i se desfășoară povestea în fața ochilor: Pan și Apolo, într-o nobilă întrecere, care

din doi scoate sunetele cele mai frumoase — și, între ei, arbitrînd, Midas, căruia „urechile i se lungesc și cu păr cenușiu se acopăr”. Cel pe care îl zgîrie Rembrandt pe hîrtie cu pana de gîscă, e un Midas ciudat: poartă o togă lungă, iar fața lui seamănă în mod izbitor cu cea a eruditului Thysius..

Ce lume atrăgătoare, cea a Romei antice! Mai cu seamă figurile atît de colorate trezesc interesul lui Rembrandt; de morala poveștilor nu-i pasă. De îndată ce din filele de pergament se ivesc personaje romantice, e atent. Numaidecît după ce aceste imagini se pitesc după parăvanul științei rigide, s-a isprăvit și cu atenția lui. Atunci îi cercetează pe furiș pe studenții așezați în băncile de lemn, le studiază fețele, pe care se poate citi interesul sau plictiseala — mai mult plictiseala decît interesul. Atunci gîndurile îi rătăcesc pe afară, prin orașul plin de viață clocotitoare, și pe cîmpurile întinse din jur. Și atunci aproape că nu mai poate să sufere aula liniștită, în care cuvîntul „Amin” vine ca o eliberare. Ca și cum ar fi lăsat în urmă o corvoadă apăsătoare, se repede afară și se desfată trăgînd în piept mirosul de apă stătută al canalului de la poalele Rapenburgului.

Nu, Academia nu e vaca de la ugerul căreia Rembrandt să sugă cu tragere de inimă înțelepciunea. Nu-l interesează erudiția, e lipsit de înclinația lăuntrică de a face studii temeinice. Stă pe pragul unei lumi noi, dar nu poate să intre în ea, pentru că simte că e de prisos acolo. N-are nici un rost să fugi după lună, dacă nu ești stea. Iar Rembrandt nu e stea, e departe de a fi stea.

Trebuie să devină cărturar; foarte bine. I-a făgăduit tatălui său, printr-o strîngere de mînă; i-a făgăduit și mamei. Ce știu ei ce înseamnă să fii cărturar? Ei privesc studiile din afară. Ei nu văd decît strălucirea togii, ca la 8 februarie — aniversarea înființării Universității — cînd domnii epitropi și profesori, precedați de aprozi, se duc *in corpore* la Primărie. Sau cînd un doctor abia promovat, însoțit de nașii și de profesorii de la Universitate, trece prin Leida, în sunetele trîmbițelor, în drum spre cîrciumă sau spre tavernă, ca să-și sărbătorească diploma printr-un ban-

MEȘTERUL REMBRANDT

chet copios, stropit cu un pahar de vin tare de Malvasia¹. Atunci, domnii savanți nu lasă să se evaporeze nobilul lichid și e mare veselie; atunci studiile par o bucurie nesfârșită. Totuși, asta e numai fața exterioară, luciul; de realitate, însă, părinții n-au habar.

Uite, la asta se gîndește Rembrandt. Dacă ar ști pe cineva, cu care să se sfătuiască despre tot și toate, un om care să aibă încredere în el și să-l înțeleagă! Parcă de la sine, pașii i se îndreaptă spre Maersmansteeg, cu nădejdea că-l va nimeri pe sinior Porrett sub șarpele negru. Rembrandt are noroc: farmacistul e acasă și îl primește cu un cuvînt prietenesc. Și cu ce îi poate fi de folos lui Rembrandt?

Ce întrebare penibilă! Poftim de-i răspunde pe loc! Rembrandt abia își găsește cuvintele, care îi ies din gură împleticindu-se. Ah, dacă ar avea măcar o fărîmă din talentul profesorului Heinsius!...

— N-am venit după leacuri, spune el, stîngaci.

Își învîrtește, nervos, între degete frumoasa pălărie neagră; ochii lui imploră ajutor. Sinior Porrett închide cu băgare de seamă un cornet de hîrtie și întreabă zîmbind:

— Ai alt necaz, flăcăule?

— Da, sinior Porrett...

— Și crezi că-ți pot pune eu alifie pe rană?

Rembrandt are impresia că în el începe să fiarbă ceva. I se uită, naiv, farmacistului în față, în fața lui cu trăsături fine.

— Da, sinior Porrett, spune el deodată, cu hotărîre. Și dacă ați avea timp o clipă...

Nu-și încheie fraza. Porrett i-o ia înainte înspre cabinet. Stau amîndoi pe scaune, față în față. În cabinet e un pic de soare tîrziu, și inspiră și multă încredere. Rembrandt povestește despre Academie. Îi vine greu s-o mai suporte. Știe că nu e locul lui acolo.

— N-am aptitudine pentru studii. Gura mea nu e făcută pentru limba cărturarilor. Tot ce-mi intră pe-o ureche, îmi iese pe cealaltă. Capul parcă mi-e un ciur: lasă totul să treacă, nu oprește nimic...

¹ *Malvasia*, peninsulă în Laconia (Grecia). Vinurile de Malvasia erau cunoscute în Occident sub numele lor franțuzesc: *Malvoisie*.

Porrett ascultă. Simte cît adevăr e în aceste cuvinte. Nu i se par neașteptate.

— Dacă am înțeles bine, nu-ți place la Academie. Atunci ce-ai vrea să te faci?

Rembrandt dă involuntar din umeri.

— Va să zică știi ce nu vrei, dar nu știi ce vrei. Așa nu ajungem la liman, tinere; nu poți să aprinzi lumînarea la ambele capete.

— Nu vreau să mă fac cărturar. Simt că aș fi numai pe jumătate.

— O jumătate e uneori mai mult decît un întreg, spune farmacistul, aruncînd o privire spre scheletul albicios, care încearcă să prindă un licăr al luminii tîrzii. Apoi, ca și cum ar ști acest lucru de mult: Ții, desigur, să te faci pictor, nu-i așa?

Rembrandt simte că sîngele îi năvălește cald spre cap. I se bat tîmplele; nu izbuteste să scoată nici un cuvînt. Cu ochii dilatați de emoție, se uită la sinior Porrett, care, cu o ușoară aprehensiune, contemplă efectul cuvintelor sale.

— Eu... eu să mă fac pictor, sinior Porrett? întrebă el, bîlbîindu-se.

Farmacistul dă din cap că da. Se uită atent la băiatul care stă în fața lui pe un taburet. Un băiat cu înfățișare aspră, un bulgăre de argilă inform. O față colțuroasă, cu obrazii umflați, cu nasul gros și cu niște urechi grosolane; un cap de țaran, dar de țaran neînduplecat. Sub părul creț, ciufulit, care cade mult peste frunte, ard doi ochi aprigi, printre care încearcă să se sape începutul unei cute. Capul stă, pătrat, pe umerii care nu se încovoiaie sub sacii grei cu făină și cu malț... Farmacistul se ridică încet de pe scaun, se duce gînditor pînă în fundul camerei și vine înapoi. Rembrandt îl urmărește cu privirea, cum și-ar urmări un ciine stăpînul. Deodată, sinior Porrett se oprește în fața lui Rembrandt și-și pune mîinile pe umerii băiatului.

— Am văzut lucrurile greșit, Rembrandt? întrebă el, stăruitor.

În cabinet se face tăcere: „Asta e — îi dă brusc în gînd lui Rembrandt — asta e, ceea ce trebuia să vină! Întrebarea, întrebarea cea mare, și acum trebuie să răspund!“

MEȘTERUL REMBRANDT

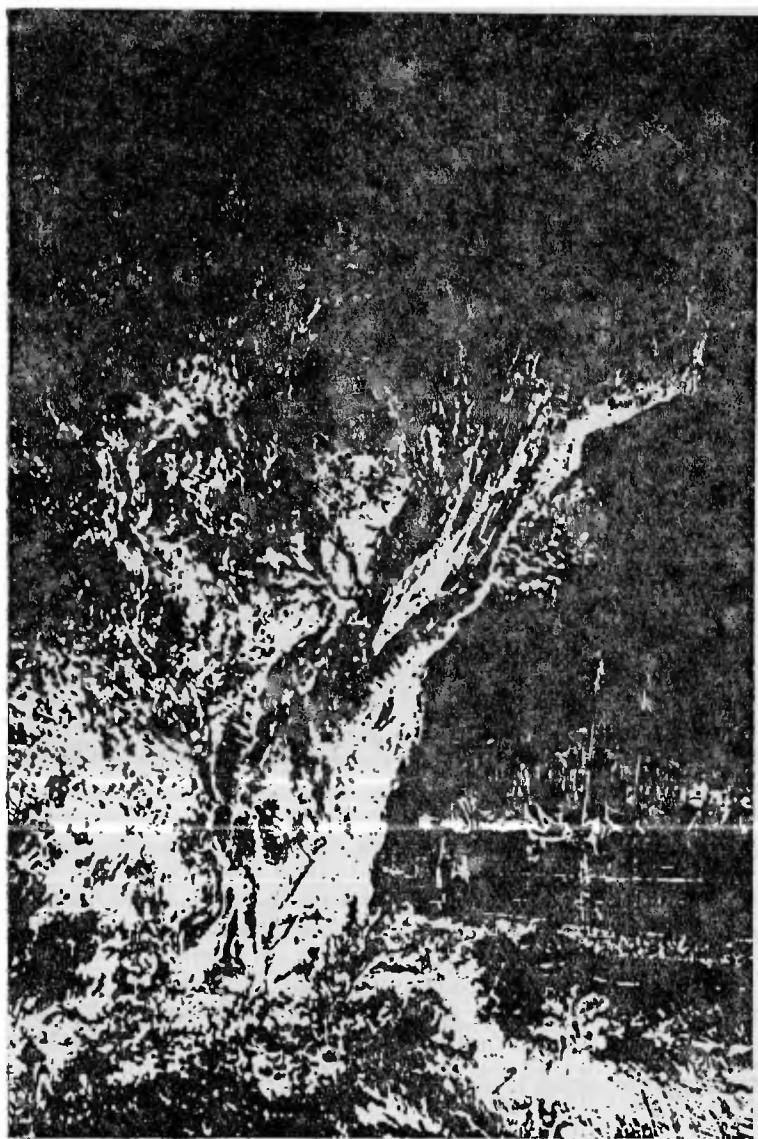
Trage cu urechea la zgomotul înăbușit care vine din farmacie, un clinchet surd de talgere de balanță, murmur de cuvinte — desigur un client venit după leacuri. O clipă încearcă să asculte, dar nu izbutește să prindă nici o frază, totul rămîne șoaptă fără înțeles. Privirea îi lunecă prin cabinet, spre globul teșestru, spre schelet, care încearcă să-și încălzească oasele albicioase la un mănunchi subțire de raze de soare — și rămîne ca din întâmplare ațintită pe natura moartă a lui Joris van Schooten. „Să mă fac pictor, eu să mă fac pictor, îi trece prin minte. Să fie oare cu puțință?” Închide o clipă ochii, ca și cum ar avea pe ei o greutate. Apoi întreabă cu vocea lui gravă, de băiat, care pare că vine din străfundul ființei lui:

— Aș putea să mă fac pictor, sinior Porrett? Să fie oare cu puțință?

— Orice e cu puțință, Rembrandt. Dacă în tine arde văpaia adevărată, nu poți s-o stingi! Și cred, ba chiar sînt sigur că ai mult foc în tine, flăcăule!

Pe Rembrandt îl străbate un simțămînt amețitor. Va să zică asta era, asta îi plutise în fața ochilor, ca o viziune inaccesibilă. Abia acum o știe cu cea mai deplină siguranță. Viața îi va fi închinată artei, culorii și formei, luminii și umbrei, oricărui lucru frumos și bun și nobil... Fără să mai scoată nici un singur cuvînt, iese împleticindu-se, ca un orb. I s-a pus o sarcină pe umeri. Și-o va îndeplini, sau va pieri.

Ca de la sine, picioarele îl duc afară din oraș. Rinul se încrețește alene între două maluri clătînde, pline de stuf golaș. Pe apă se tîrăsc zdrențe de ceață, ca niște cîrpe cenușii, străpunse de soare. Pajiștile liniștite mai sînt încă spoite în verde, dar copacii își etalează, nemișcați, mantaua țesută din frunze de bronz, cu gîndul la vara dusă. Cu mîinile înfipite în băierile pantalonilor, Rembrandt merge înainte. În cap îi bate, ca un ciocan, un singur cuvînt: „pictor!” Se face pictor! Să pui pe pînză și pe panou frumusețea din jur! Primăvara și vara, toamna și iarna, pe toate le va fixa și le va vopsi în culori calde. Își va muia pensulele în roșul zorilor, în cenușul și albastrul cerului. Din penelul

MEȘTERUL REMBRANDT

lui va picura rugina toamnei și albul diafan al iernii. Va amesteca pe paleta lui toate culorile curcubeului, va picta întreaga lume și o va preschimba într-o singură operă, care să chiuie de bucurie.

Orice poate să facă, orice! Are să culeagă soarele, luna și stelele de pe cer și are să le amestece cu toate culorile. Acuma vine; vine Minunea! Se simte ușor; ar putea să plutească, ar putea să zboare, ar putea să străbată țara cu pași de o poștă. E un uriaș, care pășeste peste pajiști și peste copaci și peste casele țăranilor; e mare cât lumea... În izlaz întâlnește o scroafă albă; vreo doisprezece purceluși îi sug cu lăcomie ugerile. Ce splendoare! Rembrandt bate din palme; scroafa se depărtează tirându-și trupul obez și înjurându-l de toți sfinții, în inima ei porcească, pe cel care i-a tulburat liniștea.

Rembrandt are chef să facă o boroboacă. Dar nu știe ce. Încearcă să cînte; un cuplet stupid, pe care l-a auzit pe stradă din gura unor birjari bărboși. „Am fost cu Anișoara mea, am tot pupat-o, dar ea ba, că ci-că-ar vrea și altceva!“ Ah, ce mai voce are,... parcă rîcîie mama Neeltje o tigiaie cu lingura de cositor! Cu un chiot răgușit își încheie cîntecul, apoi sare pînă pe taluzul drumului și se trîntește în iarbă cît e de lung.

Ce minunată e iarba răcoroasă! Rembrandt își azvîrle pălăria, se culcă pe spate și se uită la nori. Îi vede cum trec agale, mult prea încet, după părerea lui. Să stea așa, liniștit, nu-i place. A! are să încerce să se dea peste cap! Așa, capul în jos și ambele picioare în sus. Hop! Face o tumbă stîngace, aruncîndu-și trupul în aer și vine cu o bufnitură taman bine în iarbă. Aoleu! doare. Ia să ne odihnim un pic. Se întoarce pe burtă, capul îi ajunge aproape pînă în șanțul care desparte drumul de cîmpul verde.

O clipă stă liniștit. Apoi se mută, cu ajutorul coatelor, mai înainte, și își înclină capul deasupra lichidului verzui care miroase a lîniță și a frunze putregăite. Apa e liniștită, ca o oglindă. „Ce cap ciudat“, își spune Rembrandt. Îl privește cu atenție. Scoate limba, se uită pieziș, își încrețește fruntea; apa, supusă, îi înapoiază chipul. Deodată

fi trece prin minte profesorul Thysius, țeapănul Thysius, care — stai, când a fost asta? — a expus povestea lui Narcis. Narcis, care a băut din izvor și s-a îndrăgostit de propria sa imagine. „Narcis a văzut doi ochi sclipind ca două stele și un păr ca al lui Apolo; gît de fildeș, o față zîmbitoare, pe care albul ca zăpada era amestecat cu roșu.“ Rembrandt suflă în apă, tocmai pe nasul lui. Dacă Narcis ar fi avut un astfel de nas, s-ar fi speriat de el însuși. Nu s-ar fi topit de dor, prefăcîndu-se într-o floare galbenă, tivită de jur împrejur cu frunze albe...

Din gîtlejul lui Rembrandt se aude un rîs. Doamne, Dumnezeuule, ce caraghios e! Și de ce, de ce? Își trage repede capul înapoi și se așază în iarba care îi atinge, umedă, mîinile. Cu pleoapele pe jumătate închise, se uită țintă la întinsul cîmpiei, pe care vitele albe cu pete colorate stau și rumegă. A, da, Ovidiu a făurit poezii splendide; Rembrandt e bucuros că le cunoaște. Păcat numai că n-a trăit nici un Ovidiu olandez, ca să cînte frumusețea ținuturilor de Jos! Ia te uită, o căsuță de țaran, ca aceea de colo, ce minunat stă și visează în mijlocul peisajului! Ia te uită la cerul uriaș de deasupra ei și la zarea depărtată. Zarea se pierde, vagă și vaporosă, în depărtări; aproape că n-o vezi, simți numai că trebuie să fie acolo...

Frumusețe, peste tot! Îl năpădește un simțămînt îmbătător, un simțămînt dulce, care îi țîșnește prin toți porii. Îi vine să cînte, să plîngă, să se roage și să înjure în același timp: „Doamne, dă-mi putere, fir-ar a naibii de treabă!“ Sîngele îi fierbe ca mustul; dă afară cepul și împrășcă un jet incandescent, în sus, spre soare. Rembrandt are în el văpaia adevărată, scînteia divină, care sare de la om la om, de la o inimă la alta. Are să ajungă la fel ca Lucas van Leyden, un pictor, un artist, conștiința vie a unui popor. Ce fericire mare și adîncă...

O clipă, privirea i se întunecă. Se gîndește la „Judecata de Apoi“, capodopera ascunsă în întunericul Primăriei. Tabloul de care nu te poți apropia decît prin bunăvoința domnilor pîrgari. Ce meschinărie, ce ticăloșie... Dar apoi își aduce aminte de cele spuse de sinior Porrett, de bunul Porrett, care e de părere că această situație nu e decît

MEȘTERUL REMBRANDT

ceva vremelnic. Și care crede că el, Rembrandt, poate să se facă pictor, pictor, pictor...

Talentul adevărat nu se dezmințe. Rembrandt scoate repede din buzunar o foaie de hîrtie; este o foaie cu notițe la latină. Găsește pe drum o piatră netedă; își ascute pe ea o bucățică de cărbune și întinde hîrtia pe piatră. Cu linii dibace, pune pe hîrtie peisajul; piatra aspră, fărîmițînd liniile, dă desenului o notă vie.

După ce termină, Rembrandt își privește opera. Nu-l mulțumește; simte că lipsește ceva în ea. E prea moartă, în pofida liniilor negre întrerupte; e prea întunecată, prea plată. Dacă ar avea o culoare, de pildă o cretă roșie, ar putea să mai pună unele accente; dar de unde să facă rost, nitam-nisam, de cretă roșie? Se uită neajutorat în jurul lui. Își scotocește buzunarele. Singurul lucru pe care îl găsește este o pană de gîscă, o pană veche și ruptă.

Deodată, un rîs îi încrețește buzele. Ce dobitoc e, că nu s-a gîndit la asta! Cu o zmucitură își suflecă mîneca hainei și își înfige în braț vîrful ascuțit al penei. Îl doare, dar e o durere plăcută, pe care o simte prin tot trupul. Sîngele desenează o dungă vișinie pe pielea albă. E o jertfă pe care trebuie s-o aducă și o aduce cu drag.

E FACE UN COPIL DACĂ ȘI-A băgat ceva în cap? Își duce gândul la îndeplinire. Năzuința lui Rembrandt nu e însă venită așa, din senin; e un vis luminos, pe care nu-l poți zădărnici nici cu zece tați și zece mame. Taica Harmen vorbește pînă i se usucă gîtlejul, invocînd pieirea seminției sale. Pentru că, zice el, toți pictorii sînt o apă: niște pîrliți, care ling resturile din farfuriile altora. Dacă îi amesteci bine, nici unul nu iese deasupra. Să vezi numai ce gașcă se adună în cîrciuma „La Gîndul bun“, de pe Doelentsteeg! Petrec, fac chef și între timp le ciupesc de fund pe fîicele binevoitoare ale lui Aart Persijn. Taica Harmen știe toate astea! Adică, de fapt, nu prea le știe, decît din auzite. Și sînt și datori vînduți în dreapta și în stînga... Pe taica Harmen îl apucă groaza! Și cînd te gîndești că Rembrandt, feciorul unui morar bine văzut, al starostelui cartierului, tocmai el să se simtă atras de asemenea indivizi! Ce-i trece băiatului prin cap? Dar asta n-are să se întîmple. N-are să se întîmple atîta timp cît taica Harmen mai are un cuvînt de spus. Cît va trăi el, Harmen, Rembrandt să-și pună pofta-n cui. Este taica Harmen capul familiei sau nu? Este răspunzător de bunăstarea copiilor? Da sau nu?

Bine, da, fiul lui Lieven Hendricks se face și el pictor. Dar nu-l poți compara cu un băiat ca Rembrandt. În lumea noastră nu stau toți oamenii pe aceeași treaptă, să nu uităm asta. Taica Harmen a spus de atîtea ori: cei de pe Pieterskerkkoorsteeg au apucături ciudate. Nici o rînduială, nici o socoteală... Sinior Lieven poate să fie încoronat într-o bună zi mai degrabă cu funia de spînzurat decît cu coroana Franței. Flamanzii nu sînt holandezi; sînt ușuratici și flușuratici și prea trăiesc de azi pe mîine. Desigur, trebuie să-i iei pe oameni așa cum sînt, nimeni nu e desăvîrșit. Ceea ce însă nu poate fi un motiv ca să urmezi pilda lor. Cu timpul, Jan are să picteze, poate, tablouri frumoșele, dar un băiat cu mintea isteață și cu două brațe vînjoase are ceva mai bun.

MEȘTERUL REMBRANDT

de făcut decît să mînjească o bucățică de lemn cu o bidinea muiată în vopsea.

Ce să mai spună Rembrandt? Nu-i șade frumos unui copil să i se împotrivescă tatălui său. Resemnat, lasă să treacă peste el puhoiul de muștrări și se retrage în sine însuși. Dar visul stăruie. Mama Neeltje își vede mezinul supărat: băiatul își ține buzele strînse, iar cuta dintre ochi i se adîncește. Rembrandt lipsește de la cursuri; nu mai poate să vadă togi negre, îi e groază de Academie. Cum zărește turnulețul de pe Rapenburg, i se face rău. Ah, dacă ar arde Academia! Toată lumea aceea, a studenților înțepați, îi e străină; se poate lipsi de ea, acum și în vecii vecilor.

Dimineata, se strecoară tăcut din casă. Hoinărește în jurul orașului, dar peisajul nu-l mai încîntă. Parcă ar vrea să guste un lucru la care n-a ajuns în mod cinstit. Apoi caută din nou animația de pe ulițe și fundături, unde locuiesc oameni nevoiași, care trăiesc de azi pe mîine. Trece și prin curțile căminelor liniștite, înființate pentru bătrîni de către postăvarii putred de bogați, care vor să-și asigure în felul acesta un loc în rai; căminele unde muncitorii încovoiați de ani își pot aștepta moartea izbăvitoare.

Ce tipuri superbe locuiesc acolo! Băbuțe cu capetele smochinite, moșnegi cu bărbi albe ca zăpada și cu scăfirlii lucitoare: niște giuvaeruri pentru cine vrea să le deseneze. Rembrandt își învinge timiditatea și îi schițează pe pensionarii decrepiți ai căminelor. Desenează bărbați bătrîni care stau pe cîte un scăunăș și se încălzesc la soarele tîrziu de toamnă. Femei bătrîne la fîntîna de piatră, sau care stau cu mîinile împreunate în fața ușii, cu gura știrbă strînsă într-un zîmbet plin de înțelepciune. Bătrînii fac cunoștință cu Rembrandt, care li se pare a fi un băiat cam ciudat, dar de treabă. Din cînd în cînd, băiatul le aduce cîte ceva: o punguliță cu acadele, sau o căniță de Delft. Fleacuri, dar Rembrandt trebuie să le plătească din banii lui de buzunar, iar taica Harmen nu e prea darnic.

În vremea aceasta, ochii lui Rembrandt parcă se deschid mai larg. Ce figuri minunate întîlnești la Leida! Într-o zi ajunge în curtea căminului lui Jan Persijn, pe Kloksteeg.

Găsește acolo un grup de englezi, niște *pilgrim fathers*¹, care și-au luat rămas bun de la patria lor, pentru că nu s-au putut împăca de fel cu obiceiurile bisericii anglicane. Îi pare rău că nu cunoaște limba engleză și nu știe decît vreo cîteva cuvinte latinești. Englezii par oameni simpli; îi zîmbesc cînd pune pe hîrtie, cu o mînă dibace, un bătrîn *pilgrim father*, chel și cu o barbă ca de apostol. Moșneagul pare măgulit de interesul stîrnit și cînd Rembrandt a terminat, îi dă din cap, ca mulțumire.

— *Beautiful!*²

Rembrandt simte că acest cuvînt conține un compliment. Obrajii i se roșesc violent. E pentru prima dată cînd aude un cuvînt de prețuire a mîzgălelilor lui! Zîmbind încurcat, îi mulțumește străinului, apoi iese pe uliță, încălzit și fericit, și o ia spre biserica Sfîntu-Petru.

Să se ducă acasă? Ezită; își încetinește pasul. Deodată aude un glas care îl strigă pe nume:

— Hei, Rembrandt!

Cînd se întoarce, îl vede pe Jan Lievens, care, rîzînd, vine în grabă spre el, într-o haină plină de pete și cu bereta într-o parte.

— Rembrandt! Ce bine-mi pare că te văd, măi băiatule! Da, Jan s-a înapoiat la Leida și, de data asta, definitiv! Mi-am isprăvit învățătura. Meșterul Lastman e de părere că de-acum înainte trebuie să mă descurc singur. — Jan Lievens vorbește fără să se oprească, iar Rembrandt, vrînd-nevrînd, ascultă noianul de cuvinte. — Din fericire, zarurile au fost aruncate. Am luat cu chirie un atelier. Ceva foarte simplu și ieftin, dar cu o lumină minunată! Exact înspre nord. Și cu totul liber, n-am treabă cu nimeni.

— Unde stai? întrebă Rembrandt, posac.

— Aici, la doi pași, pe Muscadelsteeg. Ia hai cu mine, măi Rembrandt!

¹ Părinți pelerini (engl.). Plecați din Anglia în 1608, părinții pelerini s-au stabilit în 1609 la Leida, unde au stat pînă în 1620, apoi au plecat în America, înființînd prima așezare statornică anglo-saxonă pe pămîntul Americii.

² Frumos! (engl.)

MEȘTERUL REMBRANDT

Rembrandt se duce cu el. E curios; e și invidios. Urcă amîndoi o scară care scîrîie. Jan împinge un chepeng și au ajuns în atelier. O încăpere lunguiată, cu patru pereți albi și cu dușumele, deasupra căreia se boltește o șarpantă grea de lemn. Lumina intră difuză prin geamurile de sus, iar cele de jos sînt vopsite în galben. Jan Lievens lasă în jos fereastra din acoperiș, îi aduce lui Rembrandt un scaun care scîrîie și-și trîntește trupul slăbănog pe o bancă de lemn lucrată rudimentar.

— Cum îți place aici? îl întreabă el, cu un accent de mîndrie în glas.

Rembrandt cercetează cu privirea atelierul; ochii îi lunecă spre schițele și desenele de pe pereți, spre butoiul de bere pîntecos, pe care stă la vedere un pahar de cositor plin cu pensule, spre paletele mari și mici, spre patul improvizat și nefăcut, pus într-un colț, și se opresc la șevaletul pe care stă fixat un panou cu un tablou abia schițat.

— Grozav! răspunde el. Cred că stai foarte bine aici, Jan!

— Acasă au avut la început o mie de obiecții, povestește Jan, cu un zîmbet de satisfacție. Tata zicea că sînt prea tinăr ca să mă stabilesc de capul meu. Ce sînt eu de vină că n-am decît cincisprezece ani? Dar nu m-am lăsat; știi? Cînd am să încep să vînd cîte ceva, tata are să vorbească altfel. — Sare repede în picioare și pune pe șevalet un panou care stătuse cu fața la perete. — Tabloul ăsta e aproape vîndut. Unul din pîrgarii noștri vrea să-l ia. Dar îmi cere să mai modific ceva la culori.

Rembrandt se uită la panou; un simplu tablou de gen: o băbuță văzută la lumina slabă a unei luminări.

— Eu îl găsesc foarte bun așa cum e, spune el, vorbind ca un cunoscător. Și n-aș schimba absolut nimic.

— Dar atunci nu pot să-l vînd.

— Ei și? Doar n-ai să te apuci să pictezi cum vor alții!

Rembrandt se uită la tablou printre gene; îl găsește într-adevăr reușit și îi și spune lui Jan că-i place.

Jan Lievens e încîntat de această părere, dar pîrgarul îi stă în gît.

— Mai pun un pic de roșu pe bluză, zice el, împăciuitor. Așa are să-i placă.

Rembrandt nu înțelege.

— Un tablou e gata dacă-ți place ție, îi obiectează el.

— Uite ce e — o scaldă Jan — dacă o haină nu-ți vine bine, i-o duci înapoi croitorului...

— Dar tu nu ești croitor. Tu ești pictor, adică artist, ceea ce cred că e cu totul altceva!

Răspunsul lui Jan Lievens întîrzie.

— Da — zice el în cele din urmă — poate că ai dreptate. Dar tu nu ești pictor, tu nu știi ce greu se vinde o lucrare.

Rembrandt răsuflă adînc.

— Nu, eu nu sînt pictor, zice el cu glas răgușit. Cel puțin: nu încă. Dar n-au intrat zilele-n sac, Jan Lievenszoon!

Jan Lievens zîmbește îngăduitor.

— Ah, un învățat nu poate să înțeleagă niciodată ce înseamnă să fii pictor! zice el, dînd din cap.

— Învățat? Eu, învățat? exclamă Rembrandt violent. Păi nu știi că și eu am de gînd să mă fac pictor?

— Ași! Păi ești înscris la Academie, nu?

— Da, sînt înscris la Academie... Dar mă las, chiar dacă se-ntoarce Academia cu josu-n sus!

În cuvinte stîngace, îi spune lui Jan cît de mult dorește să se facă pictor — o dorință atît de fierbinte, încît trebuie să și-o îplinească sau să piară.

— Tata se împotrivesc. Vrea să facă din mine o podoabă a familiei, un butoi plin cu învățătură. Dar eu nu vreau. Nu pot. Simt că trebuie să mă fac pictor, așa ca tine!

Jan Lievens îl privește mirat; seriozitatea mărturisirii lui Rembrandt îl impresionează.

— Va să zică vrei și tu să te faci pictor, zice el, rar. Cum ți-a venit așa, deodată?

— Nu mi-a venit deodată. Am simțit de mult. Numai că nu știam ce simt, sau cel puțin nu știam precis. Dar cînd am văzut „Judecata de Apoi“, am început să înțeleg.

Jan se plimbă de cîteva ori încolo și înapoi prin atelier. Dușumelele scîrțîie sub pașii lui.

MEȘTERUL REMBRANDT

— De! — zice el, cu o umbră de superioritate în glas — nu merge chiar așa! Dacă-ți închipui că e lucru ușor, te înșeli. Și trebuie să ai și talent. Știi dacă ai?

— Am făcut câteva desene...

— Pot să le văd?

Drept răspuns, Rembrandt scoate din haină un caiet de schițe. Caietul a preluat căldura trupului lui; îl ține în dreptul inimii. Jan îl deschide, se uită, întoarce o filă și rămîne apoi multă vreme cu privirea ațintită asupra bătrînului *pilgrim father*.

— E bine făcut... Un cap admirabil. Unde l-ai găsit?

Rembrandt îi povestește cum hoinărește prin oraș și cum face descoperiri prin uliți și prin curțile căminelor. Jan Lievens ascultă. E mai tînăr decît Rembrandt. Dar e pictor, are experiență. Față de el, Rembrandt e un copil. A stat trei ani în atelierul meșterului Van Schooten și doi ani la Amsterdam, la Pieter Lastman. Începe să stăpînească meseria. Dar cînd Rembrandt își exprimă, cu multă precauție, intenția de a intra la el ucenic, refuză cu hotărîre.

— Nu, nu primesc. Sînt un începător. Mai am multe de învățat. Și n-am nici timp.

Pe gînduri, Jan răsfoiește caietul de schițe. Nu înțelege cum a putut Rembrandt să facă aceste schițe fără ajutorul nimănui. Sînt atît de corecte și de suculente... deși își dă seama că mîna n-a putut să dea întru totul ascultare ochiului.

— Știi ceva? îi propune el. Întrecăbă-l pe Joris van Schooten dacă nu vrea să te ia ucenic. E cam ușuratic. Dar de-nvățat, înveți la el.

— Joris van Schooten? Nu cred că tata are să fie de acord. Nu prea îi poate suferi pe pictori, iar pe Van Schooten chiar de loc. Zice că e un stricat.

Jan Lievens ride cu hohote.

— Bietul meșter Van Schooten, dac-ar auzi! Cu toate că tatăl tău are multă dreptate: Joris e un tip extraordinar! Am învățat foarte multe la el, deși cam pe apucate. Dar Van Schooten nu e negustor. Cum vine un samsar de tablouri și-i arată cîțiva florini, îi ia. Chiar dacă lucrarea lui face

mult mai mult. De aceea, Joris n-are să se căpătuiască niciodată.

— Să se căpătuiască? cugetă Rembrandt cu glas tare. La ce bun? Cred că tu nu pictezi cu gîndul la bani!

Pe fața lui Jan apare o trăsătură dură.

— Nu, nu pictez cu gîndul la bani. Dar am să încerc să culeg eu singur roadele muncii mele. Nu vreau să pictez ca să-i îmbogățesc pe negustori. Tu nu înțelegi — continuă el vorbind repede — tu nu știi ce înseamnă să ai acasă mai multe datorii decît venituri. Tata e un meseriaș sîrguincios, dar ce cîștigă? Broderia e plătită prost. Iar grangurii de la Haga, care se lăfăiesc în mantale brodate cu fir de aur și de argint, îl lasă pe tata să-și aștepte ani de zile plata.

Jan povestește. Rembrandt ascultă. Îl privește pe Jan Lievens și îl vede deodată cu alți ochi.

— Dacă aș putea da un ajutor acasă — zice Jan — ar merge mult mai bine. Ochii tatei slăbesc, nu mai poate lucra prea repede. Acum ar vrea să înceapă o mică negustorie. Pălării sau așa ceva. Mă-nțelegi...

Rembrandt înțelege. Banii, mereu banii, care își viră coada în toate idealurile.

— Trebuie să plec, zice el brusc. Dacă sînt vreodată prin apropiere, pot să urc la tine?

— Bați de trei ori în fereastra mansardei. Dacă se deschide, ești binevenit. Dacă nu, înseamnă că am zor cu un tablou. Și atunci trebuie să mă lași în pace. Ne-am înțeles, colega?

EȘTERUL JACOB ISAACS-zoon van Swanenburch locuiește pe Bredestraat, chiar lângă Primărie. Este un cetățean stimat al Leidei, înstărit și distins; după înfățișare, nu se cunoaște că și-a ales ca meserie pictura. După o ședere îndelungată în Italia, s-a înapoiat în Holanda la vârsta de patruzeci de ani; ca om cărunt și cam înțepat. Și-a adus-o cu el pe tînăra sa soție,

napolitana cam timidă Margherita la Cordona, coborîtoare dintr-o familie nobilă, dar complet scăpătată din pricina numeroaselor războaie. Talentul lui Jacob o făcuse să se îndrăgostească de acest cumpătat olandez? Sau altceva? Bătrînul Van Swanenburch, care știuse să îmbine înalta funcție de pîrgar cu îndeletnicirea de pictor și cu cea de colecționar de artă, avea o avere frumoasă. Meșterul Jacob a putut să-i ofere soției sale în depărtata Leida o viață fără griji și care era de preferat, în comparație cu perspectiva de a vegeta, ca persoană obscură, la Neapole. Dragostea sau interesul? Fapt este că Jacob își adusese mireasa între zidurile orașului cheilor¹, fără ca prin aceasta să cauzeze vreun prejudiciu bunului nume al Swanenburchilor. Și dacă se găsiseră unii leidenezi clevetitori care să susțină că meșterului Jacob îi vine ușor să joace acuma rolul soțului exemplar, pentru că își făcuse destul de cap sub cerul Italiei, toate acestea nu fuseseră decît zvonuri și presupuneri neîntemeiate.

E un cetățean stimat. Unul dintre puținii pictori care ocolesc cîrciuma, un om care — fără a disprețui un pahar de vin bun — găsește mai multe satisfacții acasă, decît în adunările zgomotoase ale grupului de pictori leidenezi de la faimoasa cîrciumă „La Gîndul bun”, cea care lumii distinse din Leida îi pricinuieste fiori de groază. De aceea, cînd taica Harmen își dăduse seama că lui Rembrandt nu i se poate scoate din cap pentru nimic în lume hotărîrea

¹ „Orașul cheilor” este, pînă în zilele noastre, denumirea perifrastică a Leidei, care are pe stema ei „cheile raiului” sau „ale Sf. Petru”.

de a se face pictor, se gîndise din prima clipă la meşterul Jacob de pe Breedestraat.

Dar a fost frămîntare mare pînă să se ajungă aici. Ia să vedem: trebuie să cîntărim bine lucrurile acestea. Jacob van Swanenburch este fecior de pîrgar, va să zică e ceva mai sus ca alţii. Un dregător duce o altfel de viaţă decît un simplu morar. Cîte relaţii are un asemenea pîrgar, cîţi oameni nu se simt îndatoraţi faţă de el... Bătrînul Van Swanenburch este un om cum nu se poate mai cinstit, dar cu siguranţă că unul sau altul vrea să-i facă o plăcere şi-i comandă feciorului cîte un mic tablou. Aşa merg lucrurile în cercurile sus-puse: o mîină spală pe alta! Uite, acestea sînt o parte din obiecţiunile făcute de taica Harmen; poate că merită să fie luate în seamă. Altminteri, meşterul Van Swanenburch îi place, mai mult decît Van Goyen sau Bailly¹, ca să nu mai vorbim de Adriaen van Tetroede² sau de Joris van Schooten! Şi dacă taica Harmen se gîndeşte bine, familia Van Swanenburch e şi ceva rudă cu familia Van Rijn. Prin alianţă, bineînţeles, dar treaba asta ar putea fi dovedită.

Bunul taica Harmen, cît s-a mai frămîntat! Bine, pînă la urmă s-a predat; nu vrea să audă reproşul că şi-a împins feciorul pe un drum greşit. Aşa vorbeşte taica Harmen acum. Dar uită să adaoge că cele mai multe argumente mama Neeltje i le spulberase. Mama Neeltje e o femeie simplă, nu vorbeşte ca din carte. Dar ştie să vadă bine lucrurile.

— Ascultă — spusese ea — pe Rembrandt nu-l duce mîntea la învăţătură. Dacă îl sileşti să meargă la Academie, cu ce se alege?

Nu, la asta taica Harmen nu ştiuse ce să răspundă.

— Cînd spun eu că trebuie să meargă, trebuie să meargă!

— Se înţelege de la sine; un copil se cuvine să asculte de tatăl lui. Şi Rembrandt are să te asculte. Dar nu despre asta e vorba, taică. Îl pui să înveţe carte şapte ani, dar

¹ *David Bailly*, pictor şi gravor olandez (1584—1657).

² *Adriaen van Tetroede*, pictor olandez. (Data naşterii şi a morţii, necunoscute.) A fost unul dintre fondatorii (1610) breslei pictorilor din Leida.

MEȘTERUL REMBRANDT

crezi că învățătura se lipește de el? Și te pomenești pînă la urmă cu un om în toată firea, care stă acasă cu mîinile încrucișate, pentru că să muncească, așa cum știe taică-său să muncească, n-a învățat niciodată. Și unui băiat de douăzeci de ani nu mai poți să-i poruncești: fă cutare sau cutare lucru. Țăla are voința lui. Nu?

De! Taica Harmen nu poate să tăgăduiască. El la douăzeci de ani era însurat! Dar o roagă pe mama Neeltje să-l lase și pe el să vorbească.

— Și dacă Rembrandt, după o bucată de vreme, se satură și de pictură? Dacă e numai o toană tinerească, pe care i-a băgat-o în cap feciorul lui Lieven Hendricks? I-o fi împuiat ăla capul, căci seamănă cu taică-său. Și atunci ce te faci? Rembrandt e un copil ciudat, nu știi niciodată ce gînduri are. Vrei să-i spunem atunci: „Hai, măi băiatule, dacă nu-ți place pictura, să căutăm altceva“?

— Nu, nu, așa nu merge, e de părere mama Neeltje. Lui Rembrandt trebuie să-i intre în cap că viața nu e o joacă; în privința asta sîntem de acord. Vrea să se facă pictor, neapărat? Bine, dar atunci să se facă un pictor de prima mîină, nu unul din ăia, de treisprezece la duzină. Și așa are să fie, îți spun eu. Fiecare om își caută norocul, chiar și un copil, și nu trebuie să-i stai în drum. Rembrandt, în sufletul lui, e un copil bun, nu e obraznic, nu e leneș, nu ne-a făcut greutăți, l-am crescut ușor. Nu-i așa? Ce-i drept, e drept. E cu totul altfel decît Cornelis și decît Adriaen. Mai ales Adriaen a călcat strîmb. Ba un prieten, ba o fată, și știi care sînt urmările...

Buna mamă Neeltje! Nu-l contrazice pe taica Harmen, dar se pricepe să-l înduplece fără ca el să simtă:

— Vizita pe care i-a făcut-o Rembrandt lui Jan Lievens? Nu văd nimic rău în asta. Da, desigur, tatăl lui e flamand, un om sucit. Dar nevastă-sa, Machteld, e o femeie tare de treabă. Ce strică ea dacă la ei în casă nu e belșug? Opt copii costă ceva; să astupi opt guri, nu e glumă. Și acum am auzit că Jan își ajută părinții. Cîștigă binișor, pesemne, așa tînăr cum e. Știi că și-a vîndut un tablou unui pîrgar? Asta e ceva! Jan e băiat muncitor, cu toate că mie îmi pare cam bolnăvicios. Nici n-ar fi de mirare.

Machteld nu e cine știe ce voinică și într-o familie nevoiașă tot greul îl duce femeia.

Mama Neeltje îl învăluie pe Harmen într-un păienjenis de argumente, din care el nu mai știe cum să iasă, așa încît e de părere să-i facă pe plac lui Rembrandt. Dar atunci să aibă un meșter cumsecade, nu un bețivan, nu un afemeiat, ci un om pe care să te poți bizui. Desigur, mama Neeltje are dreptate, nu toți pictorii sînt așa. Van der Velde e un meșter de treabă, iar meșterul Jacob van Swanenburch, de pe Breedstraat, e chiar foarte distins...

Așa a început. Taica Harmen îi explică meșterului Jacob că sînt ceva rude, apoi vine și vorba cea mare:

— N-ar putea fiu-meu Rembrandt să intre ucenic la dumneavoastră?

Pictorul se uită la ei indispus. Încă un ucenic... Și mai are patru; i-ar veni prea greu soției. Dar băiatul are talent? Taica Harmen îi spune că el nu poate să judece, dar n-ar vrea meșterul Van Swanenburch să se uite nițel? Rembrandt își arată caietul de schițe și desenele volante; meșterul Jacob zice „A-ha” și „Hm” și-și mîngîie tăcălia. Rembrandt are impresia că stă pe o plită încinsă. Ar vrea să spună că Jan Lievens le găsește bune și sinior Porrett tot așa. Dar nu-i vine nici un cuvînt pe buze, așa că se mulțumește să-și tot ciupească nervos băierele pantalonilor. Meșterul Van Swanenburch spune că nu poate să ia numaidecît o hotărîre, că lucrările au oarecari calități, nu cine știe ce... Dar soția lui are și ea un cuvînt de spus. O cheamă. Coana Margherita intră în cameră, parcă chemată. Rembrandt își va aduce aminte toată viața de o pereche de ochi mari, catifelați, pe o față ovală, niște ochi care îl măsoară și care parcă îl străpung cu raze de foc.

— A-ha, un elev nou?

Vorbește curgător olandeza, dar graiul îi e parfumat de un ușor accent; mai mult cîntă decît vorbește. Rembrandt nu e în stare să scoată nici un cuvînt; gura i se contractă; stă mut, ca prostit. Coana Margherita se apleacă peste masă și, deodată, e plină de interes.

— Așa? Astea sînt desenele lui? Dar sînt foarte bine lucrate, se simte viața în ele, mai ales capul acestui bătrîn

MEȘTERUL REMBRANDT

*signore*¹... Și peisajul ăsta în negru și roșu... Ia te uită, Giacomo², ce bine e făcut!

Și spune că nu-i vine prea greu; un ucenic mai mult sau mai puțin nu contează, ba îi mai e de ajutor în casă. Coana Margherita îi dăruiește lui Rembrandt un zîmbet fugar, iar el, fără să-și dea seama, face o plecăciune stîngace, pe care ea i-o răsplătește, ciupindu-l ușurel, cu vîrfurile degetelor ei subțiri, de obrazul năpădit de roșeață.

Meșterul Van Swanenburch este un om punctual. La șase dimineața, după ce carionul³ primăriei și-a revărsat clinchetele peste oraș, se pune pe lucru. Rembrandt, ca cel mai tînăr ucenic, trebuie să-i ajute mai întîi slujnicei, la bucătărie. Trebuie să care apă și lemne și să facă ghetele, înainte de a-și putea începe lucrul în atelier. Cine crede că are voie de la început să deseneze sau să picteze, se înșală! Trebuie să frece culorile: ceasuri întregi să tragă cu șpahlul pe placa de marmură, pînă ce culoarea e moale ca untul. Apoi să spele bidinelele și pensulele și să curețe paletele cu terpenină, făcînd între timp și drumuri. Vorba e: plătește taica Harmen pentru asta o sută de florini pe an? Nici măcar înclieierea pînzei, geluirea și grunduirea panourilor (meșterul Van Swanenburch lucrează de preferință pe lemn) nu-i sînt rezervate lui; asta e treaba lui Cornelis Vos⁴, ucenicul venit înaintea lui; și care stă la pictor de vreo șase luni. Cornelis și Rembrandt dorm cu cei doi ucenici mai vechi, la mansardă. Acolo e adeseori tîmbălău, iar Rembrandt se mai dezgheață un pic. Nu că ar izbuti să chinuiască el singur un cîntec — ferească Dumnezeu ce voce are! — dar simte că atmosfera prietenoasă și veselă

¹ Domn (ital.).

² Forma italienească a prenumelui masculin *Jacob*.

³ *Carion* (termen românesc propus de traducător, după termenul francez *carillon*): baterie de clopote, cu sunete corespunzătoare celor ale uneia sau mai multor octave cromatice, permițînd astfel realizarea unor melodii. „În Țările de Jos, unele biserici care au carioane dezvoltate, acționate mecanic sau electric, prin claviaturi, dau periodic, și în zilele noastre, concerte de carion, cu muzică religioasă sau profană, ascultate de public din piețe.

Cornelis Vos, pictor olandez (1585—1651). Portretist și pictor de scene istorice.

din jurul lui îi face bine. Oricît îl tachinează ei că e nevoit să curețe strachina pisicii și că simpatia pe care i-o manifestă Marretje¹ e suspectă, nu se supără, n-are de ce.

Totuși, în multe privințe le e superior, anume: cunoștințele lui din școală, observațiile lui juste în legătură cu meseria și, mai ales, talentul lui. Pentru că, deși Van Swanenburch nu-l lasă să lucreze aproape nimic, el găsește totuși timp ca să facă la iuteală cîte un desen, în stare să stîrnească admirația celorlalți ucenici.

Pe meșterul Van Swanenburch nu izbutește să-l vadă decît rar. Meșterul lucrează absolut singur în atelierul lui încăpător de la etaj și nu admite să fie deranjat de nimeni, nici chiar de nevastă-sa. Pare că nici nu-l bagă în seamă pe Rembrandt, că nu-l vede decît atunci cînd îl trimite în oraș cu vreo treabă. Și cînd găsește un cît de mic cocoloș în vopsea! Un cocoloș în culoare poate să-i dea fiori de groază meșterului Jacob. Își pictează panourile subțire și neted și nu pierde nici o picătură de culoare. Pensulele și bidinelele lui trebuie să fie întotdeauna deosebit de moi, ca o catifea. Pictează aproape cu mîinile curate. Rembrandt nu înțelege. El, numai cînd curăță pensulele, e plin de vopsea pe halat și pe păr, ca să nu mai vorbim de mîini. Meșterul Jacob, însă, iese din atelier la fel de corect și de curat cum a intrat.

Trec așa cîteva luni. Și, într-o zi de iarnă, cînd se întunecă devreme, meșterul Jacob îl cheamă pe Rembrandt în atelier.

— Te-am lăsat cîtva timp de capul tău — îi spune el, cu un mic zîmbet — dar s-a isprăvit. A venit vremea să începi să studiezi.

— Să studiez, meștere? întrebă Rembrandt mirat.

— Da, să studiezi.

Van Swanenburch ia o carte de pe masă și i-o pune în mînă ucenicului. Pe copertă e scris cu litere mari: „Principii de perspectivă“.

— Perspectiva e alfa și omega în pictură. Cartea asta trebuie s-o înveți temeinic.

¹ Diminutiv al prenumelui feminin *Maria*.

MEȘTERUL REMBRANDT

- Am înțeles, meștere Van Swanenburch.
- Și acum, pentru că e liniște în atelier, ai un frumos prilej de a începe să desenezi. Ai vrea?
- Să desenez? Cu plăcere, meștere, răspunde Rembrandt cu entuziasm.

Pictorul îi arată o colecție de piese turnate din ghips. Capete, mâini și picioare — lucruri moarte, fără suflet.

- Atunci începe cu astea. Și când ești gata, să-mi arăți. Ai înțeles?

— Da, meștere, zice Rembrandt, morocănos.

La drept vorbind, își închipuise cu totul altfel lucrurile. Vrea să deseneze, liber, după natură, nu după niște obiecte de ghips... Van Swanenburch parcă simte împotrivirea băiatului.

- Ia vino-ncoace, zice el cu glas blînd.

Îi arată un tablou, atîrnat pe perete într-o ramă neagră netedă. Tabloul reprezintă o piață vastă, înțesată cu sute de personaje mărunțele.

- Asta e piața Sfîntu-Petru din Roma, îi spune Van Swanenburch. Crezi că aș fi putut s-o pictez, dacă tatăl meu nu m-ar fi învățat în mod temeinic regulile perspectivei?

Rembrandt privește cu interes tabloul; e la fel cu autorul: precis, ordonat, pus la punct. Nici un fir de praf pe stradă, totul e curat și îngrijit, ca și cum piața ar fi fost supusă în prealabil unei curățenii generale. Și totul e pus cu precizie pe panou; coloanele stau înșirate ca niște lumînări de ceară, iar cîmpul Sfîntului Petru pare pictată mai curînd cu compasul decît cu pensula. Rembrandt e încă tînăr; găsește că lucrarea e făcută cu meșteșug. Dar nu-l emoționează, îl lasă rece.

Doamne sfînte, cu totul altfel a fost cînd i s-a dat voie să vadă „Judecata de Apoi” a lui Lucas van Leyden. Și micul peisaj al lui Joris van Schooten, care e la sinior Porrett pe perete. Au trezit ceva în el, ca și cum i s-ar fi aprins o vilvătaie în trup. Și pentru că Rembrandt rămîne tăcut, Van Swanenburch îi povestește că a adus acest tablou din Italia, ca amintire, și că și-a luat cu el rămas-bun de la zece ani minunați. Meșterul e încîntat de pictorii

italieni; ei sînt mai capabili decît olandezii, ei pot picta orice. Apoi: cerul superb de acolo, și clădirile formidabile... Coloane și scări de marmură masivă, timpâne pictate, cupole cu deschideri uriașe, poftim de caută asemenea lucruri în Olanda! Van Swanenburch, obsedat de marota lui, nu mai isprăvește de povestit despre această lume a minunilor care e Italia. Ce e Olanda, în comparație cu Italia? O biată țărișoară, mică și cețoasă, în care plouă toată ziua. Sînt patru ani de cînd s-a înapoiat din sud; în timpul acesta n-a fost în stare să picteze nici măcar un singur peisaj olandez, nici o singură clădire din Leida. Ceea ce e mult pentru un pictor înnăscut. Mintea îi zboară în permanență înapoi la Roma, la Veneția și la Neapole, ba chiar îl bate gîndul să se întoarcă la ineputabilul izvor italian.

Rembrandt, singur cu meșterul în atelierul năpădit de umbrele amurgului, ascultă cu atenție. Van Swanenburch crede ceea ce spune; e un om sincer. Cuvintele lui se înșiruie, alcătuiind fraze retorice: Rembrandt își amintește, fără să vrea, de profesorul Heinsius. Și acela vorbea la fel de solemn; fiecare cuvînt era o confirmare convingătoare a unui fapt incontestabil. Rembrandt se uită pe furiș la piața rigidă a Sfîntului Petru, atît de curată, de îngrijită, de goală, în pofida numărului mare de oameni care o populează. Ah, dacă ar îndrăzni să spună ce gîndește! Că pictura nu e o știință pe care s-o poți învăța dintr-o carte. Și că, așa cum spunea Porrett, nu contează cîtuși de puțin ce pictezi și că principalul e cum pictezi. Să pictezi e cu totul altceva decît să reproduci precis și aiddoma fiecare pietricică, fiecare țiglă de pe acoperiș. Să pictezi, după părerea lui Rembrandt, înseamnă să creezi din nou, să fixezi definitiv invizibilul.

E greu, cînd ești tînăr, să contrazici un om mai în vîrstă. Iar Rembrandt nici n-ar găsi cuvîntele necesare. Stă, încurcat, în atelierul spațios, în care întunericul pătrunde, greoi, prin ferestre. Cu un tăciune scos din vatră, meșterul Van Swanenburch aprinde o lumînare. E în toane bune și găsesse că Rembrandt e un ucenic ascultător. E

MEȘTERUL REMBRANDT

plăcut să-ți poți etala înțelepciunea fără ca nimeni să te contrazică; e o situație care îți măgulește orgoliul: nu-ți mai vezi propria micime.

După ce meșterul Jacob van Swanenburch a isprăvit de spus tot ce avea de spus, Rembrandt pleacă, ținând strâns sub braț cartea despre „Principiile perspectivei”, care i se pare că atîrnă o sută de livre.

OTUȘI, LUI REMBRANDT ÎI place să locuiască în casa pictorului de pe Breedestraat. E cu totul altfel acolo decît pe Weddesteeg; vede multe, aude multe și învață atîtea și atîtea. O fi el Swanenburch un pedant, dar e un învățător cu multă răbdare. Unul dintre ucenicii mai vechi a plecat la Haarlem, la meșterul Frans Hals¹. A venit în loc un ucenic tinerel de tot, așa încît Rembrandt poate să

facă din cînd în cînd și cîte o treabă mai importantă decît să deseneze la nesfîrșit modele de platuru. Van Swanenburch e ocupat cu un tablou mare, un peisaj arcadian; și după ce panoul e gata grunduit, are voie și Rembrandt să pună ici și colo cîte un pic de culoare. Ce splendidă îndeletnicire, să pictezi! Să amesteci culorile pe paletă și apoi să le întinzi pe panou cu băgare de seamă, cît mai subțire și mai uniform: „culorile servesc la pictat, nu la modelat“, zice meșterul Jacob. Păcat că Van Swanenburch folosește atît de puțin culorile. Rembrandt ar vrea să întindă odată și odată pe tablou, după pofta inimii, toate culorile: galben, roșu, castaniu, pe lîngă albastru și alb. Ah, dacă ar avea voie să facă el însuși un tablou și să pună culorile cum vrea el!

Aceste ore fericite nu țin mult; în fiecare zi trebuie să-și facă neapărat porția de desen; în privința asta, meșterul e neînduplecat.

— La un pictor, desenul e baza — așa sună lozinca lui. Mîna trebuie să fie atît de dibace, încît să asculte de orice inspirație.

Van Swanenburch are dreptate. Mîna lui Rembrandt devine tot mai sigură și merge drept la țintă. Fiecare linie e trasă direct și corect; mîna se supune ochiului, fără nici o ezitare. Și în somn ar putea să-l deseneze pe Apolo, cel de ghips; capetele de platuru ale lui Tiberiu, Nero și Homer îi izvorăsc aproape de la sine din vîrfurile condeiului. Trec așa cîteva luni de zile, dar în casa cea mare de pe Breede-

¹ *Frans Hals*, pictor flamand (1580—1666).

straat aproape că nu se bagă de seamă. Duminicile după masă Rembrandt se duce la părinți, pe Weddesteeg. Casa părintească îl mai atrage încă, iar el are întotdeauna câte ceva de povestit. „Ce vorbăreț a devenit“, observă ai lui. Surioara Lijsbeth îl ascultă, cu bujori în obraji. Pe Rembrandt îl frapează că Lijsbeth începe să devină o fată nostimă. N-ar putea s-o deseneze? Își ia unelte de desen, îi potrivește pe umeri o broboadă frumoasă a mamei Neeltje și o așază în așa fel, încît lumina zilei să-i cadă din plin pe față. Îi schițează repede conturul capului, gâtului și umerilor și observă, încîntat, cît de lesne și de repede îi izvorăște din condei figura Lijsbethiei. Cît de pufoși sînt cîrlionții blonzi de deasupra frunții înalte, cam bombate, cît de gingașă e gura, ce frumos e ovalul bărbiei! Și iată-i în sfîrșit capul: ce drept îi stă pe gît, ca o floare pe tulpina ei! E minunat lucru să poți lucra după un asemenea model viu! E cu totul altceva, decît capetele acelea stupide, de platur!

Și totuși, după cîteva minute desenul merge mai puțin lesne. Rembrandt se oprește la ochi. Sînt visători, ciudat de voalați; e în ei o dorință plină de duioșie, pe care el n-o poate înțelege. Răsfoiește carnetul de schițe și dă peste bătrînul *pilgrim father*. Cît e de cînd a făcut schița aceea? Da, desigur, ochii i-a nimerit bine, cu toate că pe atunci mîna lui nu avea dibăcia pe care o are acum. Își plimbă privirea de la englez la Lijsbeth; cuta dintre ochi i se adîncește. Ca o revelație, îi vine ideea că ochii bătrînului nu-l privesc pe el, pe Rembrandt, ci sînt îndreptați spre interior, sînt oglinzile unei vieți interioare. Ochii Lijsbethiei, dimpotrivă, se uită, cu dor, la ceva, nu știe nici el la ce; la ceva ce nu se află în fața ei, dar care trebuie să existe undeva. Își spune în gînd: „Iată invizibilul. Trebuie să-l prind. O desenez pe Lijsbeth și totodată desenez dorința. Numai de-aș putea-o înțelege pe de-a-ntregul!“ Rembrandt își desenează surioara și îi desenează niște ochi ațîntiți spre depărtări, ca și cum ochii aceia ar vedea acolo ceva minunat de frumos, ceva neștiut de el, dar ceva despre care inima îi spune că există. Lijsbeth își privește îndelung chipul. În jurul buzelor îi joacă un zîmbet.

— Va să zică, așa arăt eu, zice ea.

— Da, răspunde Rembrandt. Așa găsesc eu că arăți. Lijsbeth rămîne o clipă pe gînduri.

— Acum am trei desene cu chipul meu, zice ea deodată. Două făcute de tine și unul de Jan Lievens. Dar aici sînt mult mai bătrîină, adaugă ea rîzînd.

Taica Harmen vrea să vadă și el desenul. Mormăie ceva în barbă; nu vrea să recunoască față de ceilalți că nu-l găsește de loc rău, așa încît spune că nu se pricepe la astfel de lucruri. Dar cînd mama Neeltje se uită la desen, o cuprinde emoția.

— Mie-mi place foarte mult, zice ea. Bag de seamă că faci progrese frumoase, Rembrandt. — Își îndreaptă privirea, de la fiică spre fiu, și-l vede cît e de fericit. — Cred că înveți serios la sinior Van Swanenburch, mai adaugă ea.

Nu bagă de seamă că din gura lui Rembrandt iese un sunet, de parcă flăcăul ar avea un os de pește în gît.

Spre seară, fratele și sora se duc în vizită la Lieven Hendricks și la soția acestuia Machteld. E o seară călduță de primăvară. Ușa e întredeschisă. Cei doi vizitatori, fără să mai ciocănească, se pomenesc în camera din față.

— Aha, tinerii Van Rijn! Intrați și luați loc. Ați nimerit. E și Jan aici. Trage-te mai încolo, băiatule, ca să stea Lijsbeth lîngă tine.

Taica Lieven e cum nu se poate mai bine dispus. Apare cîte un păhărel de lichior pentru femei și cîte o cană de bere pentru bărbați. Apoi, Jan trebuie să povestească. Știe Rembrandt că el, Jan, a vîndut un tablou? Da, Rembrandt știe asta. Dar ceea ce nu știe este că Jan a primit vizita unui negustor de obiecte de artă din Amsterdam, un anume sinior Uylenburgh, așa-i zice. Și că negustorul acela vrea să-i cumpere lucrări în mod regulat.

— Tu ce-ai face, Rembrandt, dacă ți s-ar ivi o asemenea ofertă?

Rembrandt întîrzie cu răspunsul. Nu s-a gîndit niciodată la lucrurile acestea; chestiunile materiale nu-l interesează.

— Firește, e foarte plăcut să vezi că munca ta stîrnește interes, spune el în cele din urmă. Dar cred că meșterul

MEȘTERUL REMBRANDT

Van Swanenburch nu prea se sinchisește de negustori; nu are legături cu asemenea oameni.

— Nu-i de mirare, e de părere Jan Lievens. Van Swanenburch e bogat și are o groază de relații. Eu însă trebuie să-mi croiesc drum. Și în situația asta nu poți să te lipsești de negustorii de obiecte de artă.

— Atunci, nu te știi și cere cel puțin un preț bun pentru munca ta, îl sfătuiește Rembrandt.

— Las' pe mine! zice Jan, sigur de el. Sunt mai vechi în meserie decât tine, Rembrandt.

— Și mai sînt și eu pe-aici, adaugă Lieven Hendricks. Machteld rîde de el.

— Cînd e vorba de bani, ești mai nepriceput decât un nou-născut, taică Lieven, zice ea, îngăduitoare. Cînd ai un florin în buzunar, îți închipui că poți cumpăra cu el de zece. Și asta într-o vreme în care untul costă cinci gologani livra și carnea de vacă patru și jumătate! Și va fi și mai rău. Am auzit spunîndu-se că armistițiul a expirat și că încep iar necazurile cu Spania...

— Nu-ți face griji de pe acum, o întrerupe taica Lieven. Avem un fecior cu care putem să ne mîndrim și asta prețuiește mai mult decât o corabie plină cu ducați de aur. Mai umple o dată cîmile, nevastă! Nu-l vedem pe Rembrandt în fiecare zi. Și mi se pare că și pe Lijsbeth clanța ușii noastre o frige. Nu-i adevărat, puicuț?

— Am atît de puțin timp, sinior Lieven!

— Ei ași! Sînteți acum numai cinci acasă, de cînd a intrat Rembrandt la Van Swanenburch. Ce atita treabă? Și să știi că nouă ne face plăcere cînd vii pe-aici, fetițo.

— Mai ales Jan e supărat că vii atît de rar, zice Machteld, cu înțeles. Nu-i așa, băiatule?

Obrajii palizi ai lui Jan Lievens roșesc. Jan lasă repede ochii în jos; nu știe ce să răspundă.

— Pictorii vād întotdeauna într-o fată drăguță un model de portret, precizează taica Lieven, care n-a observat încurcătura fiului său. Și sînt sigur că, dacă vrea Lijsbeth, Jan ar picta-o bucuros.

— De ce să nu vreau? zice Lijsbeth, calmă. Și Rembrandt m-a desenat azi. Și știu să stau nemișcată.

— Ia să văd, Rembrandt, îi cere Jan repede schița, mulțumit că nu mai e el centrul atenției.

Păcat însă că roșește cu atîta ușurință; e o nenorocire pentru un pictor. Rembrandt scoate carnetul de schițe și arată foaia volantă cu chipul Lijsbeth.

— E foarte bun desenul, zice Jan pe șoptite. Meșterul Van Swanenburch are să fie foarte mulțumit.

Rembrandt simte ca un cuțit în coastă.

— Meșterul Van Swanenburch? exclamă el, ironic. N-are ochi decît pentru modelele de ghips și capetele de platru. Nu, mai bine nu i-l arăt meșterului.

— O fi luînd prețuri bune pe lucrările lui, zice Jan, care nu-și poate dezlipi privirea de pe desen; apoi, schimbînd brusc vorba: Ascultă, Rembrandt, aș ține să copiez capul ăsta. Mă lași?

— Cu plăcere. Dar de fapt desenul nu mai e al meu. Întreab-o pe Lijsbeth.

— Mă lași, Lijsbeth?

— Ții mult, Jan? întreabă Lijsbeth, fără să se uite în ochii lui.

— Mi-ai face mare plăcere, Lijsbeth.

Pe obrajii Lijsbethi apare o roșeață. Pentru prima dată în viața ei se simte încurcată.

— Hai, zice ea, întorcîndu-se spre fratele ei. Trebuie să mă duc acasă, frățioare. Mergi cu mine?

— Te însoțesc, e de acord Rembrandt.

— Atunci mergem toți trei, zice Jan. Tot trebuie să mă duc la atelier, așa că merg cu voi. Apoi, întorcîndu-se către Lijsbeth, întreabă: Și cînd vii să-mi vezi atelierul, Lijsbeth?

— Cînd se duce Rembrandt, merg cu el, îi răspunde ea. Pentru că mor de curiozitate să văd un pictor la lucru în sanctuarul lui!

— Sper să nu te dezamăgească, Lijsbeth, zice Jan Lievens cu căldură.

INE PRIMĂVARA, ANOTIMPUL blînd și duios, dar e întîmpinată cu teamă și groază. La Leida domnește ciuma; și e un domnitor crud. Acum se înalță spre cer altfel de rugăciuni: „Doamne, fă să țină frigul!“ „Doamne, ajută-ne și ia-i soarelui puterea!“ Casă lîngă casă, stau toate cu ferestrele închise. Locuitorii nu mai știu cum s-o scoată la capăt cu atîtea cadavre; le bagă grabnic în pămînt, fără nici o ceremonie. Cine își culcă

seara trupul obosit, își ia rămas bun de la nevastă și copil, de la bărbat și vecin. „Adio, sper să ne mai vedem.“

Orașul e gol. Cu miile i-au întors spatele; au fugit de acest izvor al jalei, au fugit departe! Academia e închisă, domnii savanți și-au căutat refugiu la Haga, la Rijkswijk, la Voorburg... Nici cu zece cai nu-i mai poți aduce înapoi, la locul pierzaniei. La ce bun atîta știință, dacă mîna lui Dumnezeu apasă asupra orașului? Pleacă-ți capul, roagă-te, cere îndurare și șterge-o pînă nu e prea tîrziu, pînă nu ți se pune în pămîntul umed trupul umflat. Un trup de care se feresc pînă și viermii.

Pe Weddesteeg e jale mare. Cornelis, cel vrednic și voinic, moare. Un mormînt săpat în grabă... Dumnezeu să-l ierte. În aceeași zi în care taica Harmen își duce feciorul la groapă, Lieven Hendricks și cu Jan o duc pe mama Machteld. Un coșciug din scînduri negeluite, un gropar nădușit, buf, buf, nisip deasupra... Următorul! Zece mii de morți cere molima pînă-n vară. Doamne, nu-i destul?

Cînd ulmii se colorează în roșu-castaniu, boala dă înapoi. Încet-încet, se umplu bisericile. „Mulțumescu-ți Ție, Doamne, că Te-ai îndurat să mă cruți!“ Taica Harmen mulțumește și el, cu ochii închiși, dar cu o întrebare cruntă în inimă: „De ce mie, un om bătrîn, mi-ai lăsat viața? De ce pe Cornelis, atît de tînăr, atît de voinic, l-ai luat? Iartă-mă, Doamne, n-am dreptul să-ți judec faptele...“

Încet-încet, rănilor se vindecă. Fratele Adriaen vine la moară. Sînge din sîngele tău e mai bun ca un străin. Lieven Hendricks s-a lăsat de broderie. Nu-l mai ajută ochii,

de parcă lacrimile i-ar fi încețoșat pentru totdeauna privirea.

Jan este îngerul salvator. I-a cedat lui sinior Uylenburgh, negustorul de obiecte de artă din Amsterdam, dreptul de primă alegere dintre lucrările sale, iar Uylenburgh îi cumpără totul. Jan nu primește comori, dar destul pentru ca tatăl său să-și poată deschide o prăvălioară de pălării. Cu negoțul nu-și strică ochii și câștigă mai bine. Atelierul lui Lieven este golit. Jan pictează o firmă de atârnat deasupra ușii: *La Pălăria de Aur a lui Lieven Hendricks*.

Cînd aude despre această schimbare, taica Harmen dă din umeri.

— Să dea podagra peste mine, dacă asta o să țină mult!

Lijsbeth se înfierbîntă și susține că negustoria merge foarte bine pe Pieterskerkkoorsteeg. Taica să se ducă o dată să vadă: n-are să-și creadă ochilor! Mîna unui copil e puternică. Cine pornește într-o simbătă după amiază spre „Pălăria de Aur”? Taica Harmen. E cam ursuz, dar și curios; la urma urmei, amîndoi au cîte un fecior pictor. Nu face drumul pentru propria sa plăcere: lui Rembrandt n-are ce să-i strice această relație; nu poți să știi niciodată de cine ai nevoie în viață. Lijsbeth își însoțește tatăl, firește; era tocmai ce dorea. Desigur, se teme ca el să nu se răzgîndească pe drum; drept aceea îl duce într-acolo pe drumul cel mai scurt. Merge alături de tatăl ei, ceea ce se întîmplă rar. Lui Harmen îi face plăcere că merge cu Lijsbeth. Ce mai turuie Lijsbeth și ce mare și vioaie s-a făcut! De fapt, Harmen ar trebui să se plimbe mult mai des cu copiii; nu-i vede niciodată decît acasă și acolo par mult mai mici.

Da, așa merge treaba. Te tîrăști zi de zi, ca o vită cu jugul de gît, de acasă la moară, de la moară acasă. Muncești, te rogi, mănînci și dormi în fiecare din zilele pe care Dumnezeu binevoiește să ți le dăruiască, pînă se sfîrșește lupta și te prăvălești în groapă. Și ce știi despre copiii tăi, care sînt sînge din sîngele tău? Ei își trăiesc viața lor, au gîndurile și năzuințele lor. Pînă ce într-o bună zi bagi de seamă că sînt aproape oameni în toată firea, copti ca să-ți plece din cuib. Ciudat lucru, că pe taica Harmen îl năpădesc

MEȘTERUL REMBRANDT

aceste gânduri acum, în timp ce merge alături de Lijsbeth, simbătă după amiază, pe Rapenburg. Lijsbeth poartă rochia ei neagră, simplă: doliul după fratele Cornelis. Mîna ei se reazămă pe brațul lui; o mîna mică, moale, care iese de sub un tiv alb, îngust: mîna mamei Neeltje... Pe taica Harmen îl străbate o ușoară emoție... Ah, unde-s vremurile acelea? Neeltje e bătrînă, e bătrîn și el, iar lîngă el merge mezina lui, aproape fată mare. Vîrfurile degetelor lui aspre dezmiardă cu drag mîna Lijsbethiei. Îi povestește cum era Rapenburgul înainte vreme și cine locuia pe acolo.

— Leida, după asediu, a progresat mult. Ia te uită ce fațade grozave sînt înșirate de-a lungul canalului. Păcat că ne-a bîntuit ciuma. Aici e o casă goală, și acolo una, și dincolo...

Taica Harmen vorbește fără întrerupere; a găsit în Lijsbeth o ascultătoare plină de răbdare.

— Mă auzi, fetiço?

Ajung curînd la „Pălăria de Aur“. Îl găsesc pe Lieven Hendricks, care se miră, pentru că îl vede rar pe Harmen Gerrits.

— Intră, măi omule. Ia loc. Stai să-ți torn o cană, pari însetat. Nu, n-am slujnică, cu toate că aș cam avea nevoie. Mai am șapte copii acasă. Biata mea Machteld cred că se uită la mine din cer și zîmbește cînd mă vede trebăluind pe aici.. Dar ne descurcăm, Harmen Gerrits, ne descurcăm.

Taica Harmen se simte copleșit de acest noian de cuvinte. Dar berea e bună: gustoasă și tare. Și rece ca o biserică.

— Și zi așa: te-ai lăsat de brodat? Întreabă el, ca să spună ceva.

— Ochii, Van Rijn, ochii. Nu mă mai ajută. Ar fi trebuit să mă las de mult, dar n-aveam mijloace. Acuma, Jan m-a pus pe picioare. Dă-o-ncolo de broderie, tată, zice, și apucă-te de pălării, că are să meargă! Pălării au să poarte oamenii cît are să fie lumea lume.

— Va să zică feciorul tău cîștigă binișor cu pictura? Întreabă taica Harmen, chipurile pentru că a venit vorba.

— O-ho, chiar foarte bine!

— Și nu-ți pare rău că nu și-a ales altă meserie?

JAN MENS

— Să-mi pară rău, Van Rijn? Dacă ar fi după mine, pe toți băieții mei i-aș face pictori!

Răspunsul îi dezleagă lui Harmen limba.

— Și pe mine m-a frământat treaba asta, adică, vreau să spun: în legătură cu Rembrandt. Ca om, îți face plăcere ca feciorilor tăi să le meargă bine, nu-i așa? Și d-aia-mi pare rău că Rembrandt n-a vrut cu nici un chip să rămână la Academie. Mult mi-ar fi plăcut să-l văd pe băiat că ajunge învățat, un om de vază...

— Păi Rembrandt ajunge om de vază, tată, se amestecă în vorbă Lijsbeth.

— Zău? Uite, așa-s tinerii, se cred cei mai deștepti, ei știu tot. Tu, dac-ai fi băiat, te-ai face tot pictor? o întreabă brusc taica Harmen pe fiică-sa.

Lijsbeth dă din cap că da.

— După mine, meseria de pictor e cea mai frumoasă din lume, spune ea cu convingere.

De! nu-i un fleac să spui: cea mai frumoasă meserie. Lijsbeth roșește din pricina răspunsului ei. Nu știe de ce, dar ar vrea ca taica Harmen să vorbească despre Rembrandt așa cum vorbește Lieven Hendricks despre Jan. Își dă seama că tatăl ei nu se bucură de meseria lui Rembrandt, ca și cum ar fi vorba de o meserie inferioară. Vrea să ridice anatema aruncată de tatăl ei asupra breslei pictorilor. De aceea spune:

— Tată, Jan mi-a cerut să-i pozez ca să-mi facă portretul.

Numai de câții pare rău de ceea ce a spus. Simte că a mers prea departe. Taica Harmen își bea cana pînă la fund și își șterge cu grijă spuma de pe buze.

— Nu e nici o grabă, Lijsbeth, se împotrivește el. Și cred că măică-ta nu se poate lipsi de tine atîta vreme. Portretul durează multe ceasuri, așa bănuiesc.

Lijsbeth simte că o podidesc lacrimile. Uite, așa e tata. Biata fată nădăjduse că-l va putea vizita pe Jan Lievens în atelierul lui; pe Jan, care știe s-o privească uneori atît de duios. Ar fi vrut să-i pozeze, stînd nemișcată, în timp ce degetele lui ar fi mînuit pensulele, iar privirea lui s-ar fi plimbat de la șevalet spre ea... Și acum, de ce să nu aibă voie, de ce tata e întotdeauna împotriva oricărui lucru cu

MEȘTERUL REMBRANDT

care nu e obișnuit? Dar ea n-are să se lase, hotărît nu! Are să vorbească despre asta cu mama, și cu Rembrandt... Ei au s-o ajute!

Jan Lievens. Un băiat palid, mic de stat, dar cu o pereche de ochi adânci ca un eleșteu. Lijsbeth se gîndește la el, în timp ce ambii bărbați vorbesc ceva confidențial. I se pare că-l vede în fața ei și că-i aude vocea, o voce care se potrivește cu ochii lui. Nu, n-are să se lase dată deoparte, oricît îi vrea tatăl ei binele. Tatăl ei e de părere că nu șade frumos ca o fată de vîrsta ei să se ducă în atelierul unui pictor, pentru că ar putea să facă altceva decît să picteze! Dar ea nu-i un copil, are voința ei, n-o duce tatăl ei de zgardă... Deodată îi vine o idee și, ca să nu rîdă cu zgomot, își mușcă buza de jos.

Jan Lievens trebuie s-o picteze acasă la ea, pe Weddesteeg. Asta n-o poate opri tatăl ei! Și mai bine: Rembrandt și Jan să-i facă amîndoi portretul, nimeni nu poate fi împotrivă. Nici tata, nici mama, nici pastorul.

— Să vă mai umplu cîmile? întrebă ea, ridicînd carafa pîntecoasă.

— Toarnă, fetițo, toarnă, zice Lieven Hendricks. Băutura se trezește și ar fi păcat. Apoi vă arăt prăvălia. În toată Leida nu găsiți alta ca ea.

E bucuros că le poate arăta prăvălia. Și cînd taica Harmen se duce spre casă, poartă o pălărie cu borul lat, tipic flamandă, ușoară ca un fulg, făcută din blană de castor. Nu spusese oare Lijsbeth că pălăria asta îl întinerește pe taica Harmen cu cel puțin zece ani?

Acasă îl găsesc pe Rembrandt. Venise pentru o clipă; e un obicei rămas din vremea ciumei. Vine din cînd în cînd ca să vadă ce mai fac ai lui; casa părintească îl atrage. Fratele Adriaen e și el acolo; stă la masă în haina lui prăfuită, cu mîinile pe blatul mesei. Adriaen vorbește despre moară.

— Moara îmbătrînește. Se strică ici, se strică dincolo, zdrăngănește toată, ca un sac cu fiare vechi. Dacă merge tot așa, într-o bună zi moara „Rinul” cade grămadă.

Sînt obișnuiți cu el; fratele Adriaen e un pesimist. Taica Harmen aproape că nu-i răspunde.

— Mă onor ca să ții rabla în funcțiune, zice Adriaen. Dar nu e nimic de făcut. Roata dințată e uzată, frâna nu prinde, toată moara trebuie consolidată.

— Asta ar costa o groază de bani, răspunde taica Harmen, nervos, știind că Adriaen exagerează.

— Mai mult decât pălăria aceea boierească, pe care ți-a vîrît-o pe gît șmecherul de Lieven Hendricks, încearcă Adriaen să pună sare pe rană.

Taica Harmen vrea să spună ceva. Se răzgîndește. Pune pălăria nouă pe raftul de deasupra patului și și-o pune în cap pe cea veche. Adriaen se uită la mâinile lui lungi și slabe, ca și cum ar vedea cine știe ce minunăție. „Să nu spun nimic acum“, își propune taica Harmen, întinzîndu-și anevoie picioarele sub masă.

Rembrandt, stînd pe o bancă de lîngă vatră, își privește fratele. Un cap întunecat, cu sprîncene groase; un om care vede totul în negru. A, nu! Ca să fie cinstit: nu-l poate suferi. Adriaen își ridică, în clipa aceea, capul; privirea lui îl caută pe Rembrandt.

— Ce pacoste că n-avem în casă pe nimeni care să ne dea o mîină de ajutor! zice el, privindu-și disprețuitor fratele.

Cîteva clipe, cei doi frați se privesc unul pe altul. Nici unul din ei nu lasă ochii în jos. Dar iată că intervine mama Neeltje.

— Rembrandt, cum mai merge acum la meșterul Van Swanenburch? schimbă ea vorba pe neașteptate, nevrînd să audă ceartă în casă.

— E liniște, mamă, zice Rembrandt, dîndu-i din cap cu recunoștință. De cînd pe coana Margherita a doborît-o ciuma, meșterul nu mai are decât o singură dorință: Italia.

— Van Swanenburch e la fel de trăsnit ca toți artiștii, mormăie Adriaen. Aduc artiștii bunăstare în țară? Nu. Chiar dacă la Leida ar mișuna pictorii, tot n-am avea terci mai mult pe masă.

Rembrandt are impresia că l-a izbit un val de apă rece ca gheața.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Nu, zice el, cu glas răgușit. Ai dreptate, Adriaen: pictorii nu aduc bunăstare. Bunăstarea o aduc numai cizmarii neisprăviți și ortacii lor. Țștia sînt oamenii pe care se poate bizui țara...

— Taci din gură, om de nimic! se răstește Adriaen la fratele său. Mie mi-ar fi rușine să vorbesc așa în casa tată-lui tău. Dacă e vorba de neisprăviți, atunci ar trebui să-l întrebi pe tata cît au costat studiile tale neisprăvite de la Academie. Și cîți florini grei a numărat în mîna lui Van Swanenburch!

— Liniște, copii, pentru numele lui Dumnezeu! întrerupe mama Neeltje discuția, cu o privire îngrijorată înspre taica Harmen. Casa noastră nu-i o cîrciumă; e un locaș al păcii. Tu, Adriaen, du-te la moară, acolo ți-e locul. Și nici Rembrandt n-are ce căuta aici, locul lui e pe Breedestraat. Cu toate că țara e plină de zvonuri de război, vreau ca această casă să nu fie pîngărită de ciorovăielile dintre voi. Ați înțeles?

Așa e mama Neeltje. Chiar dacă băieții sînt flăcăi în toată firea, trebuie s-o asculte. Cu o expresie de mînie pe față, Adriaen dispăre, urmat de Rembrandt. Par doi cîini care o șterg cu coada între picioare.

Rembrandt n-are chef să se ducă de-a dreptul înapoi pe Breedestraat. De ce s-ar duce? Van Swanenburch nu-i va simți lipsa. Și chiar dacă i-ar simți-o, are chef să dărîme totul. Oh, fratele Adriaen! Îndrăznește să vorbească despre banii pe care i-a cheltuit taica Harmen pentru el. Aoleu, cum ar mai vrea să știe cu cît a trebuit tata să contribuie la cizmăria lui Adriaen. „De ce se bagă băiatul ăsta în treburile mele și nu-și vede de ale lui?...“ Cufundat în gînduri, trece pe Rapenburgul adormit. Picioarele lui fac să foșnească frunzele care vin în zbor de pe copaci. Ochii lui dau de micul turn al Academiei, o siluetă grațioasă, profilată pe cerul cenușiu. Cuvintele lui Adriaen îi vin în mîinte, îi dau un gust amar în gură, mai amar decît mirosul care se ridică din apa verde. Desigur, tatăl lui a cheltuit mulți bani pentru el. Un an la Academie. Mai bine de doi ani la meșterul Van Swanenburch. Dar e oare vina lui că n-are cap de savant? El s-a făcut pe sine? Și apoi: timpul pe care l-a

petrecut pe Breedestraat a adus ceea ce a așteptat tatăl lui de la el? Furios, risipește cu piciorul un morman de frunze veștede. Simte nevoia să se uşureze de un necaz care îl apasă de mult, dar pe care n-a îndrăznit niciodată să-l rostească.

Nu-i place la Van Swanenburch. Când mai trăia coana Margherita, sentimentul acesta nu era atît de puternic. Dar acum, cînd meşterul e singur, Rembrandt îşi dă seama limpede că trebuie să plece. Acolo nu poate să progreseze, pentru că nu face decît să caşte gura orbeşte la maniera lipsită de nerv a lui Van Swanenburch, şi ştie sigur că maniera asta nu este şi a lui. Se simte prea la strîmtoare; atmosfera de acolo îl apasă ca o bucată de plumb pe piept. Sinior Porrett i-a arătat o mapă cu gravuri: Goltzius¹, Holbein, Dürer. Nu se sătura privindu-le. Mai tîrziu i-a arătat gravurile lui Lucas van Leyden, lucruri splendide, care însă îl fac pe Van Swanenburch, cînd îi vorbeşti despre el, să dea din umeri cu dispreţ. Fanatismul pentru italieni începe să-l plictisească pe Rembrandt, ba, cu timpul, chiar să-l dezguste. Şi apoi: capetele acelea de ghips, ale unor greci şi romani morţi, nu-i spun nimic. El vrea să deseneze modele vii. Un cap brăzdat de riduri al unui bărbat, o femeie bătrînă, o fată cu ochii nostalgici, ca surioara Lijsbeth. La Van Swanenburch nu vin modele vii; pe el îl preocupă peisajele arcadiene dulcele; pentru moment, de afecţiunea lui se bucură templul Sibilei, de la Tivoli. Şi totul după măsuri precise, potrivit regulilor perspectivei. Van Swanenburch preferă să moară decît să se abată măcar cu un fir de păr de la acele reguli.

Nu, lucrurile nu sînt pe placul lui Rembrandt. Acasă nu, pe Breedestraat nu, în toată Leida nu. Ce e Leida? Un oraş stupid, plin cu oameni ca fratele Adriaen. Un oraş cu canale puturoase, cu pîrgari îngîmfaţi, care pitesc la întuneric o capodoperă ca „Judecata de Apoi“, pentru că se tem că, privind-o, îşi vor păgubi sufletele. Pîrgari care îndrăznesc să-l muştruluiască pe Jan Lievens pentru că lucrarea lui nu e destul de colorată după gustul lor şi care

¹ *Hendrik Goltzius* sau *Goltz*, pictor şi gravor olandez (1558—1616).

își zăngănesc sfidător pungile cu galbeni. Ce oraș, ce bîrlog stupid, plicticos, mort! S-ar înăbuși dacă ar trebui să rămînă toată viața aici! Dumnezeu a pedepsit aspru Leida, dar... dar Leida oare n-a meritat pedeapsa? De ce să-i lase Dumnezeu pe oameni să trăiască, dacă oamenii se afundă cu gîndul în trecut, iar dorințele lor nu ajung mai departe de o ladă cu ducați, un pat cald și un mormînt cît mai aproape de amvon?

„Rușine! — simte Rembrandt ca o plesnitură de bici pe trup. Rușine, că am îndrăznit măcar să gîndesc așa. Ce sînt eu? Un zero, o nulitate, un pomanagiu care ciugulește din copaia tatei. N-am cîștigat niciodată nici o picătură de apă, nici un grăunte din sarea pusă în terci, tot ce am vine de pe Weddesteeg. Desigur, Adriaen are dreptate, sînt un neisprăvit ca om de carte; și dacă lucrurile nu se schimbă repede, mă ratez și ca pictor! N-aș fi cel dintîi om nevoit să mănînce, pînă la vîrsta maturității, pîine dăruită de rudele milostive... Dar asta n-are să se întîmple, asta nu poate să se întîmple! Ce-ar fi dacă aș fi nevoit cîndva să mă duc la fratele Adriaen cu mîna întinsă: Ah, dragă frate, îmi merge foarte prost; n-ai un ban, doi, pentru mine? Nu, în ruptul capului, nu! Am să trăiesc din munca mea, chiar dacă ar trebui să asud pînă la sînge!”

Înfierbîntat, merge înainte, de pe o stradă pe alta, trece prin ulițe strîmte, unde miroase a mucegai, a cărbune și a scîrnă de oameni, pe lîngă taverne mici, din care ies aburi încărcăți cu duhoare de bere și de tutun. Are senzația că plămînii lui refuză să inhaleze acele miasme: mirosul de mizerie i se oprește în gît. Deodată, pornește repede. Aer! Pentru numele lui Dumnezeu: aer! O femeie vine pînă lîngă el, o femeie de stradă, îi pune mîna pe braț și își apropie obrazul de al lui, un obraz ca o mască. Ochiul vîrît în fundul capului, nasul cîrn, gura ca un mormînt deschis.

— Micule! Drăgălașule! Hai cu mine!

Rembrandt se întoarce cu o smucitură. Dispare, în fugă, de pe ulicioară. Ghetele lui bocănesc pe pavele.

După puțin, e pe Breedestraat. Trecătorii merg pe lîngă el cu felinare. E seară. Un grup de studenți veseli, în mantale largi, trec cîntînd, lătrați de cîțiva cîini, care

JAN MENS

o iau la goană scheunînd zgomotos cînd unul dintre studenți își scoate floreta din teacă și încearcă un atac, atentînd la viața lor. Van Swanenburch e în pat cînd Rembrandt ciocănește încetișor în ușă. Îi deschide un ucenic. Tăcut, ferind cu mîna flacăra pîlpîindă a lumînării, Rembrandt suie scara. Are impresia că străbate casa unui mort.

N IULIE, REMBRANDT SE SUIE pe șlepul care urmează să-l ducă la Amsterdam. La debarcader se află Lijsbeth, însoțită de Jan Lievens; au venit să-l petreacă amîndoi, cu prilejul plecării lui spre metropolă.

Rembrandt a stat trei ani la meșterul Van Swanenburch; cînd a intrat la el ucenic, mai era încă un băiețuș. Acum are nouăsprezece ani, împliniți săptămîna trecută; nu mai e un copil. Tatăl lui nu mai poate să-l ia de mînuță. Și-a croit drum datorită stăruinței. Taica Harmen a bodogănit destul: că nu sînt decît toane, că Jan Lievens i-a sucit capul, și așa mai departe. Taica Harmen fusese de părere că nu șade frumos să plece la Amsterdam așa, nici una, nici două. Ce, Leida nu e destul de bună? Într-un oraș agitat, ca Amsterdamul, plin de atîția marinari, ispita e mare. Iar Rembrandt e încă prea crud.

— Și dacă mai tîrziu plec în Italia? întrebasese Rembrandt. Tatăl lui nu găsise numaidecît un răspuns.

— În Italia, ai spus? Păi da, face parte din studiile tale. Și Van Swanenburch a fost în Italia, și a rămas totuși un om de treabă.

La aceste cuvinte, Rembrandt răspunsese că Amsterdamul face parte din studiile sale.

— Zău, tată, nu mai vorbi despre asta. Trebuie să plec. Mă înăbuș la Van Swanenburch!

— Nu uita să-l saluți pe meșterul Lastman! îi strigă Jan Lievens, cînd calul întinde odgonul, iar șlepul se pune încet în mișcare.

Rembrandt dă din cap și-și flutură pălăria. Se uită la Jan Lievens și la surioara Lijsbeth. Nu-și dăduse seama niciodată că Leida îi e atît de dragă.

— Ce copilăros sînt, mormăie el. Înghit în sec, de parcă aș pleca pentru zece ani în India¹.

¹ În Olanda, cuvîntul *India*, fără nici o altă precizare, era denumirea Indiilor Olandeze: de Est (azi: Indonezia) sau de Vest (Guyana și Antilele olandeze).

Nu, Rembrandt nu e un călător înăscut. Călătoriile nu-l atrag. E un arbore, cu rădăcinile înfipte în pământ. Dar își dă seama că trebuie să plece de la Van Swanenburch; nu vrea să se ofilească printre peisaje italienești.

— Du-te la Pieter Lastman, la Amsterdam, îi spusese Jan. Eu am stat doi ani la el; îl cunosc. Și el îi admiră pe italieni, dar nu-și face idoli din ei.

Așa i-a vorbit Jan Lievens și cuvântul lui a avut efect. Atunci taica Harmen a trimis o scrisoare la Amsterdam; meșterul Lastman a răspuns repede că Rembrandt poate să vină: costă o sută de florini pe an, inclusiv hrana, spălatul și un pat bun.

— Meșterul Lastman este, desigur, un om serios; nu, Jan? întrebese mama Neeltje, grijulie.

Jan Lievens dăduse energic din cap că da. Energic, ceea ce însă n-o mulțumise întru totul pe mama Neeltje.

Și atunci venise taica Harmen cu sfaturile.

— Ascultă, Rembrandt, înțelegi tu ce vreau să spun... Ocolește vinul. Teme-te de femei. Nu te apropia niciodată de un cal străin din față, nici de un măgar străin din spate. Nu te apropia de femei străine de loc. Ești băiat voi-nic, devii bărbat: femeile vor căuta să te îmbrobodească. Mai ales când vor afla că bătrînul tău tată n-a arăt rău!

Desigur, Rembrandt înțelege aceste cuvinte și are să țină seama de ele. Bine, trebuie să cedezi copiilor. Rembrandt stă, cu picioarele depărtate, rezemat de parapet; vede cum dispare Leida: casele, porțile, turnurile. Încearcă să și le întipărească în memorie; sînt un crîmpei din viața lui. O viață frumoasă, pînă acum. Și ce are să-i aducă Amsterdamul? Cum are să-l primească meșterul Lastman? Da, vasul duce cu sine dorul de libertate al lui Rembrandt, dar dorul acesta e potolit de o teamă față de necunoscut. Are să se simtă oare bine la Amsterdam, singur cuc în orașul acela străin? Rembrandt se uită la brazda sclipitoare pe care o sapă în apă șlepul și la trestia care unduiește lovită de valuri. În jurul lui zumzăie sporovăiala călătorilor. Nu ia parte; îi vine greu să stea de vorbă cu oameni străini. Unii au limba atît de vioaie, încît vorbesc și rîd unii cu alții de parcă s-ar cunoaște de ani de zile.

MEȘTERUL REMBRANDT

Totuși, călătoria aceasta îi place. Nici nu se gîndește să se ducă în salon; rămîne pe covetă. Se așază pe cufăraș și își mănîncă pîinea. Mama Neeltje a avut grijă de el. La fiecare îmbucătură o vede în gînd pe maică-sa, cum gătește: se temuse, cu siguranță, ca feciorul ei să nu flămînzească pe drum. Pîine cu brînză, cu carne și cu ultima rămășiță de slănină din butoiul cu saramură. Înfulecă pîinea din pumn; îi place; apa face poftă de mîncare.

La Uithoorn, șlepul are o scurtă oprire. Vine pe bord un bufetier cu bere și scrumbii. Rembrandt cumpără două, le mănîncă și bea după ele o bere. Un călător care se urcă acolo pe șlep începe cu el o conversație despre vreme, despre moartea prințului Maurits și despre căsătoria fratelui lui, Frederik Hendrik¹, cu Amalia van Solms. Rembrandt ascultă cu o jumătate de ureche: ce-l privesc pe el toate acestea? Ce-i pasă lui că Frederik Hendrik aduce iarăși la putere cîțiva remonstranți? Rembrandt nu face politică. Pasagerul, un flecar binevoitor, trîncănește despre succesele flotei Companiei Indiilor Occidentale², care a cucerit în America de Sud San-Salvadorul³.

— Iar Compania noastră a Indiilor Orientale⁴ a pus mîna pe Formosa. Asta are să aducă din nou o grămadă de bani în lăzile acționarilor...

Șlepul plutește pe Amstel⁵, care șerpuiește prin ținutul ierbos, făcînd coturi ascuțite. La Oudekerk se ridică podul basculant. „Frumos pod”, își spune Rembrandt. Ar vrea să-l deseneze. Acuma peisajul devine deodată mai bogat, mai plin de surprize. Case țărănești solide alternează cu

¹ *Frederik Hendrik* (Frederic Henric) *de Nassau* (1584—1647), stădhouder al Holanței, al doilea fiu al lui Willem de Nassau.

² *Compania Indiilor Occidentale* (întemeiată în 1621): nucleul imperiului colonial olandez în emisfera occidentală (Guyana olandeză și Antilele olandeze).

³ Oraș și zonă pe coasta orientală a Americii de Sud. Azi: teritoriu brazilian. Numele brazilian (portughez): *São Salvador* sau *Bahia*.

⁴ *Compania Indiilor Orientale* (întemeiată în 1602): nucleul imperiului colonial olandez în Orient (azi: Indonezia).

⁵ Riul pe care este așezat orașul Amsterdam. Cuvîntul *Amsterdam* înseamnă „dîgul de pe Amstel”.

grădini de agrement și cu parcuri luxuase. Printre copaci se întrezăresc peluze gazonate; pe una din ele stă tanțoș un cadran solar, iar un chioșc de ceai, ascuns în mod intim în verdeată, invită la odihnă. Șlepul trece chiar pe lângă chei. Umbrele copacilor se tîrăsc pe covertă; coroanele lor mișcătoare parcă-i șoptesc lui Rembrandt „bun-venit”.

Și apoi, în sfîrșit, turnurile Amsterdamului mijesc din cîmpia verde. După o jumătate de oră, șlepul intră în oraș, lunecînd pe lângă Turnul Rotund. Lui Rembrandt îi face impresia că turnul îi oferă inima orașului. Pe chei și pe apă e îmbulzeală și agitație, un vacarm care îi zgîrie urechile. Îngustul Rokin¹ e ticsit de șlepuri, de pe care și pe care se descarcă și se încarcă. Strigătele salahorilor se amestecă aici cu uruitul roților și cu zgomotul surd al săniilor, care se tîrăsc pe bolovani bocănind. Din turnul Bursei își ia zborul o pereche de porumbei, rotindu-se în lumina soarelui, care învăpăiază geamurile caselor serioase ale negustorilor și scoate scintei din bolovani.

Viață, viață fremătătoare. Cu valiza pe umăr, Rembrandt traversează Digul și oprește un băiat ca să-l întrebe pe unde s-o ia.

— Breestraat, lângă Zuiderkerk? Drept înainte, pe Vijgendam, și dai de ea!

Băiatul îl privește batjocoritor, îi scoate limba și apoi spune, cu o strîmbătură:

— Ești pui de țaran, nu?

Lui Rembrandt îi vine să rîdă, dar băiatul o ia la goană, strigînd în gura mare:

— Țărănoiule! Țărănoiule!

Rembrandt se uită după el. Își dă seama deodată că Amsterdamul are să-i mai pricinuiască destulă bătaie de cap, în perioada de acclimatizare.

Meșterul Pieter Lastman pare un om oarecum indiferent, în vîrstă de vreo patruzeci de ani. E burlac și locuiește cu mama lui, care zace la pat, în casa confortabilă de pe Breestraat, peste drum de cimitirul de lângă noua Zuiderkerk. Îl primește pe Rembrandt prietenos, dar fără să întrebe

¹ Rokin, canal în centrul Amsterdamului.

MEȘTERUL REMBRANDT

prea mult ce știe să lucreze. Meșterul Lastman nu are ucenici în ultima vreme; Rembrandt e singurul.

— Așa, va să zică ai făcut ucenicie la Jacob van Swanenburch. Îl cunosc bine, am băut cu el destule pahare de *chianti* la Roma. De ce n-ai rămas la el?

— Am vrut să schimb, meștere Lastman!

— Nu orice schimbare e o îmbunătățire. Nicăieri nu găsești desăvârșirea și cu atât mai puțin la Amsterdam. Da, mulțumesc pentru salutările trimise de Jan Lievenszoon. Un talent frumos. Are să facă progrese.

Haesje, slujnica, umple o cană cu bere și îi arată odăita: o încăpere mică, dar drăguță, sub acoperiș. Rembrandt își rînduiește lucrurile, își atîrnă hainele în dulapul spațios de stejar, și rămîne nehotărît, gură-cască, la fereastra cu vitralii.

Ce priveliște frumoasă! Bună de desenat! Un zid de cărămidă roșie, cu o poartă de piatră cenușie. Iar dincolo de zid, un cimitir, care dormitează la umbra contraforților de zidărie ai bisericii. Sus de tot se înalță o fleșă grațioasă. Clopotele atîrnă ca niște struguri copți, unul lîngă altul, și cîntă o melodie cunoscută: „Cîntecul Prințului”¹, de Marnix van St. Aldegonde²:

*Wilhelmus van Nassouwe,
Ben ich van Duytschen bloet,
Den Vaderland getrouwe
Blyf ich tot inden doet...*³

Rembrandt cunoaște melodia: o are în sînge; mașinal; o fredonează o dată cu clopotele. Aceași melodie o cîntă

¹ Cîntec patriotic olandez, care proslăvește figura prințului de Oranje *Willem de Nassau* (1533—1584), inițiatorul rezistenței împotriva stăpînirii spaniole, considerat ca pîrintele independenței olandeze. Cîntecul, care este și astăzi un fel de al doilea imn național, după imnul de Stat, a fost atribuit lui Marnix de St. Aldegonde.

² *Philippe de Marnix, senior de St. Aldegonde* (1540—1598), om politic, militar și literat, unul din promotorii protestantismului extremist.

³ *Wilhelmus*, prinț de Nassau, /De neam german eu sînt,/ Și Patriei credință /Îi port pîn-la mormînt... (oland. veche).

JAN MENS

turnurile din Leida, tata și mama, și Lisjbeth; urechile lor prind aceleași sunete...

Cîntecul s-a isprăvit. Greoaie și muștrătoare, vin din turn opt bătaii de orologiu: o avalanșă sonoră. Rembrandt simte vibrațiile în urechi. Va trebui să se obișnuiască, și cît mai curînd, cu aceste glasuri de metal atît de apropiate. Privirea lui lacomă cuprinde o parte din Amsterdam: Amsterdamul cu turnurile lui, cu îngrămădirea lui de case cu frontoane ascuțite, cu canalele lui, care străbat orașul ca niște artere. Trebuie să se obișnuiască, el, leidenezul din topor, flăcăul cu mîini puternice și umeri lați, băiatul cu fața aspră și gravă. Va izbuti oare?

EȘTERUL VAN SWANENBURCH și meșterul Lastman, deși la fel de mari admiratori ai italienilor, nu prea au multe trăsături comune. Lastman îi lasă lui Rembrandt multă libertate și nu prea se interesează de el. Contactul strâns dintre meșter și ucenic, pe care îl sperase Rembrandt, lipsește. Meșterul Pieter e mai mult plecat de-acasă, ba lipsește uneori și câteva zile la

rînd. Atunci, Rembrandt stă singur în atelierul din spațele casei, pictează și desenează, încearcă chiar să facă, după exemplul meșterului, cîte o mică gravură, dar îi lipsește îndrumarea. Cînd îl întreabă pe Lastman ce treabie să facă, pictorul îi arată pînzele lui.

— Copiază-le, asta nu strică niciodată!

Conștiincios, Rembrandt desenează tablourile lui Lastman, majoritatea scene din Vechiul Testament: Suzana și bătrînii, Iosif și Putifar, Jertfa lui Abraham. Stă zile întregi în atelierul spațios. Nu-l supără nimeni, iar meșterul Lastman nu e de găsît nicăieri.

Totuși, în scurt timp află ce-i cu meșterul: Haesje Theunis, slujnica, nu știe să-și țină gura. Meșterul Lastman e un afemeiat; o fustă are asupra lui același efect ca și cîrpa roșie asupra taurului.... O-ho, ce mai poamă! Știe Rembrandt că domnișoarei Hillegonda Bredero, frumoasa fiică a unui cizmar din Nes¹, i-a făgăduit s-o ia de nevastă? Și că Hillegonda nu-l mai slăbește nici o clipă? Nu, Rembrandt nu știe asta. Dar Haesje știe și asta și multe altele încă. Ea cunoaște de ani de zile întreaga familie a cizmarului. Acolo, în Nes, oamenii sînt cam ușuratici. Mai avea Hillegonda și un frate; îi zicea Gerbrand. Aoleo, ce pramatie a fost! Pictor și poet și mai era și stegar al Gărzii civice... Haesje l-a cunoscut bine. Băiatul a murit de tînr. Dar Haesje ar vrea să știe cîte fete a lăsat el cu burta la gură... Haesje Theunis povestește în timp ce Rembrandt copiază o pînză a lui Lastman: Învierea lui Lazăr. E sfîrșitul lui august, o zi caniculară, așa încît Rembrandt a

¹ Cartier al Amsterdamului.

deschis larg ferestrele; prin care pătrunde un iz sărat, emanat de golful IJ din apropiere. Lucrează așa, fără să se grăbească. Face ce i s-a spus, cu toate că lucrarea nu-l încântă peste măsură. Lastman face și el parte din cercul italianizanților, deși nu e un imitator atât de rigid al școlii italiene, ca primul meșter al lui Rembrandt. În atelierul liniștit nu se aude decât vocea Haesjei; slujnica vorbește despre pictori; pare să-i cunoască pe toți. Deodată se scoală în picioare și întreabă ca și cum ar vrea să-i atragă lui Rembrandt atenția asupra ei:

— Ia spune, Rembrandt: și ție ți-e așa de cald?

— E o căldură înăbușitoare aici, răspunde el repede, ștergându-și cu batista sudoarea de pe frunte.

— O cană cu bere n-ar fi de lepădat, continuă Haesje.

Iese numaidecât pe ușă și se întoarce cu un urcior și cu două cănițe. Lichidul rece curge în căni, gîlgîind.

— În sănătatea ta, Rembrandt!

— Mulțumesc, răspunde el.

Bea berea, pune cana pe masă cu băgare de seamă, și se uită atent la față: E mai vîrstnică decât el, cam voinică și butucănoasă, dar are doi ochi cenușii, nevinovați. Un cenușiu ciudat și cețos, care ascunde o dorință tainică. Rembrandt se simte deodată stîmjenit că e singur cu ea în atelier și nu mai știe ce să spună. Dar Haesje sparge gheața, întrebîndu-l:

— Vii de la Leida, nu-i așa?

— Da.

— Il cunoști pe Jan Lievenszoon?

— Sîntem prieteni.

Haesje zîmbește misterios. Îi arată un mic medalion atîrnat de gît cu un lăncuț subțire de tot, ascuns sub corsaj.

— L-am primit de la el, pentru că i-am pozat, zice ea încet.

Rembrandt începe să ghicească jocul rafinat pe care încearcă să-l joace Haesje. Dar nu-i displace, pentru că îi spulberă simțămîntul de plictiseală care amenința să pună stăpînire pe el.

— Așa, va să zică — răspunde el, cu glasul lui grav — i-ai pozat lui Jan. Și a ieșit bine portretul?

MEȘTERUL REMBRANDT

— N-a fost un portret. A fost un personaj... Nu mai știu cum îi zicea. Trebuia să țin un pumnal la piept.

— Lucreția?

— Da, chiar așa: Lucreția. Apoi, ridicînd urciorul: Să mai torn un rînd? Întreabă ea, în timp ce ochii îi fug repede spre fața lui.

Fără să aștepte răspunsul, umple paharul. Spuma se revarsă și se scurge pe masă. Haesje șterge repede masa; Rembrandt îi vede mîinile, aspre și roșii de atîta muncă și de atîta spălat. Nu știe cum se face că se simte deodată atras de aceste mîini, niște mîini care muncesc, ca ale Lijsbethi. Mîini care pun în mișcare mătura, care scot rufe din cazan, care fac treburile de toate zilele. Deodată, își pune mîna voinică pe a ei și o întreabă:

— Ai vrea să-mi pozezi și mie, Haesje Theunis?

Fata își ridică privirea de sub bonețica de dantelă albă și se uită la el.

— Ce-ți mai închipui și tu?! zice ea, ducîndu-și trufaș bărbia înainte.

— Cred că ți-aș putea face un portret frumos, zice Rembrandt repede.

— Ași, nu ești încă decît un începător, îl provoacă ea cu un rîs scurt, care lui Rembrandt îi sună în urechi ca o coardă falsă de vioară.

Sare în sus ca ars. Stă în fața ei cu pumnii strînși.

— Sînt un începător, Haesje, exclamă el. Dar simt că pot să te pictez mai bine ca oricine!

Speriată de atîta violență, Haesje se uită la el. Îi vede capul îndesat, care stă înfipt pe gîtul scurt ca un pumn strîns. Îi vede pieptul păros, care se zărește printre cutele halatului descheiat și știe că n-are să-l poată refuza. Rembrandt vine spre ea cu brațele întinse, o ridică și o așază pe un scaun, în fața ferestrei deschise. Apoi scoțeste prin vasta colecție de accesorii a meșterului Lastman. Mîna lui găsește un șal brodat, pe care îl drapează, cu degete tremurînde, în jurul capului ei. Se uită, caută, ochii îi cad pe o broșă de aur în filigran, care se afla într-o mică vitrină, împreună cu un șirag de perle. Cu mîinile

lui butucănoase îi atîrnă de gît şiragul, dar cînd vrea să-i prindă broşa în piept, fata scoate un ţipăt.

— Au! M-ai înţepat. Ce neîndemînic eşti!

Haesje rîde; sunetul îi vine din adîncul gîtlejului. Rembrandt se simte încurcat.

— Totdeauna eşti aşa de brutal cu fetele? întrebă ea, cu un fulger în ochii cenuşii.

Rembrandt îşi trece mîna pe frunte; simte pe ea broboane de sudoare; atît de cald nu i-a fost niciodată.

— Hai, pune-ţi broşa, dar repede, zice el cu glas gros, dîndu-i fetei bijuteria.

— Dac-ai fi un pic mai galant cu femeile, n-ar strica, Rembrandt, — zice ea, ca şi cînd şi-ar da seama că el nu-i va putea rezista.

Cu îndemîinare, îşi prinde broşa în piept, întoarce capul spre lumină şi întreabă, fără să-l privească:

— Îţi plac aşa, Rembrandt?

Rembrandt tace. Ia o coală de hîrtie şi desenează cu vîrfu ascuţit al condeiului de argint chipul Haesjei Theunis. O fată din popor, o fată cu ochi cenuşii, care ascund o dorinţă tainică. O taină despre care el ştie sigur că există, dar pe care nu e în stare s-o dezlege.

După ce isprăveşte, îi arată fetei lucrarea.

— Frumos, zice ea, ţinînd o mîna pe umărul lui. Şalul îmi vine bine, şi perlele tot aşa. Numai broşa mi se pare cam mare. Şi cred că am gîtul ceva mai plin decît pe desenul tău. Sau mă înşel?

— L-am desenat aşa cum mi se pare mie că-i frumos. Haesje rîde. Şi iar îi fulgeră ochii.

— Ce ştii tu ce e un gît de femeie, Rembrandt?

— Nu prea mare lucru, recunoaşte el, cînstit..

— Şi zici că vrei să te faci pictor...

Privirea ei parcă îl înţepă cu o mie de ace incandescente. Haesje are dreptate: el nu ştie nimic despre femei, nimic despre gîtul lor, nimic despre ceea ce este ascuns sub rochie. Se uită la fată neajutorat; respiră pe nas, zgomotos. Şi, aşa nepriceput cum e, găseşte cuvintele care o liniştesc pe Haesje şi care potolesc dorinţa, prefăcînd-o într-o căldură dulce:

— N-ai vrea să mă ajuţi un pic, Haesje?

MESTERUL REMBRANDT

Cu meşterul Lastman ori goneşti, ori stai pe loc. Zile de muncă asiduă alternează cu zile în care nu mai vrea să ştie de lucru. Atunci se vîră în cîrciumi şi taverne, îşi caută o fetişcană focoasă pentru noapte şi uită tot: mama, casa, ucenicul. Rembrandt are atunci la dispoziţie atelierul, culorile şi panourile, iar Haesje Theunis pare un model docil. A pictat-o cu podoabe şi giuvaeruri şi într-o zi i-a despletit părul blond, care îi încadra capul ca un coif de aur. Din păcate, Haesje e cam uşuratică, dar nu e greu să devii aşa cînd slujeşti la un pictor. Şi apoi, Haesje ţine grozav să-şi ducă la îndeplinire visul: de îndemnul cărnii te scuturi mai greu decît de cel mai cumplit tiran.

Rembrandt resimte apropierea ei ca pe ceva dulce şi ispititor; un sentiment căruia nu vrea să i se împotrivească. Poartă zilnic cele mai bune cămăşi, iar gulerul îngust e şi mai alb, şi mai scrobit. Toată fiinţa lui e parcă mai puţin aspră, e ca un sloi de gheaţă care a început să se topească. Ce aţîţător e jocul pe care îl joacă Haesje cu o graţie cam din topor... Are să domesticească ea ursul! Obrajii ei sînt încă sănătoşi şi îmbujoraţi, n-are nevoie de fardul care face ca femeile mai coapte să pară fete tinere, chiar dacă pielea lor e ca scoarţa unui stejar bătrîn. Părul ei luceşte de parcă şi l-ar fi uns cu ulei; e strîns într-un coc purtat la spate şi în două cozi groase, răsucite în jurul urechilor. O, Haesje se cunoaşte pe sine şi ştie că mai poate să facă faţă. Îi povesteşte lui Rembrandt micile scandaluri intime din viaţa meşterului Lastman. Păi da, aşa merge treaba cînd n-ai în casă nici nevastă, nici copii mici. Că doar n-o să se ducă meşterul Lastman să se culce la pieptul doică-si şi să-şi încălzească picioarele la sobiţa bunică-si... Haesje povesteşte... Stă picior peste picior, cu o fermecătoare nepăsare... Ciorapii roşii se pierd sub cutele unui jupon de mătase verde. Haesje are picioare solide, deşi par cam butucănoase în pantofii de piele castanie. Dar Rembrandt este prea fecior de morar ca să bage de seamă.

Aşa e Rembrandt. Nu ştie să facă nici un fel de complimente; gura lui nu e făcută pentru asemenea lucruri. În-

tr-o zi, la prînz, în timp ce Haesje suie scara alături de el, Rembrandt îi împinge în mînă un pachețel. E un fular de batist lucios; i l-a cumăprat din puținii lui bani de buzunar. Toată ziua Haesje nu pomenește nimic despre dar. Seara, însă, cînd Rembrandt stă și desenează la lumina unei lumînări, apare deodată în fața lui. Și-a potrivit frumos fularul la gît, și Rembrandt simte un mic șoc.

— Mai stai mult să lucrezi, Rembrandt? întreabă ea, aplecîndu-se cu duioșie înspre el.

Rembrandt ridică atunci capul. Obrajii îi ard.

— Bagă de seamă! exclamă el deodată.

Oare răsuflarea lui să fi stins lumînarea? Simte atingerea dezmiardătoare a unor plete care i se lipesc de obraz și apoi, deodată, frăgezimea buzelor ei. O beție sălbatică îi duduie prin trup, ca dangătul unui clopot de bronz. O strînge pe Haesje la piept.

— Băiețușul meu drag! șoptește ea, amețită de fericire.

Brațele lui Rembrandt se strîng ca niște clești în jurul coapselor fetei. Simte căldura trupului ei și simte cum trece căldura aceea în trupul lui. Mîinile lui lunecă pe sînii ei tari; degetele ei îl ajută s-o dezbrace. Sfioase, mîinile lui dezmiardă, tremurînd, trupul ei înfiorat, care, sub degetele lui, pare acoperit cu o blană de hermină. În întunericul plin de ispite, Rembrandt o ia pe Haesje în brațe și o duce pe canapea, cum și-ar duce un faun prada. Luna, complice, așterne deasupra lor lumina ei difuză.

NTR-O ZI VÎNTOASĂ DE NOIEMBRIE, meșterul Lastman aduce acasă un confrate. Se numește Hercules Seghers¹. E un om posac și slăbănog, oacheș la față, cu gura oblică. Pieter Lastman dăduse peste el într-o tavernă de pe Warmoesstraat. Băuseră un pahărel în cinstea revederii: Seghers și Lastman se cunosc din timpul șederii lor în Italia. Cu o irezistibilă generozitate, îl invită pe Seghers la masă.

— Pune-te pe treabă, Haesje! Dă-ți toată osteneala, fetico!

Se servește o masă îmbelșugată: pulpă de oaie, știucă rasol și varză albă, totul stropit cu vin cald, aromat cu scorțișoară. Bătrîna din pat dă din cap cînd află că se face atîta risipă. Rembrandt, care ia parte la ospăt, ascultă, plin de curiozitate tinerească, tot ce se vorbește. Străinul acesta are ceva care îl atrage. Se discută despre pictură, despre desen și despre gravură. Pe Seghers se pare că-l interesează mult arta acului și a dăltiței. Meșterul Lastman, care gravează și el, din cînd în cînd, scoate la iveală cărți de artă; masa e plină de gravuri. Seghers se uită, bea și povestește alene despre cariera sa. Nu, prea mult succes nu are, abia își vinde gravurile, și nici negustorii de obiecte de artă nu se reped să le achiziționeze. Opera lui e ciudată, așa spun dumnealor; prea sălbatică și prea aspră.

— Gravurile din care picură sirop, alea au căutare. Mutrișoarele dulcele de îngerași sînt mai plăcute la vedere decît un sălbatec peisaj de munte din Macedonia și, nota bene: Macedonia este țara în care s-a dus apostolul Pavel ca să propovăduiască Evanghelia. Și asta în Holanda noastră creștină...

— Va să zică iei prețuri chiar atît de proaste pe lucrări? vrea să știe Lastman.

Hercules Seghers rîde. Un ris feroce.

— Abia dacă pot să-mi cumpăr cu banii aceia o oală de noapte! Mă costă hîrtia și cerneala mai mult decît iau pe gravură.

¹ *Hercules Seghers*, pictor olandez (1590—1650).

Seghers devine tot mai vorbăreț. Muscadelul îi dezleagă limba. Povestește despre Anneken, soția lui.

— O greșeală, căsătoria asta a mea, stimată Pietro. Nevastă-mea s-a născut cu șaisprezece ani bătuți pe multe înaintea mea. Mai bine se naștea cu șaisprezece ani după mine.

Melancolic, se uită țintă la fundul paharului, jură pe tot ce are mai sfânt că Pietro e cel mai de treabă om și, când ceasul bate ora opt, pleacă, nițeluș cam amețit — „da, da, are să mai vină curînd, da“ — ținînd în mînă un felinar aprins al meșterului Lastman.

Dar cine nu mai vine? Hercules Seghers. Motiv pentru care Lastman îi dă lui Rembrandt misiunea să se ducă pe Lindengracht, ca să întrebe ce mai face Seghers și totodată să aducă înapoi felinarul. Rembrandt îl găsește pe Seghers în atelier, o încăpere extrem de dezordonată. Pictorul trage gravuri. Îi arată lui Rembrandt un scaun schilod de lîngă fereastra care dă spre casele cu acoperișuri ascuțite din Șantierul Nou, cartierul meseriașilor. Rembrandt ia loc și așteaptă. Se uită cu coada ochiului la artist, care, în halatul lui murdar și prea larg, arată ca o sperietoare de păsări. Mîinile lui osoase înșfacă spițele roții teascului; meșterul învîrtește roata, strînge tare, apoi scoate de pe placa de cupru foaia de hîrtie japoneză de mătase, imprimată și udă. Ține cu băgare de seamă gravura între arătător și degetul gros și, cu ajutorul unei clame, o atîrnă de o sfoară, la uscat.

„Ciudat om, își zice Rembrandt. Își vede de treabă de parcă ar fi absolut singur; nu scoate nici o vorbă și mă lasă să stau aici ca pe o cioară împăiată.“ Oftează de cîteva ori, și chiar îl cuprinde groaza. În aer plutește un miros pătrunzător de cerneală de tipar și de acid, iar sobița mobilă cu mangal aprins, care se străduiește să încălzească atelierul, nu îndreaptă situația. Rembrandt se uită la pereții albi și golași, la pînzele de păianjen dintre căpriorii acoperișului, la sticlele albastre și galbene, răspîndite cam peste tot, la plăcile de cupru acoperite de cocleală verde, la ligheanul de pe masa mîncată de carii... Ar vrea să se comporte cît mai corect aici, pe Lindengracht! Dar

MEȘTERUL REMBRANDT

tocmai cînd vrea să se scoale în picioare, Seghers îi spune, ca și cum abia acum și-ar zări vizitatorul:

— Vii de la Lastman, nu-i așa? Mi-aduc aminte de figura dumitale. Dacă ai timp, aș vrea să-ți gravez portretul. Ai fața mai expresivă decît meșterul dumitale. Și cî-mi trimite vorbă? De ce te-a trimis în vîgăuna asta?

— Meșterul Lastman mi-a spus să vă întreb de ce nu mai veniți pe Breestraat. Ați făgăduit că-i arătați gravurile dumneavoastră, sinior Seghers.

— Gravurile mele, da, da... — artistul rînjește arătîndu-și dinții stricați, dă din cap a refuz și continuă: Spune-i meșterului dumitale că n-am timp să viu. Adică nu, spune-i adevărul: că azi mă evacuează din casă. Și că socot că-i mai bine pentru onoarea și pentru bunul renume al lui Lastman, să nu fiu văzut în anturajul lui.

— Vă evacuează din casă? nu se poate opri Rembrandt să întrebe.

— Da, cîinii au adulmecat miros de sînge, acum au să mă sfîșie, zice Seghers dînd din umeri.

Ia o gravură de pe sfoară, o ține spre lumină și mormăie ceva printre dinți. Rembrandt se apropie de el și privește mica stampă: un peisaj de munte, stîncos, mobilat cu arbori fantastici. E lucrată într-o manieră bizară, pe care n-a mai văzut-o niciodată; pare că placa de cupru a fost săpată cu ciocanul și cu pironul, nu cu dălțița și cu acul.

— Lucrarea asta ți se pare desigur prea brutală, nu? întreabă Seghers, punînd pe hîrtia moale o unghie neagră.

Rembrandt îl privește întrebător.

— Nu, meștere Seghers, răspunde el, cu toată convingerea. Prea brutală nu mi se pare. Mie-mi plac tonurile energice. Dar nu înțeleg cum izbutiți să scoateți aceste efecte puternice.

— Așa mi-e mîna. N-am răbdare să migălesc, lucrez din gros. Nu folosesc niciodată un tampon, ca să șterg cerneala de prisos de pe placă. Tonul îl dau mîinile astea. Și apoi, de! ar trebui dumneata să... Seghers tace o clipă, apoi întreabă brusc: Va să zică și dumneata vrei să te faci pictor?

— Da, meştere Seghers.

— Superbă meserie! Nenorocită meserie! Tipografii le duc băcanilor coşuri pline cu gravuri de-ale mele, pentru ca băcanii să răsucescă din ele cornete. Iar negustorii de opere de artă nu vor nici să-mi vadă tablourile. Apoi acru: Dacă pictezi figuri de ceară eşti genial; atunci fug după tine cum fug cîinii după o cătea. Dar dacă lucrezi aşa cum te inspiră Dumnezeu, domnii negustori de tablouri te lasă să crăpi de foame în toată voia!

— Totuşi, meşterul Lastman cîştigă bani frumoşi, îndrăzneşte Rembrandt să spună. Tot aşa şi Van Swanenburch, la care am făcut ucenicie la Leida, n-are nici el de ce să se plîngă.

— Ce tot vorbeşti!? Păi ce spun stăpînii, preţuiesc cîinii, aşa a fost întotdeauna şi pretutindenii. Sare fără gust, bună de azvîrlit la gunoi, asta sînt pictorii. Fac plecăciuni şi linguşesc, şi ling, după o comandă, că ţi se face şi silă.

— Dumneavoastră nu doriţi o comandă, meştere Seghers?

— Eu? Mulţumesc. Comandă înseamnă constrîngere. Prefer să-mi mîn propriii mei cai. Să-mi siluiesc talentul pentru o mînă de florini? Nici nu mă gîndesc!

Seghers izbeşte cu pumnul în masă, ca să-şi verse focul, să se răcorească. Apoi îşi întoarce spre Rembrandt faţa acră şi continuă, mai calm:

— Da, tinere, îmi merge foarte prost. Creditorii îmi ronţăie şi inima din piept. Şi cine poate să picteze fără inimă? Pentru cofetari, ca Lastman şi Van Swanenburch, asta nu e o piedică; ei sînt împovăraţi de păcatul originar al italienilor şi amestecă pe paletă miere, apă de trandafiri şi alifie parfumată. Ei n-au bătai de inimă. Dar ştii ce trebuie să fie un tablou? Şi o gravură? Vibraţiile unui suflot omenesc. Partea cea mai bună a frămîntării tale s-o reverseşi pe un panou de lemn, pe o pînză, pe o placă de aramă...

Rembrandt îl ascultă, mişcat. Parcă ar asculta o spovedanie. Se uită la Seghers. Din ochii pictorului picură lacrimi, care i se preling în barba zburlită. Rembrandt nu ştie ce trebuie să spună; se simte tulburat. Îi vin în cap tot

MEȘTERUL REMBRANDT

felul de gînduri, dar nu poate să le dea formă și contur. Apoi se aude iar vocea lui Seghers, mult mai blîndă decît mai înainte:

— Vorbesc prostii, dragul meu. Nu vreau să te descurajez. Fă-te pictor. Fii tare. Talentul și sirguința sînt lucruri minunate, dar inima trebuie să ia parte întotdeauna. Primește misiunea pe care soarta ți-o pune pe umeri. Eu nu sînt decît un golan smintit, cu o groază de datorii și cu o pacoste de nevastă, care preferă să mă vadă plecînd decît venind. Și te rog să uiți că există un Hercules Seghers. Face o mică pauză, apoi spune: Adică nu, să nu uiți. Îl privește atent pe Rembrandt în obraz. Să nu uiți. Ar fi păcat. Pentru că îmi plăci; ești mai bun ca ceilalți. Lasă-mă să-ți gravez capul.

— Cu plăcere, meștere Seghers.

— Dar nu azi. Mi-e sete de mor. Hai să ne turnăm pe limbă un pic de vin negru. Pentru viitorul dumitale.

— Meșterul Lastman n-are să știe unde sînt, caută Rembrandt să scape cît mai repede.

Îi spune lui Seghers că nu-i plac cîrciumile, că nu le calcă pragul decît rar, aproape niciodată. Seghers stăruie, dar Rembrandt refuză cu hotărîre.

— Nu, zice el, respingînd propunerea. Nu merg cu dumneavoastră. N-am nici un motiv să fug de realitate, meștere Seghers.

— Poate că ai dreptate. Cum te cheamă? Rembrandt van Rijn, da? Frumos nume: Rembrandt. Are forță; ca și Hercules. Cum stai cu clasicii?

— Am urmat un an la Academia din Leida.

— A, așa... Atunci știi că Hercules și-a dat foc singur?

— După ce a făcut cele douăsprezece isprăvi. Apoi s-a înălțat la cer și s-a însurat cu frumoasa Hebe.

— Ești dat naibii! De ce n-ai rămas la Academie?

— Nu mi-a plăcut. De-aia am plecat.

Seghers se înclină deodată înspre Rembrandt.

— Ascultă sfatul meu, Rembrandt, spune el repede. Pleacă și de la Lastman. Ca profesor, e cel mai academic

JAN MENS

dintre academiști. Cînd e plin de vin alb de Rin, e om de înțeles. Acuma du-te, pentru că simt ca un foc care îmi pîrjolește mâțele și trebuie să-l sting. Dar capul dumitale păstrează-mi-l. Merită o plăcuță de aramă!

Hercules Seghers rîde: parcă tună. Trupul lung i se zgîlție. Îl împinge pe Rembrandt spre ușă; Rembrandt nu știe dacă trebuie să plîngă sau să rîdă.

ESTERUL LASTMAN E FOAR-
TĂ ocupat. A primit o comandă
de la un negustor din Nes, care
vrea să-și atîrne degrabă pe pere-
te o Batšeba; o Batšeba după
baie. „Batšeba, fiica lui Eliam,
nevastă lui Urie, hetitul“, vă-
zută de regele David de pe bal-
conul palatului său. O femeie
care se scaldă; „această femeie
era însă foarte frumoasă la în-
fățișare“. Lastman ia în serios

comanda, caută un model nimerit și îl găsește pe una
dintre ulicioarele frecventate mai mult spre seară, din
jurul Bisericii Vechi. E o fetișcană tină, de loc pudică
și care pare să fi pierdut de mult darul de a roși. Meșterul
Lastman, cît e el de sensibil la frumusețea feminină, în
timpul lucrului nu știe de glumă. Dulcineea își închi-
puise însă lucrurile cu totul altfel. Lastman o ține la
pozat pînă îi înțepenesc încheieturile; nu știe ce e mila
față de copila dolofană. Și într-o zi, pe la prînz, după ce
fusesse nevoită să stea nemișcată într-o singură poziție,
fata spune că i s-a făcut lehamite. Sare în sus, se îmbra-
că la iuțea și-și cere plata. Nu mai stă nici o clipă la
un asemenea călău al femeilor! Auzi dumneata, să stea
așa! Mai mult ca sigur că are vreo boală!

Lastman încearcă s-o convingă pe Klaartje. Îi făgădu-
iește o seară plăcută, o noapte veselă, dar ea rămîne la
vorba ei. Adio model. Meșterului îi sare țandăra. De unde
să ia altul, așa, cît ai bate din palme? Modele sînt destule:
femei bătrîne, babe cu mîinile tremurînde și cu gura suptă,
dornice să cîștige cîtiva gologani. Dar sinior Moyaart vrea
pe perete o persoană cu forme pline și fragede. Și asemenea
forme se găsesc mai rar.

— Rembrandt, știi o Batšeba ca lumea?

— Eu, meștere Lastman?

— Da, tu. Ești încă tînăr și în anii dragostei. Poate
ai ceva în vedere. Vreo fetișcană nurlie de vreo mie de săp-
tămîni!

— Nu, meștere Lastman.

— Nu, meștere Lastman... Ce să fac cu răspunsul ăsta? Moyaart vrea să aibă tabloul săptămîna viitoare. Vrea să se laude cu el față de prietenii care l-au băgat la primărie. Și vrea să aibă și plăcere de pe urma lui, că doar nu pune pe masă nouă sute de florini pentru o babă! Individul e mîndru ca un păun și iute ca un cocoș. Și fără Batșeba sindrofia lui nu e completă.

— Atunci, meștere Lastman, trimite-*o* în Năs pe Klaartje în carne și oase.

— Păi da... După sindrofie, grangurii au să le dea pui-
cuțelor de pe Pijlsteeg palme pe fese. Îi cunosc cum îmi cunosc buzunarul pantalonilor. Fir-ar să fie de fată, ce încăpățînată!

Lastman se plimbă încolo și înapoi prin atelier, se oprește în fața șevaletului și se uită urît la panoul pe care e indicat în culoare subțire conturul Klaartjei. Meșterul înjură printre dinți.

— Paștele și grijania lor de femei! Niște vipere! Nu merită nici să-ți faci nasturi de haină din ciolanele lor. Și ucenic mai moliu ca leidenezul ăsta n-am avut niciodată. Un băiat ca el ar trebui să facă rost de un model ca lumea... Piei din ochii mei! izbucnește el, brutal, către Rembrandt. Și să nu te mai arăți, pînă nu-mi găsești o fată pentru pozat, gogomanule!

Ce să facă Rembrandt? Să se înfurie? Stă liniștit; cunoaște firea iute a meșterului. Cu un salut scurt, iese din atelier și coboară scara spre stradă.

În camera din față dă de Haesje, care spală lespezile pardoselii. Are lîngă ea o găleată de aramă, plină cu apă. Din seara în care îi gustase buzele, nu putuse sta de vorbă cu ea decît prea puțin. Un cuvînt, o privire, o sărutare, cu atît fusese nevoit să se mulțumească. Îngenunchează pe pardoseala de piatră, Haesje ridică privirea. În ochi îi sclipește o scînteie de dorință. Își înclină capul spre el, cu duioșie. Se așteaptă ca el s-o sărute?. Dar cînd îi vede cuta dintre ochi, îl întreabă îngrijorată:

— Ai avut vorbe cu meșterul Lastman?

— Ași, vorbe...

MEȘTERUL REMBRANDT

— Ba da, văd eu. N-ai de ce să te ferești de mine. Îl cunosc, nu prea e prietenos cînd are un necaz. Ce mai vrea acum?

În cîteva cuvinte, Rembrandt îi povestește despre Batșeba; că modelul și-a luat tîlpășița și că Lastman i-a poruncit lui să-i caute altul.

— De unde să aduc la iuteală un model, Haesje?

De unde să aducă un model? Ce întrebare!

— De unde se aduc toate modelele tinere, Rembrandt.

Îl privește ironic. Ce lipsit de îndrăzneală pare să fie încă băiatul ăsta! Se scoală repede în picioare, își netezește fustele pe șolduri și i se uită adînc în ochi.

— Dacă tu ai avea nevoie de un model, pe cine ai lua? Întreabă ea deodată.

Rembrandt o cuprinde de umeri și o sărută pe gura întredeschisă.

— Pe tine, draga mea Haesje, pe tine, numai pe tine.

Îi ia capul în ambele mîini și îi șoptește la ureche:

— Pentru că știu că ai fi o Batșeba minunată.

Haesje se ghemuiește în brațele lui și-i spune, cu naivitatea unui copil:

— Păi, Rembrandt, dacă sînt o Batșeba atît de minunată, ar putea și meșterul Lastman să mă picteze.

— Meșterul Lastman să te picteze?

Haesje confirmă dînd din cap. O, știe foarte bine că nu e cine știe ce frumoasă. Dar e sănătoasă și foarte dornică de viață. Și are o pereche de picioare solide și un piept umflat de poftă. De fapt, nu e îndrăgostită de Rembrandt, nu știe ce e dragostea, caută numai plăcerea și aventura. Rembrandt nu e băiat urît, dar e prea rezervat și prea serios. Da, cînd se aprinde, e ca faunul pe care l-a admirat în tăcere pe un tablou al meșterului. Un faun cu pielea bronzată și cu o cunună de frunze verzi în jurul tîmplelor. Haesje își îndreaptă ochii spre Rembrandt; niște ochi cenușii, în care soarele palid presară cîteva paiete aurii. Capul lui serios, cu părul creț ciufulit, e întors către ea, întrebător.

— Lasă-l pe meșterul Lastman să mă picteze, Rembrandt, îl imploră ea. Lasă-mă să fiu Batșeba! Da?

— Păi atunci trebuie să-i pozezi goală, iubita mea...

— Ce prost ești, zice ea. Nu cumva ești gelos? Își mușcă buzele și șoptește: Pentru meșterul Lastman nu sînt decît un model. Dar pentru tine am să fiu o adevărată Batșeba, ursule!

Rembrandt o sărută încă o dată.

— Spune-mi că ții la mine, Haesje. Ții, nu-i așa? Ești numai a mea și a nimănui altuia?

— Firește, prostule. Își usucă în grabă mîinile, ștergîndu-le de șorț. Acuma du-te la meșterul Lastman, zice ea, stăruitor.

Pieter Lastman se aprinde brusc. Ei, drăcia dracului! Cum de nu s-a gîndit el însuși la asta? O servitoare ca model e de cele mai multe ori sămîntă de ceartă în casă. Doamnă Lastman n-ar fi de acord niciodată. Bătrîna zace însă la pat în camera din fund, iar vremea trece. Haesje nu e un model ideal, dar sinior Moyaart și prietenii lui vor avea destule de privit la ea.

— Iute, Rembrandt, aprinde focul în cămin; trebuie să fie cald în atelier. Și tu, Haesje, dezbracă-te, fetiço.

Haesje dispăre după un paravan. Lastman își pune în grabă halatul pe el și ia loc în fața șevaletului, pe care stă în așteptare panoul cu prima schiță. Desigur, compoziția poate să rămîină aceeași. În primul plan se află Batșeba; în spatele ei e o femeie care îi piaptăna părul despletit! Piciorul drept e ținut în sus de o a doua slujnică, a cărei preocupare e să spele picioarele frumoasei Batșeba. În planul din fund se vede un balcon, din care regele David poate urmări excitanta scenă.

Meșterul Lastman e genial în materie de compoziții. Pare deodată foarte bine dispus. Îi explică lui Rembrandt că întreaga compoziție este împărțită printr-o linie diagonală, care merge din colțul stînga jos în colțul dreapta sus:

— Compoziția e principalul, să știi asta de la mine. Compoziția dă operei soliditate. Și acum: ești gata, Haesje?

Timidă, fata se apropie. Lastman o evaluează dintr-o privire: carne moale, picioare groase. *Eisbein mit Knochen*¹! Bustul prea lung. Și prea mult păr pe pulpe, dar

¹ Ossobuco, ciolan de porc (germ.).

acolo se mai așează un ciucure trandafiriu. O pune să stea pe o bancă și îi explică în câteva cuvinte poziția corectă.

— Mîna stîngă pe șold, piciorul drept ridicat. Nu, nu atît de sus; sinior Moyaart n-ar suporta: e trecut de șaizeci de ani. Da, așa e mai bine. Rembrandt, tu apleacă-te și fă-te că-i speli picioarele, ca să văd cum arată poziția.

Rembrandt se apleacă înspre ea. Îi ține o gleznă în mîna. Ochii îi lunecă pe furiș spre formele ei băietoase. Sîinii mici sub claviculele cam proeminente, șoldurile înguste, netede, pulpele păroase, picioarele butucănoase, care nu sînt de loc curate...

— Capul ceva mai în față! strigă Lastman. Zău așa, parcă ți-ar fi frică de Haesje!

Pe fața lui Rembrandt apare roșeața; și-o simte, caldă, pe obraji. Se apleacă mult peste piciorul Haesjei, piciorul murdar, cu unghii crescute în carne. Simte aversiune față de acest picior, față de tot trupul acesta, care se află atît de aproape de el. I se pare că e alt trup, nu cel pe care l-a dorit, cînd l-a dezmiardat pe întuneric. Realitatea e oare atît de diferită de vis?

Parcă trec ceasuri întregi, pînă ce isprăvește meșterul Lastman de pus, cu trăsături ușoare de pensulă, umbrele și tonurile mai întunecate. Și nici atunci nu e încă gata. Acum Rembrandt trebuie să stea în spatele ei și să-i pieptene o suviță de păr. Haesje își desface încet cocul; îi zîmbește. E un zîmbet care pe Rembrandt îl doare. Lastman pune cu ușurință pe panou ceea ce vede. Și îi sună lui Rembrandt în urechi ca o izbăvire cînd meșterul spune că pentru azi e destul.

Meșterul Lastman își cunoaște meseria. Lucrează repede, iar Haesje se dovedește a fi un model docil. Totuși, cînd tabloul e aproape gata, meșterul nu pare mulțumit. Compoziția e bună; nu-i găsește cusur. Dar ansamblul nu-l mulțumește decît pe jumătate. Contrar obiceiului, îi cere ucenicului său părerea:

- Ce zici de tablou, Rembrandt?
- Pot să-mi spun părerea, meștere Lastman?
- Desigur. Și fără ocol.
- Dacă mă uit mult la Batșeba, îmi face impresia că e gata-gata să-și piardă echilibrul.

Lastman își mîngie nervos ciocul. Rembrandt are dreptate. Atitudinea femeii este nefirească și căutată. N-are echilibru. Batșeba pare mai degrabă o gîscă în pas legănat, decît o femeie rîvnită de la depărtare. Meșterul întoarce capul și întreabă:

- Tu cum ai fi pictat-o?
- Nu știu precis, meștere Lastman... Aș fi vrut ca scena să fie mai plină de demnitate, mai adîncită. Această Batșeba mi se pare superficială, o femeie fără însemnătate. În timp ce povestirea din *Biblie* e plină de efect dramatic.

— Da, da, așa e. Povestirea ți-o spun și în somn. Cîte Batșebe am făcut pînă acum! Vroiam să știu dacă găsești bună compoziția. Și culorile; dacă ți se par că au tonul just.

Compoziția e excelentă. Iar culorile sînt în relații armonice. Rembrandt face o pauză; parcă ar vrea să-și ia avînt pentru ceea ce mai are de spus.

— Dar, meștere Lastman, dacă ar fi fost după mine, aș fi folosit și lumina! Lumina ca mijloc de exprimare artistică. Pentru a accentua conținutul spiritual...

Rembrandt tace brusc. Simte că a mers prea departe. Lastman are să izbucnească acuși-acuși și are să-l facă, fără doar și poate, cu ou și cu oțet. Ce prostie, să se lase tîrît de astfel de idei și să facă pe deșteptul față de un pictor cu reputație! Meșterul Lastman nu pare însă pornit pe tunete și fulgere. Se plimbă prin atelier încolo și înapoi, apoi, deodată, se oprește în fața lui Rembrandt.

— Ce să te mai învăț? Întreabă el, cu convingere. Fiecare cuvînt pe care îl spui e just. Aș vrea să pot picta așa cum știi tu să exprimi în cuvinte.

Rembrandt stă în fața meșterului cu capul plecat. Își bate joc de el? Lastman nu-și bate joc. Îi arde lui Rembrandt una zdravănă pe umăr.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Știi ce trebuie să faci? Du-te înapoi la Leida. Și stabilește-te ca pictor independent. Ai toți anii înainte. Apoi, cu o privire spre tablou: Dar înainte de plecare trebuie să faci o copie a acestui tablou. Poate că ai să pictezi cîndva o Batșeba desăvîrșită. Atunci vei putea spune că ai avut multe de învățat din greșelile meșterului Lastman!

ÎND REMBRANDT SE ÎNAPOIA-
ZĂ la Leida, iarna e în toi. Zăpada
stă grămadită în mormane înalte pe
acoperișuri și pe drumuri. În oraș
domnește o liniște, care lui Rem-
brandt îi face bine, după scurta lui
ședere în zgomotosul Amsterdam.

Taica Harmen bodogănește că fiul
i s-a înapoiat pe neașteptate. Ce e de
făcut? Băiatul ăsta e foarte nestator-
nic. Așa nu ajungi departe. Desigur,
iar o fi fost încrezut, ca totdeauna;

o fi vrut să știe mai bine ca meșterul Lastman. Îl cunoaș-
tem noi! Dar că se întrece cu gluma, e la fel de sigur ca
unu și cu unu fac doi!

Mama Neeltje își înțelege fiul. Dacă Lastman nu mai
poate să-l învețe nimic, e mai bine să vină acasă și să-și
caute alt meșter. De altfel, în inima ei se bucură că-l știe
iar lângă ea. Cu toate că Rembrandt nu mai e un copil,
prin felul lui de a fi pare că n-are să devină niciodată
om în toată firea. Un copil mare, ca și tatăl ei. Un băiat
care face ce-i trăsnește prin cap, fără să întrebe dacă poate
sau dacă se poate. Dar *allá*¹, nimeni nu moare din asta.
Avem să-i găsim undeva un acoperământ lui Rembrandt.
Sînt destui pictori la Leida.

Rembrandt ocolește multe întrebări. Nu îndrăznește
să spună verde că nu are de gînd să reia ucenicia în altă
parte. Și că vrea să se stabilească la Leida ca pictor inde-
pendent. Consolarea și-o caută în atelierul lui Jan Lievens,
pe Muscadesteeg. Despre planurile sale, cu Jan discută.
Jan îi dă dreptate. Nu există nimic mai presus ca o exis-
tență independentă. De ce să mai slujești ca un rob unui
meșter? Rembrandt își dă singur seama de greutatea pe
care le va împingea. Tata va face cutare, va spune cutare...
Jan nu se dumirește.

— Ai aproape douăzeci de ani. Cît ai să te mai lași
dus de nas de babacul?

— Păi n-am nici o para chioară, care să fie a mea,
îi replică Rembrandt, posac.

¹ Lasă! (cuvînt spaniol, aici cu înțeles schimbat).

MEȘTERUL REMBRANDT

— Nici nu-i nevoie. Mută-te la mine; am destul loc. Și când începi să câștigi, ne socotim. Ce zici?

Nobilă propunere! Pe Rembrandt planul îl încălzește. Încă de mult îi umblă prin cap tot felul de idei; acum se pot realiza. Să crească și să înflorească în libertate. Libertatea este figura de provă a visurilor sale. Pereții spoșiți în alb ai atelierului par deodată zidurile unui palat. Un colțisor cu lumină de la nord, un șevalet, pensule și culori. O plăcuță de aramă, un ac de gravat și o dălțiță. Și apoi să lucreze, să lucreze! Să asculte de glasul lăuntric, de glasul care, cu sunete bliguite, îi arată calea către țintă...

— Poți să-ți instalezi tabăra în partea aceea, zice Jan Lievens, care stă călare pe scaunul stricat. Și dacă-ți aduci o saltea, poți să și dormi aici.

— Păi tu nu dormi acasă?

— Rar. Nu pot să lipsesc mult timp de lângă lucrări. Și găsesc că e foarte plăcut să mă știu la mine. Jan povestește, cu ochi scînteietori, că pentru a nu pierde vreme, ia masa la o circiumă din apropiere. O viață fără constrîngeri. Are să-ți placă!

— Da, zice Rembrandt. Sînt sigur că are să-mi placă. Dar, Jan, de unde să iau la iuțea comenzi? Nu mă cunoaște nici un om.

— Nu-ți bate capul din pricina asta. Domnii samsari de tablouri știu să găsească drumul spre Muscadelsteeg. Ar trebui să se scufunde pămîntul ca să nu vinzi nimic. Jan Lievens își scoate halatul și-și pune pe el mantaua largă. Hai — zice el cu vioiciune — să-ți sărbătorim înăpoiarea. Am chef de un pahar de bere caldă de Delft. M-a pătruns frigul pînă la măduvă. O fi aici lumina excelentă, dar frigul e nesuferit. Hai!

În circiuma „La Mînia Roșie“, alături de Cetățuie, stau amîndoi față-n față. Berea aburește în pahare. Rembrandt povestește despre Amsterdam, despre meșterul Lastman, dar despre Haesje nu suflă nici un cuvînt. Jan Lievens pare să fi simțit că el ascunde ceva, pentru că îl întreabă deodată:

— Și Haesje Theunis? Mai e la meșterul Lastman?

Rembrandt înghite o sorbitură și dă din cap afirmativ.

— Mai e și acum la fel de dragăstoasă cu ucenicii ca pe vremea mea?

— Meșterul Lastman n-avea alți ucenici decât pe mine.

— A, așa... Atunci cu siguranță că ai avut mult de furcă, i-o trîntește Jan, rîzînd.

Rembrandt simte că e gata să roșească. Își golește repede paharul și îl pune pe masă cu zgomot.

— Să mai luăm un rînd, zice el, încercînd să pară indiferent.

Patronul aduce două pahare pline și vorbește despre vreme:

— E frig încă, da, dar frigul e bun împotriva ciumei...

Ușa se deschide. Rembrandt simte curentul de aer rece la picioare. Asta-i bună! Ce întîmplare! Iată-l pe meșterul Van Swanenburch, în tovărășia unui bărbat îmbrăcat elegant, care se prezintă drept sinior Uylenburgh, negustorul de tablouri din Amsterdam. Rembrandt îi strînge profesorului său mîna. Se aduc pahare pline. Amsterdamezul nu e de loc zgîrcit.

Despre ce vorbesc pictorii? Despre lucrările lor, veșnic despre lucrările lor. Sinior Uylenburgh îi cunoaște pe toți pictorii din Holanda și știe să povestească lucruri savuroase despre ei. Da, negustorul de obiecte de artă știe multe și știe să le și spună. E om umblat; cunoaște Europa pe dinafară; nu există în Europa oraș mai însemnat în care el să nu fi fost. Acum cîțiva ani a călătorit pînă și în Rusia. Are relații pretutindeni. Îi cunoaște pe colecționari și știe ce caută fiecare. Uylenburgh comandă o pipă cu tutun; Van Swanenburch ia și el una; cei doi tineri nu folosesc nobila buruiană.

— Nu există doftorie mai bună împotriva ciumei, își dă părerea cîrciumarul, servind pipele și castronașul cu jar. Împotriva molimei e bine să pui pe jos un castron cu jar, iar peste jar o frunză de tutun netocată și atunci aburul ciumei nu mai are nici o putere...

— Bine, bine, îl întrerupe Van Swanenburch.

Meșterul nu e dispus să asculte sporovăiala cîrciumarului. L-a ascultat pe sinior Uylenburgh, acum e rîndul lui să

MEȘTERUL REMBRANDT

povestească. Își istorisește pe larg călătoriile făcute prin Germania, Franța, Italia... Ah, Italia! Rostește numele acesta de parcă ar simți ceva dulce pe limbă.

— Nu există țară pe lume în care pictorul să fie primit cu atîta căldură, ca Italia. Și nici o țară atît de rodnică pentru artiștii tineri, dornici să se perfecționeze. Deodată, Van Swanenburch se întoarce către Rembrandt și Jan Lievens: Voi cînd plecați în sud?

— Nu știu, meștere Van Swanenburch, răspunde Rembrandt.

— Cred că ar fi vremea. Lastman nu v-a vorbit despre asta?

— Meșterul Lastman e entuziasmat de italieni la fel ca dumneavoastră, spune Rembrandt fără jenă. Dar după părerea mea, această admirație e exagerată.

— De ce? întrebă Uylenburgh, tăios.

Rembrandt bea tot ce-i mai rămăsese în pahar. Berea e tare, îi dezleagă limba.

— Pentru că noi sîntem holandezi, nu romani. Italie-nii vin în Olanda? Nu, firește că nu! Atunci de ce trebuie noi să respirăm aerul italian? Ne face mai buni?

— Ca oameni poate că nu. Ca pictori da, îi replică Van Swanenburch.

— Eu știu sigur că nu-i așa. Pictorii holandezi mișună prin Italia ca muștele în jurul acadelelor. Și uită că cele mai frumoase lucruri se găsesc pe toate drumurile chiar în țara lor. Nu, nu vreau să sîngerez pentru italieni.

— Dă-o-ncolo, Van Rijn — îl întrerupe Uylenburgh rîzînd cu un aer de superioritate — doar n-ai să susții că Holanda a produs vreodată vreun Rafael, sau vreun Tițian, ca să nu mai vorbim de ceilalți pictori mari. Italia e țara marilor meșteri.

— Și atunci Lucas van Leyden e mai prejos, sinior Uylenburgh?

Întrebarea a pus-o Jan Lievens. Rembrandt îi face un semn de recunoștință cu capul. Dar negustorul de tablouri are răspunsul gata.

— Meșterul Lucas n-a fost nicidecum mai prejos. Dar ce mare ar fi fost, dacă ar fi avut prilejul să se ducă în Italia.

Jan Lievens nu mai știe ce să răspundă. Rembrandt știe:

— Asta nu e decît o presupunere, spune el cu un ton care pare cu neputință de contrazis. Iar eu am învățat la Academie că presupunerile fără dovadă n-au nici o valoare. Admit că un pictor poate să învețe de la oricine. Și că trebuie să împrumute multe de la alții. Nu există nici un gînd înțelept care să nu mai fi fost gîndit și de altcineva. Dar refuz să cred că pentru un pictor salvarea nu poate să vină decît din sud.

— N-ai face rău să-ți dovedești teoria prin lucrările dumitale, Rembrandt van Rijn! îi dă replica Uylenburgh, cu glas tare.

— Am s-o dovedesc, sinior Uylenburgh! răspunde Rembrandt cu hotărîre.

În cîrciumă se face liniște. Meșterul Van Swanenburch își bea berea cu sorbituri socotite, ca și cum s-ar gîndi la o replică. Culcă ușurel capacul pe ulcică, își pune manta pe umeri și se scoală în picioare.

— Tineretul, stimabile — îi zîmbește el lui sinior Uylenburgh, — tineretul atîta știe! Se întoarce brusc spre Rembrandt. Știu că ai talent, chiar mult talent. Dar nici un om pe lumea asta n-are să te prețuiască după cît meriți, dacă n-ai fost în Italia. Mîndrul Carol Quintul s-a aplecat să ridice pensula pe care a scăpat-o din mînă Tițian în timp ce-i făcea portretul. Crezi că Frederik Hendrik ar face asta pentru un pictor holandez?

Fără să aștepte răspuns, meșterul Van Swanenburch iese din cîrciumă; pașii lui se pierd în zăpada care cade încet.

UNCA A PUS STĂPÎNIRE PE Rembrandt. Locul lui în fața șevaletului este ocupat toată ziua. Fiecare oră de lumină trebuie folosită, paharul trebuie golit, în fiecare zi. De îndată ce se luminează de ziuă la ferestre, e treaz. Nespălat, își freacă vopselele, își pregătește paleta cu carmin, galben de crom, albastru de cobalt, terra de Siena, alb de zinc. O bucată de piine, o scrumbie, o

ulcică de bere îi ajung, numai să poată lucra! Are gata câteva mici naturi moarte, dar nu-l satisfac. Mîna lui e încă stîngace; tablourile par lucrate pedant, sărăcăcios. Ah, dacă ar fi atît de priceput ca Jan! Jan are iarăși o comandă, de la un domn bogat din Haga: un om care doarme lîngă foc. I-a pozat bătrînul Lieven Hendricks.

Într-o zi, meșterul Van Schooten urcă scara casei de pe Muscadelsteeg. Joris a obținut câteva comenzi de la societățile de tir. Bineînțeles, manifestă interes pentru fostul său ucenic, îi dă sfaturi și se bucură de succesul lui Jan. Dar cînd îl vede pe Rembrandt că muncește din greu în fața șevaletului, cu o cută între ochi, îi pune mîna pe umăr.

— În felul ăsta te îneci pe uscat, îi spune în felul lui sec.

Rembrandt aruncă paleta la pămînt și își freacă ochii cu mîinile.

— Nu fi încăpățînat — îl mustră Van Schooten — și lasă-mă să văd cu ce te omori. A-ha, am văzut: o natură moartă. O ulcică de coșitor, o farfurie cu fructe, o lămîie pe jumătate cojită și o față de masă de catifea... Da, da, cunosc asta. Dacă ții cu tot dinadinsul să faci o natură moartă, de ce nu pictezi un codru de piine sau o strachină cu ouă? Sau, la nevoie, câteva simple scînduri de stejar?

Rembrandt nu știe ce să răspundă. Vrea să spună că, după părerea lui, un codru de piine nu merită să fie pictat, dar Van Schooten pare să-i fi ghicit gîndurile.

— Veșnic același cabotinism, cu ulcele sclipitoare și cu fețe de masă frumoase. Nu înțelegi că în felul acesta

ajungi la Asmodeu¹? Te încumeți să pictezi un petec de catifea; dar un ou de găină obișnuit, eventual cu o urmă de găinaț pe el, dumneata găsești că prea e lucru de nimic. Păi ia pictează-l, dacă ești în stare!

— Am să pictez ce mi se pare mie frumos, meștere Van Schooten, răspunde Rembrandt, tăios.

— Ce ți se pare dumitale frumos, ce ți se pare dumitale frumos... Ce știi dumneata ce e frumos? Dacă n-ai fi atât de repezit, ți-aș dovedi că nu există lucruri frumoase, nici lucruri urite. Și că o coajă de pâine și o pereche de ghete scilciate pot să producă emoții la fel de bine ca o ulcică frumos lustruită sau ca o lămîie cu coada răsucită.

Rembrandt simte că Van Schooten are dreptate. Își amintește de serile petrecute la sinior Porrett. Păcat că l-a neglijat atîta vreme pe farmacist.

— Atunci ce credeți că ar trebui să pictez, meștere Van Schooten? întreabă el cu timiditate.

— Ce ar trebui să pictezi? În primul rînd ceea ce te mișcă, ceea ce îți produce o emoție sinceră. Te mișcă o asemenea bucată de catifea? Sau o lămîie? Sau o plăcintă? Superbanala strachină cu jar, care pute în camera asta, mi se pare mai vrednică de a fi pictată decît toată mascarada cu fructe și cu tinichea sclipitoare.

— Dar, meștere Joris — îndrăznește Jan Lievens să observe — vă cam contraziceți. Mi-aduc aminte de niște tablouri cu pușcași din garda civică, pictate de dumneavoastră, și în care se putea admira o groază de tinichele și de țesături frumoase.

— Da, Jan, aici ai dreptate. Dar un asemenea tablou cu pușcași din garda civică e o comandă. Și atunci nu mai contează ce pictezi, ci cum pictezi. Aș fi bucuros să lucrez întotdeauna numai subiecte alese de mine. Dar și un pictor trebuie să trăiască. Crivățul, cînd suflă, nu-i aduce în farfurie șuncă și ouă. Dar cînd nu e vorba de pâine, tinere, lasă-ți inima să vorbească ea!

¹ *Asmodeu*, personaj diabolic, care figurează în cărțile apocrife ale Vechiului Testament și care a fost preluat de Lesage în „Diavolul șchiop”.

MEȘTERUL REMBRANDT

Rembrandt se îndreaptă spre șevalet, cu pași nervoși. Cu spatula, curăță toată culoarea de pe panou. Jos cu toată îngrămădirea asta de lucruri! Meșterul Joris are dreptate: e un acrobat al culorilor, un virtuoz al pensulei. Cu un ris pe fața ciupită de vărsat, Van Schooten se uită la el: cuvintele lui au nimerit drept la țintă! Când panoul e aproape curat, Joris Van Schooten se apropie de Rembrandt și îl lovește ușurel cu palma pe obraz.

— Știi ce-ar trebui să pictezi, tinere? Ce-ar trebui să pictezi în fiecare clipă? Propriul dumitale cap: ești cel mai bun model. Și pe urmă capetele întregii dumitale familii. Cît mai multe. Portret! Mereu, mereu, portret! Abia atunci are rost munca asta de rob. O singură mutră omenească face mai mult decît o mie de ciorchini de struguri, cu toate că, într-o anumită formă, știu să-i prețuiesc. Și dacă-ți face plăcere, treci o dată pe la mine. Ai să fii binevenit!

„Portret“, a spus meșterul Van Schooten. Bine: portret! Pentru portret este însă nevoie de modele. Oalele sparte trebuie să le plătească mama Neeltje și taica Harmen. Și fratele Adriaen, cu fața lui încruntată, și fratele Gerrit, infirmul. Și mai ales să n-o uităm pe surioara Lijsbeth: ce fetișcană nostimă s-a făcut! Are șaptesprezece ani. Părul ei e roșcovan, ca acum cinci ani. Dar strălucește ca un coif de aramă în soare. Și are pielea albă, albă, cum e caimacul; parcă s-ar spăla în fiecare zi cu lapte nesmîntînit, nu cu apă de ploaie din hîrdăul de sub burlan. Când ride i se fac gropițe în obraji, și rîde bucuros și mult. Mai mult decît Machteld, care s-a măritat și are și doi copii. Mai mult decît Lijsbetgen, nevasta fratelui Adriaen, care face veșnic o mutră de parcă a venit sfîrșitul lumii. Lijsbeth pozează pentru Rembrandt și pentru Jan Lievens. Se simte măgulită de interesul stîrnit de micuța ei persoană. Se simte măgulită cînd o pictează Rembrandt. Se simte și mai măgulită cînd o pictează Jan Lievens.

— Mai ții minte, Jan, acum atîția ani? Că mi-ai mai făcut o dată portretul? Mi l-ai făcut în ajunul plecării tale la Amsterdam, la 17 mai 1617. Pe atunci mai eram încă un copil, cu fața nevinovată, cu obraji dolofani și

cu păr aspru, ca de porc. Cîți ani aveam? Nouă ani? Cum se mai schimbă omul... Nu, Jan?...

Jan în sus și Jan în jos. Și Jan nu vede nimic sau nu vrea să vadă nimic. Stă liniștit pe scaun; cu capul întors înspre fereastră. Jan Lievens lucrează, Rembrandt lucrează; nu fac nimic altceva, amîndoi. Și cum ar mai vrea ea să-i vadă lui Jan fața cînd lucrează, să-i vadă ochii, care se plimbă de la ea la panou și înapoi! Care i se uită pînă în străfundul ființei ei. Care o sorb și se umplu cu toată taina existenței ei și apoi, ca o albină încărcată cu miere, zboară înapoi la panou, ca să-i aștearnă portretul, ca renăscut, în gingașe nuanțe luminoase. Lijsbeth e un copil simplu. Totuși, simte ceva din această minune, care îi evocă Facerea lumii. Își întoarce capul, vrea să întrebe ceva...

— Capul nemișcat!

Jan Lievens a dat porunca. Lijsbeth se întoarce cu tot trupul către el.

— Dar ce crezi tu? Că sînt o sclavă? zice ea, ținîndu-se.

— Nu mai face nazuri. Așa nu isprăvim niciodată. Și ce bună e lumina acum!

— Va să zică, fac nazuri? Mulțumesc, Jan Lievens. Asta e răsplata pentru că stau atîtea ceasuri ca o momîie, într-o mansardă friguroasă!

Se scoală supărată, aruncă pe scaun basmaua pe care i-o potrivește Rembrandt pe cap și-și pune pe umeri broboada caldă.

— M-am săturat, zice ea. Mă duc să-mi iau patinele și să mă dau pe gheață un ceas. E mai sănătos decît să dîr-dîi lingă doi urși surdomuți. Salutare!

O găsesc amîndoi pe Lijsbeth pe Rin, care e întărit bocnă și acoperit cu un strat gros de gheață. Lijsbeth are dreptate: e sănătos să-ți mai miști energic picioarele. Sîngele circulă mai repede prin trup, ochii strălucesc, vocea devine nesilită și voioasă. „Hei, Lijsbeth!“ Patinează toți

trei, ținându-se de un băț. Rembrandt înainte, Jan la urmă, iar între ei Lijsbeth; virtutea la mijloc. Jan îi privește spatele drept, care se încordează, curbându-se ușor, în bluza modestă. Picioarele ei merg în același ritm cu ale lui; Lijsbeth parcă mai mult plutește decât patinează. Risul ei răsună tare sub cerul luminos, duduind, ca apa care cade cu zgomot din jgheab într-un hîrdău. O sanie mare, poleită, trece încet pe lângă ei, în sunet de zurgălăi. În sanie e un grup de studenți veseli, dar distinși, în mantale de catifea colorată și cu pălării cu pană. Îi strigă Lijsbethi cîteva cuvinte, căci studenților li se permite orice; o întreabă, cu subînțeles, dacă nu i se face prea cald între doi tineri.

— Vino cu noi, fetiço, și te ducem la Katwijk. Acolo dansăm, e tîmbălău mare. Și care are piciorușele cele mai frumoase, ajunge regina balului!

— Ce smintiți! mormăie Rembrandt.

Lui nu-i plac filfisonii petrecăreți. Iar felul în care au apostrofat-o pe Lijsbeth îl indispuie. Cu buzele strînse, patinează lângă sania trasă de doi murgi zvelți. Abia se ține după sanie.

— Care pe care! strigă el tare.

Vizitiul pare să-i fi înțeles cuvintele. Dă deodată bici cailor, care o iau la goană pe gheața lucioasă ca săgeata țîșnită din arc. Hățurile sînt întinse ca niște corzi. Cei trei patinatori își încovoaic spinările, ca pentru a începe o întrecere. De sub ei zboară așchii de gheață; sclipitoarele patine de fier lunecă alături de picioarele trăpașilor. Vizitiul plesnește din bici; studenții cu strigăte puternice își îndeamnă telegarii. Trebuie să cîștige cu orice preț!

Trebuie să cîștige. Dar azi Rembrandt e ambițios. Chiar dacă sania ar fi trasă de zece cai, nu se lasă. Răsuflă adînc, aerul îi trece printre dinți șuierînd. Nă se gîndește nici la Jan, nici la Lijsbeth; vrea s-o ia înainte, să treacă de acest uricios cling-cling, cling-cling, de vocile care chiuie, de caii care sforăie, răspîndind din boturi fulgi albi de spumă. Patinatorii cîștigă tot mai mult teren, gonind pe pîrtia care se întinde, sclipitoare, pînă în zare.

Zurgălăii se aud tot mai slab, iar vocile studenților par să vină de la mare depărtare.

— I-am întrecut! strigă Lijsbeth, cu vocea ei pițigăiată.

Rembrandt încetinește goana, slăbește strînsoarea bățului la subsoară și întoarce capul. Deodată îi iese din gîtlej un răcnet, un strigăt răgușit, acoperit de niște țipete de groază venite chiar din spatele lui. Caii se apropie ca un uragan: un amestec de trunchiuri cabrate și de picioare încordate, după care vine, bălăngănindu-se, sania, ca un obiect mort.

— Caii au luat vînt! strigă Jan Lievens cu voce groasă.

Rembrandt înghite în sec; mărul lui Adam îi lunecă nebunește încolo și încoace. Deodată, dă drumul bățului. Cu pași energici, patinează alături de cei doi murgi, care înaintează furtunos, ca două ființe mitologice, cu urechile la ceafă. Jan Lievens țipă, studenții țipă, iar Lijsbeth scoate un strigăt de spaimă. Rembrandt nu mai aude nimic, decît izbiturile puternice ale potcoavelor pe gheața tare ca oțelul și zornăitul zurgălăilor și știe că aceste sunete au drept tovarăș de drum moartea. Pornește înainte ca glonțul, trece de cai, trece de zurgălăi, trece de sania iute ca vîntul. O sută de coți, două sute de coți... cine stă să mai măsoare?

Apoi face deodată o întoarcere. Ca un bloc de oțel, se năpustește cu brațele ridicate spre telegarii dezlănțuiți. Se simte ridicat în sus, aruncat înapoi pe gheață, dar rezistă. Ține cîte un frîu în fiecare mînă. Mîini de fier, care îndeasă zăbalele pînă la sînge în boturile aburinde. Unul din cai alunecă pe gheață, cu picioarele ghemuite sub burtă. Patinele lui Rembrandt se agață de hățurile întinse. Rembrandt se clatină și se prăbușește peste calul căzut. O clipă simte pe obraz căldura trupului calului; o căldură intensă, care îl cuprinde ca o dezmierdare și îl face să închidă ochii. Acum nu mai simte nimic, decît o durere confuză la șale și un vag gust de sînge pe limbă. Cînd Lijsbeth se uită la fața lui, crede că Rembrandt a murit.

INE PRIMĂVARA. GHEAȚA DE pe canale crapă. Sloiurile trosnesc, iar Rinul le mînă spre mare. La Leida, războaiele țesătorilor tăcănesc cu forțe noi. Domnii postăvari au primit comenzi importante de la Statele Generale¹. Frederik Hendrik, noul stadhouder al Republicii, numit de curînd căpitan-general² al Uniunii, organizează o armată, cu scopul ca, prin cucerirea unor fortărețe puternice, să asigure granițele țării împotriva spaniolilor.

O armată mică, bine îmbrăcată și bine înarmată, cucerește Grol³-ul. Mercenari înarmați umblă prin țară, furînd și jefuind. Grupuri mari de locuitori din provinciile de la frontiere se refugiază în orașe, însoțiți de cerșetori și vagabonzi care se hrănesc din rămășițele bogățiilor.

Leida își primește și ea partea ei. Prin porțile orașului intră mulți străini, care se cuibăresc în circiumi suspecte și se înfrățesc la rachiu și la tutun. Hoinăresc în cete prin oraș, își debitează strigătele lor de cerșetori, mulțumesc cînd li se dă un bănuț și înjură cînd ușa rămîne închisă. Trec pe splaiurile distinse de pe Rapenburg și Turfmarkt, trec și pe ulița îngustă a Muscatului. Rembrandt nu se mai satură privindu-i pe acești vagabonzi pestriți. Astea da, modele! Schițează și desenează și într-o bună zi aduce unul sus, îl pune la lumină și-i zgîrie portretul în stratul de ceară. **Jan** Lievens, ocupat cu un tablou, încrunță sprîncenele; nu-i plac acești indivizi puchinoși. Dar după ce moșneagul și-a scos șapca soioasă, Jan sare în sus, surprins.

— Bătrînul are un cap superb! exclamă el în extaz. Ar fi o bijuterie ca Ieronim!

Jan lasă șevaletul să aștepte, ia o coală și o pană și, cu o mînă sprintenă, începe să pună pe hîrtie capul cerșetorului.

¹ Parlament.

² Comandant suprem al armatei. Denumirea este preluată din limba spaniolă: *capitán-general*.

³ Oraș în Olanda, în provincia administrativă Gelderland.

Bătrînul devine un vizitator neliștit al atelierului. Pozează pentru sfîntul Ieronim, apoi pentru apostolul Pavel azvîrlit în temnița din Romă, pozează pentru un învățat care stă în liniștea vibrantă a unei chilii. Luni de zile urcă anevoie treptele înalte, pozează și tace. Pînă cînd, într-o bună zi, cei doi pictori așteaptă în zadar. Cine nu vine? Ieronim. Nici unul dintre ei nu poate să înțeleagă că soarele de pe drumul mare l-a momit de pe scaunul lui de la fereastră pe bătrînul vagabond. Și că pentru un cerșetor libertatea prețuiește mai mult decît toate comorile din lume.

Rembrandt mîrîie, Jan Lievens mîrîie. Adio model, adio planuri! Se uită unul la altul: ce ne facem acum? Soarele intră pe fereastră. Rembrandt o deschide și soarbe adînc aerul călduț de primăvară. Superb! Zile întregi n-a ieșit din casă, a stat legat de șevalet.

— Facem o plimbărică, Jan?

Își leapădă amîndoi halatele; scara trosnește; pictorii au ajuns pe Muscadelsteeg. E lume multă, mult mai multă decît altădată. Se bagă amîndoi într-un mic grup de muncitori. Jan Lievens întreabă dacă se petrece ceva în oraș. Cel întrebat se uită la el, mirat.

— Păi dumneata nu știi?

Nu, Jan nu știe nimic. Nici Rembrandt.

— Păi dumneata nu știi că pîrgarii primesc vizita unui înalt oaspete din Orient? Sau faci pe prostul cu mine?

— N-aș îndrăzni, zice Jan.

Foarte aproape de prietenul lui, merge împreună cu mulțimea, înspre Breedestraat, unde domnește un tumult grozav. Pe ambele laturi ale străzii principale se află grupuri de bărbați, femei și copii, ținute la o distanță respectabilă de către armaș și oamenii lui. Asociațiile burghezilor din Leida sînt înșirate lîngă primărie, cu steaguri și flamuri: e un grup colorat, care se detașează luminos pe cenușiul fațadei monumentale. Pe treptele scării stau de strajă mercenari; sulile și halebardele lor prind lumina; metalul sclipește ca argintul ciocănit. Stau nemișcați, ca niște statui de bronz, în contrast puternic cu pîrgarii solemni, îmbrăcați în negru, care s-au înșirat, împreună cu

membrii consiliului, pe palierul lat, deasupra căruia flăie în vîntul de primăvară drapelul portocaliu-alb-bleu. Rembrandt și Jan Lievens străpung zidul format de privitori; au ajuns în față și află de la cei din jur că Musa-Bei, trimisul șahului Persiei, face un scurt popas la Leida, în drumul său de la Amsterdam la Haga. E o cinste pentru oraș! Se presupune ce urmărește prințul Frederik Hendrik primind un personaj atît de ciudat, dar nimeni nu știe nimic precis.

— Poate că sforile le trage Compania Indiilor Orientale... Cine știe...

Lui Rembrandt nu-i pasă cine trage sforile; el gustă din plin spectacolul colorat, cu steaguri și uniforme. Tocmai în timp ce schițează figura unui pușcaș borțos, în văzduh răsună trîmbițe, urmate de răpăitul tobelor. În mulțime se simte un freamăt. Gîturile se întind, un țînc e ridicat în sus, oamenii se împing cu mîinile și cu coatele. Se apropie un cortegiu de trăsuri și calești, trase de cai frumos echipați, animale de rasă, a căror nădușeală se ridică în aburi din pielea lor neagră ca tăciunele. Vizitiii strîng hăturile, caleștile se opresc. Din calești coboară bărbați îmbrăcați în vestmînte orientale. Capetele lor oacheșe sînt înfășurate în turbane încheiate într-o parte, împodobite cu egrete de pene albe. În urechi le scînteiază pietre prețioase, iar în jurul gîtului le sclipesc lanțuri de aur. Un spectacol superb, o desfătare pentru ochi. Privirea lui Rembrandt și cea a lui Jan Lievens se lipesc cu lăcomie de neasemuitul fast oriental, care, amestecat cu bogăția de culori a pușcașilor, se detașează pe superba fațadă cenușie a primăriei, ca o pictură vie. Pîrgarii își flutură cu grație pălăriile cu boruri late, se înclină, strîng mîini și dispar, împreună cu înalții oaspeți, în sala semiîntunecoasă.

Încet-încet, mulțimea se risipește. Rembrandt însă rămîne. Nu știe ce se întîmplă cu el; i se pare că trăiește într-o lume de basm.

— Hai cu mine, zice Jan Lievens, atrăgîndu-și prietenul într-o uliță liniștită și întunecoasă.

Rembrandt, obosit, își freacă ochii.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Ce păcat că n-am putut să desenăm un persan! zice el oftînd.

Jan Lievens aprobă, dînd din cap.

— Aș da un florin să-l putem avea pe sinior Musa-Bei un ceas în atelier, zice el, rîzînd. Sau costumul lui. Ne-ar ajunge. Atunci te-aș picta eu pe tine ca oriental, și tu pe mine!

Un costum oriental... Deodată, Rembrandt își aduce aminte că sinior Porrett are unul.

— Hai cu mine, exclamă el. Farmacistul Porrett poate să ne ajute! Ne ducem pe Maersmansteeg și nu ne lăsăm pînă nu punem mîna pe costumul de gală al căpeteniei tuturor persanilor!

ÎND : EȘTI TÎNĂR, TE ATRAGE
latura luminoasă a vieții. Cei doi
prieteni dispun de un costum oriental.
Se bucură că-l au, ca un copil cu
o păpușă sau cu un pumn de zaha-
ricale. Își pun pe ei, rînd pe rînd,
mantaua luată de la sinior Porrett.
Ochii lor sînt dornici de podoabe
neobișnuite. Dar lucrările nu-i mul-
țumesc; din pricina hainelor exotice,
capetele lor tinere par caraghioase.
Sînt haine de carnaval, care nu au
nimic comun cu arta. „Nu, pictura asta n-are nici o
noimă; mai bine să radem culorile; păcat de panouri.
Ah, dac-ar mai veni bătrînul Ieronim. Ce model excepțio-
nal era!”

Cei doi prieteni au noroc. Îl descoperă pe cerșetor într-o
cîrciumă, afară din oraș.

— Hai cu noi; fără dumneata nu putem lucra. Lasă
vorba; nu te lăsăm să pleci; întii pozezi și pe urmă umbli
hai-hui cît vrei...

Bătrînul nu e tocmai treaz. Se tîrăște după ei. Rembrandt
îl împopoțonează cu manta și turban. Amîndoi îl dese-
nează și îl gravează în fel de fel de poziții. Costumul străin
îi stă bătrînului ca pavilionul princiar pe un șlep de dra-
gaj. Să mori de rîs, nu alta. Un bufon, tocmai bun ca să
umblе prin Leida cu clopoței!

— Lasă boarfele astea de paradă, leapădă turbanul și
costumul și îmbracă-te în zdrențele dumitale de vaga-
bond.

Jan Lievens are o idee. Nici manta persană, nici haine
de vagabond. Ieronim să pozeze gol, ca Iov. Doi, patru,
șase Iovi își fac apariția în mansarda de pe Muscadelsteeg.

— Ești mulțumit, Rembrandt?

— Dar tu, Jan Lievens?

Nudul e prea neted și prea firav; tinerii pictori nu sînt
în stare să-l redea; toracele deșirat nu se lasă desenat.

— Îmbracă-te, Ieronim! Preschimbă-te în învățat. Sau
în ceea ce ești: un bătrîn, *tout court*¹.

¹ Pur și simplu (fr.).

MEȘTERUL REMBRANDT

— Pune-ți pe umerii osoși mantaua asta violetă, căp-tușită cu blană, și întoarce-ți capul spre lumină. Da, încă un pic: lumina trebuie să-ți vină din stînga.

— Am să-l gravez, zice Rembrandt.

— Încerc cu el un mic tablou, zice Jan Lievens.

Admirabil zel! Un ac se plimbă pe aramă, o pensulă așterne un strat subțire de culoare pe lemnul de stejar grunduit. Jan Lievens pictează un bust în mărime naturală. Îl pune pe cerșetor pe un fond castaniu deschis, cu care pielea roșietică a feței contrastează plastic. Jan face treabă bună; din mîinile lui se naște mai mult decît un portret: se naște un tablou.

— Ia zi, Rembrandt: cum ți se pare? Să-l las cum e?

Așa sînt prietenii; așa sînt artiștii. Rembrandt se uită țintă la panou. Îi apare iar cuta între ochi.

— Meșterul Lastman ar spune că e admirabil, mărtu-risește el, sincer. Tu însă ești în stare să-l mai îmbună-tățești.

— Vorbește pe șleau, tinere!

— Compoziția și coloritul le găsesc bune. Dar, după părerea mea, ai pus un pic prea multă alifie pe bidinea. Capul trebuie să fie ceva mai puțin neted, ca să cîștigi în expresivitate. Și apoi, ai fost mult prea zgîrcit cu lumina.

Jan se uită țintă la panou, printre gene.

— Da — zice el în cele din urmă — cred că ai dreptate. Dar n-am curaj să mai schimb nici atîtica. Mi-e frică să nu-l stric, dacă mai umblu la el. Deodată pufnește în rîs. Poftim, Rembrandt — îi spune el prietenului său, apropiindu-se de el, și vîrîndu-i cu sila în mînă paleta — ia arată tu ce știi. Poate că mai învăț ceva de la tine!

Rembrandt ezită.

— Fiecare cu mîna lui, îi ripostează el.

Dar pentru că Jan stăruie, ia o pensulă și desenează cu coada ei în vopseaua umedă. Mîna lui trece repede peste panou. Părul și barba bătrînului bețivan se transformă ca prin farmec. În chipul vgabondului apare viață și profunzime. Apoi, Rembrandt amestecă pe paletă un pic de galben și pune, cu trăsături tari, lumina. Face impresia că acum capul, pictat energic, este inundat de o incandes-

cență fosforescentă. În tablou apare o măreție de vizionar, o sensibilitate virilă.

— Ai o adevărată mină de pictor! exclamă Jan Lievens entuziasmat. Mi-e frică numai că sinior Uylenburgh, când are să-mi privească tabloul de aproape, are să strîmbe din nas.

— Lasă-l pe Uylenburgh să se înăbușe în propria lui grăsime. Un tablou e făcut să fie privit, nu mirosit, și basta! Părerea lui sinior Uylenburgh nu face în ochii mei nici cît o pișcătură de purice.

Jan Lievens rîde. Ia degrabă o pensulă subțire și iscălește panoul cu două inițiale elegante: *R—L*.

— Rembrandt și Lievens — zice el, serios — dar din amîndoi, Rembrandt mai mult. Și acum hai să bem o bere; mor de sete.

— Și eu la fel, zice Ieronim, plescînd cu limba.

Cînd vara se dezlănțuie peste provincii, bătrînul cerșetor nu mai vrea să vină. Ocolește cu teamă atelierul de sub acoperiș, unde e cald ca în cuptorul încîns al unei brutării. Ce e un pictor fără model? Rembrandt se roagă de tată-său, de maică-sa, de surioara Lijsbeth, de fratele Adriaen. Da, așteaptă mult și bine! Fiecare are treaba lui; au ceva mai bun de făcut decît să stea ca o stană de piatră în atelier.

— Jan, tatăl tău n-ar vrea?

Nu, pe Lieven Hendricks nu trebuie să-l roage, pentru că n-are timp. Prăvălia de pălării nu poate fi lăsată singură. Rembrandt pictează după un desen de Dirick Veller¹, *Bileam și măgarul*. Nici nu s-a uscat bine vopseaua și Rembrandt simte că tabloul nu e bun de nimic. Jan Lievens îi spune acest lucru pe față, și tot așa și sinior Porrett, care urcă într-o zi scara pînă la ei.

— În tabloul ăsta, aproape nici o trăsătură de penel nu e a dumatile. E groaznic de slab. Un Lastman de proastă calitate. Și încă ceva: cînd ai de gînd să mai pictezi și alte plante decît aceste mizerabile foi de varză din primul plan?

¹ *Dirick Jacobszoon Veller*, vitralist flamand (sec. al XVI-lea).

MEȘTERUL REMBRANDT

Aspru verdict! Porrett știe că Rembrandt nu poate suporta un cuvînt tare, dar nu se așteaptă la ceea ce urmează.

— Ați putea să mă ajutați, sinior Porrett.

— Cum?

— Lăsîndu-mă să vă pictez.

— Nu merge, Rembrandt. N-am banii necesari.

— Vreau să vă pictez ca mulțumire pentru sfatul prețios de adîneauri, sinior Porrett.

Rembrandt îl pictează pe farmacist, care îi pozează cu o beretă de catifea pe cap. Bereta umbrește, în parte, obrazul uscățiv al farmacistului. Iese un tablou cu contraste puternice, o lucrare energică, realizată într-un ritm febril. Ce muncă minunată, să pictezi un portret! Să pui lumină și umbră, prin culori pline și pastelate, să redai toate nuanțele unei fețe, prin trăsături de penel! Cînd Rembrandt e la lucru, se simte la largul lui. Asta e lumea lui, fericirea lui. Fără liniuțele rigide ale lui Van Swanenburch, fără virtuozitatea lui Lastman. Porrett, vechiul lui prieten și sfătuitor, e încîntat de tablou, și e și mîndru de el.

— Rembrandt, am contribuit și eu un pic ca să te faci pictor.

Cînd tabloul e gata, vine taica Harmen, gîfîind. O astfel de scară, pentru un om bătrîn! Rembrandt îl așază într-un fotoliu stricat și îi arată gravuri și picturi.

— Asta-i Lijsbeth, ăsta e Adriaen. Asta e Jan. Asta ești chiar tu. Și ăsta, și ăsta... Pentru numele lui Dumnezeu, de cîte ori ți-ai făcut portretul? Nu-i înfumurare la mijloc?

Rembrandt zîmbește.

— În lipsă de ceva mai bun, tată, zice el îngăduitor.

Da, taica Harmen înțelege.

— Și cine-i moșneagul ăla cu barbă? Un cerșetor? Doar n-ai să-mi spui că vă înjosiți pînă într-atît, încît să folosiți ca model un cerșetor? Și colo... Ei, fir-ar să fie... Individul e gol pușcă! A-ha, e Iov pe mormanul de gunoi? Să știi un lucru: e primejdios să lăsați un asemenea puchinos să umble în pielea goală prin atelier. Nu v-ați temut niciodată că vă aduce ceva?

— Ce să aducă, tată?

— Păduchi și purici. Sau crezi că m-am gândit la galbeni? Oamenii ăștia umblă prin tot felul de locuri... Poți să știi unde dorm noaptea?

Taica Harmen întoarce capul, ca să nu vadă studiile, fie ele cât de bune.

Cu o mișcare largă, Rembrandt așează pe șevalet portretul lui sinior Porrett.

— Ia uită-te la ăsta, zice el, cu o sclipire în ochi.

Taica Harmen întoarce capul în silă spre tablou. Trăsătura de nemulțumire îi dispare de pe față.

— ăsta e sinior Porrett, farmacistul, zice el dînd din cap.

— Cum ți se pare, tată?

— Gata să vorbească. Parcă ar sta în fața mea în carne și oase. Vezi, așa lucrare mai zic și eu. De ce nu faci mai multe de felul acesta?

— Modelele, tată...

— Modelele, sinior Van Rijn, intervine Jan Lievens. Modelele sînt cea mai mare piedică a noastră. Nu se găsesc multe capete bune de pictat, așa ca al dumneavoastră și al lui Porrett.

— Ne-ai putea ajuta grozav, tată, îl însuflețește Rembrandt. Dacă ai vrea să ne mai pozezi o dată, am merge pe drumul cel bun.

Taica Harmen se uită la ei, îngîndurat — „moara, băieți!” — dar în inima lui e gata cîștigat. Și dacă trebuie neapărat... se supune. Taica Harmen se pomenește așezat pe scaun, iar Rembrandt vine cu turbanul alb.

— O clipă, tată; stai liniștit. Așa.

Apoi vine și Jan Lievens, care îi atîrnă lui Van Rijn pe umeri largă manta orientală.

— Dac-ați ști ce bine vă stă!

— Sînt un prost că vă las să mă împopoțonați, oftează taica Harmen.

E mîndru, totuși, în sinea lui, de haina brodată cu fir, drapată în cute late pe piept. Își răsucește țănoș virfurile mustăților; se simte un om și jumătate: păi doar e tatăl lui Rembrandt, pictorul!

MEȘTERUL REMBRANDT

Jan și Rembrandt se pun pe lucru. Harmen Gerrits stă nemișcat și cugetă: un om poate totuși să aibă multă bucurie de pe urma copiilor săi. Uite cum mai lucrează băieții ăștia; e de mirare că nu-i doare mâna. Ce-i drept, lucrurile nu s-au petrecut așa cum ar fi dorit el, dar dacă stai să te gîndești bine, Rembrandt n-a ajuns rău. Taica Harmen are în privire o oarecare doză de orgoliu. Păi da, nu e un oarecare, e un om de vază. Fiul său îi face portretul. Ce-o să spună vecinii? „A, da, Van Rijn, e o lucrare reușită. Fiul dumitale poate să se mîndrească! Ești foarte natural, cu toate că nu te îmbraci zilnic așa...”

Taica Harmen cugetă. Jan Lievens și Rembrandt fac fiecare cîte un mic tablou; cele două tablouri atrag atenția lui sinior Uylenburgh, negustorul de obiecte de artă din Amsterdam. Vrea să le cumpere cu un preț bun. Dar pe Rembrandt nu-l poate convinge să vîndă.

— Un tată nu-și vinde copiii. Iar eu nu-mi vînd tatăl.

OAMNA, CÎND FRUNZELE ÎNGĂLBENESC, iar pînzele de păianjen de la fereastra atelierului par filigrane de argint, bate cineva în chepengul podului. Rembrandt, care picta un autoportret, își întoarce privirea spre prietenul său, care își pune un deget pe buze, cu înțeles. Tinerii sînt învoii între ei. Cînd lucrează, lasă să bată; n-au timp de flecărit. Dar ciocăniturile continuă și devin tot mai stăruitoare; trebuie să aibă ele un rost.

Rembrandt se retrage de la oglindă, își înfige pensula în părul ciufulit și saltă chepengul. Un tînăr, îmbrăcat într-un elegant costum studentesc, întreabă dacă a nimerit bine, dacă aici locuiesc meșterii Lievens și Van Rijn. Rembrandt se uită, mirat, la fața cu trăsături fine a tînărului; pentru prima dată i se vorbește în felul acesta: meșter. Mormăie:

— Desigur, domnule. Dacă aveți domnia-voastră bună-tatea să veniți sus...

Mai are multe de învățat pînă să se poarte în atelier ca un desăvîrșit om de lume. Tînărul, mirat, își rotește privirea prin atelier, apoi ia loc pe scaunul oferit în mod cordial.

— Vin la dumneavoastră cu o rugămintă și cu o comandă, zice el, deschindu-și mantaua de catifea violetă. La cererea tatălui meu, vreau să-mi comand portretul. M-am adresat în acest scop meșterului Van Schooten, care mi-a spus că n-are timp. „Du-te dumneata pe Muscadelseeg”, m-a sfătuit el. „Ai să găsești acolo doi pictori tineri. Fiecare dintre ei e meșter în meserie”.

Zîbind, se uită la cei doi prieteni. Vrea să știe care din doi este Lievens și care Van Rijn.

— Așa... Îmi face plăcere. Deodată se întoarce către Rembrandt: Fața dumitale mi se pare cunoscută. Cînd oare te-am mai întîlnit?

Rembrandt nu-și amintește.

— Poate la Academie, încearcă el. Am fost un an student.

— Și te-ai lăsat de studii pentru pensulă? Mă bucură că ai avut curajul necesar. Își trece mîna pe frunte. Acum

MEȘTERUL REMBRANDT

cred că te recunosc. N-ai fost dumneata acela care, nu de mult, a oprit în loc o sanie, ai cărei cai luaseră vînt?

— Eu am fost, domnule...

— Atunci am o mare obligație față de dumneata, meștere Van Rijn. Pot așadar să te rog să-mi faci portretul? Ar fi o amintire frumoasă din anii studenției la Leida.

Pentru Rembrandt e o mare cinste. Se simte grozav de măgulit.

— Vi-l fac bucuros, zice el, cu căldură. Și dacă aveți timp, aș putea începe chiar acum!

Tînărul are timp. Povestește că e de fel din Amsterdam, unde tatăl lui, Nicolaas Ruts, conduce o mare casă de comerț. Între timp, Rembrandt schițează capul; știe precis ce are de gînd să facă. Portretul unui tînăr elegant și distins, cu pălărie moale și guler alb, pictat în culori calde, sănătoase. E nevoit să-și tempereze elanul; își dă seama că trebuie să neglijeze multe lucruri, pentru ca să se poată concentra asupra a ceea ce este important. Și înțelege totodată că fața unui om este mai mult decît o bucată de carne cu ochi, nas și gură. Și că este vorba mai mult de caracter decît de asemănare.

Tînărul Eberhard Ruts devine un oaspete binevenit al atelierului. Nu numai pentru ca Rembrandt să-i poată face portretul. Se declarase dispus să-i pozeze și lui Jan Lievens.

— Nu, nu încă un portret. Fă-mi un tablou de gen, meștere Jan Lievens!

Jan îl plasează, cu o carte în mînă, în fața focului, care, în vatra de zidărie brută, are menirea să izgonească răcoarea toamnei.

Nobilă întrecere! Rembrandt și Jan lucrează de zor. Eberhard Ruts face glume și-și destăinuiește aventurile amoroase din orașul universitar, așteptînd să primească în schimb un eșantion de umor pictoricesc mai puțin piperat. Rembrandt însă nu are simțul umorului. Nici Jan Lievens. Amîndoi abia dacă îl ascultă pe Eberhard Ruts; nu sînt atenți decît la lucrul lor. Mina trece neobosită pe panou, căutînd o expresie scînteietoare, o compoziție vie. În atelierul simplu iau naștere două tablouri: un portret și un tablou de gen. Două panouri modeste, pictate cu o ardoare

temperată. Ca și cum cei doi pictori ar fi lucrat ținându-și răsuflarea; ca și cum s-ar fi temut ca gura lor să nu facă să crape bășica de săpun a emoției.

Arcul nu poate sta în permanență încordat. Eberhard îl întreabă pe Rembrandt cât îi datorează, iar Rembrandt nu știe ce să răspundă! „Prost negustor!“ — e de părere, în gând, studentul. Pune să i se împacheteze panoul și îl ia personal cu el la Amsterdam. După câteva săptămîni, un curier aduce plata: o sută de florini Carolus. Sumă mare. Primii bani cîștigați cinstiți din munca prestată cu mîna și cu capul. Taica Harmen e în al nouălea cer. Vrea să cumpere cu acești bani o bucată de pămînt; ar fi un plasament bun. Rembrandt nu prea e de acord. Îi mai trebuie atîtea și atîtea! Tot felul de obiecte, cu care trebuie să-și împodobească tablourile; nu poate să se ducă mereu după ajutor la sinior Porrett. A văzut întîmplător la un evreu de pe Groen hazengracht câteva lucruri: un caftan de mătase, un coif sclipitor și o coleretă înaltă de oțel.

— Ai nevoie de vechiturile astea *per se*¹? vrea să știe taica Harmen.

Aș! *Per se*... Dar e comod dacă le ai. Ca pictor nu ai niciodată prea multe accesorii. Rembrandt are de gând să picteze un Iuda pocăit și un Zaharia în templu. Și nu poate să-i înfățișeze ca pe niște berari sau postăvari. Da, taica Harmen înțelege asta.

— Atunci cumpără-le, zice el. Ai să vinzi, poate, curînd, încă un tablou. Și să sperăm că domul Ruts e atît de mulțumit de lucrarea ta, încît te recomandă prietenilor lui din Amsterdam. Și atunci te alegi la sigur cu ceva!

Rembrandt zîmbește. Tata... Tata crede că el, Rembrandt, e prăvăliaș, că are nevoie de recomandăție. Cu punga plină cu bani, se duce pe Groen hazengracht, cumpără caftanul, coiful și colereta de oțel, scotocește prin colecția bogată de veșminte de gală și se informează despre prețul unui colier de argint masiv, lucrat cu măiestrie. Neguțătorul vede în ochii tînărului său client focul dorinței și îi spune că e dispus să-i lase bijuteria la două sute de florini. Rem-

¹ Aici cu sensul: neapărat (it.).

MEȘTERUL REMBRANDT

brandt se sperie și pune repede colierul înapoi. Amabil și umil, neguțătorul începe să-i vorbească despre frumusețea obiectului, atrăgându-i atenția asupra lucrăturii fine a argintului cizelat.

— E o minune, tinere. Piesa provine din haremul unui suveran oriental...

Rembrandt aproape că nu aude, captivat cum e de vraja colierului, al cărui zăngănit îi sună în urechi ca o muzică. Ah, dacă ar putea intra în posesia acestei splendori de argint! Ce minunat, să poți fixa în culoare sclipirile ei pastelate, să redai cu pensula, cu trăsături fine, za după za. „Ce mulți bani îți trebuie pentru lucrurile frumoase“, își zice el, oftînd.

— Nu, pentru moment nu-mi convine, spune el cu părere de rău.

Neguțătorul îi mai spune ceva despre plata în rate. Rembrandt îl ascultă în silă. Își strînge repede comorile; parcă i-ar fi teamă ca dorința să nu-l îndemne să facă prostii.

Trec zilele, trec lunile. Acum, pereții atelierului sînt plini cu picturi și gravuri. Sinior Uylenburgh are nasul fin. Multe lucrări se mută la Amsterdam. Banii vin la timp, dar bucata de pămînt tot n-a fost cumpărată încă. Ce-i drept, Rembrandt și-a procurat un teasc din lemn de ulm masiv și poate să-și tragă singur copiile. Sute de gravuri ies de pe plăcile de aramă. Mirosul înțepător al acidului azotic se amestecă în atelier cu mirosul greu al culorilor. Tata, mama, Lijsbeth, cerșetori, vagabonzi și lăutari prind viață în aramă și trec întru fericire veșnică fără să bănuiască. Bătrînul Ieronim vine din nou, și el, beat ca un mușchetar. Jan Lievens vrea să-l azvîrle prin chepeng, dar Rembrandt îl oprește. Se uită la vagabondul beat, care zace într-un colț ca o boccea cu cîrpe... și îi vine o idee: Lot! Lot, beat, dus pe sus de fiicele lui! „Un plan cam îndrăzneț“, — e de părere Jan. Rembrandt nu știe ce sînt piedicile, ia pană și hîrtie și-l schițează pe vagabond așa cum este, cu mantaua desfăcută, din care se întrezărește trupul chircit. Și apoi îl schițează încă o dată, cu urciorul și paharul în mîinile ridicate anevoie. Închipuirea lui

plasează fiicele lângă el, iar în planul din fund o viziune a Sodomei, unde nevasta lui Lot se prefăce într-o stană de sare. Cu un gest plictisit, Ieronim duce paharul la buze, dar când observă că acesta nu conține nici o picătură de băutură, îl azvîrle cu scîrbă la pămînt.

— Eu... eu vreau să beau ceva..., bîgăie el.

Capul, roșu de băuturi tari, îi cade, descumpănit, pe piept; ochii oboșiți i se închid și Ieronim adoarme.

— Frumos exemplar, un astfel de porc beat, mormăie Jan Lievens. Mi se revoltă onoarea de artist.

— Onoarea ta de artist... Rembrandt își ascute pana de trestie, încet, dar cu mîină sigură. Onoarea mea este să rămîn eu însumi, Jan! De ce să pictăm un Iuda pocăit și nu tragedia lui Lot?

— Nici un negustor de tablouri n-are să dea un ban pe Lot.

— Oh, tu ești tot cu gîndul la vînzare... Atunci află de la mine că eu nu înțeleg nici să plîng, nici să chiui, la porunca negustorilor de tablouri.

Își încearcă pana pe degetul gros, o moaie în culoare diluată și începe, tăcut, să facă schița.

Jan îl privește pe furiș.

— N-ai nevoie să bagi păduchi în blană — zice el, furios — vin și singuri destui. De ce să-ți pierzi vremea cu lucruri la care nici un om cu scaun la cap nu vrea să se uite? Mă apucă toți dracii cînd te văd ce lucrezi.

— Nici n-aveam de gînd să-l vînd pe Lot, răspunde Rembrandt, morocănos.

Jan dă din umeri, supărat.

— Bine, încheie el cu un gest de milă. Atunci descurcă-te singur, Rembrandt! La astfel de prostii nu-ți țin to-vărășie!

E ULIȚA ÎNGUSTĂ NUMITĂ Muscadelsteeg se oprește un rădvan, lucru care nu se întâmplă în fiecare zi. La uși apar capete, iar de după unele perdele albe ca zăpada mulți ochi curioși se uită la bărbatul elegant, care iese, mlădios, prin portieră.

— Aici locuiesc pictorii Lievens și Rembrandt?

— Da, desigur, stimate domn, aici locuiesc.

Domnul elegant dă, cu ton poruncitor, dispoziții vizitiului, își face curaj și se suie pe scara abruptă. Găsește chepengul deschis și se pomeneste deodată în fața celor doi prieteni, care se scoală numaidecât în picioare.

— Dați-mi voie să mă prezint: Constantijn Huygens, secretarul Excelenței Sale Frederik Hendrik.

Jan face o plecăciune stângace, iar Rembrandt golește vechiul fotoliu, plin cu tot felul de lucruri și de boarde. Dar înaltul oaspete nu vrea să ia loc. S-a și plantat în fața studiilor, picturilor și gravurilor, care acoperă pereții.

— Așa, da, da, lucrarea aceasta nu e de loc rea, apreciază domnul Constantijn. De cine e? întreabă el deodată, arătând tabloul „Student citind” al lui Jan Lievens.

Roșu ca macul, Jan spune că e opera sa. Huygens se uită cu atenție la tablou. E cunoscător. El însuși poet de renume, știe să deosebească și în pictură griul de neghină.

— Ai dat aici o dovadă minunată a talentului dumitale, meștere Lievens, spune el, cu glas plin, melodios. Socotesc că este de aceeași valoare cu portretul tinărului Ruts, picatat de confratele dumitale Rembrandt, portret pe care l-am văzut la Amsterdam.

Domnul Constantijn se plimbă încet de-a lungul pereților, se uită, savurează și, deodată, se oprește în fața lui „Iuda pocăit”, al lui Rembrandt.

— Aha! zice el, arătând iscălitura. Țsta e tot al prietenului nostru Rembrandt, nu-i așa? Foarte bun, foarte bun, dragul meu. Fața asta hidoasă, părul ăsta smuls, hainele astea sffșiaste, mîinile strînse cu atîta putere, încît sîngează... E excepțional de reușit!

Rembrandt mormăie câteva cuvinte:

— E o mare cinste pentru mine... Mulțumesc, ilustre domn...

Pe fața inteligentă, cam obosită, a lui Huygens, lunecă un zîmbet fugar. Deodată ochii lui dau de un tablou, atîrnat lîngă Iuda. Se uită la el îndelung și cu atenție; este în lucrarea aceasta ceva care îl impresionează.

— Ce doamnă nobilă este înfățișată aici? întreabă el, curios.

— E maică-mea, ilustre domn, răspunde Rembrandt pe șoptite.

— Îți urez noroc dacă ai o astfel de mamă, meștere Rembrandt.

Rembrandt e mișcat de accentul de sinceritate care răsună în vocea rafinatului curtean. Îi arată o serie de studii după mama Neeltje... Domnul Constantijn are un sentiment de respect față de clocotitoarea forță de muncă a acestor tineri imberbi. Vede o Jertfă a lui Avraam, de Jan Lievens, care îi stîrnește admirația; de asemenea îi stîrnesc admirația și micile gravuri ale lui Rembrandt. Da, sînt multe lucruri bune de văzut la cei doi tineri pictori din Leida și are să-l înștiințeze pe Excelența Sa de acest lucru.

Constantijn Huygens, iubitor al plăcerilor vieții ca nimeni altul, epicurean prin excelență, admirator al greoiului stil baroc al lui Rubens, simte că în acest realism nemeșugit se ascund multe lucruri prețioase. Inima lui este atașată de romantism: Rubens, Van Dijck¹, Van Poelenburg², Honthorst³ și mai ales maestrul italianizant. Dar își dă seama foarte bine de faptul că în noua Republică se ridică o forță nouă: forța poporului!

— În pofida tinereții dumneavoastră, ați ajuns amîndoi la un nivel foarte înalt, zice el, îndreptîndu-și privirea înspre cei doi artiști. Și de aceea vreau să vă dau un sfat: băgați de seamă ca lucrările dumneavoastră să-și păstreze prospețimea pe care o au acum. Am impresia că vă cam forțați, că vreți să faceți prea mult. Prea mult în prea scurt

¹ *Antoon (Anton) van Dijck*, pictor flamand (1599—1641).

² *Cornelis van Poelenburg*, pictor olandez (1586—1660).

³ *Gerrit Honthorst*, pictor flamand (1590—1656).

MEȘTERUL REMBRANDT

timp. Arcul nu poate să stea mereu încordat, altminteri crapă. Ce-ați spune dac-ați face o călătorie în Italia? Ar fi de folos și artei și sănătății dumneavoastră.

Jan Lievens se uită dintr-o parte la Rembrandt. Oare se așteaptă ca prietenul său să dea un răspuns nimerit cuvintelor înaltului vizitator? Rembrandt scoate o pensulă dintr-un pahar de cositor și, dus pe gânduri, o lasă să-i lunece printre degete.

— Nu prea mă omor după călătorii, domnule Huygens, zice el, calm.

— Ei ași, un artist tânăr să nu umble după aventură? observă Huygens zîmbind. Eu am călătorit cîțiva ani; cei mai buni din viață. Olanda de sud, Germania, Franța, Italia... Da, dumneavoastră trebuie să vedeți în primul rînd Italia: Roma, Florența, Neapole, Veneția, mai ales Veneția! Gondole pe apa liniștită, lampioane multicolore, arce de pod întunecoase, cîntece, muzică instrumentală, femei frumoase... Iar în timpul zilei să vă desfățați privirea cu operele lui Michelangelo, Tițian, Rafael, Leonardo și atîția alți mari maeștri ai artelor frumoase... — Domnul Huygens tace o clipă, adîncit în amintirile lui din sud; apoi, deodată, își întoarce privirea către Rembrandt și întreabă, cu un rîs superior: Și dumneata, meștere Rembrandt, care ești tânăr, sănătos și pictor, spui că nu-ți **fac** plăcere călătoriile... Să vorbim serios: poți să-ți susții această afirmație?

— Nici italienii nu vin în Holanda, ilustre domn, zice Rembrandt, cu vocea lui greoaie.

Domnul Constantijn își agită în aer mîna dreaptă — o mîină zvultă — ca pentru a risipi aceste cuvinte.

— Aici ai dreptate, meștere Rembrandt. Dar ce să caute italienii la noi în țară?

— Cred că ceea ce nu au în țara lor, ilustre domn.

Huygens zîmbește. „Răspunsul nu e rău de loc“, — își spune în gînd. Se plimbă tăcut prin fața tablourilor, care strălucesc în lumina rece, pătrunsă prin fereastra înaltă. Își pune încet pe umeri larga manta de călătorie și apoi spune, ca și cum ar vorbi unui copil:

— În Italia, meştere Rembrandt, ai putea să înveţi multe. Doar n-ai să susţii că ştii tot?

— Lucrul acesta nu-l susţin în nici un caz, ilustre domn. Ceea ce însă nu e un motiv să plec în Italia. Picturile marilor maeştri le găsim în prezent mai mult în Holanda decît dincolo de Alpi.

Secretarul Excelenţei Sale face un pas înainte. Se apleacă spre Rembrandt şi îl apucă de un nasture al halatului murdar.

— Crezi oare că Rubens ar fi ajuns atît de departe dacă n-ar fi vizitat Italia? Întreabă el, insinuant; şi, pentru că Rembrandt tace, continuă patetic: Rubens, dragii mei... Cunoaşteţi un singur pictor care se pricepe să realizeze o expresie atît de vie ca el? Nu există artist care să ştie să lege mai bine Antichitatea cu prezentul, ca Rubens. Şi asta mulţumită italienilor.

Rembrandt tace. Prin cap îi umblă multe răspunsuri. Dar ce rost are să te iei la harţă cu un om ca Huygens? Domnul Constantijn zîmbeşte; e de părere că şi-a ajuns ţinta.

— Gîndiţi-vă la cele ce v-am spus, dragii mei, zice el, părinteşte. Deocamdată, mi-a făcut o deosebită plăcere că v-am cunoscut. Şi n-am să uit să-l informez pe Excelenţa Sa despre lucrările dumneavoastră. Cu bine.

— Ura! exclamă Jan Lievens, cînd vede că rădvanul a ieşit din uliţă. Domnul Huygens a fost entuziasmat de lucrările noastre. Acuma, în scurt timp, ne vine o comandă de la Haga! — Se trînteşte pe scaunul stricat, îşi pune picioarele pe o măsuţă plină cu unelte de pictură şi îşi deschide halatul la gît. — Ce-o să mai crape de necaz colegii din Leida cînd o să audă că sîntem în favoare la curte!

— În favoare la curte? E cel din urmă lucru pe care îl doresc. Eu nu sînt curtean, respinge Rembrandt spusa lui Jan. O astfel de favoare e bună pentru unul ca Honthorst, sau ca Van Dijck. Ei se pricep să linguşească, şi cu gura, şi cu pensula. „Da, ilustre domn; desigur, ilustre domn; cum doriţi, ilustre domn...” Eu însă refuz din fundul inimii să pectez numai peisaje arcadiene, sau nimfe chipeşe, cu vâluri şi petale de trandăfiri, alternînd cu o serie

MEȘTERUL REMBRANDT

de portrete de paradă ale membrilor familiei stadhouderului. Și totul curățel și frumușel.

— Ai luat-o razna, Rembrandt, îl mustră Jan. Nici eu nu sînt om de saloan. Tonul pe care îl dă la curte frumosul Heintje¹ mă indispuie. Dar e bine să ai prieteni peste tot. Și o comandă de acolo... — Jan plescăie cu limba, ca și cum ar ronțai șunca de pe ciolan, apoi sare brusc în picioare și îi dă lui Rembrandt un ghiont zdravăn în șale. — Hai cu mine, neicușorule. Mergem împreună la „Mînia Roșie“. Am de gînd să-mi clătesc gîtlejul. Pentru că din vizita asta ne scoatem sigur pîrleala. Simt după mîncărimea din vîrfurile degetului gros!

Firește, Rembrandt se duce cu Jan; nu-i place să strice cheful altora. După cîteva minute stau amîndoi la o masă, în cîrciuma „Mînia Roșie“, în fața ferestrei, și beau amîndoi, fiecare în sănătatea celuilalt. Berea e bună la „Mînia Roșie“; n-a fost făcută pentru gîste.

— Mai toarnă un rînd, Brechtje! În sănătatea domnului Constantijn! În sănătatea lui Frederik Hendrik, ocrotitorul pictorilor tineri din Leida. Un cîntec pentru ei!

Obrajii palizi ai lui Jan sînt acum îmbujorați; sudoarea îi picură de pe frunte.

— Domnul Huygens are dreptate, zice el, cu convingere. Trăim ca niște cîrțițe, sub pămînt. Ne omorîm lucrînd, fără să gustăm bunurile pămîntului. Hai, Brechtje, adu din beci o sticlă de muscat și dă-le cailor berea. Vrem să ne veselim! Mă-nțelegi?

Vinul e excelent. Jan pare să aibă beția veselă; din gura lui răsună cîntec după cîntec. Rembrandt îl acompaniază cu un mormăit, intonat cu vocea lui greoaie, dînd din capul care abia se mai ține drept. Trec seara amîndoi pe străzile pustii; pașii lor șovăielnici răsună tare pe bolovani. Jan a ajuns la cîntecul „Domnul Halewijn“. Rembrandt îi ține isonul: „pom-pom-pom-pom“, ca vîrtejul ruginit al unui puț. Cu mîini nesigure, bîjbîie, pipăind ușile și ferestrele. Unde-o fi Muscadesteeg?

— Hai să întrebăm aici, propune Rembrandt, lovind cu pumnul într-o ușă.

¹ Diminutivul prenumelui masculin *Hendrik*.

Pe bolovanii murdari cade un fascicul de lumină, care se mișcă încolo și încoace.

— Mus... Musca... Muscadel... — sughiță Rembrandt, luminat de felinar.

Aude un râs și sunetul mîngîietor al unei cobze. Deodată, simte două brațe în jurul gîtului; o gură tînă ră îi șoptește cuvinte excitante.

— Jan, Jantje¹, unde ești? strigă Rembrandt, în timp ce intră în casă, împleticindu-se. Cred că am... că am găsit... un model minunat pentru... fiica bețivanului de Lot...

¹ Diminutivul prenumelui masculin *Jan*.

ESTEA ÎNALTEI VIZITE A TRE-cut în zbor prin toată Leida și nu s-a oprit în fața nici unei uși. Joris van Schooten urcă scara de pe Muscadelsteeg; tot așa și meșterul Van Swanenburch. Jan Porcellis¹, pictorul de marine, vine tocmai de la Zoeterwoude, însoțit de Arnout Elsevier² și de Coenraad Schilperoort³. Ard cu toții de nerăbdare să afle exact cum s-au petrecut lucrurile.

Rembrandt e tăcut, dar Jan Lievens povestește cu multe amănunte vizita lui Constantijn Huygens, secretarul Excelenței Sale Frederik Hendrik... Și după ce prietenii din Leida au plecat pe scară, vine să crape ușa chiar taica Harmen, însoțit de Lijsbeth.

— Hai noroc, Rembrandt! Hai noroc, Jan!

Vocea Lijsbethiei răsună în atelier. E mândră de fratele ei; e mândră de Jan Lievens. Taica Harmen e și el mândru. A știut el întotdeauna că fiul lui are ștofă: Rembrandt a fost un copil excepțional, încă de mic.

— Și taică-tău o fi foarte fericit, Jan, că un domn atât de suspus a venit să-ți vadă lucrările!

Cum să nu fie fericit Lieven Hendricks? Iată-l că tocmai vine. Îi stringe fiului său mina. Are și el vești bune. Pe buna lui soție a luat-o Dumnezeu acum șase ani, dar un bărbat nu poate să rămână veșnic singur. Jan se uită uimit la tată-său, care povestește foarte serios despre o văduvă, pe nume Annetgen Commersdochter.

— O știi tu, Jan. Locuiește la Poarta de miazănoapte, lângă Breedestraat. O femeie simpatcă de tot, foarte muncitoare și are și ceva bănuți la ciorap.

— Să n-o iau, Jan? Să n-o iau, Harmen Gerrits?

De! Ce să spună Jan?

¹ Jan Porcellis, pictor de marine și acvafortist olandez (1584—1632).

² Arnout Elsevier, peisagist olandez (n. 1575 sau 1580; m. după 1646).

³ Coenraad Adriaenszoon Schilperoort, peisagist olandez (1577—1635).

— Nu pot să-ți dau nici un sfat, tată, zice el, rece. Pentru că dacă-ți spun să n-o iei, dumneata tot o iei.

— Copiii, răspunde Lieven Hendricks. Pentru ei fac asta. Au nevoie de îngrijire. — Da, desigur, taica Harmen înțelege acest motiv. — Acuma negocul de pălării merge bine, așa că vreau să-mi dau copiii la învățătură.

O, lucrul acesta taica Harmen îl înțelege și mai bine. Copiii... Nu isprăvești vorbind despre ei. Vrea să înceapă a povesti pe larg, dar Lieven Hendricks i-o ia înainte.

— Dumneata ți-ai mai căsătorit din ei, Harmen Gerrits. Dar eu, păcatele mele, îi mai am pe toți opt acasă. Dumneata l-ai văzut pe Adriaen la casa lui. Și pe Machteld ai văzut-o la casa ei. Willem și el e pus pe petiț, după cum am auzit. Iar o fată drăguță ca Lijsbeth are să-și găsească repede un logodnic. Nu-i așa, Lijsbeth?

— Faptul că dumneavoastră aveți atita noroc în dragoste, sinior Lieven, nu înseamnă că au și alții la fel, răspunde Lijsbeth prompt.

Lieven Hendricks își scoate, cu un gest larg, pălăria din cap și îi face o plecăciune Lijsbethiei.

— Ah, fetițo, fetițo, zice el, cu înțeles. Îți bați joc de un om bătrîn. Dar dacă aş avea vîrstă fiului meu, ți-aş arăta eu!

— Ce-ați face, sinior Lieven?

Lieven Hendricks se apleacă spre ea și îi șoptește la ureche câteva cuvinte desuchiate. Lijsbeth roșește, dar încearcă să-și ascundă roșeața printr-un zîmbet.

— E o încîntare să vezi o fată care n-a uitat să roșească. Harmen Gerrits! Mulți tineri ar fi fericiți s-o poată lua de nevastă pe fiica dumitale.

— Asemenea lucruri se întîmplă de obicei pe neașteptate, e de părere taica Harmen. Și n-au intrat zilele în sac.

— Țin mult ca Jan să vină într-o zi acasă cu o fetișcană durdulie. Cred că ar fi timpul, zice Lieven Hendricks, cu o privire strașnică înspre fiul său. Dar se pare că Jan n-are altoi de carne de femeie. Și nici feciorul dumitale Rembrandt nu e mult mai breaz, Harmen Gerrits! Se pricep amîndoi să pună pe pînză o fetiță nostimă și drăguță, dar mai departe nu merge nici unul din ei.

— Ah, tată, cum vorbești, îl muștră Jan pe taică-său. Ai mîncărime pe limbă? Nu uita că Lijsbeth e de față și se rușinează.

— Nu-mi purta mie de grijă, Jan, zice Lijsbeth, înțepată. Nu mai sînt un copil, cum crezi tu. Și vă salut pe toți. Am ceva mai bun de făcut decît să stau de palavre.

Le dă tuturor mîna în grabă și coboară scara. Treptele trosnesc sub picioarele ei zdravene.

Viața își reia cursul. Lieven Hendricks s-a căsătorit cu Annetgen, prăvălia de pălării s-a mutat la Poarta de miazănoapte, iar Jan Lievens spune că acum casa părintească îi pare străină. Simte o neliniște, o dorință de schimbare. Mai mult ca înainte, între el și Rembrandt au loc schimburi de cuvinte. Vremea în care lucrau amîndoi la același tablou a trecut. Rămîn totuși împreună, lucrînd, lucrînd din greu toată ziua bună ziua.

Sinior Porrett și-a culcat, întru veșnică odihnă, capul obosit. Molima a izbutit s-o învingă, dar o vicleană pală a vîntului de răsărit l-a băgat în mormînt. Prin dispoziție testamentară, Rembrandt a devenit proprietarul celor mai multe dintre raritățile lui. Cine ar fi putut să le folosească mai bine? Rembrandt își împodobește modelele cu tulpane elegante și le atîrnă de gît nestemate cu luciu mat; un trist omagiu adus unui prieten bun. Jan profită și el de moștenirea lăsată de Porrett. Cei doi pictori o folosesc împreună cum e mai bine.

Viața își reia cursul, Pînă cînd, într-o zi, un curier din Haga aduce o scrisoare adresată lui Rembrandt van Rijn și lui Jan Lievens, pictori, de pe Muscadelsteeg, la Leida. Pe hîrtia groasă sînt aplicate peceti mari de ceară. De la cine o fi? Rembrandt își viră cuțitașul sub ceară, care se sfărîmă, improșcînd țândări roșii în tot atelierul.

— Citește, Rembrandt!

— „După o îndelungă deliberare cu Excelența Sa, acesta și-a dat încuviințarea Sa, ca tabloul meșterului Lievenszoon, înfățișînd un tînăr student, precum și tabloul

MEȘTERUL REMBRANDT

„Iuda pocăit“, al meșterului Van Rijn, să fie cumpărate de Excelența Sa, cu suma de 100 fl. fiecare. Scrisă din porunca Excelenței Sale, la 28 iulie 1628. Haga, Constantijn Huygens. Secretar“².

Rembrandt citește scrisoarea intonînd monoton.

— Parcă nici nu te-ai bucura, mormăie Jan Lievens. Pentru Dumnezeu, Rembrandt, o furnitură la Curte! E cea mai înaltă situație la care poate ajunge un pictor!!

— Domnul Huygens crede că numai el se pricepe la pictură, zice Rembrandt, tăios. Cît despre studentul tău, are dreptate: e un tablou excelent. Dar dacă socotește că Iuda e cea mai bună operă a mea, se înșeală amarnic. Și n-am de gînd să trimit tabloul acesta la Haga. Nu-l găsesc de loc princiar.

— Ești nebun de legat, spune Jan fără să vrea. Avem prilejul de a ne face un nume și sinior Rembrandt vine cu subtilități morale... Bine, mă, tu nu înțelegi că acum a ni se deschid toate ușile? Și că putem cere prețuri pe care Uylenburgh nu poate să le pună în discuție? Și parcă țineai să te descurci fără samsarii de tablouri... Ei bine, poftim, acum ai acest prilej. Și vrei să-l lași să-ți scape?

— Să-mi fac un nume nu mă interesează peste măsură, Jan, răspunde Rembrandt, calm. Sau, ca să vorbesc cîstit: mă interesează, dar vreau să mi-l fac așa cum știu eu. Vreau să-mi fac un nume cu o lucrare pe care o socotesc bună eu. Iuda nu e bun. Știi și tu că nu e bun. Are o expresie prea teatrală și penelul nu e destul de viguros. Dacă ar vrea să-l cumpere un particular, n-aș avea nimic de zis. Dar Frederik Hendrik nu e un particular, e stadhouderul Provinciilor-Unite. Lui îi rezerv cel mai bun tablou al meu.

— Și care socoți că e cel mai bun tablou al tău?

— Tabloul pe care îl am în cap.

Jan Lievens dă din umeri, enervat.

— Te porți ca un sugar, zice el, sarcastic. În felul acesta e al naibii de greu să ținem atelier împreună. Pentru că dragostea nu poate să vină numai dintr-o parte!

JAN MENS

— Ai dreptate, răspunde Rembrandt, rece, apoi se scoală de pe scaun și îi întinde lui Jan Lievens mîna. Noroc, Jan. Am petrecut împreună ani frumoși. N-am să-i uit niciodată.

— Ce vrei să... Ce spui? întreabă Jan, speriat de purtarea neașteptată a prietenului său.

— Plec. Drumurile noastre se despart. Ce rost are să mai rămînem împreună? Odată și odată tot trebuia să ne despărțim. Rembrandt se duce spre chepeng și se uită în fugă în jurul lui. Cu bine, Jan, cu bine, — zice el cu glasul stins.

Apoi închide chepengul. Jan Lievens e singur.

ODUL CĂSUȚEI DE PE WEDDESTEEG a fost preschimbat în atelier de pictură; un mic regat, unde regele e Rembrandt. E cu totul altfel de atelier decât pe Muscadelsteeg. De întreținerea lui se ocupă mama Neeltje și Lijsbeth, mai ales Lijsbeth. Rembrandt a găsit aici un loc pentru comorile sale, care stau acum așezate pe niște rafturi, de-a lungul pereților. Uneori, în amurg, Rembrandt poate contempla culoarea unui cristal, sclipirea unei scoici, gingășia subtilă a unei pene de struț. Apoi, degetele lui se plimbă, pipăind, deasupra unei bucăți de brocart sau dezmiardă cutele suple ale unui drapaj de catifea, în timp ce buzele lui îngaimă cuvinte pe care nici un om nu le poate înțelege. Vezi, înainte n-a avut niciodată acest prilej. Acum știe sigur de tot că, pentru a lucra, trebuie să fie singur. Că numai în tăcere se naște realitatea cea mai profundă, pe care încearcă el s-o fixeze cu ajutorul pensulei, dăltiței și condeiului. Cu toate că aici lumina nu e atât de bună ca pe Muscadelsteeg, — podul este orientat către apus, — felul de a lucra, cu totul retras, îi face bine. Nu mai are nevoie să rostească alte cuvinte decât strictul necesar; în plus, se știe înconjurat de duioșia grijulie a mamei. Fără să-și dea seama, simte nevoia de a avea pe cineva care să vegheze asupra lui, o persoană a cărei prezență să facă parte din ființa lui. Îi place să știe că mama e jos, sau Lijsbeth. Deși nu le stîngherește niciodată.

Nu, Rembrandt nu e un boem. Vechea atmosferă intimă de pe Weddesteeg îi e dragă. Nu dorește nimic altceva. De la fereastră vede valul, iar pe val moara. Moara tatei, cu aripile ei, care se învîrtesc în soare. Și colea e Rinul. Iar în depărtare se văd cîmpiile, acoperite de un abur vînat; o astfel de culoare e greu de amestecat pe paletă.

Iar deasupra trec norii. Nori albaștri și cenușii și albi; nu sînt niciodată aceiași; se schimbă mereu, întocmai ca fața unui om. Involuntar, Rembrandt se uită în oglinjoara atîrnată de un cui, în perete, lîngă fereastră. „Mereu altfel, chiar și propriul meu cap“, își zice el. Studiază atent

fiecare trăsătură; îi zîmbește imaginii din oglindă; pare să-i placă.

— Zău, cred că m-am făcut mai drăguț, mormăie el, aprobator.

Ia repede șase tablouri mici și le pune la rînd, unul lîngă altul, pe un raft. „Uite, a apărut ceva nou în obrazul meu, o trăsătură de mîndrie, pe care n-o pot găsi pe tablouri. Oare fața mi se schimbă mereu, sau s-a schimbat abia acum?” Trece de la raft la oglindă, apoi iar înapoi. N-are astîmpăr.

„Desigur, figura care se uită la mine din oglindă este alta. Un cap serios, mîndru, dar cu doi ochi care privesc cu sinceritate lumea înconjurătoare. Caracterul rustic a dispărut. Ce ciudat! Mă preschimb fără să vreau? Sau mă văd altfel pe mine însumi?” Întrebări, întrebări. Rembrandt își dă părul spre spate; un păr încîrlionțat, des, castaniu închis, prin care pieptenul trece anevoie. Dumnezeule, ce pădure sălbatică are în cap! Trebuie neapărat să și-o dea pe mîna bărbierului. Totuși, părul lui pare să fie mai lucios decît înainte. Nu cumva luciul acesta se datorește luminii intense? Părul e castaniu, dar un coif de oțel i s-ar asorta la culoare. Să și-l pună în cap? Ca și cum ar face o faptă nepermisă, se duce tiptil pînă la comorile lui și își îndeasă pe cap coiful greu. O, nu! Ce față copilăroasă privește de sub oțelul mat, ce papă-lapte! Dă-l încolo de coif! Un turban poate că i-ar sta mai bine; un turban alb cu egretă galbenă. Își înfășoară capul în turban și se uită în oglindă. Nostim: ce cap bizar are acum! Chiar ca pentru o masca-radă! Jos și turbanul! Gînditor, privirea îi lunecă pe o armură și i se oprește pe colereta înaltă de oțel, atîrnată în cui pe peretele spoit în alb. Își pune numaidecît podoaba la gît și își potrivește gulerul alb al cămășii ca să iasă un pic de sub cel de oțel. Așa, acum e foarte bine! Efectul pictural al oțelului patinat, în contrast cu rozul feței, este excelent. Numai urechea stîngă se vede cam prea mult; e prea mare, iar lobii sînt prea groși: urechea nu s-a schimbat de loc. Rembrandt trage un cîrlionț deasupra... Așa... „Acum am să-mi fac portretul, un portret serios, care să fie mai pe placul mamei. Mamei nu-i plac tablourile acelea mici...

MEȘTERUL REMBRANDT

Acolo te faci mult mai urît decît ești, așa spune ea tot mereu." Rembrandt ia în mîini paleta și pensulele și începe să-și amestece culorile. Cîu trăsături ușoare și îndemînatice își pune chipul pe panoul de lemn. Un cap expresiv, al unui om cam încrezut și vanitos, cam mîndru; portretul unui tînăr căruia îi face plăcere să-și privească propria față.

Faima talentului lui Rembrandt se răspîndește prin Leida. Într-o zi vin în vizită Douwe Jans cu fiul său. Vizi-tele la Rembrandt nu mai sînt prea neobișnuite acum.

— Cî ce vî pot servi?

Tatîl ia cuvîntul. Fiul său, Gerrit¹, are aplicație pentru picturî. La început a fost vorba sî se facî artist sticlar. De aceea, Douwe Jans l-a bîgat ucenic la Kouwenhorn², cunoscutul vitralist. Dar meșeria aceasta nu-i place lui Gerrit. Acum, numele lui Rembrandt e pomenit de toatî lumea, și cu cinste.

— N-ar putea fiul meu sî intre ucenic la dumneata, meștere?

De! Ce poate sî rîspundî Rembrandt? Se uitî la bîiat: o fatî voiaie, pentru cei cincisprezece ani ai lui. Rembrandt șovîie. Îi place liniștea. El însuși mai bîjbîie. Are voie sî-și lege soarta unui talent tînîr de a lui? Și apoi: ce zice mama? Mama Neeltje... N-are sî fie de acord!

— Ne faceți o mare cinste, sinior Douwe Jans, zice mama Neeltje. Și îmi place sî vîd copii în jurul meu. Gerrit are sî se simtî bine la noi.

Și tata?

Tata e la moarî.

— Du-te de-l cheamî, Lijsbeth.

Harmen Gerrits, la început, face pe grozavul.

— Talentul e principalul, Douwe Jans. Fiul meu a fost nevoit sî munceascî mult timp și din greu, pînî sî atragî atenția Excelenței Sale Frederik Hendrik.

¹ *Gerrit Douweszoon* sau *Dou* sau *Dow* (1613—1675), pictor olandez, portretist și gravor.

² *Pieter Kouwenhorn* sau *Couwenhoven* sau *Kouwerhoven* (sec. al XVII-lea), pictor vitralist olandez.

În cele din urmă, Gerrit își face intrarea în căsuța de pe Weddesteeg.

Gerrit pare să fie băiat vrednic; face multe treburi în locul meșterului. Freacă și prepară culorile, încheiază și grunduiește panourile și clătește plăcile de cupru, cu același zel, cu care își mănincă sandvișurile. Totuși, Rembrandt găsește că ucenicul său e cam prea precis și prea zelos; e ca o gospodină, însuflețită de o înăscută manie de a deretica. Mătură, scutură praful, spală pensulele și bidinelele. Nu mai poți găsi în atelier nici o paletă murdară.

Pînă cînd, într-o bună zi, mania lui Gerrit, de a face curățenie, ajunge la o culme. De mult îi stătea lui ca un spin în ochi faptul că un obiect din recuzita lui Rembrandt, — coiful de oțel, — e patinat. Meșterul nu e acasă. Gerrit se apucă să frece cu nisip și cu oțet, și freacă, și freacă, pînă cînd oțelul sclipește ca apa Rinului. Așa, meșterul Rembrandt are să se mire! Și meșterul Rembrandt se miră. Cum intră în atelier, luciul metalic violent îi sare în ochi. O tresărare, o înjurătură:

— Ce-i cu coiful meu?

Gerrit zîmbește. Dar cînd vede fața supărată a lui Rembrandt, nu mai e sigur că e bine ce-a făcut.

— L-am curățat, meștere...

— Pe toți dracii! Ești un nătărău, mai prost ca o mie de nătărăi! Ți-am dat eu voie să faci asta?

— Nu, meștere...

— Atunci de ce-ți pui degetele neastîmpărate pe lucrurile mele? Nu! Taci, blegule! Nu înțelegi că nu mai am ce face cu coiful acesta? Că trebuie să aibă o patină, ca să-l pot picta?

— Credeam că, tocmai, trebuie să sclipească...

— Credeai, credeai... N-ai ce să crezi! Ești ca o babă, ca o scorpie, care nu se gîndește decît la dereticat. Dacă o ții așa înaintea, ai să ajungi un pedant, din cei care își migălesc lucrările, pînă nu mai merită să te uiți la ele. Toate astea le-ai învățat la Pieter Kouwenhorn? Sau așa ești din naștere?

Gerrit își mușcă buzele. Îl podidesc lacrimile, care picură pe coiful sclipitor. Ia te uită, acuma băiețașul s-a apucat

MEȘTERUL REMBRANDT

să bîzîie, ca și cum ar fi săvîrșit cine știe ce crimă! Cîtă cruzime! Și toate acestea pentru un coif! Supărarea lui Rembrandt dispare. Gerrit a avut intenții bune.

— Nu te mai văicări, Gerrit, spune Rembrandt, îngăduitor. Păstrează-ți lacrimile pentru mai tîrziu, cînd ai să ai și tu ucenici.

Furtuna a trecut. Gerrit își usucă lacrimile cu un colț al halatului. Rîde: soarele pătrunde brusc în atelier.

— Hai, lasă lucrul, Gerrit. Ajunge pentru astăzi.

O, ce vorbăreț a devenit Rembrandt deodată. Vorbește într-o jumătate de oră mai mult decît a vorbit pînă acum în cîteva zile. Gerrit trece la confidențe. A pictat pe ascuns un mic tablou: cîteva personaje la lumina unei lumînări. Rembrandt examinează tabloul cu ochi de cunoscător.

— Nu-i de loc rău, Gerrit. Deși cam prea îngrijit, după părerea mea. Prea migălit. Lucrezi prea precis.

Gerrit nu înțelege. De fapt, el înțelege destul de puțin opera lui Rembrandt.

— O pictură poate fi prea precisă? întrebă el, mirat.

— Tot ce e prea, e greșit. Caută să mă-nțelegi. O pictură nu e un inventar de obiecte, ci emoție, înduioșare, mobilitate. Tabloul ăsta al tău e prea frumos. Prea frumos ca să fie adevărat.

— Dar mi-am dat toată silința...

— Da, desigur, ești silitor. Și ești și dornic de învățătură. Dar îți lipsește ceva... — Rembrandt tace, nu mai găsește cuvinte. De fapt, sînt încă prea tînăr, ca să fiu un bun învățător, zice el deodată. Nu m-am lămurit încă nici în ce mă privește pe mine însumi.

Se plimbă tăcut, încolo și înapoi, prin atelier. Cuta adîncă dintre ochi i-a reapărut. Cu un gest neglijent, își împinge pălăria pe ceafă și spune, cu vocea lui gravă:

— Ascultă, Gerrit. Eu nu sînt un savant. Dar în munca noastră e ceva care merge mai adînc, ceva care trece de fața pictată a unui tablou. Cînd mai eram băiat tînăr, ca tine, credeam că toate lucrurile au o viață proprie și conștientă: o gheată, o piatră, o moară... Toate, fără excepție. Mai tîrziu am început să înțeleg că o gheată veche în sine e un obiect mort și că nu prinde viață decît abia prin vizi-

unea artistului. Despre asta este vorba, Gerrit! O pictură bună trebuie s-o poți privi de fapt dedesubtul stratului de culoare. Trebuie să știi ce l-a mînat pe autor cînd a conceput și a schițat tabloul.

— Dar... Cui i-ar da în gînd să picteze o gheată veche?

— Mie nu. Și știi de ce? Pentru că nu îndrăznesc. Nu pot. Dar trebuie să se poată. Nu există lucruri lipsite de importanță. Toate sînt vrednice de a fi cunoscute și pictate.

— Atunci de ce preferă pictorii să ia de model lucruri frumoase, meștere Rembrandt?

— Pentru că nu știu, cu cele urite, cum s-o scoată la capăt, Gerrit.

Oare Gerrit Douweszoom înțelege ce vrca să spună meșterul? Degetele îi lunecă, jucăușe, pe coif, iar ochii îi fug spre Rembrandt, care stă la fereastră, cu mîinile în șolduri.

— Dar, meștere — întreabă el brusc — se poate picta orice? Fiecare artist are un anumit gen, așa m-a învățat sinior Kouwenhorn...

— Un anumit gen?

— Da. Și ca să fiu cinstit, nici nu știu care e al dumneavoastră.

Rembrandt strînge buzele. Ochii i se îndreaptă spre autoportretul cu coleretă de oțel, care se află fixat pe șevalet.

— Genul meu... — repetă el, iar glasul lui pare basul unei orgi, cînd răspunde: Genul meu este lumea întreagă, Gerrit Douweszoom!

Gerrit. Nu-și înțelege meșterul. Urechile lui nu înțeleg vorbele mari. Cu toate că Rembrandt e din cînd în cînd cam ciudat, om rău nu e. Îi lasă multă libertate. Între timp, Gerrit observă că face progrese în artă. Și apoi, pe Weddesteeg e ca un copil al casei. Mama Van Rijn îl îngrijește ca și cum ar fi copilul ei bun. L-a îndrăgit, pentru că e întotdeauna bine dispus și gata să pună mîna ca să facă o treabă. Ține atît de mult la el, încît îi pozează bucuroasă. Rembrandt i-a spus lui Gerrit să lucreze cît mai mult cu puțință portret... Într-o zi, Gerrit vine acasă cu o veste.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Ați auzit, meștere Rembrandt? Jan Lievens își vinde la licitație tablourile și gravurile! E afișat la notar!

Rembrandt, care tocmai multiplica niște gravuri, ridică privirea, mirat.

— Nu te înșeli, Gerrit?

Nu, Gerrit nu se înșeală. Chiar în aceeași zi ciocănește cineva la ușă. E Jan Lievens. Da, e adevărat, își vinde tot calabalicul. Are nevoie de numerar, pentru că își ia rămas bun de la Holanda. Vocea lui surescitată răsună în camera din față. Povestește plin de entuziasm:

— Știi tabloul pentru care mi-a pozat Eberhard Ruts, studentul? Și pe care l-a cumpărat domnul Huygens, din însărcinarea Excelenței Sale? Ei bine, tabloul acela, Frederik Hendrik l-a dăruit ambasadorului englez, sir Dudley Carleton. Sir Dudley l-a arătat la Londra regelui Carol. Iar regele a fost atât de încântat, încât mi-a trimis vorbă că mă invită să vin la Londra.

În cameră se face liniște; e ca o surdină pusă vioiului suvoi de cuvinte al lui Jan Lievens. Taica Harmen se scoală anevoie în picioare și-i întinde lui Jan mâna.

— E o mare cinste, Jan Lievens, zice el, cu respect. Și nădăjduiesc că fiul meu are să ajungă curînd la o situație asemănătoare în artă.

— Rembrandt ar fi putut să ajungă pînă acum la o astfel de situație, îi scapă lui Jan vorba din gură.

— Tu știi mai bine, Jan, îi ripostează Rembrandt, mușcător. De altfel, eu sînt extrem de bine văzut la Curte, dar acum fac nazuri. Tu ai să prinzi repede manierele distinse, de asta nu mi-e frică.

Jan vrea să-i dea un răspuns tăios; îi stă pe limbă. Dar mama Neeltje salvează situația.

— Păcat că buňa ta mamă Machteld n-a trăit să vadă asta. Ce mîndră ar fi fost de tine!

Îi întinde mâna; Jan Lievens i-o strînge.

— Vă mulțumesc, doamnă Van Rijn, zice el, cu buze tremurînde.

— Cînd pleci? vrea să știe taica Harmen.

JAN MENS

— Chiar săptămîna viitoare. De ce aş mai aştepta?

Se scoală încet de pe scaun.

— Atunci îţi urez mult noroc, zice Rembrandt serios.
Cine ştie, poate ne mai întîlnim cîndva, Jan Lievens.

— Poate, mormăie Jan Lievens, aruncînd o privire fugară înspre Lijsbeth, care stă la masă fără să sufle un cuvînt.

TOAMNĂ, ZILELE SE SCURTEAZĂ. Lumina slăbește la fereastră atelierului. Prin unghere e semiîntuneric. Rembrandt stă la fereastră, cu mâinile în șolduri și privește moara, care, cu aripile în mișcare, domină valul. În spatele morii și al valului, cîmpia e galbenă-castanie, iar peste apa Rinului plutește o negură, cenușie, ca măr-găritarul. Rembrandt privește toate acestea cu ochi pierduți; ceea ce

vădit îl predispune la melancolie. În ultimele luni i-a venit greu să lucreze; părea că mîna nu mai poate să țină pas cu gîndurile. Tot ce făcea era aspru și rece. De două ori a pictat o Înviere a lui Lazăr. De două ori a trebuit să recunoască față de el însuși că nu pătrunsese subiectul și că nu trăise sufletește minunea.

Oare un pictor nu trebuie să facă decît opere de artă? Rembrandt se uită țintă la scorușul noduros, crescut la poalele valului. Cu trei săptămîni înainte avea ciorchini roșii groși. Acum are frunze galbene, iar un sturz flămînd îl ciugulește, în căutarea unui fruct uitat. Da, el însuși e un asemenea sturz flămînd, cu pete colorate, iar fructele pe care le caută sînt rare, ca un fulg de zăpadă vara. Nu cumva Constantijn Huygens are totuși dreptate? Nu cumva arcul priceperii lui e prea încordat în ultima vreme? Îl cuprinde îndoiala.

Oare va ajunge cîndva un pictor atît de mare, cum a îndrăznit să viseze? Desigur: sinior Uylenburgh îi cumpără bucurios lucrările. Mai ales tablourile lui de gen găsesc clienți cu duiumul. Dar vrea să dea mai mult; mai mult decît orice alt pictor. Vrea să se dăruiască pe sine, la nevoie să ardă, să se consume. Ce e el acum? Un pedant, care caută în Biblie subiecte bune de pictat. Dar un artist de calitate nu are nevoie să caute, trebuie să fie plin cu subiecte; subiectele trebuie să-i iasă prin pori, ca nădușeala... Vocea tînără a lui Gerrit îi întrerupe gîndurile, i le fărîmîțează. Rembrandt nu-l înțelege. Ce vrea băiatul acesta? Face repede stînga-mprejur și rămîne deodată pe loc, izbit de ceea ce vede.

Gerrit stă la masă. Pe peretele alb din spatele lui cade o lumină difuză, care îi accentuează figura încadrată de halatul alb.

— Gravura asta s-o las așa, meștere? întrebă Gerrit cu voce calmă.

Rembrandt nu răspunde. Holbează ochii înspre ucenic. Ca o rază de foc, îl străbate un gând.

— Stai așa! îi poruncește el, cu glasul grav.

Ochii lui urmăresc jocul de lumini și umbre. Mîna lui apucă o bucată de cărbune și o coală de hîrtie zgrunțuroasă. Cu trăsături precipitate, schițează figura lui Gerrit Douweszoon, care, ca o umbră miraculoasă, aproape supranaturală, contrastează cu fondul format de peretele poleit de o lumină difuză.

— Să fixez imaginea asta, mormăie Rembrandt. Iată minunea pe care o așteptam. Minunea apariției nechemate, precum Cristos în Emaus.

De cîte ori le-o fi citit mama Neeltje copiilor această povestire din vechea carte? Mîna lui Rembrandt schițează pe hîrtie, iar urechile lui prind sunete cunoscute de mult. „Și s-a întîmplat, pe cînd ședea la masă cu ei, că a luat pîinea; și, după ce a rostit binecuvîntarea, a frînt-o și le-a dat-o. Atunci li s-au deschis ochii și L-au cunoscut.” Vocea mamei trece, ca un murmur, prin atelier; mîna lui Rembrandt se agită pe hîrtie, desenul devine o fantezie plină de încordare și de îndrăzneală. Numai un om de douăzeci și trei de ani poate să înțeleagă în felul acesta Minunea de la Emaus: emotivitate violentă, exprimată în gesturi vii, de uimire și de groază. A doua zi de dimineață, Rembrandt începe, devreme, tabloul, la care trudește cu o plăcere mistică. Gerrit pozează într-un veșmînt cenușiu-închis, drapat larg. Taica Harmen e pus să stea în spatele mesei.

— Ochii dumitale trebuie să fie plini de uimire, tată!

Cristos la Emaus, minunea arătării. Acum, Rembrandt nu mai știe ce e îndoiala. Cu o sîrguință de oțel, se pune pe treabă. Abia a terminat tabloul și a și fixat alt panou pe șevalet: Saul și David. Taica Harmen pozează, cu răbdare, pentru Saul, iar micul Gerrit ia harfa și devine șiretul David. Muncă, muncă, muncă pînă la sînge, întuneric peste lumină,

MEȘTERUL REMBRANDT

lumină peste întuneric. E 'cu totul altceva decît micile peisaje arcadiene sau micile temple de marmură albă ca zăpada! Samson și Dalila, Nabucodonosor în fața idolului de aur... Dogoresc, în culori fierbinți, pe lemn.

Apoi, brusc, Rembrandt se lasă de scenele biblice. Îl atrage portretul. Îl pictează pe taica Harmen ca ofițer, cu colereta înaltă de oțel în jurul gîtului subțire, cu capul acoperit de o capelă, pe care flutură o pană de struț albastră. De cinci-șase ori trebuie să rabde taica Harmen; apoi spune că e destul. Modele! Cum să faci rost Rembrandt de modele? Mama Neeltje trebuie să dea ajutor și îl dă bucuroasă. Rembrandt o gravează și o pictează de cinci-șase ori. Îmbrăcată simplu, în negru, în veșminte prețioase; pînă la urmă chiar ca proorocița Ana, citind Biblia. Rembrandt stă în atelier ca un păianjen pe pînza lui; ochilor lui ageri nu-i scapă nimic; fiecare trăsătură, fiecare sclipire e prinsă. Bucuria omului de meserie se revarsă din plin din pensule, ca și cum ar plesni un boboc, iar o floare colorată, minunat de frumoasă, și-ar înălța potirul spre lumină.

Cînd proorocița e gata, mama Neeltje privește tabloul, dînd aprobator din cap.

— Știam eu că ești un copil deosebit, zice ea.

Apoi, brusc, trage înspre ea capul cu cîrlionți ciufuliți al lui Rembrandt și îl sărută la iuțea pe obrazul acoperit de puf.

Vine iarna, cu un vînt rece, care îți îngheață pînă și măduva din oase. Taica Harmen zace la pat. Nu poate mișca picioarele. Oasele îi scîrțîie la încheieturi. Lijsbeth îl îngrijește și îl alintă. Ea o scutește pe mama Neeltje de multe treburi. În ultima vreme, Lijsbeth e tăcută; ea, care înainte era atît de vioaie. Ochii mamei Neeltje sînt ageri; a fost și ea tînără cîndva și tinerețea nu se uită.

Cu toate că nu vorbește de loc despre asta. Există multe lucruri pe care un om nu le poate rezolva decît în sinea sa; așa se întîmplă și cu Lijsbeth. E amabilă cu toată lumea și e un înger de bunătate față de tatăl ei. Dar cînd Rembrandt îi cere să-i pozeze, îl refuză, cu hotărîre.

— N-am timp, zice ea.

O! ce știe Rembrandt de acest necaz? Nu-l bagă în seamă, îi scapă, ca tot ceea ce se află în afara muncii lui. „Tata e bolnav... Păcat! Altminteri ar fi putut să-mi pozeze. Am tocmai nevoie de un asemenea model.” Mama, care s-a furișat în tăcere pînă sus, îl privește cu nedumerire. Rembrandt nu vede nimic, nu aude nimic, trăiește ca pe o insulă pustie.

— Vino să vezi, mamă! Cum ți se pare capul ăsta al sfîntului Pavel? Destul de viguros? Modelul l-am găsit într-un azil. E un bătrîn țesător de pînză, care părea bucuros să-mi pozeze. Pe Pavel mi-l închipui mai plin de energie, un fanatic, un ales...

Mama Neeltje îi pune mîna pe braț și îi spune că trebuie s-o asculte și pe ea. Desigur, dar atunci mai pe scurt, pentru că e foarte ocupat...

— Vroiam să te rog, Rembrandt, să mai lași nițel teascu. Taică-tău doarme și mi-e frică să nu-l trezească scîrțîitul.

Fața lui Rembrandt se posomorăște.

— Mergea atît de bine teascu! Uite copiile..., zice el înciudat.

Ia repede de pe placă o copie încă udă și i-o arată mamei; ochii îi sclipesc.

— Trebuie să vezi, mamă. Cred că de data asta am reușit! Mama Neeltje se apleacă spre hîrtia subțire.

— Țasta e popasul în timpul fugii în Egipt, zice ea, cu ton molcom; cunoaște episodul pe dinafară. Eu zic că e foarte frumos, continuă ea pe gînduri. Și mă bucur că n-ai uitat *Biblia*. Face o pauză scurtă și spune apoi ca o scuză: Îmi pare rău că trebuie să te încurc tocmai acum. Tatăl tău e într-adevăr foarte bolnav...

Rembrandt o privește întrebător. Seriozitatea cuvintelor ei îl impresionează profund. Da, desigur, știa că tata e bolnav, dar nu și-a dat seama că boala e chiar atît de gravă. Ridică mîinile, îngrijorat, și apoi o întrebă pe șoptite pe mama de ce n-a chemat doctorul.

— A și fost de trei ori, răspunde mama Neeltje cu un ușor zîmbet.

— Și mie nu mi-ai spus nimic...

MEȘTERUL REMBRANDT

— N-am vrut să te stînjenesc. Știu că pentru tine e o piedică dacă ceva nu merge bine. Dar acuma nu mai puteam să nu-ți spun.

— E vreo primejdie, mamă?

— Primejdie?... Doctorul Sibelius a spus că tata mai poate s-o ducă mult timp așa, dar că nu prea ne poate da speranță de însănătoșire.

Rembrandt se izbește cu pumnul în frunte.

— Și eu, ca un cîine nerecunoscător, stau și mîzgălesc cu cerneală și culori, ca și cum de treaba asta ar depinde mîntuirea lumii! Deodată își pune surdină vocii. Gerrit — zice el pe șoptite — ai auzit, flăcăule? Tata e bolnav și acum trebuie să fie liniște aici. Ai înțeles?

— Da, meștere.

— Bagă de seamă ce-ți spun. Se poate întîmpla ca eu să uit. Și nu trebuie să se întîmple, oricare-ar fi. Așa că te pun pe tine să veghezi să nu se întîmple. Ai înțeles?

— Nu prea, meștere...

— Uite: dacă îndrăznesc să pun mîna pe teasc, să-mi dai un ghionț zdravăn. E limpede?

— Am eu grijă, meștere!

Mama Neeltje zîmbește.

— Ai fost și ai rămas un copil mare, Rembrandt, zice ea zîmbind cu blîndețe.

În atelier, Rembrandt și Gerrit umblă în tîrlici de pîslă. Teascul stă neatins; cele opt pîrghii de lemn sînt dornice de lucru. Din fericire, se ivește o diversiune. Joris van Vliet¹, un artist tînăr, întreabă dacă poate să facă reproduceri după tablourile lui Rembrandt. Îi arată lui Rembrandt o mapă cu gravuri. Sînt cam slabe, dar nu cu totul lipsite de valoare. Rembrandt e de acord. Joris e un tînăr modest, știe că talentul îi este limitat. Rembrandt îi dă fel de fel de sfaturi.

Cînd sinior Uylenburgh vine de la Amsterdam, vrea să ia plăcile cu el.

— Și prețul, sinior Uylenburgh?

¹ Jan Joris van [der] Vliet (1610? — ?), pictor și gravor olandez.

Rembrandt a pus întrebarea. Uylenburgh se miră de întrebare; nu se așteptase s-o audă.

— Păi... prețul... Capital nu se găsește pe toate drumurile, iar Joris încă nu e cunoscut la Amsterdam. Am să văd ce se poate face, meștere Rembrandt.

— Atunci îl sfătuiesc pe Joris să nu-și vîndă plăcile sub trei florini bucata, zice Rembrandt, impasibil.

Sinior Uylenburgh își privește unghiile îngrijite.

— Dumneata știi, Rembrandt, că propriile dumitale gravuri abia-abia dacă se vînd cu trei florini. Atunci cum pot să fixez același preț pentru lucrările lui Joris?

— Nu e vorba de lucrările mele, ci de ale lui Joris. Și sînt bune. „Lot și fiicele lui”, ce tonuri fine are... Și pe „Cristos la Emaus” îl găsesc și mai bun. Ia te uită ce căldură catifelată învăluie gravurile. Într-un cuvînt: sînt magistrale.

— Nu uita că nu sînt decît niște simple copii.

— E drept. Dar sînt copii după Rembrandt, sinior Uylenburgh!

Negustorul de obiecte de artă zîmbește. Îi întinde lui Rembrandt mîna.

— Crede-mă, zice el, calm. În meseria noastră, vacile cu coarne de aur sînt rare.

— Dar și gravurile bune, sinior Uylenburgh, îi răspunde Rembrandt prompt.

E ÎNTUNECĂ DEVREME, DAR Gerrit Douweszoorn pictează, nu poate să lase lucrul. Cînd meşterul, la lumina unei lumînări, mînuieşte acul de gravat, Gerrit rămîne în faţa şevaletului. Căldura unei lumînări îl atrage; tot aşa şi luciul discret pe care lumina ei îl răspîndeşte pe toate lucrurile.

— Ah, să pot picta asta, Rembrandt!

Rembrandt ce să mai spună? Îşi dă seama că Gerrit are talent. Dar caracterul acestui talent e de altă natură. Ei nu merg alături; sînt ca doi drumetşi care se ating seara pe drum, trecînd unul pe lîngă altul. Gerrit lucrează cu preţiozitate, are răbdarea unui anahoret, ar putea studia zile întregi o coadă de mătură. Desigur: Rembrandt cunoaşte şcoala utrechteză: motivul căutat, lumina studiată, gruparea artistică a oamenilor şi obiectelor şi mai ales detaliul migălit. Gerrit face toate acestea mai bine, ştie să aducă în lucrarea sa frumuseţe; o frumuseţe lipsită de pasiune. Dar îi lipseşte viziunea amplă, eleganţa, căldura meşterului. Rembrandt se scoală de pe scaun şi pune mîna pe umărul lui Gerrit.

— Dacă-ţi face plăcere, Gerrit, poţi să-i dai drumul, zice el, din inimă.

— Chiar îmi dai voie, meştere?

— Un pictor trebuie să facă ceea ce se simte îndemnat să facă, Gerrit.

— Un mic tablou la lumina lumînării?

Rembrandt aprobă dînd din cap. Da, acum ar putea să vorbească. Să-şi exercite influenţa, împingîndu-l pe Gerrit în altă direcţie. Dar îşi dă seama cît e de greu: dintr-un ciine anevoie poţi face un leu. Îl ajută pe Gerrit să aranjeze o natură moartă. Cîteva cărţi vechi, Biblia legată în piele de porc, deschisă ca pentru lectură, un candelabru de aramă cu o lumînare aprinsă. O flacără lungă şi subţire, o lumină aurie...

— Ține-ţi răsuflarea cînd pictezi, Gerrit!

E linişte în atelier; o linişte desăvîrşită. În cămin sînt tăciuni de cărbuni. Lumînările ard cu flăcări nemişcate.

Atelierul e un port adăpostit de furtună, o insulă de odihnă și de căldură în noaptea întunecoasă de iarnă, pogorită în tăcere asupra Leidei. La fiecare sfert de oră se aude carionul primăriei, care se stinge apoi în sunete sacadate. Liniște afară, liniște înăuntru. Rembrandt lasă din mână acul de gravat, acul ascuțit cu care ore la rînd a tras liniuțe în stratul de ceară acoperit cu funingine. Sute, mii de liniuțe, care împreună alcătuiesc o gravură. Mai fine decît nervurile unei frunze de arin, mai fine decît firele unei pînze de păianjen, aproape mai fine chiar decît răsuflarea unui copil... Rembrandt își trece mîna peste ochi, apoi se uită lung la foc, dus pe gînduri. „Oare asta să fie viața mea?” — își spune în gînd. „Să gravez, să pictez, să desenez. Să trezesc la viață un vis. Să dau formă și întruchipare unor lucruri cu neputință de spus în cuvinte! Să dăruiesc o realitate mai profundă întîmplărilor banale...” Își ridică deodată capul. Pe bolovanii de pe Weddesteeg bocănesc niște potcoave. Zgomotul se apropie, apoi, brusc, încetează. După cîteva clipe, cineva ciocănește precaut în ușă. Se aude o convorbire în șoaptă: vocea mamei, a Lijsbethiei și o voce străină, pe care Rembrandt n-o cunoaște. Coboară repede scara și se află, cu ochi întrebători, în camera din față.

Încăperea e plină de șoapte. Felinarul aruncă o lumină slabă pe fața mamei, a fratelui Gerrit și a Lijsbethiei și prinde statura unui bărbat îmbrăcat într-o manta de culoare închisă. Rembrandt îl recunoaște: doctorul Langelius. Mama Neeltje dă cu băgare de seamă la o parte perdelele patului. Doctorul se apleacă asupra patului, ia pulsul subțire al tatei între degete și ascultă, cu atenția încordată. Apoi, privirea lui se îndreaptă întrebător spre mama Neeltje.

Rembrandt se apropie, în tăcere. Se uită la tatăl său, al cărui cap, îngust și plin de riduri, e culcat pe perna albă. Ce ciudată e fața lui! Parcă nu e a tatei, parcă e a unei păsări bolnave, care încearcă, fără putere, să se înalțe. Rembrandt vrea să întrebe ceva, dar nu îndrăznește și stă așa, ca un copil.

Langelius se scoală încet în picioare.

— Trageți perdelele la loc, doamnă Van Rijn, zice el cu glasul slab.

MEȘTERUL REMBRANDT

Se duce spre ușă în vârful picioarelor.

— Cum îi merge, doctore? întreabă mama.

Langelius dă din umeri.

— E slăbit, foarte slăbit. Totuși, nu-l amenință o primădie imediată. Căldură și odihnă, astea sînt cele mai bune medicamente.

— Și credeți că se face bine?

— Viața noastră e în mîinile lui Dumnezeu, stimată doamnă. Iar rugăciunile fac minuni. Mîine pun să vi se prepare un balsam, cu care să-l ungeți seara pe piept. Și dacă starea lui se înrăutățește pe neașteptate, trimiteți-mi vorbă. Bună seara, tuturor. Și vă doresc o noapte liniștită.

Rembrandt îi deschide ușa la plecare, apoi o închide pe clanță; clanța produce un zăngănit de fier pe fier. Neliniștit, Rembrandt se uită la maică-sa; o vede cum stă în cercul de lumină al felinarului, cu capul plecat, cu brațele atîrnate de-a lungul trupului. Îl străbate un val de emoție; simte o arsură în gît. Ar vrea s-o consoleze pe maică-sa. Să-i spună că el e aici, el, Rembrandt, și că ea nu trebuie să se îngrijoreze... Ah, mămița lui, micuța și firavă... Cît de mult o iubește... Din suflet! Se apropie de ea, încet-încet. Și, ca și cum ar avea în față o păpușică gîngășă și fragilă, o cuprinde cu brațele de umeri și o strînge încetișor la piept.

— Băiatul mamei, zice ea.

Taica Harmen a murit într-o dimineață răcoroasă de primăvară. Lumînarea s-a stins încet, fără să știe că se duce întru veșnică odihnă. Vechea moară a ținut doliu patru zile, iar cînd taica Harmen a fost coborît în mormîntul din biserică Sfîntu-Petru, nici o aripă de moară de pe valurile Leidei nu s-a învîrtit.

Viața, însă, își cere drepturile ei. Mama Neeltje e o minune de voință, e sprijinul și oracolul tuturor celorlalți. Firește, Rembrandt își vede mai departe de lucru; aceasta e cea mai bună mîngîiere pe care i-a dat-o Dumnezeu omului. Rembrandt pune panoul pe șevalet, dar exuberanța forței sale de creație pare frîntă. Tot ce iese din mîna lui e plat și rece; îi lipsește ceva; lucrările lui sînt aproape cu totul lipsite de simțămînt.

Iar primăvara are ispitele ei. Rembrandt hoinărește zile întregi cu Gerrit în jurul Leidei. Verdeăta tînă ră țese un puf gingaș pe copaci și pe arbuști, apa Rinului miroase a proaspăt, cerul e străbătut de nori albi. Uneori stau amîndoi ceasuri întregi, sub un copac, cercetînd culoarea frunzelor, care se schimbă mereu. Sau stau în cîrciumi de țară și ascultă cele spuse cu entuziasm despre Frederik Hendrik, care cucerește oraș după oraș din mîna spaniolilor și care își consolidează autoritatea și stima printr-un șir de izbînzii glorioase. Într-o zi se duc împreună spre Rijsburg și aud povești ciudate despre colegianți¹, care își căutaseră refugiul acolo. Nu sînt nici remonstranți, nici contraremonstranți. Cine vrea poate să le vorbească. Gerrit e curios; vrea să asiste la o slujbă. Pe Rembrandt îl lasă rece: ce-i pasă lui de toate cuvintele acelea?

— Bine, atunci rămîi, Gerrit!

Rembrandt se înapoiază la Leida. Se simte bine singur. Deodată își dă seama ce-i trebuie: liniște. Liniște ca să cugete. Ca să-și pună gîndurile în rînduială. Ca să se lămurească ce e cu el însuși. Cînd intră în oraș pe podul basculant de la Wittepoort, nu se duce acasă. Parcă ar căuta ceva. Picioarele îl duc la biserica Sf. Petru. Intră și se oprește, cu capul descoperit, în fața lespezii de piatră de lîngă amvon, sub care odihnește tatăl lui.

— Tată drag, nu ai trecut prin viață cu ușurință. Ai muncit și ai trudit toată ziua bună ziua și chiar și mai mult. Viața ta nu a fost altceva decît grija pentru noi, copiii tăi. De multe ori te-am necăjit, tată. Iartă-mă, n-am vrut. Îți făgăduiesc să trec prin viață la fel de cinstit ca și dumneata și la fel de muncitor. Odihnește-te în pace, tată.

În biserică e liniște. Picioarele lui Rembrandt lunecă fără zgomot peste pietrele de mormînt dreptunghiulare. Sub ele odihnesc morții, bătrîni și tineri. Ce rămîne după moarte? Cenușă și uitare. Dar omul trebuie să lase ceva după el, o faptă; o urmă luminoasă, o amintire duiosă... Aici zac domnii pîrgari și acolo postăvarii și berarii... Toți

¹ *Colegianți*: sectă olandeză (sec. al XVII-lea și al XVIII-lea), desprinsă din mișcarea arminiană (remonstrantă).

bogătașii Leidei sînt uniți aici în tăcerea morții. Și-au lăsat galbenii pe pămînt, dar numai aurul nu e de ajuns.

Aurul nu e de-ajuns. Rembrandt se așază pe o bancă, în biserică. Găsește în fața lui o *Biblie* deschisă. E o carte veche; hîrtia e îngălbenită și are pete castanii, de umezeală. Rembrandt își înclină capul asupra *Bibliei* și începe să citească, mașinal.

Capitolul 2 al Evangheliei după Luca. O povestire veche. Rembrandt citește. Buzele lui rostesc cuvinte, care se înșiruie, alcătuiind fraze, puternice și pline de sfințenie. Nașterea copilului Iisus: „Slavă lui Dumnezeu în locurile prea-înalte și pace pe pămînt între oamenii plăcuți Lui.“ Rembrandt cunoaște povestirea, dar i se pare de fiecare dată cu totul nouă. De fiecare dată cînd o citește, află altceva în ea. Degetul lui arătător urmărește rîndurile; i se pare că vede întreaga înșiruire de fapte petrecîndu-se sub ochii lui.

Nașterea. Vestirea păstorilor. Și apoi povestirea despre înfățișarea în templul de la Ierusalim. Acolo era Simeon, care își putea aștepta liniștit sfîrșitul, pentru că L-a putut vedea pe cel dorit de mult.

Rembrandt e adîncit în lectura Bibliei. Povestirea îl captivează, îl ține strîns. Se vorbește acolo despre proorocița Ana, o matoră a întîmplărilor din Templu. „Ana era o văduvă de vreo optzeci și patru de ani; nu se depărta de Templu și zi și noapte slujea lui Dumnezeu cu post și rugăciuni.“ „A venit și ea în același ceas și a început să laude pe Dumnezeu și să vorbească despre Iisus tuturor celor ce așteptau mîntuirea Ierusalimului.“ Rembrandt, pe gînduri și ridicînd capul, își trece mîna pe frunte și pe ochi. Își închipuie numai, sau se află cu adevărat într-o biserică somptuoasă și înaltă, o încăpere impunătoare, susținută de coloane și arce: un Templu... Pe treptele unei scări late se grupează poporul. Impresionanta încăpere este străbătută, toată, de o lumină caldă, fremătătoare, o lumină cerească, o lumină aurie, care umple ungherele și nișele cu umbre verzui-bronzate, foșnitoare, atrăgînd întreaga atenție asupra grupului principal.

Grupul principal. Colorat, cald, exotic. Bătrînul Simeon cu copilul. Simeon îmbrăcat într-o manta largă, de brocart țesut cu aur. În fața lui, Maria, într-un veșmînt azuriu, îngenuncheată lîngă Iosif. În fața grupului se află Ana, prorocița, într-o manta lungă, violet închis, cu mîinile ridicate într-un gest cucernic, fierbinte, exaltat. Galben, albastru, roșu palid, culorile vor contrasta admirabil cu umbrele verzui-bronzate. Doamne, să poți picta un asemenea tablou! Inima palpitîndă să ți-o amesteci cu culorile, să prinzi frumusețea pe un panou de stejar și s-o păstrezi pentru posteritate! S-o păstrezi și s-o transmiți, așa cum a făcut Lucas van Leyden...

Rembrandt își înclină capul și își împreună mîinile peste *Biblie*. Din liniștea răcoroasă a vechii biserici Sf. Petru se înalță către cer o rugăciune îngăimată, năzuința fierbinte a unui suflet de artist, care întreabă dacă suflarea divină n-ar vrea să pogoare asupra lucrării sale.

II

Saskia

De is nu de mijn liefste
 De 21 jaar oud was Den 21ste
 Dacht dat wij getrouwd waren

16/33

AMSTERDAMUL ÎȘI DESFĂȘOARĂ evantaiul. Semiluna de canale șerpuește în jurul inimii orașului, ca un șirag de mărgăritare la gîtul unei doamne. Cu capul sus, pompoasele case ale patricienilor își etalează cu trufie vestmintele solemne, de cărămidă aparentă și de piatră de Bentheim, iar acoperișurile încărcate cu zăpadă își oglindesc splendoarea în apa rece, încetăținită de înaintarea lentă a unei lebede cu aripi negre, care își

caută cuibul sub arcada ocrotitoare a unui pod.

Cu brațele rezemate de parapetul de lemn, Rembrandt stă pe pod și se uită cu ochi lacomi la vîrfurile albe ale frontanelor, care, ca o imagine a bogăției și prosperității, se conturează pe cenușul palid al cerului.

— Frumos e Amsterdamul! mormăie el. Mai frumos chiar decît Leida!

Locuiește de trei luni în orașul de pe Amstel, dar tot nu s-a săturat privindu-l. În fiecare dimineață, cînd se duce de pe Breestraat la atelierul lui de pe Bloemgracht, face cîte o nouă descoperire. O casă, un mic splai liniștit, o uliță pitită, cenușie în lumina dimineții. E ca un căutător de comori, care la fiecare lovitură de cazma crede că a găsit ceva nou. Acum e captivat de frumusețea distinsă a Keizersgracht-ului. Ce superb e, cu fatadele văzute în lumina dimineții! Ce nuanțe fine și ce bogăție de forme! Păcat că n-are timp, altminteri l-ar schița, iar mai tîrziu ar prelucra schița în atelier. Dar clienții din Amsterdam nu-i lasă nici o clipă liberă; e nevoit să lucreze, să lucreze intens. A și stat prea mult pe podul de pe Leliegracht.

Rembrandt zîmbește. Nu e lăsat nici să răsuflă. Are să-și croiască el un drum în orașul acesta, scînteietor de viață. Dar el nu e cal de căruță, pe care să pui biciul! Domnilor clienți să le intre în cap acest lucru! Își întoarce încet capul și, lăsînd la o parte linia crenelată a coamelor fațadelor, pornește înspre Prinsengracht, trecînd pe lângă Biserica de la asfințit, recent terminată care se înalță alb-cenușie în mijlocul vastei Keizersplein, ca o simfonie de coloane, frontoane și ornamente. În pofida orei matinale, la biserică

e forfotă de meseriași, îmbrăcați în haine de barhet. Cară lemnărie și cărămizi și se cațără sprinteni pe scările reze-mate de turla bisericii. Pentru că, deși de Rusalii s-a oficiat în clădirea nouă prima slujbă, turla a fost ridicată abia pînă la zece metri de la pămînt. O bucată de vreme, Rembrandt se uită la oamenii care tîrăsc și cară materiale; apoi, cu mirosul de var în nas, o ia pe Prinsengracht, îndreptîndu-se spre Bloemgracht.

Trei luni la Amst'rdam... Trei luni în puternicul oraș comercial de pe IJ. I se pare că sosirea i-a fost anunțată cu surle și trîmbițe. Din tericire, tăiasă nodul și spusese rămas-bun Leidei. Acolo, locul devenise prea îngust și prea strîmt; acolo nu putea să-și îngăduie bătaii mai largi din aripi. Da, poate că ar mai fi continuat să se tîrască pe cărările bățătorite, dacă nu i s-ar fi ridicat atîtea obiecții împotriva tabloului Înfațișarea în Templu. „Un tablou catolic“, — așa l-au judecat bogătașii; „bun pentru vreo bisericuță clandestină, unde este slujit ochiul, nu Cuvîntul viu“. I se strigase în față că e libertin și liber-cugetător și nu lip-sise mult pentru ca însuși Consistoriul să se ocupe de acest caz.

Așa era Leida. Al doilea oraș al țării. Oraș activ, în Republica liberă. Zile întregi, Rembrandt colindase cu un ghimpe în inimă. Nu e nimeni care să-l poată înțelege? Sinior Porrett? El ar fi putut, dar e mort. Mama lui îl consolase, așa cum poate consola o mamă, dar nu era de-ajuns. Putea oare ea, o femeie slabă, să lupte împotriva îndărătnicilor berari și postăvari, împotriva respectabililor pîrgari? Rembrandt se simțise singur și părăsit, pentru că și Gerrit Douweszoon îi întorsese spatele. Tatăl lui Gerrit se temea grozav: era în joc numele fiului său...

Pînă cînd într-o bună zi venise din Amsterdam sinior Uylenburgh. Se arătase încîntat de lucrarea lui Rembrandt și voise s-o cumpere cu preț bun. Rembrandt nu putea renunța la ea; Înfațișarea în Templu era sinteza a tot ceea ce trăise și gîndise la Leida.

— Atunci îmi dai voie să expun tabloul în magazinul meu? întrebare în cele din urmă Uylenburgh.

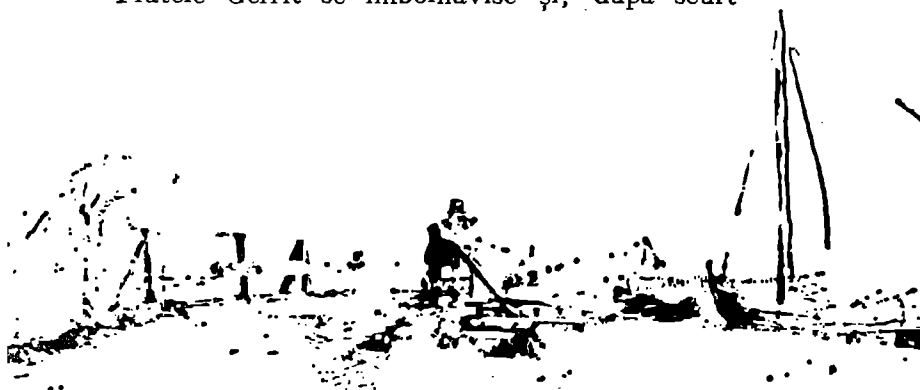
Rembrandt fusese de acord, după îndelungi rugăminți din partea lui Uylenburgh. Tabloul, ambalat cu îngrijire, fusese dus chiar de Rembrandt pînă la șlep. I se păruse că-și duce la subsuoară propria sa inimă.

Cufundat în gînduri, merge înainte. Nu, nu-i pare rău. Amsterdamul îl încîntă, parcă ar fi locuit aici din totdeauna. Cu toate că în timpul uceniciei la meșterul Lastman nu-i ieșise nici o clipă din gînd Leida. Păi da, pe atunci era ucenic. Iar acum e pictor independent, un pictor prețuit după merit de către bogătașii din Amsterdam. Desigur: sinior Uylenburgh îl învățase de bine, sfatul lui îi adusese cîștig.

— Vino la Amsterdam. Acolo ai loc să trăiești, acolo adie un vînt proaspăt. Acolo, negustorul e cel care dă tonul.

Uylenburgh venise să-i aducă o invitație de la sinior Nicolaas Ruts, tatăl lui Eberhard: dacă Rembrandt n-ar vrea să-i facă portretul. Rembrandt acceptase cu dragă inimă comanda. Se dusese de cîteva ori la Amsterdam și îl pictase pe sinior Ruts; acesta îi pozase îmbrăcat într-o scurtă neagră, peste care își aruncase o manta violetă căptușită cu blană. O față energică, vioaie, cu cioc; căciulă în cap, gîtul ascuns de gulerul lat, plisat. Rembrandt avusese impresia că tabloul acesta e piatra lui de încercare, iar sinior Ruts rămăsese foarte mulțumit de lucrare.

Desigur, astfel de comenzi sînt ispititoare. Totuși, Rembrandt nu pusese în aplicare numai decît propunerea lui Uylenburgh. Fratele Gerrit se îmbolnăvise și, după scurt

timp; murise. Iarăși era doliu în căsuța de pe Weddesteeg.

— Bine de sufletul bietului băiat, că a scăpat de suferință, spuneau vecinii.

Mama Neeltje dădea din cap, dar tremuratul buzelor o trăda. Părinții nu-și cresc copiii ca să-i ducă la groapă; invers este, desigur, mai firesc. Între Rembrandt și Gerrit, relațiile nu fuseseră prea strânse, dar acum, lui Rembrandt, Gerrit îi lipsea, așa cum unui om îi lipsește umbra. Gerrit, răutăcios și sîciitor, făcea parte din casă, la fel ca Adriaen și Lijsbeth. Într-o zi de toamnă, frații îl duseseră pe Gerrit în biserica sf. Petru și-l puseseră, întru veșnică odihnă, alături de taica Harmen. Când se înapoiase acasă, Rembrandt avusese impresia că ultima legătură a lui cu Leida fusese ruptă. Fără interes, luase cunoștință că fratele Adriaen lichidase cu notarul moștenirea rămasă de la Gerrit și fusese de acord, fără nici o obiecție, cu faptul că Adriaen, cu o parte din banii ce-i reveneau lui Rembrandt, cumpărase o bucată de pămînt în plasa Zouterwoude.

— Pămîntul nu-și pierde valoarea, spusese Adriaen.

Iar Rembrandt fusese destul de înțelept ca să nu-l contrazică.

Atunci venise pe Weddesteeg sinior Hendrick Uylenburgh. Aducea o groază de comenzi, nu dormise. Siniorii Pronck, Looten și Beeresteyn doreau ca Rembrandt să le facă portretul! Nicolaas Ruts trîmbițase, ca din o mie de guri, prin tot orașul, faima lui Rembrandt, care nu avea decît să vrea, pentru ca norocul să-i pice în mînă ca un măr copt. Uylenburgh, iscusit om de afaceri, știe ce cer fețele simandicoase din Amsterdam: un portret viguros, cu o compoziție robustă și realizat în tonuri energice. Un portret, așa cum sînt ei înșiși: negustori prosperi, care nu-și pun lacăt gurii și care prețuiesc la fel și o glumă piperată, și o predică bună. Care nu se sperie de o jumătate de duzină de pahare de Malvoisier tare și care mînîncă, talmeș-balmeș, plachie de știucă și friptură de miel, ca și cum stomacul lor ar fi făcut din piele de porc... Hendrick Uylenburgh vede pentru Rembrandt multe posibilități. La Amsterdam e nevoie de un portretist priceput. În afară de Nicolaas Pic-

MEȘTERUL REMBRANDT

kenoy¹ și de Thomas de Keyser², în capitală nu e nici un pictor care să stăpânească perfect acest gen.

— Vino la Amsterdam, Rembrandt. Ai de câștigat o reputație, pe care la Leida n-ai s-o câștigi niciodată.

Rembrandt, continuându-și drumul, zîmbește. Hendrick Uylenburgh n-a fost dezmințit. Amsterdamul l-a primit pe Rembrandt cu brațele deschise. Acum merge mai repede, suie pe Bloemgracht și deschide ușa magazinului *Int Paradys*³, sub acoperișul căruia și-a amenajat atelierul, la etajul 4. E o încăpere mare, cu lumină admirabilă. A trebuit însă să se obișnuiască să stea singur cuc în atelier, singur cu perspectiva spre acoperișurile de țiglă din Șantierul Nou, cartierul meseriașilor. Curînd însă venise un ucenic, un anume Jacob Backer⁴, care e numai cu vreo cîțiva ani mai tînăr ca meșterul. Jacob, de fel din Harlingen⁵, locuiește în pensiune pe Egelantierstraat, la un cizmar, tot un frizon, care cu mulți ani în urmă a întors orașului Lemmer⁶ spatele, ca să-și încerce norocul în ispititorul oraș de pe IJ.

— Bună dimineața, Jacob.

— Bună dimineața, meștere Rembrandt.

Mai mult nu-și vorbesc. Rembrandt își pune pe el halatul, ia paleta și pensulele și continuă lucrul la portretul lui sinior Maerten Looten. Un cap elocvent, cu ochi arzători, care captivează privirile. Lucrează fără întrerupere. Sub miinile lui neobosite, portretul înaintează văzînd cu ochii. Rembrandt lucrează fără nici o greutate. Fiecare trăsătură de pensulă e aplicată direct și corect; e absolut sigur de efectul pe care îl poate obține cu lumina și cu umbra.

Rembrandt știe ce face. E un meseriaș de prima mînă, care știe să pună, în capul unui bărbat atît de încrezut, sens și caracter. Totuși, în fundul sufletului, munca aceasta

¹ Nicolaas Eliaszoom Pickenoy, pictor olandez de portrete și grupuri (n. 1590—1591; m. 1653—1656).

² Thomas de Keyser, portretist și arhitect olandez (1596—1667).

³ „La Paradis” (ol. veche).

⁴ Jacob Adriaenszoon Backer, pictor și gravor olandez (1608—1651).

⁵ Oraș în Olanda, în provincia administrativă Frizia.

⁶ Oraș în Frizia, port la zuiderzee.

nu-l satisface. Ar vrea să picteze ceva pornit dintr-un îndemn propriu: un tablou de gen, o scenă din Biblie...

Biblia. Rembrandt se sperie de acest gând. Cît a trecut de cînd n-a mai ținut cartea în mînă? Peste zi, pictura nu-i dă răgaz, iar seara, în camera lui din casa lui Uylenburgh, pe Bréestraat, mînuiește acul de gravat. Stampele lui sînt foarte căutate; negustorii de obiecte de artă i le smulg din mînă. Chiar și firma Ciartres, din Paris, îi cumpără orice cantitate pe care vrea el s-o livreze. Și atunci, ce timp îi mai rămîne liber ca să citească Biblia? Rembrandt își pune paleta pe genunchi. I se face dor de vechiul cuib de pe Weddesteeg, din Leida. De vocea mamei, care știe să citească tare, cu atîta sentiment, din vechea carte, singura carte din casă...

Un ciocănit în ușă îl trezește din visare.

— Deschide, Jacob.

O voce vioaie de fată întreabă de meșterul Rembrandt. Și apoi, deodată, Rembrandt simte două brațe în jurul gîtului, iar o gură îl sărută pe amîndoi obraji.

— Tu, Lijsbeth!

Da, ea e, Lijsbeth, surioara lui. Buzele ei tremură. Nu cumva are de gând să plîngă?

— Cum ai ajuns la Amsterdam? întreabă Rembrandt, mirat.

O, e o poveste întreagă, nu se poate spune în două cuvinte. Lijsbeth aruncă o privire întrebătoare spre Jacob. Rembrandt înțelege. Își scoate halatul și i-o ia înaintea Lijsbethi pe scară.

Afară, soarele le bate în ochi. Rembrandt o ia de braț.

— Zi, Lijsbeth! Ce te-a mînat încoace? Mama nu se simte bine? Sau e altceva?

Lijsbethi îi vine greu să pună cap la cap cîteva cuvinte.

— Nu, mama e sănătoasă, slavă Domnului, frățioare...

O podidesc lacrimile.

— Hai spune o dată, surioară! Nu plînge. Spune ce te doare.

Lijsbeth își usucă ochii cu un colț al batistei. Se simte ușurată. E gata să povestească. Dar Rembrandt să nu se supere.

— Îmi făgăduiești, frățioare?

MEȘTERUL REMBRANDT

Lijsbeth povestește. Își varsă focul. Unul lângă altul, merg pe Bloemgracht pînă la capăt și caută liniștea pe un val de lîngă Zaagpoort. Pe cerul cenușiu pal se conturează silueta compactă și gravă a unei mori.

— Seamănă cu moara din Leida, găsește Rembrandt. Leida...

— Mă înăbuș, frățioare. Adriaen și nevastă-sa sînt toată ziua acasă. Ce viperă e femeia asta! Îi vorbește de rău pe toți, și pe tine. Și la orice are ceva de spus. Nu mai pot să-i intru în voie. Și Adriaen are veșnic mutra mohorîtă. Nimic nu-i e pe plac în casă. E tot timpul nemulțumit. — Vocea Lijsbethiei se precipită: o păsărică în panică. — Și nopțile, Rembrandt, nopțile sînt îngrozitoare. Nu pot să dorm și număr ceasurile pe care le bat orologiile din oraș. Atunci mă gîndesc la tine și la Jan Lievens... Ce vremuri frumoase! Și atunci mă rog lui Dumnezeu să vină cineva să mă ia. Ori încotro! Dar nu vine nimeni și rămîn singură în întuneric, singură de tot.

Lijsbeth tace. Rembrandt dezmiardă ușurel mîna surioarei sale. Atunci, Lijsbeth își aduce aminte de taica Harmen. Și de simbăta aceea, cînd a trecut cu el pe Rapenburg, în drum spre căsuța lui Lieven Hendricks de pe Pieterskerk-koorsteeg. Ce plăcut a fost! Atunci știa ce e bucuria și avea în inimă un dor, dulce ca mireasma unei flori.

— Am fugit din Leida și am venit înapoi cu șlepul. Știam că locuiești pe Breestraat, la sinior Uylenburgh. El mi-a spus că ești plecat la atelier. Și pe unde s-o iau ca să ajung acolo. Ești supărat, frățioare?

— Și mama?... — întreabă Rembrandt, molcom.

Lijsbeth începe iar să plîngă.

— Mama vorbește puțin. Citește *Biblia*, iar seara se culcă devreme. Nu mai pot să îndur, frățioare, simt că înnebunesc. Te rog, ajută-mă, nu mă lăsa în voia soartei...

Rembrandt tace. Ce să facă?

— Plec la Leida, zice el deodată. Dacă mama nu poate să-i astupe gura nevastei lui Adriaen, i-o astup eu!

— Gîndește-te la mama, îl previne Lijsbeth. Nu poate să sufere ceartă în casă.

Își apasă convulsiv batista pe ochi. Sughiturile îi zgâlție pieptul. O, ce urît e ceea ce a făcut ea! Îi e rușine de fratele ei; ar vrea să intre în pământ, ca o picătură de ploaie.

— Am fost proastă, Rembrandt, m-am purtat ca o smințită. Acum îți pricinuiesc ție bătaie de cap și tu ai fost întotdeauna așa de bun cu mine! Trebuie să plec acasă, frățioare.

— Nu știe nimeni că ești la Amsterdam?

— Am trimis acasă un curier cu o scrisoare. Dar eu abia știu să scriu. Am scris așa: „Plecai la Amsterdam, a matali Lijsbeth“.

Acum Rembrandt nu se poate stăpîni să nu rîdă.

— Gîsculiță proastă, zice el, luînd-o de braț. Fugi de acasă ca o hoată, o bagi pe mama în sperieți și pe-urmă spui: „Trebuie să mă întorc acasă!“ Nu, Lijsbeth, nu merge așa, fetițo!

— Atunci ce vrei să faci, frățioare?

— Trebuie să trimitem cît mai repede o veste acasă. Am să scriu diseară o scrisoare, care poate să plece mîine cu curierul la Leida. Și pe-urmă, de! pe-urmă o să vedem. La noapte poți să dormi pe Breestraat. Am o cameră încăpătoare și un mic cabinet unde îmi păstrez lucrurile de preț. Și sînt sigur că Hendrick Uylenburgh are să fie de acord să stai la mine.

Hendrick Uylenburgh găsește că e admirabil.

— Lijsbeth poate să vadă aici foarte frumos de gospodărie, rezolvă el problema cît ai bate din palme.

Ideea nu e prea rea. Lui Uylenburgh, care e văduv și crește doi băieți mici, un asemenea ajutor i-ar fi binevenit.

— Dacă se poate, rămîn cu plăcere, sinior Uylenburgh.

În aceeași seară, Rembrandt scrie o scrisoare de împăcare, vestind că surioara Lijsbeth se află, sub ocrotirea lui, în casa lui Uylenburgh. Și că nădăjduiește „să rămîină cîtăva vreme la Amsterdam. Sărutări de mîini, fiul matali, Rembrandt.“

Așa își face Lijsbeth intrarea în Amsterdam. În gospodăria dezordonată a negustorului de tablouri se introduce, datorită mîinilor grijulii ale Lijsbethi, ordine și regulă.

Mesele exact la timp; casa, cât e de mare, de la beci pînă la pod, curată că poți să măninci de pe pardoseală. Și îi place grozav Lijsbethi la Amsterdam; forfota și înghesuiala de pe străzi n-o supără. Cu toate că abia îi ajung ambele mîini ca să facă atîta treabă, tot îi mai rămîne o după-amiază liberă, cînd se duce să hoinărească prin oraș. Îi place să se plimbe pe malul IJ-ului, unde sute de corăbii grele de mare își descarcă burțile pline în nenumărate galiote zvelte, care amarează rînd pe rînd la magazie și la chei. Apoi, Lijsbeth stă în umbra asprului Schreyerstoren¹ și se uită cu ochi atenți la pădurea de catarge, care se leagănă pe undele apei întinse.

Ce splendide sînt corăbiile! Frigate rapide, cu prova ascuțită, ca un pescăruș în zbor cu capul înainte, brăzdează apa sub prețioasa lor încărcătură, urmate, în vîltoarea lăsată de chilă, de șăici înguste și de galiote sprintene. Soarele luminează velele bronzate de vînturi; umbrele lor lunecă peste IJ, care pare să aibă un glas venit din depărtări. Un glas ispititor, care povestește despre țări străine: India, Japonia, China, Levantul. Și despre țări mai apropiate șoptește glasul acela: despre Rusia, Spania, Franța, Anglia...

Anglia. N-a plecat Jan Lievens într-acolo? Ai lui n-au mai primit niciodată nici un semn de viață de la el. Tatăl lui nu știe măcar unde locuiește Jan în țara străină. Ah, ce rost are să se gîndească la asta? Ce a fost, a fost, a trecut. Astfel de lucruri trebuie izgonite din minte. Lijsbeth se uită la o fregată mare, cu trei catarge, care trece cu flamurile fluturînde. Cheiul Schreyer e plin de lume, mai mult femei și copii; își iau rămas bun de la rudele care se îmbarcă pentru meleaguri depărtate. Se strîng mîini, se înclină capete. „Țin-te bine, nevastă! Sper să te revăd peste doi ani!“ Galiotele circulă pline. Se flutură batiste. După cîteva minute duduie un tun pe apă. Se înalță pînzele, care se umflă sub suflarea vîntului. „Țin-te tare, băiatule! Și să-mi rămii credincios!“

¹ Turnul lui Schreyer.

Așa da... „Să-mi rămîi credincios!” Ce frumos trebuie să fie să știi că undeva, pe lume, e o inimă care bate pentru tine! Atunci nu mai simți singurătatea; fiecare ceas este înfrumusețat de strălucirea așteptării. „Vine, vine, număr zilele în almanahul Enkhuis. Sau fac în fiecare zi o creștătură pe răboj. Șase drept, una pieziș... S-a mai dus o săptămînă!” Creștăturile sînt asemenea treptelor unei scări, pe care te urci în întîmpinarea fericirii. Cu cît mai multe creștături, cu atît mai aproape e ceasul revederii... Dar omul nu poate să se mulțumească numai cu creștăturile de pe răboj. Trebuie să aibă motiv să le facă și să existe o cauză. Desigur, era bine dacă se întîmpla așa. Se suie un băiat pe galiotă; ochii îi sclipesc pe fața palidă. Ochi mari, negri, cu gene lungi, ochi a căror căutătură nu se mai șterge nicio dată din memorie. „Țin-te bine, Lijsbeth! Sper să te revăd peste doi ani!” „Țin-te tare, Jan. Și să-mi rămîi credincios...”

Să-mi rămîi credincios. Nu, n-are nevoie să spună asta, e lucru de la sine înțeles: fiecare îi rămîne credincios celui-lalt! Un an, cinci ani, zece ani, cîntea e credință. Dar n-a fost nimic între Jan și ea. Jan a plecat cu inima liberă. N-a spus nici unul dintre ei nici un cuvînt, n-au schimbat nici o privire, n-a fost nimic, nimic. Jan a desenat-o. Jan a pictat-o. I-a pozat ceasuri la rînd. De o mie de ori ochii lui negri s-au oprit asupra ei, poate chiar de zece mii de ori. Și nici una dintre acele priviri nu i-au spus nimic; au lunecat pe lîngă ea, ca ploaia pe lîngă acoperișul de ardezie al Bisericii de la miază-zi. Își întoarce încă o dată capul înspre fregata care, cu toate pînzele sus și cu pavilionul princiar portocaliu-alb-bleu la catarg, pornește spre Zuiderzee.

„Hai, Lijsbeth, nu mai visa lucruri care nu există. Fii cuminte, fetiço.” Acum Lijsbeth pășește mai vioi, pe Gelders-kaai¹, spre casă. Vechiul zid de fortificație își oglindește pietrele ruginite în apa umbrită de greoaia Sint Antoniespoort². Vrea să intre pe Breestraat, cînd dintr-o ușiță a unei

¹ Cheiul Ghelderlandez. — *Gelderland*: provincie geografică (azi și administrativă) în estul Olandei.

² Poarta Sf. Anton.

MEȘTERUL REMBRANDT

porți iese un mic grup de domni îmbrăcați cu distincție, printre care îl recunoaște pe fratele ei Rembrandt. Încurcată de aerul lor distins, trece mai departe fără să ridice privirea, dar în sinea ei e curioasă să știe ce a căutat el în clădirea aceea. Deodată aude vocea lui Rembrandt foarte aproape, în spatele ei:

— Hei, Lijsbeth!

Speriată, se întoarce și le face o reverență domnilor dințiși, care o privesc cercetător.

— Drăguță fetișcană, meștere Rembrandt, spune unul dintre ei, fără să vrea.

Își mîngîie mustața și barbișonul și o privește pe fată în ochi cu îndrăzneală.

— Dați-mi voie să vi-o prezint, zice Rembrandt, calm. Sora mea Lijsbeth van Rijn.

— Doctorul Van Loenen.

O clipă e tăcere. Apoi, unul dintre ei, un om cu trăsături fine, spune, rîzînd prietenos:

— Păi, meștere Rembrandt, cred că unei surioare atît de încîntătoare i-ai făcut portretul de nenumărate ori. Un căpșor atît de fermecător trebuie să inspire, eu așa zic.

— De nenumărate ori e prea mult, domnule profesor. Într-adevăr, i-am făcut Lijsbethi portretul de cîteva ori. Dar de atunci au trecut mai bine de trei ani.

— Nu zău, meștere Rembrandt! Cum ai putut să treci atîta vreme pe lîngă acest gîngăș profil trandafiriu? Deodată se întoarce spre Lijsbeth și îi întinde mîna. Îngăduie-mi să mă prezint, domnișoară Van Rijn. Mă numesc Nicolaes Pieterszoon Tulp. Fratele dumitale face un tablou pentru breasla noastră, a medicilor.

— Adică dacă izbutesc, domnule profesor, îl întrerupe Rembrandt repede.

— Lasă, meștere Rembrandt, de ce să nu izbutești? întrebă unul dintre domni, cu un zîmbet înspre Lijsbeth. La o treabă pe care o pot face Thomas de Keyser și Nicolaas Elias, n-ai să dai greș dumneata.

— Mulțumesc din suflet, domnule doctor Kalkoen, încrederea dumneavoastră mă măgulește. Nu mă tem eu că

pictura n-are să iasă bine... Fetele dumneavoastră le scot lesne din pensulă. Dar aş ţine mult să dau ceva diferit de ceea ce dau confrăţii mei; vreau să fac din lucrare un tot armonic. Colegii mei îl pun pe domnul profesor să facă demonstraţii pe un schelet sau pe un cap de mort. Eu însă pe un cadavru. Dar *à propos*, domnule profesor: v-aş ruga să aveţi grijă să fie adus la timp cadavrul.

— Armaşul Bloemaerts mi-a spus că mâine dimineată cadavrul va fi luat de pe spînzurătoare. Digul nu e prea departe, aşa încît cadavrul va fi la timp în sala de curs.

— Numai să aveţi grijă să nu miroasă, domnule profesor, intervine doctorul Van Loenen, rîzînd. Pentru că meşterul Rembrandt are să ne ţină la pozat cîteva ceasuri bătute pe multe. Şi să stai atîta cu nasul lîngă un cadavru care miroase urît, nu e plăcut.

— Nu, nu, e un cadavru proaspăt de tot. Am întrebat. Un faimos hoţ şi spărgător din Leida. Abia alaltăieri l-au spînzurat, răspunde profesorul Tulp. Şi după şedinţa mergem să bem un pahar de vin alb de Rin, stimată colega. Îi întinde Lijsbeth ei mîna lui subţire, de doctor. Mi-a făcut plăcere, domnişoară Van Rijn. Pe mâine dimineată, meştere Rembrandt. Te aştept la opt fix în clădirea breslei. Cu bine.

Vorbind între ei, doctorii urcă pe Kloveniersburgwal¹, asupra căruia vocea de bronz a Turnului de miazăzi, din imediata apropiere, lasă să cadă, chiar în acele clipe, cinci bătăi.

E opt fără un sfert cînd, a doua zi de dimineată, Rembrandt suie scara în spirală care duce la *Theatrum Anatomicum*, unde, de cîteva ori pe săptămînă, domnii medici obişnuiesc să vină, ca să ia lecţii de anatomie de la cîte un chirurg renumit. Rembrandt deschide cu oarecare teamă uşa încăperii rotunde, — cunoscută sub numele popular de „Cetăţuia spintecătorilor“, — o închide binişor după el şi se duce în vîrfurile picioarelor pînă în mijlocul sălii, unde, pe o masă lungă, din lemn de stejar, e întins cadavrul unui

¹ Meterezul Cetăţii Arcebuierilor.

bărbat încă tânăr. Se apropie de picioarele, ale căror degete stau drept în sus, zece degete albe ca ceara; parcă ar cerși îndurare. Rembrandt se duce încetișor mai aproape; tremurînd, se uită la gîtul întins, pe care se vede o dungă lată și foarte umflată, contrastînd, prin culoarea ei vînătă, cu albul verzui al pieptului și umerilor.

Un răufăcător. Un om care și-a însușit banii și bunurile altora, care obișnuia să facă spargerii pe Lauriergracht și care în Heerenmarkt a atacat un burghez de vază din acest oraș. Un evadat, un tâlhar la drumul mare, renumit în toată Holanda. Un om care a colindat din închisoare în închisoare, minat de fărâdelegile săvîrșite. Un om care, pus în lanțuri, și-a mărturisit nelegiuirile, nu pentru că fusese îndemnat de conștiință, ci pentru că nu mai putea îndura greutatea ghiulelelor de plumb de la picioare. Și care, în cele din urmă, spre pilda altora, și-a lăsat viața pe eșafodul de lîngă Dig. Rembrandt se uită atent la fața țeapănă, de un alb murdar sub barba neagră. Ce ciudat! Lui Rembrandt i se pare că-și amintește de fața aceasta; parcă a mai văzut-o cîndva. Dar unde? În vis? Rembrandt nu visează niciodată cadavre, nu e un pictor de scene fantastice, care să lucreze cu capul de mort și cu clepsidra; e un om al vieții arzătoare. Dar, totuși, obrajii palizi, nerași, gura întredeschisă, ochii închiși, cu sprîncene groase, toate acestea îl captivează. Cu băgare de seamă, ridică pleoapele mortului, reci sub mîna lui caldă. Și apoi se uită în ochii morți ai lui Adriaen Adriaens.

Adriaen Adriaens. Ciudatul coleg de la școala latinească din Leida. „Cum te cheamă, derbedeule?” a întrebat domnul Letting. „Iată-te acum, derbedeule Adriaen Adriaens, iată-te zăcînd cu gîtul lungit; așa te-au dat jos din spînzurătoare armașul și oamenii lui. Ai vrut să faci numai ce aveai tu poftă... Rembrandt își aduce aminte de convorbirea din zăpadă, parcă ar fi fost adineauri. Convorbirea în cursul căreia Rembrandt, la un moment dat, n-a mai știut ce să răspundă. „Puțin îmi pasă ce mă fac. Muzicant, sau vînzător ambulănt, sau marină, mi-e tot una! Artist de bîlci, mi-ar plăcea...” O, multe a mai spus Adriaen Adriaens atunci. Rembrandt cade pe gînduri...

Deodată ridică ochii. În uşă se află profesorul Tulp, vesel şi vioi, urmat la un pas de colegii lui. Sala liniştită se umple brusc cu voci grave. Medicii îl salută pe Rembrandt cam neglijent şi se plimbă fără interes pe lângă cadavru, care, în bătaia luminii venite din cupola înaltă de sticlă, stă întins pe masa de disecţie, în glorioasa lui nuditate. Cu băgare de seamă, Rembrandt închide ochii mortului. Bietul băiat! „Cine ar fi putut să bănuiască vreodată că leşul tău va servi cîndva ca model vechiului tău coleg de şcoală? Ai vrut să treci prin viaţă fără frînă şi acum, uite, zaci aici rece, ţeapăn şi inutil. Nu, nu inutil. Trupul tău mort va sluji ştiinţei pentru o mai mare glorie a domnilor profesori şi, poate, şi pentru faima lui Rembrandt van Rijn. Iar faima mea va fi totodată şi a ta; cadavrul tău va rezista veacurilor, atîta timp cît va fi preţuită opera mea. Eu am să fac din tine un punct central, luminos. Da, eu! Cadavrul tău n-are să îndeplinească o funcţie subordonată; ai să fii centrul atenţiei domnilor savanţi...”

— Ei, meştere Rembrandt, ți-ai format o idee despre compoziția tabloului?

Întrebarea a pus-o Tulp.

— Cred că am găsit o grupare bună, domnule profesor, răspunde Rembrandt repede.

Cu îndemînare, îi aşază pe medici în jurul cadavrului şi îl pune pe profesorul Tulp să ia loc pe un fotoliu larg. Vrea să picteze rămăşiţele pămînteşti ale colegului său din copilărie în așa fel, încît gîtul întins şi dunga vînată să nu apară de loc pe pînză. Este omagiul respectuos adus unei inimi fără odihnă, care nu-şi va găsi odihna veşnică decît abia după ce va fi azvîrlită drept hrană cîinilor armaşului.

N ȘIR LUNG DE BĂRBAȚI SERIOȘI și de femei cu ifose urcă scara înaltă a magazinului „La Paradis“, de pe Bloemgracht. Un cortegiu plin de respectabilitate freamătă sub ochii tînărului meșter.

— Pînă la urmă înnebunesc de atîtea pălării negre și gulere albe, oftează Rembrandt, lăsînd cîteva clipe pensula să se odihnească. Al cîtelea e, Jacob?

Ucenicul numără liniuțele trase cu creta pe o grindă aproape neagră. Ciocănește cu paleta în ferma acoperișului.

— Meștere Rembrandt, în trei sferturi de an ai pictat douăzeci și unu de portrete. Douăzeci și unu în cap.

Douăzeci și unu de portrete. Rembrandt se uită la șirul de liniuțe albe, care sînt o dovadă grăitoare a activității sale. Douăzeci și unu de burghezi și burgheze, în veșminte pline de demnitate, pictați pe lemn sau pe pînză. Douăzeci și una de fețe mulțumite de sine, păstrate pentru posteritate... O adevărată corvoadă! Avea la ce să nădușească.

— După portretul ăsta fac o pauză, Jacob, oftează Rembrandt și se apleacă spre portretul aproape terminat al unei matroane cu fața îmbujorată, soția unui negustor bogat și membru al consiliului municipal: la Amsterdam negustorii ajunseseră încet-încet la conducerea orașului. Rembrandt lucrează repede și sigur. Fiecare trăsătură de penel este corectă și precisă. Nu neglijează nici un detaliu, oricît de mic ar fi. Fiecare cută a gulerului e pictată cu îngrijire. Jacob are voie să-și arate și el talentul la guler și la bonetă. Jacob Backer, care fusese cîteva ani ucenic la Leeuwarden¹, la pictorul menonit Lambert Jacobs², lucrează minuțios, cu toate că talentul lui este așa fel, încît Rembrandt ezită încă dacă să-i dea voie să lucreze pe model viu.

Douăzeci și unu de portrete în trei sferturi de an, e mult prea mult. Deodată îi vine gust să înceapă altceva,

¹ Oraș în Olanda. Capitala Friziei.

² *Lambert Jacobszoon* sau *Jacobs*, pictor și predicator olandez (1600—1637).

un tablou după propria sa inspirație și dorință. Desigur: de cînd lucrează pe Bloemgracht, a făcut și tablouri de gen. Acestea fuseseră mai ales comandate de Hendrick Uylenburgh, care îl pisează în fiecare zi pe Rembrandt să facă ceva pentru salonul lui de artă. O scenă mitologică. Se caută foarte mult astfel de tablouri! *Enfin*, are să vadă el. Dar cu portretele, deocamdată, s-a isprăvit!

— Jacob, fă tu de data asta gulerul și căciula. M-am săturat de cucoanele din Amsterdam! Nu mi se par destul de frumoase. Parcă toate femeile din Amsterdam s-au făcut supraveghetoare de azil, așa de imposibil privesc lumea. Pf!

Enervat, își azvîrle unelte pe o măsuță, aruncă alături de ele halatul și bereta de lucru și, ca să nu se răsgîndească în ultima clipă, iese repede, coboară în grabă scara și pleacă.

Orașul se încălzește la soarele primăverii timpurii. Peste copacii plantați pe malurile apei de pe aglomeratul Bloemgracht se așterne un murmur de primăvară. Biserica de la Asfințit stă în mijlocul unui grup de ulmi tineri, înmuguriți. Turla a mai crescut; constructorii au ajuns la prima centură. Cum are să arate biserica după ce are să fie gata turla? Rembrandt o vede în gînd. Zîmbește că i-a venit brusc o astfel de idee. Cum are să fie? Frumoasă, firește; cît se poate de frumoasă. Sigur de sine, își netezește mustața, țănoș și se ciupește de barbișonul scurt, blond închis, pe care și l-a lăsat sub buzele roșii și cărnoase. Își îndeasă un pic mai adînc pe ochi pălăria cenușie de pîslă cu boruri late... Trebuie să-șifacă grabnic un autoportret! Chiar mîine are să încerce pe o plăcuță de aramă, poate iese ceva bun. Hendrick are să-l cicălească iar cu scena lui mitologică, de parcă o astfel de lucrare poți s-o scoți de-a gata din mîneacă. Hendrick nu e om rău; e un om de încredere și cinstit, cu toate că negoțul de tablouri nu prea merge. Rembrandt i-a împrumutat o mie de florini.

— Nu, să nu mai vorbim de bani. Mi-i dai înapoi cînd îți vine bine la socoteală. Ne-am înțeles?

„Nu cumva aș putea să-i fac un mic tablou? Ia să vedem: ce ne-a învățat savantul Thysius? Metamorfozele lui Ovidiu:

Cuius adorandum docuit Facundia Christum.
 Et populis veram pandit ad astra viam.
 Talis erat Sylvi facies. audivimus illum
 Amstelius ubi civibus oro loqui.
 Hic Frisus praecenta dedit, pietasq. severo
 Religioq. diu vindico tuta stetit.
 Praeclucit. venerandi suis virtutibus. atis.
 Erudytq. ipsos fessa senecta viros.

Simplicitatis amans fucum contempsit honesti.
 Nec sola voluit fronte placere bonis.
 Sic statuit. Jesum vita meliores doceri
 Rectius. et vocum fulmina posset minus.
 Amstel. sis memor extincti. qui condidit urbem
 Moribus. hanc ipso fulsyt ille Deo
 Haud amplius depraedico illius doctis.
 Quas a malor. frus traqui persequor percur
 C. Barlow.
 p. s.

Midas, Narcis, Răpirea fecioarei Europa.“ Rembrandt zîmbește. Păcat că nu și-a luat atunci notițe... Povestirile clasice i s-au cam încurcat în cap.

Merge, voios, pe Keizersgracht. Apa, întunecată între malurile zidite, este brăzdată de o mulțime de vase: tialci, galiote, gabare plate, care își duc prețioasa încărcătură pînă în dreptul caselor negustorilor, ale căror poduri se încovoiaie sub greutatea mărfurilor sosite din Indii. Nuci de cocos și scorțișoare, piper și cafea, toate acestea aduc la Amsterdam beneficii uriașe și neîncetată bunăstare. La fundațiile unei binale, unde un grup de meseriași trag de funia sonetei, Rembrandt se oprește. Pe șantier, atmosfera e sărbătorească. Pe stîlpul sonetei flutură un steag princiar, semn că a fost bătut în pămîntul moale ultimul pilot. Printre muncitori se găsesc tipuri admirabile. Tineri vioi și sprinteni, îmbrăcați în pînză marinărească și barhet, cu pălăriile și bonetele mototolite, puse într-o parte. E cu totul altceva decît negustorii înțepați și nevestele lor îmbuibate, care au o căutătură atît de serioasă, de parcă rîsul ar fi păcat de moarte! Rembrandt pune în grabă pe hîrtie trei-patru capete bronzate. La un moment dat, simte pe umăr o mîină și aude o voce care întreabă ce mai face meșterul Rembrandt.

— A-ha, pastorul Sylvius! Dumneavoastră erați! zice Rembrandt surprins. Îmi face o deosebită plăcere să vă întîlnesc.

Îi întinde pastorului cărunt mîna. Pastorul Sylvius îi este simpatic. Duminica, Rembrandt face parte din auditoriul lui, la Biserica Veche, și de cîteva ori l-a întîlnit în casa lui Hendrick Uylenburgh.

— Și lucrezi mereu, tinere prieten, spune Sylvius, aruncînd o privire spre schițe. Da, un artist nu se odihnește niciodată, dragul meu. E întocmai ca un pastor, care trebuie să fie gata la orice oră din zi și din noapte să-și slujească obștea.

— Cu deosebirea că un artist n-are nevoie să țină predici, îi ripostează Rembrandt, rîzînd.

Părintele Sylvius zîmbește.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Totuși, presupun că pictura e tot un fel de predică, meștere Rembrandt. Altminteri cum ai putut face o lucrare atît de sublimă ca Înfățișarea în Templu? M-a impresionat peste măsură.

— Vă mulțumesc, părinte. Păcat numai că preoții din Leida au judecat-o altfel. N-au avut nici un cuvînt bun despre ea.

— Leida nu e Amsterdam, dragă Rembrandt. Fii mulțumit că te bucuri în bunul meu oraș de prețuirea pe care o meriți.

— Sînteți amsterdamez, părinte?

— Pînă în măduva oaselor. Și sînt mîndru că sînt. Țin la orașul meu. În primii cincisprezece ani de după numirea mea în această sfințită funcție, am stat în Frizia. Cincisprezece ani mi-a fost dor de Amsterdam, cu toate că soția mea e frizonă și am mulți prieteni în nord. — Sylvius își netezește cu grijă barba ondulată, ținîndu-și ridicată în sus, cu nostalgie, fața plină de bunătate. — *A propos*, meștere Rembrandt: am aflat că ai făcut un tablou superb pentru comitetul breslei medicilor. În multe case înstărite aud vorbindu-se de el, și cu cinste. Nu s-ar putea să merg într-o zi la Sint Antoniespoort în tovărășia dumatăle?

— Desigur că se poate, stimată domn. Nu știu dacă aveți timp, dar v-aș propune să îmbinați vorba cu fapta.

— Foarte bine, meștere Rembrandt. Și pastorii trebuie să-și împrășteze spiritul privind operele artiștilor tineri. Ceea ce ne menține voioșia și ne ferește de senilitate.

Conversînd cu vioiciune, o iau amîndoi de-a lungul zidurilor reci și umbroase ale cetățuii, unde casele își oglindesc în apa visătoare fațadele ornamentate. Pastorul povestește despre soția sa Aeltje și despre cei unsprezece copii ai lor, toți sănătoși și cu rostul lor.

— Al doisprezecelea n-a vrut să vină, tinere prieten. Și-mi pare mai rău decît pot să-ți spun... Mult aș fi dorit să-i ofer lui Dumnezeu un număr rotund. Dar trebuie să ne supunem vrierii lui.

Fără să bage de seamă, ajung la Sint Antoniespoort, care își înalță turnurile solide și crenelurile spre cerul albastru de primăvară. Din clădirea întunecată a porții răsună dudu-

tul surd al cântarelor grele. Acolo maiștrii cantaragii cîntăresc ancore, tunuri și lingouri de fontă. Rembrandt bate cu ciocănașul în ușă. După cîteva clipe se află amîndoi în sala rotundă de cursuri, în *Theatrum Anatomicum*.

Tabloul e pus în valoare în lumina difuză a zilei de primăvară. Vocea vioaie a pastorului Sylvius amuțește brusc. Chiar și Rembrandt se simte năpădit de un respect ciudat în fața propriei sale opere. După ce-i dăduse verniul, nu-l mai văzuse luni de zile. Acum îl privește cu un ochi proaspăt și imparțial. Iată-l: de trei coți lungime și doi coți și jumătate înălțime, o bucată de pînză mai mare decît toate celelalte pe care le-a avut vreodată pe șevalet. Bună lucrare a fost! Fiecare trăsătură de penel îi procurase plăcere. Admirabil cade lumina pe cadavru! O lumină verzuie, plină de respect față de misterul morții. Foarte bună e și atitudinea profesorului Tulp. Mai ales gestul elegant al mîinii stîngi, un gest de care Tulp a fost foarte mulțumit.

— E magistral, Rembrandt!

Un gest. Douăzeci, treizeci de studii făcuse el pentru gestul acela. Nu izbutea să-l prindă. Trebuia să fie un gest demonstrativ, didactic și totuși distins; așa și-l închipuise el. Nici unul dintre studii nu-l satisfăcea pe Rembrandt. Pînă cînd îi căzuse în mîini, pe neașteptate, vechiul carnet de schițe, carnetul de schițe în care mîzgălise ca adolescent. Și deodată găsisese ceea ce căuta. Profesorul Heinsius! Gestul didactic al lui Heinsius. Așa cum stătea pe catedra Academiei din Leida.

— Splendid, Rembrandt, apreciază pastorul Sylvius, după ce a privit cu atenție tabloul o bună bucată de timp. Nu mă sfiesc să-ți arăt admirația mea. Ce efect formidabil are pînza asta! Ai prins viața în culoare. Viața și moartea. Și dacă mi-e permis să pun o întrebare: tabloul corespunde intenției dumentale?

— Ca să fiu cinstit, părinte: eu nu pictez niciodată ceva cu o intenție prealabilă, răspunde Rembrandt, după oarecare gîndire. Pentru că eu nu vreau decît să prind în culoare și în formă mobilitatea cea mai firească și s-o prefac într-o realitate superioară.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Să faci din viață ceva de ordin superior, dacă înțeleg bine?

— Dacă pentru asta sînt neapărat necesare cuvinte: da. Dar vă rog să mă înțelegeți just: nici aici nu intervine nici o intenție. Ca să vorbesc mai pe-nțeles, părinte: arta e ca vîntul, nimeni nu poate să-l prindă. Sau, mai poetic: arta e ca mireasma unui trandafir, ca buchetul unui vin bun. Sarcina artistului e să le facă să fie vizibile.

Pastorul Sylvius dă din cap.

— Mă răscolesc mii de întrebări, prietene Rembrandt, zice el cu un gest de deznădejde. Dar le înăbuș în mine. Ai dreptate: nu ești răspunzător față de nimeni pentru opera dumitale, decît față de Dumnezeu. Numai o singură întrebare. Ai înfățișat pe pînză un trup dezbrăcat; și sînt dator să spun că ai făcut aceasta în mod cuviincios. Nu crezi însă că există o limită în ceea ce vrei să înfățișezi? Nu orice lucru este nimerit și îngăduit, nu-i așa?

— Mi-e greu să vă răspund, părinte. Și nici nu prea are rost. De îndată ce un pictor se apucă să vorbească, a greșit. Un lucru însă e cert pentru mine: în opera mea nu recunosc nici o graniță! Trăim într-o Republică liberă și cerem libertate de acțiune. Chiar dumneavoastră, ca pastor, pretindeți cuvîntul liber și gîndirea liberă. Atunci să nu-mi luați în nume de rău dacă pretind aceeași libertate și în pictură.

Rembrandt a vorbit mai tare ca de obicei. Urmează o tăcere, în care numai pînza pare că mai șoptește, cu glasul ei propriu. Pastorul Sylvius își mîngîie barba. Printre gîndurile lui s-a strecurat unul cu care se descurcă greu. „Ciu-dat om e acest Rembrandt van Rijn. Dar e o personalitate, cu toate că e încă tînăr și imberb. O minte viguroasă, conștientă de valoarea sa. Un om care merge de-a dreptul la țintă. Dar viața nu l-a rafinat încă. A venit, a văzut și a învins...”

„Ce are să se întîmple dacă are să întîlnească piedici în drum?” cugetă Sylvius. Ca păstor al sufletelor, cunoaște omul și soarta lui. Știe că faima e trecătoare ca floarea de gheață pe gîam. Fiecare om trebuie să-și urmeze propriul drum. Nici o făptură nu poate să se abată.

— Meștere Rembrandt — zice el deodată — opera dumitale mă interesează foarte mult. Și dacă ai timp și ți se ivește prilejul, aș fi încântat să ne faci portretul, soției mele și mie. Nu din vanitate. Ci ca o duioasă amintire pentru copiii noștri.

Rembrandt îl cercetează atent pe Sylvius. „Un cap excelent, desigur.“

— De portretele pictate m-am cam lăsat pentru cîtăva vreme, părinte. Dar dacă pot să fac o gravură cu chipul dumneavoastră, vă stau cu plăcere la dispoziție.

— Aș prețui-o în mod deosebit. Gravura e pasiunea mea. Sînt, într-o măsură modestă, colecționar de plăci. Pot chiar să mă socotesc fericit cu un Lucas van Leyden și un Dürer. Vîno să ne vezi, cînd poți, zilele acestea. Soția mea și cu mine te vom primi cu toată inima în umila noastră casă. Și tot așa și musafira mea, o nepoțică din Frizia. Da, locuiesc pe Nieuwe Zijds Voorburgwal, casa Pynappel, între orfelinat și Curtea beghinelor¹. Te aștept să vii cu arama și cu acul de gravat, meștere Rembrandt. La revedere!

— Acum mi-am mai luat încă o lucrare pe cap, mor-măie Rembrandt, cînd trece pe Breestraat, spre casa lui Hendrick Uylenburgh.

Dar, slavă Domnului, cuțitul n-a ajuns încă la os: cu portretul pastorului nu e nici o grabă. „Simpatic om, Sylvius! Nu umblă cu binecuvîntări și blesteme, nu presară chinurile iadului și anatemele, așa cum presară sfîntul Nicolae boabe de piper și turtă dulce. E un preot cu care poți să schimbi o vorbă, un om pașnic, ceea ce nu prea se poate spune despre orice preot.“ Ajunge repede la domiciliul lui de pe Breestraat. Lijsbeth îi deschide. Lui Rembrandt nu-i scapă că e nervoasă.

— A venit o scrisoare din Leida, — zice ea, cînd încă nici nu s-a închis bine ușa.

O scrisoare din Leida. Rembrandt își aruncă mantaua pe o ladă frumos sculptată. E curios. Numai să nu se fi întîmplat ceva cu mama... Rupe în grabă pecetea. Ochii îi

¹ Beghine: călugărițe aparținînd unei secte.

MEȘTERUL REMBRANDT

zboară de-a lungul rîndurilor. Lijsbeth îl privește întrebător. Vede că mîna lui, care ține scrisoarea, se strînge, se face pumn.

— Eh! exclamă el deodată, și apoi iar: Eh!

Face din hîrtie un ghemotoc și îl azvîrle cu dispreț într-un colț al camerei din față.

— De la cine e scrisoarea, frățioare? întreabă Lijsbeth. Rembrandt nu se uită la ea.

— De la fratele Adriaen, zice el, cu vocea voalată. E de părere că trebuie să te înapoiezi acasă.

— Eu...? Acasă? De ce?

Pe fața lui Rembrandt apare o grimasă penibilă.

— Găsește că pentru o fată cumsecade nu șade frumos să țină gospodăria unui văduv și a unui celibatar tînăr, — răs-punde el, rîzînd sardonice. — Devotatul nostru frate amenință că te aduce înapoi cu ajutorul Justiției, dacă nu te întorci numaidecît la Leida. Îi e frică să nu-și strice reputația.

Răsufală adînc. Nările îi tremură. Deodată, își petrece ocrotitor brațul după umerii Lijsbeth și întreabă, ținîndu-și capul foarte aproape de al ei:

— Așadar, surioară, cînd vrei să pleci din casa aceasta?

— Niciodată, niciodată nu mă duc de bunăvoie înapoi la Leida, frățioare, sughiță Lijsbeth. Mă îngrozesc la gîndul că trebuie să stau cu Adriaen și cu vipera de nevastă-sa. Și pentru mama e îngrozitor, dar ea e bătrînă. Nu țin să-mi irosesc viața lîngă o scorpie ca Lijsbetgen și lîngă o mutră acră ca cea a lui Adriaen.

Bate energic din picior, hotărîtă să meargă pe drumul ei.

— Frățiorul nostru e foarte îngrijorat de sănătatea ta, zice Rembrandt, bătînd-o ușurel pe umăr.

Lijsbeth rîde printre lacrimi.

— Sănătatea mea nu lasă nimic de dorit, zice ea, ritos. De asta să n-aibă grijă fratele Adriaen!

Rembrandt o privește cu atenție. Într-adevăr: Lijsbeth arată admirabil. Niciodată nu l-a frapat lucrul acesta așa ca acum.

JAN MENS

— Am să-ți fac portretul, Lijsbeth, hotărăște el, brusc. Și tabloul îl trimitem la Leida, ca să se convingă și ei cum stai cu sănătatea. Ce farisei!

— Și nu trebuie să mă înapoiez la Leida, frățioare?

— Dacă nu vrei tu: nu. Aici ești liberă ca o porumbiță de pe turla Bisericii de la miazăzi. Și mâine dimineață mergem împreună pe Bloemgracht, nu uita! Pune-ți pe tine boarfele cele mai bune, pentru că am poftă să-ți fac un portret pe cinste, Lijsbeth, surioară!

ARA E ÎN TOI. ÎN ATELIER e cald, așa că Rembrandt a deschis larg ferestrele. Stă la fereastră, în halatul pătat de culori, și se uită în zare, pe deasupra căsuțelor cu acoperișuri roșii din Nieuwe Werk, pe care soarele aruncă săgeți de aur. Jos, în magazin, hamali albiți de pulbere albă muncesc ca să ridice pînă sus saci cu făină. Deasupra capului lui Rembrandt, scripetele scîrție sub încordarea funiei.

Lui Rembrandt îi place această muncă grea. Îi amintește de moara de pe valul din Leida, moara tatei... Îi plac oamenii voinici, care nu se sperie de un sac de o sută de ocale de făină, dar nici de o balercă de bere. Oameni zdraveni și fără griji, care trăiesc azi și nu se gîndesc la ziua de mîine. Se simte înrudit cu ei. Îi plac glumele și păcălările lor, ironia lor îndrăzneată, pasiunile lor violente. La început, cînd abia se instalase în mansardă, auzise o dată o vorbă acră la adresa lui.

— Pictor... Halal tînr! Nu știe decît să țină strîns un pămătuș cu vopsea, dar să pună mîna voinicește, nici pomeneală!

Rembrandt rîsesese. Cunoaște poporul: e fecior de morar. Într-o dimineață se dusese în mijlocul muncitorilor și, arătînd un sac cu făină, le propusese să-l care el pînă sus.

— Să cari sacii sus e un fleac, oameni buni!

Rîsete și cuvinte de batjocură. Rembrandt nu se sinchisise. Își lepădase repede mantaua, ceruse să i se pună sacul pe ceafă și fără să gîfîie îl cărase pe scara îngustă, pînă sus.

De atunci e cel mai bun prieten al lor. Uneori, în timpul gustării de prînz, stă cu oamenii în cîrciuma numită „Vidra nădușită“, pe Lijnbaansgracht, își mănîncă turta de grîu din pumn și-și clătește fărîmiturile cu un urciore de vin de Delft. Le schițează capetele robuste, face cînte cu un pahar și știe să le prețuiască glumele. Atunci duduie rîsete în cîrciumă, iar ghetele cu măsele bocănesc aprobator pe pardoseala presărată cu nisip.

— Toarnă, Lammegien. Făina face sete. Să ne clătim gîtlejurile!

Veselia ține pînă ce șeful de echipă pornește primul la lucru. Atunci sacii plini cu prețioasă făină sînt urcați cîte trei odată și dispar după ușile albastre ale magazinului „La Paradis“.

Acesta e anturajul zilnic al lui Rembrandt. Cu muncitorii și cu salahorii de rînd poate sta de vorbă fără să i se încurce limba. Oameni care se poartă așa cum sînt și care nu se acoperă cu un strat de lustru, ca negustorii țănoși de pe Heerengracht și de pe Keizersgracht. Desigur, și dincolo de Prinsengracht locuiesc oameni care se interesează de el; oameni ca profesorul Tulp, ca sinior Ruts și ca părintele Sylvius, îl agreează. Dar rămîne o distanță între Rembrandt și acești domni, o distanță care l-a împiedicat întotdeauna să le calce pragul de marmură altfel decît ca pictor. Știe că el, în pofida mantalei sale de catifea violetă, a pantalonilor negri și a ghetelor cu cataramă de argint, rămîne un venetic în cercul lor de lux și de erudiție. Dus pe gînduri, ochii lui urmăresc funia groasă: o coardă întinsă, care lunecă încet pe scripetele mare, atîrnat sus, la coamă, de grinda vopsită în alb. De dimineață, slujnica pastorului Sylvius îi adusese un bilet, în care i se amintea de înțelegerea recentă. „Vino să prînzești la noi. Ne vom socoti fericiți să te putem vedea. Jan Cornelis Sylvius. *Verbi Divini Minister*¹“.

Ce să facă? Să se ducă? Să nu se ducă? Dacă ar fi vorba numai de un portret, s-ar duce. Dar prînzul... E ceva familiar. Da, Sylvius e un om plăcut. Dar nevastă-sa cum o fi? O matroană rigidă, poate, care se uită la un pictor ca la un șarlatan sau ca la un saltimbanc? O cucoană înțepată, ca atîtea altele, cărora le-a făcut portretul și care nu știe măcar să zîmbească? Și apoi, n-a spus părintele că are la el o nepoțică? Desigur, vreo frizonă înaltă și țeapănă, o fată cu părul roșcovan și cu obrazii plini, care te împunge cu privirea... Și cu ele trebuie să prînzească! Să facă sluj

¹ Slujitor al Cuvîntului Domnului (lat.).

și să dea lăbuța, să vorbească despre lucruri care nu-l interesează și mai ales să bage de seamă să nu folosească vorbe necuviincioase. „Bună ziua, conică, ce mai faceți? V-ați acomodat în acest oraș zgomotos? Nu vă e dor de liniștea rustică de pe pământul dumneavoastră natal?” Și să fie atent, firește, să nu scuipe pe jos și să nu bea din pahar pînă nu și-a șters buzele...

Să se ducă, să nu se ducă... La urma urmei, ce-i pasă lui de părerea altuia? Nu există ființă în stare să-i mototolească onoarea de pictor; el se află cu mult mai presus de moravurile burgheze. Și dacă e destul de îndemînic ca să nu spargă vreo farfurie sau castronul de supă, poate să dovedească celorlalți că poți să fii pictor și în același timp om manierat. Deci: hai! Are să se dichisească pentru vizita la părintele Sylvius.

Ceasul mănăstirii Beghinelor, din apropiere, abia a bătut, cu un sunet metalic acut, ora cinci, cînd Rembrandt ciocănește în ușa de stejar ghintuită a locuinței pastorului Sylvius, de pe Nieuwe Zijds Voorburgwal. Preotul îl primește în camera din față. E o încăpere sobră și distinsă. Pardoseala din lespezi albe și negre, o ladă de stejar, iar pe peretele spoit în alb cîteva hărți marine colorate ale lui Plancius.

— Aha, a venit în sfîrșit prietenul nostru Rembrandt! Intră! Dă-mi voie să te prezint soției mele Aeltje și nepotei mele... — Sylvius întoarce capul spre camera din fund și zîmbește îngăduitor. Saskia! strigă el, apoi se aud niște pași mărunți, care se apropie. Aceasta este musafira noastră din Frizia: Saskia van Uylenburgh, o nepoată a soției mele. Saskia... Meșterul Rembrandt van Rijn, faimosul pictor!

Rembrandt a încremenit! Nu poate să scoată nici un cuvînt. Toate frazele frumoase, pregătite dinainte, i-au murit în gîtlej. Face o plecăciune stîngace spre fata îmbrăcată în catifea neagră și apoi se uită la doi ochi albaștri poznași, care îi rîd prietenos, dar plini de curiozitate. Fără nici o rețineră, fata îi întinde mîna, o mînă îngustă, pe care el o simțe ca pe ceva de preț în laba lui puternică.

— Îmi face o deosebită plăcere că pot face cunoștința dumneavoastră, sinior Van Rijn, zice ea, cu vocea ei domoală, dar cam pițigăiată. Unchiul meu mi-a vorbit atîtea despre lucrările dumneavoastră, încît ard de nerăbdare să pot vedea cîte ceva din ce ați pictat.

— Preoții sînt uneori înclinați să exagereze, duduie, — răspunde Rembrandt prompt, spre propria sa mirare. — Dar dacă vă interesează, puteți veni în atelierul meu, împreună cu unchiul dumneavoastră, ca să vedeți cîteva tablouri noi, numai să nu vi se pară prea înaltă scara. Căci locuiesc în pod, sub acoperiș.

— Mai presus de frămîntările noastre zilnice, ale muritorilor de rînd, intervine Sylvius rîzînd. Dar hai, să nu mai stăm pe pietrele acestea reci; nu e bine pentru podagră. Un om de vîrsta mea trebuie să fie prevăzător.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Lasă, lasă, unchiule, vorbești așa numai ca să mă faci să susțin contrariul, ride Saskia. Pentru că dacă obștea ta nu s-ar scandaliza, ai urca scara spre amvon cîte două trepte deodată! Nu-i așa, unchiule?

— Unui păstor sufletesc nu-i șade frumos să-și demonstreze cu tărie vitalitatea în prezența întregii sale parohii, răutăcioasă Saskje. Poate că astfel de lucruri se obișnuiesc în prezent în Frizia. Dar amsterdamezii prețuiesc demnitatea și seriozitatea. Nu-i așa, meștere Rembrandt?

— Nu e în căderea mea să spun ceva în dezavantajul amsterdamezilor dumneavoastră, părinte. Sînt un musafir în acest oraș. Și despre gazdă nu se vorbește nepoliticos.

Rembrandt ia loc în fotoliul ce i s-a oferit. Simte că-și recapătă siguranța de sine; anxietatea de adineauri i-a dispărut. Se uită cu ochi lacomi la gingașa frizonă, care, la un semn al doamnei Sylvius, saltă capacul unei lădițe de abanos și pune pe masa maronie patru păturașe scînteietoare, fin șlefuite.

— Un păturaș înaintea de masă e ca un imn înainte de predică, e de părere Sylvius, zîbind. Ce alegi, meștere: lichior de anason sau de portocale? Sau preferi o băutură mai tare?

— Vă las cu plăcere să alegeți dumneavoastră, părinte. Aveți nasul mai fin pentru miresmele tari decît mine, după cum presupun.

— Foarte bine, tinere prieten. Eu meșter în licori, iar dumneata mare meșter în culori... Atunci îți recomand lichiorul de portocale, un suc din care pot și cucoanele să soarbă cîte un pic. — Scoate, cu precauție, din lădiță o carafă de sticlă mătuită și, cu o mîină pricepută, umple paharele. — În sănătatea întîlnirii noastre, meștere Rembrandt. Și să te simți aici ca la dumneata acasă.

Rembrandt bea cu sorbituri mici și încete, din paharul care îi tremură, aproape imperceptibil, în mîină. Dulce și răscolitoare e băutura; așa o simte el pe limbă, dulce și răscolitoare, ca fata din fața lui. Între timp, vocea de predicator experimentat a lui Sylvius domină, sonoră și jovială, întreruptă din cînd în cînd de cîte un singur cuvînt al soției sale sau de cîte o observație spirituală a Saskiei.

Preotul povestește despre Frizia. Acolo a cunoscut-o pe buna sa soție.

— O soție excepțională, dragă Rembrandt, o binecuvântare a cerului. În fiecare duminică stătea sub amvon și nu îndrăzneă să ridice privirea...

Doamna Sylvius zîmbește. Fața ei e numai mulțumire. Își cunoaște soțul: un pic vanitos și încrezut, un om căruia îi place să-și asculte propriile sale cuvinte. Un preot. Lucruri cu care s-a obișnuit și care îi fac plăcere; o dragoste purificată într-o căsnicie de aproape patruzeci de ani. Povestirile acestea le știe și din somn, le-a auzit de sute de ori, dar rămîn veșnic noi pentru ea. Plină de tact, știe să facă în așa fel, încît la sfîrșitul povestirii bătrîna slujnică vine să întrebe dacă poate să servească masa.

— Coniță, friptura e gata și supa e fierbinte!

La masă, Rembrandt stă lîngă doamna Sylvius, față în față cu Saskia. Doamna Sylvius îi cere amănunte despre Leida. N-a fost niciodată acolo, nu iese niciodată din Amsterdam. Și dacă sinior Van Rijn a fost vreodată în Frizia, pămîntul ei natal? Rembrandt recunoaște că n-a pus niciodată piciorul în afara Holandei: Leida și Amsterdamul sînt singurele orașe pe care le cunoaște.

— Va să zică n-ați fost niciodată în Italia, sinior Van Rijn?

Saskia a pus întrebarea. Rembrandt, prudent, înghite o sorbitură din pahar și își șterge buzele cu șervetul.

— Nu, duduie, n-am izbutit niciodată să fac o astfel de călătorie. Și nu cred să găsesc vreodată timp s-o fac.

— Cumnatul meu, Wijbrand de Geest¹ a stat acolo patru ani, spune Saskia. Și zice că au fost cei mai frumoși ani din viața lui.

— Da, nepoata noastră are în familie un portretist cunoscut, se amestecă în vorbă doamna Sylvius. De Geest, care e căsătorit cu sora ei Hendrikje, e un personaj cunoscut în *Fryske Lân*²; nu-i așa, Saskje?

— Wijbrand a pictat foarte mulți frizoni de vază, bărbați și femei, răspunde fata.

¹ *Wijbrand de Geest*, portretist olandez (1592—1659).

² Țara Frizonă (în dialect frizon).

MESTERUL REMBRANDT

Rembrandt o privește o clipă, mirat. Apoi întreabă cu voce profundă:

— Și stimatul dumneavoastră cumnat n-a găsit nicio dată timp ca să-și picteze cumnătica, domnișoară?

Din ochii Saskiei țîșnește o sclipire.

— Păi, sinior Van Rijn, eu nu sînt o frizonă de vază! Iar Wijbrand poate să-și folosească timpul mai cu rost decît făcînd portretul uneia din cele șase cumnate ale lui.

— Îndrăznesc să vă contrazic. După părerea mea, cumnatul dumneavoastră nu poate visa un model mai bun decît sînteți dumneavoastră, domnișoară Uylenburgh.

— Aha, artistul iese la iveală! exclamă părintele Sylvius, cu gura plină; apoi scoate o sticlă de vin de Rin din răci-torul de aramă și umple paharele ochi. În cinstea nobilei arte a picturii, meștere Rembrandt!

— În sănătatea tuturor frizonelor și frizonilor, părinte! răspunde Rembrandt.

Golește paharul dintr-o suflare; vinul îi curge ca focul în vine. Se uită o clipă, prin paharul ridicat, la Saskia. Fața ei pare încadrată de o cunună de nestemate... Nu cumva sînt picături de vin, perlele din pahar? Un obraz oval, cu trăsături fine, înconjurat de un păr creț și zburdalnic, blond-roșcovan. Un ten gingaș, ca puful de lebădă, ca o piersică dată-n pîrg. Un nas drept, cu nări nervoase, deasupra unor buze roșii, sub care se vede începutul vag al unei bărbii duble. Rembrandt își pune cu băgare de seamă, pe fața de masă de damasc, paharul în care întrezărise chipul Saskiei. Își privește degetele, care țin piciorul șlefuit al cristalului; niște degete groase, cărora parcă le-ar fi frică să nu provoace vreo suferință paharului. Deodată întreabă, privind-o pe fată stăruitor în ochi:

— Dacă sinior De Geest, cumnatul dumneavoastră, n-are timp să vă facă portretul, pot să-i preiau eu această sarcină, domnișoară?

Saskia își apleacă mult de tot capul blond spre farfurie. Cui ce-i pasă că roșește?... Apoi, ridicînd încet ochii spre Rembrandt, spune:

— Mă simt foarte onorată că mă socotiți vrednică de a mi se face portretul, sinior Van Rijn. Dar mă tem grozav

că Hendrikje, sora mea, care are sarcina să-mi poarte de grijă ca o mamă, n-are să încuviințeze această cheltuială neașteptată. Pentru că, spre părerea mea de rău, nu pot dispune în voie de bani. Abia la anul devin majoră.

— Nu v-am cerut să-mi pozați decît ca o favoare, domnișoară, spune Rembrandt cu un zîmbet; apoi se uită la mîna ei, rezemată, cu pumnul strîns, pe fața de masă de damasc, și continuă, confidențial: În ultimele luni n-am pictat aproape nimic altceva decît portretele unor burgheze înțepate și ale unor burghezi solemnii. Vă rog să credeți că pensulele mele tînjesc după prilejul de a picta, în loc de portretele unor stejari bătrîni, portretul unei flori proaspete.

— Măi, măi! Ce galant ești, prietene Rembrandt, spune părintele Sylvius, punînd într-o străchioară de cositor un os de oaie. Și unde mai pui că musafirul nostru ne-a fâgăduit încă de mult să ne facă portretele. Și acumă Saskia să ne-o ia înainte?

— Meșterul Rembrandt o fi știind el ce preferă să picteze, dragul meu, zice doamna Sylvius, făcîndu-i soțului ei cu ochiul. Și faptul că ne compară cu niște stejari bătrîni găsesc că e măgulitor. Florile se ofilesc, dar stejarii sfidează timpul și veșnicia.

— E un bun subiect de predică, o întrerupe Sylvius pe nevastă-sa; apoi își golește paharul, își șterge o urmă de vin din barbă și continuă: prea bine, meștere Rembrandt. Dacă vrei să-i faci nepoată-mi portretul, ai încuviințarea mea: tineretul are înțietate la lucrurile astea. Tace cîteva clipe, apoi spune, cu ochii ațintiți asupra lui Rembrandt: Deși, după cum cred că-mi amintesc, am văzut în vitrina lui Uylenburgh, de pe Breestraat, un portret semnat de dumneata, care înfățișa o fată. Sau mă înșală memoria?

— Nicidecum, părinte.

— Meșterul Rembrandt știe să găsească floricelele tinere, spune doamna Sylvius, cu o privire ocrotitoare către nepoată.

Saskia își îndreaptă întreaga atenție asupra unui castron cu varză călită, adusă chiar atunci la masă. Face impresia că nu ascultă cînd soția pastorului spune ceva despre artiștii care culeg florile de sub stejari, o tiradă care lui Rembrandt

nu-i scapă. Deodată Saskia, cu o privire fugară către musafirul din fața ei, întreabă:

— Și e drăguță fata căreia i-ați făcut portretul, sinior Van Rijn? Sau unchiul meu se înșală și se numără și ea printre stejarii bătrâni, de care spuneți că v-ați săturat?

— E o fată foarte drăguță, domnișoară, zice Rembrandt. Cel puțin: eu o găsesc drăguță. Și asta-i principalul; nu-i așa?

— E blondă, sinior Van Rijn?

— Blondă ca dumneavoastră, domnișoară.

— Tinără?

— Cam de vârsta dumneavoastră, presupun...

— Și i-ați făcut portretul?

— Desigur, domnișoară. Și cel puțin de vreo patru ori.

— Cel puțin de patru ori, repetă Saskia, ciupind tivul șervetului. Și tot nu v-a făcut să uitați de burghezele înțepate și de burghezii solemnii?

Se uită, morocănoasă, la tînărul conmesean; privirea îi lunecă spre mîna lui, care stă, strînsă, lîngă farfuria cu varză călită. O mîna păroasă, brună, scurtă și groasă, peste care cade neglijent manșeta de dantelă. O mîna asemenea capului unui cîine de pază, o mîna credincioasă, cinstită și puternică, mîna care a făcut portretul acelei copile blonde...

— Nu — răsună brusc vocea lui Rembrandt — nu, domnișoară. Surioara mea Lijsbeth n-are această putere. Deși a fost un model docil.

— A, așa, e sora dumitale, intervine doamna Sylvius. Zău, nu știam că ai familie la Amsterdam.

— Lijsbeth conduce gospodăria pe Breestraat. Prietenul meu Hendrick Uylenburgh e văduv și e foarte încîntat de ajutorul ei. Și mă îngrijește și pe mine, ca o mamă.

— De fapt e ciudat că n-am fost prezentată niciodată acestui Uylenburgh, zice Saskia. E rudă cu noi, nu, unchiule?

— Da, foarte de departe... Vărul Hendrick e oarecum butașul sălbatic al tulpinii Uylenburghilor, — explică pastorul, care pare că preferă să evite acest subiect.

Doamna Sylvius face slujnicii un semn, că poate să servească budinca. Budincă spaniolă, faima casei! Orez, făină, zahăr, lapte dulce și apă de trandafiri... Meșterul Rembrandt trebuie întâi să încerce și abia apoi să-și spună părerea. Rembrandt mănâncă; nu-i vine greu, budnica e delicioasă! Între timp se uită pe furiș la Saskia. Fata mănâncă budinca fierbinte cu înghițituri mici. Lingura de argint se duce mereu de la farfurie la gură... Din când în când, Rembrandt zărește albul dinților, care sclipește între buzele roșii.

Fermecătoare ființă, micuța frizonă! Zveltă și dezghețată, și totuși distinsă. O fetișcană dintr-o familie aleasă, desigur. Pastorul Sylvius îi dă răspunsul.

— Tatăl Saskiei a fost pîrgar la Leeuwarden, spune el cu mîndrie. Și după aceea a ajuns consilier la curtea Friziei. Când a fost numit Rombertus, dragă? Nu în 1597?

— La 12 mai 1597. Da, tatăl Saskiei a fost un om, nu glumă. Și totuși necazurile nu l-au cruțat.

— Într-adevăr; nevastă-mea are dreptate, zice Sylvius, în dorința de a continua el povestirea.

Își mîngie cu duioșie barba. Apoi începe să istorisească pe larg despre doctorul Rombertus van Uylenburgh, care a fost trimis în solie la Delft, ca reprezentant al orașului Leeuwarden, ca să discute cu Prințul de Oranje despre interesele orașului.

— La 10 iulie 1584, Prințul l-a primit și l-a invitat la masă. Stătea acolo, ca musafir, cînd Balthasar Gerards l-a chemat pe Prinț și a tras în el cu pistolul, răbindu-l mortal. Rombertus a fost acela care l-a prins pe Marele Taciturn¹ în brațe...

— Tata a povestit deseori întîmplarea aceea, spune Saskia, în tăcerea care urmează.

Rembrandt o privește. Cunoaște povestea, care a făcut întotdeauna asupra lui o adîncă impresie. Prințul Willem de Oranje, întemeietorul Republicii libere, doborât pentru un pumn de arginți. Marele Gueux, ale cărui ultime cuvinte au fost închinare poporului său.

¹ Porecla lui Wilhelm de Nassau, prinț de Orania.

MEȘTERUL REMBRANDT

— *Mon Dieu, mon Dieu, ayez pitié de mon âme et de ce pauvre peuple*¹, citează pastorul Sylvius încet. Tatăl tău le-a auzit din gura Prințului muribund, Saskia.

Mișcat, Rembrandt se uită la fată. Ochii ei sînt umezi; colțurile gurii îi tremură. O, dacă ar putea s-o consoleze, să-i spună un cuvînt duios, un cuvînt de compătimire și de înțelegere! Iat-o: un copil, fără părinți, și trebuie să-și croiască un drum în viață...

— Mai rămîneți mult timp la Amsterdam? — întreabă el deodată, după ce slujnica a adus desertul.

Saskia dă din umeri.

— Nu cred, sinior Van Rijn. Soră-mea Antje, din Franeker, zace în ultima vreme la pat. Așa încît cumnatul meu Macovius, care a fost numit de curînd profesor de teologie, m-a rugat să-i ajut cîtva timp în gospodărie. Și nu pot să-l refuz.

— Va să zică nu vă mai vedem curînd la Amsterdam?

— Nu știu. Trebuie să înțelegeți că eu n-am un domiciliu stabil. Colind de la o soră la alta. Cel mai mult stau la sora mea Hiske, la Sint-Anna-Parochie. Cumnatul meu e secretar la *Het Bildt*² și din toată familia țin cel mai mult la aceștia doi, în afară, bineînțeles, de unchiul și mătușa Sylvius.

— Așadar, vă place să stați la Amsterdam, domnișoară?

— Foarte mult. Deși trebuie să recunosc că nu prea mă descurc prin toate străzile și splaiurile astea. — Întinge cu băgare de seamă o fragă în zahăr și continuă, îngîndurată: — Știti la ce mă face întotdeauna să mă gîndesc orașul acesta? La un stup! Oriunde te duci, zumzăie și bîzîie, parcă nimeni n-are timp pentru altceva decît pentru ca să care miere la stup...

— Strașnică imagine, își întrerupe Sylvius nepoata. O imagine demnă de Vondel³! Albine active, așa sînt amsterdamezii.

¹ Doamne, Doamne, aibi milă de sufletul meu și de acest biet popor (fr.).

² „Imaginea”

³ *Joost van den Vondel*, poet și dramaturg olandez (1587 – 1679).

MEȘTERUL REMBRANDT

Moaie o fragă mare, roșie ca focul, în frișcă, presară pe ea un pic de zahăr și dă drumul fructului zemos în gură. Apoi îi mai împinge lui Rembrandt castronul.

— Nu te sfii, meștere Rembrandt. Sînt din grădina noastră și le-a cules Saskia. Ce vrei mai mult?

— Aveți o grădină atît de mare, părinte? întreabă Rembrandt mirat. Nu știam că e cu puțință la Amsterdam.

— Orice e cu puțință la Amsterdam, dragă prietene. Cînd am construit casa aceasta, am cumpărat și terenul dintre orfelinat și Curtea beghinelor. După masă are să ți-l arate nepoată-mea. Vrei, Saskje?

— Desigur, unchiule, și chiar cu multă plăcere.

— Să mulțumim Domnului, spune pastorul Sylvius, solemn.

Bărbații se descoperă, apoi își împreună cu toții mîinile pentru rugăciune. Vocea cucernică a lui Sylvius răsună în camera încăpătoare, în care lumina soarelui începe să coboare și să devină roșie ca focul.

Amurgul a început să se aștearnă asupra orașului, cînd Rembrandt se desparte de prietenii de pe Nieuwe Zijde. Încălzit și agitat, trece pe Rokin, care visează în umbra serii. În aer plutește un miros de smoală și de argăseală, venit de la pînzele caravelor de marfă, care aproape că-și înfig pupele în fațadele caselor. Ce superb e acest miros tare! Aproape la fel de plăcut ca mircasma iasomiei, care înflorește în grădina pastorului Sylvius. O minune de grădină, un rai. Plină de flori frumos mirositoare, alături de o grădină de plante aromatice, la fel de mirositoare: obligeană, asmațui, izmă, limba-mielului și atîtea altele, al căror nume nu le știe. S-a plimbat alături de Saskia pe cărările albe; pietrișul le scîrțîia sub picioare, o albină întîrziată culegea miere. La ora opt a început să sune clopotul beghinelor.

— Clopotul de Angelus — spusese Saskia — salutul ingerului către Maria. La catolici nu e superstiție...

Saskia, blonda Saskia. Îi povestise despre viața ei, singuratică în mijlocul unei familii numeroase. Are șase surori și doi frați. Fratele ei cel mai mare, Rombertus, a

murit anul trecut. El fusese sprijinul și refugiul ei, el înțelegea dorul ei de libertate. Cei doi frați ai ei sînt calviști stricți: Ulricus, avocatul, și Idsert, căpitan în armata Statului.

— Parcă m-ar fi încins cu un cerc de fier, din care n-am voie să scot piciorul și să fac nici un pas.

Așa vorbise Saskia, acum nici un ceas. Stătea sub iasomia ale cărei flori au o mireasmă atît de dulce. O adiere fremăta printre frunze. Ninge pe părul ei blond, pe umeri și pe brațe. Alb pe negru, alb pe doliu, doliul după fratele ei Rombertus...

Se întunecă. Deasupra turnului Bursei plutește un nor diafan, gingaș ca porțelanul, ca fața Saskiei, copila blondă din Frizia. Saskia, Saskia, Saskia... Ce nume minunat de dulce, duos ca o poezie, nobil și distins ca o figură din mitologie. Rembrandt și Saskia... Sună frumos, armonios, ca o strofă de Ovidiu. Piram și Tisbe, Perseu și Andromeda, Pluton și Proserpina. Pluton, zeul infernului, care o răpește pe frumoasa fecioară Proserpina... Rembrandt zîmbește. Vai, da; lucrurile acestea i-au rămas din anul de Academie, clădirea aceea sumbră de pe Rapenburgul din Leida. Ar fi putut fi un tablou excelent. Pluton cu Proserpina în brațe, luînd-o la goană într-un car de triumf tras de telegari negri năzdrăvani!

Pluton și Proserpina. Rembrandt și Saskia. I se învîrtește capul, parcă îi vijîie creierii. O fi, desigur, din pricina vinului; nu e obișnuit să bea mult. „Alungă-ți gîndurile acestea smintite, prietene Rembrandt! Rămîi la bidinelele și la pensulele tale! Nu-ți pierde capul din pricina unor ochi albaștri de pe o față blîndă și a unor plete roșcovane, căzute pe niște urechi albe ca fildeșul. Copila aceasta frizonă e mult mai presus de tine, bătăranule, feciorule de morar. Pentru că ți-ai făcut oarecare nume ca pictor, crezi că are să-ți dea mai multă atenție decît altora? Unei fete ca ea îi trebuie un soț cu stare și de vază, un învățat, un magistrat, poate chiar un negustor bogat, dar nu un pictor.“

Nu, nu un pictor. Dar atunci sora ei, care e căsătorită cu Wijbrand de Geest? Desigur, De Geest e un om cu prestigiu în nord, i se spune „Vulturul frizon“. Bine. Foarte

bine. Dar ceea ce a izbutit să facă De Geest, poate să izbutască și el. Dacă vrea, poate să devină „Vulturul amsterdamez“! Continuându-și drumul pe Vijgendam, Rembrandt cugetă că el, dacă vrea, poate să câștige mulți bani, mai mulți decât pînă acum. N-a venit la el nu de mult negustorul putred de bogat Gerrit Goedhardt, ca să-i ofere cinci sute de florini, dacă vrea să-i facă portretul în mărime naturală pe lemn? În fiecare lună o astfel de comandă, fac șase mii de florini pe an. Între timp mai poate să lucreze și altceva: scene biblice și mitologice, tablouri de gen și la nevoie și peisaje. Și să nu uităm gravurile! Acestea le-ar putea face seara, la lumina luminării. Plăcile lui au mare căutare. În afară de Hendrick Uylenburgh, orice negustor de tablouri le cumpără bucuros. Poate să câștige bani ca nimic. Atîția, încît să-i poată oferi Saskiei o viață fără griji alături de el, Rembrandt van Rijn, renumitul pictor...

Deodată murmură o înjurătură. S-a izbit în întuneric de o barieră; măciulia parapetului l-a lovit în piept.

— O, ce prost sînt! mormăie el printre dinți.

Se înflăcărează gîndindu-se la o fată blondă, își socotește veniturile ca un zarzavagiu și rezultatul este că mai-mai să-și fărîme coastele într-o măciulie de fier a unei bariere! O ia repede pe Hoogstraat, ținînd mijlocul, și ajunge curînd pe Breestraat. Uitîndu-se în sus, spre ferestrele cu lumină galbenă, îl cuprinde deodată dorința tainică de a avea o casă a lui.

A ATELIERUL DIN BLOEMGRACHT se prezintă, la scurt timp unul după altul, doi ucenici: Ferdinandus Bol¹, în vîrstă de cincisprezece ani, de fel din Dordrecht², și Govert Flinck³, cu doi ani mai vîrstnic decît celălalt, de fel de pe la Kleve⁴. I-au fost aduși de Hendrick Uylenburgh; ambii băieți primesc cazare în casa lui de pe Breestraat. Rembrandt constată curînd că ambii au talent și îi instruiește cu plăcere. Mai ales Govert îi place; e un băiat serios

și foarte evlavios de felul lui. Ferdinand e mai vesel, mai nestăpînit, nu prea ia viața în serios. Toată ziua, bună ziua, pînă ce Rembrandt îi poruncește să tacă din gură, cîntă și fluieră tot felul de cuplete nostime și nu întotdeauna din cele mai decente. A legat repede prietenie cu Jacob Backer, o prietenie pe care Rembrandt nu prea o vede cu ochi buni. Jacob nu e muncitor, iar talentul lui e mediocru. Face impresia că locuiește la Amsterdam de plăcere. În multe cîrșii din Șantierul Nou, Jacob e client obișnuit. Rembrandt l-a muștrat de cîteva ori, cerîndu-i să ducă o viață mai serioasă, dar Jacob Backer zice „Da, meștere” și „Desigur, meștere” și cînd îi întoarce spatele a și uitat tot ce a făgăduit.

Ce măsuri să ia Rembrandt? Jacob nu mai e copil, ca Govert și Ferdinand; e aproape de aceeași vîrstă cu meșterul. Rembrandt nu prea își bate capul cu el; are alte preocupări decît să facă pe educatorul. Trebuie să lucreze, să lucreze cu îndrîjire! Din pensulele lui curg puhoi portretele și scenele mitologice, dintre care una înfățișează răpirea Proserpinei. A pus-o pe panou din memorie; și-a amintit de o prelegere a profesorului Thysius, Dumnezeu să-l ierte. Ucenicii sînt încîntați de opera meșterului, mai ales bunul Govert Flinck.

¹ *Ferdinand Bol*, pictor și gravor olandez, remarcabil portretist (1616—1680).

² Oraș în Olanda, în provincia administrativă Hoianua de Sud, pe Meusa.

³ *Govert Flinck*, pictor olandez (1615—1660).

⁴ Oraș în Prusia Renană, pe un canal al Rinului. Numele francez: *Clèves*.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Un tablou splendid, meștere Rembrandt! Iar Proserpina seamănă ca două picături de apă cu duduia căreia i-ai arătat nu de mult atelierul, știi dumneata care.

Oare Govert Flinck are dreptate? Rembrandt nu știe. Această făptură fină, pe care Pluton o strânge în brațe, e Saskia van Uylenburgh? Nu i-a pozat; Rembrandt n-a avut nici un model. Totuși, nu tăgăduiește că, pictînd, chipul ei n-a fost nici o clipă absent din gîndurile lui.

Saskia. Îi făcuse o vizită în atelier, împreună cu pastorul Sylvius. Stătuse lingă ea într-un halat plin cu pete de vopsea și se uitaseră împreună la ultimele lui lucrări: portretul căpitanului Joris de Caullery, răpirea Proserpinei și un mic tablou pe lemn, înfățișînd pe Diana în baie. Pentru Diana îi pozase o fată nu tocmai tinărară, care face din cînd în cînd curățenie în atelier. Saskia apreciasse portretul bărbatului voinic, o lăudase cam încurcată pe Proserpina, — oare se recunoscuse pe sine? — și-și dăduse părerea despre Diana, scurt și direct:

— Meștere Rembrandt, așa arată faimoasa zeiță a luminii și a vieții și a fecundității?

— N-am găsit un model mai bun, domnișoară Saskia.

— Tot ce se poate. Dar eu îmi închipui o zeiță altfel.

— Mai frumoasă, poate?

— Nu, nu mai frumoasă. Mai distinsă, mai nobilă, mai măreață.

— Eu caut omenescul într-o zeiță...

— Poate că ai face mai bine să cauți divinul în om, meștere Rembrandt, se băgase în vorbă pe neașteptate pastorul Sylvius.

Nici el nu păruse prea încîntat de această Diana, dar era destul de bine crescut ca să nu arate. Rembrandt răspunsese că el e pictor, nu pastor, — o observație care îi venise pe buze, dar nu din inimă. Fără să mai discute despre tablouri, plecaseră toți trei spre Sint Antoniespoort, unde Saskia rămăsese mult timp în admirație în fața lecției de anatomie. Fără să vorbească, îi întinsese mîna. Rembrandt mai simte și acum căldura acelei strîngerii de mînă în a lui.

O va mai revedea oare vreodată pe micuța frizonă blondă? Saskia, fără să-și ia rămas bun, plecase în Frizia, la sora ei Antje, la Franeker. Și cum ar mai fi vrut el să-i facă portretul! Cumpăraseră chiar, în acest scop, un șirag de perle mate. O bijuterie superbă. Număraseră pentru ea șase sute de florini de argint pe teigheaua unui giuvaergiu de pe Hoogstraat. Ar fi vrut să-i potrivească Saskiei perlele pe gît cu mîinile lui: un luciucetos, de vis, pe pielea ei albă. „— Ce frumoase perle, Rembrandt! — Pentru dumneata, chiar cele mai frumoase perle sînt prea puțin, micuță Saskia!“

Așa stă de vorbă Rembrandt în gînd, în fiecare dimineață, în drum spre Bloemgracht. Vara și-a și luat rămas bun, dar e minunat de cald încă, față de anotimp. Cu manta largă desfăcută la gît, cu pălăria pe vîrfu capului, Rembrandt își vede de drum, trece pe lîngă Biserica de la asfințit și suie pe Prinsengracht. Pîcla de toamnă s-a strecurat, albastră, printre ulmii ruginii. Lui Rembrandt îi place vremea aceasta; e atît de vaporeasă și de ireală... Îți vin în minte fel de fel de lucruri... Dragostea, da. Și fericirea... Să se ducă numai decît la atelier? Sau să mai hoinărească un pic? Nu, trebuie să se ducă la treabă, îl așteaptă un portret, lucrările nu-i dau pace. Govert și Ferdinand au plecat la atelier dis-de-dimineață, ca să pregătească panourile și culorile, așa încît el se poate apuca de lucru numai decît. O ia mai repede pe Bloemgracht în sus. Iată și „Paradisul“, cu fațada lui neagră printre locuințele de cărămidă, ca o cioară în mijlocul unui stol de vrăbii. Suie trei scări. O ușă de lemn: e încuiată! Rembrandt vrea să bată cu pumnul în ușă, dar se răzgîndește. Îi ajunge la urechi un rîs de femeie, întrerupt de o voce groasă de bărbat.

Ei, drăcia dracului! Ce-o mai fi și asta? Ciulește urechile cîteva secunde. Scara nu e despărțită de atelier decît printr-un perete subțire, de scînduri. Iarăși răsună hohotele de rîs; un rîs ascuțit și strident. Apoi se aude vocea ucenicului Jacob Backer.

— Hai, turturico, nu te teme. Da, așa vreau să te văd, porumbițo. Acumă sîntem ca Adam și Eva în paradis...

MEȘTERUL REMBRANDT

Deodată duduie un troznet violent în casa scării. Cu o singură izbitură de picior, Rembrandt a fărîmat peretele despărțitor, care îi împoașcă așchii în obraz. Are să-l învețe el minte pe sinior Backer! E prea de tot! Cercetează repede cu privirea tot atelierul. Umbra unei femei se refugiază după un paravan japonez, care îi ascunde goliciunea în spatele motivelor fantastice, cu balauri și cu șerpi. Iar lângă paravan se află Jacob Backer, așa cum l-a adus Dumnezeu pe lume. E atît de speriat de atacul brusc, încît nu poate să scoată nici un cuvînt din gîtlej.

Rembrandt se uită furios la mormanul de boarfe femeiești, care acoperă o canapeluță: un corset roșu, o fustă de mătase galbenă și o cămașă albă de in. Și apoi îl privește pe Jacob Backer.

— Așa — zice el, cu glas amenințător — vă jucați de-a Adam și Eva! Faceți nebunii, în atelierul meu, ca să-mi stricați reputația... Taci, ticălosule! Își apostrofează el ucenicul. Vă arăt eu vouă joc. Are să vă placă. Adam și Eva au fost izgoniți din paradis, nu-i așa? Ei bine: vă izgonesc și eu din „Paradisul” de pe Bloemgracht! Apucă tot mormanul de boarfe dintr-o dată și azvîrle obiectele stigmatizate în golul larg și întunecos al scării. Și acum, prietene Jacob, piei! Și tu, și drăguța ta!

Ca o căprioară sperioasă, o femeie tînă, aproape goală, trece în goană pe lângă el. Fără să ridice privirea, dispare pe scară în jos, urmată de Jacob Backer, cel izgonit dintru fericirile „Paradisului”, magazinul de pe Bloemgracht, care stă cuminte, tăcut și visător pe malul apei leneșe.

Un ucenic i-a plecat, — ceea ce pe Rembrandt îl cam supără. Se plimbă cu pași mari prin atelier; sub călcătura lui, dușumelele scîrîie. Stricatul de Jacob! Să-și satisfacă poftele murdare în atelierul meșterului... Pff! Ce-i drept, Jacob e tînăr, și puștanca la fel, după cît părea. Dar șade foarte urît să joci asemenea jocuri sub acoperișul altuia... Adam și Eva în paradis, da zău, nostimă întîmplare! Ucenicul petrece, curtează, se zbenguiește și face dragoste, în timp ce meșterul se omoară muncind ca un rob și n-are nici cînd să prînzească, darmite să-și piardă vremea cu

femei... Rembrandt se plimbă un timp încolo și încoace pe dușumelele care scîrție și deodată se oprește în fața unei mici vitrine. În vitrină se află un șirag de perle. Îl cumpărase pentru Saskia. Ce minune că Jacob n-a abuzat și nu l-a luat ca să-și gătească iuhita cu el. Cum e Jacob de obraznic, ar fi fost în stare. Rembrandt ridică încet capacul, scoate șiragul din vitrină și, cu băgare de seamă, își trece degetele peste perle. Simte răceala lor între degetul gros și arătător. Un zîmbet pentru fiecare perlă, o sărutare! Parcă ar vrea să le încălzească, să încălzească această scumpă podoabă, hărăzită gitului palpitînd al Saskiei... Al Saskiei, care i-a rîs sub iasomia în floare din grădina minune a pastorului Sylvius.

În atelier se întuneacă brusc. Cu perlele în mînă, Rembrandt se apropie de fereastra stropită de mici picături de ploaie. Așadar, vremea frumoasă s-a dus. Toamna poți să te aștepți la orice; vremea e capricioasă ca o femeie: ba ride soarele, ba curg lacrimi... Brazda adîncă de deasupra nasului îi se mai netezește, în ochi îi apare o strălucire mai blindă. O clipă, lumina soarelui străpunge norii și se prinde de giuvaer, care începe să sclipească în căușul pumnului brunet al pictorului. Apoi lumina dispare iar.

Rembrandt se simte singuratic. Se uită la geamul ver-zui, pe care ploaia îl zgîrie acum cu unghiile ei furioase. Pe geam tremură picături de argint, se contopesc și cad pe pervazul ferestrei. Rembrandt se uită atent la picăturile care se scurg; seamănă cu niște lacrimi,... pe care deodată le simte, fierbinți, pe mînă.

Ce smintit e, să bîzîie așa, de unul singur. De ce face asta? Doar nu are nici un motiv. Are mai degrabă să rîdă. Să rîdă de caraghiosul de Jacob Backer, care a stat în pielea goală în atelier. „Ci rîzi, Rembrandt! Rîzi de Adam și Eva, pe care i-ai izgonit din paradisul de pe Bloemgracht. Paradisul de la etajul al treilea, sub acoperiș...”

Paradisul de pe Bloemgracht. Unde blonda fiică de pîrgar i-a privit operele. „— Meștere Rembrandt, așa arată frumoasa zeiță a luminii și a vieții și a fecundității? — Da, așa arată, domniță! Marretje Rieuwersdochter, de pe Anjelierstraat, e mult mai puțin rezervată decît dum-

MEȘTERUL REMBRANDT

neata! Poftim, atunci pozează dumneata pentru Diana, dacă te încumeți, cucoană mare ce ești, și nu mai strîmba din nas cînd vezi trupul grosolan al Marretjei, cu genunchii ei bătătoriți. Care face în fiecare zi curățenie în mizeria asta, pentru cinci gologani pe zi și mai e și amabilă pe deasupra..." Rembrandt ascunde perlele în vitrină. Nu mai vrea să știe de ele. Ochii îi cad pe Diana, care e atîrnată deasupra vitrinei. Nu, frumoasă nu e. Dar trebuie să fie redată în culori întotdeauna numai femeii frumoase? Da, dacă Saskia ar vrea să-i pozeze, ar picta altfel, ar fi o sărbătoare. Saskia ca Diana! Ca Batșeba! Saskia ca model, cu gîtul ei gingaș și cu statura ei superbă... Deodată își amintește de Haesje, slujnica meșterului Lastman. Atunci nu se purtase nici el prea frumos; biata fată ar fi meritat un tratament mai bun. La urma urmei, pe atunci n-a fost nici el mai bun decît Jacob Backer, pe care l-a dat afară din paradis, precum Dumnezeu pe Adam.

Și acum? Să pună oare la ușa atelierului un arhanghel ca să păzească drumul către arborele vieții cu lama de foc a unui paloș, cum spune Scriptura? Are dreptate oare cînd aruncă anatema pe capul unui păcătos, dacă nici el însuși nu e mai bun? Rembrandt face o strîmbătură. Îi vine un gust amar în gură, ca și cum ar avea cenușă pe limbă. Se uită pe furiș în oglinda care, în ramă poleită, strălucește lîngă fereastră. Are impresia că se teme de propria sa față. „— Va să zică dumneata ești, meșterc Rembrandt? Bravo, te-ai purtat ca un erou, în fața căruia orice om trebuie să-și scoată pălăria. Pastor să te fi făcut, nu pictor, iar duminica să agiți din amvon toiagul de păstor ca să ții oile lui Cristos înlăuntrul limitelor unei vieți așezate. Și între timp arzi de dorința de a face portretul unei fete blonde, goală ca Diana, ca Batșeba, ca Danae... Da, ca Danae, așa ai vrea. Cunoști povestea de la învățatul Thysius. Desenai figuri în timp ce el vorbea. Dar n-ai uitat-o.”

„Danae, fiica frumoasă coz a lui Acrisius din Argos, a fost iubită de Jupiter, care, sub chipul unei ploii de aur, a venit la ea și a cunoscut-o. Și tu ai vrea ceva asemănător, ceva după care tînjești din fundul inimii. Cumperi

perle și îi pictezi pe toți oamenii avuți din Amsterdam, ca să dobîndești repede aurul în care vrei să montezi această nestemată. Vrei s-o cumperi, desigur, s-o cumperi. Dar să nu-ți faci iluzii: Dumnezeu a creat clasele sociale, acum și în vecii vecilor, amin. Fiica unui pîrgar, chiar mort și îngropat, nu e de nasul tău. Aia se mărită cu un domn distins, un domn pus la loc de cinste, o podoabă a orașului și a țării. Pentru că, deși cîștigi acum mulți bani, leagă-nul tău a stat pe Ulița Vadului din Leida, lucru care nu se poate spăla nici cu toată apa din IJ și din Amstel. Ia privește-ți capul: e pătrat și grosolan, iar nasul ți-e gros ca o gulie. Ai umerii lați, cu toate că încerci să-i ascunzi aruncînd peste ei o manta de catifea. Iar mîinile tale rămîn cele ale unui fecior de morar, chiar dacă lași să atîrne peste ele, cu un gest elegant, niște manșete de dantelă. Ești un pictor *malcontent*¹, care încearcă să-și cucerească lucruri inaccesibile. Și nu uita că unei rîme nu-i e dat să culeagă stelele de pe cer."

Un zgomot pe scară îl readuce la realitate. Au venit ucenicii: Ferdinand și Govert. Se uită uimiți la ușa fărîmată.

— De unde veniți? mormăie Rembrandt.

— De pe Anjelierstraat, meștere, răspunde Ferdinand. Cînd am venit azi de dimineață la atelier, ușa era încuiată. Așa că ne-am dus acasă la Jacob Backer, după cheie. Cizmarul ne-a spus că Jacob a lipsit toată noaptea de acasă.

— Și asta-i un motiv să umblați hai-hui toată dimineața? Săptămîna viitoare trebuie să fie gata portretul lui sinior Van Oss, de pe Warmoesstraat și panoul mai stă așa cum l-a adus Herman Doomer, rămarul. Cum să lucrez pe el așa? Vreți să învățați o meserie distinsă și căscați gura toată dimineața prin oraș. Ați merita să vă dau afară din atelier, cum l-am dat adineauri pe prietenul vostru Jacob Backer!

Rembrandt e furios. Nu vrea să audă nici un cuvînt de scuză. Și pe cel care n-a înțeles încă, are să-l dea cu capul de toți pereții, pînă-i cad creierii pe jos.

¹ Nemulțumit (fr.).

MEȘTERUL REMBRANDT

— Tu, Ferdinand, cît ai clipi: treci la grunduit. Și Govert, într-o goană, la droghist, după *terra de Siena* arsă și cap de mort¹. Vom lucra pînă se încing pensulele! Și dacă nu ești înapoi în zece minute, te duci numaidecît la Kleve și-i spui tatălui tău să-ți caute alt meșter. Ai înțeles?

Govert înțelege. Îl cunoaște pe meșterul Rembrandt. Totuși, îl întreabă, arătîndu-i ușa spartă:

— Să trec și pe la dulgher, meștere?

— Pe la dulgher? De ce?

— Ca să facă o ușă nouă, zice Govert, calm.

— Te bagi unde nu-ți fierbe oala, țînc obraznic! Dar totuși du-te și la dulgher. Ați putea să răciți din cauza curentului. Și ar fi păcat!

¹ *Cap de mort* (lat.: *caput mortuum*): material de pictură (adaos neutru de culoare).

ÎN IARNA URMĂTOARE, BATE într-o zi cineva în ușa atelierului. Govert deschide. În fața lui, în întuneric, o persoană întreabă de Rembrandt van Rijn. Rembrandt, absorbit de lucru, se sperie când aude glasul. Fără să vrea, se scoală și se duce la ușă, unde vizitatorul așteaptă în prag, ca o pasăre întunecată.

— Fratele Adriaen! Tu erai?

Adriaen dă din cap.

— După cum vezi, Rembrandt, zice el, refuzînd să strîngă mîna întinsă de Rembrandt. Și dacă nu te superi, aș vrea să vorbesc ceva cu tine între patru ochi.

— S-a întîmplat ceva cu mama?

— Mama e bine sănătoasă. În măsura în care poate fi bine sănătoasă o femeie bătrînă. Am venit să pun la punct altă chestiune.

Rembrandt își aruncă repede mantaua pe umeri.

— Hai să mergem într-o tavernă. Acolo putem vorbi în voie.

Adriaen refuză propunerea, cu un gest hotărît.

— Nu, n-am să-ți răpesc un timp atît de prețios, frățioare.

Îl privește pe Rembrandt cercetător în ochi și spune apăsător:

— Am venit s-o iau pe Lijsbeth, Rembrandt.

— S-o iei pe Lijsbeth? Ce tot trîncănești?

— Ai să vezi numaidecît, răspunde Adriaen, furios; apoi scoate din buzunarul mantalei negre o hîrtie și i-o întinde lui Rembrandt. Știi să citești, frățioare. Și nu conține nici un cuvînt latinesc.

— De la cine vine scrisoarea asta? întreabă Rembrandt, ținînd în mînă hîrtia fără s-o deschidă.

— Expeditorii sînt judecătorii din Leida. Și-apoi, nu e o scrisoare. E un ordin. Dar citește.

— Am ceva mai bun de făcut, îi replică dîrz Rembrandt. Nu citesc nici un ordin, chiar dacă ar veni din partea Prințului. Dacă Lijsbeth e de părere că trebuie să se înapoieze la Leida, are să se înapoieze, nesilită de nimeni. Mai mult nu-mi stric gura.

MEȘTERUL REMBRANDT

— N-am nevoie de lecția ta, vorbește Adriaen, ceva mai domol decît înainte. Dar faci rău că nesocotești ordinul. Îți dau un sfat, frățioare. Nu întinde coarda mai mult decît e nevoie. Judecătorii mai au și alte mijloace ca să aducă înapoi în casa părintească o minoră.

— La noi în casă era obiceiul să se lămurească orice neînțelegere fără să se recurgă la justiție, zice Rembrandt, făcîndu-le semn celor doi ucenici să plece. Și acum tu vii cu o excepție.

— Asemenea lucruri le rezolva și tata tot așa. Eu ți-am scris între timp, deci știai ce avea să urmeze. Totuși n-ai dat nici un semn de viață ca răspuns la scrisoarea mea. Credeai poate că am să mă las călcat în picioare de tine?

— N-ai nici cel mai mic drept s-o iei înapoi pe Lijsbeth. Biata copilă se prăpădește alături de doi oameni acri, ca tine și ca nevastă-ta!

— Uîți — răspunde Adriaen, fără să dea atenție observației fratelui său — uîți că eu, ca fratele ei cel mai mare, sînt și tutorele ei de drept. Deci sînt categoric în drepturile mele. Și sînt de părere că Lijsbeth n-are ce căuta într-o casă în care nu mai e nici o altă femeie.

— Și eu sînt de părere că o fată sănătoasă ca Lijsbeth n-are ce căuta în cavoul rece în care s-a preschimbât vechea noastră casă de pe Weddesteeg, datorită ție și nevesti-ti. Lijsbeth are cu totul altă fire decît tine. Ei îi place lumina, în timp ce tu cauți mai mult întunericul.

— Încetează cu balivernele astea pictoricești, Rembrandt. Dacă toți bărbații ar fi ca tine, Holanda s-ar duce de ripă. Dar nu sînt înfumurat: știu că nu sînt decît un smerit slujitor în via Domnului. Un slujitor care stă zălog pentru buna reputație a familiei sale.

Rembrandt pare gata să explodeze, dar se stăpînește.

— Despre buna reputație a familiei noastre are să-și dea părerea istoria, spune el cu un zîmbet superior. Dar să nu te atingi de Lijsbeth!

— Refuzi să te supui ordinului judecătoresc?

— Te rog să nu mă mai stînjenești cu prostiile tale, frățioare, răspunde Rembrandt.

Ia în mîini paleta și pensulele și se așază pe bancheta din fața șevaletului. O clipă, Adriaen rămîne în mijlocul atelierului. Să mai spună ceva? Apoi se apleacă, ridică hîrtia de pe jos și o netezește cu pumnul. Fără să dea bună-ziua, coboară scara... Un om încăpățînat și morocănos, care vrea să ducă la îndeplinire ceea ce crede el că e bine.

Rembrandt se duce devreme acasă, pe Breestraat. Găsește o atmosferă încărcată și pe drept cuvînt. Adriaen fusese pe acolo. Le dăduse, Lijsbeth și lui Hendrick Uylenburgh, să citească ordinul, întocmit sumar și corect. Dacă Lijsbeth nu se află mîine dimineață pe șlepul de Leida, Adriaen are dreptul să ceară arestarea fratelui său.

— Să mă aresteze, exclamă Rembrandt, bătînd cu pumnul în masă.

Uylenburgh dă din cap.

— Să nu facem lucruri necugetate, Rembrandt. Îmi pare rău că Lijsbeth trebuie să plece. Dar dacă te arestează, nu realizezi nimic. Las-o să plece înapoi la Leida cu fratele dumitale. Cîrînd devine majoră și poate să facă ce vrea.

— Nu mă plec în fața fratelui meu Adriaen, zice Rembrandt, violent.

Dar iată că vine Lijsbeth. Îl cuprinde cu brațele de umeri.

— Nu vreau să ai neplăceri, frățioare, zice ea. Îl cunosc pe Adriaen mai bine decît tine. Peste trei luni nu mai are ce să-mi spună sau să-mi poruncească. Atunci am să pot să mă duc și să stau unde vreau. Își șterge cu batista ochii roșii de plîns. Și apoi, Rembrandt, țiiu s-o revăd pe mama. Îmbătrînește. Numai Dumnezeu știe cît o s-o mai avem printre noi. Și nu vreau să-i pricinuiesc necazuri.

Lijsbeth vorbește cuminte. Și Hendrick tot așa. Amîndoi țin în jurul lui Rembrandt un pînjenis de argumente. Îl roagă să cedeze. Arestarea înseamnă închiderea atelierului. Și ce se întîmplă atunci cu ucenicii? Și cu lucrările comandate?

— Nu, Rembrandt, nu e nimica de făcut; judecătorii nu lasă pe nimeni să ridă de ei. Adriaen are pîinea și cuți-

tul. Legile Republicii sînt inatacabile și nu pot fi interpretate în două feluri.

— Unde-l Adriaen? Întrerupe Rembrandt brusc această argumentație bogată.

— Doarme la noapte la „Coroana Imperială”, știe Uylenburgh. Șlepul pleacă mâine dimineață la șapte. O petrecem amîndoi pe Lijsbeth.

Surioara Lijsbeth nu se poate stăpîni. Din nou îi șiroiesc lacrimile.

— Frate Adriaen — zice ea — ce crud ești cu noi! Dar n-o să-ți meargă. Îți prezic că nu prea ai să fii fericit în viață.

— Fericit... Ce e fericirea? spune Rembrandt, cu glas înăbușit.

Nu știe nimeni să-i dea un răspuns.

N IARNA ACEASTA, REMBRANDT se pune cu toate puterile pe lucru. Din atelierul lui de pe Bloemgracht iese un şir întreg de portrete. „Paradisul“ are un an rodnic. Bunăstarea îi face pe burghezii din Amsterdam să fie darnici. Au bani mulţi. Compania Indiilor Răsăritene şi Compania Indiilor Apusene plătesc dividende fabuloase; domnii acţionari nu mai ştiu cum să-şi cheltuiască ducaţii.

Prima realizare: Jan Pieterszoon Coen¹ a cucerit Jacatra² şi a înălţat această factorie la rangul de capitală a Indiei³, sub numele de Batavia. Ceva mai târziu, Piet Hein⁴ izbuteşte să pună mîna, în golful Matanzas⁵, pe flota de argint⁶ spaniolă şi să aducă în oraşul comercial de pe IJ o avere de douăsprezece milioane în aur, argint, pietre preţioase, plus cîteva milioane în indigo, piei, mosc, chihlimbar şi mătase.

Într-adevăr, bogată pradă! Neguţătorii de pe Heerengracht şi de pe Keizersgracht înţeleg limba miraculoasă a banilor, care dau putere şi consideraţie, dar nu şi nemurire. Compania Indiei Apusene armează alte opt sute de galioane. Este vorba de Brazilia. Comorile ispitesc. Între fluviile San Francisco şi Rio Grande holandezii îşi întăresc autoritatea, care aduce cîştiguri mari şi lauri noi pe drapelul Provinciilor Unite. La Amsterdam, — republică în Republică, — nu prea se pune preţ pe lauri. Rembrandt ştie acest lucru. Il află din gura negustorilor, îl citeşte pe

¹ Jan Pieterszoon Coen (1587—1629), întemeietorul imperiului colonial olandez în Orient, guvernator general al Indiei Olandeze Orientale (1618—1623 şi 1627—1629).

² Azi: Djakarta.

³ Denumire eliptică. Este vorba de *India Olandeză Orientală* (azi: *Indonezia*).

⁴ Pieter (zis Piet) Pieterszoon Heyn sau Hein (1577—1629), amiral olandez.

⁵ Golf al insulei Cuba.

⁶ Flota de argint sau de aur spaniolă: flotă de transport înarmată, care aducea din America în Spania metale preţioase şi alte bunuri de valoare. Capturarea flotei de argint în golful Matanzas a avut loc în anul 1628.

fețele grășane ale rodnicelor lor soții. Are uneori impresia că pe acele fețe e întinsă o mască făcută din bani și din religie, dar masca nu-l împiedică să picteze un portret distins. Căci ceea ce îl atrage, la acești oameni putred de bogați, este echilibrul lor nezdruccinat.

— Femeile holandeze sînt plămădite din lut și brînză, — spusese Ferdinand Bol, omul fără lacăt la gură.

Lui Rembrandt îi vin adeseori în gînd aceste cuvinte în timpul lucrului. „Caraghiosul acela are oarecare dreptate. Dar dacă femeile holandeze sînt plămădite din lut și brînză, atunci din ce or fi alcătuite frizonele?”

Rembrandt nu știe; nu vrea să știe. A împins chipul ispititor al blondei Saskia spre ultimul plan al gîndurilor sale. I-a trecut; definitiv. Iarna e pe sfîrșite, zilele se lungesc, soarele se cațără tot mai sus și se așterne, cald, pe geamurile verzi ale ferestrei. De cînd n-a mai fost deschisă? Rembrandt întoarce cîrligul, fereastra se deschide, aerul proaspăt năvălește, binefăcător, în atelier. Splendidă dimineață! Rembrandt ridică încet capul spre norii care vin, plutind ușor, purtați de o adiere caldută. Păcat, pe o astfel de vreme, să stai în fața șevaletului și să-ți irosești un timp prețios pe haine și mantale; pe gulere și manșete și pe fețe care te privesc arogant, cu o înfumurată mulțumire de sine. În sînge îi freamătă o neliniște ciudată. Din conglomeratul de străzi și de splaiuri vin pînă sus la el strigăte; o voce de fată cîntă o arie veselă, un tînăr fluieră. Un șlepar, cocoțat deasupra apei pe prăjina edecului, împinge un șlep încărcat pînă la refuz, pe apa canalului deasupra căruia verdele proaspăt al ulmilor țese un văl străveziu. Rembrandt scoate capul pe fereastră și strigă un cuvînt de salut muncitorilor magazinului, care ridică sacii grei cu făină. Se aud risete și înjurături; peste puțin, aceleași guri vor murmura o rugăciune înaintea gustării de dimineață. Pe fața lui Rembrandt apare un zîmbet: și-a adus aminte de ceva. Cine a spus că Amsterdamul seamănă cu un stup? Saskia van Uylenburgh. Cea care a călcat cu picioarele ei gingașe pe pardoseala acestui atelier. „Ah, lasă! Dă-le încolo de amintiri, înăbușe-ți dorul! Între ea și tine

e un ocean, mai întins decît depărtarea dintre Amsterdam și Franeker...”

Dorul e ca zorile, care mijesc după noapte. Rembrandt privește un stol de porumbei, care trece în zbor, cu aripile întinse. Să fii asemenea lor și să poți zbura nepăsător pe lângă norii albaștri... Se întoarce brusc cu fața spre interiorul atelierului. Ucenicii își văd de treabă în liniște la șevalet. Fericiți băieți, care nu sînt mistuiți de o dorință, care nu-și simt capul greu din pricina nopților nedormite într-un pat singuratic și chinuitor... Trebuie să iasă în stradă, simte că se înăbușe sub căpriorii Paradisului! Își leapădă repede halatul, își pune pe el mantaua și, după un salut scurt, pleacă.

Primăvară. Pretutindeni primăvară, tînără și exuberantă. Vîntul cald care suflă dinspre IJ încrețește apa din canale. Cu pași hotărîți, Rembrandt pornește spre Dig, unde strigătele vînzătoarelor de pește sînt acoperite de dangătul sumbru al clopotului mare din turla Bisericii de la miazăzi, din apropiere. Trece cu greu prin îmbulzeala din piață și o ia pe Warmoesstraat, unde firmele atîrnate deasupra vitrinelor prăvăliilor presară scînteii colorate pe imaginea frămîntată a străzii. Clopotul se mai aude încă, sus, deasupra furnicarului de oameni. Se adună trecători la capătul unei străzi înguste, Sint Jansstraat, de pe care vine un cortegiu funebru. Un sicriu, acoperit cu un lînțoliu negru cu ciucuri lungi, apare în fruntea cortegiului, purtat pe umeri de opt bărbați. Respectuos, Rembrandt își scoate pălăria. Cine să fie omul care e dus la locul de veșnică odihnă pe această zi însorită de primăvară?

— Păi cum, matala nu știi că-l înmormîntează pe Pieter Lastman, pictorul? Da, a locuit înainte pe Breestraat, în casa aceea mare de peste drum de biserică. În ultima vreme l-a îngrijit un frate, pentru că el n-avea pe nimeni ca să vadă de el. Trebuie să fi cîștigat bine: trei case propriete, nu-i fleac. Dar la ce bun banii și averea, dacă nu rămîne nimeni care să culeagă roadele?

E un flecar prietenos; se lipește de Rembrandt la coada cortegiului, care cotește solemn în sus pe Vijgendam, ca o

trăsătură neagră în furnicarul pestriț al orașului. Trecătorii se opresc, își scot pălăriile și-și văd de drum. O înmormîntare nu e ceva excepțional într-un oraș mare. Aproape fără să asculte ce vorbește omul de lângă el, Rembrandt merge cu cortegiul. Moartea învățătorului său îl impresionează mai mult decît ar fi putut bănuî.

„Meștere Pieter Lastman, pictor renumit, iată-te. Ce lași decît trei case libere de orice sarcini și o ladă cu bani? Nici copii, nici nevastă; nici un om care să verse o lacrimă pe capacul sicriului dumitale de stejar. Ascultă! Clopotul sună în cîntea dumitale. Dar dangătele clopotelor se risipesc în vînt, se fărîmîtează, așa cum are să ți se fărîmîteze cadavrul în nisipul cochilifer al mormîntului. Dar ai fost artist, Pieter Lastman. În afară de case și de bani, ai mai lăsat ceva. Ți-ai lăsat opera. Ai lăsat o mulțime de tablouri. Și dacă printre acele tablouri se ascunde măcar o singură operă de artă, o singură pînză sau un singur panou în care ți-ai pus sufletul, ai să fii nemuritor...” Cortegiul se suie pe spinarea unui pod arcuit. Soarele presară praf de aur pe lințoliul negru. Sînt scînteii vii, venite din cer, scînteii pe care un artist să le amestece în culorile lui. „Așa ai făcut, meștere Lastman? Ți-ai muat pensulele în lumina cerului? Ai fost iscusit, un meseriaș îndemînat, un meșter în ordonarea figurilor. Am învățat multe de la dumneata, în scurt timp. Dar un singur lucru n-ai putut să faci, meștere Lastman: n-ai putut să-ți încălzești culorile pînă la incandescență! Pînă la incandescență, cum a putut Lucas van Leyden și uneori și bietul Joris van Schooten. Și asta, un pictor trebuie să poată, dacă vrea să facă un pas înspre zarea, care se tot depărtează mereu, a nemuririi.”

Micul cortegiu cotește încet pe Zandstraat. Ușile înalte ale bisericii sînt deschise. Meșterul Lastman e așteptat. Se scot pălăriile, picioarele se tîrăsc peste morminte... Iată groapa în care urmează să fie coborît răposatul. Un frate aruncă o lopată de nisip, care cade pe sicriu cu zgomot; ecoul răsună în semiîntunericul bisericii și se stinge printre bolți. Clopotul a tăcut. „Acesta e sfîrșitul”, gîndește Rembrandt cu amărăciune. „Sfîrșitul meșterului Pieter Lastman.” Șovăind, iese din biserica în care groparul a

și început să umple groapa. Cioclii, dornici de bacșiș, stau la ieșire, ținând în mîna întinsă pălăria neagră.

— Să-i fie țărîna ușoară, mormăie unul dintre ei.

Altul adaugă, ca un îndemn:

— Dar nu-i uitați pe cei vii, boierule. Am șapte amărîți de copii și nevasta însărcinată.

— Și-o sete grozavă, după cum bănuiesc, mormăie Rembrandt, aruncînd un florin de argint în pălăria omului îmbrăcat în negru.

Începe să se însereze cînd Rembrandt vine acasă, pe Breestraat. Hoinărise ore întregi pe valurile din jurul orașului. Fusese o adevărată expediție de descoperiri. Obosit și flămînd, se așază la masă, unde acum, după ce fusese servită cina, i se dă pîine cu unt și cu brînză. Murmură la iuteală o rugăciune, apoi dinții i se înfig în pîinea peste care a pus o felie de brînză grasă.

— S-ar părea că-ți place, zice Hendrick Uylenburgh, trîntindu-se pe un scaun. Pe unde-ai umblat toată ziua? Te-am căutat. Ai avut azi o vizită la atelier.

— Eu? O vizită? Întreabă Rembrandt, cu gura plină. Desigur vreun negustor, care are nevoie de portret, cum ar avea nevoie de pîine.

Uylenburgh zîmbește.

— Nu, n-a fost un negustor. Ferdinand spunea că domnișoara Saskia, fermecătoarea mea verișoară, ți-a făcut cîns-tea să te viziteze.

— Saskia... Saskia e la Amsterdam? Întreabă Rembrandt, cu sufletul la gură, fărîmițînd între degete o felie de pîine. Și-mi spui abia acum?

— Eu sînt de vină că vii atît de tîrziu acasă? Întreabă Uylenburgh, dînd din umeri.

Rembrandt nu-l mai ascultă ce spune. Urcă repede scările spre odăița lui Ferdinand și a lui Govert, situată sub acoperișul înclinat. Fără să bată în ușă, o deschide și iată-l în cămăruța cu pereții spoți în alb, care servește celor doi ucenici drept loc de culcare.

— Hei, Ferdinand! strigă Rembrandt, tare.

Dar deodată tace. Ferdinand și Govert stau unul în fața celuilalt, la masă, iar pe masă e o sticlă cu vin, flancată de două pahare, care parcă te îmbie. Cei doi băieți rîd, încurcați, văzînd că au fost surprinși în toiul modestei lor orgii.

— Aha, voi faceți chef cu vin, în timp ce meșterul își clătește gîtlejul cu bere! Rembrandt apucă de gît sticla, își umple ochi un pahar și îl golește dintr-o suflare. Nu e de loc rău muscadetul, apreciază el. Și cred că sinior Uylenburgh are în beci unul la fel. Nu cumva greșesc, Ferdinand?

— Sinior Uylenburgh nu ne dăruiește vin, răspunde Ferdinand Bol, cu o mutră demnă de compătimire. Îl păstrează pentru dînsul. Și pentru meșterul Rembrandt. Nouă nu ne rămîne decît să ne lingem pe buze.

— Nu cumva vreți ca gazda să crească doi bețivani ca voi, îndopîndu-i cu vin și cu alte băuturi de același soi? zice Rembrandt, dînd din cap cu dispreț. Dar în sfîrșit... Ia spuneți: am avut azi o vizită la atelier?

În ochii lui Ferdinand sclipește un rîs.

— Da, meștere, te-a căutat cineva. O duduie frumoasă, cu părul blond și cu ochii albaștri.

— Domnișoara Van Uylenburgh, meștere, se bagă în vorbă Govert.

— Și ce a vrut?

Govert dă încet din cap.

— Nu știu, meștere. A întrebat dacă ești în atelier. Și cînd i-am spus că nu...

— A plecat numaidecît?

— Nu, nu numaidecît, răspunde Ferdinand. Duduia a întrebat dacă ai ceva în lucru. Și apoi s-a uitat nițel prin atelier.

— Și la care tablou mai mult?

— Păi... la început s-a uitat așa, ici și colo. Dar pe urmă a stat și s-a uitat mai mult timp la ultimul autoportret al dumitale. Și pe-urmă, da, pe-urmă a spus să-ți transmit salutări.

Rembrandt se trage nervos de ciocul care îi împodobește bărbia și care are drept scop să-i dea o înfățișare mai virilă. Deodată, ia în mînă sticla de muscadet și o ține contra luminii.

— Slabă rămășiță, constată el cu părere de rău.

Se duce degrabă jos, spre beci. De-a lungul peretelui e un șir de sticle prăfuite. Întinde mîna, ia o sticlă cu Bourgogne și se repede sus, la băieți. Cu o zmucitură îi smulge dopul, apoi umple paharele pînă la buze.

— Noroc, Govert, noroc Ferdinand! Care din voi știe un cîntec vesel?

Govert își ia lăuta de pe perete și ciupește corzile. Iar tînărul Ferdinand Bol începe cu vocea lui de tenor:

*Măi haarlemezi cu gît uscat,
Hai, ia veniți încoa!
Amsterdamzii v-au chemat
La-ntrecere-n a bea.
Acel ce bea urciorul tot,
De-i crește burta chiar de-un cot,
Nu trece-n lume drept netot
Și bea nesăturat.*

E un cuplet cunoscut al lui Breeroo, pe aria „La Brugge, în orașul vechi“. Govert cîntă și el. Își vîră și Rembrandt printre ei vocea lui de bas răgușit. Își umple încă o dată paharul. Vinul îi scînteiază, sîngeriu, în ochi. Îi e sete ca unui cal. Ar putea să-bea pînă plesnește! Iar Ferdinand cîntă un cîntec după altul: „Danțul fetelor mari“, „Pe șaptezeci de mii de draci“, „În mai cînd păsările cîntă“, „În Austria știu un schit“:

*În Austria știu un schit
Frumos ca un palat.
Cu aur e împodobit,
Cu zid e-nconjurat.*

*În schit e-o fată, un odor.
Îmi place, o iubesc.
Mă bag la dînsa slujitor,
Și pe-urmă o răpesc.*

*Și mi-am adus-o la castel.
Acolo am un tei.*

MEȘTERUL REMBRANDT

*Privighetoarea cîntă-n ei
De dragostele ei.*

*Privighetoare, păsărea,
Dac-ai tăcea din cioc,
Cu fir de aur, draga mea,
Te-aș poiei pe loc.*

Vocea tînăra a lui Ferdinand răsună în camera mansardată, unde seara s-a ivit la geam. Cîntă bine; vocea lui e susținută de trîlul lăutei, care repetă melodia, cu o octavă mai jos, după fiecare strofă. Rembrandt stă la masă. Cu pumnii pe genunchi, cu capul plecat, se balansează încet, pe ritmul melodiei tărăgănite, care îl duce, pe aripi de porumbei, spre grădina pastorului Sylvius. Grădina minunată, cu iasomia în floare, cu plante aromatice și cu un clopot care bate în amurg.

— Hai, Ferdinand, cîntă de dragoste, de dor, de lucruri al căror nume nu-l știu:

*Nici că-mi păsa de firul tău
Sau că oftezi de dor.
Sînt pasăre și fac ce vreau:
Cînt, cirîpesc și zbor.*

Vocea lui Ferdinand continuă să cînte despre dragoste și soare, despre grindină și zăpadă și despre un cavaler în zale strălucitoare. Da, cîndva, de mult, la Leida,... s-a pictat și el cu un guler înalt, de oțel, pe umeri. Ce portret plin de înfumurare! S-ar mai putea picta și acum la fel? Sau e prea bătrîn pentru o asemenea podoabă? Un bărbat de douăzeci și șapte de ani mai are voie să viseze cavaleri și domnițe? Nu, nu e bătrîn, de o mie de ori nu! Prin vine îi curge sînge fierbinte; îl simte cum îi bate la tîmple. „Saskia, blondă Saskia, păsărică sălbatică, e adevărat că faci ce vrei, că nimeni nu te poate domestici?” Cîntecul se stinge pe un trîl prelung. Govert pune mîna pe corzi, ca să oprească zbîrniitul care răsună puternic în încăperea mică. Apoi își scoate banduliera de pe umăr, ca și cum și-ar da seama că a fost destul.

— Vă mulțumesc, băieți, zice Rembrandt, cu vocea oboșită.

Se scoală încet. Capul îi este greu; parcă l-ar apăsa o povară pe pleoape. Fără să mai spună nimic, se duce în camera lui, își azvîrle hainele cît colo și se urcă în pat. O clipă, stînd cu ochii închiși, mai simte, vag, o dorință sălbatică. O dorință roșie și aurie, care se aprinde și arde cu flăcări luminoase, venite din grădina de lîngă Cîrtea beghinelor, grădina pastorului Sylvius. Apoi se cufundă într-un somn greu, din care nici cele douăsprezece bătăi de la miezul nopții, ale ceasului din turla Bisericii de miazăzi, nu sînt în stare să-l trezească.

REBUIE SĂ STĂM DE VORBĂ foarte serios, Rembrandt, — începe Hendrick Uylenburgh, în timp ce ia, numai cu Rembrandt, micul dejun. — În ultima vreme nu prea ai mai lucrat. Așa e, prietene?

Rembrandt se uită atent la negustorul de tablouri. Ce urmărește cu această întrebare? Fără să vrea, dă din umeri și își înclină capul spre strachina cu terci, care se află în fața lui.

— Da, ... — răspunde el, morocănos — am lucrat mai puțin, Hendrick...

— Al naibii de puțin, dragul meu. După autoportretul cu colier de aur, n-ai mai pus mîna nici pe pensulă, nici pe acul de gravat. — Își soarbe încet terciul din lingură și continuă: — Să nu crezi că vreau să mă amestec în treburile tale, Rembrandt, dar de cîteva luni nu mai ești același. Schioapătă ceva?

— Ce să schioapete? Sînt sănătos și am poftă de mîncare. Uneori omul e mai bine dispus, alteori mai prost dispus. Asta-i tot.

— Totuși cred că am înțeles ceva. Uylenburgh se apleacă înspre el. Nu cumva duduia Saskia e pricina, dragul meu? Întreabă el insinuant.

Pe obrajii lui Rembrandt apare o roșeață, pe care o simte, caldă, pînă în gît. Deodată dă strachina de-o parte și pune lingura alături.

— Da, recunoaște el, cam anevoie. Saskia e pricina. Copila asta blondă nu-mi iese din cap.

Ofțînd, își reazimă capul în mîini, își mușcă vîrfurile mustăților și-și pironeste privirea pe fața de masă albă, ca și cum ar vedea pe ea cine știe ce minune.

— Ești îndrăgostit, stabilește Uylenburgh, ca un expert. Și nu pot să nu-ți dau dreptate. Saskia e o fată nostimă. Deși mă cam îndoiesc că ar putea fi o soție nimerită pentru tine.

— De unde știi? sare Rembrandt. Abia o cunoști... Și de ce n-ar fi o soție nimerită pentru mine? Trebuie să-mi spui, Hendrick.

— Nu te aprinde așa, dragul meu. Cu toate că n-o cunosc pe Saskia decât din vedere, cunosc familia Uylenburgh. Calvinisti rigizi și grozav de îndărătnici.

— E vorba de Saskia, nu de familia ei.

— Când te însori cu o fată, te însori totodată și cu familia ei. Vorbesc din experiență. Tot neamul Uylenburgh-ilor ar începe să mîrîie dacă ai îndrăzni să pui ochii pe Saskia. Negustorul de tablouri face o scurtă pauză și continuă, persuasiv: Ia ascultă, prietene: nu trebuie să te iei după cuvintele mele. Dar nu uita că Saskia e un vlăstar dintr-o familie distinsă. Și cine spune același lucru despre un pictor? Da, desigur, Wijbrand de Geest este căsătorit cu sora ei, dar De Geest este în Frizia un om de vază și cu reputație. Și e și poet, nu uita. El însuși se trage dintr-o familie de vază, plină de bani.

— Dacă vreau, pot să cîștig atîția bani, încît s-o poleiesc pe Saskia cu aur de sus pînă jos, ripostează Rembrandt brusc. Și sînt și sănătos, și puternic...

— Și Samson a fost puternic. Totuși n-ar fi trebuit s-o rîvnească niciodată pe Dalila, observă Uylenburgh, zîmbind. Și banii pe care îi cîștigi... Uite, e cu totul altceva, nu te poți compara cu De Geest. Tu ești artist. La tine, banii vin pe locul al doilea. De Geest poate că este un pictor bunicel, dar e prea distins ca să fie socotit un mare artist.

— Saskia nu e nici pe departe atît de înfumurată cum crezi, Hendrick, zice Rembrandt, măgulit în sinea lui de observația prietenului său. Și se simte singuratică. Mi-a spus chiar ea.

— Poate că ți-e milă de ea. Și mila e cu totul altceva decât dragostea. Eu sînt cu cincisprezece ani mai vîrstnic decât tine, cunosc lumea, cunosc femeile... Cel puțin așa cred: că le cînesc. De ce nu faci o scurtă călătorie? Ți-ar prii. Țări străine, orașe încă nevăzute, alți oameni. Te-ar înviora.

— Nu, mulțumesc, refuză Rembrandt. Nu mă atrag călătoriile. Știi foarte bine. Să mă vîr în tot felul de unghere, să dau mîna cu necunoscuți, să vorbesc despre lucruri care nu mă interesează nici cît negru sub unghie... Nu, mai bine mă lipsesc...

MEȘTERUL REMBRANDT

— Dar altfel nu scapi niciodată de dragostea ta !
— Cine spune că vreau să scap? Cred că cel mai bun medicament împotriva dragostei e dragostea.
— Atunci hai să mergem diseară la fetele cu inima sprințară, propune în glumă Hendrick.

Rembrandt ia propunerea în serios.

— Nu sînt călugăr, spune el grav. Și nici nu vreau să trec drept călugăr. Dar mi s-ar părea pur și simplu o profanare să mă duc, avînd în inimă chipul unei fete iubite, ca să gust, pentru o monedă de argint, nuri unei tîrfe. Cu toate că sînt încărcat ca un butoi cu pulbere.

Pe Uylenburgh îl umflă rîsul.

— În Rusia am cunoscut un pictor, care își răcorea sîngele fierbinte lucrînd. Mi-a arătat odată o serie de mici tablouri, care erau, toate, obscene. Asta îl potolea, așa mi-a spus.

— În Rusia nu trăiesc decît barbari, răspunde Rembrandt, dînd din umeri.

Își termină în grabă porția din farfurie, își ia pălăria și mantaua și pleacă.

În atelier, Govert și Ferdinand lucrează la șevalet. Au întins fiecare cîte o pînză și au voie să picteze după capul lor. Rembrandt vine în spatele lor și dă indicații.

— Nu prea multă culoare, Ferdinand; un tablou nu e un curcubeu. Și tu, Govert, pune lumina mai energic și, mai ales, nu aplica niciodată straturi prea subțiri. Dați cu nădejde băieți, castroanele sînt încă pline.

Apoi își pune halatul, își îndeasă pălăria în cap și se așază în fața șevaletului, pe care se află fixat un portret neterminat: chipul unei femei nu prea tinere, dar încă destul de atrăgătoare. Rembrandt aproape că nu izbuteste să-l termine; femeia aceasta nu-l interesează cîtuși de puțin. Și n-are să fie nici o nenorocire dacă portretul rămîne neterminat. Există și necazuri mai mari. Chiar dacă doamna Margaretha Burchgraef, născută Bilderbeecq, moare fără portret, pămîntul tot se învîrtește.

Și, totuși, această Margaretha nu e o persoană urîtă. Are un pic de bărbie dublă, iar fruntea îi e cam bombată.

Dar trebuie să fi fost nostimă ca fată: ochi promițători și o gură bună de sărutat. Sinior Burchgraef trebuie să fi avut de furcă serios cîndva; una ca ea în așternut e de preferat unui purice! Rembrandt amestecă încet un pic de carmin pe paletă și îi face Margarethei buzele. Așa, acum gurița poate să se usuce; o guriță tinăra pe fața unei blonde coapte.

Niște pași pe scară îl fac să ridice capul. Bate cineva în ușă. Un om amărit, cu un picior de lemn, întreabă politicos dacă nu e nevoie de deratizare. În atelier sînt guzgani, care ronțăie lumînările, pînzele, pînea lui Rembrandt. Omul pune ici și colo bucățele de otravă, galbene și urît mirositoare.

— Mîine vin iar. Pînă mîine nu mai rămîne nici un guzgan viu, sau să nu-mi mai spuneți mie Reynke¹ Valckoogh².

Arată cîțiva guzgani morți; îi duce într-un săculeț care i se balansează pe șold, atîrnat de brîu. Rembrandt își stăpînește scîrba față de ființele care scormonesc în întuneric: vrea să facă o plăcută cu omul acesta și cu guzganii lui.

— Stai o clipă liniștit, Reynke. Capul tău face pentru mine un florin!

Zgîrie repede în metalul acoperit cu un strat negru figura vînzătorului de otravă de șoareci, alături de niște lighioane cenușii cu mustăți lungi pe botul ascuțit.

— Așa, mulțumesc, rege al guzganilor. Uite florinul și să nu-l bei. Altfel ți se poate întîmpla să cazi în apă și te mănîncă guzganii.

Plăcută muncă, să gravezi. Dar cere timp. Și dispoziție. Ceea ce îi lipsește lui Rembrandt în ultima vreme. Hendrick zău că avea dreptate cînd l-a întrebat de dimineață dacă șchioapătă ceva... Rembrandt se așază în fața șevaletului și se uită la portretul pe care buzele sclipsesc umede deasupra bărbiei cărnose. Da, coană Margaretho, acum ești îmbrăcată mai elegant decît se poartă în clasa dumitale socială, iar buzele dumitale au primit culoarea tinereții și nu-ți stă rău. Cîți ani să ai? Treizeci și cinci, patruzeci? Cînd aveai optsprezece ani, ce fetișcană atrăgătoare trebuie să fi fost dumneata! O fetișcană cu adevărat vrednică de păcat...

¹ Diminutivul prenumelui *Reinier* (= fr. *René*).

² Ochi de șoim.

MEȘTERUL REMBRANDT

Rembrandt își șterge fruntea cu dosul palmei. Cum mai bate și mai zvîcnește acolo, înăuntru! Parcă o armată de guzgani îi ronțăie creierii. „Hai, lucrează! Hendrick Uylenburgh făcea mai bine dacă își ținea gura. Ce știe el despre asemenea lucruri? Omul e văduv de ani de zile; abia își mai aduce aminte cum arată o femeie“...

Cum arată o femeie. O femeie tânără și atrăgătoare, creată de Ființa Supremă pentru bucuria bărbatului. Cu picioare lungi și grațioase, cu șolduri înguste, cu sîni gingași, ca niște piersici. Și deasupra lor, gîtul durdului, în care zvîcnește viața... Mîna lui Rembrandt lunecă peste aramă; acul de gravat ascultă ca de la sine de dorința lui fierbinte: o femeie, stînd în pat într-o poziție tandră și ispititoare, cu fața întoarsă spre umbră. Un trup alb, care nu-și ascunde decît fața. Nu o femeie ireală, eterică, supranaturală. E o femeie cu sînge cald și trup pofcios, gravată cu vigoarea cu care o cioară flămîndă zgîrie cu ciocul un geam ispititor. Este strigătul cerbului în călduri care-și cheamă cerboanca.

În aceeași seară, Rembrandt, în cel mai elegant gheroc al lui, pe care strălucește un guler alb scrobit, se duce spre locuința pastorului Sylvius. Parcă ar fi alt Rembrandt, un om ieșit din el însuși, ale cărui fapte sînt călăuzite de forțe din afara propriei sale voințe. Răsufînd adînc, ciocănește în ușă. Ciocănașul scoate un sunet cavernos, care se rostogolește în coridorul pardosit cu marmură, ca un apel deșteptător. O slujnică deschide ușa. Părintele? E în camera de lucru. Doamna Sylvius? Nu se simte bine și stă în pat în camera din dos. Domnișoara din Frizia? Se aud pași ușori la capătul culoarului. Un profil zvelt, contra luminii care cade prin ușa deschisă; o voce de recunoscut dintr-o mie.

— Sinior Van Rijn...

— Dudaie Saskia...

Mai e o cameră laterală, lîngă camera din față. Rembrandt stă într-un fotoliu tapisat cu piele de porc, în fața lui stă Saskia, iar între ei lucește blatul de lemn de stejar al mesei, pe care o călimară de cositor prinde cîteva sclipiri ale luminii tîrzii. Va să zică sinior Rembrandt vine să vadă ce mai face familia... Era așteptat de mult. Rembrandt nu prea-

știe ce să spună; dă din cap și între timp se uită la fată. Degetele ei se joacă acum cu pana de giscă, de pe postamentul călimării. Degete zvelte, fără nici un inel. Brațul îi iese, rotund și alb, din corsajul albastru închis, tivit la decolteu cu un volan de dantelă albă plușată. Pe piept poartă o broșă de argint, cu o piatră verde sclipitoare. „O bijuterie de familie“, — îi dă deodată în gând lui Rembrandt. Gâtul zvelt iese din corsajul colant, în care pieptul tînăr își desenează, ferm, linia gingașă, redată de ștofa suplă. Între timp, vocea Saskiei ajunge în partea opusă a mesei: fata povestește despre sora ei Antje din Franeker. Biata femeie e bolnavă. Da, Saskia se înapoiază curînd acolo. Antje se simte mai liniștită cînd știe că are cine să vadă de copii. Rembrandt o întreabă pe Saskia dacă face cu plăcere acest lucru. Da, îi plac copiii. Și gospodăria. Stă de vorbă cu Rembrandt cu inima deschisă; nu-și ia privirea de la el; ochii ei luminoși sînt ațintiți tot timpul asupra lui. În timp ce vorbește, își lovește obrazul cu vîrfurile degetelor, — un tic nostim, — iar cu cealaltă mînă își dă la o parte un cîrlionț blond, care a scăpat, jucăuș, de sub boneta de culoare închisă.

„Ce ochi frumoși“, își spune Rembrandt. Îl privesc degajat, sinceri, ca ochii unui copil, care nu știe ce e păcatul și ispășirea. Un copil care privește cu tot focul unei inimi tinere și care se arată așa cum e în realitate. Rembrandt se simte tot mai liniștit; gîndurile tulburi i se răcoresc în albastrul acestor ochi îndreptați tandru către el. Ca de la sine îi vin cuvinte pe buze; vocea începe să-i sune mai sigur. Povestește despre Leida, despre tatăl și mama lui, despre surioara Lijsbeth, mai ales despre ea.

— Drăguță fată, zice Saskia. I-am văzut portretul în atelierul dumatăle. Seamănă cu dumneata, meștere Rembrandt.

Rembrandt zîmbește trist.

— Lijsbeth nu e fericită, zice el încet. Ar fi vrut să rămînă la Amsterdam. Dar fratele meu cel mai mare a socotit că nu șade frumos ca ea să se ocupe de gospodăria unei familii fără femeii... Da, familia Van Rijn e foarte conservatoare din acest punct de vedere.

Saskia își îndreaptă privirea spre fereastră, unde începe să ardă văpaia amurgului.

— Familia, zice ea, făcînd un gest de dispreț cu mîna dreaptă.

— Totuși poate să distrugă multe...

— Cine se lasă distrus de frați sau surori? Întreabă Saskia.

Din ochii ei pare să țîșnească o scinteie: aur din albastru. Rembrandt nu răspunde. Unghiile lui zgîrie cuiele tapițeriei fotoliului, producînd un fel de scîrțîit.

— Fiecare trebuie să-și clădească viața lui, continuă Saskia, ca și cum și-ar vorbi sieși. Cu toate că e greu să te răzvrătești împotriva unei tradiții vechi.

— Singur e greu, Saskia, spune Rembrandt, fără să bage de seamă că-i spune pe nume. Dar dacă ai pe cineva alături, un om care te înțelege, totul devine mai ușor.

Pe gînduri, își trece mîna pe frunte și se uită adînc în ochii ei. Saskia răspunde privirii lui.

— Dacă ai pe cineva alături, da, atunci viața e mai ușoară, spune ea cu căldură. Cu toate că dumneata, ca artist, găsești multă mîngîiere în munca dumitale, așa cred.

— Am sentimentul că aș fi în stare de mult mai mult dacă aș ști că am alături pe cineva care mă înțelege. Nu că m-aș îndoi de mine însumi. Dar vreau să realizez altceva decît pînă acum, lucruri mai mărețe, mai adînci, mai ome-nești, dacă se poate. Am nevoie de o casă a mea, de un colțișor unde să pot fi eu însumi și să fac ce-mi place. Își pune mîinile pe masă: niște mîini bărbătești, dornice să ofere ocrotire. Nu pot să mă plîng de prietenul meu Uylenburgh. Dar îmi lipsește casa mea. Sînt și acum un musafir în casa lui. Și poate un musafir să fie vreodată el însuși, Saskia?

— Și eu sînt un musafir, răspunde fata zîmbind. Și în plus mai sînt femeie, care nu știe altceva decît ceea ce a învățat la școală. Două luni stau aici, două luni acolo. Rătăcesc prin viață ca Ahasver.

Pumnii lui Rembrandt se strîng.

— Saskia — spune el cu o voce care pare să vină din străfundul ființei lui — Saskia...

Mai departe nu izbutește să meargă. Mîinile ei lunecă spre ale lui, două porumbițe albe, pe care el le prinde în

MEȘTERUL REMBRANDT

pumni. Le ține strâns; n-are să le dea drumul niciodată.

În odăița laterală se întunecă. Dantela albă de pe corsajul Saskiei este o fîșie de lumină vie în întuneric, ca și gulerul plisat al lui Rembrandt. Saskia e foarte aproape de el. Capul ei se sprijină de obrazul lui, mîna ei e rezemată, într-un gest familiar, pe umărul lui. Așa, fără cuvinte, stau împreună, alături unul de altul, ... un sfert de oră, o oră, nimeni nu știe cit. Pînă cînd Saskia se desprinde de el.

— Trebuie să aprind lumînările, spune ea. Acuși vine unchiul Johannes jos și nu e obișnuit să intre într-o cameră întunecoasă. — Încă îl mai ține pe Rembrandt de mînă. — În casa noastră are să fie, tot așa, multă lumină, nu, Rembrandt? — întreabă ea pe șoptite.

Întrebarea îl mișcă pe Rembrandt.

— Multă, foarte multă lumină, Saskia. Și tu ai să fii izvorul ei.

— Va fi curînd, Rembrandt?

— Cînd ai să vrei, fetiço. Eu sînt gata!

ASUL „DE OLDENHOVE“, CARE face săptămînal cursa de la Harlingen la Amsterdam și înapoi, spintecă apa cărunță a Zuiderzee-ului, tăind o brazdă adîncă. Vîntul, o ușoară adiere răco-roasă la plecarea din portul Harlingen, s-a întetit, devenind o briză rece, care umflă velele și împroașcă valul de stropi de la prova, pînă sus, pe punte. Pe punte se află Rembrandt și Saskia, care se înapoiază la Amsterdam. Se înapoiază la Amsterdam ca

soț și soție. Stau lipiți unul de altul, rezemîndu-se de parapet, și privesc tăcuți valurile spre care soarele trimite săgeți sclipitoare.

Înapoi la Amsterdam. Înapoi la lucrul care așteaptă. Înapoi cu Saskia, a cărei mîină e într-a lui, al cărei păr blond se zbenguie mîngîindu-i lui obrazul, o mîngîiere de care vinovat nu e decît vîntul. Săptămîni de zile a tînjit după această clipă, săptămîni care păreau că nu se mai sfîrșesc.

— Sînt fericit că toate acestea aparțin trecutului, Saskia, — zice Rembrandt, punîndu-i brațul după umeri. — Dacă vrei să crezi: aveam sentimentul că nu mai scap niciodată cu viață din mîinile familiei tale. Aoleu, cită solemnităte!... Daniel în groapa cu lei nu s-a simțit mai nenorocit ca mine.

— Așa sînt făcuți Uylenburghii, dragul meu. Nu renunță cu una, cu două, la decor. Se respectă. Dar am trecut hopul și nu ne mai uităm înapoi. Iar cît despre bani, să știi că totul e-n regulă. Van Loo are grijă de ei. Cu toate că poate să dureze mult pînă se lămuresc lucrurile.

— Nu-mi mai vorbi de bani, Saskia! Oamenii sînt drăguți cît timp nu vorbesc de bani... Și n-am nevoie de banii ăștia, draga mea. Am să le arăt Uylenburghilor că noi doi putem trăi fără griji, din munca mîinilor mele.

— Gerrit van Loo ți-a fost deosebit de binevoitor, observă Saskia, ca o scuză. Iar cu François Coopal te-ai înțeles de asemenea foarte bine.

— Cumnatul Van Loo e un om cinstit. Îl stimez mult. Iar François, hm, e zelandez și la fel de neobișnuit cu rigiditatea frizonă ca și mine.

Rembrandt tace. Scrutează depărtarea înspre Harlingen; turla orașului abia se mai vede deasupra valurilor, cărora li se albesc crestele din pricina vîntului neconținut. Cu un oftat de ușurare, închide ochii. Frizia dispăre ca un nor întunecat în zare. Cine știe cînd are să se mai întoarcă el acolo... Nu pentru că ei s-ar fi purtat urît cu el; Uylenburghii cunosc pe degete regulile bunelor maniere. Dar în fiecare privire, în fiecare gest, a simțit aversiunea lor față de persoana, meseria și originea lui. Chiar și Hendrikje, soția, în aparență atît de amabilă, a lui Wijbrand de Geest, a lăsat să se înțeleagă, în politețea ei afectată, că soțul ei e mult mai mult decît un simplu pictor de portrete. Totuși, Wijbrand a fost cu Rembrandt mai atent decît era de așteptat, cu toate că a cam făcut pe grozavul și că din cînd în cînd i-a dat sfaturi părintești care i-au amintit lui Rembrandt de meșterul Swanenburgh din Leida. Rembrandt luase cu el în Frizia unul din portretele Saskiei, pictat în timpul cînd erau logodiți. Într-adevăr, se deosebea ca de la cer la pămînt de portretele pline de demnitate rigidă ale lui De Geest, dar Vulturul frizon îl apreciasă.

— Bună lucrare, cumnate Rembrandt. Încet-încet, înveți meseria!

Îsta era Wijbrand, așa era el. Ce-i drept, cumnatul Coopal, care e comisar la Vlissingen¹, s-a purtat prietenos cu el, și Titia, soția lui, la fel. Dar ceilalți... Rembrandt își trece limba pe buze, pe care le simte sărate, din pricina vîntului marin. Mai bine să nu se mai gîndească la toate acestea; au trecut și nu mai vin înapoi, din fericire! Episodul frizon a fost jucat, începe alt act... Lîngă else află Saskia, Saskia a lui, floarea albă de pe tulpina întunecată a Uylenburghilor. Totuși, amintirea rămîne înfipă în inima lui Rembrandt, ca acul otrăvit al unei viespi. Aroganți... Așa fuseseră toți față de el: aroganți, în pofida evlaviei lor extreme. Plecase spre Frizia cu o presimțire neliniștitoare, avînd în fundul sufletului dorința să nu se-ntîmple nimic rău: Ar fi vrut să întîlnească oameni, oameni vii, care să-i iasă în întîmpinare cu mîna întinsă. Ar fi vrut să păstreze

¹ Oraș în Olanda, în provincia Zelanda.

amintirea unui glas prietenos, a unui gest de bun-sosie, a unui rîs voios pe înserat. Și cum se petrecuseră lucrurile? Ulricus, avocatul plin de morgă, cu favoriți ca de farmacist, împreună cu nevastă-sa Maaïke, îl priviseră cu niște ochi în care se citea, aproape pe față, aversiunea. Nici ceilalți nu se purtaseră mai bine. Idsert, ofițerul, ca și cumnatul prin alianță profesorul Macovius, în doliu mare după pierderea recentă a soției sale Antje, îl ignoraseră cu totul.

Și apoi cununia la Sint-Anna-Parochie. Rembrandt își aminteste de niște femei, țepene și încărcate cu aur, și de niște bărbați, tanțoși în negru și alb. Și de un pastor care a citit solemn Formularul căsătoriei. Cuvintele treceau peste ei, întocmai ca valurile peste un om gata să se înece: sus, jos, sus, jos. Și nu se mai termina. Ca o izbăvire răsunase în biserică: Amin! După aceea, Rembrandt, cu Saskia de braț, trecuse pe covorul lung și roșu, spre ieșire. Acolo, trăsurile erau pregătite ca să ducă tînăra pereche acasă la cumnatul Gerrit van Loo, unde avea să-și petreacă noaptea nunții.

Cît e de atunci? Patru zile. Două zile la Van Loo, o zi la De Geest, la Leeuwarden, iar ultima și-o petrecuseră în casa liniștită a profesorului Macovius, la Franeker. Acum, cînd sora Saskiei nu mai era, iar copiii erau îngrijiți de o nepoată la Dokkum, n-avea nici un rost ca Saskia să mai stea la Franeker. Cumnatul Macovius, care căuta să uite pierderea soției sale discutînd probleme teologice, nu găsise în Rembrandt un interlocutor priceput. Plecaseră devreme, el și Saskia, într-o sanie proastă, la Harlingen, unde vasul stătea lipit de debarcaderul smolit. Rembrandt îl fericise pe vizitiu cu un bacșiș princiar. „Pentru ca măcar un singur frizon să-mi păstreze o amintire frumoasă“, își spusese el, furios, în gînd.

Acum, „De Oldenhove“ brăzdează Zuiderzee-ul. Valurile murmură, sărutînd bordul. Rembrandt, cu un gest de îndrăgostit, o trage pe Saskia înspre el: pieptul ei se ridică și coboară, ca și valurile.

— N-ai să răcești, fetițo? întrebă el, îngrijorat.

Saskia dă din cap.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Îmi place grozav să simt vîntul că-mi suflă în jurul capului, zice ea, ghemuindu-se foarte aproape de el. Parcă mi-ar curăța capul suflînd pe dinăuntru, adaugă ea rîzînd.

Rămîn amîndoi mult timp pe punte. Pe la douăsprezece, Saskia deschide geamantanul. E plin cu de toate: pîine și brînză, unt și cîrnați... Nu vor rămîne flămînzi. Se așază amîndoi pe un butoiăș și înfulecă. Sînt tineri și aerul curat al mării face poftă de mîncare.

După amiază apare în zare insula Marken. Saskia s-a odihnit vreo oră în salon. Pe Rembrandt l-au plictisit niște copii care plîngeau. Acum Saskia e lîngă el. Îi arată lui Rembrandt corăbiile frumos echipate, care trec cu pînzele umflate. Le face semne cu batista. Trec galioane grațioase, lunecînd cu eleganță, ca un furnicar de odgoane și de vele purtat de carcasele înalte. Printre ele se strecoară șăici înguste, care se îndreaptă spre țelul bine cunoscut. Rembrandt și Saskia au găsit un locșor la prova. Vasul cursă trece de Pampus. Încep să se ivească din apă turnurile Amsterdamului. Rembrandt i le arată Saskiei cu mîna întinsă. Pare legat cu fire nevăzute de turnurile Amsterdamului, fire de care ar vrea să tragă ca să împingă vasul înainte.

— Uite colo turla Bisericii vechi. Și dincolo cea a Bisericii de la miază-zi. Acela e Montelbaen, iar acolo, mai într-o parte, ciotul acela, e turla neterminată a Bisericii de la apus. Și vezi fleșa aceea zveltă? Este turnul de la Regulierspoort. Lîngă el e Doelenstraat. Acolo e casa noastră. Acolo avem să locuim, Saskia!

„De Oldenhove“ o ia pe IJ în sus. În spațiul închis și adăpostit dintre digurile din Waterland¹, hula se calmează. Satele de pescari Durgerdam și Schellingwou au zi de spălat rufe. Pe funii lungi se balansează cămăși de pînză roșie și pantaloni castanii, umflați de vînt. Pe o funie flutură ca vreo duzină de scutece. Rembrandt i le arată Saskiei și o strînge tare cu brațul, iar ea roșește.

— Hei, hei, tinere! — îi strigă comandantul vasului. — Acuș ajungem acasă, măi omule, și ai să poți s-o giugiulești cît vrei!

¹ Zona mlăștinoasă.

Saskia pufnește în râs auzind cuvintele matelotului șugubăt, care a și început să mai coboare velele. Trebuie să-și piloteze vasul printre numeroase ambarcații mici pescărești, care se duc la Zuiderzee la pescuit de țipari.

— Țiparu-i gustos și e bun cu rachiu, dimineața devreme și seara târziu, cîntă matelotul, îndesîndu-și în pipa scurtă un tutun negru ca smoala.

Și lui îi pare bine că revede Amsterdamul. Amsterdamul, al cărui front larg, de case și de turnuri, se ascunde după pădurea de catarge a nenumărate corăbii, amarate la chei și la debarcader. Vasul-cursă abia-abia își găsește un loc de amarare la cheiul Pessel. După ce se lasă pontonul, Rembrandt coboară primul pe uscat. Trage în piept, cu drag, mirosul orașului, pe care nu-l simțise atîta vreme și pe care, în timpul șederii lui în Frizia, nu-l uitase nici o clipă.

Cu un cald simțămînt de recunoștință, Rembrandt întoarce cheia în broasca ușii casei de pe Doelenstraat. În sfîrșit, în sfîrșit și-a atins ținta! O cuprinde pe Saskia de umeri: să intre înaintea lui, așa precum și în viitor are să fie întotdeauna cea dintîi în tot ceea ce îi privește pe amîndoi. Îi ajută Saskiei să-și scoată pelerina, i-o atîrnă pe un cuier în anticameră și-și pune și mantaua lui deasupra. În mijlocul micii camere din față, mobilată simplu cu un dulăp de stejar și cîteva scaune spaniole, o sărută pe Saskia pe gură.

— Micuța mea Saskia — îi spune el cu glasul lui gros, care tremură de emoție — aici vom fi fericiți împreună, fetițo!

Saskia răspunde dezmiertării lui. Trage înspre ea capul lui cu cîrlionți bruneți și îi spune, privindu-l cu sclipiri în ochi:

— Am să-mi dau toată osteneala să fiu o bună soție de pictor, Rembrandt!

Bătaia ciocănașului de la ușă îi face pe amîndoi să ridice capul. Rembrandt deschide ușa dinspre stradă: pastorul Sylvius cu soția au venit să-i ureze tinerei perechi bun-sosit. Doamna Aeltje își sărută nepoata pe obrazii care roșesc.

— Mult noroc, Saskje.

Pastorul procedează mai solemn.

— Să-ți dea Dumnezeu o viață lungă și fericită alături de soțul tău. Sper să vă pot vedea des pe Nieuwezijds Voorburgwal, copii.

Apoi, doamna Aeltje spune că-i așteaptă pe tinerii căsătoriți la cină și că ține să fie cea dintâi care îi primește pe soții Van Rijn. Tot vorbind, se plimbă prin casă. Mobilierul și aranjamentul obțin aprobarea soției pastorului, care e o femeie pricepută. Pastorul Sylvius se interesează și el îndeaproape de noua locuință a lui Rembrandt, care „trebuie botezată, meștere!”

Stau cu toții în camera din față. Miroase a vopsea proaspătă și a piele de porc și a lemn de stejar, mirosurile unei case recent mobilate, care încă nu s-a obișnuit cu locatarii. Saskia își povestește călătoria. Dar despre familie păstrează tăcere. Ce ar putea să spună despre ea? Rembrandt vorbește puțin. Frizia a rămas mult în urma lui, nu mai vrea să se gândească la ea. O ascultă pe Saskia, care îndreaptă conversația pe făgașuri mai sigure și care o roagă pe doamna Sylvius să-i facă rost de o slujnică.

— Poate știi matala o fată vrednică?

Desigur, mătușa a și căutat. O soție de pastor are relațiile ei. Miine are să-i trimeată una. O fată cumsecade, fiica unui muncitor; săracă, dar cât se poate de cinstită. A vorbit și cu furnizorii ei: băcanul, brutarul, lăptarul și cărbunarul. Saskje să-i aștepte. Carne cumpără mătușa întotdeauna chiar la hală, iar pește, legume și păsări în piață. Saskje trebuie să meargă cu ea. Pentru că o femeie tânără nu cunoaște prețurile și o bună gospodină trebuie să-și chibzuiască bine bănuții.

Unchiul Sylvius nu rămîne în urmă cu sfaturile. Are să-i dea lui Rembrandt adresa vinarului său.

— Un butoi de muscadeli, un butoiș de Malvoisie... Măi băiete, ai să te lingi pe buze...

Spre seară se duc cu toții spre Nieuwe Zijde. Masa pusă îi așteaptă, cu un belșug de feluri care îi îmbie să guste. Unchiul Sylvius devine vorbăreț. Ține o disertație răsuflată despre sfințenia și intangibilitatea căsătoriei, precum și despre îndatoririle soției și despre răspunderea soțului. Rem-

brandt răspunde cu vreo cîteva fraze scurte. Abia aşteaptă să se vadă acasă, ca să fie singur cu Saskia, sotia lui dragă.

În semilumina serii de vară, se duc spre Doelenstraat. Saskia îl ia pe Rembrandt de braţ şi merge lîngă el, uşoară şi sprintenă. Pe Spui¹ apa susură între cheiurile de piatră. Luna îşi revarsă în apă argintul ei. O lebădă albă lunecă, asemenea unei scoici de alabastru, înspre cuibul ei bine adăpostit. Trec amîndoi încet pe lîngă Osjessluis, traversează aglomerata Kalverstraat şi cotesc pe Rokin în sus, unde, la capăt, turnul Regulierspoortului îşi înalţă fleşa ajurată înspre norii groşi. Carionul vibrează în turn; sunetele vin pînă la ei, pe picioare de argint, ducînd sufletul lui Rembrandt în al nouălea cer.

Ajung repede pe Doelenstraat. O stradă nu prea lată, care o ia pieziş în umbra valului de piatră Swight Utrecht. Prin ferestrele cu lumină verde ale sălii Kloveniersdoelen² din apropiere, cade pe stradă o lumină caldă, care creează o atmosferă feerică şi festivă. O clipă se uită amîndoi într-acolo. Gura lor nu găseşte cuvinte. Apoi Rembrandt descuie uşa. Intră amîndoi în camera din faţă. Plăcile albe ale pardoselii par pete de lumină printre cele negre. Rembrandt scapără şi aprinde o lumînare groasă, care aştepta, într-un sfeşnic de cositor, pe dulapul de stejar.

— În sfîrşit sîntem singuri la noi acasă, Saskia, — spune el încet.

Cu mantaua încă pe el, se duce la uşa dinspre stradă şi, cu unsuspindemulţumire, pune lanţul de agramă şi încuie lacătul.

— Chiar dacă ar ciocăni Prinţul în persoană, nu dau audienţă, — zice el, cu un rîs scurt.

Apoi o cuprinde pe Saskia de mijloc şi dispare cu ea în întunericul complice al casei tăcute.

¹ Stradă din centrul Amsterdamului.

² Sala de tir a arhebuzierilor.

CUM, VIAȚA E UN VIS SĂRBĂTORESC. Casa de pe Doelenstraat îi pare lui Rembrandt atât de atrăgătoare, încît uneori nu scoate piciorul pe ușă zile la rînd și își împarte timpul între lucru și Saskia. Care din doi are înțietate? Rembrandt nu știe; nu vrea să știe: soția lui și munca lui sînt una pentru el. Cum se explică faptul că mai înainte a putut să lucreze fără să aibă lîngă el, foarte aproape, o soție care să-i citească dorințele de pe buze? Cît de rece și de lipsit de bucurii era atelierul de pe Bloemgracht! Cum a putut să lucreze acolo cîtiva ani în șir, singur?! Păi da, pe atunci nu știa că se poate și altfel; deși simțea că-i lipsește ceva: o soție tînă și iubitoare, o inimă caldă și grijulie...

Acum poate să lucreze, din plin și la largul lui. Ferdinand și Govert au venit și ei de pe Bloemgracht. Stau în gazdă la meșterul lor. Saskia îngrijește de cei doi băieți, dintre care Govert îi este mai simpatic. Zimbește cînd aude accentul lui german, de care el nu se poate dezbăra, și îi mai strecoară din cînd în cînd ceva mărunțiș. Govert e cam strîmtorat, mai strîmtorat decît Ferdinand, care primește lunar o sumă mare de la tatăl lui, un cunoscut medic din Dordt. Minunate seri, cînd Rembrandt și cei doi ucenici stau împreună în camera din fund, care e atât de intimă. Acompaniat la lăută de Govert, Ferdinand cîntă o arie molcomă, simplă, pe care uneori o preia Saskia, pentru ca pînă la urmă să cînte rînd pe rînd cu toții. Rembrandt stă trîntit comod într-un fotoliu încăpător, se uită la flăcările lumînărilor de pe masă și de pe raft, se uită la soție, care stă în fața sa. Lumina vie cade pe obrazul ei, gingaș și tandafiriu sub părul roșcovan.

Ce fericire, ce neîntreruptă splendoare! Soția și casa, luminează și căldură. Și o mulțime de clienți, care aproape, că se bat, ca să fie pictați de el. Pastori, pîrgari, negustori, doctori, tinere elegante și matroane demne, ciocănesc în ușa casei de pe Doelenstraat. Comenzile se revarsă asupra lui Rembrandt ca o aversă care nu se mai oprește niciodată. Oare el a dorit ca lucrurile să se petreacă așa? El a căutat să

ajungă în centrul interesului general? Rembrandt nu știe. Firește, este minunat lucru să fii pictor la modă: oamenii sînt nevoiți să se roage și să plătească bani grei pentru ca Rembrandt să le facă portretul. Totuși, năzuința lui cea mai profundă, ca artist, este oare să nu facă nimic altceva decît numai și numai portrete, cît ar fi ele de minunate?

Ce-i drept, o pictează pe Saskia tot mereu. O împodobește cu perle și cu nestemate, cu lanțuri de aur și cu brățări de argint masiv... De cîte ori, cu părere de rău, pleacă de acasă; se înapoiază cu un giuvaer costisitor. Iar Saskia primește aceste daruri cu cîte un zîmbet, o sărutare sau o intensă văpaie de dorință în ochi, dorința unei femei tinere după bărbatul iubit și admirat. Giuvaergiii de pe Kalverstraat îl cunosc pe meșterul Rembrandt la fel de bine ca și fiii cu bărbi negre ai vechiului popor, negustorașii din Uylenburgh și Vlooiënburgh. Aceștia îi arată faimosului pictor bucăți superbe de brocat, de mătase și de catifea, pe care el le drapază, cu o mîină iscusită, pe capul blond al Saskiei sau pe umerii ei gingași. O pictează ca Flora, cu brațele încărcate cu flori colorate și înmiresmate, cele mai frumoase din cîte se găsesc de cumpărat în tot Amsterdamul. Saskia se supune cu plăcere fiecărei toane a lui Rembrandt și se simte fericită cu dragostea lui arzătoare, cu alintările lui. Nu, Saskia nu știe că în spatele acestei scînteietoare exuberanțe festive se ascunde ceva mai mult decît numai fantezia de magician a unui artist îndrăgostit. De fapt, nici Rembrandt nu-și dă seama de acest lucru. În fundul sufletului, îl mai ustură încă atitudinea celor din familia Saskiei, răceala lor distantă, care se mai exprimă și acum în scrisorile laconice și ceremonioase, referitoare la partea de moștenire a Saskiei. Citește furios epistolele lungi de-un cot, care comunică, în stilul sec al notarilor, că, din motive procedurale, capitalul Saskiei van Uylenburgh nu poate fi vărsat deocamdată. Și că beneficiarul trebuie să se mulțumească numai cu uzufructul, cu o dobîndă de zece la sută. „Dacă domnul Van Rijn nu este de acord, trebuie să afle că această hotărîre a fost luată de întreaga familie, în unanimitate, totul în interesul numitei familii.“

Familia Uylenburgh... Rembrandt își amintește uneori de cuvintele prietenului său Hendrick. „Calviniști rigizi și grozav de îndărătnici. Tot neamul Uylenburgh-ilor ar începe să mîrîie dacă ai îndrăzni să pui ochii pe Saskia.“ Ei bine, uite-i că mîrîie, și rudele de sînge, și cele prin alianță! Au hotărît în unanimitate să nu-i dea lui Rembrandt decît o mică parte din banii Saskiei, vreo patru mii de florini în numerar. Restul e ancorat solid în bunuri imobile: pămînt, case și ferme. Rembrandt n-are habar de asemenea lucruri, iar Saskia nici atît. Saskia îi scrie lui Gerrit van Loo, la Sint-Anna-Parochie. Sosește un răspuns diplomatic: „Banii sînt bine plasați și vor aduce venit la soroc.“

Lui Rembrandt nu-i pasă. Ce înseamnă pentru el banii? Pentru el lucrările sînt totul; lucrările lui și Saskia. O iarnă superbă e pe sfîrșite. Primăvara aduce o mulțime de făgăduieli. Iarăși aduce curierul o scrisoare; vine din Frizia. Rembrandt se miră; nu înțelege.

— N-am scris de luni de zile, Saskia!

Saskia roșește. Nu, Rembrandt n-a scris, ea a scris. A vrut să știe cum stă cu banii ei. Rembrandt încrețește sprincenele; nu vrea să audă de banii aceia. Saskia să-i lase și ea în pace.

— De banii din Frizia n-avem nevoie, Saskia. Eu cîștig mai mult decît toată familia ta la un loc.

— Dar ascultă, dragul meu...

— Nu, nu ascult nimic. N-am timp. Azi trebuie să plec la Rotterdam ca să fac niște studii de portret pentru cîțiva negustori. Vasul pleacă la zece.

Saskia zîmbește. Îi atrage capul spre ea. Roșind, îi șoptește ceva la ureche. O taină mică și dulce, pe care o știe numai ea...

— Așa că o să avem curînd nevoie de mulți bani, dragul meu!

— Micuța mea Saskia, e adevărat?

O saltă, cu băgare de seamă, pe genunchiul lui și îi dezmiardă obraji, care sînt calzi de fericire.

— Da, Rembrandt, dragul meu, e adevărat. Acum ești fericit?

— Dacă sint fericit? O, Doamne, fetiço... Nici nu-ți pot spune cît de mare mi-e fericirea.

O sărută tandru pe frunte, pe care se zbenguiește un cirliionț jucăuș. Deodată, îi ia fața în mîini și întrebă muștrător:

— De aceea ai scris celor din Frizia, Saskia?

— Da, Rembrandt. Ca viitori părinți grijulii, nu trebuie să ne gîndim la copilul nostru?

Rembrandt rîde. E un rîs intens, zglobiu.

— Nu vreau să cheltuim pe copilul nostru nici un gologan din banii frizoni, Saskia! Asta-i mîndria mea, și e și a ta. Vezi mîinile astea? Cu ele pot să fac aur, dacă vreau. Aur pentru tine și pentru plodul care vine. Pe cînd, Saskia?

— Nu știu precis, Rembrandt, răspunde Saskia zîbind. Cred că pe la sfîntul Nicolaie.

— Abia pe la sfîntul Nicolaie? Păi pînă atunci mai pot să vînd o groază de lucrări. Deodată se încruntă și se trage cu degetele de barbișonul blond. Mă cam indis pune că tocmai azi trebuie să plec la Rotterdam, eu, care nu ies aproape niciodată din Amsterdam! Dar nu plec, Saskia, nu te las singură, fie ce-o fi! Domnii din Rotterdam n-au decît să aștepte; copilul nostru e mai important.

O ia în brațe, face cu ea ocolul camerei și se oprește la fereastră. Lumina cade pe fața Saskiei. Rembrandt nu se mai satură privind-o.

— Va fi oare băiat, Saskia, un băiat voinic, așa cum am fost eu? Întrebă el pe șoptite. Dar trebuie să aibă fața ta, Saskia, trăsăturile tale fine! Ce model splendid are să fie, ce bun de pictat! Un plod alb și durduliu, cu o mutrișoară fină... Dintr-o dată, o așază pe Saskia într-un fotoliu adînc. Saskia, trebuie să afle mama, zice el brusc. Și Lijsbeth. Ce fericită are să fie, bătrîna! Pentru că eu am fost fiul ei favorit, m-a iubit mai mult decît pe ceilalți frați.

— N-am văzut-o niciodată pe mama ta, Rembrandt, zice Saskia, cu părere de rău.

— A, da, așa e, nu m-am gîndit la asta. Dar mama e prea bătrîna ca să vină încoace, spune el, ca o scuză.

Saskia îl înțelege. Îi ia mîna într-a ei.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Și dacă m-ai duce o dată la Leida, dragul meu, ce-ar fi? Pe-urmă pleci la Rotterdam și eu te aștept la Leida.

— Dar, fetițo, poți să călătorești în... starea asta?

Saskia râde de nutra lui îngrijorată.

— Firește că pot să călătoresc, prostule. Dar ce credeai, că acumă trebuie să stau pe scaun sau pe cuptor, luni de zile, nemișcată?

— Nu știu, Saskia, nu mă pricep. Te-aș duce cu dragă inimă la Leida. Mama ar fi bună cu tine. Și Lijsbeth. Dar...

Se oprește; ezită; se uită la soția lui, care, în capotul ei de catifea roșie, arată ca o prințesă.

— Zi, Rembrandt: dar ce? Întreabă Saskia, stăruitor.

— A, nimic... Mă gîndeam că locuința noastră de la Leida e atît de mică, mult mai mică decît ești tu obișnuită. Și mai e acolo și fratele meu Adriaen...

— Dar, Rembrandt, cum poți să vorbești așa? Mi-ar face o plăcere nespusă s-o pot săruta pe maică-ta pe amîndoi obrazii. Căci semenii cu ea, sînteți ca două picături de apă. Știi asta din portretele ei. Tace o clipă și își întoarce fața spre el. Și dacă ar locui într-o casă cît o coajă de nucă, tot aș ține să mă duc pe la dînsa, spune ea din inimă.

Rembrandt o sărută pe amîndoi obrazii. Totuși, nu se poate opri s-o roage:

— Dacă fratele Adriaen face un pic pe nebunul, Saskia, să nu-i dai atenție. Auzi?

— Fratele Adriaen? spune Saskia cu un zîmbet de superioritate. Crezi într-adevăr că poate să facă pe nebunul cu soția meșterului Rembrandt?

Rembrandt vroise să închirieze o trăsură, dar Saskia preferă vasul-cursă: e mai plăcut. Vor trece prin Haarlem, prin canalul săpat de curînd și de-acolo, prin Haarlemmermeer¹, la Leida. Au fost nevoiți să se ducă într-un suflet la debarcader; cît p-aci să întîrzie și să plece vasul fără ei. La început au stat un timp în salon, dar Saskiei i s-a părut că e prea închis acolo; ei îi place aerul curat. Nici pe Rembrandt nu-l amuză convorbirile călătorilor, care au un subiect învariabil: prințul Frederik Hendrik și glorioasele lui izbînzii.

¹ Lacul Haarlem.

Frumosul Heintje¹ știe să se apere! Iar spaniolii știu acum că nu e de glumit cu holandezii, care îi alungă din țară ca pe niște cîini rîiși! Rembrandt nu e în stare să discute despre lucrurile acestea de-a fir a păr. Deși e mîndru că Republica liberă își cîștigă încet-încet supremația asupra puter-nicei Spanii. Dar să vorbească despre aceleași lucruri ceasuri întregi, n-are răbdare. Stau amîndoi, unul lîngă altul, fiecare pe cîte un butoiș de bere, și se uită la cîmpia verde, care moțăie în ploaia mărunță. Saskia, înfocolită în mantila caldă, care îi cade pînă la picioare, se simte fericită. Ei îi place să călătorească, mai mult decît lui Rembrandt, care e om de casă. Cum ar mai vrea ea să facă o călătorie departe, foarte departe, poate chiar în străinătate. Dar întîi trebuie să fie născut copilul; copilul lui Rembrandt și al ei...

Va fi minunat... Saskia se uită la apa canalului, în care ploaia scobește găurele rotunde. Mii de picături; vin din cer, care e blînd și bun, chiar și față de ea. Un copilaș, mic și cald, crește în ea; un dar al lui Dumnezeu.

— Nu ți-e rece? întreabă Rembrandt, ridicîndu-i pe gît gulerul mantilei.

Nu, Saskiei nu-i e rece; găsește că e superb să stea așa, înfocolită în mantila caldă. Nu-i e rece cînd Rembrandt e lîngă ea, aproape de tot. Rembrandt, soțul și ocrotitorul ei, care știe să-i împlinească orice dorință înainte chiar ca ea s-o fi rostit. La Halfweg² trebuie să facă transbordare pe alt vas, pentru că, deși s-a săpat canalul, Amsterdamul și Haarlemul vor să-și încaseze separat veniturile. Cu doi cai la edec, vasul se apropie de Haarlem, ale cărui turnuri se ivesc curînd în zarea șesului.

Rembrandt nu e cunoscut în orașul de pe Spaarne³, și nici Saskia. Cu toate că sînt nevoiți să aștepte o oră vasul spre Leida, nici unul dintre ei n-are chef să hoinărească prin Haarlem. Rembrandt, deși pictor renumit, n-are prieteni aici, dar ar fi vrut să-l cunoască personal pe exuberantul

¹ Diminutivul prenumelui masculin *Hendrik*.

² Jumătatea drumului. Localitatea care a luat naștere acolo poartă pînă azi acest nume.

³ Riu pe care e așezat orașul Haarlem.

MEȘTERUL REMBRANDT

Frans Hals, autorul citorva tablouri cu pușcași și cu dregători. Rembrandt însă nu se sinchisește de confrății lui, nici chiar de cei a căror operă o prețuiește și o admiră. Stau amîndoi o bucată de vreme în sala comună a unei tavernе, chiar lîngă poarta Amsterdam; ei sînt cei dintîi care trec pontonul vasului spre Leida.

Ploaia a stat. Suflă o briză zdravănă, care umflă velele și taie respirația. Saskia n-a fost încă niciodată pe Haarlemmermeer și se miră văzînd o întindere atît de mare de apă agitată.

— Credeai că numai frizonii au lacuri, — zice Rembrandt. — Și noi, holandezii, știm ce e apa!

Un om îmbrăcat sobru pare să fi înțeles cuvintele lui Rembrandt.

— Așa e, cum spuneți, sinior, — confirmă el, scoțîndu-și respectuos pălăria. — Spre paguba noastră, știm însă mult prea bine ce e apa, mai ales noi, gospodarii care locuim în jurul Haarlemmermeer-ului.

Și începe să demonstreze că ar fi timpul să se treacă la desecarea lacului, așa cum s-a făcut cu atîtea lacuri mari din Holanda. Se bagă în vorbă și alți călători; unii sînt pentru, alții contra. Cine are dreptate? Lui Rembrandt nu-i place să vorbească despre lucruri la care nu se pricepe, cu toate că în inima lui le dă dreptate celor care doresc desecarea lacului. Știe că domnii negustori încearcă să-și rentabilizeze banii plasîndu-i în vaste lucrări de desecare; vor să scoată aur din spumă. Ochii lui urmăresc dungă albă brăzdată de vas în apă... Oare în locul acesta se va legăna vreodată spicul de grîu pe tulpina lui zveltă? Știe că da, simte că da: totul e în mișcare, nimica nu stă în loc; azi apă, mîine ogor. Fapta și puterea împing lumea înainte; ele trebuie folosite și în munca lui! Mișcare, acțiune, viață... Fiecare trăsătură de penel să vibreze de energie. Rembrandt îl ascultă pe gospodarul simplu, ale cărui cuvinte vin din inimă.

— Nu ne putem culca pe lauri ofiliți. Lumea devine din ce în ce mai mare. Corăbiile noastre plutesc spre ținuturi noi, a căror existență nici nu îndrăzneam s-o bănuim. Învățații noștri descoperă sute de lighioane ciudate într-o singură picătură de apă. Sînt lucruri care nu ne pot lăsa reci.

Rembrandt se simte surexcitat; i se face cald, în ciuda vîntului rece care suflă dinspre mare. Ar vrea să fie acum în fața șevaletului și să pună pe pînză, în culori calde, ceea ce clocotește în el, mai vîrtos decît urma de spumă albă lăsată de cîrma vasului-cursă... Se uită la Saskia, soția lui. Fața ei e întoarsă cu duioșie înspre el, dar n-o întreabă dacă îi e frig. Cîrmele de convorbire îi trec pe la urechi; se discută despre prețuri, costuri și beneficii, cu argumente pe care el nu le înțelege. Se uită, pe lîngă Saskia, la apa agitată a Haarlemmermeer-ului: lacul se frămîntă sub un cer încărcat cu nori cenușii, care gonesc fără țintă...

Leida îl calmează. Vechiul, familiarul lui oraș părintesc... Îl colindă, ca și cum n-ar fi lipsit niciodată de acolo. Din port, se duce cu Saskia, care se reazemă cu toată greutatea de brațul lui, prin Haarlemmerstraat, urcă spre Aalmarkt și se strecoară prin îngusta Mandenmakerssteeg spre primărie: Rembrandt se simte mișcat, cînd își aduce aminte de tripticul lui Lucas. Mîine se va duce să-l vadă; vrea să se simtă mic în fața creației unui mare artist.

— Mai e mult, Rembrandt? întreabă Saskia.

— Nu, fetițo. Ah, azi am cam ocolit. Am uitat că tu...

— Nu-i nimic, Rembrandt. Mă bucur că văd Leida. E un oraș frumos, dragul meu.

— Un oraș splendid! O trage pînă pe Pieterskerkkoorsteeg și îi arată corul Bisericii sfîntul Petru. Ia te uită ce cor grozav, Saskia! Nu există biserică mai frumoasă ca asta!

Saskia aprobă dînd din cap. Îi pare bine că Rembrandt poate fi atît de încîntat: un copil mare.

— Și acum trecem prin Kloksteeg și apoi pe lîngă Rapenburg. Drumul acesta îl făceam în copilărie cu atîta plăcere...

Îi arată Academia. Îi vine să zîmbească, aducîndu-și aminte că nu i-a spus niciodată că a fost student. Îi spune acum și adaugă:

— Dacă aș fi fost un învățat plin de morgă, Saskia, te-ai fi măritat cu mine?

— Eu îl iubesc numai pe dragul meu meșter Rembrandt, zice Saskia dîndu-și toată osteneala să țină pasul cu el. Și acum du-mă degrabă la maică-ta. Mi-e dor s-o văd!

Mama Neeltje. Iat-o. Inimă, nu bate atît de tare! Fie-ți milă de o femeie bătrînă!

— Rembrandt, băiatul mamei, ce dor mi-a fost de tine! Dar știam că ai să vii curînd. M-am rugat și Dumnezeu mi-a ascultat ruga. Ai lipsit mult, Rembrandt, mai mult decît am putut să rabd. Dar acum ești aici... Locul tău e pregătit, ești iarăși copil al casei, și tu, și soția ta. Saskia te cheamă, dacă ții minte bine... Fetițo, ce obosită pari... Da, da, înțeleg, Saskia, eu am adus pe lume nouă copii. Bărbații n-au habar ce înseamnă. Vino încoace; uite un scaun comod. O pernă la spate. Așa; are să-ți facă bine. Și tu, Rembrandt, du-te la magazie și adu un braț de vreascuri. Am să-i fierb nevesti-ti lapte cu anason. Nimic nu-i mai bun ca laptele fierbinte cu anason și cu un bulgăre de unt. Lijsbeth vine și ea acuz și o să putem cina împreună.

O, ce de treburi are deodată mama Neeltje! Și ce fericită e! Și știe iar să-i poruncească lui Rembrandt, ca altădată!

— Rembrandt, o căldare cu apă!... Rembrandt, ia mai suflă tu în foc!... Rembrandt, în pod e o șuncă afumată, ad-o jos și taie din ea. Dar să nu ciugulești! Saskia ar crede că n-am știut să te cresc. Așa e el de cînd îl știu. Saskia, să-l ții de scurt, fetițo! Cînd era mic șterpelea mereu din șuncă. Răposatul bărbatu-meu cîta osteneală și-a dat ca să-l dezvețe...

Saskia, rezemată de spătarul scaunului, se uită, surprinsă și încîntată, la mama Neeltje. Ce strașnică femeie! Cu totul altfel decît fusese mama ei, după cît își aduce aminte. Păcat că n-a cunoscut-o mai de mult. Rembrandt ar fi trebuit s-o ducă mai degrabă la Leida, în căsuța intimă de pe Weddesteeg, căsuța cu mobile curățele și cu geamurile lună. La această mamă bună, la această femeiușcă dezghețată, cu ochi inteligenți și cu fața distinsă, brăzdată de cutele grijilor...

— Mamă — zice ea, deodată, atrăgînd-o înspre ea pe bătrînă — mamă!

Și mama Neeltje simte deodată două brațe în jurul gîtului; două mîini o atrag spre capul blond al Saskiei. Și pînă să se dumirească, soția lui Rembrandt o sărută zdravăn pe amîndoi obraji. Mama Neeltje e foarte încurcată!

— Copila mea... Și tu ești copila mea, zice ea, cu o voce ca freamătul vîntului prin lanul de grîu.

Pe-nserat vine și Lijsbeth acasă. Rembrandt sare în sus și îi iese înaintea. Asta să fie Lijsbeth?

— Bună ziua, frățioare. Ce mai faci? Și asta ți-e soția. Îmi pare bine că o văd.

Rembrandt se uită mirat la ea. Lijsbeth e atît de tăcută și de distrată... O umbră a fetei vesele de altădată. Unde a fost? La Rijnsburg, la colegianți. Se duce la ei de două ori pe săptămîină; acolo sufletul ei găsește pace.

— Și e lucrul cel mai însemnat spre care poate năzui un om păcătos, frățioare.

În timpul cinei, Rembrandt trage cu coada ochiului spre sora lui. A slăbit; e mai trasă la față și mai palidă. Dar în jurul ochilor ei, încercănați cu roșu, pare că arde un foc. Mănîncă puțin și se duce devreme la culcare, după ce salută laconic:

— Noapte bună, mamă. Noapte bună, Rembrandt. Noapte bună, Saskia. Somn ușor.

— Așa e acuma Lijsbeth aproape tot timpul, de cînd s-a întors de la Amsterdam, suspină mama Neeltje.

— Mîine am să vorbesc cu ea, zice Rembrandt. Lijsbeth e majoră acum, poate să se ducă și să stea unde-i place. La urma urmei, n-are nevoie să joace cum îi cîntă fratele Adriaen.

— Taci, zice mama Neeltje. Nu stai mult la Leida; cît stai să fie pace. Adriaen n-are gînd rău. Iar mie îmi ajută mult la moară. Vrei să spui rugăciunea, Rembrandt.

Rembrandt se scoală în picioare. Își scoate pălăria și își împreună mîinile pe Biblia veche. Rostește rar rugăciunea de după-masă. Glasul lui răsună, apăsător și grav, în camera din față.

— Parcă-l aud pe taica Harmen, murmură mama Neeltje, cu un zîmbet calm.

EMBRANDT STĂ CÎTEVA ZILE în casa părintească. Scaunul lui, lingura lui, farfuria lui de cositor... Toate acestea îl bucură și îl înduioșează. Viața simplă, modestă și cucernică... Parcă a regăsit ceva drag. Parcă a venit brusc dintr-un bîlci pestrîț și gălăgios, la țară, între zidurile unei mănăstiri liniștite, unde orice zgomot a amuțit și nu mai ascuți decît propria ta voce lăuntrică.

Viața e plăcută, așa. Saskia se înțelege de minune cu mama Neeltje și se lasă alintată de ea ca un copil. Cînd Rembrandt e plecat la Rotterdam, mama Neeltje povestește îndelung despre el. „Da, un copil deosebit, încă de mic.” Saskia are impresia că abia acum își vede soțul așa cum e el în realitate; din chipul copilului se formează cel al artistului. Apoi povestește Saskia despre faima de care se bucură Rembrandt la Amsterdam. Fiecare vrea să fie pictat de el. Rembrandt aproape că nu mai poate să facă față atîtor comenzi. Desigur, mama Neeltje a știut ce face cînd l-a lăsat pe fiul ei să se facă pictor! Păcat că bietul taică-său n-a trăit să-l vadă și el celebru; s-ar fi bucurat mult.

Un copil deosebit, Rembrandt. Mama lui l-a înțeles, așa cum îi înțelege pe toți copiii ei. Rembrandt e un căutător, un om mînat tot înainte de o himeră, pe care nici el însuși nu poate s-o definească. Rembrandt trăiește în afara realității, vede lumea cu alți ochi, cu totul alții, decît noi. Saskia are să aibă grijă de el? În multe privințe e ca un copil nevinovat și dacă nu-l ții de mîna dă cu capul de vreun perete...

— N-are să-ți vină ușor să-i fii o soție bună, Saskia, după cum nici mie nu mi-a venit ușor să-i fiu o mamă bună...

— Am să-mi dau toată osteneala, mamă, — făgăduiește Saskia cu seriozitate, iar mama Neeltje dă din cap, pentru că făgăduiala aceasta îi face plăcere. — Nu, nu-i ușor să fii mamă, — continuă bătrîna. — Eu am socotit întotdeauna că sarcina mea este să fac tot ce-mi stă în putință ca să fie pace în casă. N-am izbutit întotdeauna, mai ales cînd copiii au crescut mari. Fiul meu Adriaen are cu totul altfel de

caracter decît Rembrandt; dar e tot fiul meu, oricum ar fi.

— Mergem curînd la el, mamă?

— Mergem, Saskia. Adriaen e un om cu firea închisă. Nu-și deschide nimănui inima, nici nevستی-si. E veșnic nemulțumit; așa e Adriaen de felul lui. Dar e cu desăvîrșire cinstit. Și e și ca o vită de muncă. Toată moara se învîrtește în jurul lui.

— Și Lijsbeth? întreabă Saskia deodată. E mulțumită? Mama Neeltje clatină trist capul.

— Nu, Saskia, Lijsbeth nu e mulțumită. Nu poate fi. La ea s-a stricat ceva, în cap și în inimă... Sînt lucruri împotriva cărora nici măcar o mamă nu poate să lupte și trebuie să le lase pe seama Celui de sus.

Vocea bătrînei tremură, dar îi pare bine că poate vorbi cu Saskia despre Lijsbeth. Tacticos, îi povestește despre Jan Lievens, confratele lui Rembrandt, care a plecat pe neașteptate în Anglia.

— E o dorință ciudată, Saskia, dar nu îndrăznesc s-o socotesc păcătoasă. Ea crede că-l iubește; Jan n-a lipsit nici o clipă din gîndurile ei. Adriaen nu înțelege asemenea lucruri. El nu știe că la Amsterdam Lijsbeth s-a putut mîngîia cu flacăra dorinței ei. De aceea a adus-o înapoi acasă.

— Păi Lijsbeth poate să vină acum cu noi.

— N-are să vrea. Și-a găsit liniștea sufletească.

— La colegianți? întreabă Saskia, ezitînd.

Mama Neeltje dă din cap că da.

— Da. Știu că Lijsbeth se roagă mult. Pot să mă împotrivesc?

— Dar e încă atît de tînără, mamă. Crezi că nu mai are alt viitor?

— Nu știu. Putem noi ghici voința Tatălui nostru ceresc? Uneori, în înfumurarea noastră, credem că noi, oamenii, cunoaștem o dezlegare mai bună a tainelor inimii. Dar Dumnezeu ne ia de mînă și ne călăuzește cum e mai bine.

— Aș vrea să-i pot fi de ajutor, zice Saskia încet. Dar nu știu cum.

— Las-o în pace, fetiço. E singurul lucru pe care îl poți face pentru ea. Poate că și aici limpezirea are s-o aducă timpul.

MEȘTERUL REMBRANDT

Acesta este singurul lucru care îi rămîne în memorie Saskiei: un bărbat posac și tăcut, sub bolta întunecoasă a ușii morii; gălăgia făcută de pietrele de moară care se învîrtesc, vîjîitul aripilor, mirosul de malț. Adriaen îi întinde mîna, tăcut și cu o cută între ochi. „Seamănă cu Rembrandt“, gîndește Saskia. Îl întreabă de munca lui, de soția lui... Poatesă vină o dată la ei? Adriaen dă, fără să vrea, din umeri. Saskia stăruie. Bine, n-are s-o oprească pe cumnată. Cu toate că au casă mică; un meseriaș, de obicei, nu trăiește într-un castel. Saskia zîmbește, îngăduitoare: iar îl recunoaște pe Rembrandt în acest om. Rembrandt, care veșnic luptă cu umbrele trecutului. Așa s-a înfățișat familiei ei din Frizia. O rață străină în coteț, un om care rămîne legat, cu toată ființa lui, de moară, ale cărei aripi i se învîrtesc deasupra capului.

— Îmi pare bine că te-am cunoscut, Adriaen, zice ea, cînd îi întinde mîna ca să plece.

Adriaen van Rijn rînjește.

— Da — zice el încruntat — așa o fi. Dar trebuie să înțelegi că Dumnezeu a creat clasele sociale și că o cioară nu poate fi vultur. Eu știu că sînt cioară. Dar Rembrandt se pare că nu înțelege. Să bage de seamă, să nu pată ca Ierot boam, cel ce a jertfit vițelului. Eu îmi cunosc lungul nasului, să și-l cunoască și el pe al lui. Bună ziua.

Spre seară, Rembrandt se înapoiază de la Rotterdam și pune pe masă o mapă cu schițe.

— Trebuie să te uiți, mamă!

Sînt studii pentru portretele unor negustori de vază din Rotterdam și ale stimatelor lor soții. Rembrandt povestește despre Rotterdam. E un oraș urît, dar l-au primit călduros acolo. Înainte de căderea întunericului se așază cu toții la masă, pentru cină. Lui Rembrandt îi e foame; gustoasa pîine de grîu îi place grozav. A, da, a uitat să spună: mama n-are să ghicească niciodată peste cine a dat la Rotterdam din întîmplare. Peste Jan Lievens! A ajuns un domn distins; *enfin*, Rembrandt și-a închipuit întotdeauna că Jan are să ajungă așa. Cu toate că în Anglia n-a izbutit să facă treabă. Acolo, omul celebru este Van Dijck. Dar Jan o duce admi-

rabil, după spusele lui. Locuiește la Antwerpen, e însurat și are și un copil. Rembrandt mușcă din pâine și bea o înghițitură de bere din cana de cositor.

— Jan spunea că e în vorbă cu pîrgarii din Leida. I-au cerut un tablou pentru căminul sălii de ședințe a primăriei. Jan a cerut o mie cincisute de florini, dar domnii pîrgari au spus că vor să se mai gîndească vreo cîteva zile.

Deodată tace. Lijsbeth se scoală de pe scaun. Parcă s-ar scula o moartă. Fără să scoată o vorbă, iese din cameră și dispăre ca o umbră în amurgul care s-a lăsat pe Weddesteeg.

— Se întunecă, zice mama Neeltje cu un oftat. Vrei să aprinzi o lumînare, Saskia?

Saskia aprinde cu o așchie lumînarea, care troznește și apoi dă o flacără subțire, galbenă.

— Pune-o la fereastră, Saskia, zice mama Neeltje.

Saskia se îndreaptă încet spre fereastră, ducînd cu ambele mîini lumina caldă. „Grea e viața, totuși; și îndărătnică“ gîndește ea. Ah, dacă ar putea să aprindă lumina binefăcătoare în inima bieteii Lijsbeth, lumina caldă care cade acum în stradă prin geamurile verzi! Un mic semnal pentru un suflet obidit, care și-a pierdut credința în Minune.

ARNA ACOPERĂ AMSTERDAMUL de timpuriu cu o pătură pufoasă de zăpadă sclipitoare. De la fereastra camerei din fund, Saskia vede Binnen Amstel¹, ale cărui maluri se conturează, albe, pe apa neagră, care intră în oraș pe la Rondeel. Splendidă priveliște! Din camera din față, așezată înspre Doelenstraat, poate vedea casele vecinilor de peste drum. Pe latura din spate vederea e largă și deschisă. Amstelul, cu podurile lui

lungi, de lemn, Regulierstoren și zidurile țănoșe, pătrate, ale Rondeel-ului. Iar pe apă, corăbii încărcate cu mărfuri.

Bună casă, cea de pe Doelenstraat! Saskia trece, fredonînd, din camera din fund în camera din față. Aici arde în cămin un foc vesel, care dă o căldură plăcută. Saskia se așază pe un scăunăș scund, la fereastră. Face des așa: după ce s-a săturat de a privi Amstelul și după ce s-a plictisit de spațiu, de lumină și de nori, se duce în camera din față și se uită la trecătorii care, înfolați în haine groase și cu încălțăminte grea, se grăbesc prin fața ferestrei. Nu locuiește aici decît de scurt timp, dar își cunoaște vecinii din vedere și după nume, după meserie și după mers. Iat-o pe slujnica domnului Boereel, vecinul de alături; panglicile albe ale bonetei îi flutură în jurul capului. „Bagă de seamă, fetico, ia-o mai repede; băieții stau cu bulgării de zăpadă pregătiți, acuși îți trimit unul! Pac! L-ai și încasat...” Saskia rîde și nu bagă de seamă că în cameră a intrat cineva. Deodată simte o mîină pe ochi, un braț o cuprinde de umeri, o voce groasă întreabă de ce rîde Saskia. Saskia simte mirosul de culori și de ulei; este mirosul pe care îl duce Rembrandt cu el.

— Rîd pentru că sînt fericită, zice ea, lipindu-și capul de halatul grosolan al pictorului. Și pentru că știu că ești tu, Rembrandt.

Brațele lui îi strîng cu tandrețe trupul. Rembrandt o sărută pe gît, știind că Saskia nu se poate împotrivi. Buzele lui dezmiardă ușor pielea caldă. Are impresia că soția

¹ Amstelul dinlăuntru (un braț al râului Amstel).

lui, în ultimele luni de sarcină, a devenit și mai atrăgătoare.

— Draga mea Saskia — îi șoptește el la ureche — ești într-adevăr fericită cu meșterul Rembrandt?

— Foarte, foarte fericită...

— Și e ceva cu care aș putea să-i fac o bucurie soției mele?

— Nu, nimic... — Saskia ezită. Un singur lucru: nu te văd jos aproape de loc în cursul zilei. Ești chiar atât de ocupat?

— Clienții nu mă lasă în pace. Abia am terminat portretul domnului Maerten Day și cel al soției sale Machteld, și umblă după mine alții cu o comandă urgentă. Azi de dimineață am primit vizita lui sinior Joannes Elison, un tânăr negustor. Vrea să fac portretele părinților lui.

— Dar nu e nici o grabă, Rembrandt.

— Ba da, Saskia. Tatăl lui Elison e preot la Norwich, în Anglia. Vine săptămîna viitoare în vizită cu nevastă-sa la Amsterdam și nu stă mult. Îmi vine greu să refuz comanda asta, căci știu că Van der Helst¹ stă la pîndă și abia așteaptă să mi-o înhațe.

— Lasă și pe alții să trăiască, Rembrandt.

— Crezi că sînt lacom, Saskia? Din toate părțile mi se cer o groază de bani, mai ales acum, de cînd m-am înscris în breasla sf. Luca. Comitetul crede că meșterul Rembrandt e o vacă de muls. Pe toți confracții în lipsuri mi-i trimite mie pe cap. Și tu știi că ajut bucuros. Nu sînt ahtiat după bani.

— Atunci lasă-l și pe Van der Helst să cîștige ceva.

— Nu, Saskia, asta e cu totul altceva. Poate primi bani de la mine, dacă are nevoie. Dar n-am chef să mă scol de pe locul meu. Van der Helst să lupte și el, asta e!

O sărută în grabă pe Saskia pe buze și urcă scara, cîte două trepte odată, spre atelier, unde îl așteaptă lucrul.

În prima săptămîină a lui decembrie, într-o seară georoasă, se împlinește sorocul Saskiei. E o naștere grea, pe

¹ *Bartholomeus van der Helst* (1613—1670), portretist olandez.

MEȘTERUL REMBRANDT

care o asistă tînărul medic evreu Efraim Bueno, recomandat lui Rembrandt de către Uylenburgh. Rembrandt stă în atelier. Are impresia că jos ar stîngheri pe toată lumea; niciodată nu s-a simțit atît de nesigur în propria sa casă. Se plimbă încolo și înapoi, de la șevalet la fereastră și de la fereastră la șevalet; flacăra luminării pîlpîie din pricina curențului produs de flîitîul halatului. Din cînd în cînd vine de jos zgomotul unei uși care se închide. Cum sună a gol prin întinericul casei scării! O clipă, Rembrandt stă locului și-și pune mîna pe parapet. Aude limpede o convorbire în surdînă, urmată de oftatul și gîfîitul pompei de apă din bucătărie. Apă, tot mereu apă. E atîta de spălat în seara asta?

De la șevalet la fereastră. Ciudat că n-a tras perdelele; afară nu mai e nimica de văzut. Ba da, totuși: o luminîță pătrunzătoare, pe coverta unei corăbii mici care stă înghețată pe Binnen Amstel; chiar azi a trecut pe lîngă ea. Abia acum își aduce aminte cît de îngrijorat stătea corăbierul lîngă corabie: dacă nu transportă nimic, nu cîștigă... O fi avînd ce-i trebuie, familia acestui corăbier? N-o fi îndurînd lipsuri? N-o fi răbdînd de foame sau de frig? Dar asta nu se poate, ar fi ceva necreștinesc, ca unul să nu aibă nimic și altul să aibă de toate din belșug. Aici în casă, din toate cele se găsesc mai mult decît destul: e belșug de mîncare și băutură, de căldură și lumină... Deodată, Rembrandt tresare din meditație. Parcă cineva a strigat de jos. Ia să asculte. Nu, e liniște. Mai mult decît liniște. Or fi toate bune acolo? Rembrandt își apasă fruntea de geam: ce minunat de rece e geamul... O binefacere. Doamne, Dumnezeu, ce agitat e Rembrandt! Și, la urma urmei: de ce?

Geamul rece îl calmează. Se așază în fața șevaletului. Chipul pastorului Elison îl privește întrebător. „Privește-mă, părinte, privește-mă. Am să-mi dau toată oste-neala... Fiul dumitale are să fie mulțumit de lucrare...” Dar ce se aude? Deasupra capului lui cîntă cineva. „O fi Ferdinand. Băiatul are voce frumoasă. Cîntă, Ferdinand! Pe Saskia n-o supără. Ei îi place cîntatul seara...” Deodată aude pași grăbiți pe scară. Douwertje, tînăra slujnică, e în fața lui.

— Doctorul întreabă dacă nu veniți jos, — zice ea, timidă, văzându-l pe omul acesta încruntat, în fața ferestrei fără perdele.

Rembrandt coboară scara, tăcut. Mîna îi tremură pe parapet. În camera din față se află doctorul Bueno, cu o expresie de veselie în ochii ca de catifea neagră îndreptați asupra lui. Bueno îi întinde mîna, spontan.

— *Proficiat*, meștere Rembrandt. E un băiat!

Lui Rembrandt îi năvălește sîngele spre cap. Apucă mîna întinsă a doctorului și o strînge tăcut. Răsufală adînc; parcă de fiecare dată, de cîte ori scoate aer din piept, i s-a luat o greutate de pe inimă. Întoarce capul spre ușa camerei din fund, întrebător.

— Și soția, doctore?

Bueno își trece cinci degete prin ciocul zburlit.

— A fost un tur de forță, taică Rembrandt. Să-i mulțumim lui Dumnezeu că s-a îndurat să-i lase viața.

Deschide cu băgare de seamă ușa camerei lăuzei și îi face semn lui Rembrandt să se apropie. Rembrandt se strecoară timid în cameră. Acolo se simte iz de rachiu, săpun și levănțică, un miros dulceag, cald și aromat. Se îndreaptă pe vîrfurile picioarelor spre patul lat, așezat într-o nișă; în fața patului, pe o măsuță, o luminare arde aproape solemn. Lumina joacă pe fața Saskiei: o față trasă, palidă, încadrată de părul roșcovan, care, pe perna albă, pare o cunună. Saskia se uită zîmbind la Rembrandt; umbra lui acoperă acum întregul pat.

— Un băiat, Rembrandt... — șoptește Saskia.

Mîna ei e întinsă spre marginea dinspre picioare a patului. Acolo e un leagăn de lemn, închis cu o perdeluță înflorată. Rembrandt ridică perdeluța cu băgare de seamă, ia în mînă sfeșnicul și lasă să cadă o lumină galbenă pe obrăjorul copilului adormit. Îl privește emoționat. Are impresia că privește interiorul propriei sale inimi palpitînde. Un căpșor îndesat, un năsuc lat între ochii ceva cam oblici. De sub bonețică a scăpat un cîrlionț blond și încîlcit; Rembrandt simte nevoia să-și mîngîie cîrlionții.

MEȘTERUL REMBRANDT

„Seamănă cu mine“, — gîndește el; „cu mine, nu cu Saskia...“ Fără pic de zgomot, închide coviltirul leagănului. Ochii lui o caută pe Saskia, care îi ia mîna într-a ei și îi atrage capul spre al ei.

— Ești mulțumit, Rembrandt?

— Da, iubita mea.

Ca și cum ar sufla pe un fir de păpădie, atît de gingaș se lipesc buzele lui de fruntea ei.

La 15 decembrie 1635, primul copil al lui Rembrandt și al Saskiei este botezat cu toată solemnitătea în Biserica Veche. Pastorul Sylvius stropește cu apă sfințită fruntea copilului care plînge și căruia, în memoria tatălui Saskiei, i se dă numele de Rombertus van Rijn.

U PĂRERE DE RĂU, MOAȘA pleacă, după ce, timp de patru săptămîni, a dus o viață fără griji în casa de pe Doelenstraat.

— La revedere, doamnă Van Rijn; la revedere, meștere Rembrandt. Sper să mă bucur mult timp de încrederea și de recomandațiile dumneavoastră. Și îi urez doamnei să i se facă poftă cît de curînd de mere acre.

Rembrandt se uită la Saskia, care zîmbește și se apleacă asupra leagănelului, unde micuțul Rombertus își freacă ochii cu ambii pumnișori.

O soție, un copil, un atelier plin de clienți: familia din Frizia are de ce să crape de necaz! Reputația lui Rembrandt este definitiv stabilită la Amsterdam: Rembrandt e pictorul de mare renume, în umbra căruia toți maestrii din Amsterdam pălesc. Încă de multă vreme, nu mai primește comenzi de portrete, decît puține. „Grangurii să aștepte. Nu sînt cal de căruță. Destul m-am canonit cu gulere și căciuli. Acum pictez ce-mi place. Să nu mai aud de dregători și negustori încrezuți, nici de matroane respectabile. Ceea ce caut este culoarea, mișcarea, lumina și umbra!” Sus, în atelier, e forfotă mare. Ucenicii găzduiți în mansarda încăpătoare au ajuns acum să fie patru la număr. Rembrandt a pus să se facă acolo niște odăițe cu pereți de lemn. Un pictor nu e director de orfelinat, trebuie să-și găzduiască ucenicii în chip cuviincios. Sînt patru amsterdamezi; duminica se duc acasă, așa că are și doamna Saskia o zi liniștită pe săptămînă. Da, se înțelege bine cu băieții, cu toate că uneori abia izbutește să-i liniștească. Ferdinand Bol e capul răutăților. E cam de aceeași vîrstă cu cei noi, dar la lucru e mult mai înaintat, ceea ce provoacă invidie. Ferdinand ar vrea să-și deschidă un atelier al lui, dar tatăl lui îl socotește prea tînăr încă. „Să-ți crească mai întîi barba, băiatule. Deocamdată ești neted ca o sticlă de vin.”

Rembrandt se simte fericit acum. Cu toate că e încă departe de ceea ce ar fi vrut. Vrea să aibă o casă a lui, vrea să scape de grija chiriei. Casa aceasta nu e rea, dar cu timpul are să rămînă mică. Și apoi, domnul Boereel, proprietarul,

MEȘTERUL REMBRANDT

nici n-are de gînd s-o vîndă. Lui Rembrandt îi trebuie o casă mare, cu cel puțin trei caturi, în care să-și poată expune avutul: tablourile, obiectele de artă și cabinetul de curiozități, a cărui temelie o pusese bunul Porrett. Rembrandt se uită gînditor la un tablou de pe perete, un Giorgione veritabil. Hendrick Uylenburgh îl privise cu ochi mari și dăduse din cap, îngrijorat. „După cum văd, în casa asta banii se adună cu lopata, Rembrandt.“ Așa spusese prietenul Hendrick și avea oarecum dreptate. Rembrandt cîștigase mulți bani în ultimii ani, nu știe cît, nici măcar cu aproximație, dar în orice caz foarte mulți. Și mai este și moștenirea Saskiei. Patru mii de florini în numerar, care i-au fost trimiși de către Gerrit van Loo, plus dobînda capitalului, e o sumă frumușică. Rembrandt se gîndește să scrie rudelor de la Sint-Anna-Parochie. Mai devreme sau mai tîrziu trebuie să vină și capitalul, deși lipsa lui nu-l stînjenește. Adică nu, mai bine să nu scrie; își atinge el ținta și fără ducații frizoni. Zîmbind, își îndreaptă privirea, de la tablou, spre Saskia. Ce drăgălașă e astăzi! Nașterea nu-i stricase; dimpotrivă: acum e mai plină, mai mătură, mai înfloritoare. „Da, fetițo, ai să vezi tu ce înseamnă să fii măritată cu Rembrandt, feciorul morarului de pe Weddesteeg din Leida. Care nu se astîmpără pînă nu-ți poate oferi un acoperiș cîștigat prin munca lui. un acoperiș sub care să fii pe deplin fericită.“

Își îndreaptă din nou privirea atentă spre tabloul lui Giorgione: Samariteanca la fîntînă. Rembrandt a făcut o gravură după acest tablou. Ce frumos știa mama Neeltje să povestească pilda samaritencei! Parcă vedeai evenimentele petrecîndu-se în fața ochilor. Rembrandt urmărește în gînd textul din Evanghelia după Ioan. Îl știe și din somn, ca de altfel aproape toată Biblia. Dar această povestire are un tîlc mai adînc decît putea el bănui cînd era copil. Pe atunci era vorba numai de Iisus însetat și de femeia din Samaria. Iisus vorbea despre apa vie. Ce înțelegea el pe atunci din toată pilda? — „Oricui bea din apa aceasta îi va fi iarăși sete. Dar oricui va bea din apa pe care i-o voi da eu, în veac nu-i va fi sete.“ — „Da, aici e un tîlc mai adînc.“

„Minunată carte mai e Biblia!“ Are să se apuce în curînd s-o recitească. Dar mai întîi să aibă casa lui. Atunci are să găsească răgazul necesar. Se scoală repede în picioare, se apleacă deasupra leagănului și îi dă lui Rombertus degetul arătător, să i-l țină. Ce putere are un asemenea țînc! Rîzînd, își desprinde degetul din pumnîșorul strîns și o cîupește pe Saskia de obraz.

— Pe curînd, Saskia mea dragă.

— Trebuie să pleci, Rembrandt?

— E licitație la „Stema Franței“, la Van Someren; mă duc să văd dacă e ceva care mă poate interesa. Barend mi-a spus că se scot în vînzare niște gravuri frumoase.

— Ai bani la tine? întrebă Saskia, ridicînd privirea de pe lucrul ei de mînă. Ultima dată cînd ai fost la licitație n-ai avut o para chioară în pungă.

Rembrandt rîde cu poftă.

— E adevărat, Saskia. Dar am credit pretutindeni. Toată lumea știe că meșterul Rembrandt e bun de plată.

Deschide broasca grea a lădiței cu bani, ținută sub pat, își umple punga și și-o vîră neglijent la chimir. Apoi iese voios pe stradă.

Încăpătorea sală de sus a cîrciumii „La Stema Franței“ este ticsită de lume: chibiți și cumpărători. Domni gravi, artiști, trîntori, oameni de toate soiurile, s-au dîs pe War-moesstraat, ca să vadă jocul excitant al ofertelor și strigărilor, cu toate că printre ei se află mai mulți chibiți decît cumpărători. Rembrandt își croiește drum prin mulțime. Simte că e privit. Se știe că e un cumpărător pătimaș. Barend van Someren, gazdă atentă, vine spre el:

— Aici mai e un loc, meștere Rembrandt!

Rembrandt mulțumește, cu un singur cuvînt, pentru scaunul oferit, își descheie mantaua și ia loc. Din fericire, a sosit tocmai la timp. Licitatorul, urmat de notar și de strigător, se urcă pe podium și iau loc toți trei în spatele mesei acoperite cu postav verde. Freamătul din sală înce-tează. Comisarul prețuitor aduce la cunoștință condițiile, în timp ce niște slujitori înfățișează prima piesă: un tablou de proveniență dubioasă. Ofertele se succed într-un ritm

lent și ajung pînă la șase florini, sumă pentru care amatorul devine proprietarul unui Palma Vecchio¹ îndoielnic.

Primele piese nu sînt însă cele mai bune. Urmează niște sticlărie. Barend van Someren o cumpără pentru negoțul lui; nu va rămîne în pagubă. Nerăbdător, Rembrandt se frămîntă pe scaun: făceau mai bine dacă zvîrleau toate mof-turile astea în apa Rokinului! Totuși, încet-încet, apar pe masă și lucruri mai de soi. Tablouri bune și statuete de marmură, de proveniență italiană, se vînd pe sume de nimic. Pe Rembrandt nu prea îl interesează asemenea lucrări, deși îl cam enervează că obțin prețuri atît de mici. Unul dintre slujitori prezintă o statueta de lemn de stejar: o madonă cu copilul, iar copilul cu un porumbel în mînă. Slujitorul se plimbă încet cu statueta printre cei de față. Pe care calvinist credincios îl poate interesa un astfel de obiect? Rembrandt îl trage pe slujitor de mîneacă.

— Ia să văd, Dierck; da, dă-o-ncoace.

Rembrandt privește plin de admirație figurina primitivă. E plin de gingășie modul în care sfînta Maria ține brațul în jurul copilului, un țînc cu părul creț și cu un corp voinic și îndesat. Mîna lui Rembrandt dezmiardă lemnul tare; simte cum palpită viața sub virfurile degetelor sale. Statueta aceasta este o capodoperă; autorul a fost însuflețit de o dorință cînd și-a pus dalta în lemnul uscat. Madona nu prea trezește animație. Se aude o ofertă timidă: cinci florini; apoi șase, șapte... Se merge pînă la zece.

— Nimeni nu dă mai mult de zece florini? Nimeni? Zece florini o dată, zece florini a doua oară...

— Cincisprezece florini!

Toți ochii se întorc spre Rembrandt. Cîteva capete se apleacă unele spre altele. Se aud șoaapte.

— Meșterul Rembrandt ține desigur cu papistașii, — scapă o vorbă, destul de tare, unul dintre chibiți, un fanfaron obraznic.

Se aud risete, care sînt acoperite numaidecît de vocea tare a strigătorului.

¹ *Palma Vecchio* (Palma cel bătrîn), pictor italian, din școala venețiană (cca. 1480—1528).

MEȘTERUL REMBRANDT

— S-au oferit cincisprezece florini. Cincisprezece florini! Nu dă nimeni mai mult de cincisprezece florini? Atunci această păpușă de lemn e a meșterului Rembrandt. Obiectul următor!

Rembrandt stă tăcut pe scaunul lui. I-au ajuns la urechi risetele. „Prea bine, domnilor: rîdeți! Dar rîdeți, cît puteți de tare, de propria dumneavoastră naiivitate, care într-o statueta de lemn vede superstiție. Sînteți niște gogomani, care încercați să prindeți marea cu năvodul. Umblați după chilipiruri; vă tocmiți în artă ca și cum o sculptură sau un tablou ar fi un sac cu grîu sau un balot de tutun. Sînteți niște băcani, niște zarzavagii, nevrednici nici să sărutați picioarele artistului care și-a deșertat sîngele din inimă într-o bucată de lemn de stejar, sau și l-a întins cu pensula pe pînză sau pe panou. Vă cunosc, stimabililor. V-am făcut portretul: bine îmbrăcați și cu guler cît roata de moară în jurul gîtului puhav. V-am pictat așa cum sînteți: plini de voi înșivă. Vă pretindeți exponenții cugetului liber, stîlpii noii Republici. În realitate sînteți niște șacali ordinari, niște păsări de pradă, care îl vindeți pe Dumnezeuul îndurării pentru cîțiva arginți.“

Vine pe masă un lot de obiecte de artă. Rembrandt abia se abține să nu liciteze. Candelabre de argint masiv, coliere de aur, brățări și broșe, după care un slujitor aduce, în risetele generale, o oală de noapte de argint cizelat!

— Respectabilitatea amsterdamezilor în mărime naturală, mormăie Rembrandt.

Cu o cută între ochi, se uită la cumpărător, un anume senior Harmen Becker, domiciliat pe Keizersgracht, dar despre care se știe că și-a avut leagănul în depărtata Riga. Pentru suma de o sută douăzeci de florini, Becker devine proprietarul folositorului obiect, în care prețiosul metal este utilizat în mod abuziv pentru a satisface toanele unui smintit. Cu un gest larg, Becker scoate punga de la chimir și plătește suma în monezi sunătoare. Rembrandt are impresia că în timp ce plătește, Becker îi face cu ochiul.

Rembrandt întoarce capul, ca să nu-l mai vadă pe omul îmbrăcat provocător de luxos. „Da, sinior Becker, nici numele dumitale nu-mi este necunoscut. Hendrick Uylenburgh mi-a spus cine ești: un negustor suspect, care faci orice fel de afaceri, numai să iasă bani. Bijuterii, marmură, postav și, la nevoie, obiecte de artă și sclavi negri pentru spanioli. O viespe, dintre cele care au năvălit cu sutele în bogatul Amsterdam. Care își înfig acul veninos în tot ce e muced¹ și putregăit și care, de îndată ce găsesc o crăpătură, își viră în ea degetele lacome. Și la care o oală de noapte de argint se bucură de aceeași prețuire ca o broderie de artă sau ca un șirag de perle. Ah, dacă te-aș putea strivi ca pe o ploșniță sau ca pe un purice...”

Licitația se întrerupe. Apar niște fete tinere care aduc pahare cu bere spumoasă. Se aud râsete, iar unii dintre cei de față le ciupesc pe fete de fese. Lui Rembrandt îi e sete. Dă repede pe gît două pahare. Spuma îi rămîne pe mustață. Licitatorul și oamenii lui își clătesc și ei gîtlejurile și își adună puterile pentru vînzarea următoare.

— O mapă cu stampe de Lucas van Leyden, anunță strigătorul.

Se dezleagă solemn panglicile. Cine dorește, poate să admire stampele de aproape. Rembrandt vine în față; i se face loc. Se pricepe la astfel de lucruri. Ochii îi lunecă, pofțicioși, pe stampe: cea mai bună operă a marelui maestru leidenez.

— Vă interesează aceste plăci, nu-i așa, meștere Rembrandt? aude o voce în spatele lui.

Rembrandt întoarce capul: întrebarea a pus-o sinior Becker. Fără să vrea, cel interpelat dă din umeri: „ce-i pasă ăstuia ce fac eu?”

— Mă interesează orice artă de bună calitate, sinior Becker, îi răspunde el, rezervat.

Becker rînjește; bănuise el că opera lui Lucas are să se vîndă scump.

¹ Joc de cuvinte intraductibil: *beurs*, în limba olandeză, înseamnă *pungă* (subst.), *bursă* (subst.) și *mucea* (adj.).

MEȘTERUL REMBRANDT

— Numai să nu urcați prea mult prețul, îi șoptește el lui Rembrandt la ureche.

— Ce vrei să spui, sinior Becker?

Becker îl trage de-o parte.

— Lăsați-mă să cumpăr plăcile. Pe urmă vi le revînd cu un mic beneficiu. Le obțineți cu siguranță mai ieftin decît dacă ne concurăm.

Rembrandt e gata să izbucnească, dar se stăpînește.

— O să vedem, sinior Becker, răspunde el scurt.

Își caută un loc în fundul sălii, de unde să-l mai poată urmări pe licitator. Mapa începe de la o sută de florini. Oferta crește cu cîte zece florini; licitația merge ca melcul. O sută și treizeci, o sută și patruzeci. Licitatia lîncezește. Becker rotunjește suma la o sută și cincizeci. Un anume domn Kretzer mai dă zece în plus. Rembrandt nu s-a amestecat încă; își așteaptă rîndul. Cu privirea mistuită de pasiune, urmărește jocul ofertelor. Domnii aceștia parcă ar sta în jurul mesei de joc a unui tripou, în loc să-și dea osteneala să achiziționeze tot ce a putut produce mai bun un artist! Se oferă o sută și șaptezeci de florini și, după o pauză lungă, o sută și optzeci. Vinarul și speculantul obez Cattenburgh mai adaugă zece florini, după care Becker ridică două degete, ca semn că merge pînă la două sute de florini.

Rembrandt rîde sarcastic. „Dați-i înainte, domnilor, dați-i înainte! Un fleac de două sute de florini pentru o carte de artă de Lucas van Leyden, o mapă cu douăzeci de gravuri, adică zece florini bucata, zece florini pentru opera fără pereche a conorășeanului meu. A cărui Judecată de apoi stă în întuneric, dar care pentru mine a fost ca o viziune luminoasă. Ei bine: meșterul Rembrandt are să-ți cinstească arta, pînă cînd ai să afli din gura Tatălui judecata de apoi cu privire la acești cămătari nelegiuîți!” Vocea strigătorului răsună prin sală. Rembrandt vede roșu în fața ochilor. Înghite în sec de cîteva ori, apoi rostește răgușit:

— Patru sute de florini!

În sală se face o tăcere apăsătoare. Strigătorul încremenește, cu ciocanul în mîna ridicată, ca o statuie. Apoi începe să miște și întrebă, deși știe foarte bine:

- Pot să întreb cine a făcut ultima ofertă?
- Rembrandt van Rijn, exclamă Rembrandt, mîndru, de la locul lui din fundul sălii.
- Oferiți patru sute de florini, meștere Rembrandt?
- Ofer patru sute de florini.
- Atunci continuăm. Patru sute de florini pentru o mapă cu gravuri de Lucas van Leyden. S-a oferit patru sute...
- Patru sute cincizeci.

A supralicitat un domn îmbrăcat cu distincție. Rembrandt nu-l cunoaște. Dar îi face plăcere că meschinăria de a supralicita din zece în zece florini s-a isprăvit.

— Cinci sute! exclamă el, cu un accent de satisfacție în voce.

O clipă e tăcere. Apoi, iarăși necunoscutul:

— Cinci sute și cincizeci de florini.

Rembrandt e încordat ca un resort. Jocul îi place. Fără să șovăie, supralicitează:

— Șase sute de florini!

— S-a oferit șase sute de florini! Șase sute de florini! Cine dă mai mult de șase sute de florini?

În sală e liniște. Concurentul lui Rembrandt se strecoară printre rîndurile de spectatori și iese, fără să-l socoțească pe Rembrandt vrednic măcar de o privire. Rar, apăsînd cu putere pe fiecare cuvînt, strigătorul își continuă litania:

— Șase sute o dată, șase sute de două ori... Nu dă nimeni mai mult de șase sute de florini? Nimeni?

Ciocanul cade, cu un bocănit surd, pe postavul verde. Meșterul Rembrandt van Rijn este cumpărătorul cărții de artă a conorășeanului său Lucas van Leyden.

Rembrandt se grăbește să iasă în stradă; simte nevoia să respire aer curat. Pe scară îl oprește profesorul Tulp, un vizitator nelipsit al licitațiilor. Rembrandt se miră că nu l-a văzut mai devreme; savantul îi este simpatic.

— Bem jos cîte o bere, meștere Rembrandt? întreabă Tulp, prietenos.

MEȘTERUL REMBRANDT

Rembrandt consimte. Stau față-n față la o masă, lângă fereastră, se uită la forfota de pe Nieuwendijk¹ și beau berea neagră, cu înghițituri rare. „Cît are să mai tacă Tulp?”

— Nu prea ai cumpărat chilipir, zice el deodată, punîndu-și cu băgare de seamă paharul pe masă.

— Nici n-am umblat după chilipiruri, domnule profesor.

— Dumneata nu. Dar domnii Becker, Kretzer și cum s-or mai fi numind, cred că sînt supărați că le-ai stricat afacerile.

— Îl prețuiesc pe meșterul Lucas mult¹ prea mult pentru ca să mă tocnesc pentru o operă a lui ca pentru o pungă cu piper, domnule profesor.

Tulp dă din cap, gînditor.

— E dreptul dumatăle, ca artist, să iei această atitudine. Și sînt de acord cu ea: Rembranzii sînt rari, iar Beckerii numeroși! Înghite o sorbitură de bere și continuă pîrintește: Pe negustori poți să-i iei peste picior cît vrei; nu-i nici o primejdie. Dar cred că n-ai făcut bine că i-ai azvîrlit unui om ca Jan ten Grootenhuys mînușa în obraz. E un gest care face sînge rău.

— Nu-l cunosc pe omul acela, zice Rembrandt, morocănos. Și cred că sînt liber să ofer cît vreau.

— Ești. Dar Ten Grootenhuys e prim-judecător și căpitan în garda civică. Cuvîntul lui are greutate și autoritate. Și în plus, e putred de bogat. Unor asemenea oameni nu e bine să le pui bețe în roate.

— Poate că asemenea cetățeni au mai degrabă interesul să se poarte *ei* cu mine prietenos, răspunde Rembrandt, tăios. Dumneavoastră știți că eu sînt pictor, nu cofetar. E în puterea mea să lepăstrez lor numele pentru posteritate, nu invers. Rembrandt se scoală în picioare și îi întinde lui Tulp mîna. Vă salut, domnule profesor. Sper să vă pot spune curînd „bun-venit” pe Doelenstraat.

— Cu bine, meștere Rembrandt, zice Tulp, impresionat de cuvintele pline de mîndrie ale pictorului. — Și iartă-mă că m-am băgat unde nu-mi fierbe oala. La urma urmei, dumneata ai avut grijă să mă faci și pe mine nemuritor;

¹ Dîgul Nou, aflat în nordul Amsterdamului.

nu-i așa? De aceea, îți spun încă o dată cu bine. Și *sans rancune!*

Cînd Rembrandt, ajuns acasă, descuie ușa, Saskia îi iese repede înainte.

— O scrisoare de la Haga, Rembrandt!

Rembrandt rupe numaidecît pecetea. Ochii lui zboară peste rînduri.

— Vești bune, dragul meu?

Rembrandt răsuflă adînc. Cu o sclipire în ochi, spune, cuprinzînd-o pe Saskia de umeri cu brațul:

— Constantijn Huygens întreabă dacă vreau să pictez trei tablouri mari cu patimile Domnului, pentru excelența sa prințul Frederik Hendrik.

— Accepți comanda? întreabă ea repede.

— Da — zice el — accept comanda. Am să le arăt eu acestor domni că meșterul Rembrandt este un pictor în toată puterea cuvîntului.

N ANOTIMP TRECE, ALTUL VINE. Iarna e pe sfârșite, primăvara bate la porțile orașului și cere voie să intre. În fiecare zi, Saskia, cu Rombertus în brațe, se duce la plimbare. Aerul curat îi face bine micuțului. Aerul curat îi face bine lui Rombertus, dar și Saskiei. Iat-o ce țănoș calcă pe lângă Binnen Amstel... Asta e mama copilașului? Parcă acum e mai hotărâtă, formele ei sînt mai pline, mai feminine, decît înainte. Cu

toate că îl alăptează chiar ea pe Rombertus, are sîinii încă tari și pielea netedă și fără riduri, ca în adolescență. Rembrandt își dă seama de această înflorire a soției sale. Uneori, cînd se trezește, dimineața, Saskia e moleșită și simte o ușoară durere de spate, apoi se uită, zîmbind, la capul cu păr creț de pe perna de lângă ea. Rembrandt doarme, obosit; doarme ca și copilul care, în leagănul de lângă pat, își sugă degetul gros.

Ce mare e fericirea ei! Uneori, Saskiei i se pare că e prea mare... O asemenea fericire poate să dureze? Viața e scurtă, moartea pîndește pretutindeni. Ea n-ar trebui să se gîndească niciodată că l-ar putea pierde pe Rembrandt. Desigur, e sănătos și voinic; ea știe asta, dar se teme, pentru că Rembrandt face eforturi prea mari, muncește toată ziua ca un salahor. Pînzele și panourile sînt cărate din casa lui cu stivele. Nu e prea greu pentru un singur om?

Într-o dimineață de primăvară, la începutul lui aprilie, Saskia se trezește cu un zîmbet pe buze. Cît să fie ceasul? Se culcase tîrziu, auzise ceasul de pe Regulierstoren bătînd ora două. Se ghemuiește în căldura patului moale și întoarce capul către Rembrandt.

— Bună dimineața, Saskia.

— Bună dimineața, Rembrandt. Nu dormeai?

— După cum vezi, fetiço. Se așază în capul oaselor și spune rîzînd: Te privesc de cel puțin o jumătate de oră, Saskia.

Saskia rîde și ea.

— Păi nu mă cunoști încă îndeajuns? întrebă ea, șireată.

— Cred că n-am să mă satur niciodată privindu-te, Saskia, răspunde Rembrandt, serios.

— Oare? Un bărbat poate fi captivat în permanență de o singură femeie?

— De o femeie ca tine, da, Saskia.

Saskia îi petrece brațul în jurul gâtului și își freacă obrazul de bărbia lui țepoasă.

— Dar când am să fiu bătrână, Rembrandt? Bătrână și urită... Tot așa ai să mă iubești?

— Când ai să fii bătrână tu, am să fiu și eu bătrîn, Saskia. Și apoi, un om bătrîn nu e urît. Dar să nu evocăm fantome. Tu ești tînără și sînt și eu tînăr... Nimic pe lume nu stă în calea fericirii noastre.

Mîngîie, tandru, părul Saskiei, revărsat pe pernă, ca soarele de dimineață, roșcovan și blond, apoi se apleacă spre ea, dar Saskia îl respinge cu blîndețe.

— Gîndește-te la Rombertus, îl previne ea, aruncînd o privire fugară înspre leagăn.

Dintr-un salt, Rembrandt se dă jos din pat, apoi se duce la fereastră și, cu un gest larg, dă perdelele la o parte. Un val de lumină năvălește în cameră, ca și cum îngerii lui Dumnezeu ar fi deschis un zăgaz, care nu lasă să treacă decît lumină, tînără, blîndă, proaspătă, din cer. Intră în mănunchiuri mari și-și grămădește sclipirile gingașe în pat, unde Saskia s-a săltat pe jumătate în pernă. Mînicile largi ale cămășii de noapte lasă goale brațele, iar gîtul și pieptul se ghicesc prin dantela albă. Ce frumoasă e Saskia acum! Ce splendidă îi e pielea sub lumina aurie, ce blond îi e părul, ce roșii ca rodia îi sînt buzele! Saskia este Batșeba, este Suzana, este Danae! Da, Danae, fiica blondă și zveltă a lui Acrisius, cea iubită de Jupiter. Rembrandt se duce pe vîrfurile picioarelor spre pat, mîngîie, șovăind, perdelele de catifea verde, apoi ia capul Saskiei în mîini.

— Saskia — șoptește el — draga mea Saskia... Vrei să-mi pozezi?

— Ca ce, Rembrandt? întrebă Saskia, rîzînd.

— Ca Danae, fetiço.

Saskia roșește. Roșeața, caldă și trandafirie, îi năpădește obraji. Saskia cunoaște legende mitologice.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Păi atunci trebuie să mă dezbrac, dragul meu, șoptește ea, timidă.

— Da, Saskia mea, da. Ei și? Nu ești tu soția mea dragă, unică, minunată?

De câte ori a pictat-o Rembrandt pe Saskia? Nu mai știe nici el. I-a împodobit trupul zvelt cu mantouri de blană și cu jachete de ștofă argintie, cu văluri de dantelă fină și cu basmale brodate cu fir de aur. I-a pus la gît rubine și smaragde, și lanțuri de aur mat. A gătit-o cu o pălărie de catifea, cu panglici și șnururi de mătase veroneză, cu flori de primăvară, tinere și pline de rouă proaspătă.

Acum n-are nici o podoabă, nici o găteală. Numai un șirag de perle ca brățară pe brațul stîng și un lanț de aur pe cel drept. Nici o altă podoabă decît frumusețea caldă, vie, a pielii ei de blondă, care trezește încîntări fără pereche, premergătoare dorinței. Pictura lui Rembrandt e mai mult decît atîta. E plăcerea mîngîietoare de a simți apropierea unei femei tinere, e o pornire sexuală idealizată, o dorință senzuală, potolită de un adînc respect pentru taina numită Femeie.

N ORAȘ DOMNEȘTE VARA. DOM-nii negustori și dregători plecați la țară, în vilele lor de pe malurile răcoroase ale Amstel-ului și Vecht-ului, gustă plăcerile dragostei, pescuitului și vânătorii și își omoară restul de timp din viața lor unsă cu miere, ascultînd cîntecul păsărelelor din colivii și țipetele păunilor de sub copacii plantați pe aleile umbroase. Ce să faci în oraș? Bursa e închisă, Banca de Scont tot așa, comerțul aducător

de cîștig doarme. A venit vremea ca omul să-și adune puteri în vederea unei noi întreceri pentru aur.

Saskia a plecat și ea din Amsterdam pentru scurt timp. Sora ei Hiskia, din Sint-Anna-Parochie, a născut o fetiță. Cum să treacă Saskia cu vederea un asemenea eveniment? După o oarecare ezitare, îl rugase pe Rembrandt s-o lase să plece. Știa sigur că el n-are să meargă cu ea, căci pentru el Frizia este ca un bolovan în stomac.

— Du-te, Saskia, du-te liniștită. Eu rămîn să lucrez și am să mă bucur cînd ai să vii înapoi.

Așa că Saskia pleacă în Frizia fără el. Rembrandt a petrecut-o pînă la corabie, cu picul în brațe.

— La revedere, fetiço. Să fii sănătoasă. Și să ai grijă de Rombertus. Să nu faci economii. Arată-i familiei că ești soția meșterului Rembrandt. Peste trei săptămîni viu la debarcader să te iau. Pînă atunci am să mă distrez singur. — Îi mai dă o sărutare, încă una, apoi îl mai alintă pe Rombertus. — La revedere și să vă dea Dumnezeu o călătorie fără necazuri.

„De Oldenhavē” se desprinde de debarcader. Rembrandt stă la capătul debarcaderului și face semne cu pălăria.

— Cu bine... Cu bine... Drum bun!

Stă acolo pînă cînd vasul iese în largul IJ-ului și dispare în ceața cenușie, care plutește peste apa cu miros de saramură. „Acum trebuie să mă duc spre casă și spre lucru”, își zice, ca și cum l-ar ustura o rană veche. Merge agale prin oraș, singuratic ca un cerșetor de sinagogă. Trei săptămîni are să fie singur. Ah, de-ar trece mai repede aceste trei săptămîni lungi fără Saskia, fără Rombertus, fără prezența curată

MEȘTERUL REMBRANDT

a soției și a copilului. Vocea prietenoasă a Saskiei, bolboreala lui Rombertus... Lipsa lor e un chin. A fost un vis pe care l-a purtat în brațe, o favoare, o sărbătoare neîntreruptă...

Ursuz, intră într-o cârciumă de pe cheiul Tessel, se așază lângă tejghea și comandă o cană cu bere. Cârciumarul pune cana pe măsuta cu cercuri umede. Rembrandt înghite repede o sorbitură și se oprește. Berea se trezește, dar Rembrandt nu bagă de seamă, căci se gîndește la Saskia.

Acum ea e pe Zuiderzee. Numai cîteva scînduri îi despart, pe ea și pe Rombertus, de apa cenușie... Doamne, ce gînduri ciudate îi trec prin minte. Parcă ar fi un copil care vede năluci. Vasul merge de două ori pe săptămîină la Harlingen și, după cîte știe el, nu s-a întîmplat nicio dată vreo nenorocire.

„Da, orice s-ar spune, se poate totuși întîmpla. O singură furtună zdravănă și *De Oldenhavē* se duce la fund...” — „Ah, încetează cu trîncîneala asta... Cine judecă așa e bun de balamuc. De ce stai aici, irosindu-ți un timp prețios? Du-te repede la lucru. Te-a așteptat destul.” Înghite la iuțea încă o sorbitură din cană. Berea e amară ca fierrea; pe Rembrandt îl trece un fior. Iese în grabă din cârciumă și o ia pe zgomotosul Damrak, spre Dam.

Carionul vechii primării cîntă din turn. Cît o fi ceasul? Abia nouă! N-au trecut, deci, decît două ore de cînd i-a făcut Saskiei semne de despărțire cu pălăria? Sau a rămas ceasul în urmă? Nu, ceasul merge bine, iată schimbarea gărzii, care are loc la nouă fix. Cu ochi lacomi, se uită la detașamentul care se apropie în cadență. Mușchetarii, halebardierii și lăncierii vin pe Dam în sus, în pas de marș, însoțiți de răpăitul tobei mari de după stegar. Ce cortegiu colorat! Comenzile căpitanilor sună scurt și eliptic, urmate de bocănitul picioarelor pe bolovani. Detașamentul trece și cotește pe Vijgendam. Rembrandt se ia după el. Splendid e să mergi așa! Toba răpăie; zgomotul acesta răgușit scoate toți gîrgăunii din cap. „Un', doi, un', doi, ține alinierea!” Ostașii o iau pe Hoogstraat, apoi pe Breestraat, spre Waag. Rembrandt merge în pas de marș; ore întregi ar putea să meargă așa. Iată și casa prietenului său Hen-

drick Uylenburgh. Hendrick e în uşă; a venit să privească; îi face semn. Rîzînd, Rembrandt se duce spre el, îi strînge mîna întinsă şi intră cu el în camera încăpătoare de deasupra expoziţiei. Uylenburgh are un musafir. Îl prezintă pe Rembrandt unui om corpulent, pe nume Burchard Grossmann, un neamţ, după cum se poate bănuî datorită accentului lui greoi. Grossmann e şi el negustor de tablouri; vizitează Olanda sperînd să găsească ceva pe gustul său.

— *Ach so, Sie sind Maler Rembrandt... Ihr Name ist mir bekannt*¹.

Şi vine cu un album. E colecţionar de autografe şi maxime.

— *Och, Meister Rembrandt, wollen Sie vielleicht einen Spruch drin schreiben?*²

Zîmbînd, Rembrandt apucă pana oferită. Cunoaşte sute de maxime; mama lui parcă le scotea din mîneacă. Cu litere caligrafice, scrie:

Pentr-un om evlavios, cinstea-i lucru preţios.

Herr Grossmann mulţumeşte, politicos. Se întoarce spre Uylenburgh. Negustorul de tablouri îşi îndreaptă privirea asupra lui Rembrandt... Ceea ce se citeşte în ea, este oare un îndemn? Apoi îşi înmoaie pana în căliniară, o încearcă pe unghia degetului gros şi scrie, cu litere mărunte şi neciteţe:

Cumpătarea aduce bunăstarea.

Înapoiat în atelierul său, Rembrandt se gîndeşte adesea la această maximă. Ce a vrut să spună prietenul Hendrick folosind-o? Nimic? Atunci de ce s-a uitat la el cu înţeles? Sau i s-a părut numai? Cumpătarea aduce bunăstarea... Rimează... Şi mai ascunde ceva. Dar, zău, nu-l priveşte pe el, pentru că dacă un singur om pe lume duce o viaţă sobră,

¹ Aha, dumneavoastră sînteţi pictorul Rembrandt... Numele dumneavoastră îmi este cunoscut (germ.).

² O, meştere Rembrandt, nu cumva aţi vrea să scrieţi o maximă în album? (germ.)

MEȘTERUL REMBRANDT

meșterul Rembrandt e acela. Oare Hendrick n-a putut încă să uite cu totul nici pînă azi, că el, Rembrandt, și-a luat de nevastă fiica unui pîrgar? Sau a urmărit altceva? Din cînd în cînd, Rembrandt a mai auzit șoaapte despre îndrăzneala cu care a licitat la Van Someren. Că n-avea nici un rost să cheltuiască atîția bani pentru lucrarea lui Lucas van Leyden și așa mai departe. Aceste vorbe vin, firește, din cercul lui sinior Becker și al sateliților săi, care nu suferă să li se pună bețe în roate. Ce-i drept, Rembrandt l-a căm călcat pe bătătură pe domnul Ten Grootenhuys. Ei și? De ce să se plece neapărat voinței unui asemenea om, fie el și de o sută de ori căpitan în garda civică? Astfel de granguri nu țin seamă de maxime, pe care le socotesc bune numai pentru cetățenii de rînd.

Dar meșterul Rembrandt nu este un cetățean de rînd. E artist. Grangurii să-și bage bine în cap aceasta! El nu poate fi măsurat cu cotul conveniențelor burheze. El e propriul său domn și stăpîn și nu e ținut să dea socoteală decît Ființei Supreme și propriei sale conștiințe. Îngîndurat, se plimbă încolo și înapoi prin atelier și se oprește în fața oglinzii, care se află atîrnată lîngă fereastră, într-o ramă de abanos. Își privește cercetător chipul... Începe să îmbătrînească? Păi da, îmbătrînește; timpul nu stă în loc. Cuta de deasupra nasului pare mai adîncă; sub ochi i s-a furișat un rid. Da, îmbătrînește. Și nu e de mirare: cît a muncit în ultimii ani! De fapt, ar trebui să țină o socoteală, să-și însemneze fiecare comandă, precis și la zi. Pufnește deodată în rîs. Nu, el nu e negustor, ca să-și înscrie fiecare tranzacție în cartea-mare și în jurnal; el e pictor. El nu numără, nici nu scrie; el lucrează! În mîină are rost să țină pensula, nu pana. Mai tîrziu, cînd are să fie mort și îngropat, n-au decît să scotocească alții ca să afle ce a fost el în stare să dea omenirii cît a trăit. Dacă-l vor socoti că merită această osteneală.

Cumpătarea aduce bunăstarea. Dar nu unui pictor. Rembrandt nu pune preț pe aurita cale de mijloc. El nu urmărește nicidecum să atingă mijlocia, care e la îndemîna oricui, ci inaccesibilul. Vrea să aducă pînă la el sublimul și să-l fixeze în tablouri și în gravuri, spre fericirea perma-

nență a fiecărui muritor. Vrea să culeagă stelele de pe cer și să le presare printre oameni, ca să cunoască toți lumina cerească... Ciudat! De fapt, nu și-a pus niciodată întrebarea: de ce pictează? Numai ca să-și câștige necesarul de toate zilele: mâncare, băutură și o locuință confortabilă? O, el nu e călugăr; bunurile pămîntești merită să fie gustate; cumpătarea în această privință aduce într-adevăr bunăstarea. Dar nu acesta e scopul, mai este și altceva, ceva mai adînc; ceva superior, dacă vreți. El lucrează pentru că e nevoit să lucreze; pictează, gravează și desenează pentru că nu poate să se lase. Munca aceasta este o bucată din viața lui. Adică nu: este toată viața lui. Dacă i s-ar lua munca aceasta, ar dori să odihnească sub o lespede de piatră, îngropat, uitat.

Nu, cumpătarea nu aduce bunăstarea. Un artist are un vis împărătesc în cap; un artist poartă un blazon de purpură și aur. Rembrandt își privește chipul din oglindă și îl trec fiori. Acesta să fie el, cu adevărat? Trebuie să-și fixeze chipul.

— Vino-ncoace, Philips Koninck¹! Cîstește-ți numele, băiatule. Ia un panou. Meșterul tău își face un autoportret. Da, cel cu marginea de sus rotundă. Era pregătit pentru un portret al unui pîrgar. Dar nu ne pasă: meșterul tău are înțietate!

Își potrivește în grabă o beretă de catifea pe cap, își pune pe umeri o manta tivită cu blană și își atîrnă la gît un lanț de aur. Cu trăsături de penel supte, dar energice, își pictează portretul: portretul unui bărbat conștient de propria sa putere și capacitate. Ochi în ochi cu el însuși, se pictează: un fecior de morar, cu privirea poruncitoare a unui rege.

În timpul șederii Saskiei în Frizia, Rembrandt lucrează ca scos din minți. Singurătatea îi rînjește din toate unghie-

¹ Numele de familie al personajului (scris aici cu ortografia veche) înseamnă *rege*. *Philips* — forma olandeză) cu ortografia veche) a prenumelui masculin *Filip*.

rele casei; de aceea se refugiază în muncă. Se simte agitat; îl obsedează un gând: în vis își vede soția cum luptă cu valurile Zuiderzee-ului. Mănîncă puțin, vorbește și mai puțin. Ucenicii șoptesc că meșterul Rembrandt s-a țicnit.

Pe cît de tăcut e el însuși, pe atît de zgomotoasă e lucrarea. O pînză mare, „Orbirea lui Samson“, e pictată cu un tragism excesiv, care pare, într-adevăr, vecin cu nebunia. Pînza devine coșmarul ucenicilor, puși să pozeze în tot felul de atitudini, iar Rembrandt nu știe ce e odihna. Se iscă și o ceartă cu Govert Flinck, altminteri atît de calm. Govert își împachetează lucrurile și părăsește casa, enervat. Rembrandt, fierbînd de mînie, țipă că n-au decît să se cărăbănească toți. Și-a irosit destulă vreme ca să dea lecții unei cete de nulități fără talent.

— Cine îndrăznește să mai spună ceva? Cine îndrăznește, se duce după Govert Flinck!

Trei săptămîni fără Saskia. Un martiriu. Uneori, stînd singur în camera din fund, îl cuprinde un nemărginit simțămînt de părăsire. Apoi se uită nervos spre ușă: „ce-ar fi să se deschidă brusc ușa și să intre Saskia?“ — „Fetița mea dragă, ai și venit înapoi? Ce bine-mi pare! Și unde e Rombertus? E bine, sănătos? Intră, aici e locul tău, aici ești acasă...“

Singur, singur de tot. Iar Saskia o fi stînd în camera întunecoasă din Sint-Anna-Parochie. S-o fi gîndind la el? Își trece mîna pe față. Își simte capul greu, ca de plumb. Ochii îi cad pe Biblie, care se află pe masă, în fața lui. O răsfoiește mașinal și începe să citească din epistola lui Pavel către efeseni: „Încolo, fraților, întăriți-vă în Domnul și în puterea tăriei Lui. Îmbrăcați-vă cu toată armătura lui Dumnezeu, ca să puteți ține piept uneltirilor diavolului.“ Cu degetul pe rînduri, citește, se adîncește în text. Fiecare cuvînt este pentru el ca un avertisment.

Deodată tresare. A bătut cineva în ușa dinspre stradă? Sau i s-a părut? Se scoală repede de pe scaun, ia o lumînare aprinsă și fuge la ușă. Cu o zmucitură, deschide ușa. E Saskia, cu Rombertus în brațe.

— Tu ești, fetițo, tu, cu Rombertus? O ia de braț. Hai, Saskia, aici e locul tău, aici ești acasă. Cum de-ai venit așa, deodată, la Amsterdam?

— Îți povestesc totul acuș. Ia-l tu pe Rombertus, eu sînt obosită, grozav de obosită...

Rembrandt o duce în camera din fund. Pe Rombertus îl pune în leagănul lui. Micul odor adoarme numaidecît. Saskia se lasă alintată ca un copil, iar Rembrandt află, din crîmpeie răzlețe, cine a făcut-o pe ea să se înapoieze acasă pe neașteptate: familia din Frizia și în primul rînd fratele ei Ulricus. El a început discuția despre bunul renume al Uylenburghilor. Saskia ar fi putut să facă o partidă mult mai bună. Căsătoria ei cu Rembrandt a fost de fapt o meza-liață. Un fecior de mōrar nu prea are ce căuta într-un neam nobil; lucrurilor trebuie să li se spună odată și odată pe nume.

— Au spus atîtea, că n-am mai putut să ascult; au spus mai mult decît puteam să rabd. Eram atît de singură... Și mi-era un dor de tine...

Rembrandt o sărută pe frunte. Nu e supărat; e voios ca un copil la soare! Saskia s-a întors. Frizia n-are să-și mai vîre niciodată coada între ei. Rembrandt aduce o cană cu apă, îi spală Saskiei fața și mîinile și o pune, ca pe un giuvaer de preț, în patul confortabil. O întreabă dacă vrea să mănînce ceva. Saskia dă din cap, zîmbind.

— Nu, Rembrandt, acum e bine.

Rembrandt pune un paravan în fața lumînării, îngenunchează lingă pat și bîguie o rugăciune încurcată, de mulțumire, în timp ce lacrimile îi lasă dîre fierbinți pe obraji.

După două zile, Saskia e iar pe picioare. Rembrandt o copleșește cu o mie de îngrijiri; e bucuros că o are iar alături de el. Dar după ce prima bucurie s-a potolit, îl roade o mînie cumplită, din pricina jignirii aduse Saskiei. Prin cap îi umblă tot felul de planuri. Să se ducă în Frizia și să-i scuie pe toți membrii familiei în obrazurile lor cucernice? Să le scrie o scrisoare, în care să le arate toată nemulțumirea lui? Nehotărît, umblă prin casă, ca un animal în cușcă.

În cele din urmă își regăsește liniștea între comorile sale artistice. Gravurile și stampele îi foșnesc printre degete. Parcă ar căuta ceva. Zîmbind, își oprește îndelung privirea pe o gravură de Terbruggen¹, înfățișînd un țigan care rîde. Un individ împopoțonat, care nu se sinchisește de convenții și de bonton. Asta e! Să rîdă, asta trebuie! Să rîdă de Uylenburghii frizoni, de spiritul lor de clasă, care îi face să vadă în orice om fără sînge albastru o ființă inferioară. „Vor să nu aibă de loc relații cu meșterul Rembrandt? Sau vor să-l vîre cu sila în corsetul meschinei lor morale patriciene, pe el, un pictor, un artist, un om ales? Nu, doamnelor și domnilor! Rembrandt merge pe propriul său drum, nu-i pasă de mutrele voastre ipocrite: Ulricus, cu favoriții lui și cu gesturile lui didactice, și nevastă-sa, Maaïke, cu bărbia ei triplă și cu valurile ei de carne! Meșterul Rembrandt e un pirat. Un țigan, un haiduc, care își bate joc de tot ce vă este sfînt și care are să azvîrle o piatră de moară în cutia de porțelan pe care vă place vouă s-o numiți viață! Un haiduc, da, care a răpit-o pe Saskia din peștera voastră întunecoasă și a dus-o în plină lumină vie...” E surexcitat. Abia acum știe ce are de făcut. Își pune repede pe el un gheroc vișiniu, își prinde o spadă de banduliera lată și își îndeasă în cap o beretă de catifea cu pene albe.

— Saskia, vino încoace. Pune-ți rochia cea mai frumoasă, leagă-ți perle la gît, așază-ți un lanț de aur pe umeri... Dar repede! Vino pe genunchiul meu, Saskia, și lasă-mă să te cuprind cu pumnul meu de morar. Uite, paharul e plin ochi cu muscadela. Beau în sănătatea noastră, pentru fericirea noastră, pentru dragostea noastră. Să rîdem, Saskia, pînă ne dau lacrimile! Să fim veseli! Rîsul nostru să facă să tremure înfumurarea frizonă pînă în măduva oaselor ei roase de cari!

Cu înghițituri lacome, Rembrandt golește paharul. Vinul i se revărsă, ca un foc, prin măruntaie.

— Noroc, Saskia! Un tablou că așa n-am făcut nicio dată: un Rembrandt care rîde!

¹ *Hendrick Terbruggen* (sau *Hendrick ter Brugghen*), pictor olandez (1587—1629).

„Să rîdem pînă ne dau lacrimile.“ Culorile de pe pînza provocatoare nu s-au uscat încă și Rombertus cade bolnav. Saskia și Rembrandt veghează cu schimbul la căpătîiul micuțului, care e scuturat de o tuse violentă. Vine doctorul Bueno. Îl cercetează pe copil. Fruntea doctorului se încrețește.

— Trebuie să vă așteptați la ce e mai rău, meștere Rembrandt, zice el, serios.

Tăcut, își încheie mantaua neagră. Apoi se aude cum cade zăvorul ușii.

NTR-O DIMINEAȚĂ ÎNSORITĂ, Rembrandt își înmormîntează fiul în Biserica de lă miază-zi. Cortejiul e mic; pastorul Sylvius și Hendrick Uylenburgh au venit și ei. Stau, cu pălăria neagră în mînă, lîngă Rembrandt, pe marginea gropii și aruncă, rînd pe rînd, pe coșciugul mic, cîte o lopată de nisip, care răsună trist în biserica întunecoasă. Acasă, Saskia așteaptă, liniștită, stăpînită, cu ochii înfundați în fața slăbită.

Ce înseamnă să iubești un copil! Mii de mărunțișuri dulci, cu care se manifestă viața lui tînără, dispar deodată. Leagănul stă liniștit și tăcut. După perdeluțele lăsate nu mai rîde o fețișoară îmbujorată, nici nu-ți radiază un zîmbet de recunoștință. „A început să mă cunoască, Saskia. Ia te uită cum rîde, pungașul!” Vai, da, toate acestea au fost odată și nu mai vin înapoi... Acuma leagănul e în pod. Plăpumiarele au fost puse, împăturite, în dulapul cu camfor, lîngă coșul cu rufe și hăinuțe. Uneori, Saskia îngenunchează în fața dulapului sculptat; degetele ei dezmiardă cămășuțele și pantalonașii, apoi îi curg lacrimile pe rufe fine. Totuși, ea e aceea care îl îndeamnă pe Rembrandt să lucreze.

— Trebuie să uităm, Rembrandt. Dumnezeu ne-a încercat; ne plecăm capul. Dar sîntem tineri. Avem dreptul să mai așteptăm ceva de la viață.

Ce curajoasă e Saskia! Ea cutează s-o ia de la capăt, dacă Rembrandt e lîngă ea. Și într-adevăr: Rembrandt se pune pe lucru. Acum din pensula lui și din acul lui de gravat nu mai ies scene violente și teatrale, ci povestirile calme din Vechiul Testament. Primește și cîteva comenzi de portrete. Pictează trei negustori de vază din Amsterdam, urmați de portretul unei femei tinere și deosebit de frumoase, soția unui dregător între două vîrste. Rembrandt o gătește cu pene de bîtlan în păr și cu perle la gît și pe brațe. Apropierea ei îl tulbură, cu atît mai mult cu cît ea obișnuiește să rămînă în atelier mai mult decît e strict necesar.

Saskia e prea femeie ca să nu bage de seamă această schimbare.

— Hai, Rembrandt — îl îndeamnă ea, rîzînd drăgălaș — să mergem azi la plimbare. Amsterdamul e atît de frumos toamna! Și mai dă-l încolo de lucru... Aerul de afară are să-ți facă bine și ție.

Hoinăresc amîndoi prin oraș, braț la braț. Frunzele aștern sub copaci un covor de bronz. Trec amîndoi prin îmbulzeala din Piața Haarlemului și se îndreaptă spre dig. Ce de lume, și acolo! Cu siguranță că e ceva. O mulțime compactă se înghesuia în fața intrării unui cort de pînză cenușie. Miroase a paie și a bălîgar, un miros excitant, care îl atrage pe Rembrandt. Un individ suspect bate într-o dai-reă, apoi începe să vorbească tare; mărul lui Adam îi fuge încolo și înapoi, ca o bilă.

— *Entrez*¹, domnilor și frumoaselor, *entrez*!

Curioși, Rembrandt și Saskia își fac loc prin mulțime. Ce o fi de văzut acolo? Deodată se aude în vasta piață un sunet strident, ca de trompetă. Saskia se sperie.

— Elefantul! strigă un băiat obraznic, al cărui păr galben ca paiul răzbește prin șapca uzată.

E o menagerie, instalată în mijlocul pieții; un cort cu tot felul de animale exotice. Rembrandt și Saskia, duși de curent, intră în cort. N-au văzut încă niciodată o menagerie. Un leu formidabil și doi tigri feroși își freacă trupurile calde de gratiile de fier ale cuștii. Un elefant uriaș prinde monezi cu trompa. Ce superbe modele! Rembrandt nu se satură privind animalele exotice. Schițează și desenează și împarte bacșișuri. Rămîne acolo pînă la căderea serii, cînd se închide cortul.

Rembrandt poate fi găsit în fiecare zi pe Haarlemmerplein. S-a împrietenit cu oamenii menajeriei, oaspeți din topor, plini de glume îndrăznețe. Oameni care merg pe căile Domnului și care dau pe gît rachiul ca și cum ar fi apă de fîntînă. Caietul de schițe al lui Rembrandt se umple cu sute de studii. Mai ales majestuosul leu îl atrage mult. Abia acum poate să picteze un Daniel în groapa leilor. O astfel de fiară vie e cu totul altceva decît lei heraldici de pe monezi. Ce splendidă e opera naturii! Ah, să poți fixa mobili-

¹ Intrați (fr.).

tatea cea mai firească, să prinzi viața în clipele de mișcare! Din cînd în cînd pune pe hîrtie cîțiva indivizi ai menajeriei. Trăsăturile aspre le cunoaște bine. Pentru studiile asupra elefantului ia cu el o hîrtie de desen specială, cu bobul mare, o hîrtie care redă aidoma pielea zgrunțuroasă a animalului.

Frumoase zile, cele de pe Haarlemmerplein! Rembrandt tresare, ochii îi lucesc. Aude de o nouă licitație la „Stema Franței“. Nu poate rezista ispitei, de a se duce să vadă. Sînt lucruri frumoase acolo. Dar poate oare să se ducă la o licitație, la scurt timp după moartea fiului său?

— Saskia, ia ascultă. Am văzut la Van Someren un tablou mic, dar admirabil, al lui Hercules Seghers. Eu nu prea pot să mă duc la licitație, nu se cade. Ce-ai zice dacă l-aș trimite pe Leendert van Beyeren¹? E un băiat isteț, cel mai dezghețat dintre ucenicii mei.

Saskia e în camera din fund; în mîna are o scrisoare.

— Vești din Frizia, zice ea, întinzîndu-i soțului ei scrisoarea.

— Numai decît, Saskia, numai decît. Scrisoarea aceea poate să mai aștepte. Îl cheamă pe Leendert jos. Leendert, azi te duci în locul meu la Van Someren, la licitație. Și cînd e scos în vînzare tabloul lui Seghers, licitezi!

— Eu, meștere?

— Da. Poți să mergi pînă la o sută de florini, nici o para mai mult. Ai înțeles?

— O sută de florini pentru un singur tablou micuț, meștere Rembrandt?

— Ți se pare mult, Leendert? Nu uita că noi sîntem artiști, nu băcani. Trebuie să ținem sus cinstea breslei noastre, flăcăule.

— Dar, zău, o sută de florini nu sînt prea mult pentru un lucrușor atît de mic? Întreabă Saskia, după ce Leendert, încîntat de misiune, s-a dus sus.

— Îi datorez mult meșterului Seghers, zice el, cu seriozitate, rupînd, cu spatula, pecetea scrisorii din Frizia.

¹ *Leendert Corneliszoon van Beyeren* (1620? — 1649), pictor olandez de compoziții istorice; a fost elevul lui Rembrandt în 1635 — 1637.

E o epistolă lungă a lui Gerrit van Loo. Rembrandt se aşază pe scaun. Greutăţi cu moştenirea; va fi proces. Doctorul Albertus van Loo şi soţia sa Maayke, nepotul şi nepoata cumnatului Gerrit, susţin că pot avea pretenţii asupra domeniului Uylenburghstate, de la Rijperkerk, moşia familiei. Taica Rombertus le-o făgăduise. Albertus vroise s-o plătească în rate şi chiar achitase câteva, când bătrînul încă mai trăia. Acum însă a încetat să achite ratele, spunînd că vechiul conac e dărăpănat în aşa hal, încît reparaţiile ar costa mai mult decît preţul de cumpărare... Rembrandt întoarce filele, plictisit. Ce răbdare la cumnatul Gerrit, să pună pe hîrtie toate acestea! Oftînd, Rembrandt începe o nouă pagină plină. Ce chin, să citească o asemenea scrisoare! „Şi încă ceva, cumnate Rembrandt: Albertus, în răspunsul lui, nu s-a sfiit să aducă învinuiri calomnioase, anume că noi am mînjit numele nepătat al Uylenburghilor şi că femeile au dus banii familiei în afara Friziei şi au irosit pe lux şi fast o parte a moştenirii lăsate de părinţii lor...”

Scrisoarea din mîna lui Rembrandt tremură. Ce ticălos, Albertus! Îndrăzneşte să spună astfel de lucruri! Lux şi fast... Face aluzie la Saskia şi la el.

— Saskia — exclamă Rembrandt — ia vino-ncoa! Să-ţi citeşc cum ne bîrfesc boierii frizoni!

Îi citeşte repede pasajul calomnios. Pe Saskia o podidesc lacrimile.

— Îngrozitor! Cum îndrăzneşte să susţină aşa ceva, spune ea printre sughiturile de plîns, cu buze tremurînde. Şi tata a fost întotdeauna atît de bun cu Albertus!

Rembrandt mototoleşte scrisoarea. Vrea s-o azvîrle cît colo, dar se răzgîndeşte.

— Nu înghit asta, Saskia, spune el, violent. Toate au o margine. N-am de gînd să mă las jignit de un asemenea ticălos hrăpăreţ!

— Ce vrei să faci, Rembrandt? întrebă Saskia, speriată de violenţa lui.

— Chiar azi mă duc la un notar şi introduc la Curtea de justiţie a Friziei o plîngere pentru defăimare. Paharul s-a

umplut, Saskia. Avem să vedem dacă trăim într-un stat de drept sau nu!

Plîngerea împotriva lui Albertus și a soției sale Maayke a fost expediată, ceea ce îl liniștește pe Rembrandt. Notarul a turnat textul în forma corectă.

— Așa vă convine, meștere Rembrandt? „Că deși reclamantul și soția lui sînt foarte înstăriți (lucru pentru care nu pot niciodată mulțumi îndeajuns Atotputernicului), totuși pîrîții, la 5 iulie, nu s-au ferit, într-o anumită declarație de daune-interese, să afirme și să pună și pe alții să afirme că reclamantul și soția sa au irosit pe lux și fast moștenirea lăsată de părinții ei.”

— Da, așa e bine. Mulțumesc.

„N-am nevoie de banii aceștia din Frizia. Eu cîștig mai mult decît destul cu munca mea.”

— Hai, Saskia, fii ceva mai veselă, fetițo. Hai să ne plimbăm, poate găsim ceva frumos pentru tine la un giuvaergiu. N-ai chef, Saskia? Te simți obosită? Atunci du-te de te odihnește un pic. Are să-ți facă bine, iubita mea.

„Biata fată”, gîndește Rembrandt, după ce și-a culcat soția în pat; „nu mai are nici o plăcere.” Dar ce poate el să facă? Poate că ar fi fost mai bine să n-o fi întîlnit niciodată pe Saskia... Mai bine pentru ea, se-nțelege. Să fi avut totuși dreptate Hendrick Uylenburgh, cînd i-a spus să nu-și pună ochii pe Saskia? „Dacă vreau, pot să cîștig atîția bani, în-cît s-o poleiesc toată cu aur. Și unde mai pui că sînt sănătos și puternic...” Așa vorbise, în înfumurarea lui. Și ce-i răspunsese Hendrick? „Și Samson a fost puternic, dar n-ar fi trebuit să se uite niciodată după Dalila.” Îngîndurat, Rembrandt deschide *Biblia*, cartea înțelepciunii. Simte nevoia să recitească povestirea. Cu degetul pe rînduri, citește despre eroul evreu Samson, care, înaintea Dalilei, fusese fermecat de frumoasa fată de filistean din Timna. „Dar tatăl său i-a zis: Nu este nici o femeie printre fetele fraților tăi și în tot poporul nostru, de te duci să-ți iei nevastă de la filistenii, care sînt netăiați împrejur? Și Samson a zis tatălui său: Ia-mi-o, căci îmi place. Cînd tatăl său s-a pogorit la

femeia aceea, Samson a făcut nuntă mare, căci așa obișnuiau tinerii să facă." Rembrandt închide cartea încetișor, se lasă pe spate în fotoliul larg. Nunta lui Samson... Ce petrecere măreată trebuie să fi fost, ce lux, ce fast... Rembrandt zîmbește: lux și fast... Și lui i s-a reproșat același lucru... Închide ochii. Dintr-un vârtej de imagini colorate lunecă înspre el ceva, ceva care ia formă și întruchipare: ospățul bachic de nuntă al lui Samson. O masă lungă, pe care cele mai alese mîncări și băuturi sînt servite în veselă sclipitoare, cea mai frumoasă din cîte s-au făurit sub soarele Orientului. Oaspeți, sătui de vin, stau trîniți pe sofale acoperite cu perne brodate, în jurul mesei, iar Samson, cu pletele negre ca pana corbului pe umeri, le dă ciudata ghicitoare. Lîngă el, demnă, distinsă și cu un zîmbet stăpînit pe buze, șade femeia străină, cu cununa de nuntă pe cap: un contrast puternic cu butucănosul și asprul Samson. Lumina cade pe fața ei, pe veșmîntul ei galben, pe mîinile ei, pe care le ține încrucișate pe piept. Ea este centrul groazei demonice, fatalitatea întunecată și amenințătoare, căreia Samson avea să-i cadă jertfă mai tîrziu.

Spectacolul se desfășoară, violent și viu, în fața ochilor lui Rembrandt. Trupul i se încordează, mîinile lui fac mișcări în aer. Va rezulta un tablou, fierbinte și clocotind de culoare. Verde măsliniu, galben, albastru pastelat, auriu roșcat, culori încărcate de fatalitatea care vine irevocabil. Drama lui Samson, evreul puternic și aspru, care n-a vrut să-și ia nevastă dintre fiicele fraților săi și a cărui pieire e aproape.

ÎN VARA ANULUI URMĂTOR, Saskia naște o fetiță. I se dă numele Cornelia, după mama lui Rembrandt. E o copilă plăpândă, cu trăsăturile fine ale Saskiei. Stă liniștită în leagăn, parcă mirată că a venit pe lume. Saskia are o lehuzie lungă. Se simte obosită; parcă un vierme îi roade ceva în spinare. Doctorul Bueno vorbește de odihnă, odihnă și iar odihnă, și scrie rețete nenumărate. Saskia nu-și poate alăpta

copilul. Vine în casă o doică, soția voinică și tânără a unui ziler, de fel din Waterland; are lapte destul pentru zece sugari flămânzi.

Rembrandt vorbește foarte puțin în acele câteva luni. După ce, în elanul unei febre creatoare, a terminat „Nunta lui Samson“, puterile lui par epuizate. Amsterdamul a primit cu căldură pinza cea mare. În fața vitrinei lui Hendrick Uylenburgh se înghesuie privitorii, care nu manifestă numai curiozitate. Se oferă sume mari de către negustori și dregători, dar Rembrandt are în cap alte lucruri, nu bani. Nici hotărîrea tribunalului Friziei nu-l impresionează. Cererea lui a fost declarată respinsă, deoarece, se spunea în hotărîre, nu putea fi vorba de rea intenție din partea doctorului Albertus van Loo. Foarte bine, frizonii nu se mușcă între ei, ci formează un tot, ca borul și pălăria. Are să fie atent în viitor, când va fi vorba de băgat bani în manejul juridic... Mai bine să-i arunce în Binnen Amstel. Sau să-i dea comitetului alcătuit din câțiva amsterdamezi de vază, pentru a strînge bani în vederea unei primiri răsunătoare a Mariei de Medicis, mama lui Ludovic al XIII-lea, căreia, cu scopuri politice, i-a ieșit înainte Frederik Hendrik la Haga, cu mari onoruri. Rembrandt rîde amar de această idee năstrușnică. Da, mai-marii amsterdamezi fac pe dra-cu-n patru ca să iasă bine la vopsea! Pretutindenii, în oraș, se înalță arcuri de triumf, se va aprinde un foc de artificii, iar în Rokin e vorba să se organizeze o serbare pe apă. Pîrgarii și membrii municipalității i-au trasat meșterului Honthorst sarcina de a-i face înaltei doamne portretul în mărime naturală. Pasămite, ei nu știu că în propriul lor

oraș locuiește un anume meșter Rembrandt, cunoscut peste mări și țări, pentru arta sa portretistică... „Mergeți cum ați pornit, domnilor! Din partea unui Bicker, a unui Pancras, a unui Reael, chiar dacă sînt pîrgari, nu te poți aștepta la înțelegere în materie de artă. Domnii aceia se pricep mai bine la furnituri secrete de praf de pușcă și plumbi către spanioli, după cum se șoptește. Iar meșterul Rembrandt n-are să vă implore să-i dați lui comanda; n-are nevoie de intervenția voastră, nici măcar pentru portretul unei regine.”

În vremea aceea, Constantijn Huygens ciocănește pe neașteptate în ușa casei de pe Doelenstraat. Se află la Amsterdam pentru ca să pună la punct primirea Mariei și vine să-i aducă lui Rembrandt o nouă comandă. Cele trei tablouri predate anterior, cu subiecte din patimile Domnului: Răstignirea, Coborîrea de pe Cruce și Înălțarea, trebuie completate cu Punerea în mormînt și Învierea.

— Excelența Sa ar fi cît se poate de încîntat dacă ați vrea să preluați această comandă.

Domnul Huygens este și azi aceeași apariție curtenitoare, ca în vremea cînd a venit în vizită la Rembrandt și Jan Lievens, la Leida. Cu toate că părul i-a încărunțit la tîmple, în ochi îi scînteiază plăcerea de viață. Și ce mai face meșterul Rembrandt?

— Mulțumesc, stimată domn; bine.

Tonul rece îl frapează pe secretarul princiar. Se așteptase la altceva. Ei, trebuie să plece, timpul e scurt. Consfătuiri cu domnii pîrgari... Amsterdamul va dovedi că este primul oraș al țării.

— Cu bine, meștere Rembrandt. Și dacă ați vrea să vă grăbiți cu tablourile, i-ați face o mare plăcere Excelenței Sale.

Saskia e tot slăbită. Și nici micuței Cornelia nu-i merge tocmai bine. Vine doctorul Bueno. Ochii lui negri sînt gravi. Se uită la Saskia, se uită la Rembrandt... Să le spună adevărul?

Iarăși e liniște în casă. O liniște cu atît mai izbitoare, datorită tumultului sărbătoresc de pe stradă. De departe,

din împrejurimi; și din apropiere, a venit popor la oraș. Doelenstraat duduie de sănii și trăsuri. În fața casei lui Rembrandt s-a presărat nisip; aici se întrerupe o clipă gălăgia care le face atât de rău ambelor bolnave. Odihnă, pentru numele lui Dumnezeu, odihnă! Rembrandt stă la fereastra camerei din fund și se uită la forfota de pe apa Amstel-ului. Trec vase, împodobite vesel cu steaguri și fani-oane colorate. Serbarea pe apă e gata să înceapă. S-a amenajat pe apă o insuliță, pe care meseriași sîrguincioși au clădit un templu de lemn, un templu alb, decorat cu ghirlânzi de verdeață proaspătă. Curînd de tot, regina Maria va lua loc acolo; de acolo va putea urmări foarte bine serbarea. Va fi și un turnir. Pîrgarii se fălesc cu treaba făcută. Rembrandt își întoarce capul de la fereastră. Agitația îl supără; îl amețește. Fără zgomot, trage perdelele, aprinde o luminare și se așază pe un scaun, lîngă pat.

Saskia doarme. Boala i-a purificat trăsăturile feței: pare o fată foarte tînără, aproape un copil. O mînă i-a alunecat jos; Rembrandt i-o pune binișor sub plapumă. Ce rece e mîna ei! Îngrozitor de rece... Este oare aceeași mînă, care i-a trecut, blînd și mîngîietor, prin păr, care i-a tras capul spre pieptul ei, în numeroasele nopți de dăruire și fericire? O mînă rece, albă, cu vine albastre, și subțire, ca a unui copil. Se scoală fără zgomot de pe scaun, ridică perdeluța și își ațîște privirea spre semiîntunericul de sub coviltirul leagănului. „Liniște, nu te clinti, micuța Cornelia doarme, ca și mama ei.” Ținîndu-și răsufierea, stă aplecat asupra leagănului, cu un colț al perdeluței în mînă. Nu îndrăznește să se miște. Liniștea de sub coviltir e atât de ciudată, atât de înspăimîntătoare... O liniște care îl face să se înăbușe. Cu mîna liberă apucă sfeșnicul de argint, îl ține în sus și lasă să cadă lumina peste fața fetiței. Căpșorul ei zace, alb ca ceara, pe pernă. Alb ca ceara, ca o luminare de altar, ca zăpada proaspătă. Gurița, deschisă pe jumătate, ca cea a unei păsărele moarte, e plină de spumă albăstrie. Ochisorii, țepeni, privesc în gol, în depărtare, spre cer, poate și mai departe. Rembrandt bîguie cîteva cuvinte. Nimeni nu le-ar putea înțelege. Mîna în care ține lumînarea tremu-

JAN MENS

ră. Lasă să cadă încet perdeleta, în spatele căreia i-a murit fericirea.

La 13 august *anno domini* 1638, Cornelia, fetița lui Rembrandt, este înmormântată în Biserica de la miază-zi, unde odihnește și micuțul Rombertus. E o zi frumoasă. În turlele bisericilor se leagănă clopotele, iar pe străzile orașului răsună trâmbițele în cinstea Mariei de Medicis, regina-văduvă a Franței.

INERİ SEARA, PE BREESTRAAT. Rembrandt stă la fereastra cu vitralii a casei sale și privește cu ochi lacomi strada, pe care o învăluie încet-încet amurgul cenușiu. Evrei palizi, cu bărbi negre, în caftane de mătase lucioasă, cu cărțile de rugăciuni ținute strâns subsuoară se duc tăcuți la sinagogă, împreună cu portughezii¹ gravi, care poartă blănille de astrahan negru închise la gît. E vineri seara, seara de sabat. În casele de peste drum se aprind candelabrele cu șapte brațe. Fata de simbătă², sprintenă, iese pe o ușă și intră pe alta. Lumina cade, pîlpîind, pe zăpadă, care se lipește, cafenie, de bolovanii caldarîmului: o lîină murdară, străbătută de urmele șerpuite ale săniilor, urme care se pierd în întunericul ecluzei sf. Anton. Rembrandt stă și se uită; îi place seara de sabat a evreilor. Totul e atît de calm și de intim, atît de cucernic și de plin de dăruire către Minunea divină... Ochii lui sorb lumina șovăitoare care cade pe zăpadă. Ar putea să stea ceasuri întregi să privească și să cugete...

A făcut bine că a cumpărat casa aceasta. Bine pentru el, bine pentru Saskia. Biata fată!... Anii de pe Doelenstraat n-au fost norocoși; Saskia a suferit prea mult. Acolo au murit și Rombertus, și Cornelia... Acoperișul acela n-a fost binecuvîntat. La scurt timp după moartea feliței se mutaseră pe Binnen Amstel, într-o casă mare, numită *De Suijkerbackerij*³, dar mutarea n-a fost de loc o îmbunătățire. Casa era veche și umedă; Saskia se simțea acasă ca într-o închisoare. Nici atelierul nu era bun: avea lumină proastă și trăgea prin toate crăpăturile. Păi da, ce nu face omul ca

¹ Denumire dată evreilor portughezi și spanioli, care, emigrați din peninsula Iberică din pricina Inchiziției, și-au găsit azil în Țările de Jos.

² Fata angajată anume pentru a face simbăta, în casele evreilor bigoți, unele munci, în locul gospodinei, care poate respecta astfel prescripția biblică referitoare la repaosul din ziua a șaptea.

³ Cochetăria.

să-și găsească fericirea? Rembrandt cumpărase atunci casa de pe Breestraat, o casă nouă și încăpătoare, chiar lângă ecluza sf. Anton. Ce-i drept, au fost și greutăți. Treisprezece mii de florini sînt bani mulți, mai ales cînd familia a fost încercată de boală și de moarte. Din fericire, cumpărarea s-a putut face în condiții acceptabile; sinior Christoffel Thijszoon, proprietarul casei și totodată admiratorul operei lui Rembrandt, i-a făcut toate înlesnirile posibile. Rembrandt n-a avut de plătit pe loc decît o mie și două sute de florini, iar restul în șase-șapte ani.

Totuși, lui Rembrandt i se părise curios că nu poate să încropească acești o mie și două sute de florini, decît foarte anevoie. Lada cu bani părea ușoară ca o pană de bitlan. Cum se explică? Veniseră note de plată de la doctorul Bueno și de la farmacist; urmaseră cheltuielile de înmormîntare. Mai acordase și un ajutor special... și cîte și mai cîte. Dacă se adaugă și cheltuielile de mutare pe Amstel, iese socoteala. În plus, Rembrandt nu putuse să lucreze în lunile acelea decît puțin; nu-i era capul la lucru. Cîteva tablouri, cîteva gravuri; abia dacă au acoperit cheltuielile. Iar renta moștenirii Saskiei s-a lăsat așteptată. Cine se bizuie pe ea a clădit pe nisip.

Pentru moment, în ceea ce privește banii, situația nu e încă de loc limpezită. Dar lasă, se îndreaptă situația! Banii nu sînt lucrul cel mai important și vor începe curînd să vină gîrlă. Este însă plicticos lucru că la Haga durează atît de mult plata celor două tablouri cu subiecte din patimile Domnului. A muncit destul la ele. Rembrandt pleacă de la fereastră și se trîntește într-un fotoliu, lângă masă. Degetele lui se joacă acum cu pana albă de gîscă, care stă pregătită alături de călimara de cositor. Dacă i-ar scrie o scrisoare domnului Huygens, rugîndu-l să trimeată banii mai repede? Dar poate să facă asta? Ar crea impresia că n-are încredere în domnul Huygens. Păcat că Saskia nu e acasă; ea vede clar lucrurile, își dă seama ce se poate și ce nu.

Stai, are o idee! Să se ducă s-o ia pe Saskia de pe Nieuwe Zijde. Ei are să-i pară bine. Pe la mătușa Sylvius n-a dat de cînd a murit soțul ei; trebuie să se ducă o dată să vadă ce mai face, așa, singură. Și să n-o mai necăjească pe Saskia

cu probleme bănești; acestea sînt lucruri lumești, care se rezolvă de la sine. Are să scrie la Haga, chiar acum. După aceea are să ducă mai întîi scrisoarea la curier și de acolo are să pornească spre Nieuwe Zijds Voorburgwal. Moaie pana în cerneală; mîna îi lunecă pe hîrtie. „Așa încît mă adresez Domniei-Voastre cu rugămintea să interveniți pentru ca Alteța Sa să-mi achite cele două tablouri, așa ca banii să-i pot primi la zintîi, căci mi-ar prinde grozav de bine. Rembrandt van Rijn“. Închide și sigilează în grabă scrisoarea, își pune pe umeri mantaua călduroasă și dispare în întunericul de pe Breestraat.

Casa lui proprie de pe Breestraat. S-ar putea să ascundă multă fericire, mult noroc și belșug. Pereții camerei din față, ai camerei din fund și ai camerei laterale sînt acoperiți cu tablouri și gravuri. Colecția lui Rembrandt și-a găsit aici locul nimerit. Împreună cu Saskia a aranjat el pînzele și panourile; parcă ar fi intrat într-o lume nouă. Colo sînt atîrnate tablourile mici, pe lemn, ale lui Joris van Schooten, iar dincolo, în camera din față, un peisaj al lui Hercules Seghers. Rembrandt îl privește uneori îndelung, după cum tot îndelung poate sta să privească și gravurile aceluiași maestru nerecunoscut. Rembrandt știe: Seghers a murit. Fiind beat, a căzut de pe scară și și-a frînt gîtul; un sfîrșit obscur. Dar opera lui continuă să trăiască, asta contează! Lîngă peisaj e atîrnată o *grisaille*¹ de Jan Porcellis; Rembrandt ține foarte mult la ea, căci îi amintește de Leida veche. Și trebuie văzută și camera din fund: Lastman, Hals, Jan Lievens, Govert Janszoon², sînt reprezentați cu diferite lucrări. Și colo e atîrnat „Samariteanul milostiv“ de Giorgione, obiectul lui cel mai de preț. Pereții casei strălucesc în fel de fel de culori; e o locuință demnă de un maestru.

Sus e atelierul. Un atelier spațios, cu lumină excelentă, o splendidă posibilitate de a lucra. Ferestrele de jos pot fi

¹ Pictură în tonuri de gri, care imită sculptura. În original, în franceză.

² *Govert Janszoon*, poreclit *Minjheer* (Domnul), pictor olandez (1578 – 1619').

închise cu obloane, așa încît să intre numai lumina de sus. Un cămin lat cu stîlpi de gresie ocupă o mare parte a peretelui dinspre răsărit care, la fel ca și ceilalți pereți, e plin cu schițe. Alături de atelierul mare e un atelier mic. Acolo lucrează ucenicii, patru la număr.

În spatele atelierului se găsește camera obiectelor de artă. Acolo sînt, puse în vitrine, comorile pe care le-a adunat Rembrandt în decursul anilor. E o încîntare să poată sta în încăperea aceasta, într-o dimineată liniștită. Atunci răsfoiește cărțile de artă. Vederea operelor unui mare maestru îl inspiră de fiecare dată. Uneori mai lasă în pace cărțile de artă și admiră sclipirea unei scoici sau frumusețea unei bucăți de catifea. Un costum străin, un mineral rar, un fular multicolor, îl atrag cu aceeași forță ca și o armură de oțel și o sulită ascuțită și scînteietoare. Perle și smaragde, brocat și stofă de fir de argint, toate comorile pe care lumea înspăimîntător de frumoasă le poate oferi, pe toate ar vrea să le strîngă la piept.

O viață de artist, în stil mare, care înghite mulți bani. De la Haga a venit răspuns la scrisoarea lui Rembrandt. Domnul Huygens face obiecțiuni împotriva sumei de două mii de florini cerută de Rembrandt pentru cele două tablouri cu scene din patimile Domnului. Excelența Sa va găsi desigur că prețul e prea mare. Rembrandt se face roșu de inimă rea cînd citește răspunsul. Să rupă în bucățele petecul acesta de hîrtie? Intervine Saskia: Rembrandt să nu uite că mai multe note de plată fuseseră înapoiate fără a fi achitate. Nu se poate găsi o soluție?

Note de plată neachitate... În casa părintească de la Leida nu erau cunoscute. Unde s-au dus atîția bani? Doar a cîștigat în ultimii ani capitaluri întregi. Saskia nu știe. Ea nu-i toacă, ea e cît se poate de econoamă. O casă mare se ține cu cheltuială. Lemne, lumînări, toate acestea costă bani mulți. Rembrandt nici nu vrea să audă, nu-i e capul la problemele mărunte, de toate zilele. Care artist se gîndește la lucruri ca lemnele și lumînările? Toate bune, dar Saskia nu poate să nu se gîndească la ele. Nu poate să culeagă lemne și lumînări din văzduh, cum culege un vrăjitor

stelele. Între ochii Saskiei apare o cută. Saskia rostește numai câteva cuvinte, care spun multe.

— Cumperi și atâtea lucruri scumpe, Rembrandt. Nu înțelegi că totul trebuie să vină dintr-o singură sursă? Ai crezut că te însori cu o femeie bogată. De fapt ai luat o frizonă săracă.

— Să nu spui asta, Saskia. N-am nevoie de banii tăi. Am eu grijă să avem bani. Vezi mîinile acestea? Cu ele am să fac aur. Nici un alchimist nu poate să mă întreacă. Am să muncesc. Am să muncesc la sînge. Pînzele și gravurile au să-și ia zborul din atelier ca porumbeii din turla Bisericii de la miază-zi.

— Și domnul Huygens?

Rembrandt șovăie. Își privește soția, îi vede fața îngrijorată.

— Așadar ai nevoie urgentă de bani, Saskia?

Saskia dă din cap că da.

— Foarte urgentă. Ultimele tale cumpărături ne-au golit de tot lădița. Și trebuie totuși să mîncăm.

„Trebuie totuși să mîncăm.“ Afirmatia aceasta îl face pe Rembrandt să rîdă cu hohote. O ia pe Saskia de mijloc, o ridică de pe pardoseală și o învîrtește în aer.

— Bine, fetițo, bine. Chiar azi îi scriu domnului Huygens să-mi trimeată cît binevoiește Excelența Sa. Adică stai: cît îți trebuie?

— Vreo o mie și două sute de florini.

— Atunci îi cer o mie și două sute. S-a făcut. O mie și două sute de florini pentru două tablouri cu scene din patimile Domnului, pictate de meșterul Rembrandt. Cine dă mai mult ca o mie și două sute? Nimeni? Atunci se adju-decă prințului Frederik Hendrik, excelență, prin grația lui Dumnezeu, a Republicii libere a Țărilor de Jos Unite. Dar care se zgîrcește la bani mai abitir decît cel mai soios jidov din Vlooienburg. Sau am spus prea mult, Saskia?

RAVURILE LUI REMBRANDT SE găsesc acum în vitrinele tuturor negustorilor de obiecte de artă. Lucrările lui au mare căutare. Dar o gravură nu poate fi reproducă la infinit. Abia dacă merge placa de aramă de cincizeci de ori sub teasc și s-a și tocit. Copiile ies mai slabe, iar tonul fin, fremătător, catifelat, se îngroașe, devenind o masă murdară.

Stampe, meștere Rembrandt! Negustorii de tablouri ciocănesc la ușa casei: frații Danckerts, Hugo Allardt, Clemens cel Tânăr, vin cu oferte ispititoare. Rembrandt îi primește cu halatul de lucru pe el și cu pălăria veche în cap. Da, desigur, are să vadă. E foarte ocupat cu niște comenzi de portrete și cu niște tablouri de gen.

— Bine, bine, meștere Rembrandt, nu vă zorim. Dar momentul e foarte favorabil, vedeți, gravurile dumneavoastră se cer tot mai mult. Și când fierul e cald, nu-i așa...?

Fierul e cald. Într-o zi, Rembrandt începe o gravură mare: Patul de moarte al sfintei Maria. Nu merge de la sine; inspirația nu vine la comandă. Dar într-o duminică dimineată, în Biserica Veche, unde Saskia și Rembrandt asistă de obicei la slujbă, Rembrandt nu mai ascultase Cuvîntul, deoarece atenția îi fusese atrasă de vitraliul pictat al lui Pieter Aertszoon: Moartea sfintei Maria. Lumina soarelui dogorea prin mozaicul de sticlă colorată, scăpat de mîna profanatoare a iconoclaștilor, care în 1566 a fărîmat icoanele și a aruncat odăjdiile și aerele în apa canalului Oudezijds Voorburgwal. După slujbă, Rembrandt rămăsese în biserică; abia spre seară venise acasă cu o colecție de schițe după opera lui Lange Pier¹.

Patul de moarte al sfintei Maria. Cum are să reacționeze Amsterdamul calvinist la acest subiect? Rembrandt nu se sinchisește, ci se pune pe lucru. În figura sfintei Maria este ceva care îl atrage. Maria. Trandafirul mistic. Maica Fecioară. Solia arhanghelului Gabriel a încercat el s-o prin-

¹ *Pier Lunganul*, porecla pictorului *Pieter Aertszoon* (1507 ? — 1575). *Pier* este diminutivul prenumelui *Pieter* (Petre).

dă mai de mult, dar n-a ieșit pe placul lui. „Și, iată, s-a auzit un glas din ceruri care spunea: Fericită ești printre femei.“ A fost prea greu, i-a lipsit elanul sacru. Zeci de studii se tăvălesc prin camera pictorului. Dacă „Solia“ a fost o lucrare slabă, „Patul de moarte“ are să reușească. Va pune intimitate în lucrare, dar fără să neglijeze elementul solemn. Nori grei de tămfie plutesc în jurul patului de moarte al Maicii lui Iisus, Femeie neprihănită și, totuși, mamă! Tandrețe și măreție, familiaritate și elevație, respect și emoție. Iese o gravură mare, opera a zeci de seri tăcute. Rembrandt, cu măsuța lui de gravor, în camera din fund. Saskia, tricotînd un obiect de lînă, în fața lui. Iarăși e însărcinată. Domnește o atmosferă intimă în încăperea spațioasă, în care buturugile ard în cămin. Rășina improașcă din porii lemnului fire subțiri și arde troznind, cu flăcărui albastre. De deasupra capetelor lor candelabrul cu lumînări revărsă pe masă o lumină intensă; lumina cade, caldă, pe fața de masă vișinie, pe vesela de cositor de pe raft, pe tablourile de pe pereți. Nu se aude nici un alt sunet, decît melodia fredonată jos, în bucătărie, de tînăra slujnică. Fata cîntă despre Domnul Halewijn. Saskia ascultă zîmbind. Nostimă fetiță, această Hendrickje Stoffels. Are șaptesprezece ani. I-a fost recomandată Saskiei de doica răposatei Cornelia. E un tur de forță să găsești la Amsterdam o slujnică pricepută. Cucoanele de pe Heerengracht și de pe Keizersgracht pun mîna pe cele mai bune.

Cîntecul despre Domnul Halewijn s-a terminat. Se aude un tîrșîit pe scara de jos. Hendrickje intră. Lumina caldă a lumînărilor îi cade pe față. Hendrickje întreabă respectuos dacă poate să aducă cina. Saskia se uită la ceasul din perete: e opt.

— Bine, Hendrickje, poți să pui masa.

Cu părere de rău, Rembrandt își împinge deoparte măsuța. În seara asta a lucrat cu spor. Privește cercetător placa de aramă la lumina candelabrului: un vârtej de liniuțe fine, a căror însemnătate numai el o cunoaște. Pune, cu băgare de seamă, placa pe un scaun și se apropie de masa pusă.

O cină sobră: pîine, brînză, unt. O cană de bere pentru Rembrandt, cîte o cană de lapte cu șofran pentru Saskia și Hendrickje. Slujnica mănîncă la masă cu ei. E împotriva obiceiului. Rembrandt vrea așa. Cu vocea lui gravă, spune rugăciunea, aceeași pe care o rostea pe vremuri taica Harmen. Se schimbă cuvinte puține. Rembrandt se gîndește la placa de aramă; are să continue lucrul numai decît. Saskia își taie pîinez în bucăți mici. Nu-i e foame; iar o doare spatele. Dar nu vorbește despre asta.

Hendrickje se uită, cu coada ochiului, la Rembrandt. Ciudat om, dar nu e rău de loc. Parcă s-ar gîndi tot timpul la altceva. E atît de absent și de distrat! Dacă îl întreabă ceva, abia dacă îi răspunde, și de cele mai multe ori foarte pe scurt. Conița e cu totul altfel; are, cum am zice, ochi în spate. De ea nu poți să ascunzi o furturie spartă. Știe și vede tot! Dar altminteri e cumsecade, doamna Van Rijn. N-ai s-o auzi niciodată că țipă sau ocărăște. Hendrickjei îi pare cam slăbuță; păcat că nu vrea să mănînce mai mult. Ia te uită cum mai ciugulește din pîinea asta gustoasă. Și laptele, iar îl lasă nebăut. Și e o femeie care așteaptă un copilăș... Hendrickje se gîndește la asta. Ea e o fată de la țară, dintr-o familie săracă, dar știe ea ce știe. Copiii nu sînt o taină pentru ea, de cînd maică-sa, după moartea bunului ei Herbert, a fost nevoită să-și cîștige pîinea făcînd pe moașa. Un bărbat, o femeie, un copil... lucru obișnuit. Dar aici totul pare altfel, în casa asta, plină de lucruri ciudate, pe care nu le-a văzut niciodată în sătucul ei, în Ransdorp. Plutește ceva neobișnuit peste toate cele, un miros și o culoare, ca într-o biserică. Nu ca într-o biserică din Amsterdam; bisericile din Amsterdam sînt prea mari. O bisericuță ca cea din Ransdorp, cu turla ei strîmbă și în care arama sclipește în contrast cu lemnul băncilor.

Locuința asta e ca o biserică. Și totuși altfel; nu știe cum să spună. Dar e frumoasă; ciudat: e încîntător de frumoasă. În primele zile aproape că n-a îndrăznit să ridice privirea; se simțea încurcată cînd o vedea pe conia în capotul ei larg de catifea roșie, încurcată și cînd îl vedea pe bărbatul acesta tăcut, în halatul lui alb de pictor. Și încurcată se simțea și cînd ucenicii rîdeau, îi făceau cu ochiul

MEȘTERUL REMBRANDT

și-i spuneau „drăgălașo“ și „bombonico“. Nu, nu se supăra, dar meșterul Rembrandt i-a pus repede cu botul pe labe.

— Cine se leagă de Hendrickje, zboară imediat de aici!

De atunci, băieții îi rid pe furis. Hendrickje mușcă din pîine; îi place grozav. O, după o întregă zi... De la șase dimineața e în picioare. Conița se dă jos din pat abia la șapte, cînd camera din fund e gata; dar în ultimele zile a stat și mai tîrziu. Păi da, o femeie în așteptare... Cu toate că mama Hendrickjei spune că o femeie însărcinată trebuie să se porte ca de obicei și atunci sorocul vine cu atît mai repede. Păi da, o femeie distinsă, ca doamna Van Rijn, n-are nevoie să muncească. Numai la piață se duce; pentru rest e bună slujnica...

În sufletul Hendrickjei e un pic de invidie; ea nici nu-și dă seama. Dar este. Noaptea visează uneori o casă cu odăi mari. E multă lumină acolo, iar pe pereți sînt tablouri: portrete ale tatălui și mamei ei. Ea însăși se plimbă prin casă într-un capot vișiniu și se uită dacă slujnica își vede de treabă... O, sînt numai visuri; cine pune temei pe ele?

— Poți să strîngi de la masă, Hendrickje.

A vorbit Saskia. Hendrickje o privește. În privirea ei e milă, cînd vede cît de trasă la față și de palidă e conița. Saskia n-a mîncat mult; se simte obosită, se duce la culcare. Hendrickje cară farfuriile în bucătărie; după ce le spală, ziua ei se încheie.

Și Rembrandt, ce face? Întinde, grijuliu, plapuma peste Saskia.

— Stai bine așa, fetiço? Ți-e cald la spate?

Trage binișor perdelele patului, ia placa de aramă și acul de gravat și se apucă iar de lucru. Mîna lui nu se oprește decît atunci cînd ceasul Bisericii de la miazăzi, care se află în apropiere, trimite asupra orașului adormit douăsprezece bătăi de bronz.

E LA LEIDA NU VIN VEȘTI bune. Sora Machteld a murit pe neașteptate la Delft, iar mama Neeltje se topește văzînd cu ochii. Fratele Adriaen socoate că e de datoria lui să-l prevină pe Rembrandt; Dumnezeu poate s-o cheme la El în orice zi. Rembrandt pleacă numaidecît la Leida. Cînd pune piciorul pe pămînt, vechiul oraș al cheilor e acoperit de zăpadă. Mama Neeltje a îmbătrînit; abia mai umblă prin casă, sprijinindu-se într-o cîrjă. Dar a rămas cu mintea limpede: îl întreabă pe Rembrandt o mie de lucruri despre Amsterdam.

— Așa, va să zică, acum locuiești în casa ta. Și cît te-a costat, băiatul mamei? Treisprezece mii de galbeni Carolus? De! Nu-i un fleac... I-ai strîns repede...

Rembrandt tace. Își întoarce privirea către Lijsbeth, care stă pe un scaun, lîngă foc. Parcă i-ar fi frig: tremură ca un cîine bolnav. O întreabă ce mai face.

— Bine, frățioare, nu pot să mă plîng.

A îmbătrînit și Lijsbeth. Obrajii i s-au supt, în jurul gurii i-au apărut riduri. Rembrandt nu știe ce s-o mai întrebe. Se simte ca un străin față de soră-sa. Parcă s-ar fi ridicat un zid între el și ea, un zid de piatră, în dosul căruia plînge dorința. Pe Rembrandt îl doare inima, cînd o vede pe Lijsbeth că stă atît de liniștită și de retrasă. Reflexele focului îi cad pe față în care ochii, mari și ficși, par îndreptați spre un singur punct. Rembrandt, ca să spună ceva, o întreabă ce face toată ziua.

— Mă rog și muncesc, frățioare, răspunde ea pe șoptite.

Intră fratele Adriaen. Cînd îl vede pe Rembrandt, parcă ar vrea să se întoarcă. Dar nu se întoarce; nu e el mai prejos decît frate-său. Rembrandt îi întinde mîna.

— Ce mai faci, Adriaen?

— Mulțumesc, sînt sănătos și am munca mea. Și rămîin umil.

Ciudat răspuns! Adriaen pleacă repede; trebuie să se scoale devreme mîine dimineață; un muncitor n-are răgaz. Lijsbeth se duce și ea la culcare, cu un salut scurt:

MESTERUL REMBRANDT

— Noapte bună, mamă. Noapte bună, frăţioare. Somn uşor.

Acum, Rembrandt stă în faţa mamei Neeltje, lângă foc, dar vechea familiaritate nu vrea să vină înapoi. A devenit un străin pe Weddesteeg? Nu mai are ce căuta aici? Privirea îi rătăceşte prin casă; cît de bine mai cunoaşte el totul! Ar putea umbla pe-aici cu ochii închişi. Raftul cu vase, masa de stejar, scaunele, toate sînt ca înainte. Platforma căminului, decorată cu spice de grîu întreşute, străluceşte ca odinioară; foalele sînt lângă găleata de cenuşă. Chiar şi vreascurile par aceleaşi, de atîţia ani... Da, dar totuşi, ceva s-a schimbat: mama. Faţa ei este alcătuită numai din riduri; pe vremuri nu era aşa. Şi nici cîrja n-o ţinea în mîină. Cîrja asta e cam ciudată; nu se potriveşte cu imaginea din amintirile lui.

— Ai avut toţi banii de casă, Rembrandt? întreabă ea deodată.

Pe Rembrandt îl sperie întrebarea. Dă un răspuns evaziv. Mama Neeltje îşi dă seama numaidecît. Apoi Rembrandt spune că Saskia îl îngrijorează; pentru ea a cumpărat el casa.

— E atît de slabă, biata fată...

— Numai pentru ea, Rembrandt?

Rembrandt ridică ochii, timid. Se simte mic faţă de măicăsa, mic ca pe vremuri. Vechea familiaritate vine înapoi. Acum, Rembrandt nu mai poate să tacă. Nu, casa de pe Breestraat n-a cumpărat-o numai pentru Saskia. Un artist are nevoie de spaţiu în jurul său, spaţiu ca să poată lucra. Vrea să dăruiască frumuseţe, aşa că trebuie să vadă tot frumuseţe în jur. Un artist nu e negustor sau telal. Şi mama poate să afle adevărul: n-a plătit pe casă decît o mie şi două sute de florini, restul îl va achita în rate anuale. Desigur, mama are dreptate: treisprezece mii de florini e o sumă mare. Dar dînsa să nu uite că el cîştigă banii cu mare uşurinţă.

— Lucrurile se pot întoarce, băiatul mamei. Să nu te bizui niciodată pe strădaniile omenеşti. De foarte multe ori dau greş.

— Dar sînt încă tînăr, mamă ! Şi clienţii îmi tocesc pra-
gul!

— Totul e vremelnice. Au căzut şi copaci mai înalţi de-
cît tine.

Rembrandt, gînditor, aţîţă focul. Zbucnesc flăcări înal-
te, care învăluie faţa mamei Neeltje în lumina lor roşietică.
O femeie bătrînă şi înţeleaptă care priveşte lucrurile de toa-
te zilele cu ochi plini de înţelegere şi de dragoste. Aşa ar
vrea s-o picteze ! O femeie care nu mai cere nimic de la via-
ţă, gata să se suie la Tatăl ceresc. Rembrandt îşi ia uneltele
de desen şi schiţează trăsăturile dragi, aşa cum făcea odi-
nioară. Mama Neeltje îi pozează fiului ei pentru ulti-
ma dată.

În vara anului următor, Saskia naşte din nou o fetiţă.
Naşterea e uşoară, dar copilul e slab. Iarăşi e linişte în casă.
Hendrickje umblă în vîrfurile picioarelor ; suie scara, coboară
scara. Numai de-ar dormi conîta ! Saskia vrea s-o alăpteze
chiar ea pe micuţa Cornelia. Doctorul Bueno se uită la ea,
preocupat. În cele din urmă aprobă.

— Atunci trebuie să mîncăţi bine, doamnă Van Rijn.
Să mîncăţi pentru doi, înţelegeţi?

Zîbind, Saskia îşi pune odrasla la piept. Ce minu-
nat lucru, să ţii în braţe o fiinţă micuţă şi caldă ca asta...
O fericire, o binecuvîntare. Cornelia e atît de mică şi de
gingaşă... Cine poate s-o îngrijească mai bine decît mama
ei? Pe Rembrandt, această fericire familială îl face fericit.
Oare se mai îndreaptă lucrurile? Oare i-a binecuvîntat
Dumnezeu, pe Saskia şi pe el, cu acest copilaş? Umblă
şi el prin casă tot în vîrfurile picioarelor:

— Sst ! Tăcere ! Cornelia doarme !

Un vis frumos. Saskia cu copilul la piept... Ca în vechea
povestire din Biblie. Sfînta Maria şi copilul Iisus... Visul
devine aieva. „Acuma nu mai mişca ! Mai multă emoţie !“
Iese un mic tablou plin de căldură intimă. Rembrandt îl
numeşte „Sfînta Familie.“ Saskia îl priveşte cu un zîmbet
plin de duioşie. Sfînta Maria cu copilul la pieptul alb, iar
alături mama sfintei Maria, cu Biblia în poală. Sfîntul
Iosif e la lucru ; are zor, clienţii aşteaptă. Stă la o fereastră

MEȘTERUL REMBRANDT

deschisă, prin care se vede un peisaj în plin soare. Să fie un simbol?

O, fericire, ce gingașă ești! Ca un fulg de zăpadă pe geam, ca un fluture în furtună. Ca un cîntec de privighetoare: ascuți și deodată cîntecul a încetat. Stai și tragi cu urechea, dar în jurul tău e tăcere și beznă, și nu se aude decît vîjîitul vîntului care trece prin coroanele copacilor. Într-o noapte, la începutul lui august, se face întuneric și în jurul lui Rembrandt și al Saskiei. Cornelia pleacă din lumea aceasta. Rembrandt o culcă întru veșnică odihnă în Biserica de la miază-zi, lîngă frățiorul și surioara ei. De data aceasta, tristul drum îl face singur.

După o lună, Rembrandt se află din nou la marginea unei gropi deschise. Biserica Sfîntul Petru din Leida o primește pe mama Neeltje, care a purces întru Domnul. Un mic cortegiu trece pe Rapenburg. Frunze de bronz se rotesc în văzduh și cad pe giulgiul negru sub care e ascuns sicriul de stejar. Numai Rembrandt și Adriaen merg după dric, pentru că nimeni nu știe unde locuiește fratele Willem. Merg tăcuți, unul lîngă altul; doi frați de sînge, doi Van Rijn-i, două firi închise. Rembrandt într-o manta de catifea neagră, Adriaen într-un gheroc de postav negru. Calcă amîndoi la fel, pentru că acuma pașii îi fac după mama lor. Numai cîțiva trecători știu cine e dus la groapă. E o înmormîntare cuviincioasă; cei opt ciocli cară o povară ușoară. Nu răsună dangăt de clopote. Nimic altceva decît o mină de frunze veștede pe giulgiul negru și amintirea. Rembrandt merge și cugetă, dar nu simte prea mare durere din pricina acestui deces. Mama Neeltje a fost bătrînă, și-a trăit viața... Cu moartea ei se poate împăca, e ceva firesc. Cînd coșciugul e coborît în groapă, Rembrandt se gîndește la cele trei gropi mici din întunecoasa Biserică de la miază-zi din Amsterdam. Pe buzele lui arde întrebarea: de ce trebuie să fie așa?

RMEAȚĂ O IARNĂ ÎN CARE orașul se înveșmîntă în ceață și ploaie. Rembrandt se refugiază în munca lui. Jos nu mai poate să suporte atmosfera. Saskia plînge toată ziua; ochii ei au cearcăne roșii. Nici noaptea nu-i aduce alinare. Stă trează ore întregi și numără bătăile orologiului Bisericii de la miază-zi, din apropiere, care îi cad, grele, pe inimă. Ecoul trece peste cele trei morminte mici din nisipul Bisericii,

sub lespezile cărora e liniște și frig.

Viața își cere însă drepturile ei. Saskia îl are pe Rembrandt și el o are pe Saskia; trebuie să fie uniți, mai ales acum. Iar o femeie trebuie să fie tare, chiar și noaptea. „Orologiule, taci și lasă-mă să mă gîndesc la viitor. Sînt tinăra, Rembrandt e tînăr. Toate se mai pot îndrepta, dacă vrea Domnul. Doamne, dă-mi putere. Fă-mă să nu mă îndoiesc de înaltul Tău țel, chiar dacă m-ar face să sufăr. Nu vreau să-i stau în drum lui Rembrandt. Munca lui suferă din pricina tristeții mele. Dar țin atît de mult să trăiesc! Vreau să fiu fericită cu bărbatul meu. Dăruiește-ne alt copil, ca să trăiesc mai departe în el, un copil voinic, așa cum e Rembrandt. Fă-mă să fiu iarăși mamă, ca să pot asculta cu un zîmbet dangătul clopotului care trece peste micile morminte din țărîna nisipoasă...”

Așa se roagă Saskia, în jalca ei. Și apoi iar o roade viermele în spinare: să se roage iar? Nu îndrăznește. Dumnezeu are ceva mai bun de făcut decît să-și plece urechea la rugăciunile unei biete femei.

Mama Neeltje, grijulie, a lăsat copiilor roadele muncii ei. Grija ei se simte dincoace de mormînt. Se pare că rămîn zece mii de florini, după ce s-au plătit taxele pentru casă și pentru moară. E o sumă frumușică. Domnul Paets, notarul, le citește urmașilor actele. Totul e socotit și descris pînă la ultimul ban.

Fratele Adriaen ascultă cu fața posacă. Se pare că, încă de mult, primise de la mama Neeltje un avans de o mie și șase sute de florini... Bine, așa e, avea nevoie de

banii aceia, și nu e dator să dea socoteală fraților săi. Adriaen preferă căsuța de pe Weddesteeg și jumătate de moară. Moara e meseria lui, trebuie să trăiască din ea, cît de cît. Ce e de făcut?

Notarul are o soluție. Adriaen să plătească timp de cîțiva ani lui Rembrandt, lui Willem, — care a apărut pe neașteptate, — și Lijsbeth, cîte o sută de florini, pînă se achită de datorie. Rembrandt găsește că e bine. Lijsbeth aprobă dînd din cap, fără să vorbească. Fratele Willem cere casa în care locuiește acum Adriaen; poate fi vîndută și se mulțumește cu banii obținuți. Rembrandt are ceva împotrivă? Rembrandt n-are nimic împotrivă: „faceți cum credeți că e mai bine.“ Sfirșitul e că se mulțumește cu ipoteca pe moară. Nu, nu sînt bani numerar. Dar bunul nu se poate vinde, trebuie să mai producă: oare omul e lup pentru alt om? Totuși, Rembrandt are o senzație ciudată cînd notarul îi pretinde o taxă de o cincisprezecime. Pentru fiecare florin pe care îl va primi în viitor, se cere un impozit de peste șase și jumătate la sută! Rembrandt acceptă suma, deși nu din inimă. După cîteva zile își vinde dreptul ipotecar, cu o pierdere destul de simțitoare. În ziua următoare se urcă pe vas și pleacă acasă. Leida nu mai înseamnă nimic pentru el.

Înapoiat la Amsterdam, se pune pe lucru nebunește. Numaidecît după terminarea portretului preotului menonit Cornelis Anslo și al soției lui, primise invitația de a face o vizită doamnei Six, născută Wijmer, văduva putred de bogată a unui mătăsar decedat de curînd. Într-o dimineață, Rembrandt pornește spre casa „Vulturul Albastru“, de pe Kloveniersburgwal. Puțin după aceea stă pe scaun în fața unei femei de cincizeci de ani, a cărei față rece este înviorată de o bonetă albă de văduvă. Rembrandt cunoaște acest tip de fiice de burghezi îmbogățite; a făcut zeci de asemenea portrete. Trandafirii și bine hrănite, privindu-i de sus, cu dispreț, pe măseriașii de rînd, din care făceau parte strămoșii lor. Totuși, cînd se uită bine la fața ei, pare că răceala nu e decît poză și că în spatele acestor ochi cenușii sălășluiește un spirit independent. După cîteva

cuvinte, sînt înțeleși. Rembrandt îi va face portretul pe lemn, în cutare dimensiuni și îl va încadra într-o ramă de lemn de abanos. Prețul va fi de cinci sute de florini, cu șaptezeci și cinci de florini arvună. Condiții obișnuite, precise, simple. Rembrandt face cîteva studii; văduva pozează, tăcută. Pe Rembrandt îl interesează această femeie rezervată, această față trandafirie, care stă pe gulerul lat ca un măr copt pe un talger. Portretul va fi însă anevoios. Rembrandt vrea să redea caracterul doamnei Wijmer, ceea ce e mai mult decît asemănarea fizică.

Ușa se deschide. Intră un tînăr elegant, care, surprins, se îndreaptă către Rembrandt.

— Bună dimineața, meștere Rembrandt. Îmi face o deosebită plăcere că pot face cunoștința dumată.

În ochii doamnei Six apare o strălucire ceva mai blîndă. „Aha, asta este! Mama îi zîmbește fiului. Mama mîndră, dar totuși bucuroasă, ai cărei ochi spun: Uite, acesta e copilul meu! Așa trebuie făcut portretul; o femeie sănătoasă și voinică, dar înainte de toate: mamă.“ Jan Six ia loc lîngă el. Bucuria produsă de prezența lui Rembrandt este neprefăcută. Six e un iubitor de artă, un cunoscător. Colectionează porțelanuri, obiecte de fier forjat și tablouri. Nu, n-are nici un Rembrandt, din păcate. Dar are multe gravuri ale maestrului, pe care le găsește admirabile.

— Și dacă ai timp, meștere Rembrandt, ți-aș arăta cu plăcere comorile mele.

Rembrandt are timp. Pune bine schițele și îl urmează pe Jan Six prin locuința spațioasă, care pare să fie adăpostul unei colecții de obiecte de artă, cum nu au mulți patricieni din Amsterdam. Rembrandt simte că omul acesta colecționează altfel decît cei mai mulți negustori, că aici este vorba de ceva mai mult decît de un simplu plasament de bani, că este dragoste pentru frumos. Porțelanul acesta, gingaș ca zîmbetul unui copil, obiectul acesta de fier forjat artistic, zvelt și elegant ca un prinț tînăr, sau celălalt, masiv ca un cruciat, sînt o parte din ființa locatarilor casei „Vulturul Albastru“.

MEȘTERUL REMBRANDT

Apoi, Jan Six îi arată tablourile. O colecție bogată, rinduită cu gust pe pereți. Sînt opere ale lui Breughel, Jan van Scorel¹, Ostade și Hals. Este și un Tițian și un Giorgione și este și un mic tablou pe lemn al lui Lucas van Leyden, marele meșter, conorășeanul lui Rembrandt.

— Vă urez noroc cu această colecție prețioasă, sinior Six, zice Rembrandt, cînd, spre prînz, se pregătește să plece.

— Mulțumesc. Și mă bucur că în curînd colecția va putea fi îmbogățită cu o operă ieșită din mîna dumitale. La revedere, meștere Rembrandt, la revedere!

Urmează un șir de zile superbe. O comandă în care Rembrandt vrea să-și pună toată iscusința. Și vestea șoptită de Saskia, că e însărcinată. Acum se îndreaptă toate; casa de pe Breestraat n-a fost cumpărată degeaba. Vine primăvara, vremea frumoasă. Saskia va avea plăcere de ea. Ferestrele camerei din fund stau deschise; în jurul tocurilor ferestrelor, căprifoiul țese o plasă de verdeață proaspătă. Jos, în bucătărie, care are vedere spre curticică, Hendrickje cîntă un cîntecel nostim. Saskia îl ascultă cu un zîmbet de fericire. Ruga ei a fost auzită. Dumnezeu a luat-o de mîna și a dus-o în țara fericirii. „O, Doamnă, nu sînt nerecunoscătoare. Dar fă să fie un băiat. Un băiat, sănătos ca Rembrandt!”

Sus, în atelier, Rembrandt stă în fața șevaletului. Portretul doamnei Six e gata. Jan Six a venit să-l vadă. A devenit un oaspete primit cu drag pe Breestraat. Cu toate că n-are decît douăzeci și trei de ani, dă dovadă de o judecată sănătoasă în ceea ce privește arta picturii. La un păhărel de vin poate să stea de vorbă cu Rembrandt despre pictură ceasuri întregi. Sau, mai bine zis: să vorbească el, iar Rembrandt să asculte. Meșterului îi place tînarul acesta rafinat, cu toate că limbajul lui e cam înflorat și căutat. Jan Six îi spune că lucrează la un poem mare, numit „Medeea”. A mai scris și înainte cîteva poezii, care au fost

¹ Jan van Scorel (1475—1562), pictor olandez, portretist, inginer și arhitect.

prezentate de către pîrgarul Hooft la o reuniune a unui cenanclu. Este și bun prieten cu Joost van den Vondel, faimosul poet de pe Warmoesstraat.

— Meștere Rembrandt, ai făcut desigur cunoștință cu sinior Vondel?

Rembrandt dă din cap că nu. Nu, nu-l cunoaște pe sinior Vondel decît din vedere, n-a avut niciodată prilejul să stea de vorbă cu el. Și apoi, Rembrandt recunoaște cinstit: de cînd a părăsit „Academia” din Leida, nu prea citește poezii, n-are timp. Și dacă citește, atunci citește din Ovidiu; afară de Biblie, bineînțeles.

— Nu-ți plac cărțile, meștere Rembrandt?

— Cărțile nu mă supără. Atîta tot.

— Dar e multă înțelepciune în ele.

— Un artist nu trebuie niciodată să-și extragă înțelepciunea din cărți și din registre contabile. Un artist trebuie să imagineze și să compună, nu să înregistreze. De aceea, trebuie să facă ucenicie la natură și la Dumnezeu.

— E de ajuns?

— Întru totul de ajuns. Care ființă modelează atît de frumos o floare, un copil, un moșneag? Cine poate să amestece pe paletă nuanțele apusului de soare așa cum le amestecă natura?

— Dar e nevoie și de minte, meștere Rembrandt!

— Nu. Cu mintea nu te apropii de făpturile lui Dumnezeu. Cu mintea poți citi cartea-mare, nu Biblia. Cu mintea poți să scrii un studiu despre desecarea lacului Haarlem, despre perspectivă sau despre anatomie. Dar cel ce scrie, sau versifică, sau pictează, ca artist, trebuie să simtă că ceea ce creează el nu poate fi o etalare a erudiției. Rembrandt se uită, gînditor, la lumina candelabrului. O poezie — continuă el — un tablou... sînt iluzii, visuri. Obsesii, dacă vrei. Să băgăm de seamă, sinior Six, ca opera noastră să nu scrîrîie de frumusețe.

— Atunci, în artă e îngăduit orice, meștere Rembrandt?

— Orice lucru cinstit și bun. Am voie, dacă pot, să pictez un copil care călătorește zburînd într-o trăsură făcută din pînză de păianjen, trasă de păsări ale paradisului. Am voie, dacă sînt în stare, să culc un vagabond bătrîn

MEȘTERUL REMBRANDT

pe un pat de trandafiri roșii. Am voie... Am voie orice, sinior Six!

— Fără nici o condiție?

— Ba da, cu o singură condiție: să nu fac treaba pe jumătate, să nu fiu căldicel. Pentru că știi și dumneata: cei căldicei vor fi scuipați.

Jan Six știe. Are mai mult decît o minte rece. Se uită, gînditor, la pictor, care stă călare pe un taburet. „Remar-cabil om, Rembrandt van Rijn. Un mare artist. Un om cînstit și cituși de puțin lingușitor.“ Cît de departe se știe Jan Six de această caldă conștiință de artist; Jan Six, care se simte artist și care visează dragostea, soarele, luna și stelele... Cu părere de rău se desparte de Rembrandt și pornește, pierdut în visuri, pe liniștitul Zwanenburgwal, spre casa „Vulturul Albastru“, unde știe că-l așteaptă mama lui.

OPACII SÎNT COMPLET ÎNFRUNZIȚI, cînd curierul ciocănește în ușa casei. O scrisoare din Vlissingen. Cumnatul Coopal aduce la cunoștință că soția sa Titia a murit la începutul lui iunie, Dumnezeu s-o ierte. Rembrandt stă, cu scrisoarea în mînă, în camera din față. Ce să facă? Să-i spună Saskiei că sora ei s-a prăpădit? Sorocul ei se apropie; în orice clipă poate să nască. Totuși, o astfel de veste nu poți s-o ții sub tăcere, trebuie spusă.

— Fetițo dragă, fii tare, nu se cădea să nu-ți spun. Hai, plîngi, are să-ți facă bine, Saskia.

Rembrandt o pune în pat. Numai de-ar putea să doarmă! Să doarmă și să uite tot ce-i stă ca o piatră pe inimă.

Titia a murit. Încă un membru al familiei Uylenburgh. Oamenii aceștia nu îmbătrînesc. Un neam slab. Apasă un blestem asupra lor. Trei copii a adus Saskia pe lume și toți trei odihnesc în Biserica de la miază-zi; la fiecare ceas, bătaile orologiului trec peste micile lor morminte. Și acum Saskia va sta iar în patul de lehză; pentru a patra oară durerile vor pune stăpînire pe trupul ei. „Doamne, dă-mi un copil voinic; ia-mă la Tine; ia-mă pe mine, în loc să iei viața care zvîcnește în mină. Dă-i lui Rembrandt un copil, un fiu, sănătos și puternic ca el, un sprijin pentru bătrînețe“. Saskia șovăie. E sinceră? Da e sinceră, întru totul sinceră. Dar e încă tînără, prea tînără ca să moară. — „Lasă-mă să trăiesc, Doamne, lasă-mă să mai stau cîțiva ani cu Rembrandt. Lasă-mă să trăiesc alături de copilul meu. Vreau să-l alăptez, vreau să fiu mamă. Vreau să am grijă de amîndoi, vreau să fiu femeie; femeie, dar și mamă...“

— Stai bine așa, Saskia?

Rembrandt se apleacă asupra ei. Saskia simte mirosul de culori și de cerneală care iese dintre cutele halatului lui de lucru. Este mirosul vieții ei, mirosul care îi leagă unul de altul, pe Rembrandt și pe ea.

— Da, Rembrandt, stau splendid! Mă simt ca o prințesă. Mai rămîi nițel cu mine, dacă ai timp. Da?

Timp... Rembrandt n-are timp. Are de lucru sus. A primit vizita lui sinior Frans Banning Cocq, consilier și

pîrgar al Amsterdamului. Cocq a venit să vorbească despre un tablou cu pușcași, pentru sala cea mare de la Kloveniersdoelen și să întrebe dacă meșterul Rembrandt e dispus să picteze compania de gardă civică a lui Banning Cocq. O comandă care face cinste. Dar Rembrandt caută în ultima vreme liniștea, iar într-un asemenea tablou cu pușcași trebuie să răsune forța fizică și gloria armelor. Trebuie să sclicească sulii și lăncii, iar peste capetele vitejilor ostași să fluture steaguri și flamuri... Și apoi: cît de mare să fie tabloul? Sinior Banning Cocq l-a socotit dinainte, ținînd în mînă șipca de măsurat: opt coți lățime și șase coți înălțime; trebuie să fie cel mai mare tablou închinat vreodată unei organizații paramilitare. Atelierul lui Rembrandt e prea scund: de la pardoseală la tavan măsoară cinci coți și jumătate. Pe jos nu se poate întinde ca să lucreze.

— Și cîte personaje trebuie să conțină, sinior Cocq?

Șaisprezece pușcași trebuie să apară pe tablou. Șaisprezece burghezi, după indicațiile lui Banning Cocq și ale locotenentului său Willem van Ruytenburgh.

— Îți lăsăm toată libertatea în ce privește compoziția. Și am hotărît să plătim o sută de florini de personaj.

Rembrandt n-are timp pentru Saskia, trebuie să se ducă sus, în atelier.

— Da, fetițo dragă, mai stau nițel cu tine. Așa e bine? Curînd vin iar să te văd. Dormi un pic, are să-ți facă bine. Odihna vindecă orice boală.

Saskia zîmbește. Așa e Rembrandt: veșnic cu gîndul la lucru; de lucru nu se poate dezlipi.

— Acum du-te repede, spune ea pe un ton copilăresc, dar și poruncitor. Vreau să dorm, Rembrandt!

Schițe, zeci de schițe. Șaisprezece capete de burghezi, cei mai mulți dintre ei prăvăliași de pe Nieuwendijk și Damrak. Șaisprezece amsterdamezi activi, dar naivi, sînt cîntăriți de către Rembrandt, ca să le afle greutatea launtrică, pe care n-o găsește totdeauna. Sînt la Amsterdam multe tablouri cu pușcași; Bartholomeus van der Helst și Nicolaes Elias pictează mereu. Chiar și Govert Flinck

și Jacob Backer, ucenicii lui Rembrandt, primesc comenzi. Fac tablouri drăguțe, dar lucrate fără pasiune și fără adîncime. Impetuositatea scenei poate oare să ducă la ceva măreț?

Rembrandt cugetă la aceasta. Șaisprezece burghezi, pușcași din sectorul II, care, în pofida nepriceperii lor, sînt gata să pună, la un semn, mîna pe armă ca să apere orașul. Aceștia sînt bărbații care păzesc libertatea, sînt garda cetățenilor. Vin din întuneric, poporul e în jurul lor, tineri și bătrîni. Trece Garda civică! Un singur tot trebuie să fie, o singură scenă. Ies, în marș, din ramă și vin de-a dreptul spre mine. Eu sînt unul dintre ai lor: un burghez liber într-un oraș liber, legat de toți ceilalți printr-o singură idee...

Așa trebuie să fie tabloul; scenariul acesta e bun. Fac să apară din semiîntuneric, ca niște flori învoalte, culorile învăpăiate de lumină. Roșu aprins, galben ca lămîia, verde auriu și printre ele vînăt și ruginiu. Și ici-colo scînteierea unei sulii, argintiul unei spade. Un tablou, o simfonie de culori, o viziune de lumină și umbră. Nu șaisprezece pușcași distincți am să pictez, ci *pușcașii*; pe pușcașii Amsterdamului vreau să-i păstrez pentru generațiile următoare. Încă o dată: schițe, teancuri întregi de schițe. Sinior Banning Cocq vine să vadă, întovărășit de sinior Van Ruytenburgh. Amîndoi sînt surprinși de entuziasmul meșterului. Cum poate un bărbat să fie atît de înfierbîntat?

— Bine, bine, meștere Rembrandt, avem toată încrederea în dumneata. Numai să nu uiți că toți cei șaisprezece ostași plătesc sume egale, așa că fiecare dintre ei e în drept să pretindă un loc bun.

Rembrandt nu dă aproape nici o atenție observației lui Van Ruytenburgh. Cunoaște genul acesta de vorbe de clacă și n-are de gînd să le dea mai multă importanță decît merită.

— O să le stea foarte drăguț înarmați, sinior Van Ruytenburgh, — zice el, ca și cum i-ar făgădui unui copil o acadea. — Iar sinior Banning Cocq și dumneavoastră veți fi în față.

Van Ruytenburgh zîmbește, măgulit. Cu toate că acum e senior, de dată recentă, în Vlaardingen și Vlaardinger-Am-bacht, bunicul lui a fost umilul Jan Michielszoon, care ținea o băcănie pe Warmoesstraat.

— Am toată încrederea în dumneata, meștere Rembrandt, — zice el, dîndu-și osteneala să fie cît mai demn. — Și înțelegi, sper, că domnul Banning Cocq este comandantul companiei, iar eu sînt locotenentul ei!

O impresionantă bucată de pînză e întinsă între două coloane de gresie din corul Bisericii Vechi, ca aripile unei păsări legendare. Philips Koninck și Gerbrand van den Eeckhout¹ au grunduit-o. A fost o corvoadă grea. Acum, Rembrandt a pornit de dimineață spre biserică, încărcat cu schițe și desene. Atacul poate începe. Cîteva scări mobile mari stau pregătite: la lucru, meștere Rembrandt!

Are să înmănuncheze șaisprezece pușcași, făcînd din ei un tot, plin de strălucire. Nu ostași distincți, ci un singur grup. O singură companie, un singur tablou grandios, un singur cîntec sălbatic, în care toată priceperea lui să se manifeste în chip măreț. Astfel va da dovada că se află în punctul culminant al forței sale de creație, o apoteoză a douăzeci de ani de muncă grea. Pînza aceasta trebuie să pecetluiască triumful școlii holandeze în pictură și totodată triumful meșterului Rembrandt. Urmează săptămîni de muncă grea. Ca din mîinile unui vrăjitor, pînza se umple cu lumină, și culoare, și umbră, în care convoiul de pușcași în plin elan înaintează spre țelul bine cunoscut. În frunte: Frans Banning Cocq, cu mîna întinsă înainte, într-un gest de comandă. Lîngă el: Willem van Ruytenburgh. Merg în cadență, urmați de un grup pestriț de burghezi cu flamuri, sulii și muschete. Șaisprezece pușcași,... par-c-ar fi o sută! E un convoi aproape nesfîrșit, care iese, din întunericul porții orașului, spre lumină, un convoi de luptători pentru libertate și dreptate. Cetățeni ai unui oraș liber, cetățeni ai unei Republici libere. Merg înarmați;

¹ *Gerbrand van den Eeckhout* (1621—1674), pictor olandez de scene istorice, portretist. Elevul lui Rembrandt în 1635—1640.

În jurul lor se înghesuie locuitorii oraşului. Se iau după ei băieţi de stradă şi fete tinere. Un câine îl latră pe toboşar; acuşi-acuşi, unul dintre puşcaşi are să-l ia la goană cu lancea. Viaţă, culoare, ardoare. Tabloul va avea o tonalitate de bronz; de bronz, ca şi clopotul bisericii, care la fiecare oră se dezlănţuie deasupra capului lui Rembrandt.

Admirabil atelier, Biserica Veche! Rembrandt se simte aici ca acasă. Lucrul şi biserica sînt una. Lumina cadă prin vitraliile pictate; cade pe pînză: culoare peste culoare, creaţie peste creaţie, artist peste artist. În lumina caldă, incandescentă, a superbelor ferestre ale lui Pieter Aertszoon, Rembrandt lucrează din zori pînă seara, cînd soarele se aprinde în strălucitorul mozaic de culori al celor trei ferestre: Adoraţia, Buna-Vestire şi Moartea sfintei Maria. Culoarele sticlei se amestecă acum cu vopselele prefăcute de Rembrandt în glorie de bronz, bărbătească şi sărbătorească.

Şi, în acest mediu, păşesc puşcaşii, apărătorii libertăţii şi inviolabilităţii oraşului. O minune se săvîrşeşte în corul liniştit al Bisericii Vechi, care, de cînd cu Reforma, a izgonit minunile din inima ei. Acolo unde odinioară plutea mirosul de tămîie, iar lumina nenumăratelor luminări de ceară juca pe aurul crucifixelor, potirelor şi candelabrelor, Rembrandt lucrează la înfăptuirea unei noi minuni: plecarea puşcaşilor. Viziunea unui artist, care abia acum va înţelege tîlcul cuvintelor din Geneză:

„Dumnezeu a zis: Să fie lumină! Şi a fost lumină.“

Lumină şi voieşie, pretutindeni. Într-o zi cu soare de la sfîrşitul lui iunie, Hendrickje năvăleşte pe neaşteptate în Biserica Veche.

— Meştere Rembrandt, vino repede acasă. Acum un sfert de ceas, nici măcar atîta, soţia mătăle a născut un fecior!

De sus, de pe scara pe care se suise ca să picteze, Rembrandt se uită la fată: în bluza ei albastră şi fusta ei roşie, arată ca o zîină bună, care aduce bucurie şi binecuvîntare. „Un fiu“, îi vine în minte un gînd, ca o rază de foc, „un

MEȘTERUL REMBRANDT

copil al Saskiei și al meu. Să dea Dumnezeu ca acest copil să fie un sprijin pentru zilele bătrâneții noastre." Coboară numaidecât, îi dă lui Philips Koninck paleta și pensulele și se duce repede acasă, în halat, urmat la un pas de Hendrickje, care abia se ține după el.

La 22 septembrie 1641, fiul Saskiei și al lui Rembrandt • este botezat în Biserica de la miază-zi. Potrivit dorinței Saskiei, i se dă numele de Titus van Rijn, după sora ei Titia, răposată de curînd.

ARNA PUNE STĂPÎNIRE PE oraș. O ceață albă plutește în jurul turlor bisericilor, în care clopotele sună cu glas înăbușit. Lumina venită din cer dispare devreme; în casele evreilor bogați de pe Breestraat ard începînd de după amiază lumînările în cinstea sabbatului.

Rembrandt stă la fereastra camerei laterale. S-a înapoiat devreme de la Biserica Veche. Se întunecă prea tare ca să se mai poată lucra; și se face prea frig. Le-a dat voie și ucenicilor să se ducă acasă.

— Poate ne merge mîine mai bine, băieți; așa nu facem nici o treabă.

La care mucalitul de Philips a făcut zîmbind observația că Italia este poate o țară mai nimerită pentru a picta în biserică decît Holanda.

Italia, o țară mai nimerită... Rembrandt se gîndește la spusa lui Philips. Acolo clima e blîndă și este soare mult și căldură. I-ar prii Saskiei... Biata fată nu se mai îndreaptă. De cînd a născut n-a mai stat pe picioare; e ca o ispășire. Îi paralizează și lui forța de muncă, așa încît tabloul cel mare, pornit cu atîta curaj, mai așteaptă încă să fie terminat. „Poftim de pictează, dacă Saskia zace la pat cu fierbințeală mare. Pune-ți tot sufletul în lucrare, dacă poți.“ Cu fruntea încrețită, se uită țintă la ferestrele de peste drum. Își cunoaște vecinii după nume și din vedere; unora dintre ei le-a făcut portretul. Drept în față e casa lui Bartolomeus Rodrigues; lîngă Rodrigues locuiește Isak Montalto, iar de cealaltă parte Diego d'Andrade. Burghezi evrei distinși; acuși se vor duce la sinagogă, însoțiți de numeroșii lor fii. „Fericiți cetățeni“, gîndește Rembrandt; „fericiți, în pofida surghiunului lor. Holanda liberă le-a întins mîna, spre marea ei profit. Au adus în orașul de pe IJ aur evreiesc, spirit de inițiativă evreiesc, înțelepciune evreiască. Cu fastul lor oriental, evreii formează un grup original, care aduce culoare pe străzile întunecoase ale Amsterdamului. Rembrandt gustă zilnic acest spectacol. De la fereastră vede casa impunătoare a lui sinior Rodrigues. Un evreu fin, cărunt, tatăl a trei fete drăguțe

și a nouă băieți vioi; nouă băieți, care seamănă cu tatăl lor. Îl cuprinde invidia cînd îi vede coborînd scara: nouă trupuri zvelte; al zecelea este chiar sinior Rodrigues. Se duc împreună la sinagoga de pe Houtgracht, bisericuța călduroasă, în care Morteira, rabinul-șef, va conduce slujba oficiată pentru slava reginei Sabatului.

Nouă fii, trei fiice. Și o soție, sănătoasă ca un măr bun. Doamna Rodrigues este o matroană impunătoare, cu ochi negri. În jurul ei plutește nostalgia unei frumuseți ofilite. Uite, o astfel de familie ar fi vrut Rembrandt să aibă: fii, fiice și, ca centru luminos, o soție. În loc, are o soție bolnavă, care zace la pat de aproape șase luni.

O, nu, nu e nerecunoscător, să nu se creadă asta! Are un fiu; îl are pe Titus. Un copil plătînd, care zîmbește tuturor. Un băiețaș drăgălaș, care stă și privește cu ochii lui mari, — prea mari pentru un țînc ca el. Nu, nerecunoscător nu e, dar mai sînt atîtea lucruri care lasă de dorit! Doi fii ar fi putut să aibă, nu unul; și două fiice. Casa asta mare ar fi putut să fie plină de voci de copii: zgomote scînteietoare, așa cum le stă bine celor mici. Și acum? Ce are? O Saskia bolnavă, care trebuie să lase îngrijirea lui Titus pe seama unei menajere, o femeie cu mîini roșii și puternice. Geertje îl îngrijește bine pe copil, care stă în leagăn ca un prinț. E foarte curată, noua menajeră; poți, cum se spune, să mînîci de pe pardoseală. Dar atitudinea ei autoritară îl indispuie pe Rembrandt. Uneori pare că nu Saskia, ci Geertje ține în mînă sceptra în casa pictorului.

Uite, asta îl doare pe Rembrandt, deși trebuie să admită că Saskia e prea slabă ca să se mai ocupe de gospodărie. Iar Geertje e econoamă pînă aproape de zgîrcenie și știe să-i pună la punct pe furnizori. De altfel Geertje Dirx nu este econoamă de ieri, de alaltăieri; de cînd i-a murit bărbatul, fost gornist în armata Statului, s-a văzut nevoită să trudească din greu ca s-o scoată la capăt. Unei văduve nu prea i se fac daruri, mai ales cînd mai este încă tînără și are două mîini sănătoase. De aceea, Geertje știe ce înseamnă un ban; știe chiar mai bine decît doamna Van Rijn, care se poartă ca și cum florinii ar crește în pom.

Curățenie, economie, îngrijire. În felul acesta, Geertje a devenit o ajutoare de nelipsit, care veghează asupra lui Titus, asupra Saskiei, asupra lui Rembrandt. Și asupra Hendrickjei, căreia îi vine destul de greu să se plece voinței acestei văduve în vîrstă de treizeci de ani. Geertje face pe stăpîna casei. Ea dă de lucru, ea dispune ce trebuie adus la masă. Ea poruncește ca Hendrickje să spele rufele în fiecare luni, să curețe geamurile vinerea, ea hotărăște că Hendrickje trebuie să fie acasă pînă la nouă seara. De o sută de ori Hendrickje a avut de gînd să vorbească despre toate acestea cu meșterul Rembrandt, dar nu știe cum să înceapă. Cu toate că nu e de loc plăcut să te tragă de sfori o femeie străină.

Rembrandt nu știe nimic. De unde să știe? El are alte griji pe cap. Ochii lui îi urmăresc pe trecători; oameni care trec prin fața ferestrei fără să-l vadă. Iată-l pe sinior Montalto, vecinul lui de peste drum, solemn în hainele lui negre; cei patru fii ai săi îl însoțesc. Și iată-l colo, da, iată-l pe doctorul Bueno. S-o fi ducînd și el la sinagogă, cu toate că un medic nu e niciodată sigur de timpul său. La prînz fusese la Saskia și nu pentru prima dată.

— Curaj, spusese el, cînd Rembrandt îl petrecuse pînă la ușă, la plecare. Cum vine primăvara, soția dumitale se îndreaptă. Pînă atunci: atenție!

Rembrandt are curaj. Dar îi vine greu. După cîteva zile vine curierul cu o scrisoare din Sint-Anna-Parochie. Hiskia scrie că soțul ei Gerrit van Loo a murit. Pentru Rembrandt e o lovitură, deoarece cumnatul Gerrit fusese singurul om din Frizia care, în limita posibilităților, i-a apărut interesele față de Uylenburghi. Saskia ia cunoștință în tăcere de conținutul scrisorii; nu mai are putere să plîngă din pricina acestei pierderi.

Zilele sînt întunecate; un întuneric ce nu poate fi risipit nici cu o sută de lumînări. Din cînd în cînd vine Hendrick Uylenburgh și aduce cîte ceva: o floare, fructe, dar bucurie nu. Negoțul de obiecte de artă nu prea merge... Nu cumva Rembrandt poate să-l ajute pe Hendrick cu ceva bani?

— Cît îți trebuie, Hendrick?

Negustorul de obiecte de artă își încrețește fruntea.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Două mii de florini m-ar pune din nou pe picioare, prietene.

Rembrandt ajută. Ce-i pasă lui de bani? A, da, are de plătit o rată pentru casă, dar rata poate să mai aștepte. În curînd va fi gata tabloul cel mare cu garda civică, o lucrare care aduce o mie șase sute de florini. Și mai are în atelier cîteva tablouri comandate; sînt aproape gata; are să le termine și să le expedieze. E vorba de o scenă din Biblie, Jertfa lui Manoah, și de patru portrete, cu toate că de la două din ele nu prea e de așteptat mare lucru. Este portretul rămarului Herman Doomer și cel al soției lui, doi mici-burgezi, care îi amintesc lui Rembrandt de propriii săi părinți. Au un fiu, un băiat talentat, care ar vrea să se facă pictor. Doomer, care încă de mulți ani se ocupă de înrămarea lucrărilor lui Rembrandt, a venit să întrebe dacă nu s-ar putea ca Lambert să între ucenic la el. Rembrandt l-ar fi primit cu dragă inimă. Dar starea Saskiei nu-i îngăduie să mai ia alți ucenici, pentru că ea nu poate să suporte atîta forfotă în casă.

Și mai așteaptă o comandă de la pîrgarul Andries de Graeff, care vrea ca Rembrandt să-i facă portretul. Domnul pîrgar a vrut chiar mai mult: a vrut ca Rembrandt să lase tabloul cu garda civică, — tablou care stă neterminat între stîlpii Bisericii Vechi, — și să-l picteze pe el. Rembrandt l-a refuzat categoric.

— La rînd, domnule pîrgar. Comanda dumneavoastră este o cinste pentru mine, dar cine vină întîi, macină primul.

După cîteva zile, Rembrandt i-a povestit prietenului său Hendrick întîmplarea, dar Hendrick n-a fost de acord.

— Un pîrgar are întotdeauna oarecare prioritate, Rembrandt. Îți faci singur rău, stîrnind împotriva ța astfel de oameni sus-puși. La urma urmei, ei țin în mînă cîrma, dreaptă sau strîmbă.

Oamenii sus-puși țin cîrma în mînă. Amiralul Tromp¹ dă Spaniei lovitura de grație în rada Dunelor. Se șoptește

¹ *Moorten Harbertszoon Tromp* (1597—1653), amiral olandez. Lupta din rada Dunelor de la Gravelines a avut loc la 21 octombrie 1639.

despre pace. Spania e istovită; vistieria ei e goală. Acum va culege Holanda roadele unui război de optzeci de ani. Frederik Hendrik, care a purtat pînă acum titlul de Excelență, primește, printr-un decret al Statelor Generale, cinstea de a purta titlul de Alteță. Fiul său Willem se căsătorește, la șaisprezece ani, cu prințesa Mary a Angliei; în vîrstă de unsprezece ani. Alianța între două națiuni puternice ispitește.

Amsterdamul trebuie să țină și el pasul. Nu pentru că domnii negustori sînt ahtiați după pace; furniturile către inamic aduceau beneficii grase. Dar acum, dacă domnii deputați au găsit cu cale ca tînăra pereche să viziteze Holanda, nu vor să rămînă mai prejos. Pîrgarii îi invită pe tinerii căsătoriți să facă o vizită în metropola holandeză și le vor arăta înalților oaspeți cît de puternic și de bogat e Amsterdamul. Din nou se înalță în oraș arcuri de triumf princiare; tînăra *Princesse Royale*¹ are să aibă la ce să caște ochii.

Sinior Banning Cocq îl presează pe Rembrandt să se grăbească. Prințul Willem și mireasa lui, însoțiți de Alteța Sa prințul Frederik Hendrik și de mama prințesei Mary, vor vizita Sala de Tir restaurată și vor lua masa acolo.

— Tabloul trebuie să fie gata pînă atunci, meștere Rembrandt!

Rembrandt ripostează brutal că el nu e un vopsitor, căruia îi poți da o comandă cu termen.

— Eu sînt artist, sinior Banning Cocq!

Și dacă prințesa engleză de unsprezece ani n-are să vadă pînza, Rembrandt n-are să verse lacrimi. El nu e un curtean care, încovoiindu-se și lingusînd, face tot ce le cer cei mari.

— Dar ascultă, meștere Rembrandt...

— Nu, nu ascult, sinior Cocq. Eu nu mă tocmesc în meșteșugul meu. Asta o las pe seama reginei engleze, despre care știe toată lumea că vine în Holanda ca să-și prefacă în bani lichizi bijuteriile coroanei. Mai bine tai pînza în bucățele decît să vă ofer o mîzgăleală.

Ochii lui sinior Banning Cocq se încruntă.

¹ Prințesă Regală (fr.).

MEȘTERUL REMBRANDT

— Trebuie să dai ascultare rațiunii, meștere Rembrandt, șoptește el, cu o voce care caută să calmeze. Doar nu cer imposibilul. Mai ai destul timp pînă cînd trebuie pusă pînza la locul ei. S-o tot termini. *A propoș*, dragul meu, am auzit că ți-ai mutat vremelnice atelierul în Biserica Veche. Pot să vin odată să te văd acolo?

Rembrandt consimte, șovăind. Nu-i plac chibiții în timp ce lucrează. Îl stingheresc.

— Dacă ții neapărat, ești binevenit, sinior Cocq. Deși nu e în obiceiul meu.

— Mîine dimineată sînt acolo, zice Banning Cocq, făcîndu-se că n-a auzit ultimele cuvinte ale pictorului.

„Ah, ce individ încrezut, pictorul ăsta! Într-o bună zi are să se lovească el de pragul de sus. Dar nu poți să nu-l respecți!”

Rembrandt dă zor cu tabloul gărzii civice. În ciuda vremii reci din martie, stă zilnic în biserică, spre neazul ucenicilor, care înjură de toți dracii pînza cea mare. Admiră opera meșterului lor, dar să stea toată ziua cu picioarele înghețate pe lespezile reci nu-i ușor. Leendert van Beyeren și Philips Koninck și-au căutat într-o zi uitare într-o uliță de peste drum de capela sf. Maria, unde cîteva fetișcane, care nu prea roșesc, dar în schimb au inima ușurică, le-au încălzit sîngele cu bere și cu dragoste. Iar Rembrandt i-a bruftuit de le-a mers fulgii. El nu știe de glumă, mai ales în ultimele luni de zile.

— Vă e frig, țințăilor? Da, da, știu ce-i aia. Gura! Va să zică asta e tînăra generație, pe care trebuie să se bizuie Republica... Rușine să vă fie! Derbedeilor, nu meritați să țineți o pensulă în mînă. Și vreți să vă faceți pictori... Artiști... Căutați plăcere la niște tîrfe, care se vînd pe bani și-și încălzesc picioarele în patul oricui... Brr!

Rembrandt n-o ia chiar în serios; nu e moralist. Dar pe tineri trebuie să-i ții de scurt, altfel își fac de cap. Păcat, însă, că băieții manifestă atît de puțin interes pentru lucrarea aceasta și că ajutorul dat de ei îl socotesc datorie. Oare ei nu văd măreția compoziției, bogăția de culori, minunea de lumini și umbre? Rembrandt știe sigur de tot că pînza

aceasta e un punct culminant în viața lui ca artist, după cum știe sigur că nici unul din cei înfățișați nu-și va da seama de valoarea ei, nici chiar sinior Banning Cocq. Într-adevăr, Cocq fusese mulțumit de locul rezervat lui în tablou; tot așa și Van Ruytenburgh, care venise nepof-tit, se arătase încântat de al lui. Ce-i drept, Van Ruytenburgh făcuse o observație răutăcioasă despre fondul întu-necat și despre asemănarea unora dintre oameni.

— Dacă ăștia sînt pușcașii din sectorul II, nu mai știu ce să spun, sinior Cocq!

La care comandantul companiei îi făcuse vorbărețului său locotenent semn să tacă.

Într-adevăr, sinior Cocq e un om care înțelege arta. Înțelege într-o oarecare măsură intenția lui Rembrandt și resimte măreția compoziției. Dar se teme să nu rămînă el singur cu prețuirea, ceea ce îl face să fie rezervat.

— Trebuie să recunosc, meștere Rembrandt, că ai rea-lizat o compoziție deosebită, mai mult decît deosebită. Și sper că ostașii mei vor împărtăși această părere.

— Te temi că nu, sinior Cocq?

— Mă tem... Cuvîntul e exagerat. Dar nu uita că puș-cașii mei sînt simpli negustorași, a căror capacitate de a judeca în materie de artă nu e prea dezvoltată.

— La fel cu cei mai mulți oameni pe care i-am pictat, sinior Cocq. Dacă ar fi să țin seama de părerea lor, ar trebui să-mi azvîrl paleta cît colo și să mă duc să vînd cuișoare și nuci.

— Și pentru asta trebuie talent, dragul meu, ripostează Van Ruytenburgh, rîzînd ironic.

„Ce-și închipuie pictorul ăsta? Se crede mai presus decît un negustor de mîna-ntîi? Seniorul din Vlaardingen și Vlaardingen-Ambacht nu e primul venit!”

— Te rog să ai grijă să semăn cît mai bine, ca înfă-țișare exterioară, îi spune el lui Rembrandt la plecare, cam de sus.

— Eu țin mai mult la asemănarea interioară, sinior Van Ruytenburgh, îi răspunde calm Rembrandt.

NTR-O DIMINEAȚĂ RĂCOROASĂ de la mijlocul lui mai, garda civică a lui Rembrandt este dusă în sala mare a tirului archebuzierilor. Evenimentul atrage atenția. Tabloul a fost gata la timp, dar a costat multă trudă; trudă pentru o iluzie. Totuși, pînza cea mare nu e încă pe placul lui: multe detalii au fost lucrate prea în grabă și mai trebuie finisate. Foarte bine: de îndată ce pînza va fi pusă la locul ei și festivitățile vor fi trecut,

va continua. În cîteva săptămîni totul va fi în ordine. Principalul este că domnii clienți și-au văzut visul cu ochii; acum se pot culca liniștiți.

E o sală mare, cea a tirului archebuzierilor. Cu vitralii înalte, verzi deschis; cu un cămin de cărămidă aparentă și colonete de gresie. Cu un dulap de stejar și o masă lungă, cu picioare strunjite, înconjurată de douăsprezece scaune pentru comandanți. Rembrandt se gîndise să-și pună pînza pe peretele opus căminului; studiase compoziția în așa fel, încît lumina să cadă pe tablou din stînga. Cu atît mai mare îi e mirarea cînd observă că locul ales de el este ocupat de o pînză enormă a lui Jacob Backer, ucenicul pe care îl dăduse afară din „Paradisul“ de pe Bloemgracht! Tabloul reprezintă compania lui Jacob Bicker și a fost pus pe perete cu cîteva minute înainte. Backer stă la oarecare distanță, ca să vadă efectul produs de opera sa; se pare că-l satisface. De îndată ce îl zărește pe Rembrandt, se duce spre el și îi spune zîmbind:

— A, meștere Rembrandt, îmi face plăcere că te pot saluta atît de devreme. Tabloul dumitale a mai fost totuși gata la timp, așa se pare. Sînt curios să-l văd.

Rembrandt tace. Se uită la perete, la peretele lui; cuta dintre ochi i se adîncește.

— Cine ți-a dat voie să pui un tablou acolo, Jacob Backer? întrebă el, tăios.

— Pîrgarul nostru Andries de Graeff în persoană, meștere Rembrandt, — răspunde Backer, cu un rîs sardonice.

— E de părere că locul acesta îi revine colegului său.

— Colegului său, poate, dar ție în nici un caz, Jacob Backer. Și acum ia-ți opera de-aici ca fulgerul, altminteri o iau eu. S-a-nteles?

Ucenicul lui Rembrandt își încheie încet mantaua, provocător de încet.

— M-ai gonit odată, colega. Și trebuie să se întâmple o minune ca să mai poți face același lucru a doua oară. Atotputernicia dumitale are limite, meștere Rembrandt van Rijn! Ține minte asta!

— Nu dau voie nimănui să-mi facă morală, Jacob Backer — răspunde Rembrandt, stăpînindu-se — și cu atât mai puțin ție. Locul acesta a fost ales de mine. Și am să-l folosesc. Sau nu cumva îți închipui că am să spăl putina din pricina unui talent îndoielnic? Ia-ți marfa, și repede! Altminteri...

— Altminteri ce, meștere Rembrandt? întrebă Jacob Backer, grozav de sigur de sine. Crezi că ai în fața dumitale un ucenic, pe care poți să-l joci pe degete cum vrei? Încearcă numai să te atingi de lucrarea mea... Încearcă numai! Un singur deget să pui pe tabloul meu și-i chem pe comandanți. O să te învețe ei minte!

Rembrandt vede roșu înaintea ochilor. Sângele îi zvîrnește cu violență la tîmple. Deodată, pumnul lui țîșnește drept înaintea și îl nimerește zdravăn pe Backer între ochi. Pictorul șovăie; mîna lui caută sprijin pe masă. Rembrandt vrea să se repeadă încă o dată la el, dar intervine bătrînul rămar Doomer, care îl apucă de braț și spune:

— Hai, meștere Rembrandt, liniștește-te. Gîndește-te la onoarea dumitale ca artist. Și gîndește-te la soția dumitale.

— Păi nu pot să las pe primul venit să-mi ia locul rezervat mie, Doomer, zice Rembrandt, cu vocea înecată.

Rămarul dă din cap.

— Bineînțeles că nu poți. Dar ce câștigi cu cearta și cu dușmănia? Să-l vestim pe domnul Banning Cocq. Vorba lui are influență și autoritate. Și du-te liniștit acasă. Eu stau personal de strajă lîngă compania sectorului II. Și sînt sigur că n-are să se lase dată de-o parte de pușcașii lui sinior

MEȘTERUL REMBRANDT

Bicker. Cu toate că fratele lui e pîrgar al Amsterdamului. Hai, du-te!

Domnii pîrgari sînt atotputernici la Amsterdam. Compania lui Bicker rămîne unde e. Nici chiar o persoană cu trecere, ca Banning Cocq, nu e în stare s-o mute. Compania lui și-a găsit un loc pe peretele lung, opus ferestrelor. Incandescenta arămie a pînzei este înăbușită și devine o umbră întunecată și viscoasă. După montarea pînzei, Rembrandt, cu o înjurătură pe buze, iese din sală, pentru a nu mai pune niciodată piciorul acolo.

Cine face o operă titanică, nu rămîne nepedepsit. Umblă zvonuri prin oraș și nimeni nu știe de unde provin. Zvonurile trec pe lângă fațadele caselor somptuoase de pe Heeren-gracht și Keizersgracht și se cuibăresc în locuințele prăvălișilor de pe Damrak și Nieuwendijk. „Trebuie să fie ceva cu tabloul acela cu garda civică, pe care l-a făcut meșterul Rembrandt pentru sinior Banning Cocq și oamenii lui. Rembrandt aproape că i-a spart capul confratelui său Jacob Backer, pentru că n-a răbdat ca o pînză a lui Backer să fie pusă în sala tirului la locul cel mai bun. Trufie, firește. Obraznicului de leidenez i s-a urcat la cap. Pîrgarul De Graeff a fost nevoit să se ocupe chiar el de treaba asta, dar și comitetul breslei sf. Luca. Ei l-au pus la locul lui pe Rembrandt.“

Zvonurile umblă în vârtej deasupra orașului, se infiltrează prin pereți, trec din gură în gură. Jan Brugman, unul dintre pușcași, îl șoptește, în timp ce-și cîntărește marfa, în spatele tejghelei semințeriei sale de pe Nieuwendijk.

— Tabloul ăla al lui Rembrandt?... Să nu-mi mai vorbiți de el! O sută de florini bătuți pe multe am fost nevoit să număr ca să-mi facă portretul!... O sută de florini Carolus de argint. Și cum m-a făcut? Nici eu însumi nu mă recunosc, după cum nu-mi recunosc nici camarazii din companie. Da, căpitanul și locotenentul, au locuri bune, în față, în plină lumină. Dar ceilalți... Pe semne că un burghez obișnuit nu înseamnă nimic la meșterul Rembrandt.

Nu, pușcașii nu sînt de loc mulțumiți de pînză și nu se sfiesc să-și spună părerea. Se bîrfește pe tema aceasta la

reuniunile companiei, cînd pușcașii trag la porumbei. Nu rămîne nimic din Rembrandt.

— Pictor faimos? Haida-de! Ne-a tras pe sfoară, a lucrat cum i s-a năzărit. Meșterul Rembrandt a crezut pe semne că sîntem niște ageamii, care înghit orice li se dă. Ia spuneți: ăștia sînt pușcași? Oamenii care pun mîna pe arme ca să apere orașul împotriva nemernicilor? Păsări de noapte, bufnițe care se hrănesc cu mortăciuni, asta sîntem în ochii lui...

Rembrandt aude murmurele care vin din oraș. Cine știe ce simte el? Se plimbă tăcut prin casă, în care pătrund înăbușit chiotele scoase de mulțime cu prilejul vizitei tînărului prinț și a miresei sale. Hendrickje s-a dus să caște gura un pic; n-a văzut niciodată un prinț și a izbutit să scape de supravegherea Geertjei Dirx, care nu mai știe unde-i e capul, căci trebuie să aibă grijă și de bolnava Saskia și de micuțul Titus. Ce-i drept, face totul cu drag, cu toate că nu-i plăcut să vezi în casă de dimineața pînă seara un om posac și tăcut ca meșterul Rembrandt. Și-apoi, conștia nu se întreamează, nu se simte bine de loc. Nici doctorul evreu nu-i mai știe de rost; pentru asemenea boală nu există încă leac. Numai Dumnezeu mai poate să ajute.

Numai Dumnezeu mai poate să ajute. Saskia simte că starea ei se înrăutățește. Dar tace, nădăjduind o minune. Minunea de a fi mamă a copilașului gingaș care moțăie în leagănul de lîngă ea. Vrea să trăiască și pentru copilul cel mare numit Rembrandt, care tocmai acum are nevoie de ajutorul ei. Simte ce se petrece cu Rembrandt și o doare: lucrarea lui e luată în rîs. Geertje a lăsat să-i scape cîteva vorbe despre niște pușcași supărați, care au făcut scandal în camera din față, în legătură cu locul lor în tabloul pictat de Rembrandt. Și că refuză să plătească cei o sută de florini pentru o astfel de treabă. Meșterul Rembrandt să nu-i creadă tonți! Saskia înțelege că ceva nu-i în ordine. Cînd e chinuit Rembrandt, o doare și pe ea. Rembrandt nu e apreciat, arta lui e batjocorită; e luat în deridere, pentru că a dat oamenilor tot ce e mai frumos în sufletul lui. Ea înțelege visul lui fantastic, ea, soția lui.

Acum trebuie să-și ia rămas bun de la viața pămîntească. Și să-l lase aici pe Rembrandt, singur cu Titus... Cum are

să-i fie? „O, Doamne, apără-l, ia-l sub ocrotirea Ta, întinde-Ți mîinile asupra capului lui! Rembrandt privește viața ca un copil: cu ochi întrebători și cu inima mirată. Ah, dac-aș putea să-l ajut cînd n-am să mai fiu aici! Dac-aș putea să-i închin îngrijirea mea de dincolo de mormînt!...” Saskia scîncește slab; gîndurile i se încheagă cu greu. Își întipărește adînc în minte ideea că Rembrandt trebuie ajutat. Rembrandt și Titus. Ea are bani, plasați în niște case și ferme din Frizia. Bunuri imobile, de care familia se ține scai ca diavolul de un suflet. Dar averea aceasta aduce în fiecare an un venit; uzufructul poate să ușureze viața lui Rembrandt și a lui Titus.

Să aibă grijă de ei... Mai mult ce poate să facă Saskia? În timp ce notarul Pieter Bareman și doi secretari stau pe scaune, într-o dimineață, la ora nouă, lingă patul ei, Rembrandt hoinărește pe malul IJ-ului. Notarul întocmește un act lung, scris în stilul sec avocătesc, pe care Rembrandt nu poate să-l sufere. Dar firul de aur al dragostei Saskiei se simte în el, ca o dogoare, ca o incandescență. Saskia zîmbește imperceptibil cînd secretarul Joannes Reyniers dă citire, cu voce inexpressivă, celor scrise, anume că „sus-numitul Rembrandt van Rijn, soțul ei, pînă la recăsătorire, iar dacă nu se recăsătorește, pînă la moarte, va beneficia de deplina proprietate și de uzufructul tuturor bunurilor lăsate de testatoare...”

La 19 iunie 1642, Saskia van Uylenburgh, soția lui Rembrandt van Rijn, este dusă la Biserica Veche, unde este pusă în mormînt în apropiere de orga mică. Soarele de vară bate prin ferestrele cu vitralii pictate, în care arde un tainic și nepămîntesc amestec de culori. După ce sicriul a fost coborît în groapă, iar sunetul de bronz al orgii a amuțit sub bolți, Rembrandt își ridică încet capul și privește, ca dus pe gînduri, un mănunchi de raze de soare, care pictează o dungă luminoasă lată pe lespezile sure de pe morminte. Biuguie un cuvînt neînțeles. Cînd își trece mîna peste ochi, bagă de seamă că sînt uzi de lacrimi.

III

Hendrickje

ORTEGII DE NORI ÎNTUNECAȚI trec deasupra orașului. Vin dinspre marea Nordului și rămân atârnați de fleșele bisericilor, care mai sfîșie din cînd în cînd cîte unul; atunci, din crăpătura produsă țîșnește brusc un albastru profund și radios, spre care porumbeii, cuibăriți prin hulubării și prin ferestrele clopotnițelor, se napustesc în zbor acrobatic.

De pe podul de lîngă ecluza sfîntul Anton, Rembrandt se uită în sus, spre forfota de aripi din jurul Turnului de la miazăzi, care se înalță printre casele înghesuite lîngă el, ca un stîlp cenușiu și gingaș. Azi dimineată Rembrandt a pornit la drum devreme: abia se deschisese bariera. Acum, după o plimbare pe lîngă zidurile și bastioanele care încercuiesc orașul cu zidăria lor de piatră cioplită, se întoarce, ca o albină încărcată cu miere, înapoi, la stupul ferit de primejdii de pe Breestraat.

Și era și timpul. Geertje Dirx ține la ordine și rînduială, iar Rembrandt la liniștea casei. Rembrandt întoarce capul și își privește casa: casa lui, a cărei fațadă înaltă, în trepte, se profilează pe cerul plumburiu.

Casa lui; proprietatea lui. O proprietate frumoasă, bogată, vrednică de osteneală în toate privințele. Sub acest acoperămint ferit de primejdii își ține închise comorile: picturi și podoabe și obiecte de artă, fără de care nu poate trăi și care constituie o parte din ființa lui. E o locuință confortabilă, această casă mare; confortabilă și pentru el, și pentru Titus. Pe buze îi apare un zîmbet cînd se gîndește la fiul său, copilul plătînd, cu trăsăturile gingașe ale Saskiei. Au trecut cinci ani de cînd a dus-o la Biserica Veche; ani grei, în timpul cărora nu i s-a dat nimic pe degeaba. Ce sînt cinci ani? Un suspin al veșniciei. Și, de fapt, ce s-a petrecut în acest răstimp? A lucrat; vrea să-și păstreze locul ca pictor. Totuși, știe că nu mai e mult-renumitul portretist de odinioară. Compania lui Banning Cocq a fost un punct de cotitură. Desigur: de lucru are încă din plin. Tablourile lui cu subiecte biblice sînt la modă; tot așa, stampele lui continuă să-i intereseze pe cumpărătorii de obiecte de artă.

Rembrandt se reazemă cu spatele de parapetul podului, sub care trece o luntre cu vîsle, înțesată cu legume proaspete, un tablou viu în verde și galben și castaniu; vocea vîslășului răsună sub pod.

Cinci ani a luptat ca să poată da tot ce e mai bun în el; cinci ani de singurătate, cu toate că atelierul a fost plin de ucenici cu fel de fel de talente. Dar ce se întîmplă cu ucenicii? De îndată ce au învățat să tragă două linii, își deschid atelier și încearcă să-i pună bețe în roate învățătorului lor. Ferdinand Bol, Govert Flinck, Philips Koninck,... aproape că nu mai vor să știe de meșterul Rembrandt, deși el recunoaște că nu prea și-a dat osteneală cu ei. Nu se duce niciodată la reuniunile breslei sf. Luca; nu-i plac asemenea adunări. Toată vorbăria aceea goală, despre orientările în arta picturii, îi face silă. El nu prea vorbește mult. „Vorbele nu sînt decît vînt, prefer faptele...”

Carionul Turnului de la miază-zi începe să vibreze și-și revarsă îmbelșugata ploaie de sunete deasupra orașului. Ora douăsprezece, vremea mesei. Să se ducă repede acasă, altminteri iar are Geertje ceva de trîncănit; e o femeie care nu știe de glumă în privința aceasta. La douăsprezece fix pune masa și cine nu e prezent rămîne nemîncat.

Geertje Dirx. O femeie voinică; muncește ca o catircă. Dar îi sare repede muștarul. Rembrandt se teme de ea și mai ales de izbucnirile ei violente și nestăpînite. Dar are ea și ceva care îl atrage: felul impulsiv în care îi stă la dispoziție, fără o umbră de interes, fără să aștepte vreo răsplată. Geertje se dă așa cum e, se dă așa cum poate să se dea o femeie din popor. Rembrandt știe că legătura lor e împotriva bunei cuviințe. Dar de! Un bărbat și o femeie, singuri într-o casă mare... O văduvă și un văduv, luptînd amîndoi cu nopțile albe, pline de amintiri. Geertje, femeie extrem de cinstită, ține în mînă scepтрul în casa de pe Breestraat, casa care nu se poate lipsi de ea, după cum nici Rembrandt și nici Titus nu se pot lipsi de ea. E o minune cum îi citește ea de pe buze lui Titus orice dorință, cu toate că în ultima vreme băiatului nu prea pare să-i mai placă dezmierdările Geertjei. Titus are acum șase ani; vremea sărutărilor a trecut. Rembrandt se

duce repede spre casă, urcă cele cinci trepte și împinge ușa, care se rotește solemn pe balamalele ei de fier forjat.

În încăpătoarea cameră din față, Titus stă ghemuit pe o canăpeluță, în fața căminului, în care arde un foc de cărbuni. Cărbunii sînt mai ieftini ca lemnele, așa spune Geertje, care mai e și de părere că n-are rost să se facă foc în octombrie: Titus e friguros de felul lui. „E nevoie de foc, Geertje“. Abia a făcut Rembrandt un pas în cameră și Titus dă de o parte cartea cu poze, sare în picioare și se repede să-i iasă înainte tatălui său.

— Tăticule — strigă el cu vocea lui subțire, ca de fată — mă lași să mă duc azi cu Hendrickje să vedem fiarele sălbaticе?

Rembrandt zîmbește. Îl mîngîie pe Titus pe buclele care, pieptănate spre stînga și spre dreapta, îi încadrează obrazul ca într-o ramă lucitoare.

— Cine ți-a spus că e o menajerie în oraș, băiatul tatei? întreabă Rembrandt, cu un deget sub bărbia lui Titus.

— Hendrickje, tăticule. Zice că sînt acolo animale uite-așa de mari, cît odaia!

Înfierbîntat, arată cît de mari sînt animalele: întinde brațele și-și saltă pe vîrfurile picioarelor trupul firav. Stă, încordat ca un arc, în fața tatălui său, ca o păsărică, gata să-și ia primul zbor. Dar, deodată, Titus se destinde; iat-o pe Geertje: vine din bucătărie tîrșindu-și picioarele; duce, pe o farfurie, o pulpă de berbec, care înoată în sos de unt.

— Taman la timp, meștere Rembrandt, zice ea, aruncînd o privire spre ceasornicul de lîngă cămin. Poți să și tai carnea. Sper că e moale.

Titus îl privește cu înțeles pe Rembrandt. Rembrandt îl înțelege pe Titus.

— Va să zică vrei să te duci cu Hendrickje la menajerie, zice el, tare. Cît despre mine, n-am nimic împotrivă.

— Dar eu da, se opune brusc Geertje; punîndu-și mîinile în șolduri. În primul rînd socot că n-are rost ca un copil ca el să se ducă să vadă astfel de bazaconii. Și în al doilea rînd am nevoie de Hendrickje: trebuie să facem curățenie și să spălăm geamurile.

Socotind că discuția este încheiată, scoate din bufet farfurii și tacături și pune masa. Pusul mesei e misiunea ei.

Rembrandt, îngândurat, se uită la ea. Ce îngrijită e masa, ce curată, ce frumos aranjată! Ce-i drept, Geertje are grijă de toate. Privirea lui Rembrandt lunecă înspre Titus: un mic portret superb, în hăinuța lui de catifea neagră, cu gulerul răsfrînt, de un alb imaculat. Dar ochii lui Titus sînt triști. Nu e bine așa!... Abia acum își dă seama Rembrandt că Geertje a respins cererea lui Titus; Geertje, care altminteri nu-i poate refuza nimic băiatului.

— De ce un băiat de șase ani să nu poată vedea fiarele sălbatice? întrebă el, cu privirea atîntită asupra ei. Cred că n-ar deveni mai rău dacă le-ar vedea.

Geertje răspunde privirii lui. Ochii cenușii i se încruntă, iar deasupra nasului ei cam cîrn apare o cută.

— Nu-l lipsesc pe Titus de nici o plăcere; dumneata știi asta, meștere Rembrandt; nu sînt răutăcioasă. Dar toate au margini. Ce-ar zice clienții matale dacă ți-ar vedea băiatul în mijlocul gloatei? N-ar face cinste numelui matale.

Rembrandt rîde ironic:

— Numele meu, Geertje, e prea cunoscut ca să se mai poată atinge cineva de el, oricine ar fi. Și dacă aș avea timp, m-aș duce chiar eu cu Titus pe Haarlemmerplein. Îmi plac bîlciurile. Cu Saskia am căscat gura deseori prin bîlciuri.

— Va să zică mă lași, tăticle?

— Face Geertje cum e mai bine, spune Rembrandt, insinuant.

— Pe răspunderea matale, dacă ajunge casa cocină de porci, meștere Rembrandt, mai spune Geertje.

Rembrandt nu bagă de seamă că pe obrajii ei colțuroși ard doi bujori.

O masă bună. Rembrandt o cinstește cum se cuvine. Pulpă de berbec cu orez și cu ceapă prăjită. Geertje știe să mînuiască lingura de bucătărie. Se vede că i-a trecut supărarea: își umple gura cu carne, grăsimea i se lipește de degete și de bărbie. Mai bine să pleznească burta decît să se strice bunătate de mîncare, — așa spusese cîndva bravul gornist; iar Geertje îi pune din plin în aplicare cuvintele.

Între timp, se uită cu coada ochiului la Titus; băiatul nu prea mănîcă, trebuie să-i bagi mîncarea în gură cu de-a sila. Bietul copil e tot plătînd, cu toată osteneala pe care și-o dă ea. Titus e cu totul altfel decît taică-său. Geertje se uită pe furis la Rembrandt; pumnul lui stă strîns pe fața de masă, fălcile lui mestecă friptura gustoasă și orezul cu bob mare, dres cu apă de trandafir, scorțișoară și zahăr.

Voinic om! Mai voinic decît Abraham al ei, care, deși gornist, nu prea era sănătos. În companie se șoptea că Abraham Claeszoon își suflase, puțin cîte puțin, plămîinii prin goarnă, pînă și-a dat ultima suflare și a fost îngropat de către membrii micii comunități în cimitirul Bisericii de la miazăzi. Ce viață amărită dusese, în căsuța de pe Ridderstraat! O viață sărăcăcioasă și ștearsă. Geertje nu-și dăduse seama pe atunci că e așa; o femeie din popor nu-și ridică de obicei capul pînă la nori. Dar cînd intrase în slujba casei de pe Breestraat, băgase de seamă urîtenia acelei vieți, deși nici acum nu era încă în stare s-o înțeleagă.

Cînd intrase în slujba casei de pe Breestraat... Pe atunci mai trăia coana Saskia, soția meșterului Rembrandt. Femeiușca aceea slabă, palidă, care și-a îndurat cu atîta răbdare suferința, Geertje se uită la Titus: seamănă cu maică-sa, are aceeași față prelungă, aceeași bărbie ascuțită, aceeași frunte înaltă...

— Papă o bucățică de carne, Titus, — îi spune ea cu glas prietenos, tăind cu cuțitul ei o felie de friptură în fișii înguste. — Să vezi ce bine îți face...

— Nu-mi place carnea, — se împotrivește Titus. — Hendrickje spune că de la carne ți se trage că ești așa de urîtă și că merele sînt muuult mai sănătoase.

Hendrickje, care stă la masă cu fața spre fereastră, roșește, cu nasul în farfurie. Să spună Titus una ca asta!

— Hendrickje vorbește după mintea ei; — răspunde Geertje acru. — Dar la ce să te aștepti de la astfel de copii? Ele nu trăiesc decît pentru plăceri și pentru petreceri.

Hendrickje tace, păstrîndu-și calmul. Nu se teme de severa menajeră. Ar fi dat un răspuns tăios, dar o reține ceva: fața palidă a lui Titus. Hendrickje zîmbește; e un

zîmbet de scuză. Ochii căprui îi sticlesc. Îi apare o gropiță în bărbie, cînd spune rîzînd:

— Zău, Geertje, cum poți să vorbești așa? De cîte ori mi-ai spus că te duceai la bilci cu răposatul dumitale Abraham. Și că vă opreați la toți măscăricii...

— Taci, Hendrickje!

Vocea Geertjei este ascuțită, ca vîrfurile unui ac; răsufală zgomotos prin nările umflate. „Cum îndrăznește o fetișcană ca aceasta să vorbească așa? Asta dacă are douăzeci de ani, e mult!...” Îi apropie lui Titus carnea tăiată mărunt; cuțitul îi tremură în mînă.

Titus încearcă o bucătică. Nu-i place; e prea grasă și moale. Of, de ce trebuie să mănînce veșnic astfel de prostii? Mai bine ar mușca o felie de pîine cu brînză sau cu unt, sau o felie de turtă dulce cu migdale... Se uită pe furis, peste farfurie, spre Hendrickje. Ea îi prinde privirea și îi face un semn de înțelegere cu ochiul: „Nu te neliniști, Titus, că are să fie bine, să știi!”

Rembrandt mănîncă pe tăcute. E cu gîndul la lucrările sale. Cu vreo cîteva săptămîni înainte a primit o comandă pentru un tablou mare: „Suzana și bătrînii”. E o lucrare care îl atrage. Dar îi lipsește modelul nimerit și nu prea are chef să folosească în acest scop o fată de moravuri ușoare. Pentru bătrîni găsește modele cîte vrea; umblă pe drumuri destui amărîți care vor să cîștige cîteva bănuți pozînd. Dar o Suzana ca lumea e cu totul altceva. Ochii îi cad involuntar pe Geertje, care se apleacă spre Titus, cît e de lată. Titus ciugulește.

— Hai, băiețaș, papă o bucătică de carne, să vezi ce bine-ți face...

Geertje, model pentru Suzana? Geertje, cu mîinile și picioarele ei mari, cu pieptul ei voluminos și cu pulpele ei solide... Nu, nu merge, ar fi un eșec. Și apoi, Geertje e o femeie agitată, nu poate să stea nici o clipă nemișcată și orice fleac îi atrage atenția. Poate că ar fi mai bună Hendrickje. A fost ideală ca sfînta Maria pe pînza de dimensiuni mari „Sfînta Familie și îngerii”, cu toate că unii criticiștri au spus că această Marie, cu ochii ei veseli și cu buzele roșii și cărnoase e prea pămîntească pentru Maica lui Iisus...

Rembrandt mestecă, pe gânduri. Mîncarea îi place foarte mult. Privirea lui fuge de la Geertje la Titus, și se oprește asupra Hendrickjei, al cărei obraz tînăr, fraged ca o lăcrămioară, reflectă albeața feței de masă.

Nu e ideală ca sfînta Maria, copila asta? Prea luminează, fata asta cu părul brun, pieptănat cu cărare la mijloc și pitit sub bonețica albă? Sfînta Maria a fost tot o copilă obișnuită, din popor, inconștientă de marea misiune menită ei. O copilă cucernică și cinstită, ca și această fată de țăran din rusticul Ransdorp, satul din Waterland.

Oare Hendrickje simte că Rembrandt o privește? Ridică brusc ochii înspre el, niște ochi căprui, cu pupile late, pline de taine. Roșește, sub privirea lui; simte căldură în obraji... Ah, de ce trebuie să roșească întotdeauna? Deodată, își dă de o parte farfuria și se scoală de pe scaun.

— Mă duc să le duc de mîncare băieților de sus, zice ea, zîmbind copilărește. După aceea putem să plecăm numai-decît, Titus și cu mine. Altminteri se face tîrziu; acum a început să se întunece devreme.

— Carnea e gata tăiată pe masa din bucătărie, zice Geertje. Împarte-o în cinci porții. Adică nu! Lasă-mă pe mine s-o împart. Deșartă orezul într-o strachină de lut și du-l sus. Am să servesc eu. Dar mai așteaptă un pic, să ne rugăm. Așa se cuvine.

Sus, în atelier, pe șevalet se află un panou, destinat pentru „Suzana și bătrînii”. Rembrandt nu tratează pentru prima dată acest subiect; cî zece ani în urmă i-a pozat Saskia pentru „Suzana în baie”. Acum zece ani... Unde-s vremurile acelea? Pe atunci locuia pe Doelenstraat și abia o pictase pe Danae. Își aduce aminte, ca și cum ar fi fost ieri; scena se afla pe primul plan al gândurilor sale.

O dimineață de la începutul lui aprilie. „De cel puțin o jumătate de oră stau și te privesc, Saskia. — Încă nu mă cunoști destul, dragul meu Rembrandt?” Ce vremuri fericite... Numai soare, numai splendoare. Și ce întunecată e viața acum, și lipsită de bucurii. Rembrandt se plimbă încolo și înapoi prin atelier, cu pași mari, cu mîinile împreunate la spate.

În zece ani, multe se pot schimba, și în bine, și în rău. Atunci era în casă o soție iubitoare, care îi netezea cutele de pe frunte. Atunci bătea, lipită de a lui, o inimă înțelegătoare. Atunci zilele erau pline de o bucurie sărbătorească. Sorbea, ca pe un vin nou, sărutările de pe buzele fragede ale Saskiei; fiecare zi care bătea la fereastră era un vis îmbătător. Deodată, Rembrandt se oprește în fața portretului Saskiei, pictat din memorie, la un an după moartea ei timpurie. O mai poate picta și acum din memorie: amintirea ei e vie în inima lui.

Iat-o pe Saskia. Dar nu Saskia în chip de Suzana, de Batșeba, de Danae. Aceasta e o Saskie care privește spre un viitor necunoscut. Saskia, așa cum privea în ultimele luni înainte de moarte: grijulie, maternă. O femeie care simte că misiunea ei n-a fost încă îndeplinită.

Rembrandt privește lung portretul. Buzele lui bliguite:

— Viața n-a fost de loc ușoară pentru tine, Saskia; a fost prea grea pentru umerii tăi gingași. Ca soție de artist ai avut mult de furcă, mi-am dat seama. Am fost un amant sălbatic, prea grosolan, prea țăran, pentru o ființă fină ca tine. Și totuși mi-ai purtat inima în mîinile tale, în fiecare zi. Am avut nevoie de tine pentru lucrările mele și tu te-ai supus dorințelor mele. Te-am înveșmîntat în fantezia mea, te-am gătit, te-am împodobit ca pe o păpușă și nu te-ai împotrivit niciodată.

Acum, totul e *fini*¹. Viața frumoasă, captivantă, a trecut, deși el e încă destul de tînăr. Geertje Dirx împarte cu el culcușul; e o femeie voinică și plină de bunăvoință; ar putea să trăiască o sută de ani. Are s-o aibă pe cap toată viața. Geertje nu se lasă; vrea să facă un copil cu el. Dar nu e ca alte femei; seamănă cu Sara, nevasta lui Abraham: moașa nu va cîștiga nici o para chioară de pe urma ei. Nu, rea nu e; nu se cruță nicicum, ca să le facă, lui și lui Titus, viața ușoară. Și apoi: care din doi a început jocul întunecat al patimii, el sau Geertje? Ah, să lăsăm asta, n-are nici o însemnătate. El nu e nici sfînt, nici călugăr, nici ascet. A luat-o pe Geertje cînd i-a clocotit sîngele, iar ea nu l-a respins...

¹ Sfirșit (fr.)

MEȘTERUL REMBRANDT

Ciudate gânduri, cu chipul Saskiei în fața ochilor. Saskia, cu inelul cu diamante pe deget, inelul pe care el l-a dăruit Geertjei într-o clipă de patimă nebunească. Cum a avut grijă Saskia ca Rembrandt și Titus să beneficieze de venitul averii ei! A fost ultima ei grijă, care a ajuns pînă la ei de dincolo de mormînt. Rembrandt se prăbușește pe un taburet și-și reazimă capul în mîini. Se simte obosit; înainte vreme nu știa ce e oboseala. Și nu e încă de loc bătrîn, are patruzeci și doi de ani, mai are destul de trăit, dac-o vrea Dumnezeu... Își trece o mînă peste ochi; are simțămîntul că pe umeri îi apasă niște saci plini cu nisip; niște saci care se fac tot mai grei. Nu, viața n-are nici un rost așa, singur cuc, cu toate că micuțul Titus răscumpără multe necazuri. Un băiețaș ca el, să se ducă bucuros cu Hendrickje... Geertje este cu adevărat geloasă! Păi da, Hendrickje e și ea mult mai tînără ca Geertje; un copil se simte mai bine cu o persoană mai tînără, decît cu una mai bătrînă. Așa e de cînd lumea.

Un copil se simte mai bine cu o persoană mai tînără, decît cu una mai bătrînă. Rembrandt cugetă la acest adevăr. Geertje nu e încă bătrînă, cu toate că a sărit peste treizeci. Dar arată mai bătrînă decît este; are chiar și un pic de păr cărunt la tîmple. Pe fața lui Rembrandt apare o trăsătură de nemulțumire, acum, cînd se gîndește la Geertje, și nu-i șade bine. Desigur, e o femeie excelentă. Rembrandt nu exagerează dacă spune acest lucru. Dar e penibil să caute refugiu la ea cu orice prilej, mai ales în chestiuni în legătură cu munca lui. Cu Saskia putea vorbi în voie despre pictură, ea îl înțelegea și simțea cu el. Geertje, dimpotrivă, face întotdeauna deosebire între el și munca lui, ca și cum el și faptul că e artist ar fi două lucruri distincte, pe care el le-ar putea lepăda ca pe o manta uzată.

Și totuși, fără Geertje nu merge. E nevoie în casă de o femeie autoritară, de o mînă forte, care să țină frînele gospodăriei. La drept vorbind, Geertje cunoaște mai bine valoarea banului decît o cunoaște Saskia. Nu mai există note de plată neachitate; toate socotelile se încheie pînă la ultimul ban. Iar casa e curată; Geertje o îngrijește, cum își îngrijește un pîrgar barba. Rembrandt se scoală în picioare. Pe gânduri,

se duce în camera-muzeu din spatele atelierului: sanctuarul și mîndria lui. Covoarele își răspîndesc pe pardoseală splendoarea și înăbușe orice zgomot de pași în fantastica lor țesătură. În jurul mesei se află vitrine scunde, care adăpostesc comori de aur, argint, perle și nestemate. Odinioară scînteiau în coafura Saskiei sau atingeau pielea ei mată cu nobila lor frumusețe.

Rembrandt descuie un dulap sculptat. Iese din el o mireasmă fină, de cimbru și măcieș. Așa mirosea Saskia. Dantele diafane, din Brugge și Valenciennes, se desfășoară pe mîna lui întinsă; îți vine să-ți ții răsufierea. Ce superb! Ca o floare de gheață pe geam, ca o pînză de păianjen toamna. Ar putea să stea ceasuri întregi să le privească, să cugete și să viseze. Cu băgare de seamă, ascunde în dulap prețioasa găteală; cu băgare de seamă, ca o mamă care își culcă în leagăn copilul. Acum se lasă pe vine lîngă un dulap de stejar; mîna lui trage un sertar. Printre degete îi foșnește un brocat de argint; odinioară îl drapase, ca pe un splendid veșmînt princiar, în jurul trupului zvelt al Saskiei. Și blana aceasta moale de jder a atîrnat-o pe umerii ei; mai simte încă în virfurile degetelor frăgezimea pielei ei.

Amintiri. Odinioară au fost o realitate palpabilă, acum au devenit un dor bolnăvicios. „Ascunde toate podoabele astea, nu încerca să vindeci o rană zgîndărind-o cu un cui. Încuie în dulap sclipirca giuvaerurilor, stinge incandescența roșie a rubinelor, care stau ca niște picături de sînge închegat pe un pat de satin și încălzește-te la flacăra molcomă a renunțării. Căci trebuie să-ți bagi în cap, meștere Rembrandt, să-ți bagi bine în cap, că o astfel de fericire nemăsurată nu vine decît o singură dată în viața unui om. O dată și gata“.

Un bărbat trebuie să aibă curajul să lupte cu umbrele care bîntuie în jurul său. Rembrandt luptă, dar nu poate să le țină departe de el; paloșul îi cade la pămînt. Mîinile lui dezmiardă blana de jder; pe blană picură lacrimi, care dispar ca ploaia în pămîntul uscat. „Capitolul acesta s-a încheiat; repetarea lui nu e cu putință. Să cadă cortina!“ Rembrandt împinge sertarul la loc, încuie dulapul, lasă capacele vitrinelor. Mai stă o clipă în fața unui dulăpior cu uși de sticlă.

După acele uși se află colecția lui sinior Porrett, prietenul lui din tinerețe. Minerale, pietre, scoici. Cu băgare de seamă, apucă între degetul gros și arătător un mic corn de mare și îl sucește pînă ce apar pe el ușoare jocuri de lumini. Ce superb e un astfel de fleac! O scoică mică, dar în care se oglindesc toate sclipirile lumii, o desăvîrșită natură moartă. Ca să poți să gravezi sau să pictezi astfel de lucruri, trebuie să fii calm și perfect echilibrat, adică așa cum e el acum mai puțin ca niciodată. Cu vreo cîțiva ani în urmă își alegea ca subiecte lucrurile liniștite în jurul cărora plutește mi-reasma dulce a căminului familial: Sfînta Maria și copilul, Sfînta Familie și îngerii, sau Sfînta Maria și sfîntul Iosif căutînd odihnă în timpul fugii în Egipt. Cu băgare de seamă, pune scoica la loc; mîna îi tremură și nu e bine. Și el trebuie să caute odihnă, ca sfînta Maria și sfîntul Iosif, dar unde s-o găsească?

Se plimbă încet prin camera-muzeu, ca un călugăr în chilia lui. Ochii îi cad pe mapa în care își păstrează stampele; sînt destul de multe. Descheie încet panglicile și deschide mapa de piele de porc; degetele lui simt cît e de groasă mapa. Deasupra se află ultima lui lucrare, portretul lui Jan Six, prietenul și admiratorul lui. Rembrandt ține stampa la fereastră; pe buze îi apare un zîmbet. Uite, pînă nu de mult mai putea să facă o asemenea gravură: jocul acesta fin de lumină și umbră, semiîntunericul acesta misterios, în jurul figurii lui Six, care visează deasupra unui manuscris voluminos. E un poet, omul acesta; nu strică să-l ai ca prieten. Dar o astfel de prietenie creează obligații. Jan Six nu încetează de a-l îndemna pe Rembrandt să facă o serie de gravuri pentru ediția tipărită a tragediei sale Medeea, a cărei premieră va avea loc peste cîteva săptămîni la teatrul de pe Keizersgracht.

Rembrandt nu prea are chef să le facă. Îi vine greu să-și încordeze atenția asupra acțiunii; piesa nu-l captivează. I se pare emfatică și căutată; n-are nici o singură gîndire cu adevărat omenească. Six i-a citit lui Rembrandt tragedia, cînd acesta i-a făcut o vizită la Ymond, vila lui de la țară, situată pe Zeeburgerdijk, dar nu l-a inspirat, dimpotrivă... Oftînd, Rembrandt pune la loc stampa. Știe foarte sigur

că-i va fi acum imposibil să facă ceva bun; îi lipsește liniștea interioară. Și totuși ar vrea să lucreze, să lucreze intens, să-și verse sufletul în culori și forme. Știe că în atelier așteaptă panoul grunduit; ar vrea să-l umple cu tente arzătoare. Castaniu roșcat, roșu închis, un cadru pentru Suzana, ființa pudică, dar făcută din carne și sînge, o realitate, recreată prin pictură într-o făptură de vis. Ah, dacă și-ar găsi liniștea ca să facă asta...

Dacă și-ar găsi liniștea. Și dacă ar găsi un model, pentru că fără model nu merge. Ce-ar fi să se roage lui Dumnezeu ca să găsească un model bun? E oare o profanare dacă un artist imploră binecuvîntarea lui Dumnezeu pentru lucrarea sa? Rembrandt nu știe; nu poate să se roage acum, îi este cu neputință. De jos vine vocea Geertjei; vorbește cu unul dintre ucenici, e foarte zgomotoasă. Între ochii lui Rembrandt apare o cută; vocea îl supără, după cum îl supără și gîndul la Geertje. Da, vrea să fie cinstit față de ea și față de el însuși, dar e greu. Geertje are o inimă credincioasă și grijulie, e o mamă pentru Titus, o mamă pentru Rembrandt, o soție pentru Rembrandt. Dar nu-l pasionează; între ei s-a căscat o prăpastie, care mai degrabă se lărgeste decît se îngustează. Oare un bărbat nu poate fi niciodată mulțumit cu ceea ce i s-a dat? Trebuie să tînjească veșnic după altceva? Cu Saskia a fost cît se poate de fericit și n-a dorit altă femeie. Saskia îi umplea întreaga ființă, ea și el erau una, din toate punctele de vedere.

Și acum? Cum e acum? Geertje e cu el, dar el nu-i posedă decît trupul, în nopțile întunecoase, în care sîngele zvîcnește sălbatic. Ia să-și pună el cinstit întrebarea: o iubește? I-ar părea rău dacă ea ar pleca definitiv din casa lui? Sau ar fi trist dacă ea ar muri subit? Urîte gînduri, care nu sînt pe placul lui Dumnezeu. Dar limba adevărului e simplă; aceste necesități dure îi vin în minte unui bărbat aflat în luptă cu umbrele care îi plutesc în jurul capului.

„Ridică spada și gonește-le. Ține-ți nepătat blazonul. Fii cinstit față de toată lumea.“ Dar poate? Poate să fie cinstit? Are puterea să fie? Căldură, dragoste, tinerețe, un cer care rîde cu buze roșii și dinți albi... Această dorință este condamnată? N-are voie să dorească toate aceste

lucruri? Rembrandt se plimbă încolo și înapoi prin camera-muzeu; se simte ca prins într-o plasă.

„Sînt un om rău, o, Doamne! Un juisor, un om cu conștiința dubioasă. Mă numesc creștin... Aș! Nu sînt nici măcar om. Un bărbat care abuzează de o inimă grijulie și acum tînjește după o schimbare, ca motanii primăvara. Acesta-i adevărul, nici nu încerc măcar să-l înfloresc. Recunosc... Dar n-am încotro, dorința e atît de puternică... Mă năpădește din toate părțile. Îmi țîșnește prin pori, e sudoare și sînge, e ritmul bătăilor inimii mele: vreau vin, nu apă de puț stătută! Vreau în jurul meu altceva decît vocea poruncitoare a Geertjei Dirx, ceva blînd și duios și dragăstos. Vreau să redau toate acestea în lucrările mele.“ Degetele lui Rembrandt dezmiardă o egretă cenușie, o jachetă tivită cu jder, care ar sta bine în jurul mijlocului mlădios al unei femei tinere. O femeie ca Saskia...

Unde se vorbește într-un limbaj ales despre femei? În Cîntarea Cîntărilor, a lui Solomon! Cu degete tremurînde, Rembrandt deschide o Biblie legată în piele de porc și, în timp ce citește, buzele lui blîguie, urmărind cuvintele: „Ce frumoasă ești, iubito, ce frumoasă ești! Ochii tăi sînt ochi de porumbiță, între cosițele tale. Părul tău este ca o turmă de capre, care pasc iarba de pe muntele Galaad. Buzele tale sînt ca un fir de cîrmîz, iar graiul tău e dragălaș. Gîtul tău este ca turnul lui David. Sînii tăi sînt ca doi pui de cerb, ca gemenii unei căprioare, care pasc între crini. Ești frumoasă de tot, iubito, și n-ai nici un cusur...“ Ținîndu-și răsufllarea, Rembrandt citește mișcătoarea cîntare de dragoste... Cînd isprăvește de citit, ochii îi sînt plini de lacrimi fierbinți.

Rembrandt mai rămîne mult timp printre comorile sale, printre lucrurile moarte, care exală mireasma fericirii. Și nu vine jos, pînă nu-l cheamă Hendrickje la cină.

OAMNA TÎRZIE DĂRUIEȘTE ZILE superbe, în care pe Rembrandt nu-l rabdă inima să stea în casă. Dis-de-dimineață iese pe barieră, înarmat cu un carnet de schițe și cu o pană de trestie, și hoinărește pe digul înalt spre satul Houtewael, apoi în continuare pe Watergraafsmeerse Middenweg, spre Diemen. Ia masa într-o cârciumă de țară, bea un pahar de bere și schimbă câteva cuvinte cu cârciumarul cu barbă că-

runtă, care îl cunoaște pe Rembrandt ca pe un client nelipsit.

— Da, Frederik Hendrik s-a prăpădit. Să vedem acum ce ispravă face fiu-său Willem. Să sperăm că nu vine cu foc de artificii și cu pocnitori. Ne trebuie pace, sinior Rembrandt. Numai pacea îi priește țării!

Frumoasă viață, la țară! Îi amintește lui Rembrandt de tinerețea lui de la Leida. Cu ochi lacomi, hoinărește pe cărări înguste, unde mirosul de fîn și de fructe coapte alternează cu fumul înecăcios al focului de turbă. Desenează o fermă dărăpănată, turla unei biseri cu vechi, și apoi, trîntit, într-o dulce inactivitate, pe iarba unui taluz de drum, cugetă, în timp ce ochii lui urmăresc un stol de gîște sălbatice, care, foșnind din aripi, zboară spre miazăzi. Rembrandt e om de casă, nu-i place să călătorească. Dar totuși, în ultima vreme, casa i-a devenit prea strîmtă; n-are acolo nici pic de astîmpăr; caută ceva, nu știe nici el ce. I s-a strecurat în sînge o tainică neliniște, o dorință de schimbare, care devine zi de zi mai imperioasă. Știe foarte sigur că trebuie să vină o schimbare; o schimbare între Geertje și el. Cum stau lucrurile acum? Doi oameni trăiesc unul alături de celălalt, dar nu se înțeleg unul pe altul, orizonturile lor sînt departe unul de altul. Se ascunde ceva dureros în această mărturisire, rod al unei lupte lăuntrice, dusă în multe nopți albe.

Trebuie să vină o schimbare. Cum să-i spună acest lucru Geertjei? Un bărbat trebuie să îndrăznească, trebuie să fie tare și să-și ia soarta în propriile sale mîini. Dar pentru asta e nevoie de curaj, mai mult decît are Rembrandt. El n-are să găsească niciodată cuvintele potrivite ca să-i spună; nu

are limba ascuțită. Cu mîinile la ceafă, culcat, se uită la nori, care lunecă pe cer, groși și molatici, ca niște struguri copti, duși de suflarea unui vînt tăricel. Pălăria i-a căzut de pe cap, vîntul îi ciufulește părul creț... Azi de dimineață a băgat de seamă că începe să încărunească la tîmple. Dar inima lui e tînără și îi bate sălbatic în piept, parcă ar vrea să-și ia zborul prin gîtlej. Inima lui e asemenea cîmpiei din jurul lui: mare și întinsă și largă; e ca cerul, pe care soarele arde în culori cenușii ca perlele și roșii ca sîngele. Inima aceasta e prea mare pentru Geertje Dirx, prea caldă, prea furtunoasă, prea tînără. Inima aceasta vrea să fie pătrunsă de iubire. O culoare încărcată, plină, grea, ca arborii aurii de toamnă, care se clatină deasupra capului său.

Cînd Rembrandt deschide ușa locuinței sale, o găsește în camera din față pe Geertje, care așază maldărele de rufe în dulapul de stejar sculptat. În gestul ei, în felul în care mîna ei mîngîie pînza grea, batistul fin, damascul lucios, e atîta conștiinciozitate! Așa făcea și mama lui, cînd încuia rufăria în dulapul vechi, de lîngă pat... Rembrandt mormăie un salut scurt și își atîrnă mantaua pe un scaun, cu mai multă grijă decît de obicei.

— Ai lipsit mult, Rembrandt, zice Geertje, cu un pic de acreală în glas. Și știi că azi am prea multă treabă pentru ca să mai stau după fundul ucenicilor.

— Băieții n-au fost cumînți?

— Ei, știi cum sînt băieții ăștia cînd nu-i meșterul acasă. Mai ales Nicolaas Maes¹ își face de cap. Se ține numai de pozne. Și pe Karel van der Pluym² ar trebui să-l ții mai de scurt: prea umblă după Hendrickje. Cine știe ce mai iese pînă la urmă din treaba asta...

— Hai, Geertje, lasă, că n-o fi foc, răspunde Rembrandt zîmbind. Ce vrei? Sînt băieți veseli și n-au griji. Iar cît despre Hendrickje, e o fată cumsecade și sînt sigur că știe cum trebuie să se poarte.

— Așa am crezut și eu, ripostează Geertje îmbufnată. Dar azi de dimineață am prins-o rîzînd și glumind cu Karel.

¹ *Nicolaas Maes* sau *Maas* (1632—1693), pictor olandez.

² *Karel van der Pluym* (1625—1677), pictor olandez.

Și-și lasă lucrul nefăcut, în timp ce eu nu mai știu unde mi-e capul de treabă.

Rembrandt dă din umeri, indispus. Veșnic discuții... Ar fi în stare să-i dea pe ușă afară pe toți străinii aceștia, cu Geertje în frunte.

— Se întâmplă aici și alte lucruri ciudate, Geertje Dirx, zice el, tăios, aruncându-i menajerei o privire mînioasă.

— Nu cumva vrei să spui că din pricina mea? ripostează Geertje, pornită pe ceartă, proptindu-și mîinile în șolduri. Muncesc toată ziua bună ziua. Și ce primesc drept răsplată? Umilintă în loc de recunoștință, atîta tot!

— Lasă, că prea prost n-o duci tu aici, i-o spune Rembrandt. Eu, cel puțin, n-am băgat de seamă că ai dat înapoi în acești cîțiva ani, de cînd ești la mine.

Pe fața Geertjei trece o umbră, parcă de melancolie.

— Pe vremuri erai altfel, Rembrandt, zice ea, mult mai blînd ca înainte. Dar în ultima vreme nu-ți mai sînt decît menajeră; nu pari să mai ai nevoie de mine.

— Îmbătrînim, — ripostează Rembrandt, încercînd să glumească.

Dar Geertje se aprinde:

— Vrei să spui că *eu* îmbătrînesc, nu-i așa? Despre tine nu vorbești așa. O, îmi dau foarte bine seama că sînt de prisos aici: a cincea roată la căruță. Asta ți-e mulțumirea pentru tot ce am făcut? De-aia am dus tot greul aici atîția ani? Nu m-am dat niciodată înapoi de la nici o treabă; pentru tine și pentru Titus nu mi s-a părut nici o muncă prea grea. Și acum te porți cu mine așa...

Geertje își acoperă fața cu mîinile. Trupul ei e zgîlțit de sughituri de plîns.

Ce să facă Rembrandt? Femeile sînt ființe ciudate; el nu poate să le înțeleagă. A pictat sute de femei: nici una nu seamănă cu ea însăși, toate au toane și ciudățenii. Indispus, trece în camera din fund, unde amurgul a și apărut la ferestre. Titus stă pe o banchetă, în fața căminului: locșorul lui preferat. Cînd intră Rembrandt, Titus ridică privirea. Din ochii lui țîșnește căldură. Rembrandt se așază lîngă el și-și petrece ocrotitor brațul pe după umerii gingași ai fiului său.

— La ce te gîndești, așa, singurel; băiatul tatii? Întreabă Rembrandt cu voce blîndă.

Titus își scutură capul, ca să-și dea cîrlionții spre spate.

— Mă gîndeam la mama Saskia, răspunde el pe șoptite. Și ce păcat că nu mai poate să fie cu noi.

Mîna lui Rembrandt răvășește cîrlionții castanii ai lui Titus. Un băiețaș ca el, gînditor, singuratic...

— Atunci, te simți nefericit, Titus? Întreabă Rembrandt cu precauție, luînd în pumnul său brunet mînuța albă a lui Titus,... mîna Saskiei.

Titus dă din cap.

— Nu, tăticle, asta nu. Pe tine te iubesc foarte mult. Și Hendrickje e întotdeauna bună cu mine.

Lui Rembrandt nu-i scapă că Titus șovăie.

— Și Geertje? O iubești și pe ea? Îl ajută Rembrandt.

— Nu prea, tăticle, răspunde Titus cu timiditate. Prea poruncește. Și are o voce grozav de aspră. Cu totul altfel decît Hendrickje.

— Tu și Hendrickje vă potriviți, zice Rembrandt rîzînd. Ia spune: v-a plăcut la menajerie? Nu mi-ai spus nimic.

— Ești tot timpul la lucru, tăticle, și cînd nu lucrezi, nu ești acasă, — răspunde Titus cu un ușor ton de reproș. — Hendrickje a zis că mai bine mergeai cu noi. „Taică-tău tot nu prea are plăceri în viață“, așa a spus...

— Hendrickje vorbește prea mult, zice Rembrandt, ca să rupă tăcerea care urmează cuvintelor lui Titus.

Rembrandt privește focul. Cărbunii incandescenti pictează cu roșu placa neagră a căminului, care îi înfățișează pe Adam și Eva în rai. „Așa, va să zică: Hendrickje a spus asta... E destul de încrezută pentru vîrsta ei! Dar în cuvintele ei e mult adevăr: Rembrandt nu prea are plăcere de viață în ultima vreme. Totuși, ce ciudat, să spună Hendrickje una ca asta... Nu s-ar fi așteptat la asta din partea ei...”

— Hendrickje mi-a făgăduit că mă duce curînd la Labirintul de pe Rozengracht, strecoară Titus cîteva cuvinte în tăcerea lui Rembrandt. Și acolo o fi frumos. Mai frumos chiar ca la menajerie!

— La menajerie a fost frumos?

MEȘTERUL REMBRANDT

— Grozav, tăticule! Cel mai mult mi-au plăcut leii, mai ales capetele lor. Titus tace o clipă, apoi spune cu un zîmbet șiret: Și, tăticule, știi ce-a spus Hendrickje despre lei? A spus că tu semeni aidoma cu un leu! „Un cap la fel de frumos“, așa a spus...

— Păcat că nu pot să rag ca ei, răspunde Rembrandt, cu un rîs scurt.

Deodată îl ia pe Titus pe genunchi și îl strînge cu putere la piept.

— Ești un băiat bun, foarte bun, — spune el, cu o voce care pare să vină din străfundul sufletului.

La cină, Rembrandt mănîncă în tăcere. Stă în capul mesei; în dreapta lui stă Geertje, în stînga lui, Hendrickje. Titus stă față în față cu el. E o făptură firavă, care, în hăinuța neagră, contrastează puternic cu fața de masă, albă ca zăpada. Rembrandt mănîncă încet. Îngîndurat, se uită la Hendrickje; parcă ar vedea-o în seara asta pentru prima dată. Poartă o jachetă colantă, din stofă de lînă albastreă, cu mîneci scurte; părul îi e ascuns sub o bonetă albă cu clape și cu panglici lungi. Drăguță fetișcană, Hendrickje Stoffels! Nostimă mutrișoară! Cu totul altfel decît Geertje, care, în corsajul ei negru cu mîneci bufante și cu tichia ei legată la gît, arată ca o matroană solemnă. O, desigur, Rembrandt a observat încă de mult că Hendrickje nu e de loc urîtă. I-a pozat de cîteva ori, și bine. Pînzele lui „Fată la fereastră“ și „Fată tînăra privind din ușă“ au avut succes. Mulți nici nu s-au așteptat ca meșterul Rembrandt să mai dea lucrări atît de tinerești. Dar mai ales lucrarea lui „Sfînta Familie“ a fost apreciată și de prieteni și de adversari. Hendrickje ca Sfînta Maria și Titus ca pruncul Iisus au fost modele admirabile. Rembrandt își înghite anevoie mîncarea, care îi stă în gît ca un dop. Hendrickje vorbește încet cu Titus, își apleacă spre el capul, iar Titus pufnește într-un rîs zgomotos, pe care caută să și-l ascundă ducînd mîna la gură. Geertje îl privește muștrător, dar tace. Taie o felie din bucată de brînză grasă; o felie nu prea groasă, pentru că trebuie să fie cumpătați. Așa, sub lumina candelabrului de aramă, stau ei în fiecare seară. Două femei, un bărbat, un

copil. Înainte era altfel, era mai multă mișcare, mai multă intimitate, mai mult zgomot. Pe atunci mîncau și ucenicii la masa lor, dar Geertje a desființat acest obicei. Ce-i drept, băieții nu duc lipsă de nimic, sînt serviți de minune și trăiesc ca un preot catolic în postul mare. Totuși, Rembrandt resimte lipsa lor; la masă se vorbește ades despre pictură, iar Geertje n-are habar de pictură.

Geertje Dirx. Rembrandt se uită la ea cu coada ochiului și o vede cum taie pîinea în felii subțiri. Peste puțin are să facă farfuriile teanc, are să măture fărîmiturile și are să-i spună Hendrickjei că poate să strîngă de la masă. „Du totul în bucătărie, Hendrickje. Și după ce speli vasele, poți să te duci să te culci“. De cîte ori are să mai fie nevoit să audă aceste cuvinte? Ia să ne gîndim: are acum patruzeci și doi de ani și poate să trăiască pînă la șaizeci, sau chiar pînă la optzeci. Și poate să mai stea aici atîția ani, cu Geertje și cu Hendrickje,... dacă Hendrickje nu se mărită. Firește, Hendrickje are să se mărite; o fată nostimă ca ea nu rămîne fără bărbat. N-a spus chiar Geertje despre Karel van der Pluym că se ține de capul Hendrickjei și că-i face curte? Îl cuprinde o umbră de gelozie. Îl vede pe Karel în fața ochilor: un leidenez sănătos și voios, de douăzeci și doi de ani, priceput în ale dragostei, un om care știe că o copilă atît de drăgălașă trebuie culeasă și gustată. Iar el, Rembrandt, e cu douăzeci de ani mai în vîrstă. Cu douăzeci de ani; nu e fleac. Ce sînt douăzeci de ani față de veșnicie? Nimic. Un fulg, un fir de nisip, un suspin. Dar totuși contează. Un bărbat de patruzeci de ani nu e floare tînără, nu mai împoașcă foc pe nări, e calm și rezervat în dragoste, sau cel puțin așa se cuvine să fie.

Karel și Hendrickje. Desigur... De ce nu? Karel van der Pluym are talent, își va croi un drum. Mai curînd sau mai tîrziu Rembrandt scapă de el, așa cum toți ucenicii i-au spus într-o zi „rămas-bun“. Păi da, nici nu se poate altfel. Și el l-a lăsat într-o zi pe meșterul Van Swanenburch, și mai tîrziu pe Pieter Lastman. Și pe Haesje Theunis, slujnica meșterului Lastman, a lăsat-o. Ciudat... Cum de-și aduce aminte deodată de toate acestea? Ah, dacă n-ar fi

nimic altceva între Karel și Hendrickje, decît un simplu flirt... Copila asta drăgălașă e prea bună pentru altceva. Nu, nici el nu e mai breaz; în viața lui sînt și pete negre; Haesje Theunis e una dintre ele. Dar Hendrickje e o fetiță mai de soi decît era Haesje; aceea avea un trecut și putea să-i dea unui nepriceput ca el o mică lecție. Hendrickje, dimpotrivă, e fragedă și nepătată, cu toate că nu seamănă cu o călugăriță. Știe să rîdă și să glumească și să cînte, poate să fie zburdalnică și voioasă ca o vițică pe pajiște.

Ce splendid, să știi că ai o astfel de ființă în apropierea ta, o inimă tînă, care bate noaptea lipită de a ta. Rembrandt o privește; lumina lumînărilor îi cade Hendrickjei pe față, îi cadă în ochii mari, căprui, de sub fruntea frumos bombată. Curios: să-ți înflorească un astfel de exemplar în propria ta casă, fără să bănuiești. E ca o floare care își desface în tăcere sepalele, o floare de a cărei mireasmă ai fost lipsit mult timp. Și care se arată brusc, în toată splendoarea ei, ochilor tăi obosiți...

Geertje îi întrerupe brutal reveria. Vocea ei e ascuțită, ca un geam care se sparge.

— N-ai vrea să-ți vezi de mîncare, meștere Rembrandt? Că dacă mai stai mult așa, cu gura căscată, ne apucă dimineața.

Ca un școlar prins cu vreo poznă, Rembrandt se apleacă spre farfurie. Și nu mai îndrăznește să se uite la nici una dintre cele două femei, de teamă că una din ele ar putea să-i ghicească gîndurile răvășite.

Oare trufia îl îndeamnă pe Rembrandt să-și privească mereu cu atenție chipul în oglindă? Oglinda nu minte; e cinstită ca ochii unui copil, ca ochii lui Titus. Nu se poate tăgădui că Rembrandt a îmbătrînit; trăsăturile lui sînt grave și adînci, dar nu dau încă semne de ofilire. Fața lui seamănă cu un pumn strîns: e fața unui om care privește lumea voinicește și fără să se plece... „Un leu“, ar spune Hendrickje; „tatăl tău are un cap întocmai ca al unui leu!“ Totuși, știe foarte sigur: nu e o față de care să se îndrăgostească cineva; mai curînd respinge, decît atrage. Desigur, cînd își face autoportretul, poate să se flateze cît vrea.

Poate să se picteze ca erou, ca mare cuceritor, în timp ce, în realitate, nu e altceva decît un om în permanență mirat, care tînjește după un pic de afecțiune. Așa ar trebui să fie un portret cinstit: un bărbat cu ochii rugători, cu o inimă veșnic mirată, legat ca în lanțuri de ceea ce este inaccesibil...

Rembrandt lucrează. Nu izbuteste; nu izbuteste să zgîrie în aramă măcar o părticică din acea năzuință, prin mijlocirea aparenței exterioare. Înăuntrul lui nu e destulă liniște. Nu se mai poate concentra, gîndurile îi zboară în toate direcțiile. Panoul grunduit, destinat pentru „Suzana și bătrînii”, mai e încă pe șevalet... Cînd are să-l înceapă? Geertje vrea să-i pozeze, ba face uneori și aluzii la tablou. Dar Rembrandt vrea să dea o Suzană tînără și ispititoare, o femeie care e în stare să trezească pofa de dragoste a unui bărbat. Oftînd, pune pe masă acul de gravat. Asta nu e treabă, munca în felul acesta îl distruge. O, Doamne, ce are de cîtăva vreme? Ca un gelos, își iscodește cu coada ochiului slujnica, temîndu-se să nu se iște intimitate între ea și unul dintre ucenicii săi... „Haida-de, meștere Rembrandt, ce josnic ești! Tu însuți trăiești cu o femeie fără să fi trecut cu ea prin ușa roșie¹; trăiești cu ea în concubinaj. Tu, omul căruia nu-i pasă de convenții și de bună cuviință, faci acum pe apărătorul bunelor maniere. Ești caraghios, dragul meu! Nu-ți lipsește mult ca să fii un fariseu. Un zarzavagiu meschin, ca pușcașii din sectorul II, care au rîs de pînza ta cea mare, pusă în sala Tirului. O pînză la care nu se uită nimeni. Spune mai bine că ești gelos, că îl invidiezi pe Karel van der Pluym, pentru că se bucură de favoarea slujniciei...”

„Nu folosi cuvinte atît de grosolane, Rembrandt. «Slujnică» sună aspru și înjositor; spune mai degrabă: «Hendrickje Stoffels». Hai, recunoaște, recunoaște că această copilă cu ochi căprui ți-a aprins neliniștea în sînge. Nu este vorba de Karel, este vorba de tine și de nimeni altul! Și Geertje îți stă în drum”.

Adevărul, nimic altceva decît adevărul. De cîte ori a formulat intenția de a se lămuri față de sine însuși? Nu îndrăz-

¹ Ușa Primăriei.

nește, are obligații față de Geertje, nu poate s-o arunce la gunoi ca pe o pensulă uzată. A fost bună, și cu el, și cu Titus; a fost bună și cinstită și grijulie. Dar n-ar fi trebuit să lase ca lucrurile să ajungă atât de departe, ar fi făcut mai bine să rămână în limitele, dincolo de care o întoarcere nu mai e cu putință. El, însă, înfierbîntat ca un satir, n-a putut s-o lase în pace pe Geertje. Zmintitul de el, a vrut s-o aibă neapărat, ... cu toate că prea mare osteneală n-a avut nevoie să-și dea. Ce prostie, să-i facă asemenea daruri costisitoare: cercei de argint, un șirag de mărgel veritabile și superbul inel cu diamante care îi aparținuse cîndva Saskiei.

Saskia. Ce ar spune ea, dacă l-ar vedea cu cîtă greutate trece el prin viață? Ar aproba că trăiește cu Geertje Dirx? Gingașa, blonda Saskia... E o mare deosebire între ea și menajera lui. Geertje e grosolană și voinică: un bolovan de femeie. Nu trece mult și ajunge cît un cal de moară: greoaie și grasă, ca cele mai multe femei trecute de patruzeci de ani. Și dacă ar fi barem mai blîndă, tot s-ar mai fi putut împăca Rembrandt cu felul ei de a fi. Dar Geertje e ca praful de pușcă: o scînteie și face explozie!

„Bine zis, meștere Rembrandt, foarte bine zis. Dar sînt pure pretexte. Nu vorbești sincer; cauți argumente care să-ți îndreptățească atitudinea. De ce nu spui cinstit că vrei să scapi de Geertje? Te-ai săturat de ea, acum dorești ceva mai picant, mai cald, mai înșorit. Geertje nu e nicicum: nici frumoasă, nici spirituală, nici picantă; nu e decît cinstită. Desigur, e foarte mare lucru, cinstea, dar pentru tine nu e de ajuns. Știi că nu ești încă un bătrîn senil, vrei să faci pe Don-Juan-ul, tu, un văduv cu un copil.“

Nu, nu, nu vrea să fie Don Juan. Vrea numai un pic de duioșie, o privire blîndă, o mîină micuță, care să-i treacă prin păr. „Tatăl tău tot nu prea are plăceri în viață“, i-a spus Hendrickje lui Titus. De unde poate să știe asta o fetișcană ca ea? Adică, de fapt, poate să știe. De cînd e la el în serviciu? Sigur de vreo șase-șapte ani. Cu mult înainte de decesul Saskiei, ea era aici. Că doar Hendrickje a venit să-i aducă vestea că s-a născut Titus...

De șapte ani în casă. Atunci era o copilă nevinovată, iar acum e o femeie tînără și atrăgătoare. Firește, Hendri-

ckje își dă seama cum trăiesc, el și Geertje. Ochii femeilor sînt ageri. Iar Hendrickje pare să fie o copilă inteligentă; are ochi vioi, șireți, dar plini de bunătate. Dacă ar avea curaj, ar întreba-o pe Hendrickje ce trebuie să facă: să rupă definitiv cu Geertje sau să se supună dorinței ei și s-o ia de nevastă, așa cum se cuvine? Adică nu, despre asemenea lucruri intime nu vorbești cu altul, trebuie să le rezolvi în luptă cu tine însuși. Nici cu Jan Six nu îndrăznește să înceapă vorba despre asta, deși Jan îi e prieten bun. Cu toate că nu i-a spus niciodată Geertjei nici un singur cuvînt, ea nu există pentru ei. Familia Six mai respectă strict conveniențele. La ei, o menajeră e un fel de slujnică: oameni de altă origine și de altă rasă.

Ba da, există, poate, un om, care i-ar putea da un sfat: doctorul Ephraim Bueno. Chiar anul acesta i-a gravat capul și i-a făcut și un mic portret. Pentru Rembrandt a fost o cinste că a putut să le facă. Bueno e un bun cunoscător de oameni, care vine la el în casă de cînd s-a însurat Rembrandt. Are să-l întrebe ce să facă.

Doctorul Bueno locuiește în Vlooiënburgh, într-o casă spațioasă numită „Papagalul Verde“, la cinci minute de mers pe jos din Breestraat.

— Cum să nu, meștere Rembrandt, intră, îmi face plăcere să te pot primi.

Bueno toarnă un vin portughez bun, care dezleagă limba și îndeamnă la confidențe. Totuși, lui Rembrandt îi vine greu să vorbească despre ce îl doare. Mai bine să fi inventat o boală: podagră, sau scarlatină, sau ceva de soiul acesta, decît să-l fi consultat pe Bueno cu privire la problemele lui cele mai intime. Oare e o întîmplare că Bueno îi arată o stampă?

— Ia uite. Recunoști mîna autorului?

— Jan Lievens, spune Rembrandt fără să șovăie.

Privește cu atenție stampa; este portretul gazdei sale. Mîna acestui artist, Rembrandt ar recunoaște-o dintr-o mie!

— Jan Lievens m-a consultat în legătură cu un accident, povestește Bueno. A fost lovit de un cal. L-am vindecat și drept mulțumire mi-a făcut portretul.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Jan Lievens e la Amsterdam?

— Stă cîtva timp pe Rozengracht. E văduv, după cum cred că știi.

Nu, Rembrandt nu știa. Nu știe nimic despre confrății săi; trec pe lîngă el, fără să-i recunoască. Dar cu Jan Lievens e altceva; colegul din Leida îl interesează, are pe semne multe de povestit.

— Cum îi merge? întreabă Rembrandt curios.

Doctorul Bueno zîmbește.

— În afară de un picior țeapăn: cît se poate de bine. Sănătos, deși cam bolnav la pungă. Boala multor artiști. Dar se îndreaptă curînd...

— Ce, piciorul?

— Nu, lipsa de bani. Meșterul Lievens se recăsătorește zilele acestea. Iar mireasa are ceva avere, mă-nțelegi...

Rembrandt înțelege. Ia o sorbitură din pahar. Vinul e dulce, dar tare.

— Desigur vreo scorpie arțăgoasă, cu obraji umflați și cu o ladă de florini Carolus, de greutate egală cu carnea pieptului ei.

Doctorul Bueno își mîngîie țacălia zburlită.

— Nu-i tocmai așa, dragul meu. Lievens și-a pus ochii pe o fată frumoasă, în vîrstă de nouăsprezece ani, fiica percep-torului municipal Hendricus de Bray. Și nici el nu-i dis-place fetei.

Rembrandt pune paharul pe masă, izbindu-l.

— Păi Jan nu e decît cu vreo cîtiva ani mai tînăr ca mine, izbucnește el mirat. Și crezi că o asemenea căsnicie iese bine?

— Cum poate pune un artist o astfel de întrebare? ocolește Bueno un răspuns direct, ținîndu-și paharul contra luminii; apoi, pentru că Rembrandt rămîne tăcut, continuă: Ia ascultă, meștere Rembrandt. Personal nu sînt împotriva concepției sănătoase că tinerii trebuie să se însoțească numai cu tineri și bătrîni cu bătrîni. Dar uite ce e: un artist nu se măsoară cu cotul. Lui îi stă oricînd în putință să facă și dintr-o astfel de căsnicie o operă de artă!

— Nu-i supraaprecia pe artiști, doctore.

— Nu te subaprecia pe dumneata însuși, meștere Rembrandt.

— În lucrările mele, în nici un caz.

— Și în alte lucruri din viață? Nu vorbesc de lucrurile stupide de fiecare zi, vorbesc de... În sfârșit, mă înțelegi dumneata.

— Sînt un om singuratic, doctore Bueno.

— Ești singuratic, pentru că ești un mare artist. E tributul pe care îl plătești artei dumitale.

— Mă înțelegi greșit. Sînt recunoscător pentru fiecare mîină care mi se întinde. E oare vina mea că mi se întind atît de puține?

Doctorul Bueno bate toba pe masă cu vîrfurile degetelor.

— Și spui asta cu mîna în buzunarul pantalonilor? spune el pe șoptite; apoi, ca și cum ar avea în fața lui un pacient banal, întreabă limpede: Și care e scopul vizitei dumitale? Ce te supără?

— Ce mă supără? Pe mine? ripostează Rembrandt, speriat. A, da, nu mă simt bine; de cîteva zile mă dor mușchii. Bănuiesc că am răcit și că trebuie să-mi iei sînge.

— Nu te simți bine, înțeleg. Și crezi că pentru asta trebuie să-ți aplic lipitori? Nu, dragul meu, nu! Nu există decît un singur leac sigur, unul singur...

— Care, doctore?

Bueno își pune mîinile pe umerii lui Rembrandt.

— Du-te la colegul dumitale Lievens, și repede! Și cerc-i rețeta. Cu siguranță că medicamentul acesta are să-ți facă bine, naivule!

Doctorul Bueno își bate joc? Rembrandt nu-și dă seama. Coboară spirala scării de stejar, bocănind, și se lasă condus la ușa casei. O strîngere de mîină și se află apoi pe scara de piatră albastră a casei doctorului, de unde papagalul vopsit în verde se uită după el batjocoritor, cu un ochi negru.

IN VIAȚĂ, TOTUL SE ÎNVÎRTEȘTE în jurul copiilor. În jurul acestei osii fragile se învîrtește fericirea tatălui și a mamei. Este un adevăr simplu și clar. Rembrandt recunoaște și el acest adevăr și îl mărturisește din toată inima. Lui Titus, copilul blond, copia Saskiei, și-a închinat viața. Dar un tată nu are puterea să resimtă el singur întreaga fericire de a avea copii; un tată este o jumătate, mai puțin decît o jumătate. Numai o mamă poate face ca fericirea să fie deplină și adîncă; o mamă poate face orice, de aceea e mamă. Dar Titus nu are mamă. Tatăl lui umblă cu capul în nori, visează lumini și umbre, culori și incandescențe, pentru că numai visul poate preface viața într-o splendidă realitate. Rembrandt vrea să preschimbe visul în ceva vizibil, vrea să picteze invizibilul și să-l transmită fiului său. Dar pentru asta are nevoie de ajutor; de ajutor și de o inimă iubitoare. Doctorul Bueno poate că a avut dreptate cînd a spus că Rembrandt, care tînjește după o mîină întinsă, își ține propria mîină în buzunarul pantalonilor.

Ciudată consultație fusese aceea! Bueno e un om bizar; are în ființa lui ceva de nepătruns. Cu toate că nu subapreciază lumea și pe oameni: „Du-te la colegul dumitale Lievens și cere-i rețeta!” Desigur, mai poate să curgă ceva apă pe gîrlă pînă să se ducă pe Rozengracht; nu e el prost! Ar fi stat bucuros de vorbă cu Jan despre trecut, dar să-l lăsăm deocamdată să-și vadă de tînăra lui fericire.

Și totuși, trebuie să vină o schimbare. Dar cum? Să se însoare cu Geertje?... Niciodată! Cu altă femeie, o floare tînăra, abia scăpată de șorțul mamei? Gîndul acesta, el singur, e de ajuns ca să-l răscolească, încît e nevoit să-și bage capul sub pompa de aramă din bucătărie, ca să se răcorească. Hendrickje însă de obicei se află acolo. Îi dă meșterului un prosop curat; în gestul ei se ascunde un sentiment de tandrețe grijulie. Între timp, Hendrickjei nu-i tace gura. Meșterul Rembrandt pare tras la față; doarme bine? Nu, Rembrandt nu doarme bine, uneori nici două ore pe noapte. Se gîndește cum să-și lege fericirea lui Titus de a lui.

Titus are nevoie de o mamă, iar el de o nevestă. Poate să discute cu Hendrickje despre asta?

O sută, o mie de planuri i se frământă în cap, dar nici unul nu dobîndește formă și ființă. Are să stea de vorbă cu Geertje, cuminte și cinstit. „Uite ce e, Geertje, trebuie să-ți spun ceva. Ai fost bună cu noi, m-ai ajutat la vreme de boală și de moarte. Și cînd singurătatea amenința să mă înșface, cînd dorința devenise prea puternică, ai fost drăguță cu mine, așa cum poate fi o femeie. Dar acum, Geertje, acum totul s-a schimbat. Abia acum știu că legătura noastră se bizuie pe altceva decît pe dragoste; nu e o legătură sufletească; trăim doar alături unul de altul. Și asta mă omoară, mă distruge. Nu te-ai interesat încă niciodată de lucrările mele. Vii în atelier cu cirpa și cu mătura, cu pămătuful și cu fărșul; treci pe lîngă lucrările mele fără să te uiți. Nu, nu-ți cer să fii ca Saskia; dar ceva din ea n-ar strica să ai; măcar o scînteie din sufletul ei ar trebui să trăiască în tine, ca să putem, ca să pot fi fericit.“

„Și apoi: am nevoie de un model. Un model pentru Suzana, pentru Bathseba, pentru Danae. Adică nu, pentru Danae nu; pe ea n-o mai pictez. Un astfel de extaz luminos nu vine decît o singură dată în viața unui artist. Dar am nevoie de un model, o femeie tînără și drăguță și bine făcută... O, taci, taci, Geertje. Știu că te jignesc, dar vreau să vorbesc cinstit și sincer. Trupul tău nu mă tulbură, mă lasă rece. Și nu e bine așa, înțelege odată că nu e bine! Cu toate că nu sînt un tînăr cu plete elegante și cu mersul elastic, nu simt nici că aș fi un unchiaș senil, care vrea să-și încălzească ciolanele reci lîngă o fată cu sînge fierbinte“.

„Vorbește, meștere Rembrandt, vorbește. Dar nu uita că-i vorbești unei femei, care nu știe ce e rațiunea. Nu fi prea sentimental, nu cîntări totul pe o balanță de farmacist și rupe cu menajera: cît mai curînd, cu atît mai bine. Și caută-ți o femeie tînără și nostimă. Sînt femei berechet care ar fi încîntate să se poată numi doamna Van Rijn...“

Orologiul de pe turnul Bisericii de la miază-zi bate ora trei, Rembrandt stă treaz în pat și ascultă dangătul de bronz, al cărui ecou se revarsă peste orașul adormit.

Îi e cald; nădușește de căldură. Pe semne din pricina vremii de primăvară, fără pic de vînt. Palmele îi sînt umede, iar în gură are un gust neplăcut, ca și cum ar fi băut un ulcior cu bere oțetită. Of! E insuportabil... Ce n-ar da pentru un pahar cu apă rece... Cu băgare de seamă se dă jos din pat, se duce în papucii albi la fereastră și dă de o parte binîșor perdelele de catifea albastră.

În cameră năvălește lumina lunii, rece și albă și străvezie ca laptele subțire. Curticica e o scoică de sidef, un vas de alabastru, în care socul firav seamănă cu niște flori de migdal. Rembrandt stă și se uită. Frumusețea își trece mîna rece pe tîmplele lui zvîcninde.

Un zgomot surd vine de jos. Rembrandt aude scîrțîitul unei uși, numai o clipă. E un sunet slab în liniștea adîncă. Se aud pași pe plăcile de marmură ale cărării, cade o umbră pe soc și cade o umbră în camera în care stă Rembrandt la fereastră. Cu ochi mirați, se uită la făptura zveltă care înaintează, aproape plutind, în albul ca perla; parcă s-ar fi lăsat din zbor un fluture exotic, cu aripile fremătînde. Rembrandt stă nemișcat, și se uită, se uită țintă. Visează? Sau e trează? Sau dorința lui tainică și fantastică îi joacă renghiuri? E o viziune arcadiană, o închipuire pastorală, așa cum se pricepea să picteze Elsheimer¹, sau marele meșter Caravaggio... Rembrandt își înfundă pumnii în ochi: e o închipuire a lui, o *jata morgana*, conturată de un creier înfierbîntat?

Nu, nu, e realitate, o realitate palpabilă ca propriul său trup, vie ca propria sa ființă. E o femeie tină, care stă în lumina lunii; o femeie mică de stat, bine făcută. Rembrandt o recunoaște deodată pe Hendrickje. Stă liniștită lîngă soc; un luciul argintiu îi plutește în jurul părului: două cozi lungi, strînse la ceafă. Gîtul iese, plinuț și rotund, din capotul alb, care îi strînge formele rotunde ale bustului și linia admirabilă a gîtului și umerilor. Iar luna continuă să trimită asupra ei o lumină rece, o revărsare de argint, o frumusețe nepămîntească, ireală.

¹ Adam Elsheimer (1574 sau 1578—1620), pictor german de scene istorice, peisajist și acvafotist.

O mișcare involuntară a lui Rembrandt o face să ridice capul. Îl recunoaște? Ca o căprioară sperioasă fuge în casă; o ușă se închide, cu teamă, în noapte. Dar Rembrandt a și ajuns acolo. Coboară, ca un șoim, scara spre bucătărie și se află în fața Hendrickjei, gîfîind; inima îi zvicnește. Cu băgare de seamă, ca și cum Hendrickje ar fi fragilă, ca porțelanul, își pune miinile pe umerii ei, niște umeri rotunzi, plinuți, care încap întocmai în căușurile mîinilor lui.

— Hendrickje, spune el cu vocea gravă; și apoi încă o dată; Hendrickje...

Hendrickje își freacă fruntea cu dosul palmei.

— Am visat, șoptește ea. Am visat ceva atît de ciudat, meștere Rembrandt...

— Visează înaintea, fetițo, spune el cu căldură; apoi îi ia mîna într-a lui, o mîină mică, aspră de atîta muncă în casa lui. Mă lași să ți-o țin mereu, Hendrickje? întreabă Rembrandt, silindu-și vocea să nu șovăie.

Hendrickje ridică ochii spre el. Niște ochi căprui închis, izvoare de bunătate, peste care lumina tremurîndă a lumînării presară sclipiri aurii. Rembrandt o duce pe Hendrickje pînă lîngă flacără; lumina îi cade din plin pe ochi, care lăcesc, tăcuți și calzi, în reflexele de aur.

— Hendrickje — spune Rembrandt — vrei să... vrei să-i fii, te rog, o mamă lui Titus?

Pe fața Hendrickjei trece un zîmbet. Lui Rembrandt îi face impresia că fața aceasta nu e decît zîmbet, atît de radios îl privește. Deodată, Hendrickje își petrece brațele pe după capul lui. Mîna ei ciufulește părul lui aspru, care e cald, ca o blană de oaie.

— Lui Titus, dar și meșterului Rembrandt, șoptește ea, fericită.

IUNIE 1648. ÎN TURNURILE vechii primării răsună trîmbițe. Un crainic apare la fereastra camerei pîrgarilor, vocea lui sonoră ajunge la urechile cetățenilor, adunați ca să afle vestea de mult așteptată:

Pace. Regele Spaniei recunoaște Țările de Jos Unite ca teritoriu liber și independent. Acum, Republica își modifică stema, înlocuind pălăria de pe capul leului printr-o coroană, simbol al suveranității recunoscute.

Bucurie pretutindeni. Bisericiile sînt ticsite, străzile sînt pline cu bărbați și femei care jubilează. Hendrickje s-a dus cu Titus să se uite; cînd se întorc acasă le lucesc ochii.

— Rembrandt, nu mergi și dumneata să vezi? Orașul parcă e un basm, așa e de frumos împodobit peste tot!

Rembrandt dă din cap. Desigur că se bucură, dar are de lucru. În atelier se află tabloul, aproape terminat, care o înfățișează pe „Suzana, o fiică a lui Chelkias, soția lui Ioachim, care era foarte frumoasă”. Sinior Adriaen Barck a așteptat mult; acum poate fi mulțumit, căci primește marfă de soi pentru cei cinci sute de florini ai săi. Un nud strălucitor, într-un cadru de castaniu roșcat și roșu aprins: nudul Hendrickjei.

Și încă o izbîndă. Domnia Geertjei Dirx s-a încheiat: Hendrickje Stoffels a preluat conducerea: regina balului e ea. Geertje n-a plecat fără dificultăți. O femeie învinsă, bolnavă de nervi, care, în prăbușirea, ei mai dă încă o dată dovada dragostei ei pentru fiul lui Rembrandt. Îl numește legatar universal al întregii ei averi, despre care însă recunoaște, în fața notarului, că a fost agonisită în casa mesterului Rembrandt. Iar Rembrandt se bucură de această izbîndă. În sfîrșit, în sfîrșit, liniște în casa lui; calmul coboară în inima lui ca o ploaie binefăcătoare, ca un balsam pe răni dureroase. Vine o vară fericită, în care fiecare zi merită să fie culeasă. Rembrandt se duce cu Hendrickje și cu Titus la Ransdorp, unde turla bearcă, de piatră, își înalță capul din cîmpia ierboasă. Mama Hendrickjei îi primește în căsuța ei modestă, pardosită cu cărămidă roșie,

unde Rembrandt poate ajunge cu mîna la grinzile tavanului. Hendrickje l-a implorat pe Rembrandt să nu sufle o vorbă despre legătura lor.

— Mama n-ar înțelege. Mai tîrziu am să-i spun.

Ransdorpul este alcătuit dintr-o mînă de case, rezemate una de alta strîmb și pieziș, ca niște bețivani bătrîni. În ele locuiesc zilieri săraci, care muncesc la țărani și care își încovoiaie asupra unei cine frugale spatele rupt de trudă. Unii dintre ei au o vacă, cei mai mulți o capră. Și mama Hendrickjei are o capră. O capră care behăie: Titus e încîntat.

— Îmi iei și mie una, tăticule? O ținem în curticică și mă duc în fiecare zi pe metereze după iarbă!

— Caprele sînt foarte scumpe, băiețaș. Tata n-are atîția bani, știi? Dar putem să economisim... Ce zici?

Mama Hendrickjei e o femeiușcă dezghețată, de vreo șazeci de ani. Ochii ei au un reflex ca de soare. Moașă, de cînd Herbert al ei s-a prăpădit, acum mai bine de douăzeci de ani. Nouă copii cereau demîncare, Hendrickje nu mergea încă singură, așa că n-a avut încotro.

— Unui om sărac nu i se dă nimic pe degeaba, sinior Van Rijn. Știu eu ce vorbesc.

Mama Brechtje își șterge o lacrimă, apoi se apucă să taie pîine. Pîine de casă, cu miros plăcut. Splendidă simplitate! Divină simplitate! Mama Brechtje taie pîinea gustoasă rezemînd-o de piept, parcă ar vrea să-și verse sîngele din inimă. Hendrickje întinde repede, pe masa care se clatină, o față de masă cu carouri albastre și pune pe ea patru străchini rustice de pămînt ars...

— Atîtea cuțite n-avem, meștere Rembrandt.

Cîte o felie de pîine pentru fiecare, felii groase, cu brînză sau cu unt, la alegere. Titus vrea și brînză, și unt, dar bătrîna dă din cap.

— Așa n-ă ajuns mare Republica, băiețaș. Peste brînză caimacul și te și ia dracul!

Amurgul intră pe fereastră. Rembrandt, pe gînduri, se uită la lumina fluidă, viorie, care se așază pe fața Hendrickjei, a lui Titus, a mamei Brechtje. Îl cuprinde o dulce bucurie; în sîngele lui cîntă o căldură blîndă. Această liniște,

MEȘTERUL REMBRANDT

această simplitate, această viață calmă, îl mișcă profund și îl face să participe din toată inima. Parcă abia acum a ajuns să cunoască liniștea, în tăcerea aproape solemnă a căsutei mamei Brechtje, din Ransdorp, în Waterland.

Gustarea s-a terminat. Rembrandt rostește rugăciunea de mulțumire. S-a rugat oare vreodată atât de fierbinte ca în seara aceasta?

Liniște, pace. Hendrickje are grijă de asta. Noaptea lor nu sînt incendii mistuitoare, ci focul liniștit al afecțiunii, care arde fără cenușă și funingine. Aceasta e fericirea pe măsura lui Rembrandt; în această atmosferă poate să lucreze și să dea tot ceea ce e viu în el. Desigur, din cînd în cînd mai țîșnesc din foc și scînteii. Atunci o pictează pe Hendrickje așa cum se trezește ea dimineata. Umărul ei strălucitor e rezemat pe perna albă; pudică, își acoperă pieptul cu cămașa care lunecase în jos, întorcîndu-și spre spate, rușinată, fața drăgălașă. O iubește Rembrandt? Ea nu și-a pus încă nici-odată această întrebare. De cînd a sărutat-o în acea minunată noapte cu lună, trăiește ca într-o veșnică mirare și surpriză, ca și cum viața ei s-ar fi preschimbat într-un vis frumos. Umbă prin casă cu zîmbetul pe buze, mersul ei e ușor, mîna ei e gata să dezmierde, iar gura ei să cînte. Obraji palizi ai lui Titus se colorează cînd se joacă ea cu el. Hendrickje știe să se joace ca un copil.

Dragoste. Duiosie. Ah, fără denumiri! Relațiile dintre Rembrandt și Hendrickje sînt atât de curate, atât de cinstite, cît pot fi între o femeie și un bărbat. Rembrandt și-a dat și el seama, stînd la masa de desen, în timp ce lumina cădea prin fereastra deschisă. Așa apare el în oglindă: liniștit, stăpînit, un bărbat peste care a trecut plugul vieții. Ochi în ochi cu el însuși, se gravează cu halatul larg pe umerii lați, cu pălăria în cap. Fără beretă și pieptănătură elegantă, fără manta de catifea și coleretă de oțel sclipitor. Un simplu portret, care înfățișează viața lui interioară, mai mult decît tot șirul fabulos de autoportrete, făcute de el în decursul anilor.

O breșă înspre liniște și înspre simplitate, care se află la hotarul smereniei. Rembrandt pare un anahoret. Un eremit, care schimbă realitatea pe o lume de vis și de clar-

JAN MENS

obscur. Biblia, cartea vie, îi inspiră iar două tablouri: „Samariteanul milostiv” și „Christos la Emaus”. Nu este prima dată când abordează aceste subiecte; de fiecare dată a luptat cu ele. Acum nu mai luptă. Cu răsuflarea ca și oprită, lucrează în liniștea atelierului, căutînd simplitatea, puritatea, sinceritatea. Prins în mrejele viziunii albe, nestîngerit de nimic, decît de mîna gijulie a Hendrickjei, termină pînza și panoul. Milostenia samariteanului; splendoarea lui Christos, strălucitor în smerenia lui; un om care simte pe buze gustul morții. Rembrandt socotește că i s-a făcut o favoare că poate picta așa. „Slavă Ție, Doamne!”

ACEA TREBUIE ETERNIZATĂ. G-
vert Flinck, Ferdinand Bol, Bartholo-
meus van der Helst, primesc comandă
din partea municipalității să picteze o
serie de tablouri mari. De data aceasta,
edilii nu se mai uită la bani. Rem-
brandt află știrea; oare domnii pîrgari
îl vor pofti și pe el? Respectabilii domni
pe semne că nu știu cum că pe Bree-
straat locuiește un anume meșter Rem-
brandt; sau, se prea poate ca să se fi
săturat de el, de cînd cu eșecul ta-

bloului cu garda civică.

Ar accepta Rembrandt o comandă? Se gîndește dacă da sau nu. Ar însemna o întoarcere la trecut, la vremea mișcării firești, vremea barocului. Nu, nici o mișcare. „N-am să fac decît să îngîn ceea ce se poate citi în cartea veche. Vreau să fiu eu însumi, să-mi trăiesc propriile emoții. Nu-mi mai ling pînzele; s-a isprăvit definitiv. Nu mă atrage decît viața simplă, introspectivă; numai în felul acesta omul ajunge asemenea lui Christos.”

— Să fim mulțumiți că nu mă împovărează cu o comandă, Hendrickje!

Hendrickje nu se bucură de satisfacția lui Rembrandt. O doare că dregătorii îl ocolesc, lucru care i se pare totuși cu neputință. Ar vrea să vorbească despre asta cu cineva, dar cu cine? Dacă s-ar duce la sinior Uylenburgh... E un om cu experiență. E prieten cu Rembrandt, dar în ultima vreme a venit foarte rar pe la el. Hendrick Uylenburgh o primește prietenos. Iau loc amîndoi în camera încăpătoare de deasupra sălii de expoziție.

— Da, Hendrickje, ce s-a întîmplat? Spune fără grija ce ai pe suflet.

— De ce nu primește Rembrandt nici o comandă de la domnii pîrgari, sinior Uylenburgh?

E o întrebare penibilă. Poftim de-i da un răspuns ca lumea! Hendrickje se uită întrebător la negustorul de obiecte de artă; nu înțelege de ce pare acesta atît de încurcat. E îngîndurat; ține între degete o scăpărătoare de aramă, pe care o tot sucește, iar și iar... Nu mai vine odată un răspuns?

MEȘTERUL REMBRANDT

Răspunsul vine:

— În parte e și vina dumitale, Hendrickje, răspunde Uylenburgh, ciocănind cu scăpărătoarea în masă.

În sfârșit, binecă a spus-o. Greu a mai fost! Hendrickje se îndreaptă în scaun; răspunsul acesta i-a provocat un șoc.

— Vina mea, sinior Uylenburgh? întreabă ea apăsât.

Uylenburgh dă din cap afirmativ.

— În parte, da. Uite ce e, Hendrickje, nu trebuie să te supere ceea ce am să-ți spun. Crezi că felul în care trăiți, dumneata și Rembrandt, e încurajator pentru clientela lui?

— Felul în care trăim, Rembrandt și cu mine... În vocea ei se simte teamă; buzele îi tremură. Și ce legătură are asta cu munca lui Rembrandt, sinior Uylenburgh?

— Foarte strânsă, mai strânsă decât bănuiești. Desigur: personal îți port cea mai mare stimă. Îți înțeleg situația. Dar domnii clienți nu văd lucrurile cu ochi buni. Cu toate că nici ei nu sînt corecți, vor ca mutrele lor să fie pictate de oameni virtuoși! Convențiile sociale, Hendrickje. Virtutea virtuoasă. Acestea sînt prăjiturile gustate de amsterdamezi.

— Uylenburgh coboară vocea. — Săptămîna trecută a venit la mine în magazin sinior Van Ruytenburgh. E un client bun. I-am vorbit de Rembrandt. Nici n-a vrut s-audă, fari-seul. „Ăla trăiește cu o fetișcană, ca un satir“, mi-a spus, cît a putut mai pe șleau. Acum înțelegi de ce patricienii se depărtează de Rembrandt?

Hendrickje nu plînge, dar o ăustură ochii.

— Va să zică eu sînt de vină că dumnealor îl ocolesc pe Rembrandt? — întreabă ea, ca și cum ar vrea să mai audă o dată amarul adevăr.

— Să nu mai vorbim despre asta. Viața este adeseori grea; trebuie s-o iei așa cum e. Pot să-ți dau un sfat, să-ți spun ce trebuie să faci? Pot să stărui pe lîngă Rembrandt să te ia în căsătorie? Cu toate că aceasta ar fi cea mai bună soluție, dacă ar fi cu puțință. ..

— Și nu e cu puțință, sinior Uylenburgh?

Scăpărătoarea ticăie ușurel pe masă.

— Ar fi greu, Hendrickje. Foarte greu.

Negustorul de obiecte de artă se înclină confidențial spre ea. Îi vorbește despre testamentul Saskiei. Îl știe de la Rembrandt.

— Dacă se recăsătorește, pierde uzufructul moștenirii lășate de ea. Crezi că se poate lipsi de el?

Hendrickje dă din umeri.

— Nu știu, răspunde ea anevoie. Nu prea sînt la curent cu finanțele lui Rembrandt.

O, Hendrickje știe mai multe, dar nu spune. Știe că lădița de bani e aproape goală. Și că a făcut multe plăți mărunte din propriile ei economii.

— Dacă nu știi, am să-ți spun, zice Uylenburgh serios. În treburile bănești, Rembrandt e ca un copil. Și pot să te asigur că anul trecut a cheltuit mai mult decît a cîștigat. Crezi că, pe deasupra, se mai poate lipsi și de veniturile lășate de răposata lui soție?

Hendrickje se scoală în picioare.

— Vă mulțumesc, sinior Uylenburgh, știu ce am de făcut, spune ea, calmă.

Îi întinde mîna, căreia el îi simte bătăturile. Cu capul sus, Hendrickje Stoffels se duce acasă, gata de ultimul sacrificiu pe care îl poate face o femeie.

Hendrickje trece sub tăcere vizita ei la Uylenburgh. Ur-mărește cu atenție fiecare mișcare a lui Rembrandt: se pare că negustorul de obiecte de artă a avut dreptate. Intră cam puțini bani în casă; se trăiește de azi pe mîine. Totuși, Rembrandt se comportă ca și cum ar avea la dispoziție mii de florini. De cîte ori se duce în oraș, aduce cîte ceva: o vîrtelniță veche, un crucifix de fildeș, o harfă furniruită cu lemn de lămîi... Tot lucruri care costă bani. Hendrickje face iarăși apel la ciorap. Ține atît de mult ca el să poată lucra nestrîmtorat!

Într-o zi, la sfîrșitul lui iunie, sosește o scrisoare. Vine de la un notar. Geertje Dirx i-a cerut notarului asistență. De cînd a plecat din casa meșterului Rembrandt n-o mai poate scoate la capăt și e și cam bolnavă. Cere ca el s-o ajute. Toate lucrurile ei sînt amanetate. Trebuie găsită o soluție. Da, dar cum? Geertje a stat șapte ani în casa lui, așa încît Rembrandt se simte dator s-o ajute.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Nu pot s-o las pe biata femeie în voia soartei, Hendrickje. Să-i trimit câteva sute de florini?

Hendrickje se sperie. Se gîndește la economiile ei, din care n-a mai rămas mare lucru.

— N-ar fi mai bine să-i trimiți lunar o sumă fixă? întreabă ea, în grabă. Atunci ar ști pe ce să se bizuie.

— Dar gîndește-te, Hendrickje: toate lucrurile ei sînt amanetate. Știi că cele mai multe eu i le-am dăruit?

Hendrickje știe: minunatul inel cu diamante al doamnei Saskia, o pereche de cercei de argint, un șirag de mărgele veritabile cu cheutoare de aur. Nu, Hendrickje nu e geloasă pe Geertje. Totuși, e de părere că nu e plăcut că toate aceste obiecte au rămas în posesia Geertjei.

— N-ar fi cuminte să consultăm și noi un notar? întreabă ea. — Așa știe să descurce astfel de lucruri așa cum trebuie. Altminteri dai cu cuțitul în apă.

Hendrickje Stoffels. Are mult bun simț, ceea ce îi amintește lui Rembrandt de mama lui. Într-o dimineață, Rembrandt se duce la un notar. Domnul Lamberti e un om prietenos, cu cioc cărunt. Își primește clientul cu un zîmbet încurajator. Îl așază pe Rembrandt într-un fotoliu larg; confortul dispune. Rembrandt îi arată scrisoarea.

— Da, da, am înțeles totul, meștere Rembrandt: vrea să vă jumulească. Nu uitați că omul pînă nu se despoaie, nu se culcă.

Rembrandt face ochii mari. Spune că, după părerea lui, ideea nu e a Geertjei Dirx. Domnul Lamberti este convins de contrariul.

— Pune-o într-un azil, sinior Van Rijn. Dă-i un canar și un ghiveci cu izmă. Dar ține mîna pe pungă.

— Mă simt dator s-o ajut, ripostează Rembrandt cu îndărătnicie.

— De ce, dacă-mi e îngădui să întreb? Spuneți că Geertje Dirx a fost șapte ani în slujba dumneavoastră. Nu e o viață de om. O femeie de numai patruzeci de ani este încă destul de tînără ca să se descurce singură.

— Zice că e bolnavă.

— Așa susțin toate femeile de vîrsta ei, cînd trebuie să trăiască fără bărbat: unei găini nu-i priește fără cocoș!

Domnul Lamberti își îndreaptă ochii pătrunzători, de vulpoi, spre Rembrandt, străpungându-l: Ați avut mai mult decît o conversație orală cu această Geertje, nu-i așa, meștere Rembrandt?

Rembrandt dă din cap că da. Domnul Lamberti dă și el din cap: a înțeles.

— Dacă pot să vă dau un sfat: să nu recunoașteți nici odată acest lucru. Ați avea neplăceri serioase.

— Nu știu pe cine l-ar putea interesa.

— Eu știu. Femeile părăs te sînt în stare de orice. Iar Camera Matrimonială nu glumește cu astfel de lucruri: domnii de acolo trebuie să-și dovedească utilitatea. Notarul Lamberti își drege vocea, cu mîna la gură. Și apoi, meștere Rembrandt, mai ales dumneavoastră trebuie să fiți extrem de precaut. Știți: vai de lupul despre care se vorbește de rău. O privire întrebătoare a lui Rembrandt. Da, desigur, știu ce se vorbește pe socoteala dumneavoastră. Vă închipuiți că Amsterdamul e un oraș mare, în care nu-i pasă nimănui ce faceți? Vă înșelați. Vrăbiile ciripesc pe acoperișuri că trăiți cu slujnica dumneavoastră!

Pumnii lui Rembrandt se strîng; ochii i se încruntă.

— Care nemernic are obrăznicia să se amestece în viața mea particulară? izbucnește el.

Domnul Lamberti se reazimă cu cotul de brațele fotoliului; își lipește vîrfurile degetelor unei mîini de cele ale celeilalte mîini... Cît are să mai tacă omul acesta?

— Amsterdamul spune că trăiți cu ea, sinior Van Rijn. În tot orașul puteți să auziți același lucru, numai să vreți să auziți. Și nu m-aș mira, dacă Geertje Dirx ar face uz, în mod abil, de ceea ce spune toată lumea.

Lui Rembrandt îi vine amețală; sîngele îi zvîcnește cu putere la tîmple. Vasăzică aici a ajuns... Și n-a băgat de seamă nimic, dobitocul! Lumea șoptește după el pe stradă. Amsterdamul șoptește după el. După el, după meșterul Rembrandt, care trăiește cu o servitoare! O servitoare... Hendrickje, o servitoare... Doamne sfinte, să-i facă el una ca asta! Nici un ceas nu mai poate să dureze... Nici un ceas.

— Să rezolvăm repede treaba, domnule notar, zice el, cu vocea înecată. Ce mă sfătuiești să fac?

MEȘTERUL REMBRANDT

— Deocamdată nimic, meștere Rembrandt.

— Nu sînt de acord. Geertje Dirx m-a îngrijit bine și fiul meu îi este și el foarte îndatorat. În plus, a făcut un testament, în care băiatul e numit legatarul ei universal.

— Aha, un testament, zice Lamberti rîzînd. Desigur pentru boneta și ciorapii Geertjei?

Rembrandt dă din cap că nu. Îi spune notarului că Geertje are giuvaieruri de aur și de argint, pe care i le-a dăruit chiar el.

— Pe semne piese care au aparținut soției dumneavoastră? Bine, atunci e de dorit un aranjament. Propuneți să-i dați o pensie alimentară de, să zicem, o sută de florini pe an. Cu condiția ca testamentul să rămînă în vigoare.

— Să-i dau două sute de florini pe an.

— Prea mult, stimate domn. Așteptați întîi să vedeți cît cere ea. Apoi aveți timpul să vă hotărîți.

— Să mă tocmesc? mormăie Rembrandt cu dispreț.

Domnul Lamberti zîmbește. Dar zîmbetul îi îngheață pe buze. Rembrandt izbește cu pumnul în masă.

— Îi dau o sută șaizeci de florini pe an. Și două sute de florini ca să-și răscumpere giuvaierurile. Pentru că e datoria mea de onoare să le scot de la casa de amanet. Cu bine!

Rembrandt se duce spre casă cu pași mari. I se pare că fiecare trecător se uită la el. „Meșterul Rembrandt, care trăiește cu servitoarea lui.” Cum de n-a băgat de seamă, cum a umblat prin oraș ca un orb, un orb ca bătrînul Tobias... S-a dus liniștea și pacea, s-a dus lumina și umbra, s-au dus șoaptele tainice ale patriarhilor, sfinților și apostolilor. S-a dus vraja unei flori, a unei scoici, a unei femei, a unui copil, a unui moșneag. Lumea rîde de el, își bate joc de el, îl bîrfește. Lumea, nu se știe cine, scuipă pe rochia Hendrickjei... și el nu observă nimic, nu vede nimic, nu aude nimic. Meșterul Rembrandt se gîndește la reflexe minunate, la tonuri scînteietoare și la semilumini. În zarea gîndurilor sale nu se află nimic altceva decît vechea Biblie, în a cărei lume imensă se pierde totul, chiar și îngrozitoarea realitate a calomniei.

Acum știe ce are de făcut. Are să se însoare cu Hendrickje! Are să facă o petrecere să le iasă amsterdamezilor ochii.

Rembrandt van Rijn și Hendrickje Stoffels. Să vadă lumea cine sînt ei! Hendrickje în catifea grea, tivită cu dantelă de Mechelen¹; în drapajul greu al rochiei ei va sălășlui demnitatea unei femei respectabile. În jurul gîtului și la mîini îi vor sclipi perle și nestemate. Va fi o încîntare s-o poți vedea. Și lîngă ea va merge Rembrandt. Drept, ca un monarh; un rege în lumea artei. O manta de catifea roșie, o pălărie cu pană fluturîndă, un guler alb spumos în jurul gîtului și la șold o spadă. Se vor duce, într-o caleașcă de gală, spre Biserica Veche, în al cărei cor a pictat el Garda civică. Pînza uitată, care va fi înțeleasă o dată și o dată. Un sunet de trîmbiță a fost pînza aceea, un sunet de trîmbiță va fi nunta lui. Nunta meșterului Rembrandt van Rijn, care își va scuipa disprețul în obrazul de zarzavagiu al întregului Amsterdam.

Cînd Rembrandt deschide ușa casei, îl întîmpină un miros cunoscut. Malț, trebuie să fie miros de malț. Iar pe ladă se află o manta neagră, așa cum poartă fratele Adriaen. Rembrandt și-o aruncă pe a sa deasupra celeilalte și se duce repede în camera din fund. E curios și indispus totodată.

Fratele Adriaen. Cărunt și posac și arțăgos.

— Bună ziua, frățioare; ce mai faci?

— Mulțumesc, Rembrandt. Dumnezeu mă pune la grea încercare.

Ochii lui Rembrandt o caută pe Hendrickje. E în bucurărie; a fugit.

— Vino sus, fetișo. Fratele Adriaen rămîne la masă. I-o fi foame.

Nu, Hendrickje rămîne jos, ca să nu aibă Adriaen de ce să se plîngă.

— Și ca să puteți vorbi în voie, Rembrandt.

Să vorbească în voie... Vorbește Adriaen:

— Merge prost la Leida. Moara nu aduce venit decît abia cît dările pe vînt. Pacea n-a adus cîștig. Țara e înglodată în datorii. Numai ținutul Holanda are de plătit pînă acum o sută patruzeci de milioane de florini Carolus, pe care trebuie să-i verse cetățenii. Procente peste tot: pe bere, pe vin, pe pîine, pe unt și brînză, pe moarte și înmormîntare.

¹ Oraș în Belgia. Numele francez: *Malines*.

MEȘTERUL REMBRANDT

Țara se duce de ripă, frățioare. Fabricile de bere stau cu focurile stinse, morile cu aripile strinse. La Leida au fost înscrisi cu miile pe lista săracilor. Și eu, frățioare. Și surioara Lijsbeth.

— Lijsbeth pe lista săracilor? întrebă Rembrandt, speriat. Cum de am uitat de ea?... Ia spune, frățioare: ce mai face?

— Dumnezeu i-a luat mințile. E ca un cop 1 nevinovat.

— Și ție cum îți merge, Adriaen?

— Prost. Am muncit toată viața. Tu știi. Și am ajuns, la șaizeci de ani, să mănînc pîinea milei, pe care mi-o dă stăpînirea. Am venit la Amsterdam ca să ne sfătuim. Pentru că, ție, după cîte știu, îți merge bine, nu?

Rembrandt își pune mîna pe umărul lui Adriaen.

— Îmi pare bine că ai venit, frățioare. Și am să te ajut, n-avea nici o grijă. Familia Van Rijn e solidară. Pentru că eu n-am uitat anii de pe Weddesteeg, Adriaen!

OAMNA COLOREAZĂ DIN NOU
Amsterdamul în roșu și auriu. Căprio-
foiul își trimite frunzele în zbor
rotit peste cărarea din curtică,
unde Titus șfichiuește titirezul. Ce
minunat se învîrtește titirezul pe
plăcile de marmură șlefuite! Mult
mai bine ca pe bolovanii de pe
Breestraat.

— Ia te uită, Hendrickje, ce bine
joc eu titirezul!

Hendrickje scoate capul pe fereastră:
— De minune, Titus! Ești meșter în titirez, să știi!
Apoi, cu o privire înspre vatră, deasupra căreia, în oala
atîrnată de cîrligul de fier, fierbe terciul de lapte: Uită-te
un pic la ciorbă, Wiebeke. Mă duc să văd dacă mai știu să
joc titirezul!

— Duduia o fi uitat, își dă părerea, zîbind, Wiebeke,
slujnica tînăra de tot.

Hendrickje se repede afară. Papucii ei de piele clămpă-
nesc voios pe lespezile de piatră. Titirezul fuge, bîzîind,
pe marmura netedă: o roțiță aurie pe fond alb.

Frumos titirez! Samuel van Hoogstraten¹, ucenicul
lui Rembrandt, l-a poleit. Samuel e prieten bun cu Titus.

— Lasă-mă și pe mine să joc titirezul o dată, Titus,
zice Hendrickje.

Titus îi vîră numaidecît biciul în mînă.

— Ia-l din mers, Hendrickje, e tocmai bun acum. Și
arde-i una!

În curtică răsună hohote de rîs. Hendrickje joacă
titirezul de parcă fericirea ei ar depinde de el. N-a uitat.
Biciuiește cu îndemînare titirezul pe cărare; vîrfurile lui
sfredelește marmura, în care face găurele.

— Acum iar eu, Hendrickje, zice Titus, tropăind de
nerăbdare.

Titus ia biciul în mînă. Vîrfurile limbii i-a apărut, roșu,
între buze. Mici picături de sudoare îi cad, ca niște perle,
pe nas.

¹ *Samuel van Hoogstraten* (1627—1678), pictor flamand de
portrete și de gen, literat și gravor.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Îl iei acum din mers, Hendrickje? întrebă el, înfierbîntat, fără să scape din ochi titirezul, care descrie cercuri, bîzîind.

Deodată se aude vocea Wiebekei, care vestește că terciul a fiert.

Înapoiată în bucătărie, Hendrickje pregătește la iuțeală cina. Pîine cu țipari prăjiți și terci de lapte. Se poate trăi cu astfel de mîncare. E o mîncare hrănitoare, deși ieftină. În gospodăria meșterului Rembrandt e nevoie de multă chibzuință. Dar nu-i nimic. Rembrandt trebuie să-și ajute familia; e o datorie de onoare.

Datoria de onoare costă foarte mulți bani; se pare că celor de la Leida le merge destul de rău. „Altminteri, nu-i de loc un om plăcut, fratele Adriaen; e posac și nemulțumit, cu totul altfel decît Rembrandt. Dar ce portret minunat i-a făcut Rembrandt!” Hendrickjei i se pare totuși de neînțeles faptul că Adriaen i-a pozat atît de cuminte, cu coiful acela greu în cap. Dusă pe gînduri, Hendrickje amestecă zahărul în terci. Are să-l facă dulce și gustos... „Așa îi place lui Titus; băiatul e mare iubitor de dulciuri. Ia-n auzi-l cum mai rîde! Ce bine că s-a însănătoșit după boală...”

Gîndurile Hendrickjei se întrerup. Cineva ciocănește tare în ușă; răsună prin toată casa. „Bine, bine, nu așa de tare, că auzim... Nu arde!” Wiebeke se duce să deschidă și vine înapoi cu Geertje Dirx după ea. Geertje intră în bucătărie foarte hotărîtă, se trîntește pe un scaun și spune cu voce tăioasă:

— Acum vreau să știu: albă sau neagră, Hendrickje Stoffels! Și nu plec de aici pînă nu se limpezesc lucrurile!

— Nu știu ce vrei să spui, Geertje Dirx, răspunde Hendrickje calmă.

Geertje rîde, subțire și strident.

— Atunci să te lămurească Rembrandt... Te-o mai fi lămurit el și în altele, — adaugă ea cu un gest vulgar către Hendrickje.

Hendrickje roșește. Își apleacă mult capul peste oala cu terci. În oală picură lacrimi. Hendrickje și le șterge cu șorțul. Deodată se deschide ușa dinspre curticică. Intră Titus, cu obrazii îmbujorați.

— Hendrickje! strigă el, tare.

O zărește pe Geertje și nu mai spune nimic. Vrea s-o șteargă binișor din bucătărie, dar Geertje îl apucă de mîneacă și îl trage către ea.

— Titus, băiețașul meu drăgălaș! Îi dai o guriță Geertjei?

— Nu! țipă Titus. Nu! Se zbate ca să scape, dar Geertje îl ține bine. Mă doare, exclamă el, îndreptîndu-și spre ea ochii plini de flăcări. Și dacă nu-mi dai drumul, să știi că... să știi că te bat, Geertje Dirx!

— Ia te uită, vasăzică mai știi cum mă cheamă, băiețaș. Și de ce nu vrei să mă săruți, Titus? Taică-tău mă săruta bucuros. Nici tu nu mai poți să mă suferi, drăguțule?

De minie, fața lui Titus se face albă. Băiatul se smulge și iese din bucătărie fugind.

— Mă duc să-l chem pe tata, țipă el. E puternic și să vezi cum te dă afară!

Pași grăbiți pe scară; ciocănituri febrile, ale unor degetele de copil, într-o ușă închisă. Titus știe: tăticul lui, cînd lucrează, nu lasă pe nimeni să intre, decît pe Hendrickje. Titus stă liniștit în antretul îngust; vine murmur de voci și parcă și un cîntec din atelierul ucenicilor. Titus mai ciocănește o dată, apoi încă o dată... Dacă ar îndrăzni, ar da cu pumnii în ușă... Cîțiva pași grăbiți: iată-l pe Rembrandt. Enervat, e gata să izbucnească, dar fața speriată a lui Titus îl face să tacă. Îl ia repede pe Titus în atelier și încuie ușa. Pe Titus, de cîte ori intră în atelierul tatălui său, îl cuprinde o teamă ciudată. E atîta liniște acolo... Pe un scaun, lîngă cămin, stă un moșneag orb, un evreu bătrîn, care îi pozează des lui Rembrandt. Titus aruncă o privire spre șevalet; e curios să vadă ce lucrează tată-său. Dar se aude deodată vocea lui Rembrandt:

— Titus, ce s-a întîmplat că vii să mă stingherești? Titus înghite în sec de cîteva ori.

— Tăticule, Geertje Dirx e în bucătărie, izbutește el să spună, cu vocea sufocată de emoție.

Se uită cu teamă la taică-său. Rembrandt e gata să izbucnească, mînios, dar știe să se stăpînească. Pune, calm, paleta pe un scaun și își șterge mîinile pe halat. Fără să

MEȘTERUL REMBRANDT

spună un cuvânt, se duce jos. E ca un bilet de voie pentru Titus, să mai rămână în atelier.

Liniștea... Titus o simte ca pe ceva pipăibil. Ceva care plutește în jurul lui și pe care ar putea să pună mîna. Se duce în vârful picioarelor spre șevalet. Panoul fixat pe șevalet e aproape terminat. Ce reprezintă? Doi bătrîni. O bătrînică la vîrtelniță și un unchiaș lîngă foc, iar deasupra focului fierbe o oală. Și mai e o fereastră deschisă, prin care se poate vedea un pâr înflorit. Deodată, Titus are impresia că din tablou se revarsă liniște, o liniște care îl fură, cum fură vîntul un puf de păpădie. Privirea îi fuge de la tablou la bătrînul de lîngă cămin. Omul stă cu mîinile împreunate; pare că doarme. „Tăticul așa l-a pictat, numai că lumina e altfel,” e de părere Titus. Ce splendid trebuie să fie, să poți face astfel de lucruri! Titus ar vrea să poată și el! Atunci i-ar face Hendrickjei portretul. Un portret frumos, cu multe culori. Ar pune să i se monteze o ramă lată, poleită. „Poftim, Hendrickje, l-am făcut pentru tine. Îți place?” Ce ochi ar mai căsca! Ce bună e Hendrickje și ce drăguță e cu el... Nici mama Saskia n-ar fi putut fi mai bună... Stai, are să încerce dacă nu poate să-i facă un desen, numai un desen mic: căsuța din Ransdorp. Titus mai știe precis cum arată. Scundă și strîmbă, cu o ușă verde și cu niște gălbenele pe pervazul ferestrei... Titus e învăluit de liniștea deplină a atelierului; inima lui e plină de dragoste pentru Hendrickje... Nu știe cum i-a venit așa, deodată. Poate din pricina tabloului; sau a bătrînului adormit. Sau din pricina luminii ciudate, care vine în atelier pe sus. Sau poate din pricina tuturor acestor lucruri la un loc...

La un moment dat, vraja se risipește. Unchiașul orb începe să sforăie tare. Titus se sperie. Brr, ce zgomot urît, aproape la fel de urît ca și vocea certăreată a Geertjei Dirx. Huu! ce femeie urîtă e Geertje! O zgripturoaică, despre care Hendrickje îi povestește uneori cîte ceva. Și dacă Hendrickjei nu i-a făcut nici un rău, e destul de cîinoasă ca să-i facă. Și dacă vrea să-i facă un rău, atunci el trebuie să-i sară Hendrickjei în ajutor! Tăticu' n-ar putea să-i

vină de hac singur, cu toate că e așa de voinic... Titus iese grabnic din atelier și se lasă pînă jos pe parapetul scării. În antret, unde e capul scării bucătăriei, rămîne locului, șovăind. Aude foarte limpede niște voci, care se cațără, cum s-ar zice, pe scara bucătăriei, pînă sus. Titus știe foarte bine că vocile acestea nu sînt menite pentru urechile lui, dar nu se poate stăpîni să asculte. Ia auzi: asta e Geertje! Ce urît sună vocea ei! Parcă e o cioară răgușită:

— Și eu îți spun, Rembrandt: încă n-ai scăpat de mine! Abia acum ai să afli cine sînt! Vrei să mă trimiți la plimbare cu o sută și șazeci de florini... Să-ți fie rușine! Nu știi ce obligații ai față de o femeie și mă arunci la gunoi ca pe o cîrpă! Ți-am stat la dispoziție ziua și noaptea, și acum te porți așa cu mine!

— Dar Geertje, fii, te rog, calmă și ascultă-mă. Îți vreau binele...

Asta e vocea tatii. Vrea desigur s-o convingă. Și apoi sare iarăși Geertje, la fel de violent:

— Nu, nu ascult. M-am săturat de vorbele tale mie-roase. Destul mi-ai împuiat capul cu ele. Ce ți-am fost? Sticlă cu apă fierbinte în pat, ca să-ți încălzești picioarele!

— Hai, Geertje, lasă mofturile. Nu vezi că Rembrandt vrea să te ajute?

Titus trage cu urechea: asta e vocea Hendrickjei! O clipă e liniște. Apoi răsună de jos un rîs strident, care zgîrce urechile.

— Să mă ajute, zici? Meșterul Rembrandt vrea să mă ajute? Desigur: vrea să mă ajute să intru în mormînt! Și pe urmă să-și facă de cap cu tine, vrăjitoareo!

Titus trage cu urechea. Ce îngrozitor... Ce înfiorător... Dar să plece nu poate, parcă i-ar fi picioarele bătute în cuie pe pardoseală. Of, ce scorpie e Geertje! De ce n-o dă tăticu' pe ușă afară? Ah, dac-ar fi el mare și puternic, atunci să vezi! „Și acum numai un cuvînt încă...” Hop! ar lua-o pe Geertje de păr și ar pune-o în mijlocul străzii...

Cineva bate în ușa casei. Titus se sperie. Așa pățești dacă stai și tragi cu urechea! Ca un iepure, intră în cămăruța

„În care tăticu’ își ține teascul. În cămăruță e beznă, nimeni nu poate să-l vadă. Pași pe scara bucătăriei, tîrșîit de papuci pe plăcile de piatră: e Wiebeke, ea își tîrșîie papucii întotdeauna. Se deschide o ușă: o voce de bărbat. Titus o recunoaște. E a lui Octaef¹ Octaefszoon, cizmarul, un bun cunoscut al tatii. Îi pozează des. Octaef vorbește cu o voce foarte groasă, mai groasă ca a tatii. Poartă barbă, o barbă neagră, iar din gheroc îi iese un miros plăcut, de piele. Wiebeke schimbă cîteva cuvinte pe șoptite cu Octaef, apoi coboară amîndoi, unul după altul, scara spre bucătărie.

Să se ducă Titus înapoi ca să tragă cu urechea? Da, nu. Da, nu. Da... Nu, nu se duce. E urît să tragi cu urechea. Dumnezeu zice că e chiar foarte urît. Dacă trage cu urechea, nu se duce în cer, la îngeri și la serafimi. Așa i-a spus Hendrickje deseori. Încet-încet, ochii i se obișnuiesc cu întunericul din cămăruță, unde presa grea de fag își întinde spre el cele șase brațe lungi, ca picioarele unui păianjen uriaș. În cămăruță miroase a acid sulfuric și cerneală; mirosuri tari, care îl rîcîie pe Titus în gît. Aici n-are voie de loc să intre, pentru că sînt lucruri primejdioase. Titus se uită la polițele de pe pereți, încărcate cu sticle verzi și galbene. Au în ele otravă; da, zău! Dacă lingi o astfel de sticlă, mori și te îngroapă în nisipul din biserică. Aoleo, singur cuc, fără tăticu’ și fără Hendrickje... I se face frică în odăiță; mai bine să se ducă în camera din fund. Sau să mai tragă un pic cu urechea pe scară spre bucătărie?

Auzi, plînge cineva. O, e Geertje. Bine că plînge! „Da, plîngi, plîngi cît poți. Nici nu ne pasă. Te-ai răstit la tata și la Hendrickje și acum vrei să ne fie milă de tine...? Ia taci!” Acum aude o voce groasă: e a lui Octaef.

— Geertje, nu fi nesocotită. Meșterul Rembrandt te sfătuiește spre bine, dar tu te zburlești, de parcă ai fi nevinovăția jignită. Fii înțeleghătoare și iscălește acordul, ca să știi cum stai,

— Nu iscălesc nimic, nimic. Nu-mi pun numele sub un astfel de act!

¹ Forma olandeză a prenumelui masculin *Octav*.

MEȘTERUL REMBRANDT

Geertje țipă printre lacrimi. E îngrozitor s-o auzi. Acum, Titus nu mai poate să înțeleagă nici un cuvânt. Geertje zbiară și răcnește, în tirade lungi, și horcăie, de parcă ar trage să moară. Nu, Titus nu îndrăznește să mai asculte, căci s-ar îmbolnăvi; s-ar îmbolnăvi de frică... Cu fața trasă și palidă, se refugiază în camera din fund, unde Hendrickje îl găsește ceva mai târziu, tremurînd ca un ciine bătut.

ĂPTĂMÎNI ÎN ȘIR, REMBRANDT n-a avut curajul să se uite în oglindă; îi era rușine de propriul său chip. Cu gura, putem făgădui grămezi de aur, putem să ne fericim unul pe altul făgăduind o stea de argint, culeasă de pe catifeaua nopții. „Ne căsătorim, Hendrickje. Ca să le scoatem ochii cu fastul nostru nemai-pomenit tuturor calomniatorilor din Amsterdam“. Vorbe, vorbe. Ce a rămas din toate acestea? Ea mai

poartă și acum numele ei de fată: Hendrickje Stofels. Uite, asta îl supără pe Rembrandt. Îl supără mai rău decât toată ciorovăiala cu Geertje Dirx. Nu, Geertje nu s-a purtat frumos. Rembrandt cugetă: „O femeie care vede că bărbatul iubit o părăsește, poate să-l dușmănească pînă într-atîta?“ El nu e un sfînt. Dar oare s-ar putea purta vreodată atît de urît cu Hendrickje, dacă ea i-ar spune că-i place alt bărbat? „Nu vreau să stau în calea fericirii tale, fetișo. Îți mulțumesc pentru tot ceea ce mi-ai dăruit.“ Uite, așa i-ar vorbi și s-ar retrage de bună voie. Nu e oare și asta dragoste? Geertje Dirx l-a citat în fața Camerei Matrimoniale, așa cum i-a prezis domnul Lambert. De două ori nu s-a prezentat. Citat a treia oară, Geertje a declarat în prezența lui Rembrandt că acesta i-a făcut verbal promisiuni de căsătorie și că a avut cu ea legături intime. Ce trebuie să răspundă un bărbat?

— Prima afirmație n-o recunoasc ca adevărată. Despre a doua nu sînt ținut să mă pronunț, onorată instanță.

Rînjetele notabililor, care nu văd decît dosare prăfuite, avînd pe copertă litera moartă a legii: P.A., pensie alimentară; P.C., promisiuni de căsătorie. Dar despre conflictul dintre Geertje și Rembrandt nu se poate citi nici o literă în dosare. Din care cauză notabilii, ca să arate cît sînt de deștepți, hotărăsc să i se verse petiționarei, în loc de o sută șazeci de florini, suma de două sute de florini anual, pe tot timpul vieții. Era nevoie ca, pentru atîta lucru, să i se discrediteze lui Rembrandt și mai mult numele?

MEȘTERUL REMBRANDT

Două sute de florini are de plătit anual; o să-i câștige. Și cei o mie de florini pentru fratele Adriaen. Iar cei două sute de florini pentru surioara Lijsbeth nu trebuie în nici un caz să lipsească. Atunci cum rămîne cu nunta în calească de gală și cu mare fast? Acum Rembrandt știe foarte sigur că nu poate renunța la banii din Frizia, dacă vrea să facă față cum se cuvine acestor obligații. Și, într-un asemenea caz, ce atîrnă mai greu la cîntar? Banii, veșnic afurisii de bani! Ei lasă o cortină între el și dorință, o cortină neagră, în dosul căreia se ascunde viața frumoasă. Acum zece ani ar fi procedat altfel. Pe atunci bogătașii îl implorau să le facă portretul. Ce era el pe atunci? Un pictor la modă, un virtuoz al penelului, un om care și-a cumpărat o casă mare numai pe baza răsunetului numelui său. Săptămîna trecută a primit o scrisoare de la Christoffel Thijs; într-adevăr, de atîția ani, de cînd stă pe Breestraat, omul acesta nu l-a necăjit. În scrisoare i-a amintit acum lui Rembrandt că datoria pe casă se mai cifrează încă la aproape opt mii cincisute de florini... N-a primit mare lucru din rate. În acești zece ani Rembrandt n-a putut să plătească decît patru mii de florini.

Curios lucru, banii! Îți lunecă, parcă de la sine, printre degete; se tolesc ca un fulg de zăpadă pe limbă. Unde sînt vremurile cînd lădița de bani era plină ochi cu florini Carolus și cînd Rembrandt n-avea decît să întindă mîna ca să-și înțese punga cu monezi sunătoare? Pe atunci câștiga mult mai mult ca acum și picta la comandă pînă după pînă, panou după panou. Pe atunci îndrăznise să picteze un tablou răsunător: Garda civică, pînza care i-a adus numele pe toate buzele. Buze care au rîs, care i-au scuipat opera. Buzele unor burghezi încuiați, care au spus că meșterul Rembrandt nu merge în pas cu vremea lui.

Nu, meșterul Rembrandt nu merge în pas cu vremea lui. Poate că are alt tovarăș de drum: viitorul. Acela va merge, probabil, în pas cu el; instinctul lui de artist așa îi suflă la ureche. Din pensulele lui nu vor mai ieși pînze de concepție îndrăzneată, cum a fost compania lui Banning Cocq, nici tablouri lacrimogene, ca Jertfa lui Abraham și Orbirea lui Samson; tonalitatea și lumina vor fi mai

împlinite și mai profunde. Vrea să-și înalțe operele mai sus, tot mai sus, pînă la culmea supremă. Să pătrundă pînă la tîlcul lăuntric al lucrurilor și să pună pe fața liniștită a pînzei și a panoului, *reflexul* realității. Reflexul care are o tonalitate mai adîncă decît însăși realitatea.

Nu-i ușor. Rembrandt stă pe scaun, în fața mesei de gravat. Lumina de la miază-noapte cade pe placa de aramă, pe care lucește un strat catifelat de ceară cu funingine. În jurul lui e un vârtej de schițe, mari și mici. Lîngă el, în stînga, se află o stampă a lui Lucas van Leyden: „Tămăduirea orbului din Ierihon“. Iar peste ea se află Biblia, deschisă la Evanghelia după Matei, capitolul 16: povestirea despre Christos pe muntele din Galileea, minunea iubirii.

Christos, Dumnezeu iubirii. Să pătrundă în povestirea biblică așa cum a pătruns Lucas van Leyden! Și pentru Rembrandt, ca și pentru Lucas van Leyden, Iisus e numai dragoste, milostenie, bunătate și măreție sufletească, și e mult mai presus de dezbinarea lumii și a oamenilor. Christos, marele Iertător, a cărui viață pe pămînt este deajuns, numai ea, ca să ne plecăm capul în smerenie și recunoștință. Rembrandt știe că pastorii din Amsterdam gîndesc altfel în această privință; pentru ei, Iisus este răzbnătorul care arde cu fierul roșu orice abatere de la credință. Predicile lor duminicale tună și fulgeră despre ispășire și păcat, despre pedeapsă și răsplată, despre iad și damnațiunc. Nu acesta e Christos, așa cum și-l închipuie Rembrandt. Încet, cîntărind înțelesul fiecărui cuvînt, Rembrandt citește mișcătoarele fraze. „Și multe cete de oameni au venit la El, avînd printre ei ologi, orbi, muți, damblagii și mulți alții, și i-au pus la picioarele lui Iisus; iar El i-a tămăduit...“ Uite, acesta e Christosul lui. Cel ce face binele, după care năzuiește fiecare. Cel în a cărui împărăție orice om vrea să fie dus.

Și totuși: iarăși îndoiala. Dus în împărăția lui Christos: da, foarte bine! Dar pentru asta trebuie să fi plătit dările, tributul în fapte pline de milostenie și de abnegație. A plătit el acest tribut? Toți ologii, orbii, muții și damblagii, vindecați prin atingerea mîinii lui Iisus, s-au arătat oare vrednici de această favoare? Rembrandt cugetă, căutînd

MEȘTERUL REMBRANDT

tilcul episodului din Biblie. E un om fără cultură teologică ; nu discută niciodată despre probleme religioase. Dar simte Că în minunea de pe muntele din Galileea trebuie văzut un tilc mai adânc: orice om care suferă și suspină și geme și e zdrobit de asprimea vieții, are parte de lumina lui Christos.

Lumina lui Christos. Iată ce caută Rembrandt. Așa, numai așa, trebuie să fie gravura: împăcarea Luminii cu umbra și cu întunericul, gravată în linii catifelate, săpată în aramă. Minunea dragostei, slava luminii, dar potolită și interiorizată, ca răsufarea unui copil adormit.

ECOLUL AL XVII-LEA ÎȘI ÎNclină balanța către a doua jumătate a sa, ceea ce nu se petrece fără frământări în Provinciile Unite. Prințul Willem al II-lea, tânăr și impetuos și plin de idei furtunoase, a văzut cu părere de rău că s-a încheiat pace, o pace pe care el n-o dorește. De ce Republica nu-l ajută pe socrul său, pe Carol I al Angliei, hărțuit de propriul lui popor? Tânărul stadhouder se lovește de împotrivirea

domnilor deputați: nici un amestec în treburile interne ale Angliei! Carol I urcă treptele eșafodului; capul lui cade în nisip; Anglia a devenit republică.

„Reducerea armatei!” este lozinca în Țările de Jos. Povara datoriilor e grea; dările le sug cetățenilor pînă și măduva din oase. Willem al II-lea își dă seama că Anglia invidiază Holanda pentru comerțul ei, care aduce bunăstare Republicii. „Nici o reducere de efective, nici o lăsare la vatră a trupelor!” Holanda nu se sîchisește de tânărul ei prinț. Cu de la sine putere, își dizolvă companiile; e stăpînă la ea acasă. Statele-Generale trimit un contraordin și îl pun pe Willem al II-lea în fruntea unei delegații, care să încerce să cîștige orașele pentru punctul lui de vedere. Amsterdamul, orașul regilor burgheziei, refuză să-l primească pe prinț; vrea să fie stăpîn pe moșia sa! Prințul Willem ordonă unor forțe armate puternice să asedieze Amsterdamul și să înlocuiască sfatul municipal recalcitrant printr-un colegiu mai maniabil. Poporul se adună la lumina torțelor în fața locuințelor pîrgarilor. „Trăiască Bickersen, trăiască Huydecoper, trăiască De Graeff!” Garda civică pune mîna pe arme, gata să apere pînă la ultima limită independența orașului. La fierării, focul improașcă scînteii pînă noaptea tîrziu din sulii și halebarde, iar pe bolovanii de pe Breestraat zdrăngănesc tunurile grele, care sînt transportate pe metereze și puse în poziție de tragere. Nici prin fața locuinței lui Rembrandt agitația războinică nu trece neobservată. Samuel van Hoogstraten, deși de fel

din Dordrecht, pune mîna pe pușcă și se repede pe metereze. Alături de el merg Lambert Doomer¹ și Abraham Furnerius², doi ucenici ai lui Rembrandt, în vîrstă de aproape treisprezece ani. Se înapoiază din post flămînzi și la orele cele mai nepotrivite din zi și din noapte. Hendrickje îi îngrijește ca o mamă. Cine se mai gîndește la pictat, la gravat și la desenat, de vreme ce ispitește marea aventură? Acum, cetățenii amsterdamezi vor arăta că detașamentele lor militare sînt în stare și de altceva, nu numai să defileze prin oraș și să organizeze în sălile de tir chefuri fantastice, la care vinul curge ca apa de puț. E în joc libertatea metropolei!

Ultima zi a lui iulie 1650 aduce vestea că prințul, cu vreo cîteva mii de ostași, călări și pedestrași, vrea să înceapă asediul Amsterdamului. Clopotul de alarmă își revărsă dangătul asupra orașului, iar căpitanul Banning Cocq le vorbește oamenilor săi: „Izbîndă sau moarte. Nu știm ce e cruțarea!” Între timp, pîrgarul Bicker ordonă să se deschidă două stăvilare. Mai bine să curgă apă decît sînge... În jurul orașului, la Amsterdam și la Diemen, de unde e așteptată oastea prințului, țărani scot vitele de pe pășuni, căci încep să apară pete umede prin verdeață: primele semne că vine apa.

Nici măcar fiul marelui cuceritor de orașe nu poate lupta cu acest inamic tăcut. Să i se înece ostașii ca șoarecii? Un curier călare pornește în goana mare la Haga: Statele-Generale să-l recheme pe prinț. Amsterdamul nu poate fi supus cu forța... Pentru a-l supune e nevoie de șiretenie, domnilor!

Rembrandt nu e militar. Totuși, inima lui bate mai repede cînd aude răpăitul tobelor și cînd Garda civică, în frunte cu tambur-majorul, trece pe Breestraat cu steagurile fluturînde și în pas de marș forțat. Sînt aceiași oameni pe care i-a pictat pe pînza cea mare din sala Tirului. „Straja de noapte” i s-a spus în bătaie de joc... Ei bine: iată Straja

¹ *Lambert* (sau *Jacques*) *Doomer* (1623?—1700), desenator și pictor olandez.

² *Abraham Furnerius* sau *Farnerius* (1628?—?), peisagist și desenator olandez.

de noapte! Stă la posturile ei, pe meterezele și bastioanele Amsterdamului, așa cum a stat tatăl lui Rembrandt pe meterezele Leidei, în timpul groaznicului asediu. Rembrandt e unul dintre ai lor, un cetățean cu cugetul liber, și e mîndru de ei. Cu toate că Garda lui civică e acum oropsită, pînza va străluci o dată și o dată, în toată bogăția ei de culori, în fața unei posterități înțeleghătoare.

Pentru scurt timp se aprinde în Rembrandt văpaia veche. Sub impresia fascinantă a agitației războinice, termină un tablou mare: un cal cabrat, purtînd în șa un mîndru ostaș. Urmează cîteva portrete ale unor cetățeni înarmați. Apoi, asemenea focurilor de tabără, văpaia se stinge. Prințul Willem își găsește și el liniștea, după o viață scurtă și frămîntată. În același an în care vrea să pună jugul pe grumazul Amsterdamului, își dă, prin gura ciupită de vărsat, ultima suflare.

Reculegere. Liniște. Iar se tîrăsc vineri seara spre sinagogă evreii cu bărbi negre, în timp ce lumina lumînărilor pîlpîie pe bolovanii albaștri de pe Breestraat. Rembrandt stă în atelier; îi dă o lecție de desen lui Titus, de față cu ucenicii. Titus nu e lipsit de talent. Nu e un talent mare; lucrul acesta, tatăl lui îl știe foarte bine. Dar Titus desenează cu plăcere și de ce să nu-i facă plăcere? Băiatul are acum zece ani; e un copil drăguț. Rembrandt are să-i facă foarte curînd un nou portret. Aceeși gingășie ca și Saskia, dar ei îi lipsea caracterul meditativ, care dă feței lui Titus o expresie atît de melancolică.

Zece ani... Cum trece vremea! Hendrickje va fi în curînd lăuză și tot mai poartă numele ei de fată. Hendrickje, suflăt bun și credincios, a cărei maternitate nu va fi înnoblată de numele tatălui copilului, de numele meșterului Rembrandt... Meșterul trece încet de la Abraham van Dyck¹ la Heyman Dullaert², doi băieți de paisprezece ani, care au

¹ *Abraham van Dyck* sau *van der Eyck*, zis Van Dyck-ul din Alkmaar (1635—1672), portretist olandez.

² *Heyman Dullaert* (1636—1684), pictor olandez de scene istorice, portretist și poet.

intrat de scurt timp ucenici la el, pentru că Nicolaas Maas și Karel van der Pluym și-au deschis un atelier al lor. Se apleacă spre capul blond al tînărului Dullaert, un cap gîngaș și palid și feminin, încadrat de un guler alb plisat.

— Efectul e bun, Heiman, dar trebuie accentuat caracterul. Cu toate că știi să vizezi foarte drăguț cu creta neagră. Dă-i înainte tot așa, flăcăule.

Ciudat băiat, acest Heiman Dullaert. Cu totul diferit de firea lui Rembrandt. Dar se simte atras de tînărul rotterdamez. Băiatul are în el ceva de visător, de poet. Un gînditor, ca Titus; două suflete care se simt înrudite îndeaproape, cu toată diferența de vîrstă.

Lecția s-a sfîrșit. Ucenicii dispar în atelierul lor, de lîngă atelierul lui Rembrandt. Titus își privește tatăl, care stă la fereastră, tăcut, cu mîinile la spate.

— Ce tăcut ești, tăticle, zice Titus deodată.

— Sînt atent la ciocănașul ușii, răspunde Rembrandt cu glas blînd. Mi se pare că doctorul Bueno a intrat chiar acum. În ochii lui Titus lunecă o privire visătoare.

— Hendrickje e rău bolnavă, tăticle? întrebă el, îngrijorat, parcă temîndu-se să afle adevărul.

— Nu prea rău, să știi, răspunde Rembrandt zîmbind, apoi, după o scurtă pauză și mîngîindu-l pe Titus pe bucle: Va să zică o iubești mult pe Hendrickje, băiatul tatii?

— Foarte mult, tăticle.

— Și ce-ai spune dacă Hendrickje ne-ar dăruia un bebeluș, un băiețaș sau o fetiță?

Titus își privește tatăl, făcînd ochii mari.

— Un bebeluș, tăticle, adică un copilăș mic, micuț de tot?... Păi s-ar putea?

Rembrandt își atrage fiul spre el și-i cuprinde umerii mici cu brațul său vînjos.

— S-ar putea, Titus. Cred că s-ar putea. Și ți-ar părea bine?

— Da! Dacă aș putea să mă și joc cu el, tăticle... Pentru că ținții foarte mici mai mult dorm.

— De unde știi, Titus?

— Hendrickje mi-a spus. Zice că ăia micii nu cresc decît cînd dorm.

O, Hendrickje i-a spus mult mai multe. Titus nu mai isprăveşte de povestit. Hendrickje a spus că seara se strecoară prin case un îngeruş, ca să le presare copiilor nisip în ochi: două firicele de nisip alb mărunţ. Şi ştie tata că noaptea dorm nu numai oamenii, ci şi florile? Îşi strîng petalele şi dorm pînă ce le trezeşte soarele...

— Tîncul vine curînd, tăticule?

— Poate că da, băiatul tatii. Sper. Pentru tine. Ca să nu mai fii atît de singur.

Rembrandt tace brusc. Cineva a bătut în uşă. Intră Wiebeke şi întreabă dacă meşterul Rembrandt vrea să vină jos: un sinior aşteaptă în hol. A spus că-l cheamă Thijszoon. Lui Rembrandt îi vine ca un fel de greaţă; parcă ar fi mîncat ceva care i-a căzut greu la stomac. Sinior Christoffel Thijszoon îi strînge mîna cordial. Nu cumva are meşterul Rembrandt o clipă liberă? Desigur, Rembrandt are: nu se poate altfel.

Sinior Thijszoon vorbeşte calm. Meşterul Rembrandt să nu-l înţeleagă greşit, pentru că în nici un caz nu-i pune sula în coastă. Totuşi, Thijszoon are şi el obligaţiile lui, cărora trebuie să le facă faţă.

— Pe astfel de vremuri, nu scoţi din mîneacă opt mii cinci sute de florini. Banii sînt în ziua de azi la fel de greu de găsit ca o fată mare primăvara.

— Care-i pricina, sinior Thijszoon?

— Care-i pricina? Ce întrebare! Cu Actul lor de navigaţie, englezii înfig Amsterdamului pumnalul în inimă. Comerţul nostru e pe ducă. Nu mai durează mult şi jumătate oraş trebuie să bată la uşa organizaţiilor de binefacere, după ajutor.

Sinior Thijszoon oftează. Vede viitorul în negru. Şi are dreptate. Amsterdamul lîncezeşte; umbra războiului se întinde peste activul oraş comercial. Vase de război engleze atacă pacheboturile holandeze. De aceea, organul puterii supreme, Statele-Generale, i-au încredinţat amiralului Tromp comanda unei flote, care să anihileze pretenţiile britanicilor de a păstra pentru ei supremaţia pe mări.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Pînă una-alta, nu intră nici măcar un singur vas pe IJ. Ți se rupe inima cînd vezi ce mort e portul.

Da, Rembrandt a auzit spunîndu-se așa ceva; în trecut, firește. N-a dat atenție, pentru că nu prea se pricepe la politică. Dar dacă sinior Thijszoon spune... L-a frapat că atîtea case arătoase din oraș stau goale și că IJ-ul e atît de liniștit.

— Și toate astea sînt urmarea conflictului cu Anglia?

Vizitatorul dă din cap că da. Privirea i se rotește prin camera din față: ce prețioasă colecție de tablouri are meșterul Rembrandt!

— Se pare că ai cîștigat mulți bani, stimată domn, — spune Thijszoon. — Atunci de ce ți-a venit atît de greu să achiți prețul casei?

Rembrandt a cîștigat mulți bani. Știe măcar unde s-a dus? I s-au strecurat prin mîini ca nisipul uscat, i-au curs ca apa printr-un ciur. La urma urmei, n-ar fi fost rău să fi plătit, din cînd în cînd cîte ceva pentru casă, dar ce rost are să mai vorbească acum despre asta? În fiecare clipă se ivea cîte ceva: ba o boală, ba un deces, ba comenzi mai puține, ba familia pe care a trebuit s-o țină pe linia de plutire... Prea multe angarale, ca să mai ai de unde lua. Dar sinior Thijszoon să fie liniștit. Rembrandt are să aibă grijă să-i plătească banii; nu poate să admită ca din pricina neglijenței sale, altul să aibă neplăceri.

— Desigur, să n-ai nici o grijă, îți garantez că ai să-ți primești banii; de unde, de ne-unde, ai să-i primești. Cred că ai încredere în mine, sinior Thijszoon... Și că nu te în-doiești de cuvîntul meu.

Sinior Thijszoon zîmbește. Îi întinde lui Rembrandt mîna.

— Am încredere în dumneata și te admir, meștere Rembrandt. Și sper că ai să știi să treci aceste vremuri grele fără să-ți rupi hainele. Pentru că noi, holandezii, am avut buclucuri mai mari decît o simplă încăierare cu britanicii. Cu bine și pe curînd.!

La sfîrșitul lui florar, cînd socul parfumează curti-cica, iar flota holandeză susține la Dover prima bătălie cu

JAN MENS

englezii Hendrickje naște o fetiță. Tînăra mamă e numai zîmbet.

— Ce bine-mi pare, Rembrandt, dragul meu! Ce bine-mi pare!

Rembrandt îi ia mîna într-a lui.

— Ce nume îi punem, Hendrickje? După mama ta?

— Nu vrei să-i punem numele după mama ta, Rembrandt?

Cornelia. Numele mamei e un cuvînt duios. Rembrandt îl rostește pe șoptite.

— Bine, Hendrickje, s-o botezăm Cornelia. Mama ar fi fost încîntată.

— Acum ești fericit, Rembrandt?

— Sînt fericit, Hendrickje. Foarte fericit.

După două săptămîni, Rembrandt stă singur la marginea unui mormînt micuț, în Biserica de la miazăzi. Așa cum a venit Cornelia pe lume, în liniște, tot așa, în liniște, a plecat. Fie-i țărîna ușoară copilului nebotezat.

ȘA O PICTEAZĂ REMBRANDT pe Hendrickje: un fond de clar-obscur suav, din care apare, ca o floare, fața unei femei tinere. Ochii ei mari, căprui, sînt ca niște izvoare de căldură sufletească, de blîndețe și de dragoste. Nici o podoabă sau găteală exterioară; Hendrickje n-are nevoie de ele. Numai o pereche decersei cu pietre prețioase subliniază zîmbetul discret, care se schițează timid pe buzele ei fragede și care lunecă înspre obraji ușor rotunjiți, iar sub obraji se conturează curbura unei bărbii hotărîte, dar copilărești. Ca o floare pe tulpina ei, așa îi stă capul pe gîtul ieșit din blana atîrnată liber, care îi acoperă pieptul și umerii cu fastul ei distins. Un păr șaten, buclat, îi încadrează fața și îi cade jucăuș pe frunte, o frunte care exprimă seriozitate. Capul e acoperit cu o beretă de catifea, portul elegant al unui artist. Hendrickje Stoffels din Ransdorp e înălțată de meșterul Rembrandt mai presus de epoca ei. Tabloul nu este un portret, ci izvorul ascuns al dragostei care vibrează între oameni, ca o picătură de rouă pe teiul în floare.

Abia s-a stins dangătul clopotului care a vestit sfîrșitul anului vechi și ciocănașul bate în ușa casei de pe Breestraat. Pe scară e un curier care îi dă Hendrickjei o scrisoare sigilată și îi urează un an nou fericit. Bate zăpada cu picioarele și spune că e al naibii de frig. Brusc i se face și Hendrickjei frig; de obicei, scrisorile sigilate nu aduc vești bune. În camera din față, Hendrickje întoarce hîrtia ba pe o parte, ba pe alta; abia știe să citească, dar culoarea sîngerie a cerii îi sfîșie inima. Un astfel de roșu înseamnă griji pentru Rembrandt.

Griji pentru Rembrandt. Creditorii lui sinior Christoffel Thijszoon presează să fie plătiți, de aceea el, Thijszoon, îl roagă pe meșterul Rembrandt să-i achite suma restantă pentru casă, așa cum a fost convenit. „În caz de amî-

nare mai lungă, se va proceda, avînd în vedere cauzele importante, la folosirea unor mijloace adecvate".¹

Opt mii patru sute șaptezeci de florini și șase gologani, calculat exact. Ce să facă? Hendrick Uylenburgh, consultat de Rembrandt, nu știe nici el. Nu poate da ajutor.

— Nu văd nici o șansă să-ți restitui suma împrumutată, Rembrandt. Negustoria nu prea merge; războiul cu Anglia strică totul.

Nu, Rembrandt nu-și cere banii înapoi. De altfel, uitase că Hendrick îi mai datorează bani. Vrea numai să afle ce îl așteaptă dacă nu poate plăti suma la timp.

— Ți se vinde casa de sub picioare, Rembrandt! Și ce se poate lua pe ea, acum, cînd atîtea case mari stau goale?

Să i se vîndă casa? Rembrandt nu se gîndise niciodată la această posibilitate. Casa de pe Breestraat, casa lui, să fie scoasă în vînzare și licitată ca un obiect oarecare lăsat în gaj?... Nu se poate; ar fi lovitura de moarte dată activității sale de artist. Fără această casă nu poate lucra; fără ea e un om pierdut, care își caută zadarnic propria-i umbră.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Hendrick, ce e de făcut? De unde să iau opt mii cinci sute de florini? Unde să găsesc atîția bani?

— Vinde-ți o parte din lucruri, Rembrandt.

— Să-mi vînd obiectele de artă? Păi fără ele sînt ca o pasăre fără pene. Nu pot să renunț la ele; ele sînt o parte a ființei mele, ca sîngele din vine. Și dacă nu se obțin prețuri bune pe case, cum s-ar vinde obiectele de artă?

Nu tocmai bine; Hendrick Uylenburgh trebuie să fie de acord. Nu se mai cer; tulburările au spulberat orice interes pentru lucrurile frumoase. Cu toate că amiralul Tromp s-a apărut ca un leu la Portland, iar Michiel de Ruyter² a ținut sus drapelul Statelor-Generale în rada portului Plymouth împotriva unor forțe superioare. Dar un război naval costă averi, iar oalele sparte trebuie să le plătească cetățenii. Uylenburgh e foarte bine informat; e un om care

¹ În original, acest citat este dat în limba olandeză veche.

² *Michiel Adriaenszoon de Ruyter* sau *de Ruiter* (1607—1676), amiral olandez.

se pricepe la politică. Nu e de acord cu ordinul dat de Consiliul Superior ca tutela asupra lui Willem Hendrick, născut după moartea tatălui său, nefericitul Willem al II-lea, să fie exercitată de prințesa-văduvă și de bunică, împreună... „Asta poate să dea loc la conflicte și neplăceri, dragă prietene! Johan de Witt¹ ar fi trebuit să preîntâmpine o asemenea situație...” Rembrandt dă din umeri. Ce-i pasă lui de toate acestea? Nu-l interesează de fel. Gîndul la datoria restantă îi stă în cap ca un fum fierbinte și gros, care aproape că-l înăbușe. Prin minte îi mișună planuri fantastice. Dar cu mîinile nu poți să rupi fierul. Un om nu e mai mult decît un pai în Amstel: plutești, dar nu știi la ce liman ajungi.

Să-i împărtășească Hendrickjei Stoffels grijile sale? Fără să întrebe, ea înțelege ce se petrece și, cu timiditate, pomenește numele lui Jan Six. E un om bogat, prieten cu Rembrandt și admirator al artei lui. Hendrickjei nu-i place omul acela trufaș, care n-o socotește vrednică nici măcar de o privire; ea nu e nimic pentru el. Simte foarte bine că sinior Six se uită la ea de sus; că, pentru el, ea este și rămîne o slujnică. Rembrandt șovăie; cu Jan Six a vorbit foarte puțin în ultima vreme; pare că tînărul distins ocolește într-adins casa de pe Breestraat, în timp ce altă dată petrecea multe seri cu Rembrandt, rămînînd pînă tîrziu la discuții despre artă și frumusețe, despre adevăr și filantropie. Păi da, sinior Six o fi prea ocupat cu drăguța lui; Rembrandt a aflat că frumoasa fiică a profesorului Tulp, Margaretha, e aleasa inimii lui Six.

Să se ducă, să nu se ducă, să se ducă... Într-o dimineată de ianuarie, Rembrandt pornește spre casa Vulturul Albastru. De mult n-a mai fost pe acolo. Orașul e acoperit de un strat de zăpadă vălurit; pe Kloveniersburgwal trec sânnii cu zurgălăi înspre poarta sf. Anton, care, cu turnurile ei grele, închide meterezul în partea dinspre IJ. Cu șovăire, Rembrandt bate cu ciocănașul în ușă; în palma lui, fierul e rece. Jan Six îl primește prietenos; îl întreabă de sănătatea

¹ *Johan* (sau *Jan*) *de Witt* (1625—1675), om de stat olandez, mare-pensionar (1650—1672).

lui și a fiului lui... Nici un cuvînt despre Hendrickje. Six se reazimă cu spatele de o bibliotecă înaltă, cu brațele încrucișate pe piept, cu piciorul drept ceva mai înafară. Rembrandt stă în fața lui, într-un fotoliu de abanos, în care nu se simte comod, și nu prea știe ce poziție să ia. Se uită așa, unul la altul... Cine va începe?

Rembrandt nu găsește cuvinte. Mîna îi dispare în buzunarul de la piept al gherocului, din care scoate o scrisoare, albă ca zăpada de pe acoperișurile caselor de peste drum. Six se apleacă asupra hîrtiei; trăsăturile feței i se înăspresc; devine glacial. Actele juridice sînt de obicei neplăcute, iar actele destinate altora nu atrag sufletul lui de poet. Ochii lui zboară repede de-a lungul rîndurilor... Ce îl privește asta pe el?

— Ei, meștere Rembrandt — întreabă el morocănos — ce-i cu asta?

Cum ce-i cu asta? A venit să ceară sfatul unui prieten.

— Trebuie să fac rost de banii aceștia în cel mai scurt timp, sinior Six, — răspunde Rembrandt, cu privirea ațintită spre masă, unde un pocal de argint prinde sclipiri ale focului din cămin, care arde cu flăcări mari.

Jan Six dă din cap. N-a fost atent; are alte probleme în cap.

— E o sumă destul de frumușică, zice el, înapoind scrisoarea.

Rembrandt se uită la flăcările care ling buturugile argintii de mesteacăn. Apoi privirea îi lunecă spre Jan Six, care, tînăr și zvelt, stă în fața cărților legate în piele de porc bej. „Foc și ghiață“, își zice Rembrandt.

Mai încearcă o șansă și spune:

— Am venit să vă cer un sfat, sinior Six. Poate cunoașteți pe cineva care ar vrea să-mi împrumute suma aceasta.

— Ehe... Nu e fleac ceea ce ceri dumneata. Și asta într-o vreme în care casele de comerț sînt declarate insolvabile, una după alta.

Pe gînduri, Six se plimbă prin cameră încolo și înapoi, cu mîinile la spate. Fir-ar să fie de treabă... Totmai lui i s-a nimerit să-i pice o asemenea dandana!

— Personal nu pot să-ți făgăduiesc nimic, zice el deodată. Există motive, nu-i așa? Totuși, am să văd dacă unul dintre prietenii mei n-ar vrea să-ți vină în ajutor. Dar nu te bizui pe asta. Pentru moment, fiecare își vede de interesele proprii, care, bineînțeles, primează. Totuși, mi-ar face plăcere să te pot servi.

Zăpada se topește și lunecă, sîsîind, pe lângă țigle. Albul se preface în castaniu și cenușiu. Stratul scînteietor dispare ca o făgăduială de credință și nu rămîne decît dorul după o viziune albă, care mijește în zare. O viziune albă... Ceea ce simte Rembrandt este cenușă și funingine, ceva amar ca pelinul. O, da, a izbutit să izgonească grija din casă. Sumele restante au fost achitate. A luat bani cu împrumut în stînga și în dreapta. De la negustorul Hertsbeeck patru mii de florini, de la consilierul Cornelis Witsen o sumă egală. Domnul Witsen e mare iubitor de artă; fiul său Nicolaas desenează destul de drăguț; meșterul Rembrandt ar rămîne uimit dacă ar vedea! Witsen, darnic și jovial, e într-o dispoziție excelentă. A fost de curînd numit pîrgar, așa că nu poate refuza o asemenea cerere de ajutor. Și apoi: e numai pentru un an; meșterul Rembrandt să țină minte!

Meșterul Rembrandt ține minte. Știe că nu oricine e atît de filotim ca domnul Witsen, care i-a împrumutat banii fără dobîndă și pe încredere. Hertsbeeck însă vrea, pentru banii lui, cinci la sută și o ipotecă pe bunurile imobile ale lui Rembrandt. Acum, Jan Six nu vrea să rămînă mai prejos. E gata să-i avanseze lui Rembrandt o mie de florini fără dobîndă, dacă i se dă un gir solid. Un gir... De unde să iei la iuțea un gir? Rembrandt caută, Hendrickje caută... și găsește un om binevoitor, pe nume Lodewijk van Ludick, un pictor amator. Rembrandt e nevoit să se prezinte la Banca Municipală, titlurile de creanță sînt scontate; de cîte ori trebuie să-și pună iscălitura sub un act atît de important? Dar și chinul acesta are un sfîrșit și sinior Christoffel Thijszoon poate să se bucure că intră în posesia banilor săi, pe care a fost nevoit să-i aștepte mai mult decît ar fi putut bănuî.

Un an e lung, să nu uităm. Într-un an se pot întâmpla multe. Rembrandt, truditul, va avea grijă ca familia să-i rămână în picioare. La orizontul dorinței sale înfloresc o viziune albă, iar el e ca Faust, doctorul făcător de minuni, a cărui tainică lume spirituală n-a fost cunoscută decât de el însuși. Rembrandt vede un spectacol „Faust“, dat de o trupă de bilci ambulantă, și începe să se gândească la doctorul din piesă.

Un om nu trebuie să vrea să știe totul. Nu te poți uita la soare decât cu ochii lăsați în jos. Tîlcul viziunii albe nu poate fi înțeles. Rembrandt gravează figura lui Faust. În gravură, Faust privește plin de dorință lumina supranaturală, în care semnul tainic își deschide petalele ca un trandafir alb.

ARNA A TRECUT. PRIMĂVARA își presară florile peste orașul care, ca un bolnav, moțăie liniștit și nepăsător, sub cerul radios. Amsterdamul își așteaptă însănătoșirea: revenirea stărli înfloritoare dinainte, o pace onorabilă cu Anglia. Între timp, viața merge înainte. Și moartea. Vine din Leida vestea că Lijsbeth a murit. Adriaen o aduce. Rembrandt se sperie de înfățișarea lui jalnică.

— Merge chiar atât de prost, frățioare?

Merge prost la Leida. În ciuda ajutorului lui Rembrandt, grijile n-au ieșit din casă.

— Pînea milosteniei e tare, frățioare. Îți stă în stomac ca un pietroi.

— E dăruită cu drag, Adriaen.

— Tocmai faptul că e dăruită o face să fie atât de tare, Rembrandt. — Adriaen ridică spre el capul, un cap bătrîn, îndărătnic, veșnic nemulțumit. — Și totuși am încercat să-l slujesc pe Dumnezeu cît mai bine, — zice el, ca și cum Rembrandt l-ar fi întrebat. — Cum se face că totul este atât de amar?

Rembrandt dă din cap.

— Nu știu, frățioare. Nu pot să-mi dau o părere. Poate că ai încercat în mod prea conștient să fii pe placul Domnului. Și ai socotit că e mai însemnată calea decît ținta.

— Calea mea e calea Domnului. Am fost smerit cu cei smeriți, am muncit cît a fost ziua de lungă. Mai port și azi gherocul și mantaua pe care le-am purtat cînd m-am însurat. N-am azvîrlit niciodată un gologan pe fereastră. Și totuși simt un frig în mine, frățioare, un frig atât de cumplit că mi-e frică de ceasul cel de pe urmă.

Ce să spună Rembrandt? Că smerenia lui Adriaen e de fapt cea mai jalnică trufie? Că a crezut că slujește cauza Domnului, în timp ce nu se căuta decît pe sine însuși? Adriaen, în viață, a stat întotdeauna cu mîinile goale; și cu inima goală. A trăit la întuneric, ca o plantă de beci; e un om care vede totul în negru. Rembrandt știe că și în el sălășluiește ceva din înclinarea lui Adriaen către în-

tuneric; și el e îndărătnic, uneori neînduplecat. Dar știe că polul contrar al întunericului este lumina și acest adevăr îi rămîne ascuns lui Adriaen.

— Cred că nu trebuie să cercetăm vrerea și faptele lui Dumnezeu, Adriaen, zice el cu voce groasă. Despre cele cerești nu poți vorbi cum ar vorbi un copil despre bile și arșice.

Adriaen ridică brațele, deznădăjduit.

— Nu știu ce are să fie cu mine, Rembrandt. Îmi risipesc o teamă cu ajutorul celeilalte. Și totuși: dacă ar trebui s-o iau de la capăt, aş porni pe același drum; după mintea mea, nu există altul mai bun. Își pune mâinile pe genunchi, niște mâini neputincioase, de pe care s-au cojit bătăturile. Dar nu putem s-o luăm de la capăt, frățioare. Viața ni se dăruiește o singură dată. Ah, dac-aș fi ca Lijsbeth: ea s-a înapoiat în casa Domnului zîmbind.

Rembrandt își pune mîna pe umărul lui Adriaen.

— E oare vina noastră că sîntem așa cum sîntem, Adriaen? Și eu mă întreb ce-are să fie cu mine. Nu știu nici un răspuns la întrebările pe care mi le pun singur.

— M-am gîndit des la moarte, frățioare.

— Și eu la viață, Adriaen...

— Ai trăit numai partea din afară a vieții, n-ai rîvnit hrana spirituală. Nu te-ai mulțumit cu un loc mic în viață, ca mine. Ai umblat după onoruri și faimă și ai căutat să pătrunzi taine cunoscute numai de Părintele ceresc.

— Asta e munca mea. Taina mă inspiră și m-a făcut să pictez cele mai bune tablouri ale mele.

— Sub acest înveliș se ascunde trufie, zice Adriaen cu o cută între ochi. Toată pictura asta n-are nici un rost. N-are să găsească îndurare la Dumnezeu.

Rembrandt se uită la fața aspră a fratelui său, în care ochii cenușii se ascund sub sprîncenele stufoase. Ah, dacă ar putea să-l picteze așa! Să facă din omul acesta încăpățînat, care osîndește frumusețea, o imagine a frumuseții! Dar la ce bun să mai vorbească despre toate acestea?

— Să nu ne certăm, Adriaen, — zice el deodată. — Mi-e tot una. Hai să bem o ulcică de vin de Delft. Nu-mi văd în fiecare zi fratele.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Nici n-ai să ai prilejul, Rembrandt, — zice Adriaen cu ceva în privire, care de departe seamănă cu un zîmbet.

Viața merge repede înainte. Hendrickje e iar însărcinată; i-a spus lui Rembrandt într-o seară. Pentru prima dată în viață, Rembrandt primește cu răceală vestea cea bună.

— Copilul va avea un tată bătrîn, Hendrickje.

— Nu ești încă bătrîn, Rembrandt, îl contrazice Hendrickje repede. Cîte tablouri și gravuri ai făcut iarna aceasta? Un tînăr ar putea să te invidieze!

Rembrandt zîmbește cu blîndețe. Ce suflet bun are Hendrickje! E întotdeauna voioasă, întotdeauna gata să ajute și să consoleze.

— Poate că în curînd vom reuși să ne căsătorim, fetițo, spune el cu duioșie.

— Nu e nici o grabă. Și fără cununie mă simt foarte fericită, crede-mă. Dacă pot să vă îngrijesc, pe tine și pe Titus, sînt mulțumită; mai mult nu-mi trebuie.

Mîna ei îi scarmănă lui Rembrandt părul, care o face să se gîndească la lîna creată a unei oi.

Cîtă energie e în femeia aceasta... Un sprijin în zile grele. Rembrandt o privește în ochi: i se pare, sau Hendrickje e gata să plîngă? Dar Hendrickje nu plînge. Suspină de cîteva ori și se aude cum înghite în sec.

— Mă mănîncă în gît, zice ea, cu un rîs silit. Ceea ce înseamnă veste bună!

Așa crede Hendrickje. Dar consistoriul din Amsterdam e de altă părere. La începutul lui iunie, la scurt timp după ce s-a încheiat pacea nu prea onorabilă cu Anglia lui Cromwell, sosește o scrisoare. Meșterul Rembrandt și Hendrickje Stoffels, ambii domiciliați pe Breestraat, sînt citați în fața consistoriului, „cu scopul ca, prin muștrări tainice și creștinești și cu toată discreția, să se îndrepte toate păcatele, care dezonorează în fața lumii un enoriaș de rînd.”¹ Oare trebuie să dea ascultare acestui apel? Trebuie oare

¹ În original, acest citat din scrisoare este dat în limba olandeză veche.

Rembrandt și Hendrickje să ceară iertare domnilor pastori pentru „toate păcatele”?

Există motive de muștrare. Consistoriul veghează la curățenia trupului bisericii; păstrarea disciplinei este o condiție a înfloririi comunității. Rembrandt nu se simte păcătos. Viața lui cu Hendrickje nu e necinstită; e cinstită, netăinuită și sinceră. E oare dator să dea socoteală punct cu punct membrilor consistoriului de împrejurările care îl îndeamnă să procedeze astfel? Rembrandt nici nu se gîndește. Nu e el omul care să admită să i se facă morală cu una, cu două.

— Dacă vrei să te duci, te privește, Hendrickje. Eu nu calc pe-acolo.

Hendrickje nu prea se simte sigură. Nu, ea nu trăiește cu Rembrandt ca porcii; unirea lor e înnobilită de dragostea pe care și-o poartă reciproc. Totuși, se simte vinovată... Ea l-a convins pe Rembrandt să trăiască împreună în felul acesta!

— Ce frică mi-e, Rembrandt... Ce frică mi-e să nu ne dea consistoriul afară din comunitate. Atunci nu-ți mai cumpără nimeni nici o lucrare; atunci ești ca o oaie rîioasă.

— Hendrickje dragă, zău, nu-ți mai face griji. Să nu te lași niciodată intimidată de oameni. Ce pot ei să ne facă? Să ne afurisească? Ei și? O atrage spre el; ea stă în fața lui cu ochii în pămînt, ca un copil. Te simți într-adevăr vinovată, Hendrickje? În sufletul tău?

Hendrickje ridică atunci capul. Îl privește pe Rembrandt în plină față, o față pe care o cunoaște, dar pe care n-a privit-o încă niciodată așa. Capul energic și puternic și gîtul scurt,... îi amintesc brusc de un leu.

Un leu. Rembrandt, un leu. Un om puternic și energic, care nu se pleacă nici în fața a zece consistorii. Care hotărăște el însuși ce e bun și ce e rău și care nu ascultă decît de propria sa voce lăuntrică.

— Nu, Rembrandt, nu mă simt vinovată, zice ea, cuprînzîndu-i gîtul cu brațele. Mă simt numai foarte fericită, foarte, foarte fericită... Dar ce să fac dacă-mi vine mereu să plîng...

MEȘTERUL REMBRANDT

Vine o a doua scrisoare; apoi o a treia. Consistoriul nu se lasă. Hendrickje vrea să știe ce scrie într-o astfel de scrisoare.

— Ascultă, fetițo: „Atîta vreme cît vor rămîne în aceeași încăpăținare și răuvoitoare nesupunere, lipsiți de orice moralitate și bună-cuviință, ambii sus-numiți vor fi îndepărtați din comunitatea Sfintei Cine.”¹

Hendrickje se sperie. Îndepărtați din comunitatea Sfintei Cine. Nici pîine, nici vin, păcătoșilor. E rău, e ca un piron înfipt în carne. Noaptea, cînd simte cum palpită în pîntecele ei viața în devenire, se gîndește la toate acestea. Lipsită de Sfînta Cină. Veșmîntul creștinismului îi va fi oprit? Fără să-i spună nici un cuvînt lui Rembrandt, se duce în aceeași seară la Biserica veche. Bate în ușa camerei consistoriului; parcă i-ar bate ei inima.

O masă lungă, aproape fără sfîrșit, acoperită cu un postav verde. În spatele mesei, doisprezece bărbați, care o privesc muștrător de sub pălăriile lor negre. Se aude o voce, care aparține unui bărbat roșcovan, cu bărbia rasă: domnul președinte al consistoriului.

— A, așa, dumneata ești Hendrickje Stoffels, care locuiește la meșterul Rembrandt van Rijn, pe Breestraat. A trebuit să te cităm de trei ori, Hendrickje Stoffels!

Hendrickje dă din cap că da. Se reazimă de masă, se simte obosită... Nu-i oferă nimeni un scaun? Ba da. Unul dintre bărbați se scoală în picioare, aduce un scaun și o întreabă dacă vrea să bea apă:

— Ce palidă ești, fetițo.

Hendrickje bea, cu sorbituri lente, apă rece, de ploaie, căzută din cer pe acoperișul bisericii. Oare are să-i dea putere? Dinții îi clămpănesc ușor de buza paharului, mîna îi tremură cînd pune paharul pe masă.

Președintele o muștră părintește. Nu e un monstru, nu e un bisericos fățarnic. Dar are sarcina și datoria să vegheze la puritatea bisericii; cheia disciplinei nu trebuie să ruginească.

¹ *Sfînta Cină*: taină bisericească protestantă, corespunzătoare *euharistiei* catolice și *împărtășaniei* ortodoxe. În original acest citat este dat în limba olandeză veche.

— Și dacă dumneata, în situația dumitale, vii la slujbă, nu faci bine, Hendrickje Stoffels. De aceea e de folos să te prevenim din timp că trebuie să te îndrepti. Înțelegi?

Hendrickje înțelege. Își dă seama cât e de vinovată. Se uită speriată la șirul de fețe dinaintea ei: douăsprezece capete serioase, modele de viață exemplară, doisprezece stilpi pe care se reazimă biserica. Doisprezece burghezi îmbuibăți din Amsterdam, care nu vor putea pricepe niciodată că un artist ca Rembrandt depășește cadrul orizontului lor spiritual.

— Îmi pare rău că meșterul Rembrandt n-a venit și el, spune președintele cu seriozitate. Bănuiesc că atunci am fi putut rezolva această chestiune prin bună înțelegere. Deoarece însă numita persoană e recalcitrantă, sînt nevoit, spre părerea mea de rău, să-l rog pe respectabilul domn pastor ca, în scopul de a îndepărta acest scandal din comunitatea lui Christos, să aducă la cunoștință cazul, de la înălțimea amvonului, nepomenind nici un nume.

Hendrickje închide numai o clipă ochii. „Asta e rușinea”; gîndul trece prin ea ca o împușcătură de muschetă: toată lumea știe cine sînt aceia: „un anumit frate și o anumită soră”. Comunitatea, cu scîrbă, are s-o arate cu degetul: Hendrickje Stoffels din Ransdorp, învinuită de prostituție! Ce face ea aici? E o prăpastie de neînțelegere între cei doisprezece bărbați serioși și ea; consistoriul și casa de pe Breestraat sînt două lucruri cu totul diferite.

— Te-ai putea hotărî să-l părăsești pe Rembrandt van Rijn, Hendrickje Stoffels? întrebă unul dintre bărbați, mîngîindu-și bărbuța, ca și cum aceasta ar fi cea mai proaspătă iubită a lui.

Hendrickje îl privește în ochi pe cel care a întrebat-o.

— Niciodată n-am să-l părăsesc pe Rembrandt, domnule, răspunde ea cu voce înceată, dar hotărîtă. Pentru că știu că are nevoie de mine.

— El, nevoie de dumneata... Nu înțeleg. Păi sînt destule slujnice, așa cred.

— Rembrandt are nevoie de mine... Pentru fiul lui, pentru munca lui. O, nu pot să vă spun totul, domnule. Dar nu putem să ne căsătorim; e ceva care ne împiedică...

MEȘTERUL REMBRANDT

Din ochi îi curg șiroaie de lacrimi, care îi picură pe mâini și în poala umflată de sarcină.

— Hai, Hendrickje Stoffels — îi spune președintele, cu seriozitate — plîngi în voie, are să-ți facă bine. Arată că te căiești și te întorci la o viață virtuoasă. Mai e timp. Dacă meșterul Rembrandt nu se poate căsători cu dumneata, pleacă din casa lui și întoarce-te la mama dumitale. Căci se află iertare pentru păcatele dumitale. Precum Christos i-a iertat femeii adultere, tot astfel El are să te curețe de păcate cu sîngele Lui ceresc. Hai.

Hendrickje abia se ține pe picioare: o femeie care poartă pe frunte stigmatul greu al unei purtări desfrîinate.

— Vă mulțumesc, spune ea fără glas. Nu pot.

Cuvintele i se înăbușe în gîtlej. Tîrșindu-și pașii, iese anevoie din camera consistoriului și rătăcește ca o umbră printre bolțile înalte ale bisericii, în care lumina începe încet-încet să moară.

În ziua a zecea a lunii lui brumărel A.D.1654, cînd toamna învăluie orașul, iar copacii de pe Oudeschans și Groenburgwal se înveșmîntă în mantiile lor de pulbere aurie, Hendrickje Stoffels, din Ransdorp, în Waterland, naște o fetiță. Vineri 30 octombrie, seara, la ora șapte fix, copilul este botezat la Biserica Veche și primește numele de Cornelia van Rijn, ca semn că Rembrandt o socotește pe Hendrickje soția sa legitimă.

ARĂȘI E UN BEBELUȘ ÎN CASĂ; un ținț greu și rotofei, cu obrații dolofani: aproape nouă livre. Are păr șaten, creț, fruntea rotundă și un năsuc drept, între doi ochi cenușii... Seamănă cu biata Lijsbeth... Titus nu poate fi urnit de lîngă leagăn; cu băgare de seamă, dezmiardă pielea moale a fetei, vine mereu cu pături calde și se uită în scutece cu aceeași pricepere ca și Hendrickje, ca să vadă culoarea, dacă e galben-aurie... Uneori, cînd Hendrickje e în bucătărie, pune în grabă o sărutare pe fruntea mică a Corneliiei, hîțînă încetîșor leagănul și-i dă micuței porecle nostime, așa cum face și Hendrickje.

Titus are treisprezece ani. O față subțiratică, cu niște ochi care se uită uneori țintă, în depărtări, gînditori. Un copil, altfel decît colegii lui de școală. Dar știe să se facă iubit, și de învățători, și de colegi: oare datorită faptului că e atît de săritor?

— Titus își dă și cămașa de pe el, — obișnuiește Hendrickje, să spună.

Dar nu se poate supăra pe el din cauza aceasta.

Hendrickje, Titus, Cornelia. E o mare fericire, o fericire nemăsurată, să-i știi ai tăi. Trebuie să-i mulțumești lui Dumnezeu înmiit pentru ea. Acum Rembrandt poate iarăși să lucreze, poate să le explice ucenicilor săi marea misiune care a fost pusă în mîinile lor. Băieții sînt iarăși oaspeți la masă; în fiecare zi camera din fund e plină de larmă tinerească. Între timp, Hendrickje înfloreste; sarcina nu i-a dăunat.

— Așa aș vrea să te pictez, fetițo!

— Ca ce, Rembrandt?

Deodată, Rembrandt știe sigur ca ce.

— Ca Batșeba. Abia acum mă simt în stare.

Plin de elan, îi arată un tablou mic, o veche copie a Batșebelei lui Pieter Lastman. „Poate că ai să pictezi cîndva o Batșeba desăvîrșită“, a spus meșterul Lastman. Cîți ani sînt de atunci? Ei bine, el, Rembrandt, va picta o Batșeba

MEȘTERUL REMBRANDT

desăvîrșită. Un nud în mărime naturală și Hendrickje îi va poza.

Rembrandt lucrează. Merge mai greu și mai încet decît altădată, mai mult se trudește decît lucrează. Fiecare trăsătură de penel costă sînge și sudoare; lucrează ca un pietrar, care izbește în stana tare. Știe că trebuie, că numai prin munca lui poate să-și păstreze fericirea: casa, comorile artistice, totul! Pensula și acul de gravat alcătuiesc podul spre fericire; trebuie să-l treacă; anul acesta încă. Sub mîinile lui active, crește o Batșeba, un tablou cast, nobil, pictat într-o tonalitate potolită, de alb gălbui și auriu pastelat, iar peste fond, capul visător al Batșebeii, „fiica lui Eliam, soția lui Urie hititul, văzută și rîvnită de regele David. Căci această femeie era foarte frumoasă la înfățișare.”

Să nu se spună că meșterul Rembrandt nu e un pictor cu faimă în toată lumea! Sosește o scrisoare tocmai din Messina.

— Unde-i Messina, Rembrandt?

— În Italia, Hendrickje.

Rembrandt rupe pecetea, deschide scrisoarea... Are să citească cu glas tare conținutul.

— Signore Rembrandt...

Hendrickje așteaptă, Titus așteaptă, Rembrandt tace.

— Ia să văd, tăticele.

Titus a vorbit; nu degeaba e el elev la o școală specială. Nu, nici Titus nu înțelege italienește; păcat. Altminteri ar fi citit scrisoarea. Tata nu știe, Hendrickje nu știe... Ca să se consoleze, se apleacă asupra Corneliiei, care stă în leagăn și-și suge degetul gros.

— Am primit o scrisoare din Italia, surioară, și nici unul din noi nu știe s-o citească!

Dar atunci cine?

Hendrick Uylenburgh are această amabilitate.

— Desigur, dă-o-ncoa, Rembrandt. De! e o mare cinste, dragă prietene, o foarte mare cinste. Stai liniștit, dragul meu, să-ți citesc scrisoarea.

Uylenburgh citește încet, traducînd frază cu frază în olandeză. „Marchizul Antonio Ruffo, editorul operelor lui Homer, comandă meșterului Rembrandt un tablou, care să-l reprezinte pe Aristotel lîngă bustul lui Homer. Doi coți înălțime pe trei coți lățime, pictat pe pînză. Încolo, Rembrandt are absolut toată libertatea în ceea ce privește compoziția. Signore Ruffo s-ar simți onorat dacă meșterul Rembrandt ar vrea să accepte această comandă...”

— Am un bust splendid al lui Homer...

— Stai nițel! Signore Ruffo vrea să-ți plătească cinci sute de lire, numaidecît după expedierea tabloului.

— Aristotel lîngă bustul lui Homer, șoptește Rembrandt, care n-a înțeles cuvintele lui Uylenburgh. Poate să iasă un tablou grozav, Hendrick. Accept comanda bucuros!

— Cinci sute de lire. Ți se pare destul?

Rembrandt nu răspunde. În gînd, vede figura marelui învățat Aristotel care își pune mîna pe capul lui Homer, cum ar pune mîna un tată pe capul fiului său.

Viața e frumoasă. Nici la Amsterdam meșterul Rembrandt n-a fost uitat. Din nou vin comenzi. Comerțul se pune iar pe picioare, sau sînt alte cauze? Rembrandt nu știe; el lucrează. Vin și ucenici noi: „treaba merge, Hendrickje!”

Într-o zi, Jan Six e în camera din față. Rembrandt simte o ușoară teamă; îi trece prin cap gîndul la un titlu de creanță. Sinior Six nu vorbește despre datorie.

— Am venit să te întreb dacă vrei să-mi pictezi portretul repede. E un dar pentru viitoarea mea soție, care are să-l prețuiască mult.

Între ochii lui Rembrandt apare o cută mică; acest „repede” îl indispuie. Six pare să fi simțit că i-a vorbit artistului prea de sus. De aceea, ca s-o dregă, spune:

— Am văzut adineauri la negustorul de obiecte de artă De Jonghe stampa dumitale de format mare „Cele trei cruci”. O operă formidabilă, meștere Rembrandt!

— Dacă ții, îți trimit o copie, sinior Six, îi oferă Rembrandt cu mîrinimie. Și în cît timp trebuie să fie gata portretul?

MEȘTERUL REMBRANDT

- În vreo paisprezece zile.
- Preiau comanda și predau pînza pînă într-o săptămînă.
- Trebuie să fie în mărime naturală, îl previne Six, surprins de hotărîrea rapidă a pictorului. Și mai ales expresiv.
- Îți cunosc capul un pic, sinior Six. Nu-ți fac portretul prima dată.
- Am îmbătrînit...
- Ți se schimbă din cauza asta caracterul?
- Omul e de obicei un produs al împrejurărilor, spune Six cu un zîmbet silit și îi întinde pictorului mîna. — Acum locuiesc în Casa Nassau, continuă el repede. Acolo mă poți găsi dacă trebuie să pozez.
- N-am să te stingheresc prea mult, sinior Six, spune Rembrandt, înclud ușa după distinsul său client.

Un portret minunat, magistral. Un cap meditativ deasupra roșului cald și cenușului deschis al mantalei și hainei, tivite cu fireturi aurii. Un portret desăvîrșit ca echilibru al cromaticii și tonalității; o capodoperă. Numai de două ori a fost nevoit Jan Six să pozeze...

— Las' pe mine, ai să fii mulțumit!

Ca și cum ar fi pictată dintr-o singură suflare, atît de viguroasă și plină de culoare, atît de pur holandeză este această pînză: un portret nobil al unui om nobil. Jan Six, de curînd numit senior de Wimmenum și Vromade, poet și colecționar de artă și protector al artelor frumoase, prin grația lui Dumnezeu...

Noblesse oblige. Noblețea creează obligații. Abia a terminat bătrînul Herman Doomer de pus portretul în ramă și de atîrnat în sala mare a Casei Nassau, de pe Kloveniersburgwal, și notarul lui Jan Six, notarul unui om înnoobilat de curînd, îi trimite lui Rembrandt o scrisoare, în care îl somează politicos să nu mai amîne plata celor o mie de florini Carolus, deoarece scadența a fost depășită de mult. „În caz de neplată va fi urmărit girantul Lodewijck van

Ludick." Cînd Rembrandt o citește, i se pare că l-a izbit în cap aripa unei mori în funcțiune. Încruntat, umblă prin oraș, ocolind străzile aglomerate și căutînd alinare la oame-nii din popor, care trăiesc pe ulicioarele întortochiaste din jurul Bisericii de la miazăzi. Picioarele îl duc, parcă de la sine, spre Kloveniersburgwal. Apa cenușie clipește printre ulmii cafenii, peste care soarele a presărat o mîină de bronz auriu. Pe podul de pe Raamgracht, chiar lîngă Casa Nassau, Rembrandt se oprește, nehotărît. Aici locuiește prietenul și salvatorul său, aici locuiește gentilomul Jan Six, senior de Wimmenum și Vromade... Are să-i vorbească! Scrisoarea trebuie să fie o eroare, nu se poate altfel. Un nobil, poet, admirator al operelor lui, nu face astfel de gesturi. Abia i-a pictat portretul și i-a dăruit aureola nemuririi. Se plimbă încet pe lîngă palat; să bată cu ciocănașul în ușă? Dar trebuie mai întîi să-și cîntărească bine cuvintele, trebuie să știe ce are de spus, nu poate să intre de-a dreptul în subiect. Îngîndurat, trece de Casa Nassau și ajunge la casa Vulturul Albastru, unde locuiește Anna Six, mama gentilomului.

E năpădit brusc de un simțămînt de teamă. Ce ciudată pare casa aceasta mare, ce sumbră și tăcută... Abia acum bagă de seamă ceva care îl miră: ferestrele casei Vulturul Albastru sînt închise și acoperite cu perdele groase. Asta înseamnă deces, moarte... Nu cumva a murit cineva în familia Six? Rembrandt stă în fața casei, cu picioarele depărtate, cu capul plecat. Nu mai e supărat; îl cuprinde un simțămînt dureros, ca și cum sîngele i-ar trece, greu și gros, prin creier. Cu pași greoi, se tîrăște pînă la ușa de sub scară și, timid, lasă să cadă ciocănașul. O slujnică bătrînă și cocoșată îi deschide. Nu-l recunoaște pe Rembrandt. A murit cineva? „Doamna Anna Six, născută Wijmer, a încetat din viață azi-noapte. Dumnezeu s-o ierte.”

O dată cu zăpada vin ciorile și veștile rele. Vin de departe și de aproape și își croiesc drum spre Breestraat. Din Leida

MEȘTERUL REMBRANDT

vine știrea că fratele Adriaen a schimbat viața trecătoare cu cea veșnică și că văduva lui a rămas în lipsuri.

— Ce să facem, Hendrickje, putem s-o lăsăm în voia soartei?

— Omul trebuie să facă ceea ce poate, e de părere Hendrickje, iar vorbele ei sună ca o spovedanie.

Omul trebuie să facă ceea ce poate. Dar cum poți încălzi pe un altul, dacă ție însuși ți-e frig? Trebuie bani. Nu numai pentru Lijsbetgen, văduva lui Adriaen, ci și pentru mulți furnizori, care așteaptă de mult să fie plătiți. Valori mici, fiecare în parte, dar împreună o sumă mare.

— Ce ne facem, Hendrickje?

Hendrickje socotește și numără, dar nu ajunge la nici un rezultat.

— Cît primești pentru tabloul domnului Ruffo, Rembrandt?

— Cinci sute de lire, Hendrickje.

— Cît face în banii noștri?

— Cît? Habar n-am, Hendrickje.

— Și cum te-ai înțelege cu sinior Six? Cît primești pentru portretul lui?

— N-am cu el nici o înțelegere, Hendrickje.

Hendrickje oftează.

— Și portretul acela, pe care l-ai făcut la începutul anului pentru fiica lui sinior Diego d'Andrade. L-ai încasat?

— Încasat? Nu. Sinior d'Andrade a fost de părere că nu seamănă și că trebuie să-l refac. Dar nu mai pun pensula pe el, Hendrickje, draga mea, cred că înțelegi.

E un copil mare, Rembrandt; un copil, ca Titus. Când are să învețe să fie mai ordonat? Peste tot rătăcesc tablouri și gravuri: la Uylenburgh și la Clement de Jonghe, la frații Danckerts și chiar la firma Chiartres din Paris. Iar în atelier se află o serie de pânze, pe jumătate și pe trei sferturi terminate, dar pe care Rembrandt nu mai pune mâna. Apoi, a livrat multe pânze și panouri unor clienți: oare i-au plătit toți?

Rembrandt nu ține nici un registru.

— Trebuie să procedăm altfel, Hendrickje; trebuie să se facă ordine. Fă-o tu, fetiço. Sau, mai bine: hai s-o facem împreună; unde-s doi puterea crește. Dar acum ne trebuie bani. Urgent. Jan Six vrea să fie plătit. E o datorie de onoare. Rembrandt nu vrea să rămână dator unui nobil. Ne trebuie o mie de florini și repede. Facem ordine și ai să vezi că toate se-ndreaptă!

E un copil mare, Rembrandt. De ce să nu împrumuți bani, dacă-ți trebuie? Un negustor, Gerrit Boelissen, îi împrumută opt sute de florini cu dobîndă de patru și jumătate la sută. E un plasament bun. Opt sute, însă, nu ajung; e nevoie de mai mulți bani. Nu cumva Abraham Francen, farmacistul, ar vrea să-i facă un serviciu lui Rembrandt? Sinior Francen e un bun cunoscut al lui Rembrandt; chiar anul acesta i-a gravat portretul. Într-o seară, Rembrandt se duce pe Agnietenstraat; în încăperea scundă din spatele farmaciei, care îi amintește de sinior Porrett, face încercarea. Sinior Francen îi este binevoitor. Dar Francen stă prost cu banii.

— Nu merge, meștere Rembrandt. Războiul cu Anglia m-a dat la fund. Dar poate vrea frate-meu Daniel să te ajute. Am să vorbesc cu el.

Doctorul Daniel Francen locuiește pe Anjelierstraat și are o inimă simțitoare.

— Mult nu pot, meștere Rembrandt, nu sînt un mecena. Nu sînt decît un medic cinstit, cu o îndelungată practică printre oamenii săraci. Totuși, dacă pot să te ajut, sînt gata. — Rembrandt e mișcat de nobila ofertă și nu știe cărui fapt i-o datorează. — Artei dumitale, meștere Rembrandt. Ești un mare pictor, cel mai mare din cîți cunosc. De fapt, arta dumitale ar trebui să înflorească la umbra negustorilor bogați. Nu uita însă că artiștii și negustorii nu se împacă bine unii cu alții. Afară numai dacă cei dintîi servesc pentru a spori strălucirea celorlalți. De aceea, lasă-i unui biet medic plăcerea de a te unge cu un pic de alifie.

MEȘTERUL REMBRANDT

Doctorul Francen toarnă un pahar cu vin, numără și socotește și spune că-l poate servi pe Rembrandt cu trei mii de florini.

— Nu, dobîndă nu cer, nici plata în tablouri sau stampe. Îți las toată libertatea. Poate ai odată și odată vreun mic tablou de prisos. Dar să nu te grăbești; pot să aștept.

Ca și cum ar trăi într-o țară de basm, așa de liniștit merge Rembrandt pe Rozengracht, spre casă. Îi vine să cînte, îi vine să plîngă; nu și-a pierdut încrederea în oameni.

AMSTERDAMUL SE REFACE.

IJ-ul e din nou plin de corăbii iar la Bursă banii își cîntă cîntecul, lor de argint. Municipality nu stă nici ea cu mîinile în buzunar; la clădirea primăriei, a cărei construcție lîncezise în timpul războiului cu Anglia, lucrările reîncep, cu toate că încă de mult arhitectul Jacob van Campen¹, dezgustat de intrigile și lucrăturile lui Daniel Stalpaert² pe lîngă domnii pîrgari, a întors spatele și a părăsit șantierul. Respectabilii domni nu sînt sentimentali; primăria trebuie terminată și fără Van Campen! Se comandă tablourile de pus deasupra căminelor. Jan Bronckhorst³, Ferdinand Bol, Govert Flinck, Jan Lievens și alți zei, ceva mai mărunți, sînt fericiții aleși... E mult de lucru! La reuniunea breslei Sf. Luca pictorii ridică toți cornul breslei, plin ochi cu Malvoisier. Pentru bunăstarea Amsterdamului! Noroc!

Primăria, gloria Amsterdamului, simbolul prosperității. Hendrickje și Titus sînt pe Vijgendam, așteptînd trecerea cortegiului de la Prinsenhof⁴ spre primărie, care urmează să fie inaugurată solemn. Stau amîndoi în dreptul Bursei; de acolo pot vedea fațada de piatră de Bentheim, care își înalță silueta robustă spre cerul plin de nori de vară trandafirii.

— Cînd vin, Hendrickje?

— Nu mai durează mult, Titus, — spune Hendrickje, făcîndu-și loc anevoie. Stăm aici cel puțin de-un ceas. Am și obosit.

— Reazămă-te de mine, Hendrickje, oferă Titus, mărinos.

Hendrickje îl ia de braț. Răspunsul ei se pierde în tumultul care se aude subit de-a lungul cordonului de pri-

¹ *Jacob van Campen* sau *van Kampen* (1595 sau 1598—1657), pictor și arhitect olandez.

² *Daniel Stalpaert* (1615?—1676), pictor și arhitect olandez.

³ *Jan Gerritszoon van Bronckhorst* (1603—1662?), pictor olandez de scene istorice și gravor.

⁴ Curtea princiară.

vitori. Trîmbițele răsună peste capetele cetățenilor care așteaptă; cei tineri încep să chiuie cu înflăcărare. Tropăitul de potcoave pe bolovani se apropie; capul cortegiului a și cotit pe Vijgendam.

E un tablou colorat, pestriț și plin de grație distinsă. În frunte merge garda călare, cu eșarfele roșii-portocalii-albastre, îndoite larg în jurul șalelor. Oamenii sînt înarmați cu sulii și halebarde; la soare, oțelul albicios împroașcă scînteii. După ei vin în pas încetinit armașul și slujitorii lui, fețe severe sub pălăriile cu pene, urmați fără interval de căruntul stegar al orașului, care duce, mîndru, culorile roșu-negru; bățul roșu al steagului se reazimă într-o bandulieră brodată cu fir de aur. Numai decît după el vin patru toboșari; doi din ei bat tobele, al căror răpăit se izbește de fațade și ricoșează ca un sforăit greoi.

Apoi, deodată, larma încetează. Răsună trîmbițele cu guri de aramă. Faceți loc! Vin domnii din conducerea orașului, un cortegiu lung și grav. În frunte merg solemn pîrgarii: capete serioase, conștiente de importanța lor, acoperite cu pălării negre late, iar la gît cu gulere mari. Se șoptesc nume, se descoperă capete; poporul nu-și vede în fiecare zi conducătorii de la obraz la obraz. După ei vin foștii pîrgari: fețe cu riduri și cu ochi încercănați, ciocuri cărunte și picioare înțepenite de podagră. Dar trăiesc, se bucură de gloria orașului, au contribuit la strădania menită să înalțe Amsterdamul la rangul de purtător al coroanei Europei... Sînt urmați de membrii municipalității, trezorerii, consilierii, secretarii, funcționarii, curierii..., un alai lung, în negru și alb, încheiat de straja de noapte în

vestoane de barhet, cu hîrîitoarea în mînă. În duduital surd al tunurilor, cortegiul dispăre în una dintre cele şapte intrări ale primăriei, unde, în sala mare, pîrgarul De Graeff urmează să rostească discursul festiv.

După ce mulţimea s-a risipit şi s-a întors în ateliere şi la celelalte munci, cel mai tînăr membru al municipalităţii, Jan Bicker, bate cu cuţitul în pahar. Cu voce limpede, spune o poezie de Huygens, o odă către întemeietorii celei de-a opta minuni a lumii... Bătrînul curtean se pricepe la versuri.

Sinior Bicker tace. Armaşul ridică un pahar de aur cizelat, plin pînă la buză cu Bourgogne vechi. Preţiosul obiect merge din mînă în mînă. Pentru propăşirea Amsterdamului, domnilor! Noroc, noroc, noroc!

Rembrandt e în atelier, la masa de gravat. Are nevoie de linişte ca să poată cugeta. *Biblia* stă deschisă în faţa lui. De zece, de douăzeci de ori, citeşte acelaşi capitol; parcă a devenit el însuşi o parte a cărţii. „Atunci Iisus a ieşit, purtînd cununa de spini şi veştmîntul de purpură; iar Pilat le-a zis: Iată omul.“

Rembrandt zîmbeşte dureros. Trebuie să-ţi mănînci pîinea cu lacrimi, ca să poţi înţelege acestea? Iisus, cel martirizat, bătut şi batjocorit, este arătat poporului. *Ecce homo*, iată omul. Rembrandt abia acum se simte copt înăuntrul lui ca să abordeze acest subiect; acum nu va fi un eşec, ca atîtea zeci de încercări anterioare. Nu o glorificare, nu, ci un om care suferă, luptă şi crede, puternic în simplitatea şi veracitatea lui. „Biblia nu e un mister, Biblia e un crîmpei de viaţă cu sînge cald... Viaţa aceasta vreau s-o prind în inima care bate. Vreau s-o despoi de spoiala calvinistă şi de poleiala catolică; nu caut decît emoţia cea mai firească.“ Îşi reazimă în mîini capul pe care şi-l simte greu. Cu pleoapele strînse se uită ţintă la autoportretul de pe şevalet: un cap energic, cu privirea întoarsă spre interior. „Un cap regal“, aşa a numit Daniel Francen acest portret. Rembrandt, rege... Totuşi, nu i se dă nici o comandă pentru primăria nouă, în timp ce

MEȘTERUL REMBRANDT

talente mediocre, ca Jurriaan Owens¹ și Nicolaas Stockade sînt chemați pentru lucrări importante și cîștigă, poate, o mie de florini la un singur tablou de pus deasupra unui cămin.

Desigur: Ferdinand Bol și Govert Flinck au talent. Rembrandt, cît a putut, i-a ajutat să se formeze și se laudă cu asta. Dar că-și întrec învățătorul, e o absurditate. Și s-ar fi putut să fie altfel. De ce a luat Govert Flinck atîtea lucrări, încît a avut nevoie de doi ani ca să le termine? Uite, așa nu e bine; e o domnie a arbitrarului. Pîrgarii se poartă ca și cum nici n-ar exista un Rembrandt; în ochii părinților orașului el nu înseamnă nimic, ceea ce e dureros pentru un artist, care vrea să se simtă susținut de dragostea poporului. Miroase a tiranie.

Ce au împotriva lui? Nu e cununoscut legitim; e adevărat. Și nu știe să măgulească și să lingusească; e la fel de adevărat. Dar oare acesta să fie motivul că nu e agreat ca pictor? Acesta să fie motivul că sinior Jan Six trece fără să-i dea bună-ziuă? Pentru portretul soției sale Margaretha l-a chemat tot pe Govert Flinck. Flinck se înăbușă de atîta lucru.

Rembrandt oftează. Își privește portretul; caută în el anumite trăsături. „Meștere Rembrandt, te-a înțepat vreun ac otrăvit? Ești gelos că un coleg și fost ucenic al tău ți-o ia înainte? Nu poți să suferi că Flinck e la modă, în timp ce tu însuși ai fost scris în cartea uitării? Ai avut vremea ta, meștere Rembrandt. Nu trebuie oare să te dai de o parte ca să faci loc tineretului?” Nu, nu, lucrurile nu stau așa. Nu-i pare rău de succesul lui Govert, lui, care i-a fost meșter. Dar conducerea orașului trebuie să fie înțeleghitoare. Are datoria de onoare să nu-l treacă pe Rembrandt chiar de tot cu vederea, pentru că astfel își dă singură o palmă... Ciudat: înainte vreme n-a avut niciodată acest sentiment. Cînd a fost trecut cu vederea la pacea de la Mînster, i-a venit să ridă. Acum însă îl doare... deși bănuiește că o comandă l-ar pune în conflict cu domnii de la

¹ *Jürgen Owens* (1623—1678), pictor german de scene istorice, portretist și gravor.

primărie. Știe că lucrurile lui devin an de an tot mai profunde și mai liniștite, în timp ce pictura de salon e în ultima vreme foarte la modă. Dar asta e o treabă care nu-i privește pe pîrgari; o comandă ar fi putut să însemne reînnoșterea măiestriei sale...

Gînduri fără rost. „Treci la lucru, Rembrandt! Zgîrie-l pe *Ecce homo* în aramă. Pune-i pe marii preoți și pe slujitori să strige: Răstigniți-L, răstigniți-L!, așa cum marii preoți strigă și acum Răstigniți-L, gîndindu-se la un pictor care nu le e pe plac, pentru că se abate de la rînduielile statornicite de ei. Rîzi de edili Amsterdamului, care nu știu să-ți prețuiască măreția! O măreție care se cere recunoscută, dacă nu de cetățenii obișnuiți, cel puțin de autorități, căci ele au menirea și chemarea să păstreze bunurile spirituale și să le transmită generației viitoare. Nu mai medita, lasă-ți mîna să stea liniștită, fii tare. Cu toate că duduie pe Dam tunul, iar întreaga conducere a orașului merge, ca în procesiune, spre fastuoasa primărie, meșterul Rembrandt rămîne la lucru. Christos înfățișat poporului va avea parte de o viață mai lungă decît cuvîntarea înflorată a pîrgarului De Graeff. Christos e veșnic în marea Sa durere. Pentru că vorbele zboară ca fumul și cenușa și se risipesc în suflarea vîntului. Iar operele de artă vor fi scînteile incandescente, care luminează calea către cer.“

ARA REVARSĂ ASUPRA AMsterdamului lumina ei clocotitoare. Trece prin turnurile ajurate, încinge țiglele roșcovane de pe acoperișuri și îi face pe locuitori să ofteze de zăpușeală. Când vine o ploaie, blîndă și răcoroasă, o alinare din partea cerului?

Camera din față a casei de pe Breestraat e răcoroasă, pentru că e ferită de soare. În zilele călduroase, Hendrickjei îi place să stea

în camera din față, căci de acolo se poate privi în voie strada și ecluza sfîntul Anton. Când luminatorul ușii e deschis și interiorul pare prins într-o ramă lată, trecătorii aruncă bucușoși o privire spre camera din față, curioși să vadă interiorul casei faimosului pictor Rembrandt. Acele priviri îi făceau plăcere Hendrickjei. Îi dădeau simțămîntul cald că ea e stăpînă, nu numai a camerei din față, ci și a întregii case, de la beci pînă la pod. Stăpînă a casei și a inimii meșterului Rembrandt. Acum, Hendrickje stă iar în camera din față, dar nici un singur trecător nu va putea arunca o privire spre tablouri și spre candelabru, care se văd din stradă. Ușa e închisă, în ciuda căldurii, care produce zăpușeală chiar în camera din față, altminteri răcoroasă.

Ușa este închisă; ușa rămîne închisă. Hendrickje se uită pe furiș prin vitraliile ferestrei. Aproape că nu îndrăznește să se arate, acum. Casele de peste drum sînt liniștite și tăcute, soarele dogorește în geamurile căptușite cu perdele. Și totuși, în ciuda faptului că peste drum totul e închis, Hendrickje are impresia că din toate părțile se îndreaptă priviri spre casa lui Rembrandt, casa în care ea era stăpînă.

Era... Nenorocirea a venit ca o inundație. Hendrickje își amintește limpede de o noapte de noiembrie la Ransdorp, cînd Zuiderzee-ul, flămînd, a mușcat digul maritim din Waterland și cînd apa sărată s-a revărsat peste ținuturile joase. La ce au mai ajutat pămîntul și pînzele, la ce batar-dourile bătute în grabă, împotriva forței diabolice a mării? Strădanii zadarnice. Pămîntul bun de plug s-a înecat; s-a

înecat rodul atîtor ani de muncă. Un dig se rupe ca o reputație; nimic nu le poate salva. Avalanșa s-a prăbușit peste capul lui Rembrandt; nimic nu-l poate salva, decît o minune. Ca și cum s-ar fi întins o puternică pînză de păianjen în jurul lui, așa a fost imobilizat Rembrandt. O pînză de păianjen, dar capetele firelor se află în mîinile numeroșilor creditori, care n-au decît să tragă ca să-l facă să se zvîrcolească întocmai ca o muscă. Hendrickje oftează. Minunea..., minunea... Oare mai poate ea să creadă în minuni? Balonul de săpun care nu se sparge niciodată, dragostea care ține veșnic, fericirea care nu poate fi mușcată niciodată de dinții galbeni ai grijilor... A trăit două zile pe care n-are să le uite niciodată, două zile în care speranța și așteptarea au fost sfărîmate și prefăcute în iluzie moartă. Necazul începuse de dimineață. Orologiul din turnul Bisericii de la miazăzi abia trimisese opt bătăi peste Breestraat, cînd ciocănașul lovește în ușă, tare și amenințător. Meșterul Rembrandt Harmenszoon van Rijn e acasă și disponibil? Desigur, Rembrandt e acasă și la lucru, ca întotdeauna. Senior Frans Bruyning, secretar al Camerei Bunurilor Mobile nu e un om rău. Își face datoria. N-a cerut oare meșterul Rembrandt Consiliului Superior, printr-o petiție, aprobarea unei cesiuni judiciare, cu scopul de a-și satisface creditorii? Ei bine, Consiliul Superior a aprobat cererea; oportunitatea cesiunii e clară. După care comisarii Camerei Bunurilor Mobile l-au numit custode pe avocatul Henricus C. Torquinius, „pentru a administra și valorifica acele bunuri în interesul masei creditorilor.“

Frans Bruyning își face datoria. Două zile la rînd, punctual și corect. Pentru început, notează numele unui număr de șaptezeci și nouă tablouri, terminate complet sau parțial. Timp de două zile se plimbă din camera din față în camera din fund, din atelier în camera obiectelor de artă, din bucătărie în pod: inventarul tablourilor, precum și al mobilelor și obiectelor casnice, aflate în stăpînirea lui Rembrandt van Rijn, crește văzînd cu ochii. Ia naștere un maldăr de coli in-folio, scrise mărunt. Rembrandt îi arată lui Bruyning mereu alte obiecte, niciodată văzute pînă atunci. Toate obiectele sînt pipăite și notate. Niciodată n-ar

MEȘTERUL REMBRANDT

fi putut bănuî domnul Bruyning că în casa pictorului sînt îngrămădite atîtea lucruri și atît de costisitoare, lucruri ale căror nume abia le poate scrie. Fotolii spaniole, lăzi sculptate, candelabre, alături de cele mai ciudate obiecte. Suliți primitive, arcuri, paveze, spade, coifuri de oțel sclipitor, un întreg arsenal, pe care Rembrandt îl scoate la iveală ca prin farmec. Bruyning crede că a însemnat totul, dar Rembrandt îi mai arată bucăți de brocat sicilian, broderii, dănteles fine, catifele splendide, gobelinuri în culori pastelate. Covoare de Smirna și Samarkand, vase de bronz, evantaie de fildeș transparent, sticlărie venețiană gingașă, medalii, porțelanuri fine, instrumente muzicale, blănuri de jder, mărgelile veritabile și nestemate. Bruyning n-a văzut încă niciodată asemenea nestemate. Scrie ca în extaz. Scrie și scrie, pînă ce meșterului Rembrandt nu i-au mai rămas decît hainele de toate zilele și rufele, afară de cele date la spălat, precum și mijloacele necesare pentru întreținere, adică uneltele de pictură, pînze și culori.

Două zile... Ce sînt două zile? Una, două,... gata! Aceste două zile vor continua s-o apese pe Hendrickje ca o piatră de moară. E îngrozitor să vezi că tot ce ai îți lunecă printre degete; e ca și cum ai pierde un copil. Ce mai rămîne? Spune: ce? Consolarea cerească, desigur. Această consolare îi este oare de ajuns lui Rembrandt? Dar ei îi este de ajuns? Hendrickje cugetă la toate acestea; gîndurile i se învîrtesc ca într-un cerc, din care nu poate să iasă. Nu-l înțelege pe Rembrandt. E un om care poate să zîmbească atunci cînd i se aduce la cunoștință că seniorul Jan Six și-a cedat creanța, vînzînd-o lui sinior Ornia, un negustor de fierărie, tînăr și putred de bogat, care l-a somat legal pe Van Ludick, girantul lui Rembrandt. Îi merge atît de prost domnului Six, încît sare în aer din pricina celor o mie de florini? Nu, asta nu e atitudinea unui prieten bun, ci atitudinea unui burghez meschin, care nu știe să aprecieze creațiile lui Rembrandt decît ca investiții bănești. Și se pretinde poet... Hendrickje ar fi preferat ca diavolul să vină în saboți, decît în ciorapi de mătase, ca seniorul Six.

Hendrickje își ridică încet capul obosit. I se preling lacrimi pe obraji: nu știa că plînge. „Ce te faci acum, Hen-

drickje, ce te faci tu acum, fetiço? Credeai că toate s-au pus la punct spre bine, credeai că greutățile au fost înlăturate. Dar creditorii sînt ca niște căpușe: după ce una a supt sînge, sar alte zece să-i ia locul. Ce prostie, că Rembrandt, urmînd sfatul lui Uylenburgh, a trecut casa pe numele lui Titus. Transferul a creat printre creditorii bănuiala că Rembrandt vrea să-i tragă pe sfoară. Și-au arătat numaidecît colții, s-au înțeles între ei și l-au amenințat, nici mai mult, nici mai puțin, cu închisoarea.

Hendrickje se scoală în picioare anevoie. Dusă pe gînduri, își plimbă degetele pe dulapul de lîngă cămin, un dulap cu panouri sculptate, cu o friză lată și cu picioare masive. Dulapul acesta e proprietatea Hendrickjei; l-a primit în dar de la Rembrandt. Sinior Bruyning nu l-a putut trece în inventar. Un dulap de stejar plin cu rufărie... În clipa aceasta, ea este mai bogată ca Rembrandt!

Mai bogată ca Rembrandt. Gîndul acesta îi dă deodată putere. Cu mica ei bogăție poate să-l ajute pe Rembrandt. Se simte tare și gata de orice sacrificiu. Averea s-a dus, acum sînt amîndoi săraci ca Iov. Acum trebuie să-și vîre amîndoi capul sub căpăstru și să încerce să ducă din nou căruța pe făgașul cel bun. Îngîndurată, Hendrickje trece prin camera din față, se oprește în pragul camerei laterale și se uită cu ochi mirați la mobila grea și respectabilă, făcută parcă pentru o veșnicie. Ciudat! I se pare că vede toate acestea într-o oglindă, că nu sînt o realitate, ci umbra unei averi de altă dată. A fost cîndva stăpîna lor... S-au dus atît de departe, e atît de mult de atunci... Parcă e mai degrabă vis decît realitate. Un vis, da. A visat; acum s-a trezit. Aceasta este realitatea, de ea nu poți să scapi. Casa aceasta, mobila aceasta, sînt o dulce avere de vis; acum s-a trezit la realitatea vieții. Dar n-o supără; știe că visurile nu țin o mie de ani. O dată și o dată vine dimineața deșteptării și atunci e bine să fii gata.

Hendrickje e gata. În vîrfurile picioarelor se duce tip-til spre patul care se află într-un colț al camerei laterale. Printr-o crăpătură a perdelelor se uită la Cornelia; pe buze îi apare un zîmbet. Cornelia doarme: somnul ei de prînz. Cornelia, copilul ei și al lui Rembrandt, doarme și nu se

MEȘTERUL REMBRANDT

gîndește la deșteptare. Emoționată, Hendrickje privește copilița. Averea aceasta n-a fost înscrisă de sinior Bruyning, cu toate că și ea îi aparține lui Rembrandt. Nici Titus n-a fost înregistrat. Cele două bunuri mai prețioase au rămas și nici un om pe lume nu poate să întindă măcar un deget spre ele. „Dar atunci sîntem bogați, atunci sîntem putred de bogați!” Ideea aceasta îi vine brusc și e ca o binefacere. „Cine îndrăznește să ne numească săraci, cînd avem bunuri atît de scumpe?” Ca și cum i s-ar fi rostogolit de pe inimă o piatră grea, așa se simte de voioasă și de mulțumită; ca și cum ar urma să apară o lumină care risipește tot întunericul. Titus și Cornelia. Și un dulap mare plin cu rufărie... Să-l roage cu smerenie pe Dumnezeu să-i ia sub ocrotirea Sa? Cu pași ușori, Hendrickje urcă scara spre atelier. Se duce la Rembrandt, căci știe că poate să-l ajute.

Ă-ȘI VÎRE AMÎNDOI CAPUL sub căpăstru. Să tragă împreună căruța la deal. Vin zile în care ți se pare că totul cade înapoi. Zile negre și întunecate, care lasă în urmă un miros urît, de fum și funingine. Și ce e mai rău e că lui Rembrandt i se dă calificativul de falit; Rembrandt, care nici o singură dată în viață nu s-a făcut vinovat de vreo faptă incorectă.

Ce vor oamenii? El e gata de orice tranzacție, are toată bunăvoința, numai să fie lăsat la munca lui, care e viața lui. Pe creditorii nu prea îi încîntă o tranzacție. Meșterul Rembrandt a propus cedarea judiciară a bunurilor mobile; ei bine: justiția să-și urmeze cursul! Cu atît mai mult acum, cînd inventarul a fost întocmit și lista obiectelor curioase a ajuns în mîinile creditorilor. „O casă înșesată de cîmori artistice: ne scoatem pînă la ultimul ban! Puneți-l pe pictor sub curatelă, la nevoie închideți-l, numai să ne recuperăm banii. Și mai ales nu uitați dobînzile!”

Rembrandt, falit. Unii sînt de altă părere. Domnul van Ludick se dovedește a fi prieten la zile grele. Îi plătește lui sinior Ornia creanța asupra lui Rembrandt. „Lasă, decontăm noi mai tîrziu, dragul meu”. Nici Daniel Francen nu-l necăjește. Francen încheie cu Rembrandt un acord judiciar, în care se stabilește că, „dacă meșterul Rembrandt își pune în vînzare bunurile și obiectele de artă”, acesta se angajează, dacă Francen nu va fi despăgubit integral din vînzare, să-i achite diferența pictîndu-i cîteva tablouri.

Într-o zi, ciocănașul cade pe ușa. Hendrickje recunoaște în vizitator pe doctorul Arnold Tholinx, un cunoscut medic amsterdamez, căruia, cu vreo cîțiva ani în urmă, Rembrandt îi făcuse portretul în acvaforte.

— Meșterul Rembrandt e acasă?

— Da, domnule doctor, e acasă. Mă duc să-l chem.

După cîteva clipe, stau față-n față și se uită unul la altul fără să îndrăznească să spună ce au pe inimă. „Meșterul Rembrandt a îmbătrînit”, gîndește medicul. „Doctorul Tholinx nu arată bine de loc”, constată Rembrandt; „dar

MEȘTERUL REMBRANDT

are un cap frumos, mai frumos decît acum cîțiva ani." Tholinx își șterge sudoarea de pe frunte; obosește repede, inima nu-i mai merge cum trebuie.

— Și înainte ca să se oprească, aș ține să-mi mai faci o dată portretul, Se poate?

Rembrandt își privește cîtva timp vîrfurile degetelor. Întreabă dacă Tholinx îi cunoaște situația.

— Am fost declarat falit. Sînt sub curatelă. Numele meu a fost azvîrlit în noroi. Oricine poate să mă scuipe, fără frică de pedeapsă.

— Te înșeli, meștere Rembrandt. Te înșeli amar. Nici un om nu te poate calomnia. Ar fi pasibil de pedeapsă conform legii. Sinior Francen, farmacistul, mi-a expus situația dumitale și îți spun sincer că pentru atitudinea dumitale nu trebuie să te rușinezi cîtuși de puțin. Doar n-ai fost declarat în stare de faliment; așa e?

— Nu știu, domnule doctor. Știu numai că oamenii se năpustesc asupra mea din toate părțile. Creditorii mei luptă să obțină înțîietate la Camera Bunurilor Mobile, pentru acoperirea creanței. Se tem că bunurile mele mobile nu vor produce cît e nevoie, dacă vor fi vîndute la licitație. Rembrandt tace o clipă, apoi spune, aplecîndu-se înspre doctor: Și știi ce se întîmplă atunci, domnule Tholinx? Atunci trebuie să-mi vînd casa. Atunci meșterul Rembrandt pleacă de pe Breestraat; atunci s-a isprăvit cu el, definitiv.

Rembrandt a rostit ultimele cuvinte aproape imperceptibil, dar doctorul Tholinx le-a înțeles. Ce poate să facă, el, un om bătrîn și bolnav? Ce se poate face pentru a-l salva de ruină pe acest artist? De bani nu dispune. Și mai știe că n-are rost să bată, pentru Rembrandt, la ușile amsterdamezilor bogați, notabilii de pe splaiuri. Într-adevăr, încercase, dar rezultatul fusese întristător. „Bani pentru meșterul Rembrandt, ați spus? Ar însemna să-mi arunc florinii pe fereastră. Nici nu mă gîndesc!”

Nu, lumea nu prea îi e binevoitoare lui Rembrandt, la Amsterdam. În jurul lui plutește izul sărăciei, pe care nimeni nu-l miroase cu plăcere. Și apoi, de! a fost declarat falit; cu un falit nici un amsterdamez care se respectă nu are relații. „La urma urmei, individul e singur de vină. A

duș o viață destrăbălată; casa de pe Breestraat e ca un templu babilonian... Maniere de pictor, desigur, dar omul ăsta are mai mult manierele, că pictor adevărat nu e.“ O, Tholinx a pledat destul, dar negustorilor respectabili și dregătorilor le e lehamite de Rembrandt. „Mai e o pînză a lui în Sala Tirului. E de neînțeles cum de n-au dat-o încă jos domnii din comitet. Și e și un om periculos, Rembrandt ăsta: un liber-cugetător, ba se zice chiar că ar fi rozicrucian¹. Pe pînză aceea din sala Tirului era în primul plan un tran-dafir roșu; domnii din comitet au pus să-l acopere cu vopsea.“

Rembrandt falit, liber-cugetător, rozicrucian, cabalist. „Un om care trăiește cu slujnica lui; un om care nu se teme nici de Dumnezeu, nici de lege. Un om care a fost exclus de la Masa Domnului. Pentru un astfel de om să ne ușurăm buzunarele? Nu, doctore Tholinx, nici nu ne gîndim. Dacă ar fi vorba de un artist respectabil, de un pictor cumsecade și corect, care s-ar dovedi vrednic de ajutorul nostru, ar fi altceva. Dar așa...“ Tholinx își freacă, gînditor, țacălia albă. Ar vrea să poată ajuta.

— Uite ce e meștere Rembrandt — zice el, cu vocea lui cam pițigăiată — nu trebuie să te gîndești numaidecît la ce e mai rău. Sînt și oameni care îți vor binele și care vor să te ajute. Spune da în legătură cu cererea mea. Pune-mi capul pe pînză, dacă ai timp și chef.

— Timp am; și am și chef, domnule Tholinx, se hotărăște Rembrandt. Dar are să fie un portret sumbru. Te previn.

Doctorul Tholinx zîmbește amar.

— Știi în ce stare mă aflu. Mă plîng oare? Viața miroase frumos, da... Și cu mirosul vieții în nări, așa am s-o părăsesc. Pentru că am avut prilejul să întîlnesc moartea în multe chipuri și nu mi s-a părut niciodată atrăgătoare.

Rembrandt îl privește atent pe bătrînul medic. Ce să-i mai spună?

¹ Membru al unei secte creștine independente, înființată în Germania în secolul al XVII-lea. Mai are și azi adepți în Europa și în America.

— Și mie mi se pare moartea la fel de cumplită ca și dumitale, domnule doctor. Și nu găsesc nici o explicație pentru suferința omenească. E oare necesară?

— Omul trebuie să sufere, meștere Rembrandt. Nu numai pentru ca să poată goli cupa bucuriei, ci și pentru ca să simtă gustul divin al vieții fericite!

— Lumină și umbră, șoptește Rembrandt.

Și apoi îi vine, ca o alinare, gândul că e îndatorat, poate, mai mult sărăciei sale decât bogăției sale apuse.

Prietenii buni sînt rari, dar există. Ne apar pe neașteptate în față, cu mîinile întinse pentru a ajutama. De obicei, ei nu sînt oamenii pe care credeam că am putea clădi case; nu sînt cei care te plîng cu gura, dar își țin mîna pe pungă. Sînt necunoscuți, care vin, nu întrebă și își fac datoria. Doctorul Tholinx e un astfel de om. „Cu ce ar putea fi ajutat meșterul Rembrandt în modul cel mai nimerit? Cu lucrări. Munca încordează atenția ca un arc și obosește. Ce bine e să fii obosit! Oboseala face parte din viață.” Tholinx și frații Francen se pun pe treabă; doi doctori și un farmacist caută medicamentul nimerit.

Cît e de cînd a pictat Rembrandt lecția de anatomie a profesorului Tulp? Douăzeci și cinci de ani. Dimineața e încă răcoroasă, cînd Rembrandt urcă scara în spirală, făcută din cărămidă, care duce spre marele auditoriu numit *Theatrum Anatomicum*. S-a dus într-adins devreme; simte nevoia să stea o clipă singur în sala din care numele lui și-a luat zborul asupra Amsterdamului, numele lui, pe care pe vremuri lumea îl rostea cu respect și cu admirație. Închide cu băgare de seamă ușa după el și se îndreaptă cu pași înceți spre tablou, spre pînza cea mare pe care a făcut-o pentru profesorul Tulp. Stă cu mîinile la spate, cu capul plecat, în fața tabloului care se scaldă, în toată splendoarea lui, în lumina dimineții, revărsată din plin prin ferestrele înalte.

Frumos tablou! Dar lecția de anatomie a doctorului Deyman nu va fi așa. Ce-a fost, a trecut. Ce ciudat, că doctorul Deyman vine totmai acum la el cu comanda lui! Toată lumea știe care e situația lui Rembrandt și îl ocolește cît

poate... Dus pe gânduri, se tot uită la pînza ieșită cu un sfert de veac înainte din mîntea și mîna lui. Barocă, pînă și în moarte. Barocă, pînă și în cadavru lui Adriaen Adriaens, colegul lui de școală din Leida. Care s-a smuls din strînsoarea convenției și a bunei-cuviințe și și-a dat viața pe eșafod. Un cadavru frumos, decorativ și pitoresc, un cadavru cu care poți să faci paradă, așa cum întreaga pînză e un tablou de paradă. Pictat fin și atent, cu pensule cu păr de cămilă, dozat cu sensibilitate în toată compoziția lui scenică.

Frumos tablou! O mostră de bun meșteșug de specialitate. Lui Rembrandt nu-i e rușine cu el. Dar e prea îngrijit; e lipsit de drama sumbră a morții, care pîndește la capătul vieții fiecărui om. Cadavru ar trebui să sugereze groază, o întrebare fără răspuns, pe care o duce cu el orice om, din leagăn și pînă se prăbușește în groapă. Tabloul acesta e ca o predică de duminică: cuvinte frumoase, rostite dintr-un amvon de lemn sculptat, fraze poetice recitate într-o cadență cu sonoritate plăcută. Nu are curajul să cerceteze cele mai profunde enigme ale existenței, nu coboară pînă la izvorul ascuns. Moartea e ceva mai mult decît leșul lui Adriaen Adriaens, mai mult decît o pișcătură de purice. Moartea are un suflet... și este misiunea artistului să-l facă vizibil pentru cei care dispun de ochi buni... Meditații lîngă un tablou, care stă atîrnat de un sfert de veac pe perețele Cetățuiei cuțitului... Douăzeci și cinci de ani în șir au zăcut pe această masă lungă cadavrele unor răufăcători, ale unor bieți rătăciți, care au călcat prea strîmb și s-au prăbușit. Ce deosebire există de fapt între Rembrandt și cadavru întins pe masă cît e de lung, cadavru lui Joris van Diest, osîndit la ștreang și ale cărui forme se bombează de sub cearceaful alb, aruncat peste el de o mînă grăbită? Și Rembrandt s-a prăbușit. Și el a fost pus în pielea goală pe masa de disecție. Și lui i se scoate cu cuțitul inima din piept. Dumnezeu știe că are inimă... Carionul din turnul de la miazăzi îi întrerupe meditațiile sumbre. Opt bătai cad pe acoperișul de ardezie al sălii *Theatrum Anatomicum*, urmate de pași grăbiți pe scara de cărămidă. Intră domnul prelector, doctorul Johan Deyman. Un om serios, sumbru, urmat de opt studenți, băieți imberbi, cărora urmează să

MEȘTERUL REMBRANDT

li se facă portretul împreună cu profesorul. Opt inimi tinere, pe care Rembrandt trebuie să le grupeze în jurul cadavrului. Nu vor trebui să se plîngă că meșterul Rembrandt le-a atribuit locuri proaste. Nu se poate face niciodată de două ori același lucru. Lecția de anatomie a doctorului Deyman e cu totul diferită de cea a profesorului Tulp. Rembrandt recunoaște. Este un monument al morții, un abis, o viziune formidabilă, așa cum numai unui om chinuit de viață îi este dat să vadă. Fără domni îmbrăcați elegant. Opt tineri și un chirurg în jurul unui cadavru, acordat lor ca *subjectum* de către magistrați și care, cu toracele spintecat și deschis și cu cutia craniană deșertată, impresionează ca o fantomă grandioasă și în același timp înfiorătoare. Lucrat în tonuri sumbre, cu o profunzime de culori aplicate cu pensule aspre, de păr de porc, seamănă cu o stană de granit, căreia pumnul neiertător al unui artist i-a dat formă și chip.

IV
Titus

E-A LUNGUL CANALULUI DE PE Rozengracht, copacii înălbiți de chi-ciură, ca niște uriașe căpățini de zahăr, sclipesc în soarele de februarie, ale cărui raze străpung norii, venind dintr-un cer ca de plumb. Lumina apărută brusc de după nori atinge în treacăt locuințele simple, cu fațade zugrăvite curat și cu geamuri sclipitoare la ferestre, înșirate de-a lungul splaiului îngust, deasupra căruia îndrăznețul Turn de la asfințit își înalță

solemn spre cer conturul elegant. Frumos turn, cel de la asfințit! Rembrandt l-a desenat de multe ori. În această clasică îmbinare de linii este ceva viu, care îl atrage. Iar dangățul lui este adânc și intim, ca vocea unui om bun și puternic, vocea unui prieten. Rembrandt, adeseori, când stă dus pe gânduri în atelier, trage cu urechea la această voce de bronz, care se răspîndește, în tril prelung, deasupra apei, deasupra fațadelor scunde ale caselor și se stinge deasupra întinderii împădurite a Doolhof-ului, cu ecou pînă departe, deasupra Valului și a cîmpiei din jur.

Cu toate că meșterul Rembrandt nu e prea ocupat, prietenii îi calcă rar pragul. Cine mai vine? Farmacistul Francen, cîteodată, ca și fratele său Daniel. Domnul Van Ludick arareori. Și mai vine cînd și cînd sinior Crayers, tutorele lui Titus; locuiește alături, în Westermarkt. Vorbesc puțin, tac mult... Ce ar avea să-și mai spună? Rembrandt trăiește ca o stridie în scoica ei. Iese rar. Nu prea suportă frigul. Pe vremuri, da, făcea plimbări de ore întregi: la Diemen, la Ouderkerk și pe IJ-ul plin de corăbii, spre Broek. Dar omul îmbătrînește; viața nu se scurge nebăgată în seamă, chiar dacă vederea mai e încă ageră, iar mina încă sigură și în stare să realizeze lucruri mari. Nu, viața n-a trecut pe lângă el nebăgată în seamă. Rembrandt a avut parte de o soartă vitregă. L-a rănit și l-a pedepsit, pe drept și pe nedrept; s-a răzbunat pe el. Unde-i omul fără pată sau fără cută? Cine îndrăznește să susțină că n-a greșit niciodată? Rembrandt a greșit; de multe ori. Și a fost tras la răspundere, pe față și fără a se ține seama de persoană.

Ah, ar face bine să nu se mai gîndească prea mult la toate acestea! Nici cu zece boi nu mai aduci trecutul înapoi. Trecutul nu se mai întoarce, afară de amintiri. Amintirile sînt fără încetare alături de el, vibrează în el ca dangătul unui clopot. Amintiri: ce a fost, și ce ar fi putut să fie dacă totul ar fi fost rînduit altfel.

Iată la ce se gîndește Rembrandt, cînd stă singur în micul său atelier din spatele căsuței de pe Rozengracht. Cum ar fi putut să fie dacă n-ar fi pierdut casa cea mare de pe Breestraat, dacă n-ar fi pierdut colecția sa de obiecte de artă, înșfăcăta și mînjită de mîini lacome. Niciodată n-are să uite ziua în care prețioasele sale bunuri au fost vîndute la licitație la „Coroana Imperială“, cîrciuma de pe Kalverstraat. Ziua în care cumpărătorii, înțeleși între ei să țină prețurile cît mai jos, le-au ținut atît de jos, încît sumele obținute n-au fost nici pe departe suficiente ca să acopere datoriile. Ca urmare, i-a fost luată și casa, minunata sa casă, în care lucrase și trăise aproape douăzeci de ani, mai întîi cu Saskia, apoi cu Hendrickje. Luni întunecate, sfîșietoare, care și acum îi mai zgîndăresc rana. O, își aduce aminte, ca și cum ar fi fost ieri; toate acestea se află în fața ochilor săi, în contururi precise.

Era în vremea cînd avea în lucru „Lecția de anatomie a doctorului Deyman“, acel tablou impresionant, plin de tenta cutremurătoare a morții, tragedia tristului sfîrșit. Nouă sute de florini a primit pentru el. S-au dus pînă la ultimul gologan la domnii de la Camera Bunurilor Mobile, unde creditorii intrau și ieșeau toată ziua, căutînd să-și valorifice drepturile. Triste vremuri! Toată colecția lui de obiecte de artă, evaluată cu zece ani în urmă la patruzeci de mii de florini, n-a realizat nici cinci mii de florini. Tablouri prețioase, vîndute pe nimica toată. Luni întunecate, în care a trăit într-o încordare de groază, într-o așteptare enervantă: cînd vor catadicsi dumnealor să-i care comorile spre Kalverstraat? Își aduce aminte de ziua în care, pe fațada „Coroanei Imperiale“, a fost afișată înștiințarea curatorului, referitoare la vînzarea averii mobile a insolubilului Rembrandt van Rijn, pictor, conform „cererii numitului, bazată pe acele bunuri, constînd din obiecte de

MEȘTERUL REMBRANDT

artă de diferiți maeștri din cei mai de seamă, italieni, francezi, germani și olandezi, adunate cu mare patimă de colecționar, de către același Rembrandt van Rijn... Spuneți mai departe."

Amințirile dau năvală. Era o zi de decembrie... O sanie de transportat mărfuri, trasă de două mîrtoage, se oprește în fața casei de pe Breestraat. Rembrandt aude cum încețază brusc loviturile potcoavelor pe caldarîm; mîna în care ține pensula îi tremură. Se așteptase; clipa aceasta trebuia să vină, așa cum vine noaptea după zi. Aude cum o mîna brutală izbește cu ciocănașul în ușă; urmează murmur de voci, apoi o scurtă tăcere.

Bătăi energice în ușă. Iată-l pe Titus: pe fața palidă, ochii îi ard. Vocea lui bîiguie:

— Au venit să ia lucrurile, tăticule, au...

— Știu, băiatul tatii.

Rembrandt se silește să fie calm. Amestecă vopselele pe paletă; parcă ar modela, așa le aplică pe pînză. Titus îl privește: „cum poate fi tăticu' așa de tare?" Îi curg lacrimi șiroaie, de mînie și de neputință. Își strînge pumnii-șorii; ar vrea să-i bată pe oamenii aceia, să-i dea afară din casă...

— Nu spunem și nu facem nimic, tăticule? Stăm, și ne uităm cum ne iau toate lucrurile?

Rembrandt dă din cap; buzele îi tremură. Deodată, Titus simte, probabil, că tatălui său i se sfișie inima; copiii au vederea ageră. Își aruncă brațele, ca un sălbatic, în jurul gîtului lui Rembrandt și își lipește obrazul neted de fața nebarbierită a tatălui său.

— Nu te necăji, tăticule. Te ajut eu, să știi! Eu și Hendrickje o să avem grijă să poți lucra în liniște. Jur pe Dumnezeu, tăticule...

Titus a jurat. A jurat pe Dumnezeu. Parcă și acum mai aude Rembrandt vocea aceea subțire, emoționată, de băiat. E o binecuvîntare, o binefacere, un sprijin, un astfel de fiu, acest dar al Saskiei, care i-a fost dat să-l păstreze.

Are motive să fie recunoscător. Titus nu și-a călcat jumântul. Rembrandt nu rabdă de foame sau de frig; poate să lucreze cum vrea. Hendrickje îl îngrijește ca o mamă. Cine ar fi putut bănui vreodată că Hendrickje are un simț practic atât de dezvoltat? De la ea vine ideea să deschidă, împreună cu Titus, un magazin de obiecte de artă. O negustorie care se desfășoară fără nici un amestec al lui Rembrandt, deoarece el se mai află sub curatela avocatului Torquinius și deci în incapacitate juridică de a exercita vreo activitate comercială.

Ce inimă bună are Hendrickje! Când mai locuiau încă în casa goală de pe Breestraat, ea nu numai că nu-și pierduse nădejdea, dar găsisese și soluția. Ea și Titus au început acum un negoț în tovărășie, iar Rembrandt e sfătuitorul lor neplătit. Afacerile nu sînt strălucite, dar suficiente pentru a feri familia de lipsuri. Hendrickje a primit ceva bani din moștenirea lăsată de mama ei, care, după ce a ajutat sute de copii să vină pe lume, și-a luat de la lume rămas-bun pe neașteptate. Fusesse o lovitură pentru Hendrickje. Pentru un copil, moartea mamei vine întotdeauna prea devreme.

Nici Titus n-a fost cu totul lefter. Avea o mică sumă de bani, provenită din darurile făcute la botez de prieteni și de rude. Cu acești bani cumpăraseră împreună mobilă ieftină și mai rămăsese destul ca să cumpere și cîteva obiecte de artă simple și cîteva mici tablouri. Iar cînd casa de pe Breestraat a fost în cele din urmă vîndută, iar ei au fost nevoiți s-o evacueze, Daniel Frâncen a fost acela care le-a atras atenția asupra casei goale de pe Rozengracht. „Nu e rea, chiria nu e mare (o sută douăzeci și cinci de florini pe an), iar lumina în camera din fund e excelentă.“ La urma urmei, trebuie omul să locuiască undeva. „N-am avut în-cotro, Hendrickje“.

Se mutaseră toți patru acolo: Rembrandt, Hendrickje, Titus și Cornelia, care avea pe atunci șase ani. Au venit cîteva comenzi. Sinior Jacob Trip și soția sa Grietgen de Geer i-au cerut să le facă portretele. Sînt părinții fraților Louis și Hendrik, care au numărat nu de mult cincizeci și patru de mii de florini pentru terenul de pe Kloveniersburg-

wal. Pe acel teren Justus Vingboons urmează să înalțe palatul negustorilor, în care cei doi frați speră să-și găsească odihnă după obositorul negoț cu tunuri și fierărie. Bătrînul domn Trip i-a spus lui Rembrandt confidențial: „casa aceea va rivaliza cu primăria; va costa, în afară de teren, aproape patru tone!...” Un tată trufaș și o mamă și mai trufașă. Rembrandt le-a făcut două portrete splendide. Soții Trip au fost atât de mulțumiți, încît l-au pus să-i facă încă un portret coanei Margaretha.

Rembrandt își freacă ochii cu mîna; îl dor în ultima vreme. Îl dor atât de rău, încît numai poate să mînuiască acul de gravat. Ultimul portret gravat pe care l-a făcut a fost mutra lui sinior Van Copenol, trăznitul învățător și caligraf, care e stăpînit de o zmințeală: să-și facă în fiecare clipă portretul. Copenol s-a însurat cu o femeie putred de bogată și acum face pe ocrotitorul artelor, pentru a spori gloria jalnicei sale persoane. Rembrandt zîmbește, acum, cînd se gîndește la sinior Copenol. Păi da, ce importanță are pe cine pictează? Fiecare nebun cu păsărica lui. Copenol sau altul: ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba? Își întinde confortabil picioarele spre foc, își freacă mîinile și-și ridică gulerul halatului. Ce minunat, să stai să meditezi lîngă vatră... Te adoarme; parcă ai fi băut vin...

Trece un ceas, mai trece unul... Iat-o pe Cornelia. Se urcă pe genunchiul tatălui ei și-l întreabă dacă vine la masă.

— Da, fetițo, viu. Dar lasă-mă întîi să te giugiulesc un pic!

Rembrandt o saltă pe fetiță în sus, o ia în brațe, se plimbă cu ea prin atelier încolo și înapoi și încearcă să-i muște urechiușa trandafirie, — ușurel de tot, — ce senzație nostimă! Cu copila în brațe coboară cu băgare de seamă scara spre camera din mijloc, unde Hendrickje tocmai pune masa.

E o încăpere simplă, mobilată sumar; cu un blidar de brad, șase scaune de trestie, iar pe perete o tavă cu ibrice de cositor. Pe blidar două sfeșnice de aramă, cîteva ulcele și o cutie de arpacaș, toate frecate și lustruite de Hendric-

¹ O tonă = 100 000 florini.

kje, care duce întreaga gospodărie fără nici un ajutor. În încăpere e semilumină, chiar ziua nămiaza mare. Camera din mijloc e între camera din față și bucătărioara din fund și primește lumină prin fereastra pătrată din peretele camerei din față, unde și-a găsit adăpost prăvălia de obiecte de artă. De! omul trebuie să știe să se descurce. Nici la părinți Rembrandt n-a fost obișnuit cu luxul; căsuța de pe Weddesteeg cu siguranță că n-a fost mai încăpătoare. Totuși, în primele săptămîni pe Rozengracht, Rembrandt dădea mereu cu capul de trepte și de grinzile de tavan joase; trupul lui se obișnuise cu locuința spațioasă de pe Breestraat. Încet-încet, s-a deprins și cu odăițele mici, cu scările înguste și cu ușile scunde; acum i se pare chiar că locuința actuală e plăcută și intimă și nu dorește altceva.

Rembrandt nu dorește altceva? Nu-l mai întrebați. Nu-i zgîndăriți trecutul, lăsați-l în pace: vremea claponilor grași a trecut. Hendrickje atîrnă oala cu năut pe pirostrii, untura sfîrșie în tigaie, siropul rumenit stă pregătit într-o strachină de lut.

— Titus, vii să mănînci, flăcăule?

Titus van Rijn e un tînăr chipeș. O față prelungă, încadrată de valurile unor bucle brune. O trăsătură nervoasă în jurul gurii, care contrastează cu ochii mari și visători și cu fruntea lată. E un băiat drăguț, făt-frumosul multor fetișcane din Nieuwe Werk. Rembrandt o pune pe Cornelia pe un scaun, se așază față-n față cu ea și se joacă, fără să se gîndească la nimic, cu lingura, care se află pe fața de masă colorată, alături de farfuria de cositor. Hendrickje pune oala cu năut pe o scîndurică și umple farfuriile.

— Rugăciunea, tăticle!

Mormăind, Rembrandt rostește rugăciunea dinaintea mesei; parcă s-ar ruga numai pentru el singur. În acest timp, Titus se strîmbă la Cornelia, care se uită în jur, cu ochii strînși. Numai de-ar isprăvi tăticu' mai repede, altminteri o umflă risul...

— Amin, zice Rembrandt.

— Amin, zice Hendrickje.

— Amin, zice Titus.

— Amin, șoptește și Cornelia.

La început, toți mănîncă în liniște. Dar pe urmă se aude brusc vocea pițigăiată a lui Tituș: are vești importante. Govert Flinck a murit subit ieri; a aflat adineauri de la Gerrit Uylenburgh, care locuiește lîngă Flinck, pe Lau-riergracht.

— Are să fie o dezamăgire pentru domnii pîrgari; toată lumea știe că i-au dat de lucru pînă peste cap.

Rembrandt își lasă lingura din mîină; deodată, nu mai poate să mănînce; nu-i place. Cu dosul palmei își șterge grăsimea de pe buze.

— Govert a murit, mormăie el, mișcat.

Are impresia că i se înfundă gîtlejul. Fără un cuvînt, se scoală de la masă și urcă scara spre atelier. Simte nevoia să fie singur.

Govert Flinck a murit. Domnii pîrgari se scarpină în peruci. Vondel e și el zguduit:

*Apelles Flinck prea devreme orașului nostru-i fu smuls,
Căci municipalitatea din Amsterdam lui îi ceruse,
Noul local să-nveșmînte cu scene din vremuri apuse...*

Douăsprezece tablouri uriașe urma să picteze Flinck. Douăsprezece tablouri, menite să decoreze timpanele de sub arcele galeriei princiare, care înconjoară pe patru laturi marea sală de onoare, — și nici unul nu e terminat. Secretarul municipal notase cît se poate de precis în însemnările sale: „Govert Flinck a primit să picteze 12 tablouri pentru galeria primăriei, cîte 2 pe an, cu 1 000 fl. bucata“.

Ce e de făcut, domnilor edili? Trebuie să rămînă pereții golași, ca țeasta unui călugăr? Sau trebuie să fie și ei mărturie a nestăvilitului dor de libertate, ajuns la apogeu în cele șapte provincii unite, o libertate dobîndită după optzeci de ani de lupte?

Pereții să fie pictați, cît mai repede cu putință! Să fie pictați cu episoade din lupta batavilor împotriva asupritorilor lor, romanii. Apar nume din trecut. Bătălia

din pădurea Teutoburgă¹. Legământul batavilor². Claudius Civilis³. Brihio... Pîrgarul De Graeff pusese totul la cale cît se poate de precis: Flinck urma să ia pentru fiecare tablou avizul lui sinior Vondel, care știe pe degete istoria romanilor. Alt pictor oare tot așa va face?

Alt pictor. Ferdinand Bol? Meșterul Bol nu prea are chef să lucreze, de cînd s-a însurat cu Elisabeth Dell, fiica unui negustor putred de bogat.

— Nu, domnilor. N-am curajul să mă înham la o lucrare atît de mare. E prea obositor.

Bartholomeus van der Helst? Meșterul Helst vrea să preia o comandă. Dar dumnealor să aibă răbdare.

— Mă așteaptă cîteva portrete de dregători, care au înțietate, nu se poate altfel.

Pîrgarii nu se lasă. „Dacă nu sînt la Amsterdam pictori dispuși să îndeplinească, pentru o sumă grasă, dorința municipalității, atunci, domnilor edili, sîntem nevoiți să ne adresăm unor meșteri care și-au ales domiciliul aiurea.” Secretarul municipal se suie în trăsură. La Antwerpen locuiește meșterul Jordaens⁴, pictor faimos. „Cheamă-l”. Meșterul Jordaens stă la gînduri: douăsprezece tablouri mari, e cam mult. Peste doi ani împlinește șaptezeci; înseamnă să picteze în mormînt.

— Să ne oprim deocamdată la unul, domnule secretar. Și dacă am putere să fac mai multe, nu mă dau înapoi. Cu condiția ca domnii pîrgari să-mi plătească o mie două sute de florini Carolus bucata.

¹ Nunită de Tacit *Teutoburgensis saltus* (în *Anale*): pădure de cca. 1000 km² pe cursul superior al râului Ems.

² *Batavi*, popor germanic, vechii locuitori al Olandei de azi (în Delta Rinului). Supuși de romani la sfîrșitul sec. I î.e.n. În anul 69 e.n. s-au răscolat, dar după un an au fost învinși de romani.

³ *Claudius Civilis* (corect: *Julius Civilis*), conducătorul batavilor în răscoala din anii 69—70 e.n. (răscoală care s-a extins și în Galia). Civilis urmărea de fapt înființarea unui imperiu germano-galic.

⁴ *Jacob Jordaens* (1593—1678), pictor flamand de scene istorice, portretist, desenator, acvarelist și gravor.

MEȘTERUL REMBRANDT

Trăsura îl hurducă pe secretar de la Antwerpen la Haga. Acolo locuiește de scurt timp Jan Lievens cu tînăra sa soție. Lui Lievens îi place să stea la umbra curții. „Ridicarea scuturilor sub Brinio?” Jan e curios să afle prețul. O mie două sute de florini? Se face.

— Ce spuneți? Trebuie douăsprezece tablouri? Zău? Nu se poate mai puține? *Enfin*, unul îl iau în orice caz; domnii pîrgari pot să conteze pe un tablou. De! sînt foarte ocupat. Vă salut, domnule, vă salut.

Secretarul municipal vine înapoi la Amsterdam și descinde din trăsură, cu o durere de cap violentă și foarte nemulțumit de rezultatele călătoriei sale. Curînd de tot va trebui să raporteze domnilor pîrgari. Milostivească-se Domnul de bietul său suflet!

APTEZECI DE COȚI PĂTRAȚI ARE pînza la care trudește Rembrandt cu toată puterea talentului său. Își suie pe scara mobilă trupul, prea îndesat și prea greoi pentru un om de cincizeci și cinci de ani; geme și se sprijină, căci e astmatic, și îl mai supără și o prea mare presiune a singelui. Pînă în cele din urmă, tot au găsit edilii drumul spre locuința lui Rembrandt. De nevoie, desigur. Nu înseamnă că i se prețuiesc posibi-

litățile, dacă i s-a dat comanda unei pînze pentru galeria sălii de onoare. Dar tocmai de aceea are importanță lucrarea: îi oferă prilejul de a redeschide lupta cu edilii, în speranța că de data aceasta își va putea arăta măiestria, că și-o va putea arăta tuturor acelor care au concepții meschine și burgheze în Amsterdamul anului o mie șase sute șazeci și unu...

O luptă... Rembrandt ține pensula cum ar ține o spadă. O luptă, ca a lui Julius, numit Claudius Civilis, dusă și cu propria sa conștiință, și cu forțele romane. Rolul de trădător nu e făcut pentru oricine. Civilis îl joacă de dragul cauzei drepte. Oare îi simpatizează Rembrandt pe acei conjurați tenebroși? Cunoaște episodul încă de la Școala Latinească, unde domnul Letting îl explica pe Tacit școlarilor neștiutori, care ascultau cu gura căscată povestea Legămîntului făcut în codrul legendar.

Așa are să picteze Rembrandt scena. În impresionanta incintă a unui imens templu boltit, stă Civilis, formidabilul erou chior, la o masă lungă, înconjurat de cei mai nobili din neamul lui, elita seminției. S-a terminat ospățul nocturn, la care Civilis și-a dezvoltat pledoaria, la fel de înfocată ca și vinul curs în valuri. Acum a venit clipa cea mare. Civilis cere jurămîntul de credință, blestemîndu-i pe toți cei care nu vor lupta cu înverșunare.

— Beți pînă la fund cupa de aur. Puneți-vă lamele scliptoare ale spadelor peste a mea și jurați...

Muncă de titan; cum izbutește Rembrandt s-o facă? Tocmai la timp se prezintă pe Rozengracht un ucenic; se

numește Aert de Gelder¹ și vine din Dordt, unde a făcut ucenicie la Samuel van Hoogstraaten. „Du-te la Amsterdam, la meșterul Rembrandt,” i-a spus Van Hoogstraaten. Ei bine: iată-l. Aert grundește pînza; corvoadă aproape fără sfîrșit; e asistat de Titus, care în orele de răgaz vine de obicei pe Dam, unde pînza a fost întinsă pe peretele marii barăci a șantierului. Aici are loc o întîlnire neașteptată între Rembrandt și Jan Lievens, colegul său din Leida. Își strîng mîinile. Ce să-și mai spună? Amîndoi lucrează în aceeași încăpere, unde își desfășoară talentele și meșterul Jordaens. Lievens suferă de piatră la băsică; are toane și vrea să plece acasă. Cu cei cincizeci și patru de ani ai săi, pare cel mai bătrîn dintre cei trei artiști, iar maestrul antwerpenez este cel mai vîoi din toți.

— La vîrsta dumitale, dragă Lievens, eram sprintărel, ca un cocoșel cu două creste, oleleu, — îl ia peste picior meșterul Jordaens, care folosește limbajul șmecheresc din orașul seniorial.

Nu-i place Amsterdamul. „E prea înțepat, *nondediu*!”

Iar cei doi foști colegi..., să nu mai vorbim de ei. Rembrandt, morocănos ca un urciur de lut; un om care disprețuiește tutunul și plăcerile ulcelelor pline. Care toată ziua scîncește și se proptește și lucrează *tujur*² și se tratează cu cîteva scrumbii sărate. Nici Lievens nu e mai breaz; e cam bleg, și e slab ca sfîntul Ieronim, și e palid ca moartea în persoană și nu prea știe să ridă. Și mai zice că are o nevestică tînră și focoasă! Îi stă pe limbă meșterului Jordaens să-l întrebe pe Lievens cine face *les honneurs*³ la Haga în lipsa lui...

Nu, nu se vorbește mult în baraca de șantier de pe Dam, dar se lucrează intens. Jordaens și Lievens au cîte trei sau patru ucenici, tineri înaintați în meserie, care fac multă treabă în locul meșterilor. Rembrandt trudește singur, asistat numai de Aert de Gelder, care are o poftă de lucru ineputabilă. Talentul lui e remarcabil, iar admirația pentru opera meșterului său e nemărginită.

¹ *Aert de Gelder* (1645—1727), pictor portretist olandez.

² Franțuzism: *toujours*, într-una.

³ Onorurile (fr.)

— Nimeni nu pictează ca dumneavoastră, meștere Rembrandt. Sînteți un vrăjitor al culorii!

Un vrăjitor al culorii... Cinci luni a tras Rembrandt din greu, ca un cal de saca, ca să-și pună pe pînză, cu o robustă gradație, maiestuoasa sa viziune. Alb în toate tonurile: alb cenușiu, alb albăstrui, alb argintiu și alb sidefiu. Un tablou plin de mistere și de nuanțe argintii, un cer de furtună. Meșterul Jordaens și-a și început a doua pînză, iar Jan Lievens s-a înapoiat la Haga, ca să colaboreze la pictura murală a clădirii Huis ten Bosch, cînd pînza lui Rembrandt este întinsă pe perete, sub un arc al sălii de onoare. Domnii pîrgari, care se arătaseră plini de interes pentru lucrările colegilor lui, de data aceasta n-au timp; vor veni să vadă pînza cînd se va ivi un prilej.

Rembrandt își ascunde nemulțumirea. Tăcut, se duce acasă, alături de Aert. Amurgul țese o semilumină cenușie peste apa liniștită de pe Rozengracht.

RCUL NU POATE SĂ STEA
veșnic încordat. Tabloul e gata;
acum trebuie pus la locul lui.

— Vii cu noi la Labirint, tăticule?

Rembrandt la Labirint. De peste
un an locuiește chiar peste drum
de Labirint, dar n-a călcat încă pe
acolo.

— Ce să fac eu la Labirint? în-
treabă el, mirat.

— Să te rătăcești, răspunde Ti-
tus rîzînd. Și să mănînci turtițe

cu frișcă și cu miere.

— Nu zău! Și asta duminică! Întîi la slujbă și pe urmă
la Labirint, se împotrivește Rembrandt, pe jumătate ciști-
gat. Se poate?

— După atîtea luni de muncă pe rupte la Civilis, se poa-
te orice, spune Titus, vesel.

Sare și micuța Cornelia:

— Da, zău, tăticule, hai cu noi o dată, se roagă ea. Ti-
tus zice să sînt acolo uriași și eu n-am văzut încă niciodată
uriași adevărați!

— Atunci ar fi timpul ca să-i vezi acum, zice Rembrandt.

Hai, să se ducă și el o dată să se distreze; distracția te
mai face să uiți necazurile. Și i-ar face și Corneliei plăcere.
Rembrandt se uită la Hendrickje, care stă la masă cu un
maldăr de rufe de cîrpit.

— Vii și tu cu noi, fetițo?

Nu, Hendrickje preferă să nu meargă, nu prea se simte
bine azi.

— Luați-l cu voi pe Aert. Eu am să am grijă să fie masa
gata cînd vă întoarceți. Și sînt bucuroasă că pot să stau în
liniște acasă cîteva ceasuri.

După o jumătate de oră, întregul grup rătăcește prin
renumitul Labirint al lui sinior Lingelbach, unde, plătind
un gologan, ți se dă acces spre grădinile întortochiate,
pline cu fîntîni și cu statui de stuc și de ceară și cu alte lu-
cruri nostime, adunate la un loc pentru desfătarea țărani-
lor și a orășenilor. Obrajii Corneliei sînt încinși de căldură

și de mirare; vrea cu tot dinadinsul să vadă mai întâi un uriaș. Titus i-a făgăduit. Este acolo un uriaș, este și o uriașă, care sînt adăpostiți într-o baracă de lemn, înconjurată de păuni și porumbei domesticiți. Un cocoșat dă explicații celor de față, majoritatea șlepari și marinari, care nu știu cum să-și omoare timpul duminica.

— Aceasta este o uriașă, numită doamna Walburgh. Se trage din vechea seminție a lui Enak, care a locuit la Haga, după cum e scris în cronici. A fost zămislită sub semnul taurului. Își ține la piept feciorul, un tînăr uriaș, își mișcă ochii încoace și încolo, îi rotește, îi deschide și îi închide, ca și tînărul uriaș care se află la pieptul ei...

Cornelia îl ține pe Titus de mîină, cu putere; ceea ce vede îi dă fiori și i se pare superb; nu-i vine să mai plece.

— Aici, onorat public, aici vedeți chipul Ariadnei, fără fir. Bachus e în fața ei. Fecioara, care înainte nu văzuse niciodată zei, nu știe ce să facă. Dar a căzut smerită în genunchi...

Cocoșatul tace. Deodată țîșnește apă din cornul lui Bachus și din sîinii Ariadnei. Strophește pălăriile bărbaților, bonetele copiilor... Titus își împinge surioara sub un jet de apă; ea rîde și țipă și se zbate și nu se liniștește decît în fața enormei statui de lemn a lui Goliath.

E o zi superbă. Pe Rembrandt îl obosește hoinăreala prin grădină; i se face sete și caută un locșor răcoros sub copacii înalți. Pe iarba verde sînt mese și bănci. Se găsește de cumpărat de toate: gogoși, bere, scrumbii, cireșe, fragi cu frișcă. Rembrandt îi tratează pe toți, cu mîină largă. Pînă ce își adună destule puteri ca să viziteze galeria de figuri de ceară, unde sînt expuși în grupuri suveranii și dregătorii faimoși ai acestui secol, începînd cu virtuosul Willem Taciturnul, părintele Patriei. Lîngă el, prințul Maurits, care în timpul vieții a fost Eroul de la Nieuwpoort, stă de vorbă cu fratele său, Frederik Hendrik, zis și Cuceritorul orașelor. Mai poate fi văzut aici cumplitul duce de Alba și un chinez în mărime naturală, din puternica împărăție a Chinei, în tovărășia babei van Meurs, care a stat treizeci și doi de ani fără mîncare și fără băutură. Pan, cel cu picioare de capră, cîntă din nai, iar alături slujește Ioan

MEȘTERUL REMBRANDT

Botezătorul, căruia mai târziu i s-a tăiat capul, ca lui Oldenbarneveldt... Și după ce mai văd cu toții Mucenicia Sfinților Apostoli, cum au fost dați morții, totul în mișcare și cu acompaniament de orgă și alte instrumente, Rembrandt spune că nu mai poate. Frînt de oboseală, se trîntește pe iarbă și lasă labirintul și fîntînile lui Orfeu pe seama copiilor, care făgăduiesc să vină să-l ia după o jumătate de oră...

În aceeași zi, în care Rembrandt moțăie pe iarbă, iar copiii se plimbă prin grădină, Hendrickje stă pe scaun în fața notarului Nicolaes Listingh. N-a vrut niciodată să spună, dar în ultima vreme nu se simte bine de loc. Inima nu merge cum trebuie. Bate și icnește și pare uneori că vrea să-și ia zborul prin gîtlej.

Ce poate să facă o femeie? Să muncească și să aibă griji. Hendrickje privește mîna notarului, o mîină îngrijită, care ține cu grație pana de gîscă și scrie. Hendrickje, dacă a făcut pasul acesta, trebuie să meargă pînă la capăt. Rembrandt are nevoie de ocrotire, chiar dacă ea n-ar mai putea să-l ocrotească. Iar Cornelia are nevoie de un tutore; care va fi „însuși tatăl Rembrandt van Rijn, pe care ea îl roagă călduros să primească“. Ce bună e Hendrickje, ce inimă gri-julie! „Ce altceva a fost viața ta cu Rembrandt, decît griji? O, să nu mai vorbim despre asta. Umbli prin casa lui; el abia te vede; nu ești mai mult decît un scaun sau o masă, un obiect pe care îl folosești și apoi îl dai de o parte. Te iubește oare meșterul Rembrandt? Te iubește atît cît îl iubești tu pe el?“

Deșartă întrebare! Nu există decît o singură dragoste; cea dezinteresată. Hendrickje iubește dezinteresat, și așa va iubi pînă la moarte. Dar mîina îi tremură cînd trebuie să-și pună numele sub act, de aceea iscălește cu o cruciuliță. Așa, bine că a trecut. Recunoscătoare, își ridică ochii spre cerul de vară, obsedant de albastru, care stă întins deasupra orașului duminical. Merge grăbită pe Rozengracht, sperînd să ajungă acasă înainte ca Rembrandt să se fi înapoiat de la Labirint cu copiii. Pentru că într-o zi ca asta, soarele nu trebuie întunecat cu filele unui testament. Cu toate că lui Dumnezeu îi stă în putere să rînduiască lucrurile după vrerea sa.

ÎRGARUL CORNELIS DE GRAEFF, baron de Polsbroek, administrator al Companiei Indiilor Orientale, se trage nervos de firele barbișonului său cărunt, care nu izbutește decît în parte să-i acopere falca deformată. Săpristi, iar se leagă de el! Întreaga municipalitate își arată colții, numai și numai pentru că tabloul meșterului Rembrandt a ieșit altfel decît s-au gîndit dumnealor. Ca și cum el, De Graeff, i-ar fi dat ciufutului aceluia

comanda; doar se știe că Witsen și Tulp au ținut cu tot dinadinsul să i se dea. Desigur, municipalitatea are dreptate: tabloul atîrnat în galeria sălii de onoare e ceva imposibil; nici nu merită să-l privești. Parcă Rembrandt a dat cu bidineaua pe tablou; culoarea se scurge de pe pînză ca găinațul: lucrul acesta se vede limpede, cu toate că tabloul a fost atîrnat mai sus de cornișă! Totuși, nu trebuie să se facă din țințar armăsar; există și lucruri mai importante, pentru care merită să-ți faci sînge rău. Așa, de pildă, darul oferit de Statele Generale lui Carol al II-lea al Angliei! A costat optzeci de mii de florini Carolus, optzeci de mii de florini nerăzuiți, azvîrliți pe tablouri care nu păreau a fi mai mult decît niște falsuri rafinate! Marelui pensionar De Witt nu-i va fi ușor să-i convingă pe englezi de buna sa credință. Poate să iasă și război!

Optzeci de mii de florini, plus o reputație pierdută. Statele Generale au făcut-o de oaie, și nimeni nu pomeneste nimic despre acest caz. Iar municipalitatea din Amsterdam se vaită și se văicărește și se tînguie după cei o mie de florini irosiți pe comanda dată lui Rembrandt. Desigur, trebuie găsită o soluție, se înțelege; municipalitatea cere satisfacție imediată! Acest meșter Rembrandt trebuie chemat și trebuie strîns cu ușa. Eventual să repicteze pînza, s-o facă mai colorată; așa nu poate să rămînă. Claudius Civilis să-și convoace oamenii într-un templu! Cine a mai auzit?... Fantezie de artist, aiureală. Dar în Schakerbos este cu ne-

putință să fi existat un templu, mai ales unul de felul celui pictat de Rembrandt!

Cel mai bun lucru: să-l modifice. Și să nu i se plătească nici un ban, pînă ce pînza nu e cum trebuie. Meșterul Rembrandt să nu-și închipuie că are de-a face cu ținci sau cu ageamii. Ce prostie, ca el, De Graeff, să se lase dus cu vorba de Tulp și Witsen; n-are să i se mai întîmple niciodată. Noroc că meșterul Jordaens e dispus să mai facă vreo cîteva pînze. Vulpoiul acela bătrîn din Antwerpen este mai de înțeles decît s-ar fi crezut. Are să propună municipalității să-i acorde lui Jordaens o distincție suplimentară: mai există un exemplar din medalia bătută cu prilejul păcii cu Spania. De Graeff își freacă mîinile. Lui Jordaens o medalie de aur și lui Rembrandt o mustrare; membrii municipalității vor aclama această judecată a lui Solomon.

Membrii municipalității aclamă, dar nu prea tare. Dumnealor găsesc că e de la sine înțeles ca Rembrandt să-și refacă pînza. E de datoria lui! Și să nu i se plătească nici o para, bineînțeles; dreptatea e de partea lor. Pîrgarul De Graeff e un președinte iscusit; spune că meșterul Jordaens a predat un tablou formidabil și că un omagiu special n-ar fi nelalocul lui. Întreaga municipalitate este de acord cu propunerea; dar ce să i se dăruiască lui Jordaens? Mai este o medalie de aur în vistierie; să i se dea meșterului Jordaens.

Aceasta este cel puțin o soluție; să abați atenția de la problema principală cu ajutorul diversiunilor. După cîteva zile, Rembrandt primește o epistolă de la conducerea orașului, să se prezinte la primărie pentru a da lămuriri. Rembrandt e surprins. Va să zică, pînza lui a fost totuși înțeleasă? Nu cumva domnii pîrgari vor să-i încredințeze încă o pînză? Așteptările i se prefac repede în realități; în gînd lucrează deja la un nou tablou: atacul nocturn al batavilor împotriva unei tabere romane. Imaginea îi apare în minte extrem de clar; parcă s-ar da de o parte vîlul care o acoperea. Un fond castaniu-verzui închis, pe care, la lumina sîngerie a făcliilor, năpraznicul căpitan batav se răzbună pe dușmanii săi.

Ca și cum ar afla că e condamnat la moarte, fără forma unui proces, așa ascultă Rembrandt verdictul din gura pîrgarului De Graeff. Nu ripostează nimic. Cu buzele strînse, se uită la severul dregător, care îi comunică, rece și arogant, dorința municipalității, ca el să-și retușeze pînza.

— N-o vrem așa, meștere Rembrandt. Ai pictat-o cam la noroc. Claudius Civilis parcă e un vagabond lepros.

De Graeff șovăie după aceste cuvinte. Așteaptă un răspuns? Fără să dea bună-ziua, Rembrandt face stînga-mprejur. Trebuie să plece, să plece din această sală fastuoasă a pîrgarilor, să plece din primărie; aici n-are ce căuta. Cu picioarele țepene, coboară scara de marmură și iese în stradă, trecînd pe lîngă tribunal.

S-a isprăvit cu meșterul Rembrandt. I s-a dat lovitura de moarte. De Graeff l-a nimerit în inimă. „Ai vrut să pictezi un atac; acum ai fost chiar tu atacat. Acesta e sfîrșitul, nu mai este cu putință nici o întoarcere. Intră în mormînt, meștere Rembrandt, rostogolește-ți deasupra o les-

MESTERUL REMBRANDT

pede grea și lasă-ți ciolanele neputincioase să putrezească în nisipul alb cochilifer. Ai fost un dobitoc dacă ai crezut că municipalitatea amsterdameză are să-ți aclame opera. Trebuia să știi că așa ceva e cu neputință! Stimabilii dregători vor o poză drăguță, în culori dulcele, un fel de sfîntul Nicolaie-Civilis, care presară în rîndurile dușmanilor bucățele de turtă dulce, în loc de răzbunare sîngeroasă..." Agitat, străbate îmbulzeala de pe Dam și o ia în neștire pe Nieuwendijk în sus. Are un gust amar în gură; simte fiere pe buze. Pe lîngă el trec oameni, care rîd și vorbesc și se grăbesc... Of, ce gloată dezgustătoare! Afară din acest fur-nicar! Aici n-are ce căuta un vagabond lepros! O ia repede pe o ulicioară laterală îngustă, unde o tavernă obscură își invită clienții cu firma ei pestriț colorată, atîrnată deasupra intrării. Intră în grabă și se prăbușește pe un trepied, lîngă tejghea.

— Bere, toarnă bere, patroane! O cană, două căni, că doar n-a fost făcută pentru gîște. Slabă bere! Parcă-ar fi

urină de capră! Rembrandt izbește cu cana de cositor în tejghea; nimic și nimeni nu-l poate opri. Nu-mi mai da bere, patroane, că-i poșircă. Toarnă-mi un rachiu. Dar să fie paharul plin. Dacă ai numai un ochi, îți vine să-l umpli pe jumătate!

Cu paharul sclipitor în față, stă și se uită în gol. Băutura îi arde măruntaiele și îi provoacă o ușoară amețală. Nu suportă rachiul și găsește că are un gust oribil. Dar îl bea. Gustul oribil, de fiere, trebuie să dispară; totul trebuie să dispară, mai ales senzația dureroasă din cap. Parcă i-ar fi bătut domnul De Graeff un piron în creier. Domnul De Graeff, care i-a spus că trebuie să-și modifice pînza... Ce să modifice? Mînca-l-ar vărsatul! Individul se pricepe la pictură cum se pricepe o scroafă să mănînce cu lingura. Dar de ce să-și facă el singe rău? Cine se supără că un măgar zbiară și se baligă peste tot?

— De ce să ne necăjim, de ce să plîngem, dulcea mea Angenietje? Vino pe genunchiul meu, vino pe genunchiul meșterului Rembrandt și lasă-mă să te țin de pulpe. Pe cuvîntul meu: ce carne ai! Și tu ești o oropsită, nu-i așa, fetiço? Ne putem distra de minune împreună. Și mîine putem fi morți: tu, eu, toți... Rembrandt o cuprinde cu brațul pe fetișcana binevoitoare; mîna lui îi pipăie, lacomă, rotunjimile trupului. Suzana, trebuie să-mi pozezi pentru Suzana, tu, cu ochii tăi negri și cu talia ta plinuță... Am să-ți plătesc, Angenietje; am să-i plătesc pe toți, nu vreau să rămîn dator nimănui, nici un ban. Dar tu ai să-mi fii Suzana. Iar pîrgarul De Graeff unul dintre bătrîni. De Graeff cu falca lui strîmbă, unul dintre bătrîni... Nu-i nostim? Ei, nu zici nimic? Atunci rîzi, fetiço, rîzi de toată gașca asta infamă. Rîzi de Claudius Civilis, cel cu barba ca a sfîntului Nicolaie. Și rîzi de meșterul Rembrandt mai mult ca de oricine.

Titus e în camera din față cînd tatăl lui suie scara de afară, bocănind infundat. Rembrandt pipăie cu degetele, găsește clanța, intră în casă împleticindu-se și-și trîntește trupul greoi într-un fotoliu adînc. Cu capul în piept, cu brațele inerte pe rezemătoare, stă în fotoliu și-și privește

MEȘTERUL REMBRANDT

cu ochi sticloși virfurile ghetelor, ca și cum acolo ar fi ceva minunat de văzut. Cu privirea îngrijorată, Titus se uită la omul vrednic de milă din fața sa și simte o durere vie în piept. Acesta e oare tatăl său, omul mîndru, tăcut și sumbru, marele individualist, fantastul copilăros?

Rembrandt parcă ghicește gîndurile fiului său. Ridică anevoie capul. Pe fața roșie și buhăită îi apare un rîs livid.

— Găsești că tatălui tău trebuie să-i fie rușine, nu-i așa, Titus? Înghite în sec de cîteva ori; îi vine un gust amar în gură. Chiar mi-e, băiatul tatii. O, Doamne, ce rușine mi-e. Aș... aș vrea să intru în pămînt, Titus, chiar aici, la picioarele tale.

— Dar ce s-a întîmplat, tată, ce te supără?

— Mi l-au... mi l-au respins pe Civilis, Titus...

— Ți l-au respins pe Civilis?

Rembrandt dă din cap că da. Se uită ca un cîine la fiul său care, cu fața palidă, stă în camera din față unde soarele aruncă prin golul ușii o fișie lată de lumină. Deodată, Titus închide ușa. Lumina a dispărut; mai rămîne o slabă semilumină de la camera din mijloc.

— Trebuie să pleci de aici, tată, șoptește el agitat. Dacă te vede Hendrickje în halul ăsta se sperie, săraca. Și nu se simte bine de loc în ultima vreme.

În creierul încetoșat al lui Rembrandt pătrunde o diră de realitate. Simte că e de prisos. Se scoală în picioare anevoie și suie, susținut de la spate de Titus, scara îngustă, în spirală, care duce la atelier. Rezemîndu-se de brațul fiului său, se îndreaptă tîrîș-grăpiș spre canapea, în care trupul său ostenit de moarte face o groapă adîncă. Parcă ar trece prin el o cascadă, așa îi vijîie capul. Deschide încet de tot ochii și se uită țintă în tavan: un grup de grinzi principale și secundare afumate. Mașinal, numără grinziile grele de stejar, o dată, de două ori; se încurcă la numărătoare; îi produce amețeală.

Iată-l: meșterul Rembrandt. Meșterul Rembrandt! Răsturnat de pe pedestal. Un vagabond leproș. A cărui lucrare e respinsă de pîrgari și de municipalitate. Își ridică încet capul, care i se pare ciudat și greu, parcă n-ar ține de trupul lui. Și apa aceea care tot curge, mereu, fără încetare... Î se

pare că e hidrocefal... La Leida locuia un copil hidrocefal. I se spunea Martien¹ Cap-umflat. Băieții strigau după el:

— Cap-umflat! Cap-umflat!

Leida. E-hei, Leida! Acolo a început. Înfățișarea în templu... Nu s-a vorbit de bine despre ea. Apoi a plecat la Amsterdam. Cîțiva ani a mers bineșor, apoi iar rău... Rău, mereu rău. Compania lui Banning Cocq a fost o porcărie, așa au spus notabilii. Bine, o porcărie. Foarte bine. Dar dumnealor să aștepte mai întîi să vadă ce va spune despre ea viitorul...

Rembrandt se întinde pe canapea. Simte o plăcere tainică. Da, ar trebui să se poată asta. Să se poată vedea în viitor. Cu o sută de ani mai departe, la nevoie cu două sute. Opera lui va mai exista? Rembrandt cugetă, dar îi vine greu; gîndurile îi fug, luate de curent, ca și cum ar trece printr-un ciur. Peste două sute de ani, cum va arăta lumea? Ah, ceva trebuie să se schimbe. Omul rămîne om, asta nu e ceva deosebit. A, da, unii cred că sînt grozav de importanți și că fără ei pămîntul nu se învîrtește. Aceștia copleșesc micul glob pămîntesc cu vorbe, vorbe, vorbe... Ce rămîne din ele? Dacă din zece mii de cuvinte de felul acesta, unul singur continuă să existe, e mult.

Cuvintele sînt ca vîjîitul din capul lui: apă. Pe față îi apare un rînjit; privirea i se depărtează de tavan și se oprește pe o oglindă îngustă, în care sclipește lumina de la nord. Dacă ar putea, s-ar privi pe sine în oglindă, ca să-și vadă propria mutră, urîtul său cap-umflat. Se întoarce anevoie și rămîne culcat pe stînga. Se gîndește la ce-a fost el odinioară. Pe atunci avea un alt cap, un cap ca de leu. „Tatăl tău seamănă cu un leu“, cine a spus asta? A, da, Hendrickje... „Ce ființă bună... Urît ai mai băgat-o la apă, meștere Rembrandt! Ar trebui s-o iei de nevastă; da, zău, trăiești cu ea în concubinaj. Dar nu e nici o nenorocire, să știi, hai să rîdem de asta. Nici ei nu s-au purtat cu tine așa cum te-ai fi așteptat din partea unor creștini.“

Nu, nu s-au purtat frumos. De familia nobilă din Frizia nici să nu mai vorbim. Și apoi distinsul domn Six, și el s-a

¹ Formă olandeză a prenumelui masculin *Martin*.

purtat cu noblete: vorbă să fie! Six e poet... Un poetastru de duzină. Care crede că dramele lui sînt create pentru veșnicie. Că vor mai fi jucate peste o sută de ani. „Rîzi de toate acestea, meștere Rembrandt, hai, rîzi!” Gravurile din Medeea vor fi păstrate. În timp ce cu drama propriu-zisă oamenii vor aprinde focul sau se vor șterge la spate.

Bîjbîie cu degetele pe frunte; o simte umedă și caldă sub părul aspru, care îi cade pe ea în smocuri groase. Ce curioase umflături are pe față... Le-a avut oare întotdeauna? Tot gîndindu-se, se trîntește pe spate și rămîne culcat, cu ochii închiși.

Da, acum și-aduce aminte. A băut rachiu, undeva, într-o cîrciumă de lîngă Digul Nou. Era acolo o fetișcană, iar patronul avea un singur ochi. Și Claudius Civilis avea un singur ochi. Ce jale trebuie să fie, să vezi totul pe jumătate. „Claudius Civilis al dumitale e inacceptabil. Nu-l vrem așa. L-ai pictat cam la noroc. Parcă-i un vagabond lepros...” Așa a spus pîrgarul De Graeff, cel cu falca strîmbă: se zice că a căzut în cap cînd era mic; păcat. De Graeff e om de treabă; toată gașca de aur de la primărie e fără cusur. I-a dăruit meșterului Jordaens o medalie; ban la ban trage. Jordaens, care nu obosește vorbind despre casa lui boierească de pe Hoogstraat din Antwerpen și despre comorile lui artistice. E-hei, să fi văzut el ce era cîndva pe Breestraat...

Breestraat. Ce să-i faci... S-a dus. L-au dat afară din casa lui, pe Rembrandt falitul, care era dator în dreapta și în stînga; creditorii l-au jumulit. Ei, ce să mai vorbim... Încă vreo cîțiva ani, poate, și apoi e *fini* și va fi pus între șase scînduri. Buf, buf, buf, nisip deasupra.

Și totuși, și totuși... „Nu mai visa, Rembrandt. Rîzi numai. Te gîndești la valorile eterne. Cugeți asupra lor și că opera ta va mai vorbi încă și peste un secol. Va vorbi? Va fi mărturie! De Graeff sau tu,... care din doi va rezista mai mult? Six sau tu? Banning Cocq sau tu? Toate acele sute de negustori imperturbabili sau tu? Se va mai pomeni numele lor? Da, vor fi recunoscuți, pentru că i-ai pictat tu; ei trăiesc prin penelul lui Rembrandt.” Dar de ce-și face el sîngă rău? Arză-i-ar focul, pe toți grangurii... Tot neamul înțepaților, care încep să piuie cînd încă nici n-au ieșit din

găoace. „Nu-ți pese de lume și de strălucirea ei; capul sus și rîzi, meștere Rembrandt! Rîzi de toată șandramaua de bîlci care se numește viață. Și rîzi mai ales de propriul tău cap-umflat!”

Încet-încet, se scoală în picioare. Se tîrîie spre oglinda atîrnată pe perete la înălțimea ochilor. Se uită în ea. Da, desigur, acesta e propriul său cap; ține de trunchi și de inima care îi bate în piept. Să fie oare acesta capul de leu de care vorbise Hendrickje? „Un cap de leu...” Ar vrea el. Din oglindă îl privește un cap răvășit, un cap de țap. „Da, ai cap de țap; ești un țap. Încărcat cu păcate, așa ai umblat în deșert; pleacă, n-ai ce căuta printre noi, cetățeni de treabă și cu stare.” Cu gesturi nesigure se tîrăște pînă la șevalet, pe care se află o pînză albă, abia grunduită de Aert de Gelder. Rînjind, își pune o beretă în cap și-și amestecă vopselele.

Așa are să-și facă portretul. Un Rembrandt care rîde, al doilea autoportret care rîde. Primul a fost cu Saskia pe genunchi; pe atunci era tînăr și încrezut. Beat de fericire. Un om care provoca lumea și oamenii la întrecere. Asta o face omul numai o singură dată. Tabloul de azi va fi portretul unui om care, într-un rînjit demonic, își trădează durerea pricinuită de nedreptatea făcută lui de domnii pîrgari și de municipalitatea orașului comercial Amsterdam, cel vestit în lumea întreagă.

Cu vreo cîteva zile mai tîrziu vine în vizită sinior Van Ludick. Este rezervat; pare că are ceva pe suflet și că nu îndrăznește să spună. Rembrandt simte numaidecît că mușafirul său are o rețineră.

— Hai, Van Ludick, de ce ești atît de tăcut. S-a întîmplat ceva?

De! ce să spună sinior Van Ludick? Negustoria nu merge prea bine; și ții să-i dai fiecăruia tot ce-i trebuie, nu-i așa? Un nume bun se duce la iuțeală după Asmodeu; coroana mai ușor îți cade decît ți se pune... Rembrandt îl privește mirat pe Van Ludick; încet-încet începe să înțeleagă ce vrea să spună cu aceste cuvinte. „Un nume bun este o avere gingașă; nu e puțin lucru să-l poți păstra pe astfel de vre-

muri. Neliniște, pretutindeni! Și măcar dacă și-ar respecta fiecare obligațiile, ar mai merge“. Dar mulți din datornicii lui Van Ludick se fac niznai.

— Nu, nu, nu e nici o aluzie la dumneata, meștere Rembrandt. Știu că banii la dumneata sînt siguri. Și acum, după ce ai terminat pînza pentru primărie, ai să treci desigur și pe la mine.

O aluzie discretă. Lui Rembrandt nu-i scapă. Se înclină greoi, spre musafir; buzele îi tremură.

— Pînza mea pentru primărie... Nu știi că pîrgarii și municipalitatea mi-au respins-o?

Au respins-o? Nu, asta Van Ludick n-o știa. Vestea e pentru el ca o lovitură de măciucă în cap.

— Atunci cum rămîne cu plata ei? Ai luat ceva?

— Nici un gologan, nici o para chioară. Nu vor să plătească nimic pînă nu refac tabloul.

Fața lui Lodewijck van Ludick se posomorăște. Are o dezamăgire. Sperase într-adevăr că Rembrandt are să-i achite banii pe care i-i mai datorează. Rembrandt își scoatește prin memorie; Van Ludick îi dă o mîna de ajutor. Nu-și mai amintește Rembrandt că el, Van Ludick, girase cînd Rembrandt luase cu împrumut o mie de florini de la Jan Six? Și mai știe Rembrandt că Six îi vînduse lui sinior Ornia creanța? Și mai știe Rembrandt și că Ornia i-a reclamat plata și că el i-a achitat creanța? O mie de florini, plus optzeci și doi de florini dobînzi și cheltuieli procedurale.

— Noi am încheiat acum doi ani o înțelegere, meștere Rembrandt. Actul e la dumneata.

Van Ludick scoate din buzunar o hîrtie cu peceti și vrea s-o citească cu glas tare. Rembrandt pune mîna peste hîrtie.

— Lasă asta, Van Ludick, te cred. O mie și optzeci și doi de florini ai de primit de la mine... Ai să-i primești. Chiar dacă ar trebui să-mi prefac în numerar tot ce mai am: ai să-ți primești banii!

Lodewijck van Ludick face un gest de refuz.

— Nu, meștere Rembrandt, așa nu rezolvăm problema. În primul rînd n-ai nimic al dumitale. Magazinul de obiecte de artă e în mîinile soției și fiului dumitale. Și apoi: eu nu sînt omul care să iau pielea de pe dumneata, știi asta.

— Îți rămân foarte îndatorat, sinior Van Ludick.

— Nu-i nevoie. Hai să încheiem altă înțelegere, care mi se pare cea mai bună. Spui că trebuie să refaci tabloul. Bine: după ce e gata, pîrgarii au să-ți plătească. Deși îmi pare rău că din vina municipalității ai din nou greutate.

Rembrandt dă din cap.

— E vina mea, Van Ludick, propria mea vină. Ar fi trebuit să fiu mai înțelept. N-ar fi trebuit să primesc nici o comandă. Rembrandt și Amsterdamul anului o mie șase sute șaiszeci și doi nu se înțeleg. Și situația asta n-are să se îndrepte niciodată.

— Dar de ce spui că e propria dumitale vină?

— De ce? Rembrandt oftează. Nu pot să linguesc. Nu sînt umil, nu e în firea mea. Umil încerc să fiu față de Dumnezeu. Încerc... Mă-nțelegi, Van Ludick? Dar față de oameni nu mă înjosesc... Mai bine crăp.

— Exagerezi, Rembrandt.

— Nu, nu exagerez. Mă cunosc. Țiu capul sus; mai sus ca domnii pîrgari. Am suflet de morar. Și se manifestă în vasul în care l-a turnat Dumnezeu!

Van Ludick se scoală de pe scaun. Ce să spună? Trage cu coada ochiului la fața umflată a pictorului; se simte stîngherit în fața unui om atît de ciudat. Dă în grabă bună-ziuă. I se pare ca o eliberare cînd simte sub tălpi bolovanii de pe Rozengracht.

OSEȘTE O SCRISOARE. O ADUCE un slujitor de la primărie. „Avînd în vedere că meșterul Rembrandt trăgănează atîta cu replicarea lui Civilis, D-nii Pîrgari roagă ca sus-num. Rembrandt să-și termine repede lucrarea; semnat: De Graeff.” Rembrandt citește epistola și o pune în buzunar. Cum îl mai chinuiesc pîrgarii cu nenorocita aceea de pînză! Ce cred dumnealor, că el e o unealtă, un fel de *perpetuum mobile*, care n-are nimic altceva în cap decît să picteze? Rembrandt stă cu mîinile la spate la fereastră atelierului, unde Aert de Gelder copiază una din ultimele lui pînze. Un călugăr capucin, din mănăstirea cartusiană, vechea clădire de pe Lindengracht. Un bătrîn cu barba zburlită, adîncit în lectura unei lucrări manuscrise frumos caligrafiate. Lui Rembrandt îi plac acești demni purtători de rasă, a căror viață se scurge fără necazuri și fără bucurii. Uneori dorește să fie și el unul de-ai lor. Nu-i chinuiește nici o neliniște sau nerăbdare; se îndreaptă spre ceasul lor de pe urmă rugîndu-se și visînd, iar plecarea lor din lumea aceasta e ca rotirea în cădere a unei frunze, toamna. Ce fericire trebuie să fie să treci prin viață fără griji, fără datorii, fără planuri, să visezi departe de realitate și nu să te gîndești decît la minunăția și splendoarea îndurării lui Dumnezeu.

Fără griji, fără datorii. Va putea să scape de ele? Conducătorii breslei postăvarilor au fost la el; vor ca meșterul Rembrandt să le facă portretele. E ciudat că acești cinci burghezi au venit la el, deși întregul oraș știe că tabloul lui de la primărie a fost respins. Totuși, se pare că pentru Willem van Doyenburg, Volckert Janszoon, Jacob van Loon, Aernout van der Mijn și Joachim de Neve, aceasta nu e o piedică. Dar i-au comunicat prin gura lui sinior Van Doyenburg că nu vor să cheltuiască prea mult pe tabloul acesta.

Cinci cetățeni, cinci meșteri postăvari, cu slujitorul lor, pe nume Thomas Prins. Cinci simpli locuitori ai puterni-

cului și multicolorului Amsterdam, a cărui stemă neagră-roșie cu cele trei cruci albe ale sfântului Andrei e cunoscută în toată lumea.

Negru și roșu și alb. Trei culori. Rembrandt le îmbină în gând. Trei culori, îmbinate într-un tot unitar calm, aproape cucernic. Pălării, gheroace și mantale de un negru lucios: cel mai bun postav din Leida, orașul lui de baștină. Capele acoperite de peruci stau țepene pe gulerele plate, de un alb monoton. Stau toți cinci în spatele unei mese acoperite cu o față de masă grea, de un roșu aprins. Grupul se detașează pe un fond de lambriuri de stejar, de culoarea bronzului, ca splaiurile amsterdameze, cu un accent auriu. Cinci burghezi onorabili din cetatea de pe Amstel, pictați de un proscris. Un om a cărui lucrare a fost respinsă de către pîrgari și municipalitate. Care se află sub curatelă. Care trăiește cu Hendrickje Stoffels fără aprobarea bisericii și a primăriei.

„Hendrickje“, îl străbate deodată un gând. Nu se simte bine, biata femeie. Trăiește atît de liniștită și de retrasă... Acum, cînd se gîndește la ea, își dă seama că Hendrickje nu mai rîde aproape niciodată. Și ce veselă era înainte... Cînta și se juca tot timpul cu Titus, că duduia casa. Înainte, da... Pe Breestraat. Pe atunci el resimțea prezența ei ca pe o binefacere, o fericire molcomă, o intimitate caldă, după anii grei cu Geertje Dirx. Geertje, care se află în îngrijire într-un așezămînt din Gouda¹. Nu prea e în toate mințile, nenorocita. Hendrickje l-a scăpat de femeia aceea, care amenința să-i paralizeze puterea de muncă: ea frînsese zăbrelile după care stătea prizonieră pasărea albă a fericirii.

Și acum? Hendrickje... Aproape că nici nu se mai uită la ea, nu-i dă nici o atenție. Hendrickje nu mai este decît administratoarea casei lui. Ce mai e între ei? Nimic. Ea și Titus conduc prăvălia; mai intră și el cîteodată pe acolo; nu mai e decît un comesean la el acasă. Îl lasă amîndoi în ale lui, e un om bătrîn care nu mai cîștigă nici un ban. Cugetînd, se uită spre cer, unde norii, ca niște struguri negri copti, își vîd de drum, duși de suflarea unui vînt tăricel.

¹ Oraș în Olanda, în provincia Holanda de Sud.

MEȘTERUL REMBRANDT

Da, așa e: a luat, toată viața lui a luat, dar n-a înapoiat nimic. În jurul lui se lucrează, se muncește: Titus și Hendrickje au treabă toată ziua. În timp ce el își irosește timpul pictînd tablouri la care nu se uită nimeni.

Dar ce altceva poate să facă? Să azvîrle într-un colț paleta și pensulele și să hoinărească prin oraș, ca un pierdevară, cu mîinile în buzunare? Are cincizeci și șase de ani; la vîrsta aceasta patricienii ajung pîrgari. Tulp, Witsen, De Graeff, sînt mai vîrstnici ca el și totuși nu se gîndesc să se lase, gloria lor abia începe. Plin de ciudă, se întoarce de la fereastră și se uită la Aert de Gelder, care, cu trăsături atente, așterne pe pînză chipul bărbosului călugăr cerșetor.

E un băiat așezat, Aert. Unul care nu vorbește mult despre sine și care își vede liniștit de drumul lui. Sau, de fapt, nu-și vede de drumul lui, n-are un drum al lui; țelul suprem al lui Aert e să meargă pe urmele meșterului. Vrea să lucreze și el cu pensule aspre și aplică din gros culoarea pe pînză, așa cum face Rembrandt. Trebuie oare să-i interzică unui băiat cinstit ca acesta să lucreze ca el? Să-l trimită înapoi, la felul său de a picta de acum treizeci de ani? Să-l hărțuiască pe acest băiat bun la inimă, spunîndu-i vorbe goale? Să-l facă să se îndoiască de el însuși?

— L-am pus tare în culoare, zice Aert, după un mic interval de tăcere.

Rembrandt dă din cap, aprobator.

— E bine, Aert. Și după ce ești gata cu asta, prepară pînza pentru domnii de la breasla postăvarilor. Șasiul a venit; e în beci.

Aert dă din cap, supus.

— Bine, meștere Rembrandt. Și ce faci cu Civilis?

— Nu mai vorbi despre el. N-am de gînd să mă omor cu Civilis. Am alte lucruri în cap. Tace o clipă, apoi se apleacă spre ucenic și îi spune confidențial: Am de gînd să fac din domnii starosti ai postăvarilor un tablou bun. Am un plan în cap și trebuie să-l înfăptuiesc. Pînă atunci n-am astîmpăr.

— Sînt fericit că pot să te ajut, meștere Rembrandt, zice Aert de Gelder.

După voce se cunoaște că e sincer.

Atelierul este iarăși plin de schițe și desene; domnii de la breaslă nu se pot plînge că Rembrandt nu se ocupă de ei. „De zeci de ori același cap, Aert, pînă îl ai în vîrfurile degetelor! Desigur, desigur, domnii pot fi liniștiți, fiecare va avea un loc bun. Vor sta pe un singur rînd în spatele mesei; numai slujitorul va sta în fund. Nu, Prins e fără pălărie; pălăria rămîne rezervată numai pentru domni.” Rembrandt înțelege foarte bine acest lucru: Dumnezeu a creat clasele sociale pentru acum și pentru vecii vecilor, amin! Mai schițează încă o dată cum își închipuie el compoziția; demnitarii privesc cu ochi critici: meșterul Rembrandt e cunoscut ca om curios. Dîșii ar fi preferat să-i ceară lui Bol sau lui Van der Helst să le facă portretele. Dar meșterul Bol nu mai pune mîna pe pensulă și trăiește ca un *grand seigneur*. Iar Van der Helst cere desigur un preț de două ori mai mare decît cel pe care l-au convenit cu Rembrandt. Șaizeci de florini de persoană nu e puțin pentru niște simpli cetățeni; starostii postăvarilor nu-și cheltuiesc banii numai ca să facă pe grozavii.

Cînd toamna așterne o mantie arămie peste oraș, iar dimineața turnul Bisericii de la asfințit e învăluit într-o ceață sidefie, Rembrandt aplică primele culori pe pînză. Titus vine sus; rămîne acasă în dimineața aceasta: Hendrickje nu se simte de loc bine. Rembrandt abia dacă îl ascultă pe fiul său.

— Da, bine, atunci mîncăm azi pîine goală. Mi-e totuna. Și spune-i Hendrickjei că vin acuș s-o văd. Da, în jumătate de ceas.

Splendid, să înoți în culori! Nu mai există decît culoare și lumină, lumină pastelată, așa cum se lipește, șovăitoare, de fațadele posterioare ale căsuțelor de pe Bloemstraat. Negru și roșu și alb, iar deasupra lor cade lumina difuză a toamnei, care intră printr-o fereastră invizibilă și prinde cele șase capete în vraja tainei sale. Rembrandt lucrează; nu se mai gîndește la nevoie și la datorie. Cînd pîrgarii, obosiți de așteptare, scot din ramă pînza cea mare cu Claudius Civilis și i-o trimit acasă, făcută sul, Rembrandt o ascunde în beci, fără să-i dea nici o atenție.

MESTERUL REMBRANDT

— Azvîrle-o acolo. Mai târziu are să prindă bine!

Cînd sinior Van Ludick vrea să-i citească noua înțelegere pentru lichidarea datoriei, Rembrandt n-are timp să asculte.

— Dă-o-ncoa, Van Ludick, s-o iscălesc. Așa!

Nici un ceas să nu piardă, nici un sfert de ceas. Omul e muritor, iar pînza aceasta trebuie să fie gata înainte de venirea iernii.

Omul e muritor. Rembrandt, după ce lucrează un timp destul de lung, își aduce aminte că Hendrickje e bolnavă.

— Stai în pat. Odihna îți face bine. Odihna și liniștea.

Titus se uită la Aert de Gelder. Zîmbesc amîndoi neobservați; se înțeleg unul pe altul... Seara, înainte de culcare, se sfătuiesc.

— Ce e de făcut, Titus?

— Ce putem face, Aert? Hendrickje e foarte rău bolnavă.

Trebuie un doctor; trebuie ajutor: Titus nu se poate ocupa zilnic cu gătitul. Și ce e de făcut cu Cornelia? Biata fată a rămas fără îngrijire, de cînd maică-sa e nevoită să stea în pat.

Conjurație. Titus a găsit o soluție. În Nes locuiește familia Van Loo, care era pe vremuri în mare cinste în casa de pe Breestraat. Poate că ar putea Cornelia să stea acolo peste zi? Titus se duce a doua zi de dimineață în Nes. Doamna Van Loo e întru totul de acord.

— Ne face plăcere să-i dăm o mîină de ajutor meșterului Rembrandt. Și fiica mea Magdalena cred că e la fel de încîntată.

Magdalena zîmbește. Îl privește pe Titus fără să lase să i se observe mirarea. „Drăguț băiat, Titus van Rijn!“ Titus e în culmea bucuriei. Se duce numaidecît după un doctor, un bun cunoscut. Daniel Francen vine chipurile în vizită. Hendrickje e în pat, în camera din mijloc. Doctorul se sperie de fața ei trasă. Îi ia pulsul între degete și îi spune cîteva cuvinte de încurajare. Știe însă, foarte sigur, că îi merge rău curajoasei Hendrickje Stoffels. Ma-

șinal, netezește așternutul cu mîna... Un suflet fără pată... Rembrandt are să fie nevoit curînd să se lipsească de ea. În camera din față doctorul Francen are o convorbire serioasă cu Titus. I se pune o sarcină grea pe umeri; bietul băiat ar fi meritat o soartă mai bună. Titus se ține tare. N-are să-l piardă din ochi pe tatăl său. Tata, acest copil mare, care se joacă tot timpul cu culorile, cu lumina și umbra, și n-are voie să știe că sfîrșitul Hendrickjei e aproape. Tata, care nu e fericit decît atunci cînd lucrează și care are nevoie de liniște pentru pînza postăvarilor.

Sus prinde viață un tablou plin de strălucire, o pînă echilibrată, matură și energică, un joc de culori pastelat: Comitetul Breslei Postăvarilor. Cinci burghezi, cinci capete îndreptate spre un singur punct, cinci caractere diferite, iar pe fundal fața modestă a slujitorului, un cap aproape feminin, în puternic contrast cu domnii din comitet. Drept în fața lui șade pe scaun Willem van Doyenburg, președintele breslei; mîna lui dreaptă e deschisă și se reazimă, cu un gest convingător, pe registrul de procese verbale. Gestul omului care crede în justetea cuvintelor sale și care vrea să convingă cu ajutorul lor. Sînt oameni sobri, demni, serioși, extrem de cinstiți, integri în toate manifestările și acțiunile lor, podoabe ale meseriei și orașului lor. Părinți de familie, severi și cucernici, cîntă duminica psalmii lui Datheen, își împreunează mîinile și se roagă rostind Tatăl Nostru, minunata rugăciune, care susură în lumina diafană și care vibrează, ca un fildeș străveziu, peste tot tabloul. Tabloul care, în culorile sale liniștite, reprezintă o mărturie a dragostei meșterului Rembrandt pentru Amsterdam și locuitorii lui.

Cei cinci starosti ai postăvarilor sînt mulțumiți, dar într-o măsură moderată. Desigur, parcă vorbesc de pe pînă; așa sînt ei, fiecare în parte. Dar tabloul are ceva supărător. Fața de masă nu e prea țipătoare? De ce n-a făcut-o Rembrandt verde închis, că doar așa e în realitate! Care colegiu respectabil ia loc la o masă acoperită cu un postav roșu ca vinul? Conducătorii postăvarilor sigur nu! Sinior Van Loon formulează o idee: să ceară modificarea feței de

MEȘTERUL REMBRANDT

masă, — „poți, nu-i așa, să pictezi deasupra, meștere Rembrandt?” — dar se sperie de mutra meșterului.

— Nu faceți nici o obiecțiune împotriva culorii roșii de pe stema orașului, sinior Van Loon, îi spune Rembrandt, mușcător. Și aveți ceva de obiectat împotriva culorii roșii a singelui dumneavoastră?

— Sîngele nu-l poți vedea dumneata, meștere Rembrandt...

— E sarcina mea să fac să se vadă lucrurile invizibile, sinior Van Loon.

Un răspuns datorită căruia interlocutorul dă din umeri. O clipă, pare că Van Loon vrea să mai spună ceva. Dar se răzgîndește. Un om respectabil și înțelept nu stă la discuții cu un pictor zănatic.

La sfîrșitul lui octombrie, cînd copacii își presară bronzul, Hendrickje Stoffels se stinge: inima ei grijulie bate din ce în ce mai rar. Rembrandt stă pe scaun în fața patului, cu mîna ei într-a lui: o mîină albă, muncită, într-un pumn brun. În casă e liniște. Prăvălia e închisă, Titus e plecat cu niște stampe și gravuri, iar Cornelia se află în Nes. Aert stă în atelier și copiază; se simte nefericit că meșterul Rembrandt nu poate să se ocupe de el.

Hendrickje e trează. Privirea îi lunecă prin cameră, unde a început să se lase amurgul.

— Cauți ceva, fetițo? întrebă Rembrandt, slăbindu-și vocea pînă devine o șoaptă răgușită.

Pe fața Hendrickjei trece un zîmbet abia perceptibil.

— Am avut grijă de casa noastră, Rembrandt, zice ea, slab de tot. Am făcut tot ce am putut pentru tine. Nu?

Rembrandt dă din cap că da, apoi lasă capul în jos. Nu poate să spună nimic; parcă i s-a înțepenit gîtlejul. O alintă, apăsîndu-și ușurel obrazul pe mîna ei. O mîină mică, aspră, care stă în a lui ca o păsărică rănită. Zîmbetul dispăre de pe fața ei; ochii i se închid.

— Aș vrea să dorm, Rembrandt, șoptește ea. Pentru că sînt tare obosită, tare obosită...

La 28 octombrie A.D. 1662, Hendrickje Stoffels este dusă la Biserica de la asfințit; ogorul lui Dumnezeu îi

era pregătit. După sicriu merg Rembrandt, Titus și doctorul Daniel Francen, care a ținut să vină la înmormîntare și care, la rugămintea lui Titus (deoarece nici un pastor n-a consimțit să officieze slujba funeabră pentru o femeie care a practicat prostituția), bîguiie la marginea gropii deschise cîteva cuvinte, izvorîte de-a dreptul din inimă. Rembrandt stă drept și nemișcat; numai buzele i se mișcă, parcă ar simți cenușă pe limbă. Titus plînge cu sughituri, ca și cum ar înmormînta-o pe propria sa mamă.

ARNA VINE DEVREME ANUL acesta. E un ger cumplit; burlanul de ploaie are barbă albă, iar pe Rozen-gracht-ul înghețat au venit copii cu patinele. Chiotele lor răsună, printre casele care stau, rebegite și cu ochii închiși, pe după coroanele albe ale copacilor. Prea puțini locuitori sînt în stare să îndepărteze florile de gheață pe un asemenea ger; cărbunii și lemnele costă mult, iar oamenii din mahala au bani puțini.

Rembrandt suferă și el de frig; suferă îngrozitor. Înfolțit într-o blană de astrahan negru scămoșată, stă în atelier, unde un foculeț de cărbuni încearcă să risipească frigul năprasnic. Titus a spus azi de dimineață: lada de cărbuni e aproape goală. Nu sînt destui bani în casă ca s-o umple. Titus a spus. Și acum a ieșit în oraș ca să adune banii pentru stampele pe care le-a dat în dreapta și în stînga.

Oribilă muncă! Dar trebuie făcută; fără bani te duci la fund. Rembrandt își apropie de foc picioarele încălțate în niște pîslari vechi, își trage blana mai strîns în jurul gîtului și, dus pe gînduri, își freacă bărbia nerasă. „Ce vreme mizerabilă, iarna, brrr!“ Și parcă pe Rozengracht e mult mai frig decît pe Breestraat; acolo nu l-a supărat frigul niciodată. Ce casă zdrăvănă era! Și solidă. Pe cînd locuința aceasta parcă ar fi o casă din cărți de joc; suflă vîntul în ea, în toată voia, și din față, și din spate. Și dacă ar veni Aert mai repede, ar ști cum stă. Băiatul s-a dus la Verdonck, pe Koningstraat, să aducă pînză, numai vreo zece coți; dar e îndoielnic dacă Verdonck îi mai dă fără bani.

Veșnic încurcături cu banii. Cum îi mai lipsește Hendrickje! Ea știa să gospodărească, avea soluție pentru orice problemă și astupa o gaură cu alta. Neavînd în casă bani gheață pentru a-i face Hendrickjei o înmormîntare cuviincioasă, Rembrandt fusese nevoit să vîndă mormîntul Saskiei, de la Biserica Veche. Mormîntul Saskiei... Îl duruse destul. Dar nu avusese încotro. Trebuie să te descurci, de bine, de rău. Rembrandt ațîță focul cu vîtraiul și pune în vatră cîțiva cărbuni mai măricei: sînt ultimii. Iar jos

mai trebuie gătită mîncarea; *enfin*, asta se poate face și cu lemne; lemne se găsesc peste tot. E destul să treci cu un sac pe lîngă manufacturi și poți să iei destule. Stă așa, dîrdîind în blana largă, și așteaptă, pînă ce sosește Aert de Gelder cu un sul de pînză sub braț.

— Verdonck a întrebă cînd i se achită pînza pe care ai folosit-o pentru Civilis, zice Aert, cu nasul roșu de ger.

— Cînd i se achită, da, da... Pînza costă tot nouă gologani cotul?

— Nouă și jumătate. S-a scumpit, așa zice Verdonck. De vină sînt Statele Generale, așa a spus. Cică vor să interzică importul de in și lînă din Anglia. Și de-aia cresc prețurile.

Rembrandt n-a înțeles ultimele cuvinte ale lui Aert. E mulțumit că are pînză și că poate să se apuce de lucru.

— Ce pictezi, meștere? întrebă Aert curios.

— Pe Homer, răspunde Rembrandt și-i arată bustul de ghips al bardului elen, singura piesă pe care a păstrat-o din bogata sa colecție de obiecte de artă. Istoria ne spune că Homer a fost orb. Dar eu vreau să pictez un Homer văzător... Înțelegi?

Aert de Gelder dă din cap că da, dar de înțeles n-a înțeles.

— Homer a fost lovit la bătrînețe de tot felul de năpaste, nu-i așa, meștere Rembrandt? întrebă Aert, ale cărui cunoștințe despre greci nu sînt prea grozave; apoi, fără nici o tranziție, zice, arătînd cu mîna spre exterior: Ai văzut-o pe Cornelia patinînd? A început să patineze foarte drăguț!

— Mă duc numai decît să mă uit. Și dacă ai și tu chef, poți să te duci.

— Și mîncarea cine o gătește? Cărbunii s-au terminat.

— Asta las-o pe seama mea. Am văzut-o pe răposata maică-mea destul de des cum făcea ciorba. Mă descurc eu. Hai, du-te.

Pe la ora mesei vine Titus acasă, rebegit și flămînd, cu mutra acră. A mers prost azi de dimineață; cei mai mulți clienți nu erau acasă sau nu aleseseră încă. Se duce

foarte aproape de foc, deasupra căruia clocotește oala cu napi și ceapă. Aburii calzi cu miros de ceapă i se par înecăcioși. Rembrandt amestecă mîncarea cu un linguroi. Trupul lui, înfofolit în blana neagră, e ca un paravan lat în fața focului de lemne care pîlpîie pe vatră.

Lui Titus i se face milă; milă, pentru că tatăl său e sililit să facă astfel de treburi. E nevoie neapărat de un ajutor; tata nu-i fată în casă, care să vadă de gospodărie. E prea de tot.

— Am fost azi dimineată la sinior Becker, pe Keizersgracht, spune Titus deodată. În ce casă superbă locuiește! Becker a întrebat ce mai faci. I-am spus că bine.

— Acesta-i adevărul, zice Rembrandt, aplecat asupra oalei cu fiertură.

— Adevărul... — ripostează Titus, sarcastic. S-ar putea mai bine, tată. Pentru că mă indis pune să te văd că gătești. După părerea mea, ar fi de dorit o slujnică bună.

— O slujnică bună e scumpă, refuză Rembrandt. Și nu putem azvîrli galbenii pe fereastră.

Titus nu știe ce să răspundă. Pleacă de lîngă foc și face de cîteva ori ocolul camerei.

— Dacă am scrie în Frizia... — propune el, ezitînd.

Rembrandt se întoarce brusc.

— Cu Frizia am terminat pentru totdeauna! Mai degrabă îmi ronțai degetele, decît să le folosesc pentru a le scrie Uylenburghilor. Să nu mai ceri asta niciodată, Titus, niciodată! Mai bine să-ți arzi limba, decît să rostești cu ea astfel de propuneri!

Titus se sperie de violența lui Rembrandt. Duce mîna la gură și tușește. Mirosul de ceapă e de nesuferit. Brr! Asta-i mîncare cu care să-ți umpli burta în fiecare zi? Tăcut, trece în camera din față; acolo e frig și urît; geamurile sînt înghețate. Suflînd, face un mic gol în stratul de gheață, cît să vadă prin el cu un singur ochi.

Pe splai: forfotă și animație. Copii care chiuie, făcînd exerciții în arta grea a patinajului. Printre începătorii mîitei, sînt și alții mai nălțuți, băieți și fete, care patinează în monom, ținîndu-se de un băț, sau care fac viraje, cu brațele încrucișate, pe suprafața netedă. Un bătrîn își

repetă mereu formula monotonă: „nu-l uitați pe măturătorul ghețusului“. Chiar peste drum de casă s-a construit un mic bufet; steagurile flutură deasupra barăcii acoperite cu trestie și izbesc catargul, care se îndoaie de greutate. Titus are un simțămînt de ciudă. Veșnic griji, veșnic să cîntărești bine fiecare bănuț... Te-apucă pandaliile. E tînăr, ar dori o viață fără griji, ar vrea să aibă bucurii, să petreacă. De ce nu patinează, în loc să-și piardă vremea vizitînd clienți, cu speranța că va vinde cîteva stampe?... Da, desigur, e negustor de obiecte de artă, dar atunci să fie negustorie! Cum s-a priceput Hendrickje să scoată atîția bani din negoțul acesta? Sau poate că din milă față de tata a știut să vîndă mai bine ca el? Desigur, ar putea face afaceri frumoase. Dar atunci ar trebui să aibă mîinile libere și punga plină de bani, ca să cumpere cînd se ivește pe neașteptate ceva bun. La licitații e nevoit să lase să-i treacă pe sub nas piesele cele mai bune și să se mărginească la marfă ieftină, la care nu se cîștigă decît prea puțin.

Și totuși, negoțul de obiecte de artă îl atrage. Știe că n-are talent, cu toate că desenează drăguț. Titus are simțul fin al iubitorului de artă; simte intuitiv ce e veritabil și ce e fals, înțelege ceea ce însuflețește și mișcă pe un artist. Și de aceea îl și doare că tatăl său e nefericit, că e nevoit să tragă mîța de coadă. Cît de mult ar vrea să-l vadă altfel! Titus se gîndește la convorbirea pe care a avut-o azi de dimineață cu sinior Becker. Bogatul negustor întrebare cu interes de lucrările lui Rembrandt; un interes care i se părușe suspect. Becker ar ține să posede un Rembrandt. Becker ține să posede totul, dar să nu coste bani...

Meditațiile lui Titus sînt întrerupte: intră în casă Aert și Cornelia; camera din față, de obicei liniștită, e deodată plină de zgomot. Vocea ascuțită, de copil, a Corneliei, spune că au patinat splendid, pe Vestinggracht, pînă pe Haarlemmerplein ... și că-i e o foame... năprasnică!

— Mai durează mult pînă mergem la masă, Titus?

În jurul gurii lui Titus apare un zîmbet. Își mîngîie surioara blondă pe păr.

— Acuș termină tata ciorba, zice el. Treci dincolo.

MEȘTERUL REMBRANDT

După câteva zile, sinior Harmen Becker e în camera din față. Titus e iarăși plecat; Becker trebuie să strige de câteva ori pînă ce vine Aert de Gelder să întrebe ce dorește domnul.

— Spune-i meșterului că-l așteaptă o veche cunoștință, — poruncește Becker.

O veche cunoștință. Rembrandt îl recunoaște pe negustor; are memorie excelentă.

— E mult de cînd ne-am ciocnit unul de altul, meștere Rembrandt, începe Becker, jovial.

— Aproape treizeci de ani, sinior Becker, își amintește Rembrandt. Era la licitația de la „Stema Franței“.

— E-hei, unde-s vremurile acelea? zice Becker, visător. Deși am aflat de la fiul dumitale că-ți mai merge bine penelul. Becker își netezește barbișonul cărunt și continuă, făcînd aprecieri: Drăguț băiat, fiul dumitale. Poți să fii mîndru de el. Dar mi se pare că nu e prea voinic: oare e bine să bată drumurile pe vremea asta friguroasă? Să nu-miiei în nume de rău dacă spun, dar fiul dumitale mi-e foarte simpatic.

Nu, Rembrandt nu ia nici un cuvînt în nume de rău; sinior Becker are dreptate.

— Nu trebuie să uităm că Titus conduce negustoria; eu mă aflu încă sub curatelă.

Rembrandt, impresionat de interesul manifestat de vizitator, îi povestește greutățile intimpinate de la decesul Hendrickjei. Becker dă din cap: înțelege totul; legea e lucru mare.

— Dar faptul că ești în incapacitate legală de a exercita acte de comerț nu te împiedică să-ți dai lucrările în gaj. Nimeni nu-ți poate interzice asta.

Becker se scoală de pe scaun; ochii îi lunecă spre camera din mijloc, unde pereții sînt acoperiți cu tablouri.

— Dacă simți nevoia să trimiți în pensiune câteva din ele să știi că mai locuiesc tot pe Keizersgracht, lîngă Runstraat. Și te rog să-i spui fiului dumitale că poate să vină la mine de cîte ori are ceva bun. Deși sînt negustor, dragostea mea pentru artă e mare. Cu bine.

ÎND VINE PRIMĂVARA, VIAȚA e mult mai ușoară, — spune doamna Van Loo, cînd Titus vine în Nes să schimbe cîteva vorbe și să bea ceva cald.

Doamna Anna van Loo este o femeie corpulentă, cu pieptul voluminos, căreia nu i se dă cei cincizeci și doi de ani ai ei. Spre deosebire de soțul ei, care e slăbănog și pentru care a trece iarna e tot una cu a trece un munte. Jan van Loo nu iese iarna aproape de loc din casă; stă toată ziua în atelierul lui de argintar, de unde are vedere spre curtea interioară și spre fațadele posterioare ale caselor de pe Burgwal.

Lui Titus îi place să stea lîngă Van Loo, cînd degetele pricepute ale acestuia prefac foaia subțire de argint în cupă sau pocal; tăcînitul neîntrerupt al ciocănașului de cizelat seamănă cu tictacul unui ceasornic; cu timpul nici nu-l mai auzi. Un om liniștit, un muncitor sîrguincios, căruia nu i-a mers rău în viață și care nu lucrează decît pentru fericirea și bunăstarea copiilor săi, dintre care fiica-sa Magdalena e pentru el ca lumina ochilor.

Magdalena, ca înfățișare exterioară, e copia maică-si. Zveltă, dar o zveltețe plînuță, totuși nu lipsită de suplețe. O față regulată, cam mîndră, cu doi ochi cenușii plini de viață intensă, aproape prea mari pentru nasul îngust, ale cărui nări nervoase accentuează o gură mică, roșie ca cireașa. Încadrat de părul șaten ondulat, acest obraz de față are un aer princiar și distins, care îi ține la distanță pe mulți tineri îndrăzneți.

Magdalena are douăzeci și trei de ani, ca și Titus. Titus nu e timid cu fetele; temperamentul său impulsiv i-a procurat destule aventuri tainice. Dar față de fiica argintarului simte o ușoară aprehensiune: e atît de mîndră și de rece... Pare mai curînd vlăstarul unei familii cu sînge albastru, decît rezultatul unirii dintre Anna Hubrechts și Jan van Loo. Titus, după o vizită în Nes, își pune merou întrebarea: de unde are fata aceasta o astfel de atitudine, princiară și distinsă și veșnic distantă? Parcă toată viața ei a călcat pe lespezi de marmură, reci, și pe pardoseli din

lemn de Coromandel ¹, ca cele din casele negustorilor de pe Heerengracht și de pe Keizersgracht. Și totuși nu s-a depărtat niciodată de căsuța din strîmtul Nes, de prăvălioara dinspre stradă și de atelierul din spate. S-a născut deasupra atelierului, iar lovitura de ciocan de jos i-a acompaniat primul țipăt.

— Cînd vine primăvara, viața e mult mai ușoară, spune doamna Van Loo încă o dată.

Are dreptate. Atunci nu mai e nevoie de foc, decît în bucătărie, iar ușa prăvăliei poate să stea deschisă.

— Cu toate că în Nes nu-i prea frig. Casa e lipită de casele vecine, mă-nțelegi, Titus. Bănuiesc că pe Rozengracht e mai frig ca aici.

Titus dă din cap că da. Stă de vorbă cu doamna Van Loo, dar între timp ochii lui sînt la Magdalena, ale cărei mîini subțiri mîngîie părul moale al unui ogar tînăr, care i s-a ghemuit în poală. Privirea lui urmărește mișcarea grațioasă a mîinii, o mișcare din care emană ceva duios, ceva ispititor. Brusc, lui Titus îi vin în minte mișcările grațioase ale unei tinere chinezoaice, pe care o întîlnise într-un local de pe Bantammerstraat. Se dusesese să ia masa acolo de curiozitate și, din acea escapadă, îi rămăseseră în memorie gesturile stăpînite cu care fiica Imperiului Ceresc servea masa.

La toate acestea se gîndește Titus. E mișcat de jocul mîinii fine a fetei, o mînă care iese din corsajul de catifea albastră, tivit la gît și la mîneci cu o fișie de dantelă crem. Magdalena van Loo știe să se îmbrace cu o fină distincție, pe care i-ar putea-o invidia multe fiice de negustori luxoase.

— Tata v-ar face cu plăcere portretul, duduie Magdalena, zice el deodată, punînd cu băgare de seamă pe masă, cu ambele mîini, paharul cu bere caldă.

Magdalena van Loo zîmbește. Tace. Dar iat-o pe neașteptate pe doamna Van Loo.

— Ne-ar face plăcere, dacă tatăl dumitale ar vrea, Titus. Portretul celui mai mic dintre copiii noștri... Soțul

¹ Coasta răsăriteană a Indiei, spre golful Bengal.

meu ar fi foarte încântat. Se scoală de pe scaun în grabă. Mă duc să-i spun, zice ea. Și să-i cer încuviințarea.

Titus privește fata și râde.

— Cel mai mic copil e un obiect prețios, zice el, glumind. Și unde mai pui că e o fiică...

Magdalena roșește. Își înclină capul și-și apasă cu tandrețe cătelul pe obraz.

— Crezi că o fiică e mai prețioasă decât un fiu? Întreabă ea, reținută.

— Fără îndoială.

— Dumneata spui așa pentru că te aștepti ca eu să susțin contrariul?

— Nu aștept decât acordul dumitale.

— Așadar ești convins de justetea părerii dumitale?

— Pe cât ești și dumneata de convinsă, domnișoară Magdalena, — răspunde Titus, privind-o de-a dreptul în ochi.

Înghite o sorbitură de bere. Căldura băuturii i se răspindește în trup. Îngândurat, suflă o scamă de pe pelerina de culoare violetă închis și întreabă nevinovat:

— De fapt, despre ce vorbeam, domnișoară Magdalena?

— Nu prea ai memorie, sinior Van Rijn.

— Jur că nu știu...

— Degeaba juri, că tot nu-i adevărat.

— Te îndoiești de jurământul meu?

— Câte jurăminte se rostesc, tot atâtea se încalcă.

— Vorbești din experiență, domnișoară Van Loo?

— Rațiunea îmi spune.

— Rațiunea e un rău sfătuitor. Ar trebui să-ți spună inima.

Titus tace. Doamna Anna van Leo intră în cameră. Fața ei, încă trandafirie, se plimbă de la Titus la Magdalena.

— Tata ar fi foarte încântat, zice ea. Și se bucură că-l va vedea pe meșterul Rembrandt din nou la noi.

Fața lui Titus se întuneacă.

— Nu cred ca tata să meargă atât de departe de casă, zice el cu părere de rău. Dar dacă fiica dumneavoastră vrea să fie atât de amabilă să vină pe Rozengracht, e binevenită din toată inima la noi în casă.

— Nu mă îndoiesc, Titus. Dar mi-ar fi părut bine să-l văd pe tatăl dumitale din nou în Nes. A fost cândva un bun client al nostru, pe vremea când mai trăia mama dumitale.

— Ați cunoscut-o, desigur, foarte bine, nu-i așa, doamnă Van Loo?

— Și încă cum... Era o comoară, un înger. Și frumoasă... ca o icoană. Se vedea că e de neam nobil. Iar tatăl dumitale era un partener superb.... Adesea o invidiam. O încărca toată cu daruri, unul după altul, iar cel mai frumos tot nu era destul de bun. De multe ori pleca de aici cu brațele pline, n-avea răbdare să i le trimitem acasă. Cupe, platouri pentru banchete, linguri, farfurii, toate de argint... Cumpăra mereu. Și nu numai noi, dar și giuvaiergii de pe Kalverstraat se bucurau când îl vedeau pe meșterul Rembrandt venind. E-hei, ce vremuri bune...

Doamna Anna van Loo oftează. Se uită la fiică-sa. Aceasta îi prinde privirea.

— Gloria apusă are întotdeauna ceva trist, zice Magdalena, privindu-l pe Titus cu coada ochiului.

— Gloria tatii n-a apus, domnișoară Magdalena, zice Titus cu buze tremurînde și se scoală brusc în picioare. La revedere, doamnă Van Loo; cu bine, domnișoară Magdalena; pe curînd.

Cînd Titus sosește acasă, tatăl lui și cu Aert, în camera din față, împachetează de zor niște tablouri. Mirat, se uită la taică-său. Rembrandt nu-i vede mirarea, sau nu vrea s-o vadă.

— Ne mutăm, tată? întrebă Titus, ca să spună ceva.

Rembrandt nu răspunde. I-o ia fiului său înaintea spre camera din mijloc.

— Nu, — zice el, — nu ne mutăm noi, se mută cîteva din pînzele mele. Și, pentru că Titus tace, continuă: Senior Becker a fost pe aici. Îmi împrumută bani: cinci sute de florini, deocamdată. Tablourile mele servesc drept gaj.

— Era nevoie, tată? întrebă Titus, tăios.

Rembrandt face un gest de neputință.

— Poți să trăiești din vînt, Titus? Tu știi la fel de bine ca și mine, că n-am încotro.

MEȘTERUL REMBRANDT

Titus lasă capul în jos. Simte că tată-său are dreptate

— Ah, de ce câștig atât de puțin? spune el, înciudat.

— Nu tu, ci eu ar trebui să-mi fac reproșuri, spune Rembrandt, cu voce aspră, pe punctul de a se așeza pe un scaun. N-am vrut să-ți spun, Titus. N-am îndrăznit. Săptămîna trecută am primit de la domnii pîrgari înștiințarea că nu vor să mi-l accepte pe Claudius Civilis, modificat sau nu. Înțelegi, băiatule? Titus înțelege. Și mai știi cine a primit acum comanda de cinste? întrebă el cu amărăciune. Jürgen Ovens!

— Jürgen Ovens? Lingăul acela? Cîrpaciul acela? Pîrgarii se blamează formidabil! Asta trebuie spus!

— N-ai voie să spui asta, Titus, pentru că te-ar putea ajunge brațul lung al Justiției. Dar să gîndești asta, ai voie.

— Trebuie trîmbițat de pe acoperișuri!

— La ce bun? Dumnealor nu mă pot suferi. I-am indispus pentru că am o părere a mea și nu vreau să lingușesc. Și de aceea ridică pe pedestal o marionetă.

— Dar pînă una alta te frînge în bucăți, tată.

Rembrandt se scoală în picioare anevoie.

— Sînt dezamăgit, zice el, cu vocea lui groasă, dar nu frînt. Pune mîinile pe spătarul scaunului și stă așa, ca un împărat, în odăița din mijloc. Am să arăt lumii măreția mea, băiatule. Dar și decăderea mea. Trufia și mizeria, le biciuiesc pe amîndouă pe pînză. Nu fii neliniștit, Titus, dreptatea e de partea noastră. Tu și cu mine, o scoatem noi la capăt.

Titus se uită după tatăl său, care se tîrăște, cu picioarele țepene, spre camera din față. Și deodată îi fulgeră prin minte că un om ca tatăl său trebuie să sufere, ca să fie pătruns cu atât mai adînc de propria sa splendoare.

EMBRANDT LUCREAZĂ. AFA-
ră, clopotele vestesc Crăciunul.
Rembrandt e în fața șevaletului;
lucrul l-a prins în ghearele sale.
Pe pînză strălucesc carminul și
purpura și roșul ca vinul; un
rege trufaș, acum deznădăjduit,
își șterge lacrimile. „Și cînd du-
hul trimis de Dumnezeu venea
peste Saul, David lua harfa și
cînta cu mîna lui; Saul răsuf-
la atunci mai ușor, se simțea ușu-

rat, și duhul cel rău pleca de la el”.

O poveste veche. Rembrandt o știe cuvînt cu cuvînt.
Da, Biblia le aduce multora mîngiere; cine e gata să pri-
mească, n-are decît să deschidă mîinile. Și pare că Octaef
Octaefszoön, cizmarul credincios, care îi pozează lui Rem-
brandt, simte la fel.

— Un vizionar nebun, Saul ăsta, meștere Rembrandt.
Și totuși ușor de tras pe sfoară.

Rembrandt zîmbește. Un vizionar nebun, desigur. Dar
el însuși ce e? Patru tablouri și două cărți de artă superbe
a fost nevoit să-i dea în gaj lui sinior Becker, pînă să-i
numere acesta cinci sute de florini necesari pentru pîinea
cea de toate zilele. Și n-au fost de loc cele mai proaste pîn-
ze, cele pe care le-a luat negustorul în paza lui. Nici tabloul
cel mare „Venus și Cupidon”, pentru care îi pozase Hendri-
ckje, n-a scăpat de degetele lui lacome... Ah, să nu se mai
gîndească la asta... La ce bun? Nici Becker n-are să trăiască
o veșnicie; „Venus și Cupidon” are să trăiască mai mult ca
el. Dar trebuie să fii un „vizionar nebun” ca să înțelegi
acest lucru. Cu trăsături atente, pune culoarea pe pînză;
are mîna sigură și neșovăitoare.

În atelier se întunecă.

— Cred că pentru ziua de azi mi-e de ajuns, zice Octaef,
care a înțepenit de atîta nemișcare. Mai sînt zile destule.

— Să sperăm; dar o zi nu e ca alta. Și ce bine merge
azi! Dacă vrei să mai stai un pic așa. Așa, da. Și apoi să-ți
ștergi lacrimile cu perdeaua.

— Păi eu nu plîng, ripostează Octaef.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Pentru mine, da: plîngi. Gîndește-te la ceva trist și ai să izbutești.

Octaef privește trist; ține să-l servească pe Rembrandt. Cu toate că e prea mult. Cinci gologani pentru o zi de stat ca o statuie de piatră, sînt bani cîștigați foarte greu. Tristetea lui Octaef e întreruptă brusc de o bătaie în ușă. Titus e în prag. Îi face semn tatălui său.

— Trebuie să vii numaidecît jos, tată. Te așteaptă sinior Crayers.

— Nu vezi că sînt ocupat?

— Nu-i nimic, trebuie să vii, stăruie Titus.

Cu părere de rău, Rembrandt lasă din mînă paleta și își urmează fiul pînă în camera din mijloc, unde îl așteaptă un om mărunțel și vioi.

Pe sinior Louys Crayers, Rembrandt l-a mai întîlnit de cîteva ori. Cînd insolvabilitatea lui Rembrandt devenise fapt, Crayers fusese numit tutorele lui Titus, cu scopul de a apăra interesele lui Titus împotriva creditorilor lui Rembrandt. Rembrandt îi întinde energicului tutore mîna, dar nu din inimă. Îl cam plictisesc actele lungi de o poștă pe care Crayers obișnuiește să i le citească pentru ca să-i dovedească vigilența cu care apără interesele pupilului său. Pe Crayers nu-l supără salutul rece al pictorului; scoate o hîrtie din buzunarul mantalei și i-o arată triumfător lui Rembrandt.

— Pronunțarea Curții Holandei, meștere Rembrandt!

Rembrandt privește documentul cu ochi speriați: cuprinde nu mai puțin de opt file scrise mărunț.

— Cu asta s-a pus capăt litigiului cu domnul Hertsbeek? întreabă el cu o nerăbdare abia reținută.

— Van Hertsbeek este condamnat să restituie patru mii două sute de florini. În plus, trebuie să suporte cheltuielile de judecată, afară de o amendă, pentru ușurința cu care a făcut apel la înalta instanță! E o victorie, meștere Rembrandt, o victorie grandioasă!

— Va să zică primesc peste patru mii de florini? întreabă Titus entuziasmat.

— Ușurel, chiar pînă acolo n-am ajuns încă. Hertsbeek mai poate face recurs la Consiliul Superior, de la Haga.

— Îl face la sigur, întrerupe Rembrandt. Hertsbeeck se judecă din patimă, nu din dragoste de dreptate. Mai avem de așteptat cîțiva ani; înalții magistrați nu se grăbesc.

— Hai, nu fi atît de pesimist, meștere Rembrandt. Sînt sigur că Titus ia banii, dacă Hertsbeeck se duce la Consiliul Superior. Dar are să se declare satisfăcut cu hotărîrea Curții Holandei.

— Numai să nu fim striviți între timp, spune Rembrandt, descurajat.

Sinior Isaack Hertsbeeck se ține dîrz: face recurs la Consiliul Superior. Dacă s-ar putea, ar face recurs la Ființa Supremă. Visurile de aur s-au dus; cei cinci sute de florini ai lui Harmen Becker au căzut pe o plită încinsă și s-au topit. „Ce ne facem acum, tată?“ „Ce ne facem acum, Titus?“ Titus nu știe. Iar Rebecca, slujnica, nu știe nici ea. Dar știe că fără bani nu poate să umple farfuriile.

— Nu pot să fac farmece, meștere Rembrandt. Furnizorii își cer drepturile și nici eu n-am primit de două luni nici un ban din leafă. Așa nu mai merge.

Da, Rembrandt înțelege. De aceea, într-o seară, pe la sfîrșitul lui martie, pornește spre locuința lui sinior Becker. Umblînd încovoiat, o ia de-a lungul apei întunecate a Rozengracht-ului, peste care copacii își scutură crengile goale. Merge, cu vîntul în față, pe Keizersgracht; felinarele de fier forjat ale caselor aruncă pe bolovani o lumină timidă. Trec pe lîngă el trăsuri; e nevoit să sară într-o parte ca să nu fie stropit cu apa negricioasă care s-a strîns în găuri și în gropi, formînd băltoace adînci. Chiar lîngă Runstraat, Rembrandt suie o treaptă de piatră albastră, stă o clipă, gîfîind, pe palier și, cu băgare de seamă, lasă să cadă cîcănașul pe ușă.

Îi deschide tînașul Christiaen Becker, un flăcău zvelt, care nu seamănă de loc cu tatăl său. În camera din față arde un felinar de aramă, care își aruncă lumina caldă pe palier și pe treaptă și îl face pe Rembrandt să clipească.

— Vreți să vorbiți cu tata, meștere Rembrandt? Nu puteți lăsa pe mîine?

Nu, Rembrandt nu prea poate să aștepte.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Spune-i domnului Becker, tatăl dumatăle, că e ceva urgent, — zice el, politicoș, dar stăruitor.

După un minut stă pe scaun în fața lui sinior Becker, în biroul acestuia. Miroase acolo a scortişoară și piper, a iuft și a vin cald. Afundat în fotoliu și ținând capul, cu obrații suspect de roșii, într-o parte, Becker își privește întrebător musafirul.

— Ce te aduce la mine, meștere Rembrandt?

Cu un gest obosit, Rembrandt își trece mâna pe frunte.

— Afacerile nu prea merg, sinior Becker, zice el, aspru. Am venit să te întreb dacă n-ai putea să ne servești încă o dată.

Becker se silește să stea drept. Bate toba cu vîrfurile degetelor în brațul fotoliului.

— Păi, meștere Rembrandt, dumneata ceri... Și cu cît crezi că te poți salva de data aceasta?

— Cu cîinci sute de florini ne-am descurca...

— E o sumă frumușică! Cîinci sute de florini sînt bani, nu glumă. Iar vremurile sînt nesigure; totul se clatină, dacă nu mă înșel. Pun capul că iese război.

Becker tace deodată. Îl privește atent pe Rembrandt. Pe fața lui de vulpoi apare un zîmbet. Cu degetul arătător, străpunge aerul înspre Rembrandt și continuă:

— Acum treizeci de ani stăteai mai bine, meștere Rembrandt. Dacă mă ascultai atunci... Dar îți țineai nasul prea sus. Azvîrleai florinii cu lopata, parcă ar fi fost bălegar.

Becker se apleacă, greoi, spre vizitator. Rembrandt simte mirosul acrișor de vin: se pare că Becker băuse serios.

— Și totuși nu sînt supărat pe dumneata, meștere Rembrandt, recunoaște el, deodată, jovial. Ai gustat din plin plăcerile vieții, așa cum scrie în *Biblie*; cunoști femeile, nu ți-a scăpat nimic.

Becker rîde; rîsul lui sună neplăcut în biroul liniștit, unde lumînările ard cu flăcări mari și groase în sfeșnicele de argint masiv. Rembrandt privește tabloul de pe peretele din fața lui; este pînza cea mare „Venus și Cupidon“, pentru care i-a pozat Hendrickje. Dacă ar asculta de îndemnul inimii, ar smulge pînza de pe perete și ar da jos tabloul, care e o părticică din el însuși...

— Și, meștere Rembrandt — întreabă Becker brusc — mai ai ceva pînze gata? Aș veni la dumneata să le văd...

Rembrandt are pînze gata: un călugăr capucin, o femeie la fîntînă, un stegar...

— Atîta tot? întreabă Becker, cu părere de rău. Cred că e cam puțin pentru cinci sute de florini.

— Lucrez acum la un „Saul și David“. Dar n-aș vrea să mă lipsesc de el.

— Nici nu e nevoie să te lipsești de el! De îndată ce suma împrumutată a fost achitată, pînzele sînt din nou proprietatea dumatăle. Și apoi: unde e tabloul pe care l-ai pictat pentru primărie? Am auzit că ai refuzat să-l refaci.

— Claudius Civilis? E în beciul casei; dacă nu l-au mîncat șobolanii.

— Ești un om ciudat, meștere Rembrandt: cine își aruncă lucrările în beci?... Nu cumva ai de gînd să-l pui pe foc? *Enfin*, vreau să-l văd pe Claudius. Pentru că vreau să te ajut. Dar nu-mi iau nici o obligație. Acum, dă-mi voie să-ți torn un pahar de muscadela și să lăsăm afacerile. Nu mi-e capul la afaceri. La anii mei ar fi trebuit să locuiesc de mult la țară, pe Vecht; așa să știi, da. Noroc!

INE PRIMĂVARA, CARE FACE SĂ se coacă dorința, cum face să se coacă mugurii castanilor din Labirint. În fiecare dimineață, cînd Titus se dă jos din pat, se uită la muguri, care se tot umflă, pînă ce, într-o bună dimineață, îi vede încărcăți cu splendoarea proaspătă a unor luminări făcute din pene albe. Alături, ulmii aproape că-i bat în geam cu crengile lor înmugurite; Titus n-are decît să întindă mîna ca să culeagă frunzișul ruginiu.

Dar Titus van Rijn n-o întinde. Se uită pe fereastră cu mîna sub bărbie; printre copaci plutește o ceață ușoară, gingașă ca vîlul de tul al unei mirese, prin care abia se zăresc mișcările circulare ale aripilor morilor de pe valul De Rose, care închide orașul către asfințit. Dincolo de val se află pășunile, umede de rouă; o adiere aduce un iz iute, de iarbă tînără și bălegar, care înțepă nările. Viață tînără, palpitîndă, care îi freamătă lîngă cap. În jgheabul acoperișului ciripesc vrăbiile, printre care mierla își strecoară fluieratul ei strident. Rîndunele zboară foarte aproape de oglinda apei splaiului; pe apă, un lanț viu, de bărci cu vîsle, se deplasează înspre oraș, încărcate cu zarzavatul proaspăt pe care primăvara știe să-l ofere. Vîslele se înfig în apă, scîrțîind în furcă și împrăștiind o ploaie de picături scînteietoare pe canalul acoperit cu lîntiță.

Lui Titus îi place să se uite pe fereastră dis-de-dimineață. La orele acelea, totul e atît de ireal, de fantastic și de duios! Ca privite printr-o scoică de sidef, așa par toate: splaiul, copacii, morile, rarii trecători, în drum spre atelier sau spre hamalic. Să fie oare toate atît de frumoase? Sau le vede el așa pentru că e îndrăgostit?

Titus îndrăgostit... zîmbește și-și dă buclele brune spre spate, cu un gest vesel. Închide fereastra încet de tot și se duce pe vîrfurile picioarelor la ușă. Se uită cu teamă la Aert de Gelder, care doarme tun, ca un copil, fără griji, cu mîinile deasupra capului. Titus iese tiptil din dormitor și se furișează în atelierul tatălui său.

În mijlocul atelierului stă pe șevalet portretul în mărime naturală al unei femei tinere: Magdalena van Loo. Titus o privește îndelung; nu-și poate desprinde ochii de tablou. Aceasta e Magdalena, desigur. Dar o altă Magdalena decît cea care locuiește în Nes. Aceasta este o femeie cochetă, al cărei gît și ai cărei umeri rotunzi, de albeața fildesului, se detașează din rochia aproape princiară, în care Rembrandt a înveșmîntat-o cu o șăgalnică fantezie. În jurul gîtului și la mîini strălucesc niște perle cu luciu mat, iar în gingașa adîncitură dintre sîni radiază o broșă de argint masiv. O pereche de cercei în formă de pară se pierd sub părul șaten, ținut la spate de o diademă de aur. Un portret bizar, sublim, aerat și totuși cu un fond de seriozitate. Fiica unui argintar, această femeie plină de grație? Mai degrabă fiica unui negustor putred de bogat, a unui dregător trufaș, a unui acționar al Companiei Indiilor Orientale și Occidentale! Nu; mai mult: fiica unui conte sau a unui nobil de țară, cu reședința într-un castel înalt, ale cărui creneluri împrăscă scînteii la soare, iar soarele nu apune niciodată... Fiica unui senior, cîntată în sonete fremătătoare și care, într-o seară de vară, cu lună plină, ascultă zîmbind cîntul languros al unui menestrel, iar menestrelul așteaptă cît așteaptă și apoi se întoarce acasă cu un trandafir stacojiu pe inimă...

Și totuși... este în acest portret ceva care îl supără pe Titus. Ar fi vrut poate să-l vadă mai nobil, mai intim, mai puțin cochet? Desigur, e o pînză genială, dar revărsarea de perle, veșmîntul princiar, toată găteala această scînteietoare și spumoasă, este străină de firea lui. Nu e nimic intelectual în această lucrare; tatăl lui a pictat-o parcă într-un fel de beție entuziastă.

Titus e gelos. Gelos pe Rembrandt, care petrece zile întregi cu Magdalena. Care o gătește ca pe o păpușă, o păpușă frumoasă cu părul ondulat, cu gît subțire și cu umeri rotunzi. Cu un cățel în poală, o potaie micuță, care începe să schelălăie cînd Titus întinde mîna spre el... O, dacă ar avea talentul tatălui său, marea lui măiestrie, i-ar face portretul așa cum o visează aieva în nopțile fără somn. Dar ce e el în stare să facă? Nimic, nimic, nimic! Da, re-

MESTERUL REMBRANDT

cunoaște față de el însuși că e gelos, gelos la culme, pe tatăl său, vrăjitorul culorii și luminii. Acum, stînd în fața portretului Magdalenei, își simte micimea și neputința; e ca o frunză veștedă pe lîngă forța scînteietoare a lui Rembrandt. Nu poate să prefacă un vis în realitate, nu are darul imaginației vizionare. Nu poate s-o preschimbe ca prin farmec pe fiica unui argintar în doamnă nobilă; nu e un magician, care, cu o fantezie de nestăvilit și cu o formidabilă putere de reprezentare, face ca invizibilul să devină vizibil. Ochii lui Titus sînt însetați de frumusețe. Dar mîna lui e neputincioasă, ca aripa unei păsări împușcate. Poate să zburătăcească, dar să se înalțe pînă la cer, niciodată...

Titus nu-și poate înțelege tatăl: un excentric, un om, care nu poate fi pus în nici o categorie anumită. În ciuda grijilor și lipsurilor, continuă să-și vadă liniștit de lucru; face un portret fantezist al Magdalenei van Loo, cu toate că sinior Becker i-a luat cele mai frumoase pînze. A primit pe ele patru sute și cincizeci de florini, care se topec ca o luminare de seu la soare. Cinci pînze. Printre ele, partea centrală a lui Claudius Civilis, tabloul cel mare, care a rămas în beci, cu inima decupată. Fără nici o părere de rău a pus Becker cuțitul în formidabilul tablou. „Decupează-mi partea asta. Restul nu mă interesează“.

Titus se uită gînditor la portret, peste care trece lumina, acum mai intensă. Lumina dezmiardă fața, gîtul, umerii, și cade pe mîinile fine, care devin vii prin culoare. Ah, cum ar mai lua aceste mîini într-ale lui, cum ar mai mîngîia acest obraz în care gura fragedă ispitește ca un fruct copt. Cu un gest tandru, își trece mîna pe pînză; virfurile degetelor lui dezmiardă obrazii și gîtul și lunecă, șovăitoare, spre umerii rotunzi. Apoi, deodată, Titus se apleacă înainte; buzele lui tremurînde ating timid gura Magdalenei van Loo, care rămîne impasibilă la dezmiardarea lui și la lacrimile care îi picură pe gît.

La 15 iulie, în ziua în care Rembrandt împlinește cincizeci și opt de ani, Becker intră în camera din față a casei de pe Rozengracht. Lui Titus nu-i place acest negustor bogat cu ochi de vulpoi; venirea lui aduce neliniște în casă.

— Da, sinior Becker, tata e în atelier! Am să-l anunț că ați venit. Luați loc.

Rembrandt nu vine. Lucrează. Iarăși stă în fața șevalului; îl pictează pe Haman, sfetnicul puternicului împărat Ahasver, care a domnit din India pînă în Etiopia. Tabloul îl înfățișează pe Haman, trimis, la stăruința împărătesei Estera, la spînzurătoarea ridicată, chiar din porunca lui Haman, pentru Mardoheu. Un suveran îndrăgostit poate să procedeze așa. „Care este rugămintea ta, împărăteasă Estera, și care ți-este cererea? Ea îți va fi împlinită, chiar dacă ai cere o jumătate din împărăție.” Haman în dizgrație. Un sfetnic de vază se clatină, un om învins, al cărui veșmînt purpuriu va ajunge curînd la piciorul spînzurătorii, de cincizeci de coți înălțime. Rembrandt pictează un Haman cu ochii în gol, un om fără țință, în fața căruia se cascadează prăpastia.

Rembrandt nu admite să fie deranjat.

— Nu vezi că sînt ocupat?

Desigur; Titus nu e orb.

— Sinior Becker zice că trebuie să-ți vorbească urgent. Nu mai pot să scap de el.

— Atunci spune-i să vină sus.

Bombănind, Rembrandt se apleacă spre pînză și continuă să lucreze, chiar atunci cînd Becker îi pune mîna pe umăr. Rembrandt își amestecă, pe paletă, culorile, mormăind; nu-și poate lua privirea de la pînza pe care culoarea, aplicată din gros, lucește în tonuri calde și pastelate.

— O clipă, meștere Rembrandt.

Bine, fie o clipă. Rembrandt îi arată lui Becker un scaun.

— Acum trebuie să fii foarte atent, zice sinior Becker, scoțînd din buzunarul de la piept o hîrtie cu pecete. Știi ce am aici?

Nu, Rembrandt nu știe. Și nici nu-l interesează.

— Este creanța lui sinior Van Ludick asupra dumatule, sinior Van Rijn, zice Becker cu văpăi în ochi, ca două su-liți.

MEȘTERUL REMBRANDT

Rembrandt bombănește; gura lui parcă mestecă.

— Nu poate să aștepte? Doar vezi că lucrez.

— De ce să aștepte? Dacă ai nevoie de mine, știi unde să mă găsești! Și — continuă Becker — e mai bine să afli că am preluat de la Van Ludick creanța. Cred că nu te lasă rece faptul că am mai multă încredere în dumneata decât sinior Van Ludick...

— Van Ludick îmi e prieten, îl întrerupe Rembrandt.

— Zău, așa crezi?... Prietenia are o limită, meștere Rembrandt! Prietenia e lucru plăcut, atîta timp cît nu e vorba de bani. Van Ludick mi-a trimis creanța, pe care o socotea cont pierdut, iar pe dumneata rău de plată.

— Și ai preluat-o dumneata, pentru că ești de părere că nu sînt chiar atît de rău de plată?

— Eu te înțeleg mai bine decât Van Ludick; eu știu să-ți prețuiesc lucrările după cum merită. Noi doi putem să ne înțelegem, pentru că noi doi știm ce este arta, sinior Van Rijn! Și apoi: negoțul este meseria mea, cu el trebuie să-mi țin sufletul. Avem oricum destule necazuri cu englezii.

— Va să zică ai făcut negoț cu creanța mea?

— Crezi că fac afaceri în pagubă? Eram în posesia unei partide de postav albastru, care îl interesa pe Van Ludick. Lui postavul, mie creanța.

Becker tace. Ochii lui mici se plimbă iscoditori prin atelier și se opresc asupra pînzei care se află fixată pe șevalet.

— Ce reprezintă? Nu pot să înțeleg.

— Trebuie să te dai un pic mai la stînga, zice Rembrandt, sculîndu-se de pe taburet. Da, așa, chiar lîngă ușă. Acum vezi bine? Da?

— Prea lucește...

— Atunci încă un pic mai aproape de ușă. Rembrandt, în halatul lui murdar, a venit lîngă el. Acum vezi mai bine, sinior Becker?

— Tot n-am încă perspectiva care trebuie, zice Becker, sucindu-și capul încolo și înapoi, ca și cum i-ar sta înfipt în gît pe un țărș.

JAN MENS

Rembrandt rînjește; i se văd dinții. Îl apucă pe Becker de gulerul gherocului, deschide ușa și-l azvîrle pe coridor pe negustorul năucit.

— În felul acesta ai în orice caz perspectiva care-ți trebuie! strigă Rembrandt după el.

Apoi trîntește ușa și întoarce cheia.

— Acum cade Haman Rembrandt în dizgrația lui senior Becker, bolborosește el, văzîndu-și în liniște de lucru.

PORTRETUL · MAGDALENEI VAN Loo a fost mutat în Nes, dar nu stă mult acolo. Într-o zi geroasă de iarnă, meșterului Jan van Loo îi cade din mână ciocănașul de cizelat. După patru zile este înmormântat, în sunet de clopote, în Biserica veche.

În casă e liniște; ciocănitul neîntrerupt a amuțit. Era un zgomot slab, dar era ca bătaia inimii, de care nu te poți lipsi. Ce să faci într-o casă în care liniștea îți iese înainte din toate ungherele? Anna van Loo, născută Huybrechts, caută altă locuință; nu mai suportă să stea în Nes. Pune ochii pe o casă de pe Singel¹, peste drum de piața de mere, pînă nu de mult locuința unui negustor, care, din pricina interzicerii de a importa lînă din Anglia, a dat faliment.

Casele sînt tot mai ieftine în ziua de azi. „Hai s-o cumpărăm. Moștenirea lăsată de tata ne dă această posibilitate.“ Copiii lui Jan van Loo hotărăsc s-o cumpere. Războiul cu Anglia bate la ușă. Ce valoare vor mai avea banii? În schimb, o proprietate, o casă, e oricînd ceva sigur. Magdalena se bucură de acest mers al lucrurilor; casa, numită „Tava de aur“, o atrage. De cînd tatăl lui Titus i-a pictat portretul, parcă a început s-o răscrolească un simțămînt nou, o năzuință după lucruri pe care nu le are și pe care totuși le simte atît de îndeaproape înrudite cu firea ei. Își privește adesea, pe furiș, portretul; e o confruntare cu ea însăși. Meșterul Rembrandt a știut să-i sondeze cele mai adînci năzuinți; mai mult decît atîta: le-a adus la suprafață.

O casă mare... Magdalena dorește o astfel de casă. Cînd rătăcește cu mama ei prin camerele golașe, în care cele cîteva mobile preluate de la fostul proprietar stau ca pierdute, dorința ei începe să prindă formă și se contur. În această casă va locui ea, fiică de argintar, și se va bucura de stima cuvenită persoanelor de vază din oraș. Aici își va primi prietenele și prietenii și se va înconjura de tot ce e frumos și prețios... Visuri într-o casă goală. Magdalena stă la fereastra sălii mari, de unde se vede forfota pieței de mere.

¹ Bulevardul (canalul) de centură.

Șleपुरi încărcate își freacă provele puternice de zidul cheiului, în fața căruia caii bine hrăniți așteaptă, scoțind aburi. În tarabele acoperite cu pânză castanie, nenumărate coșuri cu mere roșii își așteaptă cumpărătoarele și cumpărătorii. E un obicei al amsterdamezilor: să-și facă la piață proviziile de fructe pentru iarnă.

Este o adevărată imagine a bogăției, acest belșug de fructe proaspete și sănătoase, venite din sătulețele de pe Lek: Lexmond, Vianen, și altele și mai depărtate. Magdalena șterge cu un deget vitraliul; nu se satură privind. Priveliștea este cu mult mai însuflețită decât în Nes: spațioasă și largă și însorită. Magdalena va fi fericită aici. Îngândurată, își îndepărtează o buclă de pe frunte, o buclă brună, despre care meșterul Rembrandt a spus că este atît de picturală...

Meșterul Rembrandt, tatăl lui Titus.... E un om ciudat, un artist deosebit; de lucrul acesta este foarte sigură. Un om care a studiat-o și care apoi i-a făcut portretul; în portret, a gătit-o cu vestimente și podoabe fastuoase. Gîndurile ei țin de păienjenii de fire înspre Rozengracht, înspre casa micuță, ca cea din Nes, pe care ea e pe punctul de a o părăsi. Aici, în casa „Tava de aur“, va locui ea cu mama ei; aici, în această casă, destul de încăpătoare ca să poată adăposti o familie numeroasă. Aici are să vină Titus în vizită la ea; Titus, tînărul cu ochii mari și negri, mai negri ca cei ai unui țigan, ochi cu un luciul ca de catifea... Titus, fiul mîndru al lui Rembrandt, are să stea lîngă ea la fereastră și are să privească piața, vasele, copacii cu frunzele acum ruginite. Refuzase categoric plata pentru portretul minunat de frumos pe care i-l făcuse tatăl lui: „Sînt lucruri care nu pot fi negociate, domnișoară Magdalena!“ Ciudat băiat, Titus van Rijn; căci ea știe că nu trăiesc în belșug cei din căsuța de pe Rozengracht. Nu e o taină pentru ea că meșterul Rembrandt e vîrît pînă în gît în datorii și nu e o taină nici că negustoria cu obiecte de artă a lui Titus nu produce aur. Parcă i se umezesc de duioșie ochii, cînd se gîndește la Titus. Nu-i este de loc indiferent feciorul zvelt și mlădios al lui Rembrandt, flăcăul cu mintea ca apa repede, scînteietoare și jucăușă, dar sim-

țitor ca un copil. Un tânăr cavaler din vremuri trecute, al cărui viitor se pierde în negurile cenușii din jurul Coroanei imperiale a Turnului de la asfințit. Știe că Titus e mult mai impulsiv decât ea, că e un băiat lipsit de chibzuința rece și judicioasă, pe care ea știe că o are. O, Magdalena calculează prea mult; știe asta, dar nu se poate stăpîni. Ah, dacă ar putea, ca el, să dea ascultare pornirilor de moment! Dacă și-ar putea nesocoti prudența, rațiunea rece, care cîntărește bine lucrurile și care bănuiește prezența unui vierme în orice măr în aparență fără cusur.

Ce are să-i aducă ei „Tava de aur“? O viață plină de plăcerile modeste pe care le poate oferi un oraș ca Amsterdamul unei fete burgheze? Sau va rătăci prin aceste încăperi ca soția unui burghez bogat, un om cu bărbie dublă și cu obraji umflați, care va fi stăpîn în casă? Magdalena înțelege foarte bine că nici un dregător aristocrat și nici un negustor putred de bogat nu se însoară cu fiica unui argintar; banul la ban trage și bogăția se cunună cu bogăția. Trip, De Geer, Wits și Bickers alcătuiesc un cerc închis, o castă de argint, pe care n-o poate forța nici mîna celei mai frumoasei femei.

Dar atunci? Atunci? I se pare deodată că fața lui Titus e chiar lîngă ea; îi vede ochii, negri și tandri și mari. Dacă ar putea Titus să-i ofere ceva, un comerț înfloritor, o prăvălie de obiecte de artă, așa cum sînt cele de pe Klaverstraat, un nume care se rostește cu cinste. Numele Van Rijn nu trezește respect, nici admirație, printre burghezi; numele acesta nu e în stare să trezească decât zîmbete ironice. Titus van Rijn, fiul arțăgosului meșter Rembrandt... Se întoarce brusc. N-are nici un rost să mai zăbovească în casa asta goală, în această „Tavă de aur“, prea singuratică și prea mare. Cu un simțămînt de gol în inimă, se duce acasă, în strîmtoarea din Nes. Magdalena van Loo e șovăitoare și știe că nu are puterea să urmeze glasul dragostei în sărăcie.

Sinior Harmen Becker nu e omul care să fie azvîrlit pe ușa afară și să nu se răzbune. Nu vine pe Rozengracht

ca să ceară personal socoteală; sinior Becker are, pentru astfel de cazuri, notarul său. Lui Rembrandt trebuie să i se bage bine în cap că el, Becker, a preluat creanța lui Van Ludick. Rembrandt să afle, — „scrie așa, domnule notar!“ — că „Lodewijck van Ludick l-a pus în locul său, în întregime și în mod absolut, pe susmenț. Becker, pentru a putea pretinde și încasa creanța în sarcina susmenț. Van Rijn, precum și pentru a putea cere executarea conform dispozițiilor legale a hotărîrii obținute pe numele său împotriva susmenț. Van Rijn.“ Foarte bine; nu poate fi nici o confuzie; Rembrandt să știe că un om de vază ca sinior Becker trebuie tratat după toate regulile bunelor maniere!

Rembrandt aproape că nici nu se uită la document. Face impresia că nu înțelege limbajul administrativ; e lipsit de simțul necesar. Iar Titus e ca și taică-său; și pentru el e un chin să fie nevoit să citească acte de notariat. Dar înțelege foarte bine ce înseamnă ca Becker să aibă în mîinile lui o creanță asupra tatălui său. Trebuie găsită o soluție. Pentru a cîta oară?

Abraham Francen, farmacistul serviabil, vine într-o seară la prietenii săi de pe Rozengracht. A aflat din auzite că Becker a intrat în posesia unei creanțe bănești asupra lui Rembrandt.

— Care-i adevărul, prietene?

— E adevărat, Francen. Van Ludick n-are încredere în mine. A schimbat înscrisul pe o partidă de postav.

— Și l-ai dat pe Becker pe ușă afară?

— L-am dat pe ușă afară.

Sinior Francen zîmbește.

— E de mirare că Becker n-a făcut plîngere în justiție împotriva dumitale. E în stare, nemernicul!

Francen își trece degetele prin barba scurtă. E convins că Becker are să se țină de capul prietenului său; îl cunoaște pe sinior Becker...

MEȘTERUL REMBRANDT

— Aș vrea să știu ce scrie în înțelegerea aceea dintre dumneata și Van Ludick. Mai știi, Rembrandt?

— Ca să spun adevărul: nu...

— Vrei să mi-o arăți?

— Nu-mi ceri un lucru ușor, dragă Francen, oftează Rembrandt deznădăjduit. Nu știu unde am pus actul. Nu cumva știi tu, Titus? Te pricepi mai bine ca mine la hârtoage.

Nu, nici Titus nu știe.

— Avem să-l căutăm, sinior Francen. Și cum îl găsim vi-l aduc acasă. E bine așa?

Francen găsește că e foarte bine.

— Totuși ar trebuie să umbli un pic mai atent cu asemenea acte de notariat, nu neglijează el să adauge. Hîrțiile scrise au pricinuit multe nenorociri pe lume.

— Ar fi de dorit să se desființeze scrierea prin decret, zice Rembrandt. Pentru că eu, dragă prietene, eu n-am avut decît necazuri de pe urma ei.

— Lucrurile se pot întoarce, Rembrandt. Cu bine și la revedere.

„Lucrurile se pot întoarce“, a spus Abraham Francen. Rembrandt trebuie să recunoască: nu orice arunci în morișca justiției e lucru pierdut. Anul 1665 abia a împlinit vîrsta de o lună și sosește acasă o scrisoare mare, cu aspect îngrijorător, cu peceti grele și solemne. Vine din Leida. Rembrandt se miră, dar se și teme: ce nenorocire aduce hîrtia aceasta? S-o deschidă Titus.

— Da, deschide-o tu, băiatule; ai grijă de treburile mele; în curînd devii major.

Titus rupe pecetile și despătorește scrisoarea.

— S-o citesc tare?

— Nu, mai bine nu. Ai să-mi povestești pe urmă ce scrie în ea, — respinge Rembrandt grabnic propunerea lui Titus.

E un document lung și ciudat. Titus se așază pe scaun. „Noi, pîrgarii orașului Leida etc. etc., cităm prin prezenta

JAN MENS

pe Rembrandt van Rijn, care este legatarul universal al lui Pieter Gerritszoon van Medemblick, plecat în străinătate de peste cincizeci de ani fără să i se cunoască domiciliul și despre care deci se prezumă că a decedat etc. etc. Și a lăsat suma de opt sute și optzeci de florini, șaisprezece gologani și unsprezece centime...”

— Tată! exclamă Titus. Tată..., ai primit o moștenire!

Liniște. Rembrandt s-a dus sus, unde îl așteaptă lucrul.

DATA CU IVIREA MUGURILOR, mijeste o epocă norocoasă pe Rozengracht. Pare că soarta se ocupă în mod deosebit de familia Van Rijn. La câteva zile după știrea din Leida, prin care Rembrandt este numit legatar universal al vărului său Pieter Gerritszoon, cine vine în vizită? Nici mai mult, nici mai puțin decît sinior Crayers, radios peste măsură.

— Vești bune, meștere Rembrandt! Vești bune, Titus!

Crayers scoate din buzunarul de la piept o scrisoare, care cuprinde sentința Consiliului Superior în procesul Hertsbeek contra Crayers. Magistratii din Haga confirmă hotărîrea Curții Holandeie și îl condamnă pe sinior Hertsbeek să restituie patru mii două sute de florini, iarăși cu o amendă pentru recurs nejustificat.

— *Proficiat*, sinior Van Rijn, bătaia a fost cîștigată!

Titus se uită la document, ca un copil care se uită la lumina unei lămpi mari. Rembrandt rîde îmbufnat. Mormăie cîteva cuvinte; nu crede nimic.

— Procese trebuie să fie, dacă nu atîta pentru dreptate, cel puțin pentru interesele avocaților, sinior Crayers. Nu mă face pe mine fericit un șoarece mort.

— Fii liniștit, meștere Rembrandt, zice Crayers, dezamăgit de neîncrederea meșterului. Procesul acesta a fost cîștigat! Consiliul Superior este instanța supremă; ce hotărâște el e sfînt.

— Va să zică primim deodată patru mii de florini, sinior Crayers? întrebă Titus, agitat.

— Dumneata primești banii, nu tatăl dumitale, dar nu înainte de majorat.

— Asta mai durează peste un an, zice Titus, cu părere de rău. Dar poate vin curînd banii din Leida, — continuă el, plin de speranță.

— Nici asta nu se poate înainte, Titus. Pentru că cel în drept ești dumneata, nu tatăl dumitale. Tatăl dumitale nu are voie să facă acte juridice; nu uita.

— Atunci trebuie să aștept pînă împlinesc douăzeci și cinci de ani?

Senior Crayers, om de afaceri rutinat, are soluții pentru orice problemă.

— Poți să ceri Statelor Holandei dispensă de majorat. Dar trebuie să-ți dea pîrgarii din Amsterdam aviz favorabil.

— Și-mi dă, senior Crayers?

— De ce nu? Am să pun chestiunea în așa fel, încît orice obiecțiune să fie din capul locului exclusă. Și nu uita că pîrgarul De Graeff a decedat. El poate că ar fi făcut obiecțiuni. Nu ești și dumneata de aceeași părere, meștere Rembrandt?

— De Graeff și cu mine am fost două contrarii. Dar că i-ar fi stat împotriva fiului meu într-adins, refuz să cred.

O dată cu plesnirea mugurilor mijeste o epocă grea pentru Provinciile Unite. Anglia, invidioasă pe restabilirea rapidă a prosperității în Republică, declară Holandei război. Marele pensionar De Witt nu izbuteste să mențină pacea în Țările de Jos, folosind contradicțiile dintre Londra și Paris. Flota iese în larg. O scurtă bătălie la Yarmouth¹: holandezii suferă o înfrîngere îngrozitoare. Anglia e stăpînă pe mare. Holandezii scrișnesc din dinți... E în joc soarta țării! IJ-ul este acoperit cu o pădure de catarge, asemenea unei armate de lăncieri. O parte din flota de război a fost detașată la Amsterdam și așteaptă, ca să iasă în larg, semnul lui Michiel de Ruyter, numit de către Statele Generale comandant suprem.

Ciudată epocă, vara anului 1665! Flota comercială doarme, Bursa stă cu porțile închise. Pînă pe Rozengracht se simte hula talazurilor, care izbește și în picioarele mulțor case de comerț. Acum nu e vreme de artă și de alte asemenea lucruri; țara se preocupă mai mult de corăbii și de tunuri, decît de pînze pictate, oricît ar fi ele de frumoase.

La o săptămînă după înfrîngerea de la Yarmouth, Titus primește din partea Statelor dispensa de majorat. E foarte binevenită; comerțul cu obiecte de artă lîncezește; numai

¹ Port în comitatul englez Norfolk.

MEȘTERUL REMBRANDT

doamna Van Loo a cumpărat cîteva bibelouri. Tot ea i-a cerut lui Titus să se ocupe de amenajarea casei de pe Singel... Magdalena i-a spus că Titus are bun gust, iar doamna Van Loo a fost de acord; cu atît mai mult, cu cît mobila și covoarele sînt acum ridicol de ieftine.

— Dă-i drumul, Titus.

Un singur client nu ține grija afară din casă. De aceea, Titus pleacă la Leida, încărcat cu hîrtoage, ca să ia în primire din mîinile domnilor pîrgari suma de opt sute optzeci și doi de florini, șaisprezece gologani și unsprezece centime. Umblă prin orașul cheilor dezorientat; n-a mai fost acolo decît de vreo cîteva ori, cu tatăl său; nu cunoaște pe nimeni la Leida. De aceea i se pare curios că un bătrîn îl acostează și-l întrebă ce mai face meșterul Rembrandt. E proprietarul magazinului de pe Muscadelsteeg, în care Rembrandt și-a dus cîndva feciorul. Titus îi spune că tatălui său îi merge bine. Da, da, bătrînul era sigur de asta.

— E un mare artist, tatăl dumitale, sinior Van Rijn. Mi-ar face plăcere să te pot găzdui la noapte.

Un gest prietenos; Titus e mișcat. În noaptea aceea, Titus doarme în casa neprevăzutei sale gazde; a doua zi de dimineată se urcă pe șlepul care îl duce la Amsterdam. În drum spre casă îi cumpără Corneliei o bucată de catifea albastră, iar la un sfert de oră după sosirea vasului intră, încărcat, în camera din față a casei de pe Rozengracht.

Un sac plin de bani. Titus trîntește la pămînt valiza, care zăngănește și zornăie.

— Să vezi, tată; să vezi, Cornelia; să vezi Aert... O groază de arginți! Vrei să-i numeri, tată? Trebuie să fie opt sute optzeci și doi, mărunțișul îl am în pungă.

Rembrandt nu numără; crede fără să verifice.

— E în ordine, Titus. Domnii din Leida sînt serioși în materie de bani! Dar banii nu pot sta pejos; pune-i repede în casetă.

— Las' pe mine, tată!

Cornelia face fișicuri egale, de cîte zece monezi, și pune o monedă în pușculița ei.

— Ia și tu, Aert, cîteva, pînă nu dispar.

Ah, sînt atîtea de plătit deodată! Rebeca, slujnica, vine după leafă. Sinior Van Leest, proprietarul, cere chiria restantă pe două luni. Cărbunarul mai are de primit banii pe o mie de calupuri de turbă. Datorii în dreapta, datorii în stînga; ulei și pînză... Verdonck, de pe Koningsstraat, își va primi în sfîrșit banii pentru pînza lui Civilis, care putrezește în beci. Datorii la pîine și la carne, la untură și la bere... Omul trebuie să trăiască.

— Să începem o viață frumoasă, e de părere Titus, iar Rembrandt e de acord cu orice.

— Fă cum știi, băiatule, am încredere în tine. Acum mă duc în atelier. De multe zile n-a fost lumina așa de bună ca azi.

Lumina e bună, toate-s bune. Spre seară vine sinior Crayers, numai zîmbet.

— Aprinde lumînările, Titus, a sosit corabia încărcată cu aur!

Crayers trîntește pe masă un sac greu, de in, plin cu bani. Iată prada: patru mii două sute de florini în aur. Ducatoni de aur, rozenobili, albertini și reali. Crayers face din ei, cum făcuse și Cornelia, fișicuri. Numără și socotește, ca un perceptor al Statelor. Zece ducatoni sînt o sută patruzeci de florini; zece rozenobili, șaptezeci; cursul e favorabil.

— Verifică, Titus; numără, băiatule. Și fii econom cu ei. Pentru că au un sfîrșit.

— Farnece, mormăie Rembrandt. Farnece..., nu altceva!

Patru mii două sute de florini nu sînt o comoară care să țină o veșnicie. „Au un sfîrșit“, a spus sinior Crayers. Bine. „Trebuie să scăpăm de datorii“, a hotărît Titus. Fie. Tablourile și cărțile de artă pe care le are sinior Becker în gaj trebuie să vină înapoi, cît mai repede cu putință; în privința asta nu există divergență de păreri. Prea mult timp a profitat acest individ suspect de pînzele superbe ale lui Rembrandt; a putut să le privească pe gratis cîțiva ani, dar în stăpînirea lui nu vor ajunge niciodată... Este un Titus conștient, cel care, într-o dimineață, bate cu ciocănașul în ușa casei mari de pe Keizersgracht. Becker e

în biroul lui, la o masă plină cu hîrtoage; negustorii de teapa lui sînt mai ocupați în timp de război decît în timp de pace. Nu-i oferă vizitatorului nici un scaun; lui Titus nu-i scapă acest amănunt.

— Am venit să vă comunic că tata vrea să lichideze datoria, sinior Becker, spune el, rece, cu ochii negri ațintiți înspre negustor. Și totodată să stabilim cînd pot fi luate înapoi cele nouă tablouri și cele două cărți de artă.

Becker face o strîmbătură.

— Ai venit cam pe nepusă masă, tinere. Care datorie spuneai că vrea tatăl dumitale s-o lichideze?

Titus simte că întrebarea conține o provocare.

— Datoria pentru care ați primit în gaj cele nouă tablouri și cele două cărți de artă, răspunde el, tăios.

— Așa... Dar nu are numai o singură datorie, ci două. Și tocmai pe acestea vrea tatăl dumitale să le lichideze? Becker descuie un sertar; degetele lui scotocesc într-un maldăr de acte cu peceti. Știi, desigur, că tatăl dumitale îmi mai datorează și alți bani, nu-i așa? întrebă el, lovind cu degetul arătător pe hîrtie. În afară de acele două chitanțe, mai am o creanță asupra lui, în valoare de o mie de florini în cap. Cînd crezi că va fi lichidată?

— Aceea e creanța lui Van Ludick, știe Titus. Ați achiziționat-o foarte ieftin pe o mică partidă de postav. Și credeți că mai aveți dreptul la suma întregă?

Becker se îndreaptă în fotoliu.

— Aha, ăsta-i clenciul, spune el, cu un rîs sardonice. Ei bine, tinere Van Rijn, ia să-ți citesc ce scrie în această chitanță...

— Nu vă mai osteniți, sinior Becker. Acum este vorba de cele nouă tablouri plus cele două cărți prețioase de artă.

— Sau de clauza din înțelegerea cu sinior Van Ludick, prin care tatăl dumitale se obligă să achite două treimi din datorie în numerar și o treime în tablouri pictate de el.

— Pentru moment n-am treabă cu creanța lui Van Ludick.

— Eu da. Am atîta încredere în justiție, încît sînt sigur că-l vor declara pe Van Ludick creditor preferențial.

— Becker se scoală din fotoliu și își șterge cu batista frun-

tea lucitoare, unde o vînă albastră groasă e gata să plesnească. — Transmite-i toate acestea tatălui dumitale, tinere Van Rijn. Și spune-i cu acest prilej că Harmen Becker nu se lasă dus de nas.

— Va să zică refuzați să restituiți tablourile?

— Pardon, eu refuz să primesc banii, ceea ce este cu totul altă situație juridică. Și acum: cu bine. Timpul meu e prețios.

Fără să-i dea bună-ziua, Titus îl lasă singur. Când Becker aude că broasca ușii de afară s-a închis, își freacă mîinile, satisfăcut. Da, da, dacă lunganul ăsta deșirat îi ia nouă tablouri și două cărți prețioase de artă, să nu i se mai spună lui pe nume Harmen Becker!

LOPOTELE RĂSUNĂ ÎN CIN-
stea victoriei reputate de flota ho-
landeză la Foreland. Numele lui
Michiel de Ruyter e pe toate buzele.
Rușinea înfringerii de la Yarmouth
a fost spălată. Amiralul intră în
rada portului Tessel cu șase vase de
război engleze ca pradă, iar în ziua
următoare pune piciorul pe cheiul
Amsterdamului, aclamat de o mulțime
entuziastă, care îi urează bun-venit
Părintelui Republicii, ca unui rege.

Titus s-a dus și el pe Buitenkant; la stăruința lui Rem-
brandt, și-a lăsat prăvălia cîțva timp singură. I-a venit greu
s-o lase. Comerțul cu obiecte de artă s-a trezit din somno-
lență; în odăița din față au început să miște afacerile. Da,
multe lucruri s-au îndreptat, de cînd a intrat Titus în pose-
sia banilor, contestați atîta amar de vreme de către sinior
Hertsbeeck. Nemaifiind imobilizat din pricina lipsei de
bani, a cumpărat la licitații lucrări care l-au atras; simțul
lui artistic nu l-a înșelat. Pînze de Wouwerman¹, Ruysdael²,
Ostade și Bosschaert³ au fost atîrnate pe pereții camerei
din față; unele tablouri le-a și vîndut cu un cîștig frumos.
Face impresia că, acum, cînd războiul cu Anglia e la o coti-
tură, tendința de a cumpăra va spori. Lui Titus îi apare
un zîmbet pe față cînd, la înapoierea spre casă, se gîndește
la toate acestea. Desigur, are motive să fie mulțumit. Prin-
tre altele, și pentru intervenția energică a lui sinior Fran-
cen, în vederea reglementării litigiului cu Becker, care a
tunat și a fulgerat, cînd a fost silit de Curtea Holande să
restituie prețioasele gajuri.

Mai sînt judecători în Holanda. Cu toate că Becker a
susținut sus și tare că Rembrandt i-a făgăduit, cu jurămint
solemn, să-i picteze un tablou, cu toate că a pledat ca să
obțină regim preferențial pentru creanța lui Van Ludick,

¹ *Philips Wouwerman* (1619—1668), pictor olandez de pei-
saje și bătălii.

² *Jacob Isaakszoon Ruysdael* sau *Ruisdael* (1628?—1682), pei-
sagist și acvafortist olandez.

³ *Abraham Bosschaert* (1586?—?), pictor olandez de flori
și naturi moarte.

MEȘTERUL REMBRANDT

judecătorii au dat o sentință dreaptă. Nouă tablouri și două cărți de artă s-au înapoiat pe Rozengracht, unde împodobesc pereții camerei din mijloc și ai atelierului, deși nu le cum-pără nimeni. Ce ciudat! Tată-său nu vinde nici o singură pînză, nimeni nu manifestă interes pentru lucrările lui, dar el continuă să lucreze cu înverșunare, ca și cum ar fi primit o poruncă tainică, o comandă de la înalt nivel, căreia nu i se poate sustrage.

Titus e cuprins de un simțămînt cald cînd se gîndește acum la tatăl său. Rembrandt, cel neluat în seamă. Care, închis în el însuși, ca o stridie, merge înainte; care lucrează și nu întreabă pentru ce. Să-l compătimească pe tatăl său, odinioară aclamat, ca părintele Republicii adineaori, și acum un om uitat într-o căsuță de pe Rozengracht?... Sau să-l admire pentru forța cu care își așterne pe pînză figurile închipuirii lui, fără să ceară faimă și admirație, continuînd să lucreze zi de zi, ca un meseriaș, fără ca la capătul muncii lui să poată întinde mîna ca să-și primească plata cîștigată în mod cinstit? Titus nu știe să răspundă; îi trec prin cap multe gînduri de revoltă. O țară bogată ca Holanda, o țară puternică, îi lasă pe cei mai merituoși fii ai săi pradă soartei lor, adesea jalnică... Le ține mîzgălitorilor, lingușitorilor, curtenilor, mîna ocrotitoare deasupra capului pieptănat cu îngrijire, iar pe artiști ca Hals, Van Ruysdael, Jan Steen¹ Hobbema², Vermeer³ și mulți alți maeștri, îi lasă să crape de foame... Uite, asta nu e bine, asta reprezintă o pată întunecată pe istoria Republicii, o pată neagră ca funinginea. Țara ar merita ca nici un singur artist să nu-și mai pună pensula pe pînză; în felul acesta înalții dregători și-ar primi răsplata cuvenită...

Nu, Titus nu-și înțelege tatăl. Dar știe că tatăl său e fericit dacă are culori și pînză. Că toată bucuria lui s-a concentrat în micul atelier, cu vedere înspre fațadele posterioare ale caselor de pe Bloemgracht și înspre filaturile de

¹ *Jan Havickszoon Steen* (1626—1679), pictor olandez de gen.

² *Meindert Hobbema* (1638—1709), peisagist olandez.

³ *Jan van der Meer* sau *Vermeer* („din Delft”) (1632—1675), pictor olandez de gen și peisaje.

pe Baangracht, în spatele cărora se ascund grijile oamenilor sărmani. Acolo trăiește el din plin, meșterul Rembrandt, care săptămîna viitoare, cu ajutorul lui Dumnezeu, speră să împlinească șaiszeci de ani.

Șaiszeci de ani. Titus se gîndește la aceasta: că tata e voinic, poate să trăiască pînă la optzeci de ani, sau chiar mai mult. Că fiului lui îi este dat să aibă grijă tot timpul de el, de acest vrăjitor tăcut, de acest stejar noduros, care nu știe să se încovoie... Titus ar vrea să fie la fel de voinic ca tatăl său, care trăiește și se comportă cum i se năzare, ca un rege în propriul său regat. Plutind pe gîndurile sale, traversează Kalverstraat și ajunge la Spui. Să se ducă acasă? Sau să se mai oprească un pic pe Singel, să vadă ce mai fac doamna Van Loo și Magdalena? N-a fost de cîteva luni la „Tava de aur“; prăvălia nu prea i-a lăsat timp liber. Și nu poate să-și neglijeze clienții. Ca de la sine, pașii i se îndreaptă către Singel; urcă treapta de piatră albastră și se află după cîteva clipe în răcoroasa cameră din față, unde Magdalena îi întinde mîna.

— Ne-ai uitat, sinior Titus, îl ceartă ea, cu un deget ridicat a mustrare. În Nes te vedeam mai des ca aici.

— Îmi recunosc vina, domnișoară Magdalena. Dar sper să mă pocăiesc, cu sprijinul dumitale.

— Nu-mi plac păcătoșii pocăiți, zice Magdalena, aranjîndu-și cu cochetărie bucele în fața oglinzii. Sînt de obicei prea fanatici.

— În cer, un singur pocăit produce mai multă bucurie decît zece drepti, zice Titus, azvîrlindu-și pe un scaun manta albastră-deschis. Și apoi: fanaticii sînt conștiința lumii. Fără ei, lumea s-ar prosti. Dar unde e mama dumitale? Îmi pare rău că lipsește.

— Mama e dusă la fratele meu Jan, pe Gravenstraat. Soția lui e pe punctul să nască. Iar mama are convingerea că fără ea nu merge, — zice Magdalena cu un zîmbet.

— E înduioșător să vezi o mamă care are această convingere! răspunde Titus, căzînd pe gînduri. Aș fi vrut ca și mama mea s-o mai poată avea.

Fata îl privește, mișcată.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Păcat că a murit atât de tânără, zice ea, încet. Mama spune mereu că era o femeie drăguță și simpatcă. Îi semeni, sinior Van Rijn.

Magdalena îi face un compliment?

— Nu mă sili să roșesc, domnișoară Van Loo, spune el cu căldură. Într-adevăr, mama a fost o femeie atrăgătoare. Tata i-a făcut de mai multe ori portretul. Dar cele mai bune pînze au dispărut.

— E ciudat că lucrările tatălui dumitale sînt atât de puțin căutate în prezent, observă Magdalena, privindu-și portretul, atîrnat pe peretele tencuit în alb al camerei din față. Și doar e pictor în toată puterea cuvîntului, după cît pot să judec eu...

— Pictor în toată puterea cuvîntului? Tata e cel mai mare artist al veacului nostru, domnișoară Magdalena, spune Titus, dîrz. Oamenii nu vor să admită asta, pentru că se tem să-și privească propria lor conștiință. Eu însă voi avea grijă ca tata să-și poată continua lucrul pînă la moarte. E sarcina mea și trebuie să mi-o îndeplinesc.

— Va să zică ești... tot un fanatic?

— Un fanatic, dacă vrei.

— Sper să izbutești.

— Trebuie să izbutesc. Michiel de Ruyter mi-a creat condițiile necesare. Holanda victorioasă înseamnă comerț înfloritor, chiar și în artă. Negoțul meu va aduce în curînd atîtea beneficii, încît să-i creceze tatci posibilitatea să picteze cele mai frumoase pînze din viața lui.

Titus a vorbit agitat; pe obrazii lui bruni mijește o văpaie roșie. Magdalena simte: are în fața ei un om care crede ceea ce spune și care va acționa după cum vorbește. E un băiat drăguț, Titus van Rijn; un tînăr prinț... Cu un gest spontan, îi întinde mîna.

— Îți urez noroc cu un asemenea tată, Titus, zice ea cu hotărîre.

— Îți mulțumesc, domnișoară Magdalena, răspunde Titus cu glas răgușit, luptînd cu emoția.

Luptă vitejește cu emoția, dar nu-și poate opri lacrimile, care îi umezesc, fierbinți, ochii. Magdalena le vede; o străbate un val de duiosie; de duiosie și de dorință. Oare

aceasta e indiferenta și calculata Magdalena? Pînă să-și dea seama ce face, se pomeneste că e lîngă Titus și că îi mîngîie buclele negre; un gest care îl face pe Titus să tremure de o fericire necunoscută.

— Magdalena, zice el; apoi încă o dată: Magdalena...

În ochii ei apare o vâpaie catifelată; un extaz calm îi voalează privirea. Este o Magdalena cu totul diferită de cea pictată de Rembrandt; este o femeie timidă, ai cărei ochi sînt grei de dorință de dragoste, ochi fără nici o urmă de calcul sau de cochetărie.

— Aș vrea să pot picta, Magdalena, șoptește Titus. Dacă aș putea picta, ți-aș face portretul tot atît de des, cum i l-a făcut tata mamei...

Magdalena își întoarce fața din lumină: de ce să vadă Titus că roșește? Titus însă vede, simte; căldura obrazilor ei trece pe lîngă ai lui. Îi ia mîinile într-ale lui, două mîini minunate de frumoase, cu degete subțiri și cu unghii trandafirii. Le apasă, numai o clipită, de obrazul lui. I se uită adînc în ochii mari, mari de fericire, de fericirea cea nouă, care vine în galop, bătînd din potcoave de aur, și care nu mai poate fi oprită. S-a făcut o spărtură în zid, s-a deschis drum spre limanurile fericirii, unde numai marea cunoaște forța talazurilor spumegînde, care sfîrîmă prova marii dorinți.

Clopoțele se leagănă și-și trimit vocile armonioase înspre albastrul unui cer fără nori. Cine le ascultă? Rembrandt nu. Stă în atelier în fața unei pînze mari, la care lucrează de săptămîni de zile. Dar lucrarea nu înaintează. Rembrandt se simte foarte obosit în ultima vreme. Le-a expediat adineauri pe cele două modele: „da, duceți-vă, am să vă trimit vorbă cînd mai am nevoie de voi“.

Ce jalnic e acest sentiment de neputință! Parcă l-au părăsit toți și a rămas singur pe lume. Atunci de ce să picteze? Un artist are nevoie de public pentru opera sa, el nu creează frumusețe numai pentru sine, el vrea să dăruiască, mereu, într-una. Și acum totul pare atît de gol în jur! Să fie oare neputință? A început oare să-i lipsească puterea și inspirația? Are să fie oare nevoit de-acî înainte să-și

tîrască viața ca un moșneag senil, cu o plimbărică pe lîngă dig, un sfert de oră încolo, un sfert de oră înapoi? Străbate de cîteva ori atelierul încolo și încoace, cu picioarele țepene; nu, cu plimbarea nu se-mpacă: parcă are niște ghiulele de fier legate de picioare și trebuie să le tragă după el. Cu o trăsătură amară în colțul gurii, se trîntește pe canapea, își vîră o pernă sub cap și închide ochii.

Da, așa e bine. Liniște și odihnă. Aert de Gelder a plecat la Dordt; are să rămîină acolo, acum, după ce a murit taică-său. Bun băiat, Aert; și muncitor. N-a vrut să plece pînă nu grundește pînza pentru Fiul risipitor: „e prea greu pentru matale, meștere Rembrandt.“ Bine, pînza e gata pregătită să primească desenul și culoarea, numai elanul de a picta e prea slab. Rembrandt își trece mîna pe frunte cu un gest molatec; degetele pipăie nervos tîmplele... De ce îl doare oriunde atinge? Și deasupra ochilor îl doare foarte tare, totul e înțepenit... Nu cumva se îmbolnăvește? Toată viața n-a suferit niciodată de nimic; nu știe ce e boala. Își pipăie din nou fața, pe care o simte sub vîrfurile degetelor caldă și nădușită și umflată. Se scoală anevoie de pe canapea, se tirăște spre oglindă și rămîne în fața ei.

Îl privește un cap bizar: roșu și buhăit și cu cearcăne mari și negre sub ochii obosiți, în care șerpuiesc, pe alb, vinișoare roșii. Iar limba și-o simte ca pe o bucată de talpă: îi stă uscată în gura în care și-a făcut loc un gust, de parcă ar fi băut zece pahare de rachiu prost. Și cum îl strînge pălăria asta veche; parcă ar fi o menghină de fier. Jos cu ea! Bodogănind, se tirăște înapoi, spre canapea, dar nu poate să stea culcat. Își trece mîna pe frunte, pe păr... Îi e frig în capul gol. Apucă repede o bucată de pînză de pictură, rupe o fișie lată și și-o înfășoară în jurul capului. Apoi se culcă din nou.

Așa; așa e bine. Stă culcat, liniștit, cu ochii închiși, răsufarea îi seamănă cu un pufăit. Ce-o fi avînd? I s-a îngroșat singele și nu mai poate să curgă prin artere? Are să moară din asta? Ciudat: niciodată nu se gîndise la moarte; cu toate că moartea i-a fost tovarăș credincios în casă. Saskia, Hendrickje și copiii au fost chemați dincolo. Rembrandt a rămas; moartea n-a vrut să știe de el. Se întoarce

pe spate și se uită la pînza cea mare; cînd privește suprafața albă ca zăpada, îl dor ochii. Îi închide numaidecît; de loc, de loc nu vrea să mai vadă gestul neputincios pe care l-a făcut pe pînză. Are de gînd să picteze „Întoarcerea fiului risipitor“, despre care evanghelistul Luca povestește cu atîta căldură. O, Rembrandt știe textul pe dinafară; fiecare cuvînt îi este întipărit cu litere de foc, în creier. Buzele lui bîguie încet mișcătoarele fraze, pe care i le citea pe vremuri mama Neeltje din cartea veche. Ce frumos știa ea să povestească despre tînărul bogat, care a gustat toate plăcerile unei vieți de lux și desfrii și care s-a întors în casa tatălui său, recunoscîndu-și păcatele, implorînd iertare. Cu ochii închiși, Rembrandt recapitulează în gînd povestirea, dar nu poate să dea formă dorinței sale, nu poate să pună această imagine pe pînză.

Înapoierea în casa părintească... Lucru greu. Să spună: „Tată, am păcătuit împotriva cerului și împotriva ta“, e greu. Da, a păcătuit; a fost ca tînărul bogat și a plecat de acasă într-o țară depărtată și și-a risipit acolo toată averea, trăind în destrăbălare. Da, în destrăbălare. Casa lui de pe Breestraat a fost o arcă a luxului, un vis de aur, o avere aproape diabolică. A fost pedepsit pentru asta; pedepsit pe drept și pe nedrept. Pedepsit în familia lui, în cîștigul lui, în munca lui. Acuma e ignorat, luat în deridere, batjocorit; o pedeapsă grea. „Cîți argați ai tatălui meu au belșug de pîine, iar eu mor de foame...“

Fiul risipitor. Rembrandt, fiul risipitor. A venit la Amsterdam îmbătat de bogăție; un tînăr prinț, un artist; trebuia să te rogi și să dai mulți bani ca să-ți faci el portretul. Lumea era prea mică pentru el, nimic nu scăpa atenției lui, în sîngele lui tînăr pulsa înfrigurarea cea mai fierască. Natura! Urmează natura! Cerul, pămîntul, marea și rîurile, oamenii răi și buni, animalele mari și mici, orașele, bisericile și casele, totul e natură! Lumea întreagă părea un furnicar agitat, oamenii luptau și-și făceau loc cu coatele, totul de dragul acestei vieți... Deșertăciune... Ce a mai rămas din toate acestea, ce a mai rămas pe pămînt, ce altceva decît pulbere și cenușă? „Și după ce a cheltuit totul, a venit o foamete mare în țara aceea și el a început să ducă

MEȘTERUL REMBRANDT

lipsă, lipsă de toate cele. Și ar fi vrut să-și umple burta cu nutrețul pe care îl mâncau porcii și nimeni nu i-l dădea.“ Iată pedeapsa. Trebuie să rabzi de foame. „Tată, am păcătuit împotriva cerului și împotriva ta, nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău...”

Rembrandt își descheie halatul la gît; simte deodată că se înăbușe. Parcă i se rupe ceva în cap; cade într-o prăpastie, într-un gol negru, fără de sfîrșit. Degetele lui caută, convulsiv, să se agațe de ceva, în aer, dar nu găsesc nimic, nici un sprijin, nici un reazim. Cînd Cornelia vine sus, își găsește tatăl întins pe canapea, cu capul căzut pe spate. Halatul îi e sfișiat la gît, iar prin cămașa desfăcută i se vede părul negru de pe piept.

ITUS N-A TRĂIT NICIODATĂ O epocă atît de ciudată. Teama și bucuria se amestecă: teamă pentru Rembrandt, bucurie datorită Magdalenei, al cărei cap s-a rezemat pe umărul lui, ale cărei buze le-a simțit; calde și pline de dăruire, pe ale lui... Teama și bucuria îl purifică pe om. Rembrandt, bolnav la pat, s-a gîndit mult la asta. Cînd doctorul Francen i-a luat sînge, de cîteva ori, i s-a părut că-i plutesc creierii afară

din cap și că în cap i-a rămas un gol pe care nu mai poate să-l umple. Dar constituția lui robustă a învins; încet-încet a ajuns să se poată ocupa iarăși de ceea ce îi este atît de aproape de inimă.

Lucrarea lui. Pînza lui: Fiul risipitor, care se înapoiază în casa tatălui său. După boală, simte foarte intens ce este bucuria de a te putea întoarce la lumină, la viață, la viața înfiorător de frumoasă, care, ca un tată, cuprinde cu brațele spatele rupt de oboseală al unui simplu om. Înapoi la viață, după o expediție pînă la porțile Morții. Rembrandt a slăbit; ochii îi sînt infundați în orbite. Ajunsese pe puntea de sticlă; știe asta. Dar trăiește. Slavă Domnului: trăiește! Poate iarăși să lucreze, să facă farmece cu lumină și culoare. „Tată, am păcătuit împotriva cerului și împotriva ta, nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău.” Un tată orb, un fiu în zdrențe, tuns chilug, ca un ocnaș. O mîină bîjbîie și alintă o spinare ruptă de oboseală, un cap se odihnește în locul ocrotit și ocrotitor care este poala tatălui. „Aduceți haina cea mai bună și îmbrăcați-l cu ea și puneți-i un inel pe deget și încălțări în picioare. Inel și încălțări, darul făcut oricărui rob răscumpărat, dați-le fiului meu. Căci acest fiu al meu era mort și a înviat.”

Aceasta este îndurarea. Acesta este minunatul efect al milosteniei. Un păcătos găsește drumul înapoi: nu-l goni. Aceasta este îndurarea nesilită a conducătorilor față de cei rătăciți de pe calea cea dreaptă. Nu ne batem, ca fariseii, cu pumnul în piept, lăudîndu-ne cu stricta respectare a legii. Aceasta nu este o trufie ipocrită, care uită să vîre mîna în propriul eu: este o morală, luată din Scriptură.

MEȘTERUL REMBRANDT

„Tată, am păcătuit; sînt aici și mă las în voia îndurării tale.“ Nu este un tablou cu trăsături de penel fine, este culoare aplicată gros peste culoare. Roșu aprins și ocru galben, pe un fond de castaniu închis și de verde cu puternice reflexe roșietice. Rembrandt lucrează intens în atelierul său de pe Rozengracht, o modestă încăpere situată sub stele. Dar străbătută de fiorul minunii vibrante a îndurării, care îl mîngîie pe spinarea obosită pe orice sărman muritor, dacă se întoarce în poala Casei părintești.

Clopotele își revarsă iarăși baritonul lor de bronz asupra orașului: pacea cu Anglia e fapt împlinit! O pace onorabilă, o urmare a glorioasei expediții a lui De Ruyter la Chatham. Iarăși a arătat Holanda lumii uimite ce sînt în stare curajul, chibzuința și credința în Dumnezeu.

Pace. Comerțul se reface, văzînd cu ochii. Actul de navigație e modificat: IJ-ul deschis e iarăși plin de vase de transport, care își descarcă burțile în magazinele negustorilor; grinzile se încovoie sub povară. Iarăși e vacarm la Bursă; sînt vocile negustorilor. Banii își rup cătușele și-și cîntă din nou cîntecul melodios. Puternicul, multicolorul, pestrițul Amsterdam își deschide porțile și lasă să între-între zidurile sale bunăstarea, în cîntec de psalmi. Dar e un alt Amsterdam decît cel de acum un sfert de veac. Negustorii și dregătorii din garda veche au murit, iar copiii lor le lipsește asprimea robustă a părinților lor. Orașul devine mai cochet, mai zgîlbui; spiritul magnificului monarh Ludovic al XIV-lea nu lasă Holanda neatinsă.

Comerțul înfloarește, prăvălia de pe Rozengracht înfloarește. Titus, scăpat de grijile chinuitoare, își desface aripile; mulți amsterdamezi de vază știu să găsească drumul spre Rozengracht. În micul magazin se găsește întotdeauna ceva deosebit: un inel, o camee, un șirag de mărgele, o broșă de argint filigranat, bibelouri, care dovedesc bun gust. Pe lîngă comerțul de stampe și gravuri, ele îi aduc lui Titus beneficii importante.

Este o afacere plină de făgăduieli pentru viitor.

— Ai ceva împotrivă să ne căsătorim, Magdalena?

Titus pune această întrebare, cînd Magdalena e în vizită pe Rozengracht. Magdalena stă la fereastră și privește cum se străduiește soarele să străpungă norii cenușii de iarnă.

— Eu sînt gata, Titus.

Titus, tandru, o cuprinde cu brațele.

— Hai să mergem la tata, Magdalena, spune el cu duioșie. Are să se bucure.

Rembrandt, înfășurat în blana lui veche, stă în atelier, cu picioarele întinse spre foc. Ține pe genunchi Biblia, unica sa lectură. Ridică binișor capul. Cînd o vede pe Magdalena, se scoală în picioare ca să-i întindă mîna.

— Bună ziua, fetiço. Nu prea te vedem des pe-aici. Ai venit să-l vezi pe bătrîn? Foarte bine.

— Vrem să-ți spunem ceva, tată, spune Titus, cu oarecare sfială. Noi, Magdalena și cu mine...

Rembrandt își privește fiul. Pe fața lui îmbătrînită trece un zîmbet.

— Știu ce vrei să spui, băiatule. Ghicesc pe fața Magdalenei, ghicesc pe fața ta. *Proficiat*, copii, *proficiat*. Și să fiți fericiți împreună.

Rembrandt o cuprinde cu un braț pe Magdalena, cu celălalt pe Titus.

— Tocmai citeam povestea despre Rut și Boaz, povestea unei căsnicii fericite. Și aș vrea s-o pictez, ca dar din partea unui om bătrîn, care n-are altă avere decît ceea ce vedeți lîngă mine: pensula și paleta. Vreți să-mi pozați, copii? Vreți?

— Chiar acum, tată?

— Da, Titus, da. Lumina e atît de frumoasă... Minunat de frumoasă pentru o zi de iarnă.

Rembrandt pune pe șevalet o pînză grunduită, care stătea rezemată de perete și care e gata să primească pe ea culoarea. Îi potrivește repede pe Magdalena și pe Titus unul lîngă altul; timid, Titus o cuprinde pe Magdalena de umeri cu un braț, iar mîna dreaptă și-o apropie cu tandrețe de pieptul ei, încordat în corsajul strîns. Învelit în blana lui scămășată, Rembrandt pune pe pînză contururile, pe care le dă gata repede. Apoi se tîrăște spre ușă.

MESTERUL REMBRANDT

— Acum plecați, zice el deodată, aspru. Plecați. Și să nu mă deranjați. Am nevoie să fiu singur.

Căsătoria lui Titus van Rijn cu Magdalena van Loo nu e o petrecere zgomotoasă. Rembrandt, timid și retras, stă ca un sihastru printre membrii spilcuiți ai familiei miresei, care îl privesc chiorîș, cu coada ochiului. Doamna Anna van Loo, solemnă în rochia ei neagră și cu pete roșii pe obraji, din pricina emoției, încearcă să întrețină conversația, dar nu izbutește tot timpul. Din fericire, masa este îmbelșugată și stropită din plin cu hipocras și vin bun. Rembrandt, omul cumpătat, mănîncă și bea mult mai mult decît poate să suporte, fără să-i pese de nimic și de nimeni. Se servește un excelent piept de vițel, fript și rumenit în unt; mai sînt pui fripți, cu țelină; este carne de oaie, tocată, cu stafide, struguri, mere și scortîșoară; este nisetru, fiert în vin acrișor, cu ghimber, muscade și nucșoare; este budincă spaniolă din orez, făină, lapte, zahăr și apă de trandafir; sînt prăjituri cu frișcă; sînt nuci, migdale și lămți. Și mai este un pastor în negru, care i-a cununat pe Titus și Magdalena în capela Nieuwe Zijds și care acum, în cuvinte curtenitoare, dar rezervate, o laudă pe doamna Van Loo pentru excelența ei bucătărie. Între timp, se uită cu coada ochiului la Rembrandt. Ce individ ciudat mai e și tatăl mirelui! Ce cap... parcă de idol păgîn!

Titus e peste măsură de bine dispus. Pe fața prelungă, ochii îi scapără. O ține cu un braț pe Magdalena de mijloc și îi șoptește vorbe dulci în urechea trandafirie. Buclele ei mîngîie obrazul lui Titus cu o duioșie mult promițătoare.

— Acum ești soția mea, Magdalena. Soția mea...

Magdalena zîmbește. Ronțăie o pralină. Privirea îi lunecă spre fratele ei Jan, care recită o poezie lungă, plină de idei înalte și de cuvinte bombastice, dar vădit bine intenționată. Toată lumea aplaudă frenetic. Pocalul nupțial trece din mînă în mînă, așa încît reverendul nu poate să rămînă mai prejos. Perorează despre Adam și Eva, despre șarpe, care întinde capcane în raiul căsniciei și despre tinerele vlăstare, care vor înmuguri pe trunchiul bătrîn. Rembrandt se uită la el cu o mutră ca de leu ramolit; capul i se reazimă, greoi,

pe pînza albă a gulerului plisat. Clipește din ochi, somnoros. Ar vrea ca individul acesta să-și țină gura; vorbăria lui fără rost îl supără îngrozitor. Iar cînd pastorul Sartorius, în aclamațiile zgomotoase ale celor de față îi mai felicită încă o dată pe mire și pe mireasă, Rembrandt, în liniștea care urmează brusc, mormăie la urechea doamnei Van Loo:

— Cine vrea pe pastori să-i cinstească, cu ei nu trebuie să se întâlnească... Asta-i părerea mea, doamnă Van Loo!

Pe splaiuri e întuneric, cînd Rembrandt, spre seară, se duce acasă, singur de tot. Petrecerea a luat sfîrșit. Domnișoarele de onoare i-au condus, pe Magdalena și pe Titus, în dormitor. Au ridicat plapuma din patul împodobit cu măghiran, au înfășurat-o pe Magdalena în șase cearceafuri și au culcat-o așa în pat. Au spus o groază de glume cu dublu înțeles; Titus, plin de exuberanță, a rîs cu poftă. Una dintre prietenele Magdalenei i-a pus sub pernă o cunună de rosmarin, apoi întregul grup, cu cununa de mireasă a Magdalenei ca pradă, a pornit, chiuind, spre sala mare, unde petrecerea a mai continuat mult timp, cu muzică de vioară și flaut și cu dans.

Acum, petrecerea a luat sfîrșit. O petrecere tristă, pentru Rembrandt. Titus are să locuiască în casa „Tava de aur” și are de gînd să-și mute acolo și prăvălia de obiecte de artă. Magdalena a vrut așa și ce vrea femeia e lege. Acum are să fie liniște pe Rozengracht, unde Cornelia a rămas acasă, vegheată de Rebeca. E încă prea tînără ca să se ducă la petreceri. De! așa e mersul lumii: tineretul are cărările sale proprii și nu poți să-i stai în drum. Rembrandt, cu capul plecat, se tîrăște pe splaiurile liniștite; e liniștea serii. Călcătura lui e nesigură și greoaie. A băut prea mult, mult prea mult, și nu e obișnuit. Pe lîngă el trec ființe fantomatice, ținînd în mîini felinare care aruncă lumini pîlpîitoare pe nămeți de zăpadă.

Acum Titus îl părăsește, definitiv. Va fi liniște în casă, o liniște în locul căreia nu vine nimic. Îl cuprinde un simțămînt de gelozie; e gelos pe Titus, și e gelos pe Magdalena, care i-a momit băiatul spre casa de pe Singel, spre „Tava de aur”... Acolo, Titus are să-și uite tatăl, tatăl care nu e în

MEȘTERUL REMBRANDT

stare să-i dea unicului său fiu nici un dar de nuntă, Tatăl care are să-i fie în permanență ca un pietroi legat de picioare, tatăl de pe urma căruia n-are să se aleagă decât cu griji și necazuri...

„Ce amărit individ sînt!“ gîndește Rembrandt; un gînd care îl doare. „Un pictor la care nu se uită nici un muritor, singuratic ca un gîde, un artist fără public. Ce rost are să mai pictez? Trăiesc din bunăvoința fiului meu, mănînc pîinea milosteniei, fiecare bucățică pe care mi-o vîr în gură trebuie să-mi fie dăruită. Sînt un nimic, un pomanagiu, un om care nu e în stare să-și cîștige nici măcar sarea din terci. Toată viața mi-am ratat-o, sînt scris pe lista neagră, tot Amsterdamul rîde cînd aude numele meu. Rembrandt, mîzgăliciul. De pe ale cărui pînze se scurge culoarea. Un pictor cîrpaci, un obscurantist, decăzut și putregăit, pentru că arta lui se bizuie pe închipuiri himerice, fără nici un temei cert. Aceste lucruri au fost spuse despre el de un pictor ca Gerrit de Lairese!¹ Care e în bune relații cu înalții dregători și le face portretul la comandă și după plac ca eroi, ca onorabili părinți de familie, ca seniori de cutare sau de cutare; care, la cerere, le face portretul cu burtă verde și cu un ciolan de porc între dinți...”

Rembrandt simte un șoc brusc. O mînă îl împinge de o parte, o voce îi strigă, înjurîndu-l, că ar trebui să se uite cum umblă.

— Eu nu mă dau de o parte din drumul meu, pentru nimeni, — mormăie Rembrandt, mînios pe necunoscutul brutal, cu a cărui statură nebuloasă se pomeniște deodată în față.

Rembrandt simte brusc un ghiont violent într-o parte; face un pas înapoi, picioarele îi lunecă pe un ghețuș și, bufnind scurt, cade pe spate, cît e de lung.

Cît a stat așa? Un minut? Un ceas? Cînd deschide ochii, vede crengile gîlase ale unui ulm, printre care clipește stelele. O priveliște superbă. Se întoarce anevoie, se ridică tot anevoie în picioare și caută marginea sigură a unei case, departe de cheiurile de piatră, printre care susură apa.

¹ Pictor și gravor flamand (1641—1711).

Bijblind pe lângă scări și garduri, ajunge pe Rozengracht, ca un câine bătut și singuratic, care cu greu își regăsește culcușul.

În casă e liniște; Cornelia doarme, Rebeca doarme; nu se mai aud alte sunete decât propriii săi pași tîrșiți. Se tîrăște spre bucătărie ca un somnambul și aprinde o luminare care se afla pe masa basculantă. Peste căminul stins e atîrnat un căzănel cu apă. Îl cuprinde cu brațele și soarbe cu înghițituri mari apa rece. Îi e sete; ar fi în stare să dea pe gît tot cazanul. Apoi se tîrăște, în ciorapi, cu sfeșnicul în mîna, pînă sus. Îl doare spatele. Cu mare greutate se așază pe un scaun; ochii lui rătăcesc prin încăperea întunecoasă. Îngîndurat, își trece mîna pe frunte și mormăie cîteva cuvinte pe care nici el nu le înțelege. Apoi se scoală în picioare, se suie, cu mișcări nesigure, pe scaun, și aprinde, cu mîna tremurîndă, dubla coroană de luminări a candelabrului, atîrnat, cu un lanț de aramă, de grinzile de lemn ale tavanului. Încet-încet, atelierul se umple cu o lumină galbenă caldă, care pătrunde în toate ungherele și aruncă o cunună luminoasă pe tabloul fixat pe șevalet. Rembrandt îl privește. Trage șevaletul mai aproape de lumină, apoi îl duce iar ceva mai departe... Așa! Rezemîndu-se, greoi, de spătarul scaunului, își privește lucrarea, bolborosind și mormăind cuvinte incoerente, fără nici un înțeles.

Rut și Boaz. Miracolul dragostei. „Cum am căpătat eu trecere înaintea ta, ca să te îngrijești de mine, o străină?” Rembrandt visează la lumina flăcărilor luminărilor, care se revarsă peste un belșug de aur scînteietor și cald, peste carmin și cîrmîziu, peste toată bogăția de culori incandescente și totuși pastelate, regească și totuși timidă, a tabloului ca de vis, în care o femeie și un bărbat, în cea mai nemeșteșugită și emoționantă puritate, cunosc minunea venită din mîna pîrintească a lui Dumnezeu, ca o rază de soare tîrzie într-o catedrală stropită cu pulbere de aur. „O, stăpîne, cum am căpătat eu trecere înaintea ta, ca să te îngrijești de mine, o străină?”

N CER ALBASTRU ȘI ALB, CA porțelanul de Delft, se boltește deasupra orașului. Un cer plin de făgăduinți. Titus se grăbește spre Rozengracht, spre prăvălia lui, care îi ocupă timpul tot. Negoțul n-a fost încă mutat la „Tava de aur“, deși Magdalena stăruie serios în acest sens. Acum însă va mai dura cîtva timp pînă să-l mute, pentru că Magdalena așteaptă un copil și e mai bine ca

zgomotul și agitația să nu se deplaseze pe Singel.

Titus este conștient de răspunderea sa. O soție, un magazin, un copil; nu e puțin lucru. Și nu se simte bine: obosește repede, respiră greu... Pînă acum nu avusese astfel de simptome. Merge acum, mai încet, pe Prinsengracht; apa curge alene printre cheiurile de piatră. Șlepuri încărcate lunecă pe lingă el, ducîndu-și, supuse, marfa, pe spinarea lor puternică, spre băcănii.

La colțul dintre Prinsengracht și Rozengracht se oprește. Locul acesta, unul dintre cele mai frumoase ale orașului, l-a captivat întotdeauna. În dreapta, masivul Turn de la asfințit își înalță silueta pătrată dintr-un pîlc de ulmi verzi, dominînd, cu un gest larg, Șantierul Nou, care furnică la picioarele lui; în stînga, Prinsengracht-ul își încovoiaie șirul de fațade, în formă de evantai, paralel cu cursul apei, care, strînsă în chingile unor impasibile poduri arcuite, își regăsește libertatea în depărtarea cețoasă a părții deschise a IJ-ului. Titus, cu mîna pe parapetul podului, privește cu ochi lacomi imaginea orașului: o adevărată pictură. Fațade cărămizii cu moțuri albe; un turn cenușiu înalt, oglindit în apa încălzită, asupra căreia soarele aruncă săgeți scînteietoare. Dacă ar putea să picteze ca tatăl său, ar așterne pe pînză, în culori aprinse, neasemuita splendoare estivală a orașului său.

Dacă ar putea să picteze... Titus nu se pricepe să picteze, ceea ce îl întristează adeseori. Ce știe să facă? Negoț cu obiecte de artă, atîta tot. O ocupație care, în multe ocazii, îi repugnă, pentru că, în general, gustul lui e mai rafinat ca cel al clienților. Artist ar fi vrut să fie; pictor, ca tatăl

său... Oftînd, întoarce capul și se îndreaptă cu pași repezi spre căsuța de pe Rozengracht.

Cornelia deretică în camera din față. Cornelia îl ajută mult pe Titus, cu toate că are numai treisprezece ani. Ea singură face curățenie în camera din față, ea singură șterge de praf obiectele de artă, unele dintre ele foarte prețioase, ținute de el acolo. Titus intră și îi dă binețe surorii sale din toată inima. Ține la ea, la fetița aceasta isteasă, care nu prea are cu cine să stea de vorbă, decît cu posacul și mizantropul ei tată. Titus își atîrnă mantaua pe un cuier; îi e cald, cu toate că e încă foarte devreme.

— Aseară a mai fost cineva pe aici, Cornelia? — întreabă el, ștergîndu-și fruntea cu batista.

Cornelia dă din cap că da, în timp ce freacă de zor brațele teascului de fag. Teascul a fost pus acolo numai ca decor, pentru că Rembrandt a abandonat definitiv acul de gravat.

— Da, Titus. După cină a venit la tata un domn Meerhout.

— Notarul Meerhout?

— Da, frățioare. Tata și cu el au stat un timp la taifas în camera din mijloc. Cred că era vorba de bani.

— De bani, Cornelia?

— Da, de bani. Pentru că atunci cînd a plecat domnul Meerhout, tata a spus că domnul Becker nu trebuie să-și facă griji pentru banii dumnealui. Am auzit foarte limpede.

— Ticălosul acela se agită iar, — mormăie Titus printre dinți.

Cornelia a înțeles.

— Trebuie să fie ceva foarte rău, frățioare, zice ea, aruncînd o privire sperioasă spre ușa camerei din mijloc, pentru că după aceea tata a mai plecat în oraș, seara tîrziu. Și cînd s-a întors acasă, era beat.

Titus se simte năpădit de un val de tristețe. Tată beat. Și Cornelia, un copil încă, singură acasă cu o slujnică bătrînă. În timp ce el, Titus, stă sub un candelabru luxos și o ascultă pe soția iubită, ale cărei degete subțiri dau glas lăutei... Se duce în grabă sus, în atelier, unde Rembrandt nespălat și cu o barbă de o săptămînă, cu o tichie de blană în cap, freacă vopsele cu ruloul, pe piatră.

— Bună dimineața, tată.

MEȘTERUL REMBRANDT

Rembrandt bolborosește un cuvînt... E un răspuns la salut? Fața lui e roșie și buhăită, iar ochii îi înoată, spălăciți, în orbite. În atelier e un aer greu, de dormitor. Titus simte că se înăbușe; deschide repede o fereastră și se așază pe marginea canapelei, de pe care păturile atîrnă în dezordine.

— Ce a căutat aseară domnul Meerhout aici, tată? — îl ia Titus prin surprindere.

Rembrandt ridică privirea. Nu se așteptase la întrebare.

— O, nimic deosebit, mormăie el, făcînd cu mîna un gest liniștitor.

— Ba da, tată, e ceva. E în legătură cu sinior Becker?

— Ce poate să vrea Becker de la mine, Titus?

— Ce să vrea? Frumoasă întrebare! Bani, firește. Și tablouri. Eventual și una și alta.

Rembrandt tace. Se simte prins cu mîța în sac. Gura i se mișcă, parcă ar mesteca, din ce în ce mai intens. Ar fi vrut să-i ascundă lui Titus toate acestea; băiatul are oricum destule pe cap. De ce să-l mai împovăreze cu griji venite pe lume din cauza lui?

— Becker s-a adresat instanței arbitrale în chestiunea creanței lui Van Ludick, spune el cu amărăciune. Și instanța s-a pronunțat.

— Și trebuie să plătești?

— Da, trebuie să plătesc. O mie optzeci și doi de florini. Două treimi în bani, restul în tablouri. Ridică brațele, cu un gest de deznădejde, apoi le lasă să cadă, cu un oftat; mîinile îi sînt îndreptate, ca moarte, spre pămînt. De ce mi-e dat să-ți produc numai necazuri, Titus? spune el, trist.

— Ah, nu mai vorbi despre asta, tată. Ce contează pentru mine banii ăștia? Nimic! Las' să fie sănătos Becker cu ei; la nevoie să se înăbușe în ei. Dar pînzele dumitale nu le capătă. Nu le atinge el cu degetele lui murdare. Sînt prea bune ca să fie atîrnate pe pereți în casa unei lipitori.

Rembrandt îl privește recunoscător. Fiul său, un sprijin la bătrînețe. Un astfel de copil e un dar de la Dumnezeu. Titus e alături de el, Titus are să vină în locul lui. Titus, unicul său fiu. Ar vrea să-l îmbrățișeze, să-l strîngă la piept. Dar nu face nimic. Împinge încet ruloul pe piatră; bulgării

de vopsea i se lipesc de degete. Are să picteze, are să întindă culori pe pînză; Titus e cel care face ca acest lucru să fie cu putință!

Tatăl și fiul joacă teatru unul față de celălalt. Rembrandt joacă prost; Titus mai bine. Totuși, nimeni nu poate juca teatru în așa fel, încît să-l creadă el însuși realitate. E adevărat: pentru Titus, o mie de florini nu contează, dar în clipa de față nu-i are la îndemînă. Micul său capital e în întregime plasat în tablouri, gravuri și mici obiecte de podoabă; bani numerar nu are decît puțini. Și totuși, tata trebuie ajutat; e datoria sa de copil. Titus, singur în camera din față, urzește planuri, renunță la ele... Pentru numele lui Dumnezeu, cum să facă rost de banii aceștia? Desigur: ar putea să-i ceară Magdalenei, ea i-ar veni în ajutor. Dar parcă e mai bine să nu-i ceară. Un soț nu trebuie să-și amestece soția, cu una, cu două, în toate greutățile, mai ales în cele cauzate de un tată.

Griji care apasă greu; trebuie să ai umeri puternici ca să le poți duce. O, cum ar mai vrea Titus să-l ajute pe tatăl său să trăiască fără griji, pe tatăl său bătrîn și ciudat, care nu mai face nici un pas afară din casă. Pe tatăl său, care stă toată ziua în atelier, citind, dormind, visînd, lucrînd... Numai în timpul meselor îl văd ceilalți jos. O viață retrasă și singuratică, ca cea a unui sihastru care se ferește de lume și de oameni. Și o viață grea și pentru Titus. Titus se știe răspunzător de soarta tatălui său, un om care nu renunță la mizantropie. Ar vrea să-i dea totul: bani, respect, admirație, dragoste. Pentru ca Rembrandt să poată fi fericit și să-și poată pune seara pe pernă un cap lipsit de griji.

Un țel în viață. Are soție, tată, soră, în curînd și un copil, o păpușică mică și dulce. Magdalena speră să fie fetiță. Vara începe să se înveșmînte în rugina toamnei, cînd Titus, într-o zi, pleacă acasă mai devreme ca de obicei.

— Mă duc pe Singel, surioară. Nu prea mă simt bine. Cîteva ceasuri de somn nu mi-ar strica.

Conelia îi ajută fratelui ei să-și pună mantaua. E gri-julie, fetița.

— Bagă-te în pat, zice ea din inimă. Văd eu de prăvălie.

Titus sosește acasă tremurînd. Față de Magdalena se preface sănătos, ca să nu-și sperie soția. Doamna Van Loo are vederea ageră. Îl bagă pe Titus în pat și trimite după doctor. Magdalena vine să-l vadă și îl ia de mîină, care cade fără putere înapoi pe plapumă.

— Vreau să dorm, Magdalena, să tot dorm...

Titus vrea să doarmă. Vrea să doarmă și să fie puternic pentru misiunea sa. Vrea să clădească: o negustorie, o familie fericită, o existență fără griji pentru tatăl său. O astfel de misiune e grea; trebuie să ai putere ca s-o duci la îndeplinire. Titus vrea s-o ducă la îndeplinire, vrea din toată inima lui, care a început să-i bată atît de tare în piept... Simte o durere ciudată la inimă, o căldură; îl arde pe dinăuntru; parcă ar avea acolo un cuțit ascuțit, care îi scurmă măruntaiele. Vrea să strige, să strige tare, dar nu poate. I se urcă ceva cald spre gîtlej; gura îi rămîne deschisă, fără putere. Talazurile vieții se retrag, ca un reflux; urmează trecerea spre marea tăcere. Cînd Magdalena vine în grabă și se apleacă spre el, singele lui i se revarsă, spumos, pe mîini. Magdalena țipă:

— Titus!

Vineri 7 septembrie 1668, Titus van Rijn, în vîrstă de douăzeci și șapte de ani, este dus la mormînt. E o înmormîntare solemnă. Sicriul purtat de șaisprezece ciocli este urmat de întreaga familie Van Loo. Magdalena a ținut să nu lipsească. În dangăt de clopote, cortegiul funebru trece pe Singel, pe Wolvenstraat și pe Keizersgracht, spre Biserica de la asfințit, unde Rembrandt așteaptă într-o firidă a portalului principal. Tăcut, se alătură cortegiului, ca și cum n-ar fi locul lui acolo. După cuvîntarea funebă a pastorului Sartorius, Rembrandt pleacă, tîrîș: un om bătrîn, frînt, care nu mai poate nici să rîdă, nici să plîngă.

ILELE SÎNT ACUM PLINE DE singurătate. Vine o iarnă, în care tăcerea devine, pentru Cornelia, aproape insuportabilă. Nu mai e Titus, nu mai e prăvălia în camera din față, nu mai e nici un om căruia să-i poată fi ea de folos. Cornelia are paisprezece ani. A mers la școală; știe să citească și să scrie. Și știe să și socotească. Înțelege că pe Rozengracht nu se mai poate face față: de la moartea lui Titus nu

mai există nici un venit. Iar tata nici nu se sinchisește. E un om bătrîn și amărît, care stă toată ziua în atelier, cu toate că nu mai iese nimic din mîinile lui. Stă pe gînduri, sau citește din Biblie, dacă bolboroseala lui se poate numi citit. Cornelia ce să facă? Să se sfătuiască, poate, cu Rebeca, slujnica... Rebeca nu știe nici ea ce e de făcut.

— Fără bani e greu să mănînci plăcinte. Ce-ar fi să te duci pe Singel, fetiço?

Magdalena își primește cordial cumnățița. Umblă anevoie prin casă; în curînd i se împlinește sorocul.

— Titus îmi spunea mereu că-i erai de mare ajutor, Cornelia. N-am să uit asta. Îi strecoară fetei cîțiva galbeni în mînă. Ca să te descurci, Cornelia. Și spune-i lui Rembrandt că în curînd are să fie bunic.

Magdalena n-are să uite. Mai este cineva care nu uită nimic. Harmen Becker a cîștigat procesul. Acum poate să pornească la atac! O mie și optzeci și doi de florini are de primit. Titus van Rijn a garantat plata. Aha, s-a prăpădit, aha... Tînărul Van Rijn urma să achite suma pînă în șase luni, cu o dobîndă de patru la sută. Două treimi în numerar și o treime în pînze ale tatălui său. A sosit timpul ca afacerea să fie lichidată. Notarul Meerhout e mult prea lasă-mă-să-te-las. Sinior Becker trebuie să se ducă într-o zi pe acolo personal. Meșterul Rembrandt să nu creadă că lui, lui Becker, îi e frică de el. Becker, obraznic ca un călău, se duce pe Rozengracht. O găsește pe Cornelia, care îl ascultă speriată.

— Nu, tata nu poate să vină. E bolnav și trebuie să stea în pat.

Cornelia îi ia lui Rembrandt apărarea. Știe că e vorba de bani; bani, pe care ei nu-i au.

— Am de primit peste o mie de florini de la meșterul Rembrandt, zice Becker. Iar fiul lui a garantat plata.

Of, ce e de făcut?

— N-ați vrea să vă duceți pe Singel, la „Tava de aur“? Acolo locuiește soția fratelui meu. Poate găsește ea o soluție, sinior Becker.

Harmen Becker se duce. Dar nu înainte de a fi aruncat o privire lacomă asupra tablourilor care împodobesc pereții camerei din față. Acum îi vor cădea în mâini, cu siguranță!

Iarna nu și-a luat încă rămas bun și Magdalena naște o fetiță. Îi dă numele Titia. Trimite vorbă pe Rozengracht. Are să vină Rembrandt? Rembrandt, în nelipsita lui blană, moțâie lângă foc, cu mâna sub bărbia nerasă, cu ochii întredeschiși. Cornelia îl trage ușurel de mîneacă.

— Tată, Magdalena are o fetiță!

Rembrandt o privește. Clipește din ochi.

— O fetiță, spune el, cu vocea lui groasă.

Își șterge cu dosul palmei un firicel de salivă din colțul gurii. Mîna i se urcă mai sus și trece prin părul aspru, în cărunțit.

— Magdalena are o fetiță, repetă el, ca și cum abia acum ar înțelege.

S-a născut un copil; un copil al lui Titus, care odihnește sub o lespede de ardezie în Biserica de la asfințit.

Ce minunată și ciudată e viața, dacă face ca asemenea lucruri să fie cu putință! Un copil al lui Titus și al Magdalenei... Viața merge înainte, chiar și după moarte. Se face lumină în sufletul lui, care a lîncezit toată iarna în întuneric... Parcă s-ar aprinde pretutindeni lumînări. Titus, fiul său, inima aceea grijulie, continuă să trăiască în fiica lui...

Cînd Rembrandt lasă să cadă pe ușă ciocănașul învelit în panglici, îi deschide doamna Anna van Loo.

— Da, toate bune. Un plod sănătos; aproape șapte livre.

Spune acestea cu lacrimi în ochi, biata doamnă Van Loo. Și iat-o și pe Magdalena. O gură imobilă, fără un zîmbet. Ochii lăsați în jos, pe o față absentă.

MEȘTERUL REMBRANDT

— Fetițo, îi spune Rembrandt, strângându-i mîna.

Magdalena zîmbește. „Fetițo“, atîta tot. Așa îi spusese și cînd o gătise cu un veșmînt ciudat, o rochie aproape princiară. Rembrandt se așază pe un scaun, lîngă pat. La capătul patului se află un leagăn de lemn, cu o perdeluță de in. Rembrandt îl privește; falcile lui mestecă de zor.

Un leagăn. A, da, un leagăn... Se scoală încet în picioare, se apleacă asupra leagănului și ridică binișor perdeluța. Vede un spațiu mic, închis, pufos, ca o scoică de chihlimbar. Și înăuntru, un copilaș blond, o bucățică de om, care — ia te uită! — își suge degetul gros!

— Titia, spune Rembrandt, cu un glas care vine din străfundul sufletului.

Atinge o clipă, cu vîrfurile degetelor, obrazul gingaș; această dezmierdare parcă-i accelerează bătăile inimii.

— Dacă ar fi trăit Titus s-o vadă! — șoptește Rembrandt. Lacrimile i se preling pe obraji.

Cine și-ar fi închipuit vreodată că Rembrandt poate fi atît de nebun după o nepoțică? El, care altminteri nu ieșea din casă, se duce acum în fiecare zi pe Singel, ca să se convingă că micuța Titia e bine sănătoasă.

— Așa e omul: mai nebunatic cu nepoții decît cu copiii, zice Rebeca, văzîndu-l pe Rembrandt gătit, gata să pornească spre Singel.

— Azi o botează pe Titia, spune Rembrandt, cu o voce parcă muiată în lumina soarelui.

Zîmbind, merge pe Rozengracht, unde primăvara tî-nără țese, în acea zi de duminică, un vâl verzui peste copacii înșirați de-a lungul apei liniștite. Printre credincioșii care intră pe ușă în Nieuwe Zijds Kapel, vechea casă de rugăciune de pe Kalverstraat, se strecoară și un mic grup: garda de onoare a Titiei. Magdalena cu cumnatul ei Frans van Bylert, Rembrandt cu doamna van Loo, care duce copilul cu obraji îmbujorați. Credincioșii se uită cu coada ochiului, mirați, la bătrînul îmbrăcat solemn în catifea neagră, căruia pletele cărunte îi flutură pe gulerul alb ca zăpada. „Meșterul Rembrandt!“ șoptesc unii. I se dă un loc chiar sub amvon. Cîntă orga, apoi vine pastorul pe amvon.

Corul puternic al credincioșilor care intonează psalmii umple biserica, întrerupt de *votum* și de binecuvântări.

Rembrandt s-a așezat lângă doamna Van Loo, care o duce pe brațe pe Titia, pe o pernă de dantelă de Mechelen. Se uită la căpșorul mic și rotund, care iese dintr-un morman de panglici și de funde. Rembrandt nu ascultă predica pastorului Sartorius; nu-și dă nici o osteneală să-l urmărească. E fericit: stă lângă copila lui Titus și nu se poate abține să atingă cu degetele păpușica. O mângâie tandru sub bărbie: „draga, draga, draga mea Titia!”

— Stai la un loc! — îl muștră doamna Van Loo.

Copila începe să plîngă. Poftim de o mai liniștește! Rembrandt zîmbește. Ridică privirea înspre amvon: nu vede decît o pereche de nări și, din cînd în cînd, mîna reverendului, care gesticulează. A, ba da: acum Sartorius se apleacă, așa încît îi vede fața. Începe astfel un joc tăcut, un joc copilăros, dar Rembrandt nu se poate abține. Pe față îi apare un ris, care însă îi îngheață pe loc, cînd doamna Van Loo îl privește muștrător.

Sfîrșitul vine ca o eliberare. Iarăși răsună psalmii. Rembrandt mormăie și el ceva în corul celorlalți. Cunoaște cuvintele, ca și cum le-ar fi scris el:

*Credința ce ne-a dăruit
Stă pe-adevăr și pe dreptate
Ca pe doi stîlpi de neclintit.*

Rembrandt o mângâie ușurel pe Titia pe obrăjori. Parcă ar cînta pentru ea.

Fără nici un zgomot, ca niște vulpi, așa lunecă diaconii prin biserică. Săculețele pentru chetă, atîrnate de niște undițe flexibile, plutesc, cu un slab zornăit de clopoței, pe lângă fețele credincioșilor.

Rembrandt se sperie. Săculețul de catifea neagră pluteste mai aproape. Rembrandt vede sclipind argint în mîna lui Frans van Bylert, argint în mîna Magdalenei, argint în mîna doamnei Van Loo. El ce a pregătit? Cîteva amărîte de monezi de aramă. Își scoate repede punga de la cîngătoare; în mîna lui lucește aur, aurul unui rozenobil, singura lui avere. Moneda cade cu un ușor zăngănit în gura neagră a

MEȘTERUL REMBRANDT

săculețului, care pleacă mai departe, plutind pe aripile binefacerii. Sună un clopoțel. În biserică se face brusc liniște, o liniște în care pastorul citește textul liturghiei Sfântului Botez. Rembrandt ascultă. Pastorul vorbește despre semnul legământului, despre iertarea păcatelor, și-i îndeamnă pe părinți să-și crească pruncii în legea creștinească.

— Oare făgăduiți și aveți de gând să-i creșteți pe acești copii, fiecare pe ai lui, în legea creștinească, după priceperea voastră, când vor avea vîrsta să poată înțelege?

Magdalena se scoală în picioare, și Frans van Bylert, și doamna Van Loo, și Rembrandt.

— Noi da! sună răspunsul, tare și într-un glas.

„Noi da!” Rembrandt se gîndește la acest răspuns, cînd pastorul stropește cu apa rece fruntea micuță a copilei lui Titus și a Magdalenei.

— Titia van Rijn, te botez în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh.

„Noi da!” Ce ar putea face, ca să-l lege pe acest copil în mod mai strîns de împărăția lui Dumnezeu, el, ființă păcătoasă? Da, ce ar putea face pentru ca acest copil să fie fericit? Nu are bani, nici avere, nu poate să-i dăruiască nici cadouri scumpe, nici jucării de aur, așa cum îi dăruiește Van Bylert, cumnatul Magdalenei. E sărac ca Iov.

Ba da, poate totuși să facă ceva. Se uită la Magdalena, care a luat-o pe Titia în brațe și care îi șterge feței cu o batistă de dantelă, picăturile de apă de pe frunte. Poate să facă un portret al Magdalenei cu copilul ei! Pastorul e iar pe amvon; rostește mulțumirea și rugăciunea. Rembrandt se roagă cu capul plecat și cu mîinile împreunate. Obștea, în picioare, cîntă psalmii.

Iar cînd Rembrandt își pleacă din nou capul ca să primească binecuvîntarea, hotărîrea lui e luată. Va face un portret al Magdalenei cu Titia!

Un portret al Magdalenei cu Titia. Rembrandt nu mai are astîmpăr. Cum să ordoneze compoziția? Schițele filfilie în jurul lui, în drum spre pardoseală; nu așa și nici așa și nici așa... Toate aceste desene sînt prea dulcele și prea

drăgălașe; prea seamănă cu Madona și Copilul... Altfel trebuie să fie, trebuie să fie mai mult decît un simplu portret, trebuie să devină un tablou! Un tablou cu o femeie și un copil, o femeie obișnuită și un copil obișnuit, dar pictat în așa fel încît să atingă sublimul. Nimic altceva nu mai există pentru el. Iarăși face mîna lui schițe pe hîrtie, iarăși nu-i plac. Zile întregi trudește în atelier, unde nici Cornelia nu prea are voie să intre.

Ce-i de făcut cu Rembrandt? Cornelia o întreabă pe Magdalena, iar Magdalena răspunde că tatăl Corneliei devine destul de supărător. A fost la ea în vizită un anume sinior Becker; Rembrandt îi datorează bani, care trebuie plătiți. Desigur, s-a înțeles cu sinior Becker; cere patru tablouri anumite, pentru achitarea unei treimi din datorie. Iar peste șase luni alte patru și, în sfîrșit, peste un an încă patru. Ei bine, primele patru i le-a făgăduit pe cuvîntul ei.

Patru tablouri. Cornelia nu îndrăznește să spună nici un cuvînt; e încă o fetiță tinerică, n-are decît șaisprezece ani. Și depinde de Magdalena: ea îi procură mijloacele de trai. Ei bine, Magdalena îndrăznește să vorbească despre toate acestea, cu cugetul împăcat; e o treabă cinstită. La urma urmei, Rembrandt trebuie să înțeleagă că nici pe Singel nu cresc pomi din care Magdalena să poată scutura galbenii cu nemiluita și deci trebuie să dea dovadă de bunăvoință. Magdalena vorbește despre toate acestea cu Rembrandt, care găsește că e bine cum zice ea.

— N-am să-ți pricinuiesc greutăți mai multe decît e nevoie, Magdaleno. Pinzele mele vor trăi mai mult decît sinior Becker. Dă-i-le fără grijă.

Ce-i pasă lui de Stegar, de Venus și Cupidon, de Femeia la fîntînă, de Junona? În inima lui arde o văpaie mai violentă decît durerea intensă pricinuită de tonul rece și calculat al Magdalenei. În inima lui arde viziunea unei pinze cu o cromatică bogată, sinteza întregii sale capacități de creație. Un punct culminant, ... poate punctul final... Cine știe? Poate că și lui îi sună curînd ceasul de pe urmă... Nici culori sumbre, nici cadavre înfiorătoare, nici bătrîni și bătrîne, nimic din toate acestea. Are să picteze dragostea, fericirea, credința în viață. Mama și copilul: este foarte

MESTERUL REMBRANDT

mult, dar acum este prea puțin. Ar trebui o familie: tată, mamă și copii, fiecare din ei bogat prin faptul că-i are pe ceilalți, fericiți cu toții datorită legăturii dintre ei, mic și mare. Familia este cel mai prețios dar al cerului, este mortarul care solidarizează Republica. Familia a făcut măreția Holandei. Rembrandt cugetă la toate acestea când se uită pe fereastra atelierului la fațadele posterioare ale căsuțelor de pe Bloemstraat: fiecare casă adăpostește o familie, la fel ca locuințele somptuoase de pe splaiuri. Pretutindeni, femeii și copii trag cu urechea, pe-nserat, ca să audă apropierea unor pași, care adună familia la lumina lămpii.

Tatăl, mama, copiii. Cea mai mare bogăție care i se dăruiește unui om, dar omul adeseori își bate joc de ea. O face cioburi de dragul banilor sau averii, un miraj, care nu lasă în urmă decît funingine și cenușă. Rembrandt are curajul să-și mărturisească sieși că a ținut toată viața la această bogăție, deși ea n-a trecut decît în goană pe lîngă el, iar el a rămas numai cu amintirea. Copiii i s-au prăpădit, unul cite unul; Saskia s-a prăpădit, buna Hendrickje tot așa... Doamne, ce fericire ar fi putut cunoaște, dacă ai lui ar fi trăit. O familie numeroasă și radioasă, o mulțime de oameni tineri și fericiți în jurul lui, în fiecare zi...

Flacăra năzuinței nu poate fi înăbușită. Rembrandt, bietul truditor, nu știe ce-i odihna. Simte că e mînat tot înainte; flacăra năzuinței îi arde tot mai violent în piept. Vrea să lase mărturie a acestei năzuințe, mărturie pentru Titia, pentru Cornelia, pentru generația care vine după el. Mărturie a încrederii lui în viață; o încredere care trece și dincolo de mormînt. Viața grea, anevoioasă, dar superbă, care nu e pusă degeaba în mîinile noastre.

Vara chiuie deasupra orașului. Soarele arde prin turnurile ajurate, al căror dangăt de bronz aduce un cîntec pe buzele trecătorilor. Rembrandt merge pe răcorosul Keizersgracht; se duce s-o vadă pe Titia; Cornelia merge cu el. Alaltăieri Titia a fost cam indispusă. Doamna Van Loo zice că de vină e un dințișor. Merg amîndoi, tăcuți, pe malul apei, care curge încet între cheiurile de piatră și în care fațadele fastuoase se oglesc trufașe. Cornelia îl trage pe tată-său

după ea pe Koningsplein; vrea să cumpere un buchetel de flori pentru Titia.

— Flori de câmp, tăticule, uite ce frumoase sînt!

— Bine, bine, fetiço, cumpără.

Cornelia cumpără pînă își umple coșulețul: maci roșii, margarete albe, albăstrele, spice aurii.

— Ce-o să se bucure Titia, tăticule!

Își ia coșulețul de toartă și-și trece mîna sub brațul tatălui ei. În pieptul lui Rembrandt năvălește un simțămînt cald... Ce fetișcană drăguță se face Cornelia! Voios, îi privește dintr-o parte profilul plăcut: cum mai seamănă cu Lijsbeth, buna lui surioară, care s-a prăpădit de tînără, cu mintea rătăcită... „Hai, să nu ne mai gîndim la lucruri triste, toate sînt bune, totul e vesel.“ Îi dezmiardă Corneliei mîna și îi spune că Titia se va bucura cu siguranță cînd va vedea florile.

— Și-i crește și un dințișor, Cornelia. Care plod de patru luni are dinți?

Așa, tot vorbind, ajung pe Singel. Iată și casa „Tava de aur“.

Anna Van Loo le deschide ușa.

— Da, copiii sînt în grădină. Treci prin casă și du-te în fund.

Magdalena stă pe un scăunaș scund, la soare, cu micuța Titia în poală. La genunchii ei stă Brigetta, fetița lui Jan, fratele Magdalenei; e o fetiță vioaie, de vreo doi anișori. Cornelia se duce repede spre grup, cu coșulețul cu flori în ambele mîini.

— Poftim, tușă Magdalena... Pentru Titia.

— E foarte drăguț din partea ta, Cornelia.

Rembrandt încremenește. Ce splendidă compoziție, realizată printr-o pură întîmplare: Cornelia, Brigetta, Titia și Magdalena. Titia în rochița ei roz e centrul radios al grupului. Figurile se detașează puternic pe fondul de frunziș bogat, care ascunde cu totul privirii chioșcul și statuile de gresie din fața lui.

— Stați nițel așa! strigă el tare, ca și cum ar da un ordin.

MEȘTERUL REMBRANDT

Își scoate la iuțeală uneltele de desen și pune, cu o mînă sigură, pe hîrtia aspră, grupul, imobilizat cu mare greutate. Doamna Van Loo se apropie și i se uită lui Rembrandt peste umăr.

— Să pictezi așa ceva, sinior Van Rijn,... — spune ea, cu blîndețe.

Rembrandt o privește. Tace. Gura lui mestecă. Mormăind un salut, trece pe lîngă ea, intră în casă, iese pe ușă și o ia pe splai. Trebuie să se pună pe lucru; și repede! Acum știe ce are de pictat: o familie, o familie fericită. Copii voioși, o mamă cu fața îmbujorată și care se bucură de ceea ce i-a fost dat. O simfonie de culori, ca cea a florilor din coșulețul Cornelinei, un belșug de roșu și roz și verde și auriu, pe un fond de frunziș întunecat. Cu toată graba de care sînt în stare picioarele lui înțepenite, se duce spre Rozengracht, ținînd strîns în mînă schița. Rebeca vrea să-l întrebe ceva, dar el îi face semn să tacă. Își pune în grabă halatul pe el și începe să grînduiască o pînză gata întinsă, ținînd cuțitul în mînă ca pe o armă. A doua zi, dis-de-dimineață, începe să lucreze. Pînza tînjește după culoare. „Doamne, dă-mi putere și viață ca s-o pot termina!”

Un dar pentru Titia, fiica lui Titus van Rijn. Darul unui om de șaizeci și trei de ani, bolnăvicios și dărîmat, dar cu inima, tînără încă, a unui artist. În acest trup bătrîn și uzat bate o inimă de copil, dornică de culoare și de lumină înflorată, de bucurie și de intimitate. Pînza aceasta trebuie să devină zîmbetul unui om care trăiește în trecut și privește înspre viitor, al unui om care stă în pragul timpului și al veșniciei.

Familia fericită. Piatra unghiulară a Republicii, stîlpul de sprijin al prosperității țării. Rembrandt, stînd în fața șevaletului, așterne pe pînză fața gînditoare a Magdalenei, chipul gingaș al Titiei, mutrișoara sănătoasă a Brigettei, profilul savuros al Cornelinei. Roșu ca macul și roz ca somonul, verde ca măslinea proaspătă și galben cum e chihlimbarul... Pare că Rembrandt își deschide toate registrele orgii sale cromatice și că, într-o apocaliptică beție de creație, își

folosește întregul arsenal al resurselor sale artistice, în vederea unui magistral acord final. Și tot nu e mulțumit. Asta da, asta e o mamă, plină de gânduri duioase în legătură cu fericirea ei, aproape de nespus. „Comoara mea, copilul meu, întinde-ți mânuțele spre pieptul meu, pentru că eu sînt mama ta! Rîzi, copilul meu, rîzi; rîsul este legătura care ne ține împreună, pe tine și pe mine; rîsul, pus de Dumnezeu, ca prin farmec, pe fețișoara ta, care e atît de aproape de a mea.“ Este fericirea unei mame... Dar Rembrandt caută, cu o patimă arzătoare, minunea familiei fericite.

În compoziție apare o figură de bărbat. Un tată tînăr, îmbrăcat într-un veșmînt albastru închis, privește zîmbind, din ultimul plan. E Titus, pictat postum? E Rembrandt, așa cum ar fi dorit el să fi fost? Întrebări fără rost. E gîndul la Titus, care îi dă fiori, e melancolia pricinuită de pierdere, e mîna întinsă după fericirea care a trecut pe lîngă el...

Și totuși: Rembrandt, fericitul! Trecînd printr-un uragan ajunge în țara liniștii: și-a păstrat credința. Nu s-a rătăcit printre cei bogați și puternici, el, feciorul de morar, care simte pe tîmple lovitura de aripă a morii lui Dumnezeu și care lasă omenirii minunea înfloritoare a Familiei Fericite, ca o strălucitoare apoteoză, dar și ca un avertisment.

Rembrandt, cel iertat. Acum poate să-și facă bilanțul vieții: un singur vis frumos, în ciuda lipsurilor care l-au chinuit. Cuvinte de recunoștință îi izvorăsc din suflet. „Poate că am greșit, Doamne, în toate manifestările existenței mele. Dar nu în munca mea. Am lucrat bine; știu sigur. În munca mea am ajuns la ceea ce vroiam să ajung. În toate lucrările mele am încercat să-ți aduc prinos de cinste și slavă, de la tabloul meu Simeon, pictat la Leida, și pînă la această ultimă pînză a mea.“

Simeon în templu. Acum, Rembrandt simte împreună cu fericitul bătrîn, cu mai multă putere decît a simțit în tinerețe. Simeon aștepta fericirea supremă, care i-a fost dată. Fericirea supremă n-a trecut pe lîngă meșterul Rem-

MEȘTERUL REMBRANDT

brandt. A putut-o primi și legăna în inima lui, care bate tot mai încet. A putut auzi marea taină, el, omul păcătos, ... și nu știe cu ce a meritat-o.

O binecuvîntare nemeritată? Rembrandt își împreunează mîinile pe Biblie. „Lasă-l acum, Doamne, pe robul Tău să plece în pace, după cuvîntul Tău. Căci ochii mei au văzut slava Ta, pe care ai pregătit-o pentru a fi văzută de toate semințiile.“

ARĂ MOARE. FLORILE SE OFIlesc, copacii de pe Rozengracht se îmbracă în haina lor ruginie. Zdrențe de ceață străvezii zăbovesc deasupra splaiului, plin de cîntecele barcagiiilor, care aduc, în luntrile lor, zarzaturile spre oraș. Cornelia stă pe scara casei, ascultă vocile care vin de pe apă, își pune brațele pe parapetul rece și așteaptă... În fiecare dimineață, un tânăr trece prin fața casei, salută și își vede de drum. Ea știe cum îl cheamă: Cornelis. Cornelis Suythoff¹. E pictor, ca și tata.

Cornelia nu duce o viață prea ușoară. Noroc că mai e și sinior Francen, care ajută cît poate. Dar singurătatea n-o poate ea îndepărta, și nici tăcerea, care îi acoperă viața, ca un clopot de plumb. Și iată că ieri a venit Cornelis Suythoff. A ris și a întrebat-o dacă ar merge cu el la bilci... Pe Keizersmarkt e mare tîmbălău! Cornelia ar merge cu plăcere, dar nu prea are curaj, e încă o fetiță foarte tînră... Ce păcat...

Deodată, își ridică brațele de pe parapet; se îndreaptă din șale, îi bate inima. Se apropie un tînr, își filfîie larg pălăria și se oprește, șovăind.

— Mergi azi cu mine, Cornelia?

— Trebuie să-l întreb mai întîi pe tata dacă mă lasă, îi ripostează ea, roșind.

— Întreabă-l, stăruie Cornelis.

Rîde; i se văd toți dinții. Cornelia nu poate să refuze. Se duce repede sus, în imineii ei, bate în ușa atelierului, o dată, de două ori. Cu băgare de seamă, întoarce butonul ușii și se apropie în vîrfurile picioarelor de canapeaua pe care Rembrandt stă întins, îmbrăcat în blana lui grea.

— Tată, zice Cornelia.

Nici un răspuns.

Luni 8 octombrie 1669, meșterul Rembrandt van Rijn, pictor, domiciliat pe Rozengracht, peste drum de Labirint, este dus la locul de veșnică odihnă, în Biserica de la asfin-

¹ Cornelis Suythoff (1646?—1692?), pictor olandez.

MEȘTERUL REMBRANDT

tit. Sicriul este urmat de un cortegiu scurt: au venit numai frații Francen și pictorii Christiaen Dusart¹ și Cornelis Suythoff, ca să-i aducă meșterului ultimul omagiu. Coșciugul este lăsat în grabă în groapă și întrucît nu e de față nimeni care să spună cîteva cuvinte, toată solemnitatea se termină în cel mai scurt timp. Deodată, la ieșirea din biserică, începe carionul; un potop de sunete se revarsă asupra orașului. Cei de față stau locului cîteva clipe, cu capul ridicat, ascultînd; apoi carionul tace. Vibrațiile clopotului bas se sting, greoi, ca un avertisment. Este ora douăsprezece.

¹ *Christiaen Janszoon Dusart* sau *Duisart* (1618—1681), pictor flamand de scene istorice și portretist.

COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCINTEII”
Coli de tipar : 36

Lector : CONSTANTIN OLARIU
Tehnoredactor : VICTOR MASEK

Mens a mai scris cîteva romane cu subiect istoric și altele cu elemente autobiografice : Koen (1941), Meșterul Rembrandt (1946), Aur sub valuri sau Reflux (1949), Un port așteaptă (1950), Femeia albă (1952), Elisabeth (1953), Pe urmele dragostei (1955), precum și trilogia Marleen (1960-1964).

Mens își datorează marele succes de public excepționalului său talent de povestitor, profundeii omenii din cărțile sale, dragostei pentru personajele create, ca și umorului lipsit de sarcasm. Cărțile lui s-au bucurat de numeroase reeditări, în tiraje record, la care se adaugă edițiile în alte limbi : daneză, franceză, germană, italiană, norvegiană, portugheză, slovenă, spaniolă, suedeză ș.a. iar acum și română.

A murit în 1970.

